

**INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE JURNALISM ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII**

**INEGALITĂȚI SOCIALE
ÎN REPUBLICA MOLDOVA.
CONSTITUIREA CLASEI DE MIJLOC**

COORDONATOR VICTOR MOCANU

CHIȘINĂU • 2017

CZU 316.343.654(478)(082)=135.1=111=161.1

I-51

LINEGALITĂȚI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA. CONSTITUIREA CLASEI DE MIJLOC. Culegere de studii și articole elaborată în baza materialelor Conferinței Științifice Internaționale „Inegalități sociale în Republica Moldova. Premise ale constituirii clasei de mijloc”, 23-24 februarie 2017, Chișinău.

Recomandată pentru publicare de Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Colegiul de redacție:

Victor MOCANU, doctor în sociologie, conferențiar cercetător (coordonator);

Tatiana SPĂTARU, doctor habilitat în sociologie, conferențiar universitar (redactor științific);

Andrei DUMBRĂVEANU, doctor în sociologie, conferențiar universitar;

Ludmila MALCOCI, doctor habilitat în sociologie, profesor cercetător;

Mihail POTOROACĂ, cercetător științific stagiar

Redactor: Tamara Osmochescu

Design copertă: Nicolae Bodean, Vitalie Leca

Procesare computerizată: Elena Curmei

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc / col. red.: Victor Mocanu (coord.) [et al.]; Inst. de Cercetări Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei, Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Jurnalism și Științe ale Comunicării. – Chișinău : Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2017 (ÎS F.E.-P. „Tipografia Centrală”). – 440 p.: fig.

Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 100 ex. ISBN 978-9975-9761-9-0.

316.343.654(478)(082)=135.1=111=161.1

I-51

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (Victor JUC)	13
-----------------------------------	----

I. PRINCIPII TEORETICE ȘI METODOLOGICE DE STUDIERE A CLASEI DE MIJLOC

Victor MOCANU

<i>Principii metodologice de cercetare a clasei de mijloc în Republica Moldova</i>	15
--	----

Ludmila MALCOCI

<i>Factorii determinanți ai cristalizării clasei medii în Republica Moldova</i>	25
---	----

Gabriela NEAGU

<i>Factori determinanți ai formării clasei mijlocii. Cazul României</i>	33
---	----

Elena LISEYENKO, Nikolay FEDORETS

<i>Problems of social capital formation in Ukraine as a factor of classification</i>	37
--	----

Anatolii ROJCO

<i>Evaluarea statistică a legăturii dintre inegalitate și creșterea economică</i>	42
---	----

Ирина ГРОШЕВА

<i>Социальное неравенство и социальная справедливость в современном российском обществе</i>	48
---	----

Любовь ГРОШЕВА

<i>Формирование эффективной социальной среды для реализации молодёжной бизнес-активности</i>	55
--	----

Tatiana SPĂTARU

<i>Clasa mijlocie: o analiză transnațională</i>	62
---	----

Валентина ПОДШИВАЛКИНА

<i>Проблемы формирования среднего класса в Украине: неопределенности социологической рефлексии</i>	68
--	----

Olga GAGAUZ

<i>Îmbătrânirea demografică și impactul asupra structurii sociale</i>	75
---	----

Victor MORARU, Ecaterina DELEU

<i>Impactul migrației asupra participării tinerilor de 15-29 ani pe piața muncii din Republica Moldova</i>	82
--	----

Dan Gabriel SÎMBOTIN

<i>Dificultăți de definire a clasei mijlocii</i>	93
--	----

Галина РОГОВАЯ

Формирование среднего класса: опыт Республики Молдова и Украины 103

Людмила РУСТАНОВИЧ

Проблемы формирования среднего класса: опыт Республики Беларусь 112

**II. FACTORII ECONOMICI
AI CONSTITUIRII CLASEI DE MIJLOC**

Елена ПЕТРЕНКО, Анна ШЕВЯКОВА, Н.С. ПЕРОВА

Социально-экономическая стратификация домохозяйств в Республике Казахстан 117

Galina SAVELIEVA, Ana TOMCEAC

Aspecte ale sărăciei populației apte de muncă 124

Svetlana IVANOV

Dinamica gradului de inegalitate în bunăstarea populației Republicii Moldova 133

Zoia STREMENOVSCAIA, Ecaterina GARABAJII

Analiza inegalității după sursele veniturilor disponibile și componentele cheltuielilor de consum 140

Pavel MOVILEANU, Veronica MOVILEANU

Dificultăți în tranziția agriculturii către relațiile de piață 148

Valentina VINOGRADOVA

Impactul caracteristicilor demografice asupra inegalității în bunăstarea gospodăriilor casnice 154

Gheorghe CĂLCĂI

Întreprinderile micului business - factor de constituire a clasei mijlocii 162

Mihail POTOROACĂ

Structura ocupațională a populației în contextul cercetării proceselor de constituire a clasei medii din Republica Moldova 170

Ina FILIPOV

Rolul migrației la constituirea clasei mijlocii 179

Svetlana PETRAȘCU

Combaterea sărăciei prin intermediul programelor și proiectelor de investiții 188

Pompiliu COMȘA <i>Inechități sociale în România. Forumul dezvoltării durabile a județelor din regiunea Moldovei</i>	196
Pavel MOVILEANU, Veronica MOVILEANU <i>Piața agroalimentară: funcții, tipologii și particularități de consum</i>	200
III. FACTORII SOCIOCULTURALI AI CONSTITUIRII CLASEI DE MIJLOC	
Ion RUSANDU <i>Dimensiuni ale echității sociale în programele partidelor politice din Republica Moldova</i>	206
Лилия БРАГА <i>Деформация социальной структуры в условиях экономической глобализации и её политический эффект в Республике Молдова</i>	210
Игорь ГРОШЕВ <i>Социальные сдвиги мировоззрения в обществе постмодерна</i>	218
Serghei SPRINCEAN <i>Rolul securității umane în procesul remedierii inechității și inegalităților sociale</i>	224
Valeriu CAPCELEA <i>Importanța intelectualului specializat pentru progresul societății postmoderne</i>	231
Angela MOCANU <i>Influența educației asupra stratificării socioprofesionale</i>	238
Veaceslav REABCINSCHII <i>Dimensiunea culturală în contextul stratificării sociale</i>	245
Ionel PINTILII <i>Grupări virtuale: comunicarea online prin trolli, postaci și hateri</i>	252
Georgeta STEPANOV <i>Reflectarea inegalităților sociale în mass-media autohtonă</i>	259
Boris PARFENTIEV <i>Conceptul calității vieții în mass-media din Republica Moldova</i>	266
Marina BOTNARIUC <i>Activități mediatice orientate spre combaterea inegalităților sociale</i>	272
Dumitru ȚURCANU <i>Sărăcia - o temă „spectaculară” în audiovizualul autohton</i>	277

Nelly ȚURCAN <i>Inegalități sociale în Republica Moldova: analiză bibliometrică</i>	285
Parascovia MUNTEANU <i>Dizabilitatea – factor determinant al inegalităților sociale în Republica Moldova</i>	292
Victoria ȚARĂLUNGĂ <i>Protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități la nivel internațional și național: între realizări și deziderate</i>	299
Пантелимон ВАРЗАРЬ, Борис СОСНА <i>Пенсионное законодательство Республики Молдова нуждается в существенных изменениях</i>	312
Игорь АРСЕНИ <i>Теоретико – правовая квалификация дистрибьюторского договора в Республики Молдова: предложения по изменению законодательства</i>	318
Nicolae MARIAN <i>Drepturile debitorilor în cadrul stingerii obligațiilor ce reies din creditele bancare neperformante</i>	325
Nadejda SCOBIOALĂ <i>Cultura și importanța acesteia în societatea contemporană</i>	332
Svetlana DARIU <i>Promovarea interacțiunii sociale prin comunicare</i>	338
Elvira CIOBANU <i>Factorii sociali explicativi și determinanți ai comportamentului delincvent la tineri</i>	343
Arina ANTOCI <i>Globalizare politică și impact cultural</i>	348
Mariana ROȘCA <i>Legitimarea dialogului Republicii Moldova privind migrația – premisă a constituirii unei noi clase sociale</i>	355
Valentin MĂRGINEANU <i>Repere ale raționalizării noilor realități sociale (D.Drăghicescu)</i>	362
Mariana MARCU <i>Inegalități în reflectarea forțelor politice în produsul radiofonic</i>	369
Zinaida GRIBINCEA <i>Modalități de depășire a inegalităților profesionale în învățământul superior</i>	374

Виктор ЩЕРБИНА <i>Культурные уклады - фактор формирования неравенства в условиях современного общества</i>	380
Виктория ЩЕРБИНА <i>Социально-психологические аспекты развития личности представителя среднего класса в условиях реформ</i>	384
Ana PASCARU <i>O taxonomie a factorului structural în societatea din Republica Moldova</i>	387
Rodica CIOBANU <i>Rațiuni ale justiției sociale în condițiile actuale</i>	393
Elena BALAN <i>Relațiile interetnice - factor favorabil în procesul de formare și consolidare a societății</i>	402
Ion COROPCEAN <i>Politici sociale față de militarii trecuți în rezervă</i>	409
Tatiana SPATARU, Vladimir STERPU <i>Methodology of Researching the Nature of the Stratification of Moldovan Society in the Context of International Comparisons</i>	416
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	422

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	13
I. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE MIDDLE CLASS STUDY	
Victor MOCANU <i>Methodological principles of the middle class research in the Republic of Moldova .....</i>	15
Ludmila MALCOCI <i>The determinant factors of the middle class crystallization in the Republic of Moldova .....</i>	25
Gabriela NEAGU <i>The determinant factors of the middle class formation. The case of Romania .....</i>	33
Elena LISEYENKO, Nikolay FEDORETS <i>Problems of social capital formation in Ukraine as a factor of classification .....</i>	37
Anatolii ROJCO <i>Statistical evaluation of the link between inequality and economic growth .....</i>	42
Ирина ГРОШЕВА <i>The social inequality and the social justice in the modern Russian society .....</i>	48
Любовь ГРОШЕВА <i>The formation of an effective social environment for the implementation of youth business activity .....</i>	55
Tatiana SPĂTARU <i>The middle class: a transnational analysis .....</i>	62
Валентина ПОДШИВАЛКИНА <i>Problems of formation of the middle class in Ukraine: uncertainty of sociological reflection .....</i>	68
Olga GAGAUZ <i>The demographic aging and the impact on social structure .....</i>	75
Victor MORARU, Ecaterina DELEU <i>The impact of migration on the participation of young people aged 15-29 on the labor market of the Republic of Moldova .....</i>	82

Dan Gabriel SÎMBOTIN	
<i>Difficulties in defining the middle class</i>	93
Галина РОГОВАЯ	
<i>The middle class formation: the experience of the Republic of Moldova and Ukraine</i>	103
Людмила РУСТАНОВИЧ	
<i>The middle class formation problems: the experience of the Republic of Belarus</i>	112
II. THE ECONOMIC FACTORS OF THE MIDDLE CLASS FORMATION	
Елена ПЕТРЕНКО, Анна ШЕВЯКОВА, Перова Н.С.	
<i>The socio-economic stratification of households in the Republic of Kazakhstan</i>	117
Galina SAVELIEVA, Ana TOMCEAC	
<i>Aspects of poverty of the working population</i>	124
Svetlana IVANOV	
<i>The dynamics of inequality in the welfare of the population of the Republic of Moldova</i>	133
Zoia STREMENOVSCAIA, Ecaterina GARABAJII	
<i>The analysis of inequality by sources of available income and components of consumption expenditure</i>	140
Pavel MOVILEANU, Veronica MOVILEANU	
<i>Difficulties in the transition of the agriculture to the market relations</i>	148
Valentina VINOGRADOVA	
<i>The impact of demographic characteristics on the inequality in household welfare</i>	154
Gheorghe CĂLCĂI	
<i>The small business enterprises – the middle class formation factor</i>	162
Mihail POTOROACĂ	
<i>The occupational structure of the population in the context of the research of the middle class formation processes in the Republic of Moldova</i>	170
Ina FILIPOV	
<i>The role of migration in the formation of the middle class</i>	179
Svetlana PETRAȘCU	
<i>Combating poverty through investment programs and projects</i>	188

Pompiliu COMȘA

Social inequalities in Romania. The forum for the sustainable development of the counties in the moldovan area 196

Pavel MOVILEANU, Veronica MOVILEANU

Agro-alimentary market: features, typologies and consumer specificities 200

**III. SOCIOCULTURAL FACTORS
OF THE MIDDLE CLASS FORMATION**

Ion RUSANDU

Dimensions of social equity in the programs of political parties in the Republic of Moldova 206

Лилия БРАГА

The social structure deformation in the conditions of economic globalization and its political effect in the Republic of Moldova 210

Игорь ГРОШЕВ

The social shifts of the world outlook in the postmodernist society 218

Serghei SPRINCEAN

The role of human security in the process of tackling the inequity and social inequalities 224

Valeriu CAPCELEA

The importance of the specialized intellectuals for the progress of the postmodern society 231

Angela MOCANU

The influence of the education on socio-professional stratification 238

Veaceslav REABCINSCHII

The cultural dimension in the context of social stratification 245

Ionel PINTILII

Virtual groups: online communication by trolls, posters and haters 252

Georgeta STEPANOV

Reflecting the social inequalities in the local media 259

Boris PARFENTIEV

The concept of life quality in the media of the Republic of Moldova 266

Marina BOTNARIUC

Media activities aimed to combat the social inequalities 272

Dumitru ȚURCANU

The poverty - a "spectacular" topic in the local audiovisual 277

Nelly ȚURCAN <i>Social inequalities in the Republic of Moldova: bibliometric analysis</i>	285
Parascovia MUNTEANU <i>The disability - a determinant factor of the social inequalities in the Republic of Moldova</i>	292
Victoria ȚARĂLUNGĂ <i>The protection of rights of the people with disabilities at international and national level: between achievements and aspirations</i>	299
Пантелимон ВАРЗАРЬ, Борис СОСНА <i>The pension legislation of the Republic of Moldova needs substantial changes</i>	312
Игорь АРСЕНИ <i>The theoretical and legal qualification of the distribution agreement in the Republic of Moldova: proposals for changing legislation</i>	318
Nicolae MARIAN <i>The rights of debtors in the discharge of obligations arising from non-performing bank loans</i>	325
Nadejda SCOBIOALĂ <i>The culture and its importance in contemporary society</i>	332
Svetlana DARII <i>The promotion of the social interaction through communication</i>	338
Elvira CIOBANU <i>The social explanatory and determining factors of delinquent behavior of young people</i>	343
Arina ANTOCI <i>Political globalization and cultural impact</i>	348
Mariana ROȘCA <i>The legitimation of the Republic of Moldova's dialogue on migration - prerequisite for building a new social class</i>	355
V. MĂRGINEANU <i>Landmarks of rationalization of the new social realities (D. Draghicescu)</i>	362
Mariana MARCU <i>Inequalities in reflecting political forces within radio production</i>	369
Zinaida GRIBINCEA <i>The ways of overcoming the professional inequalities within higher education</i>	374

Виктор ЩЕРБИНА <i>Cultural types - the factor of inequality in modern society</i>	380
Виктория ЩЕРБИНА <i>Socio-psychological aspects of personal development of the middle class personality in terms of reforms</i>	384
Ана PASCARU <i>A taxonomy of the structural factor in the society of the Republic of Moldova</i>	387
Rodica CIOBANU <i>Reasons of social justice in current conditions</i>	393
Elena BALAN <i>Interethnic relations - a favorable factor in the process of formation and consolidation of the society</i>	402
Ion COROPCEAN <i>Social policies towards the militaries in reserve</i>	409
Tatiana SPATARU, Vladimir STERPU <i>Methodology of Researching the Nature of the Stratification of Moldovan Society in the Context of International Comparisons</i>	416
GENERAL CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	422

CUVÂNT ÎNAINTE

Constituirea clasei de mijloc în Republica Moldova se desfășoară foarte anevoios, dat fiind că nu s-au cristalizat și nu s-au consolidat premisele și factorii edificatori. Din cauza tranziției care se prelungește mai mult de un sfert de secol, nu se formează mediul favorabil pentru stabilizare socială relativă, cu extinderea segmentului social de mijloc, care, la rândul său, ar fi în măsură să contribuie la înrădăcinarea și fortificarea democrației, a unui regim politic democratic. Din contra, realitățile denotă că inegalitățile sociale se aprofundează, fiind omniprezente diferențe izbitoare, alimentând și provocând neîncredere în autoritatea statului și în capacitățile de mobilizare socială.

În Republica Moldova criteriile de apartenență la un anumit strat social sau la altul au fost distorsionate substanțial și practic nu contribuie la fundamentarea și edificarea unui tablou veridic la capitolul structură socială și, implicit, stratificare socială. Indicatorii de bază, precum nivelul de bunăstare și capacitatea de cumpărare, statusul socioprofesional, autoidentificarea socială, nivelul de educație, sunt aplicați în calitate de repere metodologice de investigație a stratificării sociale, însă din diferite cauze, obiective și subiective, numărul întrebărilor crește, iar al răspunsurilor care să clarifice situația în domeniu nu se adaugă. Fluctuația haotică a valurilor de migranți de muncă creează multiple aparențe, nu contribuie la elaborarea unor politici de stat complexe și coerente, ci mai degrabă alimentează contextul speculativ de cochetare a unor forțe politice cu comunitățile de concetățeni din străinătate. În același timp, factorul extern trebuie să fie luat în calcul în elaborarea reperelor metodologice cu privire la stratificarea socială. Procesul de formare a clasei de mijloc solicită existența unui context politico-juridic, social-economic și cultural-psihologic favorabil de caracter edificator, dar care, actualmente, este puțin prezent în Republica Moldova. Modernizarea politico-juridică și social-economică fiind expresie și consecință a reformelor democratice, este în măsură să contribuie determinant la formarea și extinderea numerică a clasei de mijloc, proces care va avea efecte pozitive asupra sistemului politic din Republica Moldova.

Prezenta culegere de articole se înscrie în procesul de realizare a proiectului instituțional ”Constituirea clasei de mijloc în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană”. Autorii articolelor pun în dezbatere științifică un spectru destul de extins de probleme prin formularea unor întrebări și identificarea unor soluții, dar care nu pretind de a fi de caracter exhaustiv, dată fiind complexitatea fenomenelor și proceselor în plină desfășurare.

Victor JUC,
doctor habilitat în științe politice,
profesor cercetător

I. PRINCIPII TEORETICE ȘI METODOLOGICE DE STUDIERE A CLASEI DE MIJLOC

PRINCIPII METODOLOGICE DE CERCETARE A CLASEI DE MIJLOC ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Victor MOCANU,
doctor în sociologie, conferențiar cercetător,
directorul Centrului Sociologie și Psihologie Socială,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

***Summary.** This article presents the methodology used in the researches of the Project „Formation of the middle class in conditions of transformation of society and association of the Republic of Moldova with the European Union”. The project is realized by the Center of Sociology and Social Psychology of the Institute of Legal and Political Research of Academy of Sciences of Moldova. A survey conducted on 1179 people was the primary method of the research. The socio-professional status, the level of education, the level of welfare and the social class self-identification were the basic criteria of the social stratification research. The study also included such aspects as political activism and political options, personal values, health and leisure.*

Analiza literaturii de specialitate și a cercetărilor anterioare în domeniul structurii de clasă denotă că nu există criterii bine definite de măsurare a clasei medii. Diferiți sociologi măsoară în mod diferit clasele, inclusiv clasa medie, fapt ce face dificilă analiza comparativă a datelor. Conform cercetărilor în domeniu, clasa medie este considerată o clasă care ocupă o poziție de mijloc între clasa de jos (clasa celor săraci) și clasa de sus (clasa celor bogați); un grup socio-economic eterogen, mobil, alcătuit din persoane cu nivel de educație înalt din sfera businessului, liber profesioniști, lucrători înalt calificați, fermieri înstăriți etc [2]; venitul acestei clase este mai mare decât a celor din clasa de jos, dar este mai mic decât a celor din clasa de sus [1]. Definirea clasei de mijloc și stabilirea dimensiunilor acesteia continuă să fie o problemă destul de controversată. Metodologiile aplicate în diferite spații sociale oferă rezultate și interpretări contradictorii. Iată de ce cercetările comparate, lucrările ce combină o discuție generală teoretică cu noile descoperiri empirice, studiile de caz, combinarea metodelor de cercetare cantitative cu cele calitative oferă un nou algoritm în aplicarea instrumentelor analitice în explicarea clasei mijlocii.

Unii sociologi afirmă că în societatea contemporană *clasele și-au pierdut importanța*. Dacă în trecut diferența și inegalitatea dintre clase era foarte mare, în prezent statele încearcă să compenseze această inegalitate prin diferite subsidii sociale. Totodată, în condițiile în care educația este accesibilă tuturor, fiecare individ capabil poate să ajungă în pozițiile ierarhic superioare și să obțină un status social înalt. A. Ghiddens menționează că, deși diferențele dintre clase sunt mai puțin vizibile în lumea contemporană, ele continua să existe și să aibă un impact destul de mare asupra sociumului. Astfel, cercetările denotă că chiar unele diferențe fizice corelează cu apartenența de clasă. Persoanele din clasa muncitoare se nasc cu o greutate mai mică, nivelul mortalității infantile în mediul clasei muncitoare este mai mare, ei cresc și se dezvoltă fizic mai greu, sunt supuși mai frecvent maladiilor și mor la o vârstă mai tânără decât reprezentanții clasei superioare. Maladiile cardiovasculare, diabetul, cancerul, bronșita sunt mai răspândite în mediul claselor de jos, decât în mediul claselor de sus [4].

A. Ghiddens definește clasa ca un grup la scară largă a persoanelor cu resurse materiale similare. Cele din urmă, la rândul lor, determină stilul de viață al persoanelor. Diferențele de clasă depind, în primul rând, de ocupația oamenilor și bunăstarea lor. El identifică următoarele clase de bază caracteristice societății contemporane: clasa superioară (cei bogați, antreprenorii, industriașii, precum și stratul superior al managerilor, care deține sau controlează direct mijloacele de producție), clasa de mijloc (care include în cea mai mare parte „gulere albe” și specialiști) și clasa muncitoare (“gulere albastre” sau persoane angajate în munca manuală).

Una din problemele discutate de sociologii contemporani, ce trebuie luată în calcul în procesul cercetării fenomenului stratificării, este inconsistența (noncongruența) statusului. Inconsistența statusului înseamnă existența unor discrepanțe dintre poziția socială a unei persoane într-un domeniu și poziția ei socială mult mai joasă în alt domeniu. Inconsistența statusului, conform opiniei cercetătorilor, este generată de anumite goluri în venitul, ocupația, nivelul de educație sau originea persoanei [3, p. 287]. Cauzele de bază ale inconsistenței statusului sunt mobilitatea socială, îndepărtarea de grupul social primar – familia, migrația, crizele social-economice, progresul tehnologic etc. Astfel, de exemplu, recesiunea economică din ultimii ani a condus la aceea că mulți copii din clasa medie au decăzut în statusul lor socioeconomic; nu au putut să-și continue studiile, să obțină o ocupație conform statusului lor; sau au obținut studii, dar nu s-au putut aranja la lucru potrivit studiilor și se află în șomaj. Ultimul fenomen a căpătat denumirea de proletariat intelectual. Un alt exemplu de inconsistență a statusului ar fi pedagogii, care au un nivel de educație înalt și un status social înalt, dar au venituri care nu corespund statusului lor.

Conceptul de inconsistență a statusului este analizat de către cercetători în paralel cu conceptul de cristalizare a statusului, ultimul fiind propus de Gerhard E. Lenski (1954) [3, p. 287]. Cristalizarea statusului se referă la gradul de corespundere a statusului persoanei pe diferiți parametri, indiferent de faptul dacă statusul persoanei este înalt sau jos. În prezent, o mare parte din populația țărilor occidentale se identifică cu un status de cristalizare redus. O clasă socială puternică poate exista doar dacă majoritatea persoanelor au un status de cristalizare puternic.

În rezultatul analizei noțiunilor de stratificare, clasă și a teoriilor privind stratificarea, putem conchide că la baza stratificării sociale stă inegalitatea, care poate fi determinată de mai mulți factori: sociali, politici, economici, profesionali. Stratificarea socială este multiaspectuală și include atât clasele, cât și statusul și apartenența la partid. Poziționarea unui individ în socium este mai curând dobândită decât moștenită, fiind determinată de nivelul de educație, statusul socioprofesional și nivelul de bunăstare.

În rezultatul analizei cercetărilor clasei medii din SUA și în Rusia, putem conchide că există câteva modalități de abordare în determinarea clasei medii. Unii autori propun determinarea clasei medii în baza criteriilor de venituri. Conform opiniilor acestor autori, clasa medie se caracterizează prin accesul la bunurile de consum și posibilitatea de a-și satisface toate nevoile. Alți sociologi consideră că un criteriu important pentru identificarea clasei medii este nivelul de educație. Un nivel de educație înalt oferă posibilități mai bune de angajare în câmpul muncii și venituri mai bune. Al treilea grup de sociologi includ în calitate de criteriu de măsurare autoidentificarea persoanelor cu clasa medie sau faptul în ce măsură persoana dată simte că face parte din clasa medie. În acest caz se pune accentul mai mult pe aspectele psihologice și politice ale determinării clasei medii. Al patrulea grup de sociologi sunt de părerea că este necesară o abordare complexă în cazul măsurării clasei medii, care ar include mai mulți parametri, inclusiv: statusul socioprofesional, nivelul de bunăstare, autoidentificarea. În viziunea acestui grup de sociologi, apartenenței grupului social clasa medie au studii profesionale înalte, sunt profesioniști de calificare înaltă, manageri de diviziuni/subdiviziuni, au venituri înalte ce satisfac nevoile lor economice, sociale, culturale, dispun de proprietăți imobile și mobile și se autoidentifică cu clasa medie. Ultima modalitate de abordare a clasei medii este utilizată și în cercetările europene privind structura de clasă [5]. Reieșind din necesitatea asigurării comparabilității rezultatelor cercetărilor sociologice în domeniul structurii sociale, și în particular a identificării clasei medii, considerăm importantă și

oportună abordarea complexă a clasei medii și utilizarea indicatorilor standard folosiți în cercetarea socială europeană.

Centrul de Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei are drept temă de plan pentru perioada 2015-2018 studierea constituirii clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. Actualitatea și importanța acestei cercetări este incontestabilă în condițiile transformărilor social-economice și politice care au loc în Republica Moldova odată cu asocierea țării la Uniunea Europeană. Cercetările efectuate în ultimii 20 de ani denotă schimbări esențiale în structura de clasă a populației Republicii Moldova. Astfel, odată cu tranziția la economia de piață s-au format grupuri sociale noi, care se deosebesc prin mărimea veniturilor, proprietăți, studii, putere politică și economică, status social. Apariția grupurilor sociale noi necesită studii aprofundate și complexe în vederea identificării factorilor determinanți ai acestora, mărimii lor, caracteristicilor esențiale, sistemului de valori, stării economice, sociale și politice.

Studierea premiselor creării clasei medii în Republica Moldova este importantă și din perspectiva faptului că o clasă medie puternică este un indicator important al nivelului de bunăstare socioeconomică a țării, precum și al durabilității reformelor efectuate. În conformitate cu teoriile sociologice existente, cu cât clasa medie este mai numeroasă, cu atât gradul de bunăstare al țării date este mai mare, și viceversa. În rezultatul determinării factorilor constituirii clasei mijlocii în Moldova vor fi elaborate recomandări privind schimbările socio-economice și politice necesare la nivel de țară pentru favorizarea dezvoltării în continuare a clasei medii.

Actualitatea cercetării rezidă de asemenea și din necesitatea de a elabora și pilota o metodologie de cercetare a stratificării sociale, inclusiv a clasei medii, în Republica Moldova. Metodologia va fi aplicată și pentru cercetările ulterioare ale structurii sociale, inclusiv ale clasei medii, și va permite studierea în dinamică a constituirii clasei medii din țară.

Scopul și obiectivele cercetării constau în studierea stratificării sociale în Republica Moldova în condițiile transformării societății și identificarea premiselor formării clasei mijlocii.

Obiectivele de bază ale cercetării constau în următoarele:

- Determinarea stratificării sociale în Republica Moldova;
- Identificarea premiselor și a factorilor sociali care determină formarea și dezvoltarea clasei medii în Republica Moldova;

- Cercetarea caracteristicilor specifice diferitor straturi sociale din Republica Moldova, inclusiv valorile, studiile, statusul socioocupational, statusul economic (veniturile, proprietățile, nivelul de consum), starea de sănătate, modul de petrecere a timpului liber, opțiunile politice, atitudinile față de diferite probleme socioeconomice din țară;

- Elaborarea recomandărilor practice în vederea creării condițiilor favorabile (la nivel de politici și practici) pentru mărirea ponderii clasei mijlocii în Republica Moldova.

În cadrul studiului au fost aplicate următoarele metode de cercetare:

- ✓ Interviuri în profunzime - 24;
- ✓ Ancheta sociologică în bază de chestionar. Metodă cantitativă, care include sondajul sociologic desfășurat pe un eșantion non – aleatoriu (proporțional pe cote) de 1179 de respondenți cu vârsta cuprinsă între 18 și 65 de ani din 63 localități ale Republicii Moldova.
- ✓ Interviul experților. Au fost investigați 48 de experți;
- ✓ Focus grupuri. Metodă calitativă, care a cuprins 12 focus grupuri cu diverse categorii de populație în 3 zone geografice ale țării și mun. Chișinău;
- ✓ Analiza secundară a datelor. Rezultatele investigațiilor sociologice desfășurate de Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova în perioada 1996-2016;
- ✓ Studiarea surselor documentare. (Datele Biroului Național de Statistică, documente din Arhiva Națională a Republicii Moldova).

Menționăm că în cadrul studiului metoda principală de culegere a informației a constituit-o sondajul de opinie „Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană”.

Populația generală a cercetării sunt persoanele cu vârsta cuprinsă între 18 și 65 de ani. Eșantionul cercetării l-a constituit 1179 de persoane selectate non-aleatoriu (proporțional pe cote) pe întreg teritoriul Republicii Moldova. După caracteristicile sale, eșantionul cercetării se distribuie în felul următor:

- *Sex*: femei – 52%, bărbați – 48%;
- *Mediul rezidențial*: oraș mare – 26%, oraș mic – 16%, sat - 58%;
- *Nivel de educație*: studii superioare – 35%, medii de specialitate - 23%, vocaționale -17%, medii generale – 14%, gimnaziale - 8%, primare -3%;
- *Relația cu piața muncii*: angajați – 80%, neangajați – 20%;
- *Sectorul de angajare*: public - 48%, privat – 43%, informal – 3%, gospodărie casnică – 6%;
- *Ocupația*: Conducători ai autorităților publice de toate nivelurile, conducători și funcționari superiori din unitățile economico-sociale și politice – 4%; specialiști cu nivel superior de calificare – 26%; specialiști cu nivel mediu de

calificare, funcționari administrativi - 24%; lucrători în servicii, gospodăria de locuințe și deservire comunală, comerț și asimilați - 21%; lucrători calificați în agricultură, silvicultură, vânătorie, piscicultură și pescuit - 4%; muncitori calificați în întreprinderi industriale mari și mici, în meserii de tip artizanal, în construcții, transporturi, telecomunicații, geologie și prospectare geologică - 15%; muncitori necalificați, inclusiv în sectorul agrar - 7%.

Limitări ale cercetării: din cauza eșantionului redus nu au fost cuprinse în cercetare păturile marginale, de jos, și persoanele cu nivel de bunăstare foarte înalt.

Criterii de cercetare a stratificării sociale. Criteriile aplicate de noi în cercetarea premiselor creării clasei mijlocii s-au bazat pe abordările teoretico-metodologice ale stratificării sociale descrise anterior, precum și pe metodologia Cercetării Sociale Europene. Astfel, la baza stratificării sociale au stat 4 indicatori de bază: statusul socioprofesional, nivelul educației, nivelul de bunăstare, autoidentificarea cu clasa socială.

Statusul socioprofesional al respondentului. Statusul socioprofesional al respondenților a fost determinat în baza următorilor indicatori: activitatea economică (angajat/neangajat), ocupația (conform clasificatorului ISCO-88), domeniul economiei naționale în care activează (sfera, sectorul de activitate), relațiile de muncă (salariat/patron/lucrător pe cont propriu), condițiile de angajare.

O problemă discutată între sociologii europeni este dacă poziția socială poate fi determinată doar în baza analizei situației persoanelor chestionate sau este necesară cercetarea ambilor parteneri (soț/soție). Este de menționat că majoritatea sociologilor consideră că poziția socială trebuie măsurată în baza familiei nucleare, din considerentul că familia dispune de resurse materiale, sociale, culturale comune și acest capital este transmis altor generații doar în baza familiei [5]. Reieșind din cele expuse, cercetarea stratificării sociale în Moldova a inclus și determinarea statusului socioprofesional al partenerului de viață al respondentului.

În cazul cercetării statusului socioprofesional, am considerat oportună și determinarea locului unde își desfășoară activitatea economică respondentul - în Moldova sau peste hotare. În țările cu nivel economic redus și unde nivelul de migrație este foarte înalt, presupunem că o bună parte din lucrătorii cu nivel înalt de studii și calificați se află la muncă permanentă sau temporară peste hotare. Nivelul înalt de educație și calificare, precum și venitul obținut peste hotare pot contribui la poziționarea acestor persoane în straturile sociale de sus.

Un indicator important pentru determinarea statusului socioprofesional al respondenților este numărul de ore lucrat săptămânal. În condițiile nivelului redus de salarizare în Republica Moldova, persoanele cu nivel înalt de educație și înalt calificate, de obicei, sunt angajate la mai multe locuri de muncă. Angajarea la mai multe locuri de muncă este și o strategie de depășire a

sărăciei în țările în curs de dezvoltare. În acest context presupunem că acesta poate fi un factor al poziționării respondenților în diferite straturi sociale.

Autoritatea respondenților la locul de muncă a fost determinată în baza identificării implicării lor în supravegherea altor lucrători.

Responsabilitatea respondenților la locul de muncă a fost determinată în baza autoaprecierii de către aceștia a gradului de îndeplinire a sarcinilor zilnice, a nivelului de utilizare a capacităților lor în îndeplinirea sarcinilor, precum și a investițiilor personale în menținerea nivelului de performanță.

Nivelul de educație. Nivelul de educație este considerat de către sociologi un criteriu important pentru identificarea poziției indivizilor în structura de clasă. În conformitate cu Cercetarea Socială Europeană, persoanele incluse în clasa medie se caracterizează printr-un nivel de educație înalt. Anume studiile sunt factorul care contribuie esențial la obținerea unei calificări înalte, a unui venit înalt și deci - la poziționarea persoanei în clasa de mijloc. Pentru identificarea nivelului de studii a respondenților am considerat oportună utilizarea indicatorilor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova. Astfel, studiile au fost identificate în baza următoarelor variabile: postuniversitare, superioare – masterat, superioare – licență, medii de specialitate, secundar profesionale, liceale/medii generale, gimnaziale, primare, fără studii.

Bunăstarea materială a persoanei a fost identificată în baza veniturilor și proprietăților. Veniturile respondenților au fost măsurate în baza unor indicatori direcți și indirecti. Astfel, în cazul indicatorilor direcți, respondenții au fost întrebați despre venitul mediu lunar al gospodăriei lui (după deducerea taxelor și impozitelor). În venit au fost incluse toate salariile, pensiile, indemnizațiile, bursele, sursele financiare primite de la rudele de peste hotare precum și sursele financiare parvenite din vânzarea produselor din gospodăria casnică. Venitul mediu pe cap de membru de familie a fost calculat de către operator în baza împărțirii venitului mediu lunar la numărul de persoane care locuiesc în aceeași gospodărie casnică.

În calitate de indicatori indirecti au servit: a) gradul de corespundere a venitului mediu lunar nevoilor familiei respondentului; b) posibilitatea respondentului de a întreține copii la studii peste hotare sau de a petrece cel puțin o vacanță în an peste hotarele țării. În acest context am presupus că persoanele poziționate în straturile de sus dispun de un venit mediu lunar care le permite să acopere toate cheltuielile de care au nevoie și au surse financiare suficiente pentru a întreține copiii la studii peste hotare și a-și petrece vacanțele peste hotarele țării.

Proprietățile deținute au fost măsurate în baza raportării acestora de către respondenți. Mărimea proprietăților a fost identificată în baza întrebării: câți

bani i-ar rămâne respondentului dacă ar vinde toate proprietățile și ar da toate datoriile? Totodată, respondenții au fost întrebați și despre rezervele financiare de care ei dispun (economii, stocuri, hârtii de valoare etc.). Întrebarea a fost formulată aidoma celei referitoare la proprietăți: dacă am aduna toate economiile și am da toate datoriile, câți bani v-ar rămâne?

O caracteristică importantă a prestigiului social și a stratificării este amplasarea caselor/apartamentelor, starea casei, conectarea la servicii de calitate și dotarea casei cu echipament și mobilier modern. În acest context, chestionarul a inclus câteva întrebări ce țin de aspectele indicate.

În conformitate cu literatura de specialitate, precum și cu cercetările efectuate anterior în domeniu, deținerea unui automobil, de asemenea, este o dovadă a bunăstării sociale și poate determina poziționarea persoanelor în structura socială. În acest context, cercetarea a inclus și aspectele ce țin de numărul de automobile deținute, vârsta și starea lor. Vârsta și starea automobilelor poate fi un indicator indirect de măsurare a bunăstării gospodăriei. Gospodăriile care posedă automobile mai noi se consideră că dispun de posibilități financiare mai bune, și deci ar putea face parte din clasa medie.

Presupunem că o parte din veniturile gospodăriilor casnice provin din remitențe. Cercetarea a inclus o întrebare privind mărimea veniturilor lunare provenite din remitențe și o întrebare privind utilizarea veniturilor provenite din remitențe. Ipoteza noastră este că în cazul familiilor din clasa medie sau din clasele de sus, veniturile din remitențe sunt destul de mari și sunt folosite la procurarea bunurilor de folosință durabilă, dezvoltarea unor afaceri proprii, achitarea studiilor, vacanțe sau le economisesc.

Instrumentul de cercetare a inclus și autoaprecierea de către respondent a stării financiare a familiei lui comparativ cu acum un an, precum și prognozaarea stării financiare a familiei peste un an.

Autoidentificarea cu clasa socială. Pentru a determina poziția respondenților în structura socială, aceștia au fost rugați să se poziționeze pe una din treptele scării sociale (scara socială a fost alcătuită din 10 trepte, unde 1 - clasa de jos și 10 - clasa de sus).

Identificarea factorilor care influențează poziționarea respondenților în clasa medie. Cercetarea Socială Europeană sugerează că individul este plasat în clasa medie datorită următorilor factori: nivelul de educație, poziționării sociale înalte a părinților săi (statusul socio-ocupational, veniturile, nivelul de educație), poziționării sociale înalte a partenerului de viață, caracteristicilor personale (ambiiție, responsabilitate, perfecționare continuă), intensității muncii sale. Toți acești indicatori au fost incluși în cercetare. Reieșind din considerentul că acești indicatori sunt utilizați de asemenea în cercetarea stratificării sociale în

alte țări, credem că faptul dat ar reprezenta o oportunitate pentru efectuarea analizei comparate a rezultatelor cercetării.

Activismul politic și opțiunile politice ale respondenților, inclusiv ale celor din clasa medie. Activismul politic al respondenților și opțiunile lor politice au fost măsurate în baza determinării următoarelor aspecte: interesului respondenților față de politică, afilierii viziunilor lor politice cu anumite partide, manifestării dorinței lor de a participa la alegeri, partidul pentru care ar vota în caz de alegeri, partidul cu care au votat la alegerile precedente. Totodată, respondenții au fost întrebați dacă au participat vreodată la vreo acțiune de protest și dacă sunt gata să participe acum la acestea? În baza răspunsurilor oferite, am determinat gradul de activism politic al respondenților poziționați în diferite straturi sociale. Un interes deosebit îl are faptul dacă respondenții manifestă interes pentru a intra/fi în politică. În condițiile unui stat politizat, în care economicul este întrețesut cu politicul, presupunem că o bună parte din respondenții poziționați în clasa de mijloc au intenția de a face politică cu scopul de a-și menține afacerea proprie sau de a obține careva beneficii.

Valorile personale ale respondenților, inclusiv ale celor din clasa medie. Este bine cunoscut că sistemul valoric al respondenților determină în mare parte nivelul lor de studii, ocupațiile, petrecerea timpului liber, statutul familial etc. În mare parte anume valorile determină și poziționarea socială a respondenților. Valorile sunt de asemenea motorul de bază care determină orientările, atitudinile și comportamentul respondenților. Din aceste motive, am considerat oportună studierea gradului de importanță a diferitor valori pentru respondenți în funcție de poziționarea lor pe scara socială. Astfel, a fost cercetată atitudinea respondenților față de următoarele valori: sănătate, viață de familie, bunăstare materială, studii, dragoste, spirit întreprinzător, muncă, prietenie, independență, responsabilitate, solidaritate, bunătate, prestigiu social, dreptate, credință religioasă, patriotism, pace etc. De rând cu determinarea valorilor respondenților, am considerat necesară pentru comparație studierea opiniei populației despre ce înseamnă o societate echitabilă, scopurile urmărite de respondent în cazul infiltrării în politică.

Starea sănătății respondenților. Întrebările care țin de determinarea stării sănătății respondenților corespund categoriilor aplicate în Cercetarea Socială Europeană, pentru standardizare și comparabilitate. Astfel, starea sănătății a fost determinată în baza autoaprecierii date de către respondenți a stării emoționale și fizice (frecvența stărilor de presiune, descurajare, durerilor fizice mari, simțului de singurătate, cazurilor de neîndeplinire a sarcinilor la locul de muncă din cauza sănătății șubrede etc.), a adresărilor la medic, a spitalizării.

Respondenții au fost întrebați despre maladiile cronice de care au suferit în ultimul an, precum și despre gradul de dizabilitate.

Starea sănătății depinde de mai mulți factori, cum ar fi alimentația, fumatul, condițiile precare de muncă. Cercetarea a inclus întrebări în vederea determinării frecvenței consumului de produse sănătoase, precum și a condițiilor nocive de muncă (gălăgie, praf, presiune de timp, atmosferă proastă în colectiv, lucru peste program, muncă fizică grea etc.).

Petrecerea timpului liber de către respondenți. Chestionarul a inclus câteva întrebări privind frecvența diferitor activități întreprinse de către respondenți în timpul liber, cum ar fi cititul, muzica, internetul, comunicarea pe rețele sociale, jocuri la computer, plimbări, sport, vizite cu rude, prieteni, activități artistice, lucrări manuale (croșetări, broderii, reparații casnice), cinema, teatru, filme, participarea la diferite cluburi pe interese, vizionarea emisiunilor televizate.

Rezultatele cercetării sociologice complexe ne permit să concluzionăm că în Republica Moldova populația se divizează în câteva straturi neuniforme, care diferă după ocupație, nivel de educație, bunăstare și modul de viață. Clasa medie este abia în curs de formare, face parte din straturile sociale de sus și se caracterizează prin următoarele: statusul socioprofesional înalt, nivel de educație înalt, bunăstare materială înaltă care le permite să-și acopere toate nevoile materiale, culturale, spirituale. Societatea în tranziție presupune instabilitate și mobilitate socială mare. În aceste condiții, inconsistența statusului social este o caracteristică specifică pentru respondenții din diferite straturi sociale, inclusiv pentru cele de sus.

Grupurile, straturile sociale formate în urma transformărilor socioeconomice și politice apar nu în baza principiilor clasice de stratificare, ci au la temelie particularități specifice naționale, legate de procesele de privatizare, de formare a economiei și relațiilor de piață ș.a

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bussinesdictionary // <http://www.businessdictionary.com/definition/middle-class.html#ixzz3suvsMqb4> (accesat 26.11.16).
2. Dictionary and Thesaurus // <http://www.merriam-webster.com/dictionary/middle%20class> (accesat 26.11.16).
3. Dogan M. Status Incongruence in Advanced Societies // <http://www.fupress.net/index.php/smp/article/download/10332/9517> (accesat 26.11.16).
4. Giddens A. Sociology // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/gidd/07.php#_ftnref1 (accesat 26.11.16)
5. How to ascertain the socio-structural position of the individual in society. European Social Survey core questionnaire// https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_measuring_social_structure.pdf; 2009 Social Inequality survey; https://dbk.gesis.org/dbksearch/file.asp?file=ZA5400_bq.pdf (accesat 25.11.16).

FACTORII DETERMINANȚI AI CRISTALIZĂRII CLASEI MEDII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ludmila MALCOCI,
*doctor habilitat, profesor cercetător, Institutul de Cercetări
Juridice și Politice al AȘM*

Summary. *The sociological research of premises of middle class formation in Moldova shows a very low level of crystallization of social statuses, based on what we can conclude that the process of the formation of classes is just at the initial stage. Analysis of social strata in terms of the middle class criteria: high socio-professional status, high education level, high level of welfare shows some prospects of formation of the middle class in the strata 4, 5 and 6. Respondents in strata 5 and 6 are characterized by high socio-occupational level, high education level and low welfare level. Respondents in strata 4 are characterized by medium socio-occupational level, medium education level and from medium to high welfare level. According to the research, the social status of respondents depends on certain personal characteristics (education level, socio-occupational status, income, socio-occupational status in the beginning of professional career); parents social status (socio-occupational status and level of education), and social status of respondent partner (socio-occupational status and level of education).*

Conceptualizarea cercetării clasei medii în Republica Moldova a fost bazată pe teoriile privind stratificarea socială ale lui K. Marx, P. Sorokin, A. Giddens, E. Durgheim, T. Parsons și alții. În baza analizei comparative a acestor teorii am ajuns la concluzia că pentru clasa medie sunt specifice următoarele caracteristici: a) clasa medie ocupă o poziție de mijloc între clasa de jos (clasa celor săraci) și clasa de sus (clasa celor bogați); b) clasa medie este un grup socio-economic eterogen, mobil, alcătuit din persoane cu nivel de educație înalt din sfera businessului, liber profesioniști, lucrători înalt calificați, fermieri înstăriți și alții; c) venitul acestei clase este mai mare decât a celor din clasa de jos, dar este mai mic decât a celor din clasa de sus. Acești parametri au și stat la baza măsurării clasei medii în Republica Moldova.

Analiza rezultatelor cercetării clasei medii denotă că societatea moldovenească poate fi distribuită în 6 straturi sociale după nivel de ocupație, nivel de educație și bunăstare materială (Fig. 1).

În stratul 1, respondenții se divizează în funcție de statusul socio ocupațional astfel: 37% - lucrători în servicii, 32% - muncitori calificați în întreprinderi sau agricultură, 23% - muncitori necalificați, inclusiv în agricultură; 6% - sunt specialiști cu nivel mediu/înalt de calificare. În funcție de nivelul de educație, respondenții din stratul 1 se distribuie după cum urmează: 98% au cel mult studii secundare vocaționale și doar 2% - studii medii speciale. În funcție de bunăstarea materială, 100% din respondenți nu posedă automobil.

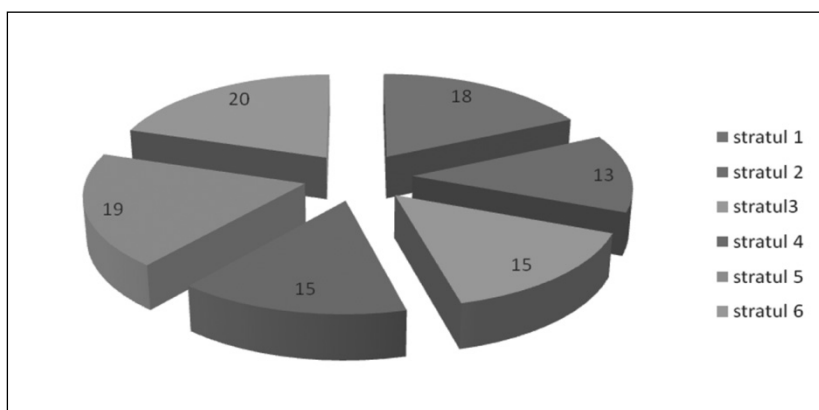

Fig. 1. Distribuția respondenților pe straturi, %

În stratul 2, după statusul socioprofesional, respondenții se distribuie în felul următor: 41% - muncitori calificați în întreprinderi sau agricultură, 22% - specialiști cu nivel mediu de calificare, 20% - lucrători în servicii, 15% - muncitori necalificați și 2% - specialiști cu nivel înalt de calificare. Comparativ cu stratul 1, în stratul 2 se observă o scădere a muncitorilor necalificați, inclusiv în agricultură și o creștere a ponderii specialiștilor cu nivel mediu de calificare de la 4% la 22%. În funcție de nivelul de educație, 98% din respondenți au cel mult studii secundare vocaționale și doar 2% - studii medii speciale. În stratul 2 comparativ cu stratul 1 scade ponderea respondenților cu studii medii generale (de la 41% la 25%) și se mărește ponderea respondenților cu studii vocaționale (de la 37% la 60%). În funcție de nivelul de bunăstare, fiecare al patrulea respondent nu posedă automobil, iar restul respondenților au în posesie automobile vechi, ce au 10 ani și mai mulți ani.

În stratul 3, respondenții se distribuie în felul următor în funcție de statusul socio-ocupațional: 58% sunt specialiști cu nivel mediu de calificare, 23% - lucrători în servicii, circa 14% - muncitori calificați la întreprinderi sau în agricultură, 5% - alte ocupații. Comparativ cu straturile 1 și 2 observăm lipsa totală

a muncitorilor necalificați, o reducere considerabilă a ponderii muncitorilor calificați în întreprinderi, și o sporire considerabilă a specialiștilor cu nivel mediu de calificare (Fig. 2). În funcție de nivelul de studii în stratul 3, 100% din respondenți au studii medii de specialitate. În funcție de nivelul de bunăstare, în stratul 3 - 2/3 din respondenți nu posedă automobil, iar 1/3 au automobile vechi de 10 ani și mai mult.

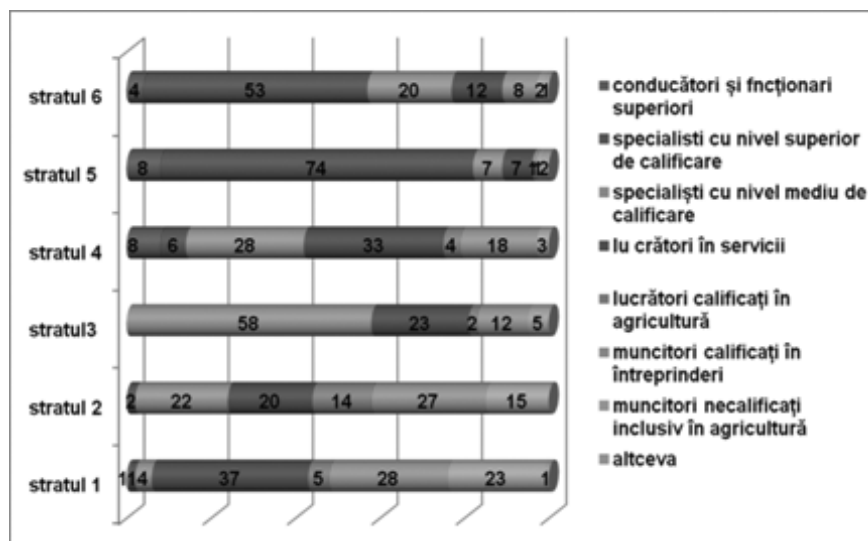

Fig. 2. Distribuția respondenților în funcție de ocupații pe straturi sociale, %

În stratul 4, în funcție de nivelul socioocupational, respondenții se distribuie în felul următor: 33% - lucrători în servicii, 28% - specialiști cu nivel mediu de calificare, 22% - lucrători calificați în întreprinderi sau industrie, 13% - specialiști cu nivel superior de calificare sau conducători din veriga superioară și doar 3% - muncitori necalificați. Comparativ cu celelalte straturi anterioare, în stratul 4 observăm o diminuare a ponderii muncitorilor calificați și o sporire a ponderii specialiștilor cu nivel superior de calificare și a conducătorilor și funcționarilor superiori. În funcție de nivelul de educație, în stratul 4, se reduce ponderea respondenților cu studii medii generale, vocaționale sau medii de specialitate și crește ponderea respondenților cu studii superioare. Fiecare al patrulea respondent din acest strat are studii superioare (Fig. 3). După nivelul de bunăstare, în stratul 4, 100% din respondenți posedă automobile cu o perioadă de utilizare de până la 10 ani, 25% dintre care posedă automobile noi de până la 5 ani.

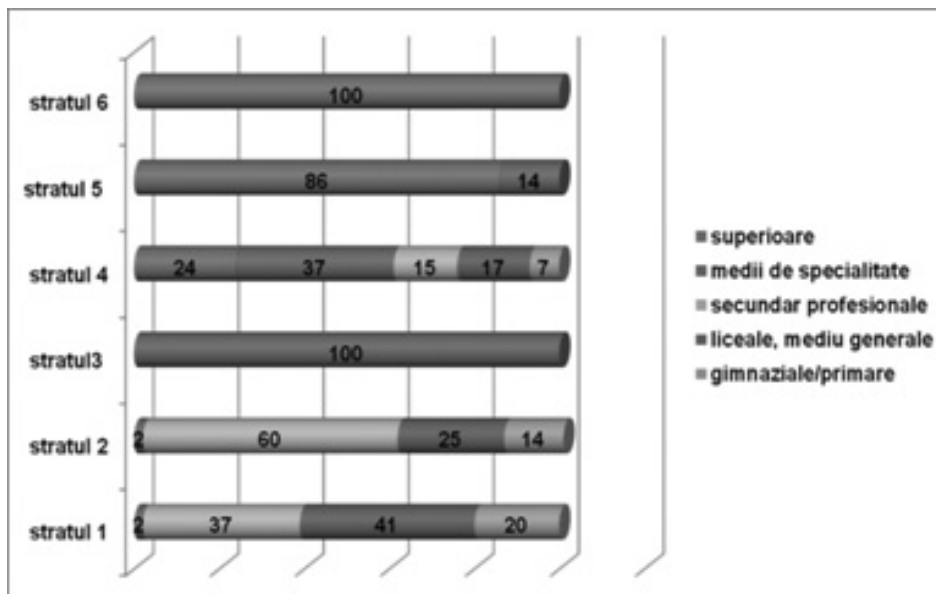

Fig. 3. Distribuția respondenților în straturi în funcție de studii, %

În stratul 5, după statusul socioocupational, respondenții se distribuie în felul următor: 82% - specialiști cu nivel superior de calificare și conducători de nivel superior, 7% - specialiști cu nivel mediu de calificare, 7% - lucrători în servicii, 2% - muncitori necalificați/calificați. Comparativ cu primele trei straturi, în stratul 5 se observă o creștere considerabilă a ponderii specialiștilor cu nivel superior de calificare și o reducere a ponderii specialiștilor cu nivel mediu de calificare și a lucrătorilor în servicii (Fig. 2). În funcție de nivelul de studii, în stratul 5, 86% din respondenți au studii superioare și 14% din respondenți – studii medii de specialitate. În funcție de nivelul de bunăstare, 38% nu au automobil, 33% au automobil vechi de peste 10 ani, 13% au automobil vechi de 6 - 10 ani și 16% - au automobil nou de până la 5 ani.

În stratul 6, în funcție de statusul socioocupational, 57% sunt specialiști cu nivel înalt de calificare, 20% - specialiști cu nivel mediu de calificare, 20% - lucrători în servicii și muncitori calificați și 2% - muncitori necalificați. Comparativ cu primele trei straturi observăm o pondere înaltă a specialiștilor cu nivel superior de calificare (Fig. 2). În funcție de nivelul de studii, în stratul 6 – 100% din respondenți au studii superioare. În funcție de nivelul de bunăstare, 42% - nu posedă automobil. 44% - au un automobil mai vechi de 10 ani, 12% au un automobil de 6-10 ani și 2% - au automobil de până la 5 ani (Fig. 4).

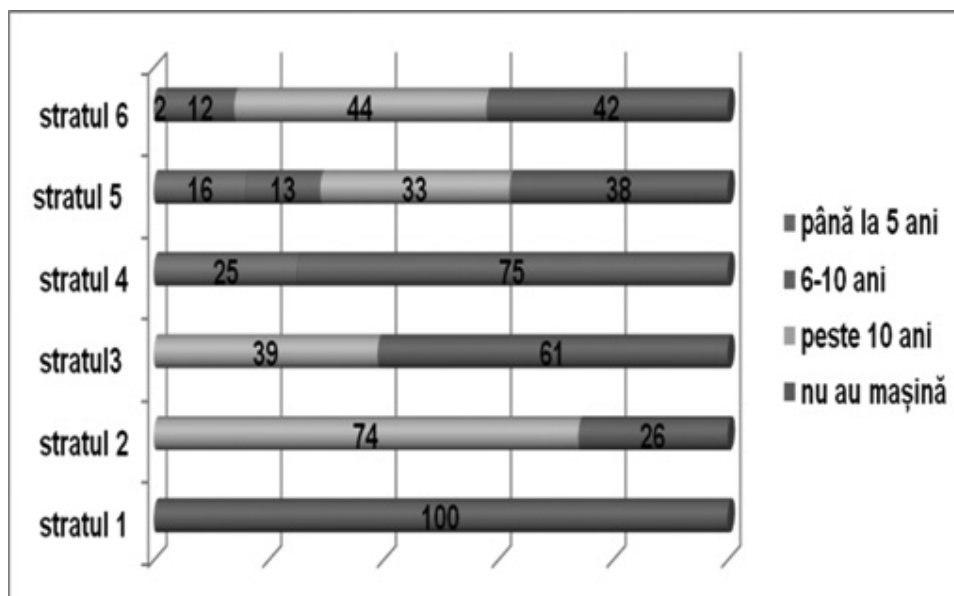

Fig. 4. Distribuția respondenților în funcție de posesia și vechimea automobilului în proprietate, straturi, %

Așadar, în baza analizei caracteristicilor respondenților din cele 6 straturi sociale, putem conchide că, pentru respondenții din toate cele 6 straturi este caracteristic fenomenul inconsistenței statusului social și o cristalizare redusă a statusului. Astfel, respondenții din straturile 1 și 2 se caracterizează prin status socio-ocupațional redus, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare redus; respondenții din stratul 3 se caracterizează prin status socio-ocupațional mediu, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare redus; respondenții din stratul 4 se caracterizează prin status socio-ocupațional mediu, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare mediu spre înalt; respondenții din straturile 5 și 6 se caracterizează prin nivel de calificare înalt, nivel de educație înalt și nivel de bunăstare redus (Tabelul 1). Reieșind din considerentul că o clasă socială poate exista doar dacă majoritatea persoanelor au un status cristalizat puternic, putem afirma că în Republica Moldova, în condițiile unei cristalizări reduse a statusurilor sociale, clasele sociale sunt abia la început de formare.

Analiza straturilor sociale din perspectiva caracteristicilor clasei medii (status socio-profesional înalt, nivel de educație înalt, nivel de bunăstare înalt pentru a-și asigura nevoile materiale și spirituale, conștiință de clasă) denotă unele premise ale formării clasei medii în straturile 5 și 6, care se caracterizează prin nivel socio-ocupațional înalt, nivel de studii înalt și nivel de bunăstare redus și

în stratul 4 care se caracterizează prin nivel socio-ocupational mediu, nivel de studii medii și nivel de bunăstare mediu spre înalt.

Tablul 1. Caracteristicile straturilor în funcție de statusul socioprofesional, educație, bunăstare

Straturi	Status socio-ocupational			Educație			Bunăstare		
	redus	mediu	înalt	redus	mediu	înalt	redus	mediu	înalt
Stratul 1	X				X		X		
Stratul 2	X				X		X		
Stratul 3		X			X		X		
Stratul 4		X			X				X
Stratul 5			X			X	X		
Stratul 6			X			X	X		

Potrivit rezultatelor cercetării, poziționarea socială a respondenților depinde de anumite caracteristici proprii; de poziționarea socială a părinților și cea a partenerului de viață. Cu referință la caracteristicile proprii, există o asociere semnificativă din punct de vedere statistic între următorii factori: a) nivelul de educație al respondentului și statusul lui socio-ocupational (Cramer's $V = 0,139$), b) statusul ocupațional și venitul pe membru de familie (Cramer's $V = 0,218$), c) nivelul de educație și venitul pe membru de familie (Cramer's $V = 0,192$), d) nivelul socio-ocupational al respondenților și primul loc de muncă (Cramer's $V = 0,669$). Cu toate acestea, intensitatea legăturii dintre educație - status socioocupational - bunăstare este una slabă. Faptul acesta denotă că transformările sociale care au avut și au loc în societatea moldovenească au dus la ruperea legăturii logice dintre nivelul de educație și bunăstarea populației. Ceea ce de fapt înseamnă că nu întotdeauna un nivel de educație înalt duce la un status socioocupational înalt și în rezultat la un nivel de trai înalt. În condițiile calității reduse a studiilor, nivelului înalt de corupție, economiei te-nebre, avansării în funcție în baza relațiilor și apartenenței de partid, mecanismul motivațional al poziționării sociale devine disfuncțional. În schimb intensitatea legăturii dintre nivelul socioocupational al respondenților și primul

loc de muncă este medie spre înaltă, fapt ce denotă, pe de o parte, importanța statusului socioocupational la primul loc de muncă pentru a crește în carieră, iar pe de altă parte, argumentează un nivel de mobilitate redus în sfera socioocupatională datorită economiei slab dezvoltate, locurilor de muncă limitate și șomajului înalt.

Cu referință la poziționarea socială a părinților, există o corelație statistică semnificativă dintre a) statusul socioocupational al respondenților și statusul socioocupational al părinților lor (Cramer's $V = 0,187$), și b) nivelul de studii al respondenților și nivelul de studii al părinților lor (Cramer's $V = 0,266$). Cu toate acestea, intensitatea legăturii este una slabă.

Cu referință la poziționarea socială a partenerilor de viață, cercetarea a confirmat o corelație statistică semnificativă dintre a) statusul socioocupational al respondenților și cel al partenerilor lor de viață (Cramer's $V = 0,231$), și b) nivelul de studii al respondenților și nivelul de studii al partenerilor lor de viață (Cramer's $V = 0,509$). În cazul primei asocieri, coeficientul de corelație este de intensitate slabă, iar în cazul celei de a doua asocieri – de o intensitate medie spre înaltă. Acest fapt confirmă, încă o dată, necesitatea cercetării stratificării sociale din perspectiva familiilor sau gospodăriilor casnice.

Potrivit rezultatelor cercetării, formarea clasei medii în Republica Moldova se confruntă cu următoarele bariere: costul redus al muncii, care duce la creșterea sărăciei, inclusiv în rândurile lucrătorilor calificați; mobilitatea socială redusă și oportunitățile reduse ale persoanelor din straturile de jos de a se ridica pe scara socială; disfuncționalitatea mecanismului motivațional de a crește capitalul uman, social și cultural; devalorizarea studiilor ca factor esențial al creșterii profesionale și a măririi nivelului de bunăstare; nivelul înalt al economiei tenebre, ce duce atât la reducerea salariilor legale și a asigurărilor/beneficiilor sociale ale populației, precum și la posibilități legale reduse de angajare, creează bariere pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu și provoacă tensiuni sociale; criza sistemului de drept, care duce la încălcări flagrante ale legislației, justiție selectivă și legislație imperfectă; nivelul înalt de corupție în toate structurile puterii și imitarea luptei cu corupția, fapt ce provoacă luarea unor decizii politice și economice netransparente.

Dezvoltarea clasei medii în Republica Moldova ar fi posibilă în baza populației din straturile 4, 5 și 6, care se caracterizează prin nivel de studii înalt și nivel socioocupational înalt, în următoarele condiții: dezvoltarea politicilor salariale și reformarea politicilor de impozitare prin promovarea impozitării progresive a veniturilor; asigurarea distribuirii echitabile a salariilor în funcție

de munca depusă; eliminarea corupției din structurile puterii; perfecționarea legislației; asigurarea accesului populației în procesul de luare a deciziilor; crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu; formarea unui mediu transparent pentru dezvoltarea economiei de piață; garantarea condițiilor echitabile pentru asigurarea accesului tuturor cetățenilor la educație și servicii de sănătate. O importanță deosebită în formarea clasei medii o au valorile populației, conștiința economică. Orientarea spre valorile pragmatice ale economiei de piață, sporirea tendințelor de creștere a capitalului uman, social și cultural pot contribui la implicarea activă a populației în dezvoltarea activităților economice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. 2009 Social Inequality Survey, https://dbk.gesis.org/dbksearch/file.asp?file=ZA5400_bq.pdf (accesat 12.02.2017).
2. Giddens A. Sociology, http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/gidd/07.php#_ftnref1 (accesat 12.02.2017).
3. How to ascertain the socio-structural position of the individual in society. European Social Survey Core Questionnaire, https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_measuring_social_structure.pdf (accesat 10.02.2017).
4. Parsons P. Essays in Sociological Theory. Free Press, 1949, p. 166.
5. Shah S. Social Stratification: Meaning, Origin, Development and other Details, <http://www.sociologydiscussion.com/social-stratification/social-stratification-meaning-origin-development-and-other-details/2260> (accesat 12.02.2017).
6. Shortell T. Weber's Theory of Social Class, <http://www.brooklyn soc.org/courses/43.1/weber.html> (accesat 10.02.2017).
7. Sorokin P. Social and Cultural Mobility. Free Press, 1959, p. 11. <http://media.pfeiffer.edu/Iridener/DSS/Sorokin/SOCMOBLT.HTML> (accesat 12.02.2017).

FACTORI DETERMINANȚI AI FORMĂRII CLASEI MIJLOCII. CAZUL ROMÂNIEI

Gabriela NEAGU, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
Academia Română

Summary. Socioeconomic and political situation of contemporary Romanian society has led to changes in terms of dominance significance of the factors that can determine whether a person is / group of people from one social class to another. The level of education is one of the determinants of training middle class. In this paper, we propose to analyze the role of education (cultural capital) in the formation of the middle class in Romania. The data, which we will call this analysis come both from research conducted in recent years in Romania and from databases of national and international institutions authorized in collecting and processing statistical data (Eurostat, INS).

Ele aproape trei decenii de economie de piață și sistem politic democratic, dar și o tranziție dură de la un sistem totalitar la unul democratic, au influențat semnificativ structura de clasă a societății noastre. Dacă înainte de 1990 în România era recunoscută doar o singură clasă - clasa muncitoare, considerată clasa conducătoare - în prezent membrii societății noastre se "distribuie" într-o ierahie care începe cu cei care se zbat între excluziune socială și un minim de trai și urcă până la cei care dețin toate tipurile de resurse și se regăsesc în clasamente naționale și internaționale ale celor mai influente persoane. Criteriile în funcție de care o persoană sau un grup de persoane se situează la un nivel sau altul al ierahiei sociale sunt foarte diverse: ocupația, veniturile, nivelul de educație, stilul și modul de viață etc. În lucrarea de față ne vom concentra doar asupra unui singur criteriu: educația.

În termeni generali, clasa de mijloc este reprezentată de acel grup de persoane care se situează între clasa de sus și clasa de jos a societății și care reunește ceea ce în literatura de specialitate este cunoscut sub numele de "gulere albe" și profesioniști în diferite domenii de activitate. (Giddens, 2001) Chiar și într-o definiție atât de generală, observăm că principalele caracteristici ale categoriilor de populație care formează clasa de mijloc se regăsește ocupația care atrage după sine un anumit nivel de educație. Rolul educației în structura socială a unei țări a fost demonstrat de numeroși cercetători, în special sociologi. Sociologii P. Bourdieu și J.C. Passeron au demonstrat că sistemul de învățământ

asigură reproducția socială: copiii care proveneau din familii favorizate din punct de vedere socio-economic și cultural aveau șanse de acces și succes mai mari în educație comparativ cu cei care proveneau din medii defavorizate din punct de vedere socio-economic și cultural. (Forquin, 1979) Pentru alți cercetători, modul de organizare al sistemului de învățământ, pe filiere distincte (învățământ liceal/învățământ profesional) contribuie la menținerea unei anumite structuri de clasă în societate. Astfel, atât francezul Althusser – adeptul teoriei raporturilor capitaliste de muncă – cât și economiștii americani Bowles și Gintis - reprezentanții teoriei corespondenței – sunt de părere că filiere considerate mai puțin importante sau mai puțin prestigioase (învățământul profesional) pregătesc viitorii membri ai clasei muncitoare sau ai clasei de jos: elevilor li se transmite un conținut mai puțin complex, mai practic și sunt formați pentru poziții de execuție. În cazul filierelor de învățământ prestigioase sau mai importante (învățământul liceal) elevilor li se transmite un conținut complex, în care accentul se pune pe formarea gândirii critice, a creativității, capacității de decizie etc. (*La lutte contre l'échec scolaire*, 1998). Mult mai recent, sociologii au demonstrat că, democratizarea cantitativă a învățământului este valorificată într-o mai mare măsură de către categoriile favorizate - mai ales pentru nivelul superior de învățământ - decât categoriile defavorizate (*teoria inegalității menținute la maxim*, Raftery et Hout, 1993). Alți sociologi sunt de părere că, atât timp cât sistemul va fi organizat în continuare pe filiere distincte, membrii categoriilor sociale favorizate își vor întări monopolul asupra școlilor, iar efectele masificării vor fi mult limitate (*teoria inegalității menținută eficient*, Lucas, 2001). Din punct de vedere metodologic, în această lucrare vom apela la analiza de date secundare. Analiza de date secundare este definită ca "the study of specific problems through analysis of existing data which were originally collected for another purpose." (Glaser, 1963) Observăm că, definiția de mai sus, pune în evidență una dintre caracteristicile importante ale acestei metode de cercetare: datele pe care cercetătorii le utilizează sunt culese cu ocazia altor cercetări și pentru un alt scop decât cel în care urmează să fie (re)analizate.

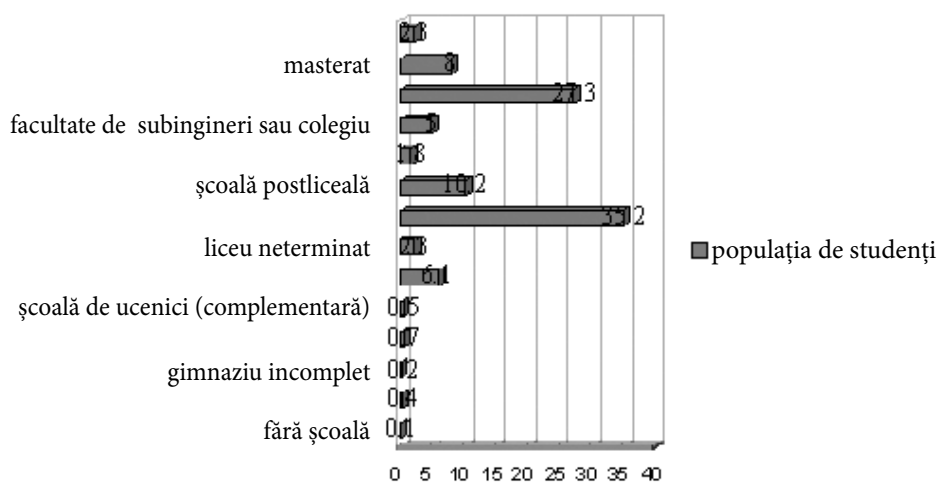
Procesul de democratizare cantitativă sau de masificare este specific și sistemului de învățământ din România: în ultimele decenii nivelul de educație al populației a crescut semnificativ.

Observăm că în intervalul 2006-2015, ponderea populației cu nivel scăzut de educație s-a redus - de la 32,1% la 29,4%, în timp ce la celelalte niveluri de educație s-au înregistrat creșteri importante (Tab. 1). Acest tip de date susțin existența unui proces de democratizare cantitativă la nivelul sistemului de învățământ românesc însă, din perspectiva structurii de clasă, se pune întrebarea dacă toate categoriile sociale au beneficiat de acest proces.

Tabelul 1. Nivelul de educație al populației din România (%)

Ani	Nivel de educație	Stoc de învățământ (%)
2006	ISCED 0-2	32,1
	ISCED 3-4	58,4
	ISCED 5-8	9,6
2010	ISCED 0-2	30,6
	ISCED 3-4	57,5
	ISCED 5-8	11,9
2015	ISCED 0-2	29,4
	ISCED 3-4	55,6
	ISCED 5-8	15,0

Sursa: Eurostat, 2016 (grupa de vârstă 15 ani și peste).

Fig. 1. Originea socială a studenților români

Sursa: Calitatea învățământului superior din România: o analiză instituțională a tendințelor actuale. (Păunescu et al, 2011).

Datele cercetării realizate de sociologii români asupra relației dintre nivelul de educație al părinților și cel al copiilor relevă faptul că, școala românească este mai degrabă un loc al reproducției sociale: cu cât părinții au un nivel mai înalt de educație cu atât sunt mai mari șansele ca și urmașii lor să atingă același nivel sau să-l depășească. (Fig. 1). Într-un studiu recent realizat în România pe eșantion reprezentativ pentru populația de tineri (15-34 de ani) s-a constatat că majoritatea respondenților (49,6%) au susținut că provin din familiile care aparțin clasei

de mijloc. De asemenea, o analiză detaliată a datelor a evidențiat faptul că, cei mai mulți dintre tinerii care sunt de părere că aparțin prin părinți clasei de mijloc sunt din mediul urban - 52,4%. (Sandu et all, 2014) În același studiu, autorii au identificat și principalele criterii în funcție de care tinerii își poziționează familia într-o clasă socială sau alta. Astfel, între criteriile pe care tinerii le-au indicat, educația nu ocupă o poziție privilegiată: doar 16,7% dintre tineri au indicat acest criteriu în timp ce veniturile sunt indicate de către 27,5% iar ocupația de către 18,4%. (Sandu et all, 2014) Situația se schimbă însă atunci când tinerii sunt rugați să se autopozitioneze într-o clasă socială și să indice și principalele criterii pe care le-au luat în calcul. Tinerii români consideră, în marea lor majoritate (59,3%), că aparțin clasei de mijloc, în timp ce 22,8% se poziționează în clasa muncitoare, 7,1% în clasa de sus și 10,8% în clasa de joc. (Sandu, 2014) Educația, în cazul generației tinere, devine un criteriu mai important - 30,1% dintre tineri se poziționează în clasa de mijloc în funcție de nivelul de educație (Sandu, 2014). Acest lucru trebuie însă corelat și cu vârsta respondenților: fiind tineri aceștia sunt însă dependenți financiar de familie și mulți nu au o ocupație fiind încă în școală. Un alt aspect relevat de acest studiu este acela că "tinerii se văd în aceeași clasă socială precum părinții lor. Dintre cei ai căror părinți sunt clasificați în clasa de mijloc, aproape 93% se plasează în aceeași clasă și aproape 80% dintre respondenții cu părinți în clasa de sus cred că au aceeași poziție socială" (Sandu, 2014).

Toate acestea ne permit să concluzionăm că educația reprezintă nu doar un criteriu esențial în definirea clasei de mijloc, ci și o modalitate prin care populația poate accede în această clasă sau își poate menține poziția în ierhia socială.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Chelcea S., Abraham, D. Discriminarea în România. În: *Inovație Socială*, nr. 1/2009: ianuarie-iunie 2009, www.inovatiasonala.ro (accesat 21.01.2017).
2. Forquin J.C., *La sociologie des inégalités d'éducation: Principales orientations, principaux résultats depuis 1965*. În: *Revue française de pédagogie*, nr. 48-50, 1979, p. 90-100, www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rfp_0556-7807_1979_num_48_1_2186 (accesat 23.01.2017).
3. Giddens A. *Sociologie*, București: Editura BIC ALL, 2001.
4. Lucas S. R. Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility and Social Background Effects. În: *American journal of sociology*, 106, 6, 2001, pp.1642-1690.
5. Păunescu M., Vlăsceanu L., Miroiu A. *Calitatea învățământului superior din România: o analiză instituțională a tendințelor actuale*, Iași: Editura Polirom, 2011.
6. Raftery A. E., Hout M. Maximally maintained inequality: Expansion, reform and opportunity in Irish education, 1921-75. În: *Sociologie of Education*, 66, 1, 1993, pp 41-63.
7. Sandu D., Stoica C. A., Umbreș R. *Tineri în România, griji, aspirații, atitudini, stil de viață*. Centrul de Sociologie Urbană și Regională – CURS pentru Friedrich-Ebert-Stiftung România, (FES), 2014, http://www.fes.ro/media/2014_news/Raport-FES-Tineri_in_Romania.pdf (accesat 23.01.2017).
8. *La lutte contre l'échec scolaire: un défi pour la construction européenne*, Part II, 1994, www.euridyce.org (accesat 25.01.2017).
9. Comunicat de presă 246/2016. Piața forței de muncă, www.ins.ro (accesat 25.01.2017).

PROBLEMS OF SOCIAL CAPITAL FORMATION IN UKRAINE AS A FACTOR OF CLASSIFICATION

Elena LISEYENKO,
Doctor of Sociology, Professor of the Department of Philosophy,
Sociology and Management of Socio-Cultural Activity,
Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University,

Nikolay FEDORETS,
Ph. D, Associate Professor,
Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University

Summary. The article analyses the manifestation of social capital in the process of class formation. Social capital, unlike the other forms, is the most closely associated with other forms of capital. The social trust is one of the most important aspects and conditions for the accumulation of such capital. Others important aspects are human optimism and belief in the best. The study presents the results of a monitoring of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, held in 2014. According to these, the indicators of social capital in Ukraine are constantly decreasing.

Contemporary discussions about the essence of social capital and its role in determining the social inequality show the significance of this concept in allowing one to take into account the importance of non-economic resources as a source of social influence. Of particular interest, in our opinion, is the experience of studying the manifestation of social capital in the process of class formation in the modern societies.

The social capital conceptualization is primarily linked to the research of the American sociologist Robert Putnam, who used the concept of social capital in the studies of civic activism in the United States in the early 1990s. Modern understanding of the essence of the phenomenon of social capital is found in the studies of American scientist J. Coleman and the French sociologist P. Bourdieu.

P. Bourdieu defines social capital as «a collection of actual or potential resources that are associated with the possession of strong network connections, more or less institutionalized relations of mutual acquaintance and recognition» [1].

This definition emphasizes that social networks do not arise by themselves thus; they are constructed through the implementation of certain strategies aimed at the institutionalization of group relations. The institutionalization of social relations makes it possible to use them as a source of obtaining other social benefits.

Social capital, unlike the other forms, is the most closely associated with other forms of capital (economic, cultural and symbolic). The realization of social capital is possible through its conversion into other significant forms of capital. So, using social capital, actors can:

- 1) gain direct access to economic resources;
- 2) increase their cultural capital through contacts with professionals, competent people with cultural capital;
- 3) join institutions that are associated with the distribution of privileges.

On the other hand, the acquisition of social capital requires, in its turn, the investment of economic, cultural and symbolic resources.

Although P. Bourdieu argues that the result of owning social and cultural capital is reducible to economic capital, it should be noted that social capital, in comparison with economic capital, is characterized by greater uncertainty and less transparency.

In the social construction of classes, as P. Bourdieu suggests, a great role is played by the sense of position held in social space, the feeling of what can and cannot be afforded. This logic of reasoning allows us to formulate an understanding of the class as a complex of agents of social space occupying the similar position, developing a similar life practice. In such a theoretical perspective, empirical studies of social stratification should focus primarily on studying the choice of life styles. Following this logic, P. Bourdieu proposes a two-dimensional way of measuring social stratification, believing that the choice of life styles is dominated by either by the desire to emphasize his highly social position through demonstrative consumption of higher-quality goods (consumption, thus appears as a “distinctive “Sign of social classes) or the desire to strengthen their status through participation in a high culture.

P. Bourdieu does not use the categories of profession and employment to identify classes, although he notes that the profession is an “effective indicator” of the position in the social space, which is provided with information about the content of the work, its cultural and organizational specifics. Thus, the theoretical approach proposed by P. Bourdieu allows us to overcome the limitations of approaches to class analysis only by the employment relations and to emphasize the research interest in non-economic factors that influence the process of class formation.

One of the most important aspects and conditions for the accumulation of social capital, according to J. Coleman and F. Fukuyama, is social trust between actors-actors. Thus, trust is one of the indicators of the availability of social capital and the possibility of its use. Social trust is a basic element of soci-

al interactions in society and an important factor in the normal functioning of society. In the conditions of social reform, without social confidence, any reforms cannot be implemented consistently and effectively, even if they are vitally necessary.

In any society, the process of institutionalizing social trust / mistrust is carried out at the initiative of the state, uninstitutionalized trust / distrust is generated by civil society. The higher the level of social trust in society is the better the society and the relative density of the middle class.

There are three types of social trust for a society: generalized trust (general trust for people), personalized trust (trust for specific people - from close and familiar to political leaders), institutional trust (trust for the institutions of society). Studies conducted by the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine since the early 1990s show that in Ukraine high rates are observed only in the field of personified trust [2].

According to the monitoring of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2014, the level of interpersonal trust was 3.7 points on a 5-point scale, while the level of trust for the nearest circle (relatives, family members) is higher than the level of trust for «foreign» people (neighbors, colleagues, compatriots) [2]. The level of generalized confidence in Ukraine appeared below the average, 4, 4 on a 10-point scale, which indicates weak social ties and a low level of social capital of the Ukrainian society. As for institutional trust, its level is lower than the generalized one. For the modern Ukrainian society is characterized by a stable negative balance of trust in political institutions (President, Parliament, government, political parties, local authorities). Trust for the President of the country is growing after the elections (2006, 2010 and 2014). So, after the elections of the President of the country P. Poroshenko (December 2014) was trusted by 49.4% of Ukrainians, then there was a gradual decrease to 43.6% (March 2015). In fact, up to a year after the election of the new President, a «credit of trust» is observed, which is gradually reducing. The dynamics of confidence in the Cabinet of Ministers and the Verkhovna Rada is closely linked with the dynamics of confidence in the President, but is always slightly lower than the President. Among all political institutions, the lowest level of trust in political parties (12.7%, 2015), which, like the level of trust in local authorities, is not determined by national elections.

Focusing on institutional mistrust as a systemic characteristic of the Ukrainian society, it should be noted that distrust of the citizens of Ukraine to the main political and economic institutions is not only an assessment of the activities of the state and civil society in Ukraine, but is also the feeling of helplessness.

ness to the state by ordinary citizens, unwillingness to defend Legal rights and interests in social movements and associations. «A society without trust» is doomed to periodic outbursts of mass protest, which led to a change in political regimes and a certain increase in the level of confidence in the authorities in Ukraine. But this trust was based primarily on the mechanisms of personified trust, when trust in parties is entirely based on trust in its leader, and trust in the state is based on trust in the «first person» of the state. Under such conditions, frustration in leaders leads to a significant deterioration in the indicators of institutional trust.

Since one of the important aspects of the formation and functioning of social capital is human optimism and belief in the best, we use this indicator to reveal the confidence in the citizens' own future, as well as to find out the existence of savings that would support the well-being of citizens during the year, in the «lacks».

Table 1. Assessment of citizens of Ukraine confidence in their own future

Evaluation	2005	2008	2012	2014
Lacks	66.9	64.4	72.3	66.3
It is difficult to say, enough or not	20.4	21.3	19.4	21.6
Suffices	11.2	12.8	6.7	11.1
Not interested	1.4	1.3	1.4	0.8

Source: [2, p. 77].

Almost two-thirds of the population of Ukraine lacks confidence in their future, and some of those citizens, who have enough of it, since 2008, is constantly decreasing.

Table 2. Estimation of the citizens of Ukraine of their savings, which would support the welfare for at least a year

Evaluation	2005	2008	2012	2014
Lacks	83,4	74.7	80.2	75.9
It is difficult to say, enough or not	10.4	14.5	12.6	14.4
Suffices	3.7	8.8	5.7	7.9
Not interested	2.3	1.9	1.5	1.3

Source: [2, p. 76].

Assessing their position in the society, 42% of the Ukrainian citizens in 2014 noted that they were rather dissatisfied with their position in society, 23% of citizens were satisfied, 34% of citizens found it difficult to answer this question.

At the same time, this aspect of social capital, which is formed due to the participation of citizens in political parties, movements, creative unions, associations, has remained unchanged for the past few years. Participate in the work of various political and public organizations only about 13% of the Ukrainian citizens surveyed in 2014.

Thus, in the modern Ukrainian society, based on the indicators used here, social bonds are not fixed and, accordingly, there is no accumulation of social capital. Rather, the opposite trend is observed and the indicators of social capital in Ukraine are constantly decreasing. Modern Ukrainian society is no longer a society of the “working class”, but has not yet become a “middle class” society. Specialists of the Institute of Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine are sure that the specific weight of the middle class in Ukraine has not exceeded 12% for many years. Prerequisites for the increase in the share of the Ukrainian middle class should not only be changes in the economic sphere of the Ukrainian society associated with the raising of the material well-being of the citizens, but no less significant changes in the mass consciousness of the citizens associated with the overcoming of mass social exclusion and mistrust.

BIBLIOGRAPHY

1. Bourdieu P. The forms of capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Ed. by J.G. Richardson. N. Y.: Greenwood, 1985. 241-258.
2. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. За ред. д. ек .н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 2014. Випуск 1(15). Том 2. Таблиці і графіки. 410 с.

EVALUAREA STATISTICĂ A LEGĂTURII DINTRE INEGALITATE ȘI CREȘTEREA ECONOMICĂ

Anatolii ROJCO,
*doctor în economie, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice*

Summary. In the paper was used and developed in [source no. 5] a methodological approach for statistical assessment fulfillment of the link between income inequality and economic growth. This approach is based on delineation of overall inequality into normal and excessive one. It is known, that increasing of a normal inequality generates an economic growth, and an increase of excessive inequality hampers economic growth. In the Republic Moldova, it was confirmed in 2007, 2008, 2009, 2011 and 2013 years. But in 2010 and 2014 growth of GDP was accompanied by decreasing of normal and excessive inequality.

Unul dintre cele mai controversate aspecte care decurg din utilizarea problemei de inegalitate este legătura dintre inegalitatea veniturilor și creșterea economică. În acest sens, apar un șir de întrebări: contribuie oare creșterea economică la scăderea inegalității?; sau micșorarea inegalității se reflectă favorabil asupra dezvoltării economice?; sau mai există alți factori care impulsionează creșterea economică și scăderea inegalității? În literatura științifică dedicată problemei legăturii dintre creșterea economică și inegalitate se arată că această legătură este bilaterală: creșterea economică influențează la inegalitatea în nivelul de bunăstare, și inegalitatea, la rândul său, acționează asupra creșterii economice.

Informația prezentată în *BOXA 1* permite de a trage concluzia că lipsește o interconexiune universală între inegalitate și creșterea economică. Această concluzie își găsește afirmare și în datele referitoare la Republica Moldova. În perioada a. 2007, creșterea coeficientului Gini a fost însoțită de creșterea PIB-ului (*Fig. 1*). În a. 2008 creșterea PIB-ului avea loc pe fondalul reducerii coeficientului Gini. În a. 2009 coeficientul Gini a crescut puțin (cu 0,8 p. p.), iar reducerea PIB-ului a fost semnificativă (cu 6,0 p. p.). În a.2010 scăderea coeficientului Gini a fost însoțită de creșterea PIB-ului. Comparativ cu anul precedent, în a. 2011 PIB-ul a crescut, iar coeficientul Gini a scăzut. În a. 2012 la o reducere a mărimii coeficientul Gini a avut loc o reducere a PIB-ului. În a. 2013 și a. 2014 coeficientul Gini a scăzut cu 0,7 p.p. și respectiv cu 3,0 p.p., în timp ce PIB-ul a crescut cu 9,4 p.p. și 4,8 p.p. În a. 2015 a avut loc o scădere a coeficientului Gini și a volumului PIB-ului.

BOXA 1. Interconexiunea dintre inegalitate și creșterea economică

Pentru prima dată asupra existenței legăturii dintre inegalitate și creșterea economică și-a îndreptat atenția economistul american Simon Kuznets în anul 1955 [1]. El a arătat că dezvoltarea economică mai întâi duce la creșterea inegalității, iar apoi l-a redusă. Această dependență a primit denumirea de curba Kuznets, sau curba U-inversă.

În ultimii 50 de ani s-au făcut încercări numeroase de a confirma această dependență. Cu toate acestea, ea rămâne neclară, deoarece diferite studii demonstrează rezultate total opuse. În prezent au apărut mari îndoieli în existența interconexiunii dintre creșterea economică și inegalitate în forma U-curbei inverse propuse de S. Kuznets. În plus, mulți cercetători sunt dispuși să presupună că legătura inversă este mai importantă: *inechitatea împiedică dezvoltarea economică*.

Înainte se considera că inegalitatea stimulează creșterea economică (Arthur M. Okun [2]). Aceasta se explică prin faptul că inegalitatea inițială este benefică pentru acumularea de către bogați ai capitalului, cu ajutorul căruia se stimulează creșterea de mai departe a economiei. Consolidarea în ultimul timp a punctului de vedere, confirmat cu date empirice, combate această teorie: schimbarea inegalității și creșterea economică nu au o interconexiune clară.

În Republica Moldova nu se observă o legătură clară între reducerea/creșterea coeficientului Gini și creșterea/scăderea PIB-ului. Acest fapt este determinat de motive obiective. Mărimea coeficientului Gini și mărimea PIB-ului se formează de o multitudine de factori, care exercită o influență diferită asupra lor. De aceea, metodologic nu este corect încercarea de a stabili corelația pozitivă (sau negativă) doar între acești macro indicatori fără a ține cont de procesele care le formează.

Să analizăm prin ce se determină inegalitatea veniturilor și cum aceasta acționează asupra bunăstării și creșterii economice. Inegalitatea veniturilor se formează în rezultatul unei interacțiuni complexe între factorii umani, economici, instituționali și politici. În unele cercetări inegalitatea veniturilor se explică prin calitățile diferite ale oamenilor: capacitățile creative, educație, calificare, capacitatea de a munci și înclinația pentru munca intensivă, prudență, înclinație spre economie, inițiativă și antreprenariat. Cu toate acestea, comportamentul uman și distribuția veniturilor între membrii societății întotdeauna se reglementează prin sistemul instituțiilor economice, sociale și politice

și se realizează în cadrul structurilor organizate ierarhic Acțiunea comună a circumstanțelor economice, instituționale, organizatorice, precum și întâmplătoare slăbesc semnificativ corelația dintre calitățile umane și venituri, uneori reducând-o la zero. În plus, din contul barierelor economice, instituționale și organizatorice inegalitatea veniturilor poate depăși și adesea, depășește inegalitatea caracteristicilor umane.

Organizarea instituțională a societății determină accesibilitatea la educație, calificare și la diverse oportunități economice, precum și mecanismele pentru crearea, fixarea, acumularea și reținerea priorităților socioeconomice. În economia de piață, proprietatea privată este principala instituție care asigură acumularea priorităților socioeconomice. Totuși, aceasta nu este singura instituție de acest fel: pozițiile statutare în organizațiile corporative și structurile organizaționale de stat sunt de asemenea surse de priorități socioeconomice, care se convertesc în bogăție. Corupția, nepotismul și nănașismul reprezintă modalitățile unei astfel de conversie, și astăzi utilizate pe scară largă în Moldova.

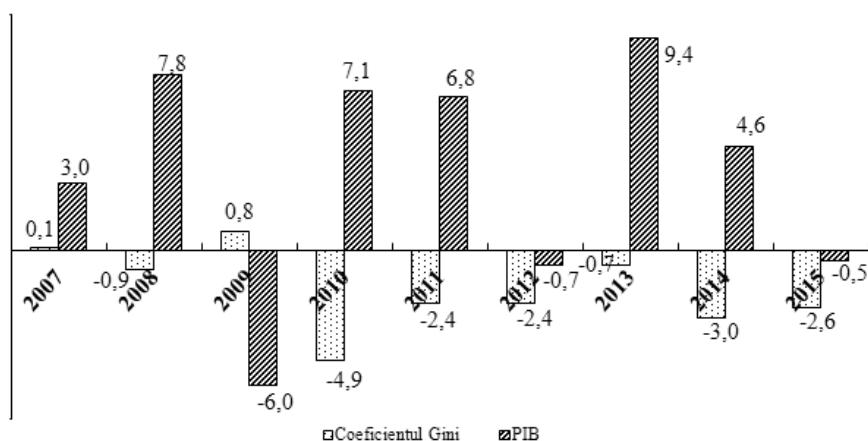

Fig. 1. Creșterea (reducerea) coeficientului Gini și a PIB (față de anul precedent), p.p.

Sursa: Calculat și construit conform datelor [3, p.259; 4, p.43] și datelor CBGC a Republicii Moldova.

Astfel, structurile instituționale, organizaționale și politice într-un grad însemnat modifică efectele pieței și pot crea o inegalitate mai mare și inechitabilă decât cea creată de piață. La o inegalitate originală a calităților umane, dezvoltarea economiei și a societății depinde în mare măsură de felul mecanismelor, care se folosesc la selectarea oamenilor pentru pozițiile prioritare. Acumularea bogăției, ca și atingerea statusurilor înalte în structurile organizatorice, sunt legate neunivoc de capacitățile umane. În sistemul în care “câștigătorul primește totul” ele

sunt ocazionale, iar în viața reală ele adesea sunt legate cu prezența legăturilor influente, folosirea diferitor aspecte ale asimetriei informaționale și a posibilităților accesibile. Elitele economice, birocratice și politice formează grupuri stabile, în măsura în care creează mecanisme, care susțin prioritatea posibilităților lor, protejându-le de concurență și limitând posibilitățile celorlalți membri ai societății.

Totuși, dimensiunile înalte ale inegalității veniturilor pot fi determinate de motive diametral opuse: în primul rând, de concurența intensivă, dar loială, care ține cont de mobilitatea socială dezvoltată, și, în al doilea rând, de avantajele determinate instituțional ale unor pături sociale față de altele, când mobilitatea socială este limitată de barierele instituționale și acțiunile cu un anumit scop ale grupurilor care au prioritate. În primul caz, inegalitatea stimulează activitatea economică și acumularea de capital uman, deoarece este una dintre principalele surse de avantaje competitive. În al doilea caz, inegalitatea descurajează activitatea și îndreaptă comportamentul economic și social în direcția adaptării, care poate avea un impact regresiv asupra dezvoltării umane, precum și pentru a dobândi trăsături distructive (precum corupția, afacerile tenebre și criminalitatea).

Astfel, există efecte pozitive și negative de inegalitate, care în scopuri similare este necesar de a le împărți și a identifica dependențele statistice dintre ele și creșterea economică. A. Șevakov și A. Kiruta [5] au elaborat abordarea teoretică, baza tă pe descompunerea indicatorului general al inegalității în normal și excesiv. Inegalitatea normală întotdeauna se manifestă ca un factor pozitiv, iar inegalitatea excesivă – ca negativă, și dinamica proceselor social-economice se explică bine prin dinamica relațiilor dintre acești factori. Aceeași concluzie reiese din analiza pe țările lumii, unde indicii inegalității normale și excesive permit reflectarea cu o exactitate înaltă a impactului inegalității asupra nivelului productivității economiei și a creșterii economice.

Astfel, rolul inegalității normale și excesive în explicarea conexiunii dintre factorii sociali și procesele economice constă în ceea ce urmează. Inegalitatea poate avea un rol dublu în economie. În condiții normale, ea creează stimulente pentru o concurență productivă și utilizarea deplină a posibilităților potențiale pentru o dezvoltare social-economică, iar în condițiile când prioritățile excesive ale unor pături de populație se asigură din contul limitării posibilităților altor pături, mai numeroase, inegalitatea împiedică dezvoltarea social-economică. În condițiile Republicii Moldova, este oportun de a identifica inegalitatea normală cu ajutorul coeficientului Gini, utilizând în același timp pragul oficial de sărăcie. Inegalitatea normală este inegalitatea, care s-ar fi observat în cazul dacă veniturile tuturor săracilor s-ar fi ridicat până la nivelul de sărăcie. Inegalitatea excesivă poate fi stabilită prin diferite metode: 1) ca diferența dintre inegalitate generală și normală; 2) ca raportul acestei diferențe la mărimea inegalității normale; 3) ca ponderea acestei diferențe în inegalitatea generală.

Realizând abordarea cu privire la descompunerea inegalității generale în normativă și excesivă, a fost elaborat modelul de imitare, gradul inegalității normale se stabilește cu ajutorul calculării coeficientul Gini, ținând cont de faptul că veniturile tuturor membrilor săraci ai gospodăriilor casnice se majorază până la nivelul pragului de sărăcie. Inegalitatea excesivă se stabilește ca diferența dintre inegalitatea generală și cea normală (*Tabelul 1*).

Tabelul 1. Mărimea inegalității normale și excesive după veniturile disponibile ale populației Republicii Moldova

	Inegalitatea generală	– în % față de anul precedent	Inegalitatea normală	– în % față de anul precedent	Inegalitatea excesivă	– în % față de anul precedent
2006	0,3702	100,0	0,1949	100,0	0,1753	100,0
2007	0,3704	100,1	0,2154	110,5	0,1550	88,4
2008	0,3671	99,1	0,2228	103,4	0,1443	94,0
2009	0,3700	100,8	0,2171	97,4	0,1529	105,1
2010	0,3518	95,1	0,2123	97,8	0,1395	95,8
2011	0,3434	97,6	0,2203	103,8	0,1231	90,4
2012	0,3350	97,6	0,2187	99,3	0,1163	96,9
2013	0,3326	99,3	0,2276	104,1	0,1050	90,3
2014	0,3225	97,0	0,2265	99,5	0,0960	91,4
2015	0,3164	97,4	0,2269	100,2	0,0895	93,2

Sursa: Calculele autorului.

Descompunerea coeficientului Gini, ce caracterizează inegalitatea generală, în normală și excesivă, permite de a face următoarea concluzie: în Republica Moldova se constată tendința că inegalitatea normală contribuie la creșterea economică, iar inegalitatea excesivă împiedică creșterea economică.

Într-adevăr, în a. 2007 inegalitatea normală a crescut cu 10,5 p. p., în timp ce inegalitatea excesivă s-a redus cu 11,6 p.p. (*Fig. 2*). În acest context, PIB-ul a crescut cu 3,0 p.p. Comparativ cu anul precedent, în 2008 au avut loc aceleași schimbări: majorarea inegalității normale și reducerea inegalității excesive. Aceste procese erau însoțite de o majorare a PIB-ului. În anul de criză, 2009, s-a observat o situație opusă. Inegalitatea normală s-a redus cu 2,6 p.p., în schimb inegalitatea excesivă a crescut cu 5,4 p. p. (deci, creșterea inegalității excesive de 2,1 ori a depășit rata de creștere a inegalității normale). PIB-ul țării s-a redus cu 6,0 p.p.

În 2011 și 2013 majorarea inegalității normale și reducerea inegalității excesive a fost însoțită de creșterea PIB-ului, iar în 2010 și 2014 creșterea PIB-ului a fost însoțită de o micșorare a inegalității excesive și o anumită scădere a inegalității normale.

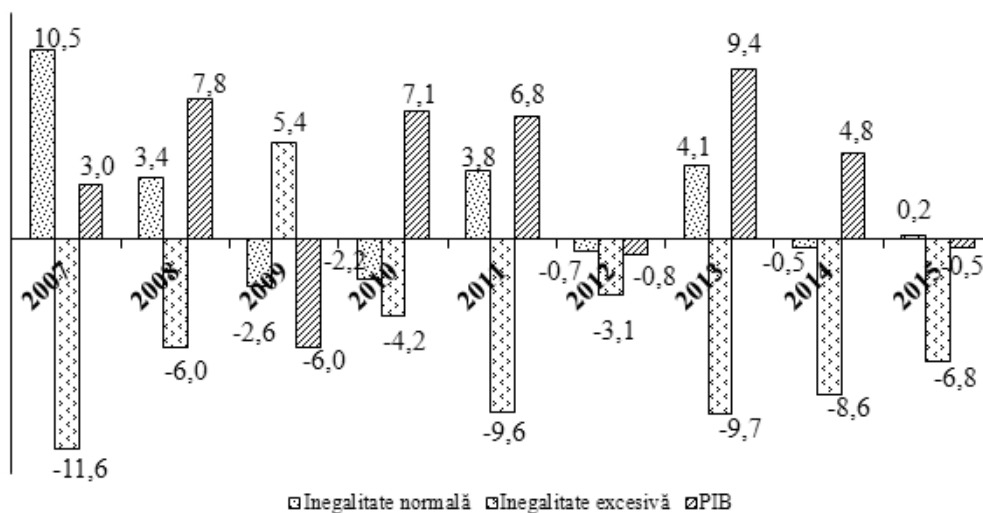

Fig. 2. Majorarea/reducerea inegalității normale și excesive, precum și PIB-lui (comparativ cu anul precedent), p.p.

Sursa: calculat și construit după datele [3, p.259; 4, p.43] și datele CBGC ale Republicii Moldova.

Astfel, ideea că creșterea normală a inegalității contribuie la creșterea economică, iar creșterea excesivă a inegalității împiedică creșterea economică și-a găsit afirmare în Republica Moldova în anii 2007, 2008, 2009, 2011 și 2013. Desigur, pentru a face o concluzie despre prezența (sau lipsa) în Moldova a unei legături clare (pozitive sau negative) între dezvoltarea economică și inegalitate după nivelul de bunăstare este necesară o perioadă mai îndelungată de timp. Cu toate acestea, experiența altor țări permite de a presupune că în condițiile perioadei de tranziție există alți factori, care în același timp influențează și dinamica inegalității, și schimbarea PIB-lui. Un astfel de factor, de exemplu, poate fi succesul reformelor efectuate în sfera socioeconomică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Kuznets S. Economic Growth And Income Inequality. În: The American Economic Review. Mar.1955, Vol.45, N 1, p.1-28.
2. Equality and Efficiency: The Big Tradeoff. Washington: Brookings Institution Press, 1975. 124 p.
3. Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Chișinău: Statistică, 2015. 566 p.
4. Moldova în cifre. Breviar statistic. Chișinău, 2016. 96 p.
5. Шевяков А.Ю., Кирута А.Я. Экономическое неравенство, уровень жизни и бедность населения России: методы измерения и анализ причинных зависимостей: науч.доклад № 2К/09. М.: РПЭИ (Рос. программа эконом. исследований), 2001. 84 с.

СОЦИАЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО И СОЦИАЛЬНАЯ СПРАВЕДЛИВОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ РОССИЙСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Ирина Александровна ГРОШЕВА,
кандидат социологических наук, доцент,
Тюменский филиал Негосударственного
образовательного учреждения высшего профессионального
образования «Московский институт государственного
управления и права»

***Summary.** The article is devoted to the problem of social inequality and social justice in modern Russian society. Based on Rosstat's statistical data and research results of the leading sociological centers of the country (HSE, WCIOM, Levada-Center, etc.), the author revealed the scope of social inequality in Russia. The analysis of the WCIOM archival data, starting from 2007, revealed an increase in the need for justice and in a sense of insecurity from the tyranny of authorities, which activated the search for so-called „substitutes of trust”. A secondary analysis of the data of the Russian survey conducted among students with the support of the Institute of Sociology of the Russian Academy of Sciences showed the features of the perception of social inequality and justice in the youth environment. The author came to the conclusion that the opinion of young people about the most important criteria of justice reflects the opinion of the society as a whole and includes such aspects as equal access to education, medical care, reduction of income polarization and social security. The youth do not consider the Russian society as a fair institution, in order to prove this hypothesis, the author reveals its own arguments.*

Узучение проблемы социального неравенства на фоне роста мировой экономики приобрело особую значимость. Этому способствовали политическая нестабильность, рост социальной напряженности и насилия, эскалация вооруженных конфликтов, вследствие чего активизировалась вынужденная миграция, усилился рост безработицы и, соответственно, бедности. Социальное неравенство, в свою очередь, детерминирует потребность общества в справедливом распределении благ (как материальных, так и нематериальных). Наблюдается прямо пропорциональная зависимость: чем выше социальное неравенство, тем чаще население апеллирует к социальной справедливости. Неслучайно проблема социального неравенства стала центральной темой Всемирного социологического конгресса в Йокогаме (2014 г.), конгресса Европейской социологи-

ческой ассоциации в Праге (2015 г.) и V Всероссийского социологического конгресса в России (Екатеринбург, 2016 г.). Согласно статье 7 Конституции РФ, Российская Федерация – это социальное государство, политика которого заключается в создании условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека. Его важнейшей задачей является утверждение принципов равенства и справедливости. Для того, чтобы убедиться в степени эффективности реализации этой задачи, обратимся к данным статистики и ведущих исследовательских центров страны.

Следует отметить, что в цифрах, отражающих проблемы неравенства, бедности на официальном уровне (Росстат) и иных источников единства нет. Например, сопредседатель Московского экономического форума, президент ассоциации «Росагромаш» К. Бабкин в своем докладе привел следующие факты: в России 1 % населения владеет 90 % собственности; 16,1 млн. человек (11,2 % от общего числа) живут за чертой бедности; жители более 80 % населенных пунктов не имеют свободного доступа к учреждениям здравоохранения и образования; доходы 10 % самых богатых и 10 % самых бедных граждан (децильный коэффициент) в среднем по России отличаются в 14,5 раз (в СССР – в 4 раза) [12]. Если сравнить российские регионы, то внутренний децильный коэффициент различается более чем в 80 раз, тогда как в развитых странах мира – в 6-10 раз [6, с. 6].

Из других источников следует, что в период с 1995 по 2015 год уровень неравенства в России значительно вырос: децильный коэффициент фондов увеличился с 13,5 до 15,6, степень расслоения общества (коэффициент Джини) поднялся с 0,387 до 0,412. Тревожным является факт существенного роста неравенства на фоне значительного снижения уровня бедности в стране (с 24,8 до 13,3%). По словам Е. Гришиной, начальника лаборатории исследования пенсионных систем и актуарного прогнозирования социальной сферы Института социального анализа и прогнозирования Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХиГС), наблюдается очень высокое неравенство в оплате труда [4]. Росстат бодро декларирует, что уровень бедности в России за девять месяцев 2016 года снизился до 13,9 % против 14,1 % за аналогичный период 2015 года. С января по сентябрь 2016 г. численность россиян с доходами ниже прожиточного минимума не изменилась по сравнению с аналогичным периодом годом ранее и составила 20,3 млн. человек [10].

Несмотря на позитивный фон официальных заявлений, это означает, что фактически страна вернулась к уровню бедности 2005-2006 гг., следовательно, никакого прогресса по его снижению в течение 10 лет не

наблюдалось. Возникает закономерный вопрос о корректности расчета данных, производимых Росстатом. Например, если применить методику ОЭСР, то к бедным следует отнести людей, чьи доходы менее 60% медианного дохода по стране (это уровень дохода, ниже и выше которого располагаются по 50 % населения страны). В результате получаются цифры примерно в 1,5 раза выше официальных, т.е. больше 30 млн. человек [9]. Тогда вполне объяснимой становится самая резонансная инициатива Минфина России, предложенная осенью 2016 г.: необходимо ввести пособие по бедности. Против этих мер с заявлением выступили представители Министерства труда и социальной защиты РФ по вполне понятным причинам (нельзя признавать высокий уровень бедности накануне президентских выборов).

В марте-ноябре 2016 г. Национальным исследовательским университетом «Высшая школа экономики» (НИУ ВШЭ) проведено обследование, основывавшееся на сведениях оперативной статистики Росстата, данных Всероссийского Центра Изучения Общественного Мнения (ВЦИОМ), а также на данных восьми волн специального ежемесячного обследования населения по вопросам социального самочувствия и бедности, организованного ВЦИОМ по заказу НИУ ВШЭ (Мониторинг НИУ ВШЭ). Согласно результатам мониторинга, в ноябре 2016 г., тревожным явлением стал рост субъективной бедности в семьях с двумя и более детьми [8, с. 20]. За период с сентября по ноябрь 2016 г. каждая вторая семья с двумя или более детьми (53 %), не смогла выполнить свои финансовые обязательства, при этом около 60 % семей столкнулись с финансовыми трудностями при оплате жилищно-коммунальных услуг [8, с. 25]. Все это означает, что задачи, декларируемые 7-ой статьей Конституции РФ, остаются только на бумаге.

Высокая степень расслоения и наличие значительного слоя бедных не способствуют развитию благоприятного социального климата. Исходя из результатов опроса ВЦИОМ, проведенного в 2015 г., в качестве главной причины несправедливого распределения доходов россияне считают неоправданно завышенные доходы некоторых людей (40 %)⁴ [5]. В конце мая 2016 г. Аналитический Центр Юрия Левады провел опрос, посвященный проблеме социального неравенства в 137 населенных пунктах в 48

---

¹ Инициативный всероссийский опрос ВЦИОМ проведен 4-5 июля 2015 г. N=1600 человек, опрошенных в 130 населенных пунктах в 46 областях, краях и республиках России. Статистическая погрешность не превышает 3,5%.

² Выборка во всех приведенных ниже результатах, начиная с 2007 г., охватывала 1600 человек.

регионах страны (N=800). В ходе него было выявлено, что напряженность между богатыми и бедными 41 % респондентов оценили как «очень сильную». Для сравнения в 1994 году этот показатель составлял 18%. В целом 90 % респондентов в той или иной мере признавали наличие проблемы [4].

Ранее уже было отмечено, что социальное неравенство порождает потребность в социальной справедливости. Представляет интерес обращение к архиву данных исследований Всероссийского центра изучения общественного мнения (ВЦИОМ) с целью выявления динамики ценностных предпочтений россиян.² В ходе опроса населения, проведенного в 2007 г., выяснилось, что социальная справедливость, по мнению респондентов – это «социальное равенство, равноправие, законность для всех, защита прав граждан, честность» (19%); «всем поровну, все равны, «как при коммунизме», чтобы не было ни бедных, ни богатых» (14%); «благополучие народа, достойные зарплаты и пенсии у простых людей, доступное жильё» (13%) и 36% затруднились с ответом. Символично, что респонденты, относящиеся к такой категории как «государственный служащий, работник административных органов» в большей степени были уверены, что социальной справедливости нет вообще [1]. В ответах респондентов наблюдались последствия травмы изменений (в терминах П. Штомпки) социального строя в виде ностальгии по уравнительной системе, однако на первый план они ставили проблемы обеспечения законности и стабильности.

В 2009 г. социальная справедливость заключалась в равенстве всех перед законом (32%), «... чтобы уровень жизни всех был бы примерно одинаковым, не было ни богатых, ни бедных» (20%), «... в том, чтобы каждый мог бы достичь того, на что способен» (17%). Госслужащие, работники силовых структур, служащие без высшего образования и работники сельского хозяйства в большей степени, чем другие были уверены, что социальной справедливости в обществе нет, и никогда не будет (по 11% каждая категория) [2]. Очевидно, что наблюдалось не только расширение категорий респондентов, не верящих в справедливость, но и увеличение их количества. Несмотря на продолжающиеся уравнительные тенденции, все большее значение приобретало равенство перед законом.

В 2010 г. инструментарий был изменен и сопоставить данные оказалось невозможно. Можно лишь утверждать, что в силовых структурах не придавали особого значения социальной справедливости, законности и порядку, что впоследствии сказалось и на их деятельности, и на отношении к ним населения [3].

Согласно данным, полученным ВЦИОМ в 2013 г., справедливость для 36 % россиян – это равенство всех перед законом [11]. В итоге можно отметить, что за период с 2007 г. в российском обществе постоянно существовала потребность в справедливости, росло чувство незащищенности от произвола власти и, как следствие, в социальной среде были созданы так называемые «заменители доверия», что оказалось питательной средой для формирования коррупции, поскольку несправедливость является ее основой. По мнению П. Штомпки, коррупция, распространяясь в обществе, дает обманчивое ощущение порядка, определенного контроля над хаотической средой [13, с. 358]. Социальное самочувствие респондентов отразило их адаптацию к сложившейся социально-экономической обстановке, выявило уровень тревожности и социальных ожиданий.

Индикатором качества будущего социального развития общества выступает молодежь. В рамках подготовки V Всероссийского социологического конгресса (ВСК-V) при непосредственной поддержке Института социологии РАН и Российского общества социологов (РОС) в апреле-мае 2016 г. был проведен всероссийский опрос студенческой молодежи «Студенчество о социальном неравенстве и социальной справедливости»³ с целью выявления представлений о неравенстве и социальной справедливости в российском обществе. В результате большинство студентов отметили, что российское общество нельзя назвать справедливым. Лидирующие чувства, которые охватывали респондентов, когда они размышляли о том, как деньги распределяются в обществе – раздражение (26,1 %), отчаяние (24,5 %) и горечь (20,3 %) [7, с. 62]. В ряду определений справедливого общества оказались следующие суждения: бесплатное здравоохранение (75,5%) и поддержка государством выходцев из бедных семей, желающих получить образование и продвигаться в обществе (72,2%); поддержка предпринимательства (66,3%); справедливый суд (54,3%) [7, с. 65]. Фактически мнение молодежи отразило позицию всего социума: наиболее важные критерии для общества, претендующее на статус социального и справедливого – это равный доступ к образованию, медицинскому обслуживанию, снижение поляризации доходов и социальная защищенность.

В отношении равного доступа к образованию наблюдается своеобразная распределительная справедливость, проявляющаяся в быстрых

---

³ N = 3964, студенты из 70 учреждений высшего образования в 26 российских городах.

темпах закрепления регионального неравенства под лозунгами оптимизации и модернизации. Процессы объединения и закрытия вузов, школ и больниц, в особенности в сельской местности, вызвали отток молодежи в крупные города. Кроме того, намеренно сокращается доступ молодых людей к высшему юридическому и экономическому образованию под предлогом перепроизводства специалистов. Однако в то же самое время, например, в Тюменской области, объявляется курс на развитие инновационной экономики и малого предпринимательства. В ходе «ползучей контрреволюции» сворачивается социологическое образование. Отсутствие конкуренции в образовательной среде ведет к неоправданному повышению цен на обучение и искусственной элитизации управленческих, экономических и юридических профессий. В результате внутренней миграции мегаполисы продолжают увеличиваться и развиваться по экстенсивному пути, что нельзя охарактеризовать как позитивный процесс. Вызывает беспокойство и то обстоятельство, что в стране отсутствует социальное прогнозирование, поэтому никто не сможет гарантировать молодежи, поступающей на технические направления обучения, что через четыре года она будет трудоустроена, поскольку при этом производство должно развиваться опережающими темпами. Хочется верить в то, что, например, в Тюменской области вместо бизнес-услуг и спекулятивного бизнеса в перспективе будет успешно развиваться производственный.

Безработица среди бюджетников носит латентный характер, механизм экстенсивного повышения заработной платы учителям, преподавателям за счет беспощадного сокращения их количества не раскрывается. При этом новые рабочие места для увольняемых из сферы образования в регионах не создаются. Социологические исследования последствий оптимизации властями на местах не иницируются и не приветствуются. Более того, на V Всероссийском социологическом конгрессе в Екатеринбурге (октябрь, 2016 г.) было отмечено, что власть не прислушивается к выводам социологов и принимает управленческие решения, исходя из политической конъюнктуры.

В результате необдуманные и поспешные преобразования негативно сказываются как на самочувствии отдельных индивидов, так и на качестве общественных отношений; возрастает уровень социальной напряженности, нарастает деструктивность в коммуникациях; падает доверие к органам государственной власти; девиация принимает институциональные формы, что рано или поздно может привести к плачевным последствиям.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Архив социологических данных исследований ВЦИОМ с 1992 года. URL: http://wciom.ru/zh/print_q.php?s_id=434&q_id=34770&date=24.06.2007(дата обращения: 14.10.2016).
2. Архив социологических данных исследований ВЦИОМ с 1992 года. URL: http://wciom.ru/zh/print_q.php?s_id=598&q_id=43341&date=05.04.2009(дата обращения: 14.10.2016).
3. Архив социологических данных исследований ВЦИОМ с 1992 года. URL: http://wciom.ru/zh/print_q.php?s_id=662&q_id=47755&date=06.03.2010(дата обращения: 14.10.2016).
4. Богатые стали раздражать россиян вдвое больше // Аналитический Центр Юрия Левады (АНО Левада-Центр). URL: <http://www.levada.ru/2016/07/26/bogatye-stali-razdrazhat-rossiyan-vdvoe-bolshe/> (дата обращения: 20.02.2017).
5. Богатые и бедные – вчера и сегодня // ВЦИОМ. Пресс-выпуск № 2878. URL: <https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=115317> (дата обращения: 02.03.2017).
6. Зборовский Г.Е. Исследование мнений студентов по проблематике V Всероссийского социологического конгресса // Студенчество России о социальном неравенстве и социальной справедливости: сборник научных статей / под общ. ред. Ю. Р. Вишневого. Москва: Российское общество социологов; Екатеринбург: Изд-во УМЦ УПИ, 2016, с. 5-9.
7. Мансуров В.А., Черныш М.Ф. Социальная справедливость: теоретический и эмпирический аспекты // Студенчество России о социальном неравенстве и социальной справедливости: сборник научных статей / под общ. ред. Ю. Р. Вишневого. Москва: Российское общество социологов; Екатеринбург: Изд-во УМЦ УПИ, 2016. С. 10-96.
8. Население России в 2016 году: доходы, расходы и социальное самочувствие. Мониторинг НИУ ВШЭ. Итоги года / Под ред. Л.Н. Овчаровой. Москва: НИУ ВШЭ, 2017. – 56 с.
9. Николаев И. В России подсчитали неимущих: некрасивые цифры // Московский комсомолец №27267 от 30 ноября 2016 г. URL: <http://www.mk.ru/economics/2016/11/29/v-rossii-podschitali-neimushhikh-nekrasivye-cifry.html> (дата обращения: 02.03.2017).
10. Росстат: Число бедных в России осталось на уровне прошлого года // Росбалт. URL: <http://www.rosbalt.ru/russia/2016/12/08/1574190.html> (дата обращения: 02.03.2017).
11. Социальная справедливость: как мы её понимаем // ВЦИОМ. Пресс-выпуск № 2346. URL: <http://wciom.ru/index.php?id=236&uid=114297> (дата обращения: 14.10.2016).
12. Тарлавский В. Может ли неравенство быть справедливым? // Экономика и жизнь. URL: <https://www.eg-online.ru/article/304966/> (дата обращения: 20.02.2017).
13. Штомпка П. Доверие – основа общества. Москва: Логос, 2012. 440 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ МОЛОДЁЖНОЙ БИЗНЕС-АКТИВНОСТИ

Любовь ГРОШЕВА,
кандидат социологических наук,
Тюменское высшее военно-инженерное командное училище
имени маршала инженерных войск А.И. Прошлякова,
Российская Федерация

Summary. The article reveals the main problems of creating favorable conditions for young people who realize their potential within the framework of business-active behavior. The author notes the main directions that allow to involve young people in the sphere of self-employment and form a stable sector of small business in various sectors of the economy. The basic external and internal factors influencing the business environment are determined, and the specific factors of their manifestation are disclosed. In the course of the analysis, the author gives examples of existing practices of supporting the youth business, revealing their shortcomings and opportunities for correction. The author's research data, which reflect feedback on the system of supporting youth business by young entrepreneurs, are presented. The obtained data made it possible to formulate a number of possible directions for improving the small business management system.

Социально активные молодые люди представляют особый интерес для государства, так как в большинстве случаев именно они формируют новые идеи и направления в различных сферах жизни общества. Бизнес-активность молодёжи востребована ввиду её комплексного воздействия на общественные институты. С одной стороны, она стимулирует реализацию профессиональных компетенций и идей, обеспечивает рабочие места молодёжи, а также объединяет активных её представителей по сферам экономических интересов. С другой – её развитие позволяет укрепить малый бизнес в качестве основы современной экономики, которая на текущий момент успешно функционирует в развитых странах, таких как США и Германия.

Современная экономическая обстановка характеризуется значительным вниманием к опыту работы и профессиональным навыкам, которые в молодёжной среде зачастую отсутствуют в должном объёме. Наёмный труд как таковой не может быть признан оптимальным для всех представителей молодого поколения ввиду объективных и психологических причин.

Согласно общепринятому пониманию молодёжи, среди базовых качеств данной категории населения присутствуют: мобильность, предприимчивость, высокая адаптивность к новым условиям, гибкость мышления и быстрая обучаемость, которые являются определяющими в организации бизнес-деятельности. Однако результаты исследований показывают, что оптимальным набором качеств для ведения бизнеса наделены лишь 5-8% трудоспособного населения, а среди молодых людей их доля зачастую не превышает 20 % [4]. Однако согласно данным авторского исследования, в ходе которого в сентябре-ноябре 2016 года была проанализирована бизнес-активность 64 человек в возрасте 18-30 лет методом экспертного опроса, выяснилось, что фактическое влияние личностных качеств в общей совокупности предпосылок к успеху не превышает 10 %, тогда как комфортная среда для бизнес-деятельности представляет собой приоритетный фактор для 76,6 % бизнесменов. Таким образом, формирование эффективной бизнес-среды имеет большое значение для развития молодых людей, в особенности не обладающих достаточными личностными характеристиками.

Рассматривая бизнес-активность в целом, формирование благоприятной среды для предпринимателей, является одной из базовых функций государства (см. Рис).

Рис. 1. Структура интенсификации развития бизнес-активности молодёжи

Таким образом, среди базовых направлений государственной поддержки следует выделить информационное и консультационное сопровождение, предоставление образовательных услуг, формирование инновационной базы производства, интенсификацию агитации в плане выбора предпринимательского типа бизнеса и т.п.

Обращаясь к проблеме комплекса факторов, оказывающих влияние на формирование эффективной и комфортной бизнес-среды для активной молодёжи можно выделить совокупность внешних и внутренних аспектов предпринимательства.

К наиболее значимым внешним факторам возможно отнести следующий набор: территориально-климатическая специфика расположения предприятия; единообразие, непротиворечивость и конкретизация правового поля на уровне государства и регионов; уровень развития социальных и экономических отношений в стране; прозрачность и доступность регистрационных, контролирующих и иных государственных механизмов; наличие сформированного свода стандартов деятельности в специфических сферах деятельности; сформированность логически выстроенной системы мониторинга, обратной связи для возможной коррекции дисфункциональных аспектов системы поддержки; доступность маркетинговой и организационной информации как с точки зрения финансовой обеспеченности бизнесменов, так и в плане физического доступа к данным; прозрачность работы правозащитных организаций; наличие условий и контрагентов для обеспечения экспортоориентированной деятельности предприятий.

Наиболее значимые внутренние факторы могут быть представлены следующим комплексом: степень информированности о сущности и характере бизнес-активности в целом; мотивация и готовность принятия рисков и ответственности за бизнес решения; наличие условий для формирования и реализации коммуникативных навыков бизнесмена; наличие возможностей для формирования достаточного стартового капитала; сформированность навыков и методик борьбы со стрессом и эмоциональным напряжением; умение решать задачи в рамках ситуативного подхода; наличие первичного социального капитала или возможностей для оперативного его формирования.

Таким образом, эффективность социальной среды для реализации молодёжного бизнеса обусловлена качеством формирования как внешних условий, так и внутренней готовности молодёжи к использованию имеющегося потенциала.

В рамках идей Йозефа Шумпетера [6, с. 87] значительное внимание при формировании бизнес-активной молодёжи уделялось ценностным ориентациям. Таким образом, стремление к постоянному повышению квалификации, адаптивность к инновационным методикам управления и производства, умение сочетать разнородные знания ради достижения конкретного результата – по мнению исследователя, имели решающее значение. Однако формирование новаторского типа мышления и поведения также более вероятно при благоприятных внешних условиях, в особенности отработанной инфраструктуры бизнес-поддержки и доступности финансовых ресурсов. В бизнес-среде внимание к инновационным технологиям проявляется неоднозначно. 48,4 % экспертов не смогли оценить степень инновационности собственного бизнеса. Подобный факт обусловлен недостаточными знаниями о сущности инноваций. Не сформирована дифференциация в восприятии понятий «инновация» и «модернизация» у 32,8 % экспертов. При этом, большая часть бизнесменов также не информирована о возможных дополнительных предпочтениях при организации новаторских видов производства. В целом новые технологии планируют внедрить 28,1 % бизнесменов, в то время как остальные предпочитают сохранять полученные результаты и позиции без кардинальных изменений. Подобная позиция вызвана отчасти финансовыми затруднениями – 42,2 %, однако не менее значимым является тот факт, что молодые люди не видят гарантированных преимуществ от внедрения инноваций 29,7 %. Таким образом, наблюдаются затруднения в информационном обеспечении бизнес-деятельности. Бизнесмены зачастую не обладают всей полнотой информации касательно наличия, возможности и источников внедрения инновационных технологий, а также не уверены в своей компетентности для их применения.

На текущий момент существует значительное количество организаций по работе с молодыми бизнесменами, среди которых Всероссийский фонд «Национальные перспективы», Фонд поддержки малого предпринимательства и др. [3]. В достаточной мере ими изучен опыт работы на основе программного подхода, в частности подтверждением данного факта являются результаты реализации Программы поддержки и развития молодёжного предпринимательства «Молодёжный бизнес России» и др. Среди международных организаций существенный вклад в активизацию инновационных видов молодёжного бизнеса внесла Международная организация поддержки молодёжного предпринимательства The Youth Enterprise Support (YES) [5].

Однако формирование эффективного взаимодействия бизнес-сообщества и специализированных организаций, как основных агентов бизнес-среды, имеет двойственный характер. В отдельных случаях, практика работы ряда организаций привела к формированию негативного отношения, но также существует стереотипические представления к поддерживаемым властями организациям («Идущие вместе», «НАШИ», «Местные», участники Селигера и пр.). Ю.Р. Вишневецкий, О.Р. Белова, Я.В. Дидковская, М.В. Певная [1, с. 30] в связи с этим отмечают кризисное состояние внутреннего, субъектного уровня молодёжной активности в целом, так как базовые институты вовлечения в деятельность ассоциаций и иных объединений депривированы молодёжью по причине недостаточного доверия к ним.

Согласно данным авторского исследования 43,7% экспертов признали деятельность образовательных организаций низко эффективными и не вызывающими доверия. Среди причин подобной ситуации называется популизм преподаваемого материала, высокая скорость устаревания получаемой информации, не соответствие теоретического материала современной обстановки бизнес-среды, отсутствие учёта психологических особенностей бизнесменов в ходе организации мотивирующих семинаров. 32,8 % молодых бизнесменов высказали недоверие по отношению к финансовым институтам поддержки молодёжного бизнеса, что выразилось в претензиях к непрозрачности кредитных договоров, несоблюдению отдельных взятых обязательств, несвоевременном предоставлении информации, отсутствию эффективных механизмов по страхованию клиентов в случае их временной неплатёжеспособности.

Качество консультативных центров на базе бизнес-инкубаторов оценивается молодыми людьми достаточно позитивно. 57,8 % экспертов отметили приемлемость предоставляемых услуг и информации в рамках акселерации подобного рода. Бизнес-инкубаторы в России как самостоятельные структуры представлены в незначительном объёме. Впрочем, подобная ситуация обусловлена их невысокой рентабельностью и результативностью (ограничения акселерации по территориальному и иным факторам). В регионах инкубация обычно производится в двух формах: на базе крупных высших учебных заведений, либо на базе технопарков. Наиболее крупные и инфраструктурно обеспеченные бизнес-инкубаторы в России расположены при следующих учебных организациях: Бизнес-инкубатор МГУ, Бизнес-инкубатор НИУ ВШЭ, InCube (АНХ) [3]. Такие представители акселераторов бизнеса как технопарки также

наделены правом иметь в собственности земельные участки, которые в том числе могут быть предоставлены молодёжному бизнесу. К наиболее крупным технопаркам осРоссии относят Технопарк «Строгино» (Москва), Технопарк в Москворечье (Москва), Ингрия (Санкт-Петербург), Технопарк Новосибирского Академгородка (Новосибирск) [2, с. 76]. Однако их развитие во многом актуализировано в крупных городах, тогда как периферийные центры не имеют достаточного доступа к представленным ресурсам. Тем не менее, указанные структуры предоставляют стартапам помещения для работы, административную поддержку, консультационные и образовательные услуги. Несмотря на то, что официально бизнес-инкубаторы в большинстве случаев не имеют дополнительных требований в виде развития бизнеса в приоритетных отраслях для региона, по факту до 40% всех инкубаторов ориентированы на развитие новых технологий. Возможно, данный факт послужил причиной достаточно низкой готовности молодых бизнесменов к сотрудничеству с ними. 32,8 % экспертов выразили желание сотрудничать с каким-либо бизнес-инкубатором или технопарком, в то время как подавляющая часть выразила сомнения в возможности участия в инкубационных программах. Косвенно данный факт коррелирует с низкой информированностью о возможности отнесения собственного бизнеса к инновационным практикам. Опыт полной акселерации (привлечение опытного бизнес-наставника для совершенствования бизнес-процессов) готовы принять далеко не все бизнесмены. Только 23,4 % экспертов оценили подобную поддержку как актуальную. В большинстве случаев молодёжный бизнес недоверчив и выражает негативное отношение к вмешательству во внутренние дела компании со стороны внешних агентов.

Таким образом, опираясь на мнение экспертов, в качестве наиболее приоритетных направлений развития эффективной бизнес-среды, выступают информационные и организационные инструменты, такие как:

- Формирование открытого свода маркетинговой и организационной информации для возможности предварительного ознакомления со стороны молодёжи, не вовлечённой в бизнес.
- Разработка единых стандартов оказания поддержки на базе государственных и региональных организаций и служб с возможностью осуществления результативной обратной связи.
- Формирование открытых баз о результативных технологиях, разработанных на базе технологических институтов, с целью привлечения разработок в производство.

- Санация образовательного и информационного пространства для облегчения поиска и применения актуальной бизнес-информации.

Несмотря на стабильное внимание молодых бизнесменов к финансовым вопросам предпринимательской деятельности (налоги, кредитование и пр.), значение качества информационной и правовой составляющей процесса выходит на передовые позиции в сознании молодёжи. Проблемы доверия к существующим субъектам системы поддержки бизнеса, их прозрачность и эффективность остаются на текущий момент нерешёнными. Однако именно они характеризуют рост интереса молодёжи к реализации бизнес-инициативы, что в случае коррекции системы, может послужить предпосылкой увеличения доли жизнеспособных предприятий как основы экономического и социального благополучия страны.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Вишневыский Ю.Р., Белова О.Р., Дидковская Я.В., Певная М.В. Профессиональный выбор студентов в ракурсе ресурсного подхода. Молодёжь как ресурс регионального развития: Материалы Межд. научно-практической конференции. Киров: Изд-во ВятГГУ, 2011. с. 29-34.
2. Грошева Л.И., Грошев И.Л. Развитие семейного молодёжного предпринимательства в условиях современной России. Вестник Челябинского государственного университета. Философия. Социология. Культурология. Вып.34. 2014. № 24(353). с. 75-77.
3. Организации поддержки молодёжного предпринимательства. Портал «Кванториум» <http://www.mbm.ru/stuff.asp7IDs730> (дата обращения: 12.05.2016 г.).
4. Официальные программы поддержки. Портал форума лидеров молодёжного бизнеса <http://www.iblfrussia.org/programmes/current/detail.php?ID=290> (дата обращения: 08.12.2016 г.).
5. Российский центр содействия молодёжному предпринимательству. Официальный сайт. <http://rosstartup.ru/#/about> (дата обращения: 29.10.2016 г.).
6. Schumpeter J.A. The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.): Transaction Publishers, 1934. 255 p.

CLASA MIJLOCIE: O ANALIZĂ TRANSNAȚIONALĂ

Tatiana SPĂTARU,
*doctor habilitat în sociologie, cercetător științific principal,
Centrul Sociologie și Psihologie Socială,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM*

Summary. *The article presents a transversal analysis of the middle class. It makes references to the sources cited in the field.*

The middle class size is calculated based on the following indicators: wealth, income, consumption, occupation, level of training, middle class self-identification, values, leisure, etc. The middle class is studied by its global, regional, national, urban/rural, gender, family, age characteristics, etc.

Within the limits of this article, we aim to identify the middle class by region and country, and also by the basic indicators selected as personal wealth, income and consumption. Looking at how the middle class evolved globally over time, we will refer to the most relevant analyzes and sources cited internationally.

La nivel internațional, clasa mijlocie este o noțiune ce tot mai des își face apariția în discursurile preelectorale ale liderilor politici mondiali, în evaluările diverselor organizații internaționale finanțatoare, analizele academice transversale ale economiștilor și sociologilor, estimările globale ale companiilor sociologice. La nivel național, preocupările pentru clasa de mijloc variază de la țară la țară, în funcție de evoluția parcursă de clasa mijlocie și tradiția cercetării academice.

Dar cine anume este clasa mijlocie? Care sunt indicatorii potrivit cărora definim clasa mijlocie?

Se pare că toată lumea are propria definiție. Adevărul este că, „clasa de mijloc” este o noțiune percepută și interpretată eterogen. Clasa de mijloc se situează între baza și vârful ierarhiei sociale. Dimensiunea clasei de mijloc este un indicator al securității economice al unui stat, al stabilității politice și al bunăstării populației.

Dimensiunea clasei de mijloc este calculată în baza următorilor indicatori: avere, venituri, consum, ocupație, nivel de instruire, autoidentificare cu clasa de mijloc, valori, loisir etc. Clasa de mijloc este studiată în profil global, regional, național, urban/rural, gender, al tipului de familie, al vârstei etc.

Clasa de mijloc are un impact determinant asupra dezvoltării democrației, cursului politic și economic al țărilor și al unor regiuni întregi. În întreaga lume dimensiunea, sănătatea și resursele clasei de mijloc sunt văzute drept factori ce determină dinamica și durabilitatea dezvoltării economice. În cercetările mai

recente, clasa de mijloc este percepută drept centrul mișcărilor politice și noilor tendințe în consum. Inclusiv, drept o sursă generatoare de oameni de afaceri și antreprenori, capabili de a răspunde prompt la cererea și oferta pieței, dinamizând evoluția socială.

În limitele acestui articol ne propunem scopul de a identifica clasa mijlocie în funcție de regiune și țară, iar drept indicatori de bază sunt selecția averea personală, venitul și consumul. Pentru a examina modul în care clasa de mijloc a avut o evoluție peste timp la nivel global, vom face referință la cele mai relevante analize și surse citate la nivel internațional.

Calcululele făcute de *Credit Suisse Research Institut* pentru fiecare țară în *Global Wealth Report* (2015) indică faptul că 664 milioane de adulți aparțin clasei de mijloc la nivel global în 2015, echivalentul a 14% din totalul populației adulte [1, p.30].

La nivel global, mărimea și averea clasei de mijloc a crescut rapid înainte de criza financiară. Creșterea a diminuat după 2007. Analizele recente, la nivel național, regional și global, relevă tendința de apropiere de cifra preciză. Totodată, s-au produs schimbări atât în mărimea, cât și în conținutul clasei de mijloc. *Global Wealth Report* (2015) sugerează că clasa de mijloc din Statele Unite ale Americii acum este depășită numeric de către omologul său din China. Un adult din clasa de mijloc din Statele Unite ale Americii este definit ca deținând avere între 50.000 și 500.000 de dolari, evaluarea este realizată potrivit prețurilor pentru mijlocul anului 2015 [1, p.28].

Sondajele *Gallup* în 2008 înregistrau 62% dintre americani care se auto-identificau cu clasa de mijloc. În perioada postcriză procentul de americani, care spun că fac parte din clasa de mijloc, este de până la 50% în 2012 și 51% în 2015, iar în 2016 deja acest indicator arată o ascensiune de până la 58%. Creșterea numărului de autoidentificări în clasa de mijloc a avut loc în cadrul grupurilor de venit. Autoidentificarea americanilor nu reflectă în mod necesar statusul lor socioeconomic întocmai, deoarece răspunzând la întrebare, ei pot să se plaseze în orice categorie care doresc. Cu toate acestea, există o relație puternică între veniturile autoraportate și autoplasare în spectrul de clasă socială [2].

Diferențele de avere între indivizi au loc din mai multe motive. Piramida globală a bogăției conturează inegalitate la nivel global, însă există considerabile disparități în interiorul țărilor. Cei cu nivel scăzut al averii se găsesc în mod disproporționat în grupele de vârstă mai tinere, care au avut mai puține șanse de a acumula active. Alții pot fi cei care au suferit pierderi de afaceri sau nenorociri personale, pot trăi în regiuni în care perspectivele pentru crearea de bunăstare sunt mai limitate. Uneori, mai constrânse sunt oportunitățile pentru

femei sau minorități. În contrast, la celălalt capăt al spectrului, pot fi găsite persoane care au dobândit averi mari printr-o combinație de talent, muncă grea și mult noroc [3, p.22].

Potrivit raportului *Global Wealth* (2016), trei sferturi din populația adultă la nivel mondial se încadrează în eșalonul inferior al piramidei bogăției. Cele 3,5 miliarde de adulți cu avere sub 10.000 de dolari dețin 2,4 la sută din averea la nivel mondial. Prin contrast, la polul opus al piramidei, cei 33 de milioane de milionari care cuprind mai puțin de unu la suta din populația adultă dețin 46 la sută din avere [3, p.24-25].

Straturile piramidei sunt destul de distinctive. Palierul de mijloc include 900 de milioane de adulți, care reprezintă proporția clasei de mijloc în multe țări. Bogăția medie a acestui grup este destul de aproape de bogăția medie globală. India și Africa sunt sub-reprezentate în acest segment, în timp ce cota Chinei este disproporționat de mare. China reprezintă 33 la suta din cei cu avere între 10.000 USD și 100.000 USD, de zece ori mai mare decât numărul de indieni, și dublu proporția de chinezi în 2000 [3, p.24].

Grupul de țări cu avere mai jos de 5.000 USD este foarte concentrată în Africa Centrală și Asia de Sud. Această grupă cuprinde toată Africa Centrală, în afară de Angola, Guineea Ecuatorială și Gabon. India este membrul cel mai notabil din contingentul țărilor asiatice, care include, de asemenea, Bangladesh, Cambodgia, Nepal, Pakistan și Sri Lanka. De asemenea, aici regăsim și trei țări ce învecinează cu UE: Belarus, Moldova și Ucraina [3, p.10].

Pew Research Center este specializată în estimarea veniturilor. Analizele publicate scot în evidență că primul deceniu al acestui secol a cunoscut o reducere istorică a sărăciei la nivel mondial și aproape o dublare a numărului de persoane care ar putea fi considerate cu venituri medii.

Populația globală cu venituri medii înregistrează o dublare de la 398 mln. în 2001 la 783 mln. în 2011, iar cea mai mare creștere se înregistrează pentru populația cu nivelul de venit scăzut de la 2,749 mln. în 2001 la 3,444 mln. în 2011.

Pe o scară globală, doar 13% din populația lumii ar putea fi considerată ca având venituri medii în 2011. Cei mai mulți oameni din lume au fost fie cu venituri mici (56%) sau săraci (15%), în timp ce doar 9% au dispus de un standard cu venituri mai înalte decât medii, iar 7% au avut venituri ridicate [4].

În contextul estimărilor transversale privind clasa mijlocie se evidențiază Afshin Molavi, analist iranian-american, specializat în geopolitica afacerilor, securitatea și politica economică. Potrivit estimărilor lui Afshin Molavi, astăzi există aproximativ 2 miliarde de oameni în clasa de mijloc. Până în anul 2030

se preconizează că va fi de aproximativ 5 miliarde. Marea majoritate a acestor noi intrări în clasa de mijloc la nivel mondial vor grindina din lumea în curs de dezvoltare, în special din Africa și Asia. Chiar acum, aproape trei din patru oameni pe pământ trăiesc în Africa sau Asia, respectiv această tendință se va accelera în funcție de viitoarele evoluții demografice. În timp ce populațiile din Europa sunt în scădere, populațiile din Africa se accelerează, astfel încât atunci când proiectăm viitorul clasei de mijloc la nivel mondial, susține analistul, trebuie să-l căutam în Africa, Asia și Orientul Mijlociu [5].

Ideea privind pronosticul expansiunii clasei de mijloc o regăsim și la economistul Mario Pezzini, director *OESD Development Center*, care susține că dimensiunea clasei de mijloc la nivel mondial va crește de la 1,8 miliarde în 2009 la 3,2 miliarde până în 2020 și 4,9 miliarde până în anul 2030. Cea mai mare parte a acestei creșteri va veni din Asia : până în 2030 ponderea populației asiatice va reprezenta 66% din clasa de mijloc la nivel mondial [6].

Cea mai spectaculoasă dinamică a clasei de mijloc înregistrează China. Astăzi, clasa de mijloc din China este cea mai mare din lume și în creștere mult mai repede decât cele ale Americii. Începând cu anul 2000, de două ori mai mulți chinezi decât americani s-au alăturat clasei de mijloc.

Creșterea explozivă a clasei de mijloc emergente chineze a determinat schimbări în economie, s-au produs transformări sociale. Cercetările realizate de *McKinsey&Company* sugerează că în 2022 mai mult de 75 la sută din consumatorii din mediul urban vor putea fi considerați clasa de mijloc (venitul anual al cărora va fi între 9.000\$ și 34.000\$). În anul 2000, doar 4 la sută din populația urbană a fost considerată clasa de mijloc, iar în anul 2012 acest indicator a ajuns la 68%. Astfel, amploarea creșterii clasei de mijloc a Chinei are drept efect transformarea națiunii [7].

Visul chinezesc devine realitate pentru milioane de oameni. Chinezii devin mai bogați într-un ritm uimitor. Potrivit *Credit Suisse*, averea per adult din 2000 a crescut de patru ori, ajungând la aproximativ 22.500\$. Țara acum reprezintă o cincime din populația lumii, în timp ce deține aproximativ 10% din avere la nivel mondial.

Credit Suisse Research Institut recent a publicat al șaptelea studiu anual, unde monitorizează comportamentul consumatorilor în opt economii emergente majore - Brazilia, China, India, Indonezia, Mexic, Rusia, Africa de Sud și Turcia. Aceste națiuni au o populație totală de aproape 4 miliarde de oameni și consumul total anual în valoare de US \$ 9.4 miliarde, iar analiza obiceiurilor de cheltuieli pot genera teme de investiții valoroase. Rezultatele studiului

indică asupra îmbunătățirii consumului pe piețele emergente, deschizând noi perspective pentru economia mondială [8].

Homi Kharas, în studiul său *The Unprecedented Expansion of the Global Middle Class an Update*, sugerează că în 2015 clasa de mijloc la nivel mondial număra aproximativ 3 miliarde de oameni. Extinderea clasei de mijloc continuă într-o rată de aproape 150 milioane de oameni pe an. Autorul apreciază că în următorul deceniu s-ar putea vedea o expansiune mai rapidă a clasei de mijloc decât în oricare alt moment din istorie. În câțiva ani, pe baza previziunilor actuale, majoritatea populației lumii ar putea fi în clasa de mijloc și adopta un stil de viață mult mai avut. În timp ce creșterea globală este condusă de evoluțiile celor mai mari economii din lume, în special de China și India, extinderea clasei de mijloc este de așteptat să fie puternic concentrată în Asia. Marea majoritate (88 la sută) din următorul miliard al populației în clasa de mijloc va fi din Asia.

La nivel global, clasa de mijloc cheltuia deja 35 trilioane USD (în 2011) și ar putea cheltui cu 29 trilioane USD mai mult până în 2030. Piața de consum pentru clasa de mijloc ar putea crește cu o rată medie de circa 4 la sută pe termen lung. În timp ce acest lucru oferă un oarecare impuls economiei mondiale, însă nu este la fel de mare ca și creșterea cererii generate de cheltuielile clasei de mijloc din America de Nord și Europa pe parcursul anilor 1960 și 1970, care a depășit 5 la sută pe an.

Media globală ascunde două grupuri distincte de dimensiuni aproximativ comparabile. Piața clasei de mijloc în economiile avansate s-a maturizat și se estimează că va crește de la numai 0,5 până la 1 la sută pe an, în timp ce piața clasei de mijloc din economiile emergente este mult mai dinamică și ar putea înregistra ritmuri anuale de creștere de 6 la sută sau mai mult.

Schimbarea distribuției cheltuielilor clasei de mijloc vor avea efect asupra piețelor. Astfel, gospodăriile intrate în clasa de mijloc vor căuta să achiziționeze bunuri de folosință îndelungată, inclusiv servicii de turism, divertisment, sănătate, educație și transport. Creșterea cheltuielilor clasei de mijloc va avea, fără îndoială, un efect asupra emisiilor de carbon, însă dimensiunea acestora va depinde de politicile guvernamentale. În cazul în care orașele sunt planificate în mod corespunzător cu clădiri eficiente din punct de vedere energetic și a transportului în masă, atunci amprenta de carbon a expansiunii clasei de mijloc globale poate fi redusă considerabil [9].

Pe plan global se constată tendința de creștere a clasei de mijloc. La moment, cererea pentru monitorizarea dinamicii clasei de mijloc favorizează-

ză desfășurarea cercetărilor sociologice de identificare a dimensiunii și conținutului acesteia. Lipsa de omogenitate a condițiilor de dezvoltare economică la nivel global condiționează eterogenitatea clasei de mijloc atât la nivel regional, cât și național.

Definirea clasei de mijloc și stabilirea dimensiunilor acesteia continuă să fie o problemă destul de controversată. Metodologii aplicate în diferite spații sociale oferă rezultate și interpretări contradictorii. Iată de ce cercetările comparate, lucrările ce combină o discuție generală teoretică cu noile descoperiri empirice, studiile de caz, combinarea metodelor de cercetare cantitative cu cele calitative oferă un nou algoritm în aplicarea instrumentelor analitice în explicarea clasei mijlocii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Global Wealth Report, 2015. Credit Suisse Research Institute. 64 p. <https://www.credit-suisse.com> (vizitat 10.01.2017).
2. Americans' Identification as Middle Class Edges Back Up. December, 15, 2016. http://www.gallup.com/poll/199727/americans-identification-middle-class-edges-back.aspx?g_source=Middle%20class&g_medium=search&g_campaign=tiles (vizitat 16.02.2017).
3. Global Wealth Report, 2016. Credit Suisse Research Institute. 64 p. <https://www.credit-suisse.com> (vizitat 22.03.2017).
4. Pew Research Center (Washington, SUA), 2011. <http://www.pewglobal.org/> (vizitat 22.01.2017).
5. Molavi Afshin, Five Ways the "New Silk Road" Could Transform the Global Economy. <https://www.credit-suisse.com/ru/en/articles/articles/news-and-expertise/2015/11/en/five-ways-the-new-silk-road-could-transform-the-global-economy.html> (vizitat 2 februarie 2017).
6. Pezzini M. An emerging middle class. http://oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/3681/An_emerging_middle_class.html (vizitat 15 februarie 2017).
7. Baron D. Mapping China's Middle Class. <http://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/mapping-chinas-middle-class> (1 martie 2017).
8. Credit Suisse Publishes Annual Emerging Consumer Survey. https://www.credit-suisse.com/ch/en/about-us/dynamic-listing-page/articles/media-releases/2017/03/en/credit-suisse-publishes-seventh-annual-emerging-consumer-survey.tag*article-topic--media-release---latest_news.html (21 martie 2017)
9. Homi Kharas. The Unprecedented Expansion of the Global Middle Class an Update, 2017.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА В УКРАИНЕ: НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ СОЦИОЛОГИЧЕСКОЙ РЕФЛЕКСИИ

Валентина Ивановна ПОДШИВАЛКИНА,
доктор социологических наук, профессор,
Одесский Национальный Университет
имени И.И. Мечникова

Summary. The author made an attempt to reveal a number of uncertainties, the presence of which in sociology does not allow to find consensus and generates many alternative criteria for identifying the middle class. In particular, it is shown that, because of the uncertainty in the rethinking by sociologists of the past Soviet era, - the question of the origin of the modern middle class remains open. According to the author, organizational uncertainty leads to ignoring the influence of the specifics of different organizations on stratification processes in the country and makes it difficult to formulate a unified approach to describing the middle class and determining its size. In addition, the author considers the discursive uncertainty and methodological uncertainty of the sociological analysis of the development of the middle class in Ukraine.

Унтерес социологов к среднему классу, связан, прежде всего, с тем, что он объединяет наиболее квалифицированные кадры общества, с высоким уровнем профессионализма и деятельностным потенциалом, общественной активностью и по сути дела обеспечивает технологическое и социально-экономическое развитие общества. Отсюда численность среднего класса рассматривается как показатель продвинутости политических и экономических реформ в обществе. К основным критериям выделения среднего класса чаще всего относят экономическую независимость, профессионализм, высокую самооценку, которая основывается на осознании представителем среднего класса своей значимости в общественной жизни, иначе говоря, для анализа среднего класса используют субъективные и объективные показатели. Субъективные показатели базируются на самоидентификации, то есть определении респондентами собственной социальной позиции. Объективные показатели не зависят от оценок респондентов и определяются характером труда и уровнем доходов и т.д.

Вместе с тем, выделение среднего класса в Украине достаточно проблематично, поскольку уровень образования, профессиональный статус не однозначно связаны с соответствующими материальными и престижными статусами. Большинство украинских исследователей среднего класса, в частности Е.И.Головаха [1], Н.В.Ковалиско [5], О.Д.Куценко [6], С.А.Макеев [7], Ю. Саенко [11] и другие указывают на то, что средний класс в современном украинском обществе довольно разнородный и фрагментарный, поскольку к нему принадлежат разнообразные по социальному происхождению, месту в системе общественного разделения труда социальные группы: чиновники, управленцы, представители малого и среднего бизнеса, самозанятые, фермеры, определенные группы научной и технической интеллигенции, высококвалифицированные рабочие, материально обеспеченные пенсионеры и т.д. По критерию доходов могут быть отнесены к среднему классу и те, чье материальное благополучие связано с уголовной и полукриминальной „теневой” деятельностью. Отсюда существуют весьма существенные различия в условиях и образе их жизни, гражданских и политических позициях.

Учитывая многообразие подходов к исследованию среднего класса, мы сделали попытку выделить несколько неопределенностей, наличие которых в социологии не позволяет найти консенсус и порождает множество альтернативных критериев идентификации среднего класса [10]. Рассмотрим некоторые из них.

Неопределенность прошлого. Историческая неопределенность социологии в целом, по нашему мнению, обусловлена рядом факторов. Прежде всего, она является результатом направленности социологии на решение современных проблем. Исторические вопросы связываются скорее с историей самой социологии, чем с историей становления социальных феноменов и процессов. Во-вторых, использование классических количественных социологических методов вряд ли может способствовать формированию интереса к историческим событиям и их влияния на настоящее. В-третьих, в определенной степени не полная историческая определенность общества является результатом использования различных информационных стратегий и технологий любой власти или участников событий. То есть, доступ к некоторым документам может быть закрыт на десятилетия из соображений безопасности, репутации и другое. Открытие новых исторических фактов - это реальный процесс, сопровождающийся постоянным переосмыслением прошлого и может приво-

дить, к примеру, в социальной реабилитации не только людей, но и народов, как это происходило с крымскими татарами. Украинская социология еще не определила своей позиции относительно исторических событий и их интерпретации. Интерес в обществе к переосмыслению недавнего или далекого прошлого - это необходимое условие для построения будущего. Острые общественные дискуссии о истории страны за пределами советской достаточно идеологизированной историографии пока еще базируются только на результатах исследований историков, которые активно обращаются к освещению различных страниц истории и их анализ современных проблем. Но в целом современная отечественная социология, с нашей точки зрения, работает с настоящим с неопределенной позицией относительно исторических событий. Стратификационные порядки недавнего прошлого представлены в виде классовой структуры в рамках марксистского подхода и остается открытым вопрос об истоках современного среднего класса.

Неопределенность будущего. С позиций социального конструктивизма особое значение приобретают прогнозные исследования. Именно неопределенность будущего сдерживает процессы формирования среднего класса и его рефлексии. Современные процессы невозможно осмыслить, а тем более влиять на них, как не иметь в виду откуда и куда мы идем. Принципиальная генетическая обусловленность и изменчивость социальных явлений и процессов во времени - это взаимосвязанные тенденции. Общество ждет от социологии не столько описание настоящего, сколько прояснения будущего. То есть неопределенность будущего порождает много временных исследований с выводами, которыми социальная практика не успевает пользоваться, когда они уже не соответствуют реальности. Таким образом, социология заводит себя в глухой угол: социологических исследований становится больше, но пока заказчики найдут пути ее использования, социальная ситуация меняется и нужны новые исследования.

Остаются дискуссионными прогнозы будущих стратификационных порядков информационного общества, в том числе тенденции развития профессиональной структуры общества.

Неопределенность современности. Начало XXI века характеризуется появлением новых по своему качеству вызовов и тенденций развития как результат накопления многовекторных количественных изменений, связанных с активностью власти, социальных движений, активностью от-

дельных субъектов на протяжении последнего полувека.

Особенно значение приобретает новая постиндустриальная или информационная социальная реальность, связанная с так называемыми нанотехнологиями, которые приводит к изменениям в разделении труда в целых странах и обостряет проблему развития городов и поселков, появление которых было связано с предыдущими техническими революциями. Проблемой для человека становится не столько адаптации к изменениям, сколько готовность быть инициатором этих изменений и развития общества.

В условиях гражданского общества, для которого характерной чертой является увеличение субъектов социальных инноваций, именно когерентность действий социальных агентов становится одной из серьезных проблем. Следует отметить, что каждый из новаторов имеет свои представления не только о будущем желаемого результата, но и о показателях, свидетельствующих о его положительных последствиях. Отсюда многообразие субъектов социальных инноваций способствует динамичности среднего класса и затрудняет определение границ, состава и численности среднего класса.

Организационная неопределенность. Известно, что организационные феномены были предметом и объектом исследования различных наук. Именно в течение XX века активно исследовались, теоретически осмысливались организационные феномены и активно использовались в политике, производстве, образовании, здравоохранении и других сферах. Именно благодаря организационному эффекту человечество сделало значительный шаг вперед в экономическом и техническом развитии. Вместе с тем, начало XXI века характеризуется появлением новых организационных форм, отличающихся по роли человека в этих организациях, целевыми установками, видами власти и другими показателями [2, 13]. Например, О.Донченко и А.Овчаров предложили новый метод диагностики процессов в организации [2]. Они обращают внимание на то, что все многообразие организаций можно описать по двум параметрам: интегративность - дифференциальность и нормативность - креативность. По таким векторами они выделили четыре типа организаций: иерархическую, конкурирующую, консолидирующую индивидуалистскую, отличающихся типом власти, стилем управления, особенностями требований к членам. Кроме того, доминирование в регионах различных по традициям организационных форм приводит к формированию специфического менталитета, образцов поведения. Л. М. Хижняк говорит про дефе-

тишизацию организационных образований. Она обосновывает тезис о том, что теория и практика организационного развития становятся плюралистическими, что проявляется в существовании различных моделей организаций и в характере организационных связей, предоставляющих человеку более свободы. Дефетишизация организации как социологическая проблема, по ее мнению, включает анализ организационных форм, организационных ценностей, роли человека в организации, роли носителей социальной среды организации и другие [12]. Мы поддерживаем точки зрения Л.М.Хижняк, что организационная неопределенность порождается изменением роли человека в организации, в частности тем, что в поисках своей индивидуальности и неповторимости человек перестраивает организации под свои идеи и планы. Иначе говоря, различные организации вносят свой вклад в формирование классов, в том числе среднего класса. Иначе говоря, дальнейшее развитие среднего класса в различных регионах страны зависит преобладающих в них типов организаций. Именно игнорирование влияния специфики различных организаций на стратификационные порядки в стране и в регионах затрудняет выработку единого подхода к описанию среднего класса и определение его численности.

Дискурсивная неопределенность. Особое значение для дальнейшего понимания стратификационных порядков, в том числе формирования среднего класса, имеет рефлексия социологических дискурсов: общесоциального, внутрипрофессионального, внешнего или для клиентов (маркетологов, бизнесменов) и личностного. С позиций так называемой „общественной”, „публичной социологии” можно говорить о необходимости усвоения социологами общесоциального общественного дискурса, обеспечивающего сотрудничество с властями и публикой. Социологический профессиональный дискурс отличается более специализированным терминологическим языком, и тем, что именно представляет интерес с профессиональной, особенно научной точки зрения. Мы согласны с мнением В.Л.Погребной, что профессиональные группы могут замыкаться на собственных интересах, игнорируя общественные проблемы [8]. У пользователей и заказчиков социологической информации существует потребность в описания социальной реальности не только на другом языке, но и других аспектов этой реальности, например не столько объективных факторов, не зависящих от человека, сколько субъективных, подлежащих влиянию пользователей. Кроме того, еще один аспект этой неопределен-

ности связан с личностными смыслами профессиональных социологов. Профессиональный социолог на разных этапах своей профессиональной жизни решает разные задачи.

Вместе с тем, дальнейшая профессионализация общества порождает много новых неопределенностей, поскольку например, наряду с ростом профессиональных групп растет тенденция обращения к услугам непрофессионалов, в том числе для обоснования стратификационных порядков. В связи с этим, по нашему мнению, проблемы среднего класса и страфтификационных порядков обсуждаются в системе различных дискурсов, что приводит к многообразию интерпретаций даже численности среднего класса.

Методологическая неопределенность. Социологический дискурс в общем существует на уровне гносеологии или рефлексии возможностей познания социальной реальности, на уровне эпистемологии или рефлексии специфики познания конкретной социальной реальности, на уровне онтологии или на уровне существования социальных феноменов, на праксеологическом уровне или на уровне социального конструирования и проектирования социоинженерной деятельности. Методологическая неопределенность связана с тем, что формируется много новых социальных явлений, для изучения которых требуются новые методы. Качественная неопределенность новейших явлений и инноваций в сфере социальной дифференциации и классовообразования связана с тем, что в отношении к ним отдельные личности, социальные группы и общности могут выступать инициаторами, авторами, спонсорами, пользователями, исполнителями или не иметь никакого отношения к ним. Знание, опыт и целевые и ценностные установки людей, связанные с ними не могут не отличаться друг от друга. Каждая из этих позиций может больше влиять на мнение респондента, чем его возраст или пол.

Все это способствует появлению множества различных по методологическим установкам измерительных систем стратификационных порядков (по Н.В. Ковалиско): от слабоалгоритмизированных качественных [3, 9, 12] до автоматизированных количественных [4, 11].

Таким образом, снятие неопределенностей в социологической рефлексии стратификационных практик и порядков, на наш взгляд, может способствовать выработке общих критериев среднего класса и более точному определению его численности как показателя социальных трансформаций и развития современного украинского общества.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Головаха Е. И. Изменение социальной структуры и формирование среднего класса на Украине. В: Социологический журнал, 1997, № 4, с. 22-32.
2. Донченко О., Овчаров А. Ще один метод підвищення ефективності організації. В: Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 1998, № 4-5, с.146- 159.
3. Заславская Т. И. Социетальная трансформация российского общества: Деятельностно-структурная концепция. Москва, 2003. 490 с.
4. Грищенко К., Рудницкая Т. Средний имущественный слой как база формирования среднего класса в Украине: самоидентификаційни характеристики. Украина – 2002. Мониторинг социальных изменений. Київ, 2002, с. 46-59.
5. Коваліско Н.В. Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2008. 287 с.
6. *Куценко О. Д.* Общество неравных классовый анализ неравенства. 2000. 486 с.
7. *Макеев С., Домаранская А.* Стратифицированно-дифференцированная структура городского населения Украины. В: Социология: теория, методы, маркетинг, 2014, №4, с. 42-65.
8. *Погрібна В.Л.* Психологія професіоналізму. Київ, 2008. 336 с.
9. Подвижность структуры. Современные процессы социальной мобильности. С. А. Макеев, И. М. Прибытков, Е. В. Симончук и др. Київ, 1999. 348 с.
10. Подшивалкина В.И. Вызовы времени и проблемы развития профессионального социологического сообщества. В: Вісник Одеського національного університету. Т.12. Випуск 6. Соціологія та політичні науки, 2007, с. 443-449.
11. *Саенко Ю.* Средний класс в социологических измерениях. Украина – 2002. Мониторинг социальных изменений. Київ, 2002, с. 60-79.
12. *Симончук В.* Средний класс: люди и статусы. Київ, 2003. 312 с.
13. *Хижняк Л.М.* Перетворення організацій в умовах соціально-економічних змін. Харків: Основа, 1999. 270 с.

ÎMBĂTRÂNIREA DEMOGRAFICĂ ȘI IMPACTUL ASUPRA STRUCTURII SOCIALE

Olga GAGAUZ,
doctor habilitat în sociologie,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

***Summary.** Demographic aging has a significant impact on dynamics of social structure. In the coming decades social inequality deepening will be determined by a few major issues: social, financial and economic differentiation of the regions of the country, rapid depopulation of small settlements, increasing gap in living standards between urban and rural areas. Social risks are related to decreased accessibility of social and health services for older people, permanence and deepening poverty.*

Currently the low labor market participation of pre-retirement age population and low labor market adjustment in terms of labor use of the elderly, is one of the causes of their social exclusion. Poor health of the population, the high level of morbidity and disability reduce the profitability of employees, wich contribute to early retirement or removal from the labor market.

Healthy aging and active aging presents the main factors for the future sustainability of the health system and social protection, for sustainable economic development.

Structura socială a societății se modifică sub influența a mai multor factori, printre care și cei demografici. În viitorul apropiat, fenomenul îmbătrânirii populației va avea un rol important în dinamica structurii sociale din cauza dimensiunilor sale, având un impact semnificativ asupra raporturilor dintre diferite straturi ale populației, amplasării teritoriale și gradului de omogenitate a acestora, precum și asupra parametrilor medii tipici, cum ar fi mobilitatea teritorială, comportamentele, valorile, funcțiile și rolul persoanelor vârstnice în societate.

Inegalitatea socială este determinată de diferențele de venit dintre grupurile de populație cu diferite caracteristici demografice (vârstă, structura gospodăriei), precum și de schimbări în structura demografică. Vârsta individului reflectă poziția sa pe scara profesională și etapa ciclului de viață familială. Salariile, de regulă, cresc odată cu vârsta, datorită acumulării de experiență și compatibilității dintre aptitudinile lucrătorilor și cererile angajatorilor. Etapa ciclului de viață familială de asemenea afectează venitul gospodăriei casnice. Îmbătrânirea populației – creșterea numărului și ponderii persoanelor vârstnice în ansamblul populației, prezintă un factor care poate contribui la creșterea ponderii persoanelor expuse riscului sărăciei și inegalității sociale.

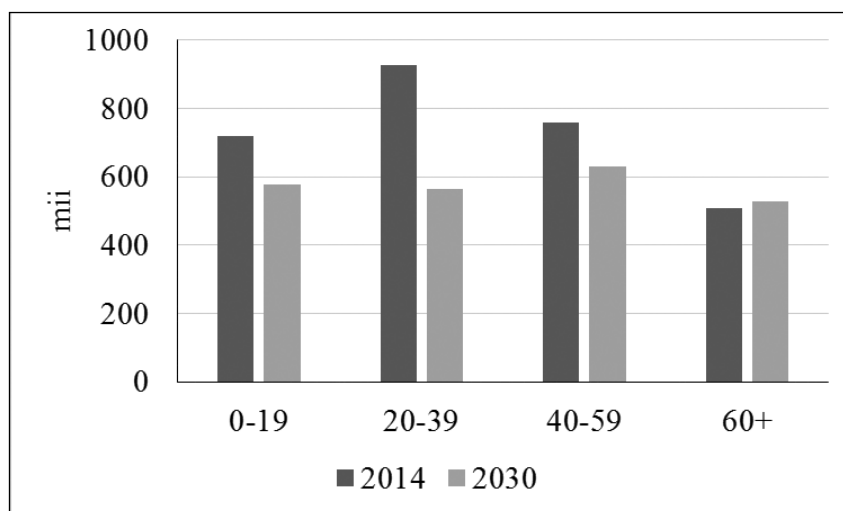
Viziunea prospectivă și analiza felului în care schimbările demografice își pun amprenta asupra structurilor sociale și economice ale populației oferă evidențe solide în ceea ce privește necesitatea perfecționării politicilor sociale și adaptării lor la schimbările demografice.

Conform prognozelor demografice, în deceniile viitoare, pe fundalul reducerii continue a numărului populației Republicii Moldova, se va înregistra creșterea ponderii vârstnicilor în totalul populației, structura populației devenind unul din factorii de impact asupra creșterii socioeconomice. Astfel, numărul populației între anii 2014-2030 se va reduce cu cca 21%, de la 2911,6 mii (populația rezidentă, fără migranți ce au lipsit în țară mai mult de un an) până la 2304,4 mii (Tabelul 1).

Tabelul 1. Populația reală și prognozată pe grupe de vârstă, Republica Moldova, anii 2014 și 2030

Grupe de vârstă	2014	2030	2014	2030
	Numărul absolut, mii		% în totalul populației	
0-19	718.3	578.3	24.7	25.1
20-39	927.6	565.8	31.9	24.6
40-59	758.3	630.6	26.0	27.4
60+	507.4	529.7	17.4	23.0
Total	2911.6	2304.4	100	100

Sursa: CCD [2]

Fig. 1. Structura populației pe grupe de vârstă, Republica Moldova, anii 2014 și 2030

Sursa: CCD [2]

Repartizarea populației pe grupe mari de vârstă demonstrează că, către anul 2030 numărul populației în vârstă de 60 de ani și peste va fi similar cu cel al grupului de vârstă 20-39 de ani (*Fig.1*), constituind circa 529,7 mii, pe când proporția acestei categorii de populație se va majora de la 17,4% până la 23% (*Tabelul 1*).

Cercetările recente demonstrează că în țările europene structura pe vârste a populației și vârsta capului gospodăriei casnice nu au o influență semnificativă în creșterea inegalității veniturilor, iar sistemele de pensionare adecvate asigură menținerea unui trai decent la bătrânețe [5]. Cu toate acestea, se atenționează că, în condițiile crizei financiare și modificării complexe a structurii gospodăriilor casnice există probabilitatea de creștere a riscului de sărăcie pentru persoanele vârstnice [8]. În prezent, din cele 26 de țări cu o pondere relativ înaltă a vârstnicilor în structura populației doar în Armenia și Republica Moldova ratele sărăciei sunt mai mari pentru persoanele în vârstă decât pentru cei tineri [3].

În Republica Moldova, în ultimele decenii s-a produs o schimbare calitativă în imaginea și nivelul de trai al diferitelor generații, scăderea statusului social al vârstnicilor a devenit o problemă importantă, care în multe cazuri duce la excluderea socială a acestora. Originea acestor probleme în mare măsură este determinată de modificarea caracterului muncii în societatea industrială, separarea geografică a generațiilor cauzată de creșterea orașelor mari și mobilitatea teritorială sporită a generațiilor tinere, accelerarea puternică a dezvoltării științifice și tehnologice, care a dus la devalorizarea experienței generațiilor mai în vârstă și redistribuirea «monopolului asupra cunoașterii» în favoarea tinerilor, precum și "segregarea de vârstă" pe piața forței de muncă. În prezent, persoanele vârstnice și-au pierdut independența economică, situația materială precară plasându-i în categoria păturilor social-vulnerabile, care necesită susținere socială din partea statului și societății [4].

În deceniile viitoare, accentuarea inegalității sociale provocate de creșterea numărului și ponderii vârstnicilor în totalul populației va fi determinată de câteva probleme majore, printre care trebuie de remarcat amploarea diferențierilor sociale, financiare și economice ale diferitelor regiuni ale țării, ceea ce complică adesea activitățile instituțiilor de servicii sociale și de protecție socială, în special în zonele rurale. Depopularea satelor și reducerea efectivului populației în vârstă aptă de muncă va determina aprofundarea acestor inegalități, iar mobilitatea redusă a populației vârstnice, deteriorarea și imposibilitatea de a menține infrastructura socială în localitățile periferice și economic slab dezvoltate vor face dificil accesul la serviciile sociale și medicale, precum și la asistența socială a acestei categorii de populație.

Dezvoltarea neuniformă demografică și socioeconomică va provoca apariția unor zone neattractive pentru investiții din cauza lipsei forței de muncă (de exemplu, raioanele nordice cu gradul înalt de îmbătrânire demografică); depopularea rapidă a localităților mici; ”marginalizarea” și ”excluziunea socială” a localităților periferice.

Din punct de vedere social, riscurile sunt legate de scăderea accesibilității serviciilor sociale și medicale pentru populația vârstnică; creșterea decalajului dintre nivelul de viață urban și cel rural; accentuarea disparităților economice și sociale dintre diferite unități administrativ-teritoriale; persistența și aprofundarea sărăciei.

Lipsa posibilităților pentru satisfacerea nevoilor sale duce la scăderea calității vieții persoanelor vârstnice, la marginalizarea lor prin restrângerea spațiului și activității sociale. Posibilitatea de prelungire a activității de muncă și după pensionare permite atât menținerea nivelului material acceptabil, cât și integrarea socială mai deplină. În acest sens, lipsa instituțiilor de resocializare pentru persoanele în vârstă prezintă o barieră în prelungirea activității economice, dat fiind faptul că abilitățile și cunoștințele dobândite nu întotdeauna asigură menținerea competitivității pe piața muncii. Existența oportunităților de reprofesionalizare, creșterea nivelului de cunoștințe în corespundere cu cerințele pieței muncii pot contribui la prelungirea perioadei de activitate economică.

Având în vedere că situația economică a persoanelor în vârstă este determinată de activitatea economică anterioară și transferurile publice prin intermediul sistemelor de pensii, pot fi evidențiate două probleme importante: prima – necesitatea majorării semnificative a cuantumului salariului minim¹ și perfecționarea sistemului de protecție socială a lucrătorilor în sfera muncii; cea de-a doua problemă vizează reformarea sistemului de pensii și asigurarea unui trai decent al populației după retragerea de pe piața forței de muncă.

În prezent, conform datelor BNS, în Republica Moldova continuă să lucreze doar circa 17% din populația în vârstă de 60 de ani și peste. Problema ocupării persoanelor vârstnice are câteva fațete: problema creării locurilor de muncă pentru ei, asigurarea socială a pensionarilor neocupați numărul cărora este în creștere, dezvoltarea serviciilor pentru persoanele în vârstă. Totuși în acest domeniu s-au conturat două tendințe: pe de o parte, se articulează necesitatea de a utiliza experiența persoanelor în vârstă, înțelegerea valorii experienței acestora, pe de altă parte, se constată excluderea lor din activitatea socială. Preocupările privind lipsa locurilor de muncă și frica de a rămâne fără serviciu sunt sentimentele de insecuritate ce au devenit o trăsătură caracteristică a stării de spirit a

populației. Astfel, adaptarea scăzută a pieței muncii în ceea ce privește utilizarea forței de muncă a vârstnicilor este una din cauzele excluziunii sociale a acestora.

Problema prelungirii perioadei de activitate economică a persoanelor vârstnice capătă o actualitate deosebită, în special în contextul creșterii vârstei de pensionare până la 63 de ani pentru ambele sexe. Succesul reformei este determinat de faptul în ce măsură va fi extinsă real perioada de încadrare în câmpul muncii, având în vedere ratele scăzute de ocupare a persoanelor în vârsta de prepensionare. Altfel, lipsa oportunităților de angajare în câmpul muncii va determina aprofundarea sărăciei pe seama persoanelor neocupate, din considerentul că pensionarea, în multe cazuri, prezintă un factor de stabilizare a situației materiale.

Alt factor care poate influența aprofundarea inegalității sociale prezintă sănătatea populației, inclusiv a persoanelor vârstnice. Starea precară a sănătății de multe ori determină încetarea activității în vârsta de prepensionare, iar invaliditatea devine un canal important de pensionare anticipată. În aceste condiții, creșterea vârstei de pensionare poate provoca creșterea rapidă a pensionarilor pe motivul invalidității. Menținerea unui nivel înalt al mortalității populației condiționează faptul că multe persoane nu ajung la vârsta de pensionare sau beneficiază de pensie o perioadă foarte scurtă. De exemplu, probabilitatea de a deceda la vârsta de 65 de ani pentru un bărbat care a ajuns la vârsta de 20 de ani constituie 40%, fiind de două ori mai mare decât în țările dezvoltate [2, p.69]. Astfel, nivelul ridicat de mortalitate al bărbaților, care se observă în ultimele decenii, prezintă o problemă socială importantă în ceea ce privește prelungirea activității economice și dreptului la pensionare. Având în vedere faptul că mortalitatea ridicată se asociază cu o sănătate precară, un nivel ridicat de morbiditate, invaliditate - factori care reduc rentabilitatea angajatului și contribuie la pensionarea precoce sau eliminarea de pe piața forței de muncă, creșterea vârstei de pensionare pentru bărbați nu va aduce rezultate scontate.

În plus la cele menționate mai sus, în ultima jumătate de secol nu a fost înregistrat un progres semnificativ în dinamica speranței de viață a populației, inclusiv la vârsta de 60 de ani. Mai mult de atât, în perioada anilor 1970-2014 speranța de viață la femei în vârstă de 60 ani a scăzut de la 19,3 până la 18,5 ani, iar la bărbați - de la 16,3 până la 14,4 ani. Ca rezultat, îmbătrânirea demografică în Republica Moldova din perspectiva indicatorilor noi de măsurare (vârsta cronologică și speranța de viață rămasă) înregistrează un grad mai înalt, având consecințe sociale și economice multiple [6].

Alte schimbări demografice, cum ar fi modificarea structurii familiale și a gospodăriilor casnice, migrația tinerilor peste hotare, majorarea numărului

gospodăriilor casnice alcătuite dintr-o singură persoană, de regulă, vârstnică, pot provoca probleme deosebite în ceea ce privește furnizarea de sprijin pentru persoanele în vârstă.

Impactul cumulat al creșterii speranței de viață, al nivelului de educație și modificării structurii gospodăriilor casnice indică faptul că politicile sociale viitoare vor trebui să țină cont de interacțiunile dintre diferiți factori demografici și efectul lor combinat asupra inegalității veniturilor în deceniile viitoare.

În condițiile schimbărilor demografice actuale și creșterii constrângerilor financiare, îmbătrânirea sănătoasă și îmbătrânirea activă prezintă factorii principali pentru durabilitatea viitoare a sistemului de sănătate și protecție socială. În acest context, este necesar de a promova politicile axate pe conceptul de îmbătrânire activă, care înseamnă înaintarea în vârstă în condiții optime de sănătate, un rol activ în societate și împlinirea pe plan profesional, dar și autonomie în viața zilnică și implicare în activitățile civice. Îmbătrânirea activă include atât procesul individual, cât și oportunitățile sociale ale structurilor de sănătate, participare și integrare. Obiectivul fundamental al intervențiilor în domeniul îmbătrânirii active este de a optimiza oportunitățile pentru sănătate, participare și securitate astfel încât să sporească calitatea vieții populației odată cu îmbătrânirea [1].

Conform cadrului general al îmbătrânirii active, principalele elemente ale conceptului sunt: o viață mai lungă și mai sănătoasă; creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă la vârste mai înaintate; creșterea participării sociale și a celei politice a grupurilor de persoane vârstnice; scăderea dependenței persoanelor vârstnice; îmbunătățirea serviciilor de îngrijire de lungă durată.

Indicele îmbătrânirii active, elaborat și recomandat pentru implementare în Republica Moldova, demonstrează că în prezent gradul de valorificare a potențialului uman al vârstnicilor este foarte scăzut, constituind circa 27% [3].

Urmează să remarcăm, creșterea economică nu creează în mod automat oportunități de îmbunătățire a standardelor de viață ale majorității populației, dat fiind faptul că premisele și condițiile de îmbunătățire ale acestora sunt determinate nu doar de cantitatea, dar și de structura distribuției bunurilor materiale produse. Inegalitatea socioeconomică prezintă o caracteristică sistemică a orânduirii economice. Astfel, accesul la educație și formare profesională, la serviciile de sănătate, la o locuință bună, la valorile culturale vor fi diferite, în unele cazuri facilitând dezvoltarea potențialului uman personal, iar în altele constituind o piedică în satisfacerea nevoilor de bază, realizarea capacităților de muncă și creative ale omului.

Distribuirea inegală a veniturilor predispune economiile la crize, complică procesul de revenire și împiedică atingerea potențialului maxim. Studiile recente în domeniu [5] constată că societățile care reușesc să micșoreze distanța dintre bogați și săraci se bucură de perioade mai lungi de creștere economică. Practicile pozitive ale unor țări și standardele europene reflectă că diminuarea inegalității sociale și creșterea bunăstării populației este posibilă, în special, prin mecanismele speciale de reglementare a veniturilor (taxe speciale, impozite), printr-un sistem eficient de asistență socială, servicii publice în sprijinul grupurilor cu venituri mici.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology and Final Results. Vienna, March 2013. (Authored by A.Zaidi / Project Coordinator/ and others).
2. Analiza situației populației din Republica Moldova. UNFPA, CCD / Coord. O.Gagauz. Chișinău, 2016. 175 p.
3. Buciuceanu-Vrabie M. Indicele de îmbătrânire activă în Republica Moldova. În: Policy Paper, Chișinău, 2016. 8 p.
4. Discriminarea, abuzul și violența asupra persoanelor vârstnice / Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M. Chișinău, 2015. 156 p.
5. Eurostat (2012b). Average household size (Source: SILC), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvph01&lang=en (accesat 12.02.2017)
6. Gagauz O. Îmbătrânirea demografică din perspectiva indicatorilor noi de măsurare. În: Creșterea economiă în condițiile globalizării. Sesiunea științifică: „Dinamica populației și calitatea potențialului uman”: Conferința internațională științifico-practică, 13-14 octombrie 2016. Ediția a XI-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2016, pp.5-13.
7. Golden Ageing. Prospects for healthy, active, and prosperous ageing in Europe and Central Asia. World Bank Group. 2015, p. 220.
8. Guerin B. Demography & Inequality. How Europe's changing population will impact on income inequality. RAND Europe, 2013. 37 p.

IMPACTUL MIGRAȚIEI ASUPRA PARTICIPĂRII TINERILOR DE 15-29 ANI PE PIAȚA MUNCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Victor MORARU,
*doctor habilitat, profesor universitar,
Academia de Științe a Moldovei*

Ecaterina DELEU,
doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

***Summary.** The process of formation of the middle class in Moldova and in Romania, Ukraine and other ex-Soviet countries is extremely difficult. Many experts are skeptical about the outcome of this process. Discrepancies between the poor and the rich are very high and the socioeconomic conditions does not encourage the formation of a middle class, on the contrary - create new obstacles. To what extent can we talk about youth participation in the formation of the middle class in Moldova? What preconditions exist for this, considering that migration involves especially young people? There is a certain stability of the presence of young people on the labor market in Moldova? To make an analysis study and find answers to these questions, we used quantitative and qualitative methods. Also, we conducted a research study, with 100 young people aged 18-23 years Moldovans in Italy, to remark the degree of their intent to return to Moldova, to remain in Italy or to go to another country, to open a business in Moldova, the problems they face etc.*

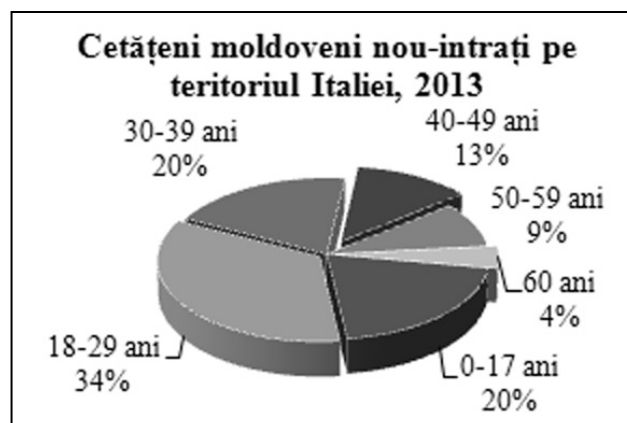
Introducere. Procesul de constituire a clasei de mijloc în Republica Moldova, dar și în România, Ucraina, în alte țări din spațiul ex-sovietic este extrem de anevoios. Mulți experți sunt sceptici în privința duratei, dar și a rezultatelor acestui proces. Discrepanțele dintre cei săraci și cei bogați sunt foarte mari, iar condițiile socioeconomice nu favorizează formarea unei clase mijlocii, dimpotrivă – creează noi obstacole.

În ce măsură putem vorbi despre participarea tinerilor la formarea clasei mijlocii în Republica Moldova? Ce premise există pentru aceasta, în condițiile în care migrația implică cel mai mult tinerii? Există o anumită stabilitate a prezenței tinerilor pe piața muncii din Republica Moldova, care sunt factorii de risc, vulnerabilitățile? În ce măsură a influențat migrația asupra participării tinerilor de 18-29 ani pe piața muncii? În cadrul analizei care urmează am încercat să căutăm răspunsuri la aceste întrebări.

Datele statistice oficiale reflectă câteva tendințe înregistrate în ultimii 15-20 de ani în Republica Moldova: reducerea constantă a populației, inclusiv a numărului de elevi și studenți în școli și universități, scăderea ratei natalității și sporul natural negativ al populației, creșterea numărului cetățenilor moldoveni (și a copiilor) aflați peste hotare etc.

Potrivit datelor Poliției de Frontieră, circa 109 mii de copii ai cetățenilor moldoveni se aflau peste hotare la 1 ianuarie 2016. Cei mai mulți dintre ei – aproximativ 33 597 mii (31 la sută) – au vârsta de 15-19 ani. În ultimii ani, mulți copii și tineri pleacă peste hotare pentru a se stabili împreună cu părinții lor.

Datele Ministerului Muncii și Politicilor Sociale din Italia relevă că din cei 6 250 de cetățeni moldoveni care au primit pentru prima dată în 2013 permise de ședere (nou-intrați în Italia), 1 266 sau 20,3 la sută aveau până la 17 ani (vârsta preșcolară și școlară) [1, p. 29]. Alți 2 153 sau 34,4 la sută aveau 18-29 ani.

Fig. 1. Cetățeni moldoveni nou-intrați pe teritoriul Italiei, 2013

Sursa: Raportul *Comunită moldava in Italia 2014* al Ministerului Muncii și Politicilor Sociale (Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali), Italia.

În 2014, incidența copiilor de până la 17 ani printre cei nou-intrați pe teritoriul Italiei a crescut și mai mult. Din cei 3 919 cetățeni moldoveni care au primit pentru prima oară permise de ședere, 1 314 sau 33,5 la sută aveau până la 17 ani, iar 1 081 – vârste cuprinse între 18 și 29 ani [2, p. 43].

Aceste tendințe sunt confirmate și de rezultatele studiului (sondajul cu gospodăriile, 2013) realizat de CIVIS și NEXUS Moldova [3, p. 29]. La întrebarea „Care este vârsta membrilor din gospodărie care au plecat peste hotare pentru reîntregirea familiei?”, răspunsurile respondenților au relevat că 54,3 la sută dintre cei emigrați aveau până la 18 ani, iar 20 la sută – vârste cuprinse între 18-29 ani.

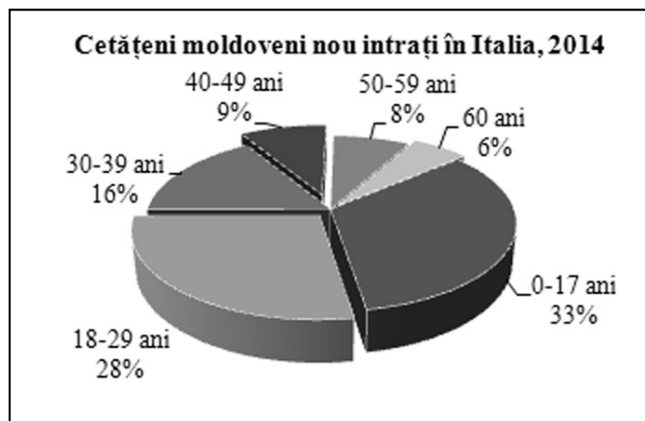

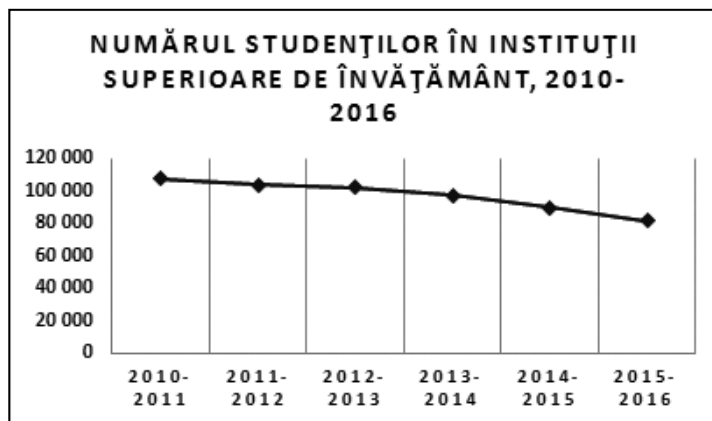
Fig. 2. Cetățeni moldoveni nou-intrați pe teritoriul Italiei, 2014

Sursa: Raportul Comunită moldava în Italia 2015 al Ministerului Muncii și Politicilor Sociale (Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali), Italia.

Scăderea numărului de elevi și studenți din instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Datele oficiale ale Ministerului Educației din Republica Moldova atestă o scădere graduală constantă a numărului total de elevi și studenți integrați în instituțiile de învățământ. În perioada 2010-2015, numărul lor a scăzut cu peste 62 mii de persoane [4].

În raportul *Analiza statistică generală a sectorului educației pe anii 2010-2015* al Ministerului Educației se menționează: „La nivel general, numărul de elevi/studenți în Republica Moldova este în scădere; populația de vârstă școlară (7-23 de ani) s-a redus treptat în perioada anilor 2000-2014, constituind 747,7 mii de persoane la data de 01.01.2015 și înregistrând o reducere cu 19 la sută față de 2010, și cu 30 la sută față de 2005. Concomitent, s-a produs și reducerea numărului de elevi/studenți cuprinși în sistemul de învățământ. Astfel, numărul total de elevi/studenți, la începutul anului de studii 2014-2015, a fost de 477,8 mii de persoane, cu 14,4 la sută mai puțin față de 2010 și cu 31,5 la sută – față de 2005. Învățământul superior a înregistrat o descreștere semnificativă a numărului de studenți din 2010 până în 2014 – cu 17 la sută” [5].

Potrivit raportului *Date statistice generale privind educația în Republica Moldova pentru anul de studii 2015-2016* al Ministerului Educației [6], din numărul total de 462 704 mii de elevi și studenți din Republica Moldova, din anul de studii 2015/2016, cei mai mulți (334 509) frecventează instituții de învățământ primar și secundar general, 16 098 sunt înscriși în instituții de învățământ profesional tehnic secundar, 30 428 – în instituții de învățământ profesional tehnic postsecundar și 81 669 – în instituții de învățământ superior.

Fig. 3. Numărul studenților în instituții superioare de învățământ, 2010-2016

Sursa: autor, analiza datelor raportului Analiza statistică generală a sectorului educației pe anii 2010-2015 al Ministerului Educației.

Raportul privind „Activitatea instituțiilor de învățământ primar și secundar general, la începutul anului de studii 2016/2017”, al Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, confirmă aceste tendințe de scădere continuă, care au determinat reducerea numărului instituțiilor de învățământ primar și secundar general. Mediul rural a fost cel mai afectat – au fost închise 20 de școli primare și 6 gimnazii (în orașe doar 6 instituții și-au sistat activitatea). În cazul a 23 de licee din Moldova a fost schimbat statutul în gimnaziu, iar 22 de gimnazii au fost reorganizate în școli primare [7].

Accesul tinerilor de 15-24 ani pe piața muncii din Republica Moldova. Potrivit datelor BNS, numărul tinerilor de 15-24 ani care se aflau în 2014 la muncă sau în căutare de lucru în străinătate a constituit peste 70 mii de persoane. Datele au fost culese în cadrul Anchetei Forței de Muncă. Indiscutabil, numărul este mai mare, ținând cont de datele pe care le prezintă Poliția de Frontieră sau cele ale Ministerului Afacerilor Externe (circa 805 mii de cetățeni moldoveni aflați peste hotarele Republicii Moldova). Chiar și în aceste condiții, discutăm despre un trend ascendent, constant, în ultimii 6 ani, după ce în 2005 a fost atins nivelul maxim de 120 mii de persoane în vârstă de 15-24 ani. Din anul 2000, când peste 53 mii de tineri de 15-24 ani erau plecați peste hotare, numărul lor a crescut rapid până la 80,5 mii, în 2002, ulterior până la 93,8 mii (în 2003) și 111,2 mii (în 2004). În pofida trendului descendent, valorile sunt considerabile – 87,2 mii de persoane în 2006, 82,6 mii - în 2007, 75,9 mii – în 2008 etc. După o ușoară scădere, până la 69,1 mii de tineri, în 2013, în următo-

rul an a fost depășit pragul de 72,3 mii de persoane. Tot în 2014, numărul celor de 25-34 ani, aflați la muncă peste hotare, a înregistrat cel mai mare nivel de până acum – peste 120 mii [8].

Ca și categorie de populație activă pe piața muncii din Republica Moldova, numărul tinerilor în vârstă de 15-24 ani a fost într-o scădere constantă (între cauze fiind scăderea natalității populației și emigrarea).

O categorie deosebită o reprezintă cei de 34-44 ani – pe piața muncii din Republica Moldova, prezența numerică a acestora a scăzut dramatic. În ce privește cetățenii moldoveni în vârstă de 45-54 de ani, numărul celor plecați la muncă a fost în creștere constantă, de la 10 mii până la 60 mii. În același timp, s-a redus considerabil prezența acestora pe piața muncii autohtone. În cazul persoanelor de 55-64 de ani, prezența lor printre migranții moldoveni din alte țări este în creștere, până la aproximativ 20 mii de persoane, iar pe piața muncii din Republica Moldova a rămas o categorie de bază, constantă, care a depășit numeric pe cei în vârstă de 15-24 de ani.

Impactul migrației asupra pieței muncii este considerabil: numărul tinerilor implicați în migrație este în continuă creștere, dar și cel al persoanelor vârstnice. În Republica Moldova a scăzut constant nivelul ocupării pe piața muncii, cei de 15-24 ani și de 25-34 fiind cei mai vizați de procesele migraționale.

În același timp, este în continuă scădere numărul tinerilor din grupul de referință care fac parte din populația ocupată a Republicii Moldova. De fapt, din anul 2000 până în prezent numărul acestora s-a redus de mai bine de două ori, de la 197 mii de persoane până la 94,5 mii. Alți 10,3 mii de tineri de 15-24 ani din Republica Moldova sunt șomeri.

Cea mai mare scădere a fost notată în 2003 - de la 179,5 mii de persoane până la 137,7 mii (cu circa 42 mii). În 2014, doar 94,5 mii de tineri din grupul de referință făceau parte din populația ocupată a Republicii Moldova, cu peste 9,8 mii mai puțini decât în 2013. Această tendință de scădere s-a menținut și în anul 2016.

Din totalul de 341,9 mii de cetățeni moldoveni declarați plecați peste hotare în 2014, circa 72,3 mii sunt tineri de 15-24 ani. O plecare masivă se atestă din mediul rural – 61,1 mii dintre tinerii de 15-24 ani sunt din sate, ceilalți 10,7 mii – din orașe. Dintre tinerii din grupul de referință, 4,8 mii au studii superioare, 6,3 mii – studii medii de specialitate; 17,1 mii – studii secundar profesionale; 14,7 mii – studii liceale sau medii generale, iar 29,1 mii de persoane – studii gimnaziale. Dintre tinerii de 25-34 ani declarați plecați peste hotare în 2014, fiecare al șaselea are studii superioare (din cei 121,2 mii de tineri, peste 20 mii au studii superioare). Din cei 72,3 mii de tineri de 15-24 ani plecați la muncă peste hotare, circa 56,5 mii sunt plecați în Federația Rusă [9].

Datele BNS, publicate la sfârșitul lunii iulie 2016, relevă că dintre cei 263,9 mii de tineri în vârstă de 15-29 ani, activi pe piața muncii (ocupați plus șomeri), 245 de mii sunt ocupați/angajați, iar 18,9 mii – șomeri. Numărul tinerilor inactivi de aceeași vârstă este practic dublu – 574,4 mii. Rata de activitate în cazul tinerilor de 15-29 ani este de 31,5 la sută, rata de ocupare – 29,2 la sută, iar cea a șomajului – 7,2 la sută.

În cazul tinerilor de 15-24 ani (aflați în mare parte în sistemul educațional și cel formativ), în anul 2016 aproximativ 97,8 mii erau economic activi, dintre ei – 88 de mii erau ocupați și 9,8 mii șomeri. Numărul celor inactivi din această categorie de vârstă este major – 390,2 mii de persoane. Rata de activitate în cazul acestor tineri este de 20 la sută, rata de ocupare – 18 la sută, rata șomajului este de 10 la sută, cea mai mare în raport cu alte categorii de vârstă.

Populația inactivă este reprezentată de câteva categorii: pensionarii, elevii, persoanele descurajate (deziluzionate) și cele declarate *plecate la muncă peste hotare*. În trimestrul II al anului 2016, populația inactivă a avut o pondere de 54,3 la sută din totalul populației de aceeași categorie de vârstă (15 ani și mai mult).

Experții de la Centrul de Cercetări Demografice al Institutului Național de Cercetări Economice au menționat relația interdependentă între situația socio-economică și evoluția demografică. În Barometrul demografic *Impactul crizelor economice asupra proceselor demografice*, publicat în 2016, se menționează că pe viitor situația demografică din Republica Moldova va avea un impact major asupra situației economice [10, p. 4].

În ce măsură decid tinerii migranți să revină în Republica Moldova. Este extrem de dificilă o estimare a numărului migranților care decid, între timp, să revină în Republica Moldova. În volumul „Cartografierea Diasporei moldovenești în Italia, Portugalia, Franța și Regatul Unit al Marii Britanii” [11, p. 17], publicat de OIM, se subliniază că o mare parte din cetățenii moldoveni aflați peste hotare se află într-o „stare de așteptare (*stand by*)”, încă nu au decis să rămână definitiv în țările de migrație, această hotărâre urmând să fie luată în funcție de situația politică și socio-economică din țara de origine și țara de reședință.

Un studiu realizat recent relevă că până în 2014 în Republica Moldova au revenit 44 mii de persoane [12, p. 30]. Deciziile de revenire au fost legate, în mare parte, de situația familială, probleme de sănătate, dar și de proiectul personal de migrație. În perioada 2010-2013, în Republica Moldova au revenit 54,5 la sută dintre cele 44 mii de persoane, în anii 2001-2009 s-au întors peste 36,2 la sută, iar în 1992-2000 – doar 5,8 la sută. Dintre cei 44 mii de migranți reîntorși, cea mai mică pondere o au tinerii de 18-29 ani – doar 17,4 la sută, urmați de cei în vârstă de 30-44 de ani: 33,1 la sută. Cei mai mulți revin însă la vârsta de 44-64 de ani, peste 45,7 la sută.

Gradul de intenție al tinerilor moldoveni din Italia de a reveni în țara de origine și de a iniția afaceri. Pentru a reliefa acest aspect, am realizat un studiu de cercetare în perioada februarie – iulie 2015, în parteneriat cu Ambasada Republicii Moldova în Italia, care a inclus 100 de tineri migranți moldoveni de 18-23 ani aflați în Italia. Dintre tinerii respondenți, 58 la sută au 18-20 ani și 42 la sută – 21-23 ani. Dintre cei 100 de tineri, 43 sunt băieți și 57 – fete. Dintre aceștia, 39 au studii superioare, 36 – studii medii, iar 25 – studii medii speciale. Cei mai mulți dintre ei – 51 la sută – aveau 6-10 ani când mama/părinții au plecat peste hotare, 31 la sută – aveau mai mult de 10 ani, iar 17 la sută – aveau doar 1-5 ani. Perioada de aflare peste hotare este un indicator extrem de relevant pentru răspunsurile/opțiunile respondenților: 48 la sută se aflau de 4-9 ani în Italia, 23 la sută se aflau deja de mai bine de 10 ani, iar 23 la sută – de 2-3 ani. Majoritatea respondenților au afirmat că au avut de înfruntat probleme în prima perioadă de integrare peste hotare (81 de tineri au răspuns afirmativ), în special legate de necunoașterea limbii italiene (61 la sută), integrarea în noua școală/societate (35 la sută), de acceptare a faptului că erau departe de bunici/alte rude (15 la sută), de readaptare cu mama (14 la sută).

Tinerii sunt reticenți în privința șanselor de identificare în Italia a unui loc de muncă în conformitate cu pregătirea lor profesională: 34, 3 la sută afirmă că au șanse mari, în timp ce 55,6 la sută afirmă că au șanse reduse, iar 3 la sută – că nu au deloc șanse (7,1 la sută au ales o altă opțiune). De remarcat că odată cu creșterea duratei de aflare peste hotare, a nivelului de studii este în creștere și siguranța tinerilor de a găsi un loc de muncă în Italia în conformitate cu studiile și calificările lor. Situația diferă esențial în cazul identificării unui loc de muncă în Republica Moldova: doar 17 la sută afirmă că au șanse mari, 52 la sută – au șanse reduse, iar 24 la sută – nu au șanse. Dintre tineri, 7 au ales opțiunea “altceva”, reprezentând de fapt numărul celor care intenționează să reemigreze, din Italia în altă țară de destinație. În special, tinerii cu studii superioare se arată reticenți în privința posibilității accederii pe piața muncii din Republica Moldova.

La o eventuală revenire în Republica Moldova, 80 la sută dintre tinerii respondenți consideră că se vor confrunta cu probleme: 58 la sută afirmă că vor avea probleme în procesul de angajare în câmpul muncii, 26 la sută - în societate, ceilalți - în instituțiile de învățământ. Și în acest caz, decizia este influențată de gen, de vârsta și de nivelul de instruire, coroborate însă cu unele aspecte legate de perioada aflării în țara de baștină fără părinții plecați peste hotare.

Fetele au exprimat o mai mare nehotărâre în privința revenirii în Moldova: din cei 40 de tineri care au ales opțiunea nu știu, 28 sunt fete.

Din cei 14 tineri care au intenția să revină în Moldova, 6 se află de mai puțin de 3 ani în Italia, iar 8 – de 4-9 ani. Nimeni din cei care au deja 10 ani de

aflare în Italia nu și-a exprimat intenția de a reveni în țara de baștină. Dintre cei 14 tineri, 6 au 18-20 de ani și 8 au 21-23 de ani, numărul fetelor și băieților fiind egal. În rândul lor prevalează tinerii cu studii medii (9), urmați de cei cu studii medii speciale (3) și cu studii superioare (2). La momentul plecării părinților lor în migrație, acești tineri au rămas în grija bunicilor (6), rudelor (5), cu tata (1), alții (2). Doar doi din cei 14 au fost luați de părinți peste hotare după o perioadă de doi ani, 5 – după 3-4 ani, 2 – după 5-6 ani, iar 2 – după 7 ani și mai mult.

Întrebați dacă ar dori să deschidă afaceri proprii în Moldova, doar 11 tineri au răspuns că au această intenție, 35 din ei fiind indeciși. Cât privește problemele pe care le vor întâmpina în Moldova în cazul în care vor iniția o afacere, majoritatea au indicat: *la înregistrarea întreprinderii, contractarea unor credite, altele*.

Pentru atragerea tinerilor migranți moldoveni de peste hotare, cei chestionați consideră că autoritățile din Republica Moldova trebuie să le ofere salarii mai mari (58 la sută), să sprijine tinerii migranți prin programe și proiecte concrete (47 la sută), să combată corupția (36 la sută), să reducă birocrăția (17 la sută), să realizeze reforme (11 la sută) etc.

Unii tineri migranți manifestă dorința de a redescoperi Republica Moldova, cu ochi de matur, de a reveni la studii sau pentru o anumită perioadă.

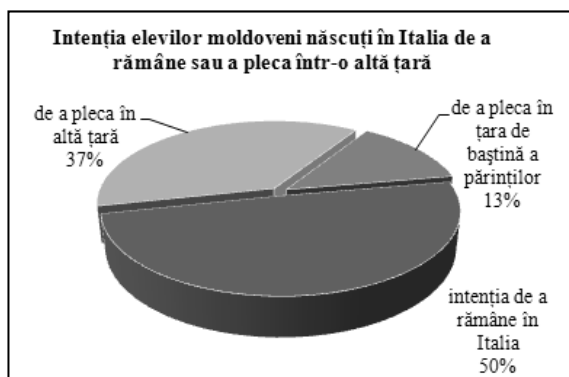
„M-am gândit că nu pot să trăiesc toată viața în Italia, că sunt un patriot și vreau să fac studii și să ajung cineva în țara mea. Am revenit în Republica Moldova pentru că-mi era dor de casa mea, să fiu cu bunicii mei care deja au îmbătrânit, să le ajut. Apoi m-am gândit că aș putea face o facultate (ca să fac o carieră politică la mine în țară, de ce nu?) sau studii care să mă ajute să-mi deschid o proprie afacere în Republica Moldova”. (IIA_C_11)

Majoritatea tinerilor își doresc schimbări reale în Moldova. În opinia lor, revenirea tinerilor formați profesional peste hotare ar contribui direct.

„Cred că noi, dacă ne-am întoarce, ar fi o schimbare. Chiar în domeniul în care activăm fiecare. Acum, colegii mei plecați în străinătate încep să ajungă absolvenți de facultate. E interesant de văzut fluxurile celor care se întorc, din cei care au absolvit, în special științe politice - revin cu o energie aparte, dornici să înceapă ceva nou”. (IIA_C_25)

Datele oficiale din Italia privind intenția elevilor moldoveni din învățământul secundar de a rămâne în Italia sau a reveni în Republica Moldova. Institutul Național de Statistică din Italia (ISTAT) a realizat în perioada mai-iunie 2015 un studiu național cu privire la integrarea școlară și socială a adolescenților cu experiență migrațională (personală sau a părinților). Cercetarea a cuprins 1 427 de instituții școlare secundare (98,5 la sută) din Italia, de gradul unu și de gradul doi (învățământ liceal, profesional, postliceal), unde în anul 2015 studiau 148 de mii și, respectiv, 157 mii de elevi cu cetățenia altor țări [13, p. 18].

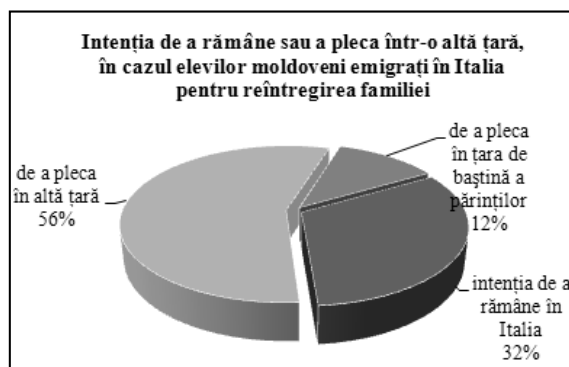
Dintre elevii moldoveni din instituțiile de învățământ secundar din Italia, cea mai mică pondere o au cei născuți în peninsula – doar 5,2 la sută. Astfel, 12,5 la sută dintre elevii moldoveni din instituțiile de învățământ secundar au ajuns în Italia înainte de a împlini 6 ani; 39,1 la sută aveau 6-10 ani; iar 43,2 la sută aveau 11 ani și mai mult [14]. Dintre elevii moldoveni născuți în Italia, 49,4 la sută ar dori să rămână în această țară, 37,4 la sută ar vrea să se transfere într-o altă țară, iar 13,2 la sută își manifestă dorința de a pleca în țara de baștină a părinților.

Fig. 4. Intenția elevilor moldoveni născuți în Italia de a rămâne sau a pleca într-o altă țară

Sursa: autor, analiza datelor Studiului ISTAT *L'integrazione scolastica e sociale delle seconde generazioni*.

În cazul elevilor moldoveni născuți în Republica Moldova datele suferă modificări: 31,8 la sută ar vrea să rămână în Italia, 55,5 la sută – să plece într-o altă țară străină, 11,7 la sută – în țara de baștină.

Fig. 5. Intenția de a rămâne sau a pleca într-o altă țară, în cazul elevilor moldoveni emigrați în Italia pentru reîntregirea familiei

Sursa: autor, analiza datelor Studiului ISTAT *L'integrazione scolastica e sociale delle seconde generazioni*.

Concluzii. În ultimii ani, numărul tinerilor de 15-29 ani ocupați pe piața muncii din Republica Moldova este în scădere constantă, între principalele cauze fiind scăderea natalității, sporul natural negativ al populației și migrația. Situația socioeconomică din Republica Moldova și nivelul redus al salariilor nu motivează tinerii să se grăbească pe piața muncii. În plus, de multe ori tinerii nu reușesc să obțină un loc de muncă în conformitate cu pregătirea lor profesională și atunci intervine un alt risc - de irosire a calificărilor și competențelor obținute.

Între factorii de risc se numără eventuale probleme de sănătate (dizabilitate), personale sau în familie, nivelul de instruire, implicarea părinților în migrație etc. Tinerii ai căror părinți se află la muncă peste hotare sunt mai predispuși să se alăture rețelei parentale. Cei plecați la studii peste hotare (peste 18 mii de persoane, potrivit studiului NEXUS Moldova) prezintă în mică măsură disponibilitatea de a reveni în viitorul apropiat (în următorii 3-4 ani) în Republica Moldova, deși o parte dintre ei afirmă că ar fi interesați să revină dacă ar avea propuneri avantajoase de muncă. În cazul familiilor cu copii născuți peste hotare, integrați în sistemul de învățământ, probabilitatea de a reveni depinde și de încrederea părinților de a-și putea integra copiii în Republica Moldova.

Premisele participării tinerilor în vârstă de 15-29 ani în procesul de constituire a clasei de mijloc în Republica Moldova sunt reduse, un procent mic dintre ei poate dispune de un capital financiar care să le asigure independența economică. În mare parte, dificultățile sunt legate de accesul pe piața muncii, constituirea noilor familii, procurarea unei locuințe, nașterea copiilor și îngrijirea lor, imposibilitatea tinerelor mame de a munci în perioada îngrijirii copiilor, întreținerea copiilor la grădinițe, școli etc. – probleme specifice acestei categorii de tineri. De fapt, aceste motive, cumulate cu lipsa de perspective în Republica Moldova, dar și dorința de întregire a familiei (de a se afla împreună cu părintele/părinții emigrați) reprezintă cauzele principale de creștere a ritmului de emigrare a tinerilor.

În contextul unor politici care să motiveze revenirea tinerilor migranți, există și probabilitatea unor rezerve pe care poate conta Republica Moldova. În cazul în care autoritățile statului vor lua în calcul recomandările experților în domeniu - să stimuleze și să faciliteze accesul tinerilor pe piața muncii, să crească nivelul salariilor astfel încât să motiveze tinerii să rămână în țară, să le ofere șansa de a-și întreține familia - pot conta, în primul rând, pe tinerii aflați în Republica Moldova, care activează în domenii unde salariile sunt mai mari (servicii bancare, tehnologii informaționale etc.), acolo unde au și sprijinul părinților plecați peste hotare: la procurarea unei locuințe, la achitarea ratelor la bănci etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. La comunită moldava in Italia 2013: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati. Roma: Direzione Generale dell'Immigrazione e delle Politiche Sociali, Ministero dell Lavoro e delle Politiche Sociali, 2014.
2. La comunită moldava in Italia 2014: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati. Roma: Direzione Generale dell'Immigrazione e delle Politiche Sociali, Ministero dell Lavoro e delle Politiche Sociali., 2015.
3. De Zwagger N., Sințov R. Inovație în migrația circulară: Migrație și dezvoltare în Moldova. Chișinău: Elan Poligraf, 2014.
4. Analiza statistică generală a sectorului educației pe anii 2010-2015. http://www.edu.gov.md/sites/default/files/analiza_statistica_generala_a_sectorului_educatiei_pe_anii_2010-2015.pdf (accesat 20.02.2017).
5. Idem.
6. Date statistice privind a sectorului educația pe anii 2010-2015. http://www.edu.gov.md/sites/default/files/date_statistice_generale_privind_educatia_pentru_anul_de_studii_2015-2016.pdf, p. 2. (accesat 20.02.2017).
7. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5468&parent=0> (accesat 18.03.2017).
8. Activitatea instituțiilor de învățămînt primar și secundar general, la începutul anului de studii 2016/17. <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20MUN/MUN07/MUN07.asp>. (accesat 16.03.2017).
9. Forța de muncă în Republica Moldova: ocupare și șomaj 2015. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2015, pp.171-178.
10. Gagauz O., Penina O., Tabac T. Barometrul demografic. Impactul crizelor economice asupra proceselor demografice. http://ccd.ucoz.com/_ld/0/45_Barometru_1_201.pdf, p. 4. (accesat 18.03.2017).
11. Cheianu-Andrei D. Cartografierea Diasporei moldovenești în Italia, Portugalia, Franța și Regatul Unit al Marii Britanii. Chișinău: OIM, 2013.
12. De Zwagger N., Sințov R. Op. cit., p. 30.
13. L'integrazione scolastica e sociale delle seconde generazioni. Roma: ISTAT, 2016, p.18.
14. Idem, p. 4.

DIFICULTĂȚI DE DEFINIRE A CLASEI MIJLOCII

Dan Gabriel SÎMBOTIN, *doctor, profesor universitar,*
Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”,
Academia Română, Filiala Iași

Summary. The term „middle class” has become one of the terms used abusively in public sphere for party doctrinal development or political manipulation. Although it is very common, extension of this term cannot be easily described, depending on identification of general or local multiples factors. In this paper we want to find a definite limit regarding extension of the term „middle class”, and to clarify it intension. Because we want to exclude the relativism, we introduce a new classification: the local and global middle class, considering the criterion of classification the capacity of travel and leaving all around the world.

În ultimul deceniu putem spune că în spațiul public est european noțiunea „clasa de mijloc” este utilizată în mod abuziv, având drept scop atât dezvoltări doctrinare, cât și manipulări direcționate pe multiple planuri. Utilizată mai frecvent decât ar fi fost cazul prin formule de tipul „importanța dezvoltării clasei de mijloc”, „susținerea clasei de mijloc”, „impactul clasei de mijloc asupra dezvoltării economice” etc. s-a instaurat ideea că indicatorul unei societăți sănătoase este „clasa de mijloc”. Chiar dacă este folosit în mod cotidian în comunicări publice, asta nu înseamnă că înțelesul noțiunii este clar și că intensiunea (totalitatea proprietăților specifice unui termen) și extensiunea (totalitatea obiectelor/persoanelor care au respectivele proprietăți) sunt cunoscute. Contextul în care a apărut noțiunea, schimbările radicale ale mediului social, cât și evoluția economică a ultimelor decenii sunt motivele pentru care este necesară analiza profundă a noțiunii. De aceea, pentru a clarifica înțelesul noțiunii este necesar să răspundem la două întrebări: care sunt caracteristicile principale ale „clasei de mijloc”? și care sunt persoanele care aparțin „clasei de mijloc”, identificând astfel criteriile prin care o persoană aparține sau nu sferei noțiunii?

Noțiunea „clasă de mijloc”, chiar dacă a fost introdusă în perioada modernă, fiind considerată un simbol al acesteia, poate fi identificată în toate perioadele istoriei umane. De aceea, analiza unui scurt istoric scoate în evidență existența unor structuri sociale între lucrători și deținătorii de resurse. Această evaluare a realizat-o Max Weber în *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie* (tradus în limba engleză simplu prin *Economy and Society* [1], titlu pe care îl vom folosi și în limba română: *Economie și societate*), unde iden-

tifică forme ale „clasei de mijloc” specifice fiecărui moment și context social. El îi identifică rolul în fiecare perioadă pentru construcția socială și religioasă. Iată câteva exemple pe care le dă Max Weber:

- profeții Vechiului Testament, aflați în multe cazuri în conflict cu regele, au susținerea clasei de mijloc [1, p. 457] și prin aceasta își pot exercita rolul carismatic în ciuda represaliilor asupra lor;
- clasa de mijloc din Babilonul lui Hamurabi a jucat un rol de stabilizare a imperiului [1, p. 480];
- clasa de mijloc din India participă la modificări ale religiei hinduse și budiste prin introducerea pietății (*bhakti*) în relație cu Krishna sau cu noi createle „zeități” Bodhisattva [1, p. 448];
- rolul jucat de pietatea clasei de mijloc specifică spațiului german în secolele al XVII-lea și al XIX-lea a fost de catalizator în construcția noilor politici și a economiei Europei [1, p. 476].

Aceste exemple subliniază faptul că noțiunea consacrată în secolul al XX-lea redă o realitate istorică amplă, ceea ce permite identificarea unor caracteristici definitorii care depășesc contextul socioeconomic al modernității. Pentru aceasta, trebuie să facem următorul pas în analiza noastră: idnetificarea unei definiții relevante pentru noțiunea „clasa de mijloc”.

Definiții privind „clasa de miloc”. Folosim drept punct de pornire una dintre cele mai des utilizate definiții sintetizată de către *Business Dictionary* și care poate fi tradusă astfel: „Clasa de mijloc este o clasă socială, care cuprinde, de obicei, gulerele albe, lucrătorii nefactorieri (non-manuali), manageri de nivel inferior și proprietarii de afaceri mici, care deseori constituie aproximativ o treime din populația ocupată a unei țări. Veniturile din această clasă sunt mai mari decât cele ale clasei muncitoare, dar mai mici decât cele ale clasei de mijloc-superioară (medici, ingineri, avocați, proprietarii de afaceri de mărime mijlocie) și clasa superioară.” [2]. Asemănătoare sunt și definițiile identificate în *Oxford* [3] ori *Cambridge Dictionary* [4], care subliniază ceea ce rezultă din însuși înțelesul comun al noțiunilor, faptul că este o clasă socială aflată între alte două clase sociale (muncitorii și clasa „superioară” a celor bogați), indicându-se în continuare câteva dintre profesiile care constituie surse actuale ale clasei de mijloc: oameni de afaceri, medici, avocați, profesori. *Cambridge Dictionary* introduce un element de natură intesională vorbind despre faptul că persoanele care fac parte din clasa de mijloc sunt cu educație înaltă (după formula în limba engleză „well-educated people” referindu-ne nu doar la faptul că au studii superioare, ci mai degrabă inducându-

se idea de persoane cu o cultură deosebită), idee care ne apropie de imaginea burgheziei sec. al XIX-lea.

În limba română, situația este și mai complicată, deoarece atât în cadrul *Dicționarului Limbii Române*, cât și în cadrul *Dicționarului Explicativ al Limbii Române* (DEX) nu există o definiție pentru noțiunea „clasă de mijloc”. Explicația este simplă. Noțiunea a intrat recent în vocabularul curent, ceea ce nu a permis încă integrarea sa în cadrul dicționarelor care se află într-o inerție destul de mare față de limba vorbită. Totuși, ar fi trebuit să se regăsească cel puțin în varianta online a DEX, dar aici nu este trecută decât următoarea variantă: „**clásă mijlocie (de mījloc)** sint.s. ◇ „*Noi credem că viitorul economic al României este legat de apariția acelei clase mijlocii, de oameni întreprinzători, care să știe să facă bani și să-i investească.*” R.l. 16 XI 92 p. 2. ◇ „*S-a hotărât reînvierea clasei de mijloc.*” *Ev.z.* 17 V 95 p. 4; v. și ◇ „22” 2430 XII 92 p. 6; v. și *middle class* (trad. fr. *classes moyennes*; cf. engl. *middle class*)” [5]. Aici sunt introduse doar două exemple fără a se interveni cu o explicație.

În cazul dicționarelor românești de specialitate, noțiunea nu are un statut special. De exemplu, în *Dicționarul de sociologie* [6, p. 99-104], coordonat de Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu, „clasa de mijloc” apare ca o componentă teoretică în explicația „clasei sociale”, fiind problemă în dezvoltarea marxistă, dar un element esențial în perspectiva weberiană. Utilizarea noțiunii în acest context nu aduce un plus explicativ, ci doar îl contextualizează teoretic.

În urma cercetării variantelor de dicționar sau enciclopedie scrise în limba română, a fost identificată o definiție explicită ca parte componentă a definiției „clasei sociale” din traducerea în română a *Encyclopaedia Britannica*: „Clasa de mijloc include funcționari de nivel mediu și superior, cei care lucrează în domeniul tehnic și profesional, administratorii și managerii, precum și întreprinzătorii, cum ar fi proprietarii de magazine mici, oamenii de afaceri și fermierii.” [7, p. 88]. Definiția este apropiată de cele identificate în dicționarele de limbă engleză.

După această trecere în revistă a definițiilor, am identificat probleme în ceea ce privește modalitatea în care este definită noțiunea. Prima constă în faptul că o parte importantă a definiției este de natură stipulativă, prin care sunt indicate categoriile profesionale ce fac parte din clasa de mijloc. Aceasta pornește de la modalitatea în care Max Weber dezvoltă ideea de clasă de mijloc ca o formă care se dezvoltă între extremele claselor sociale: clasa muncitoare, mica burghezie, intelectualitatea fără proprietate și specialiștii (tehnicieni, diferite tipuri de angajați numiți „gulere albe”, funcționari publici) și clasele privilegiate prin proprietate și educație [8, p. 305].

După ce explică care sunt cei care beneficiază de deținerea unui tip de avantaje și cei care în mod negativ sunt deposedați de ele introduce formula „in between”, pentru a arăta care este „clasa de mijloc”. De exemplu, în cazul proprietății sunt enumerați cei privilegiați („positively privileged”), rentierii care obțin venituri din deținerea de oameni, pământ, mine, instalații (fabrici și echipamente), vapoare, creditorii (animale, cereale sau bani), securitate și persoanele care sunt afectate în mod negativ (negatively privileged: sclavii de toate tipurile (unfree), declasații, debitorii și săracii. „Între sunt diferitele «clase de mijloc» (*Mittelstandsklassen*), care trăiesc din proprietatea lor sau abilitățile dobândite. Unele dintre ele pot fi «clase comerciale» (antreprenorii cu privilegii pozitive, proletari cu cele negative). Cu toate acestea, nu toate dintre ele se încadrează în această ultimă categorie (țărani înstăriți, meseriași, funcționari)” [8, p. 303]. Ulterior, în cazul clasei comerciale, clasa de mijloc este descrisă ca fiind alcătuită din: fermierii care desfășoară activități independente, meșteșugari, funcționari publici și privați, cei care au profesii liberale și „muncitori” (în sensul cel mai larg al termenului) având calificări excepționale [8, p. 304].

Problema în cazul definițiilor stipulativă sau a celor enumerative este dată de exemplele folosite în cazul definatorului, dacă sunt relevante sau nu pentru definit. De aceea, este important ca o astfel de metodă de definire să fie aplicată doar în cazurile în care noțiunile sunt simple și extensiunea nu poate fi pusă la îndoială. Nu este cazul în acest context, deoarece, de-a lungul istoriei, cât și în actualul context global, profesiile enunțate ca exemple ale clasei de mijloc nu au avut în orice situație statusul, veniturile sau accesul la resurse necesare pentru a aparține clasei de mijloc. Putem folosi drept exemplu profesia de medic sau profesor (cadru didactic) universitar. Astăzi, în România un medic din primii zece ani de vechime în muncă poate câștiga mai puțin decât un muncitor constructor, sau un angajat de la salubritate. În urmă cu cincisprezece ani, în același spațiu, un angajat, absolvent al școlii profesionale în primul an de muncă în cadrul CET Iași, avea venituri cu peste 50% mai mare față de un lector universitar. Aceste situații paradoxale nu sunt singulare. Puse față în față profesiile, din punctul de vedere al veniturilor, în multe spații economice, s-a creat o situație de uniformizare. Anumite profesii considerate din punctul de vedere al statusului social ca parte indubitabilă a clasei de mijloc pot fi parte a clasei de jos, fiind chiar în situația de a face cu dificultate față vieții cotidiene.

O a doua problemă identificată în cazul definiției enunțate la începutul acestui articol este că respectiva definiție nu respectă regula adecvării, caracteristicile folosite în cadrul definatorului nu sunt relevante pentru definit. Totul este rezumat în acest caz la venituri, iar relativitatea acestora la nivel global

fac ca această limitare să nu permită suprapunerea extensiunii definitului cu a definatorului. În această situație este necesară o regândire a modului în care noțiunea „clasă de mijloc” este definită.

Identificarea componentei intensionale a noțiunii. Important este ca în acest context să fie identificate acele caracteristici fundamentale pe care trebuie să le aibă o persoană pentru a putea fi considerată ca parte a clasei de mijloc. Pentru început dorim să nuanțăm introducerea de către Max Weber a ideii de clasă socială. Ea a fost introdusă în relație cu „statusul social” și „putere”. Statusul social, reprezentat de percepția comunității în ceea ce privește poziționarea într-o ierarhie în interiorul grupului, poate fi astăzi sintetizată în noțiunea de „image publică” a unei persoane. Profesorul Timothy Shortell de la Brooklyn College sintetizează noțiunea astfel: „Statusul este definit ca așteptările pe care oportunitățile de viață le determină cu privire la onoare (din punct de vedere social) sau prestigiu. Statusul grupului este corelat cu un stil de viață comun, precum și cu restricții sociale inerente.” [9]

Puterea este capacitatea de influență a persoanei în luarea unor decizii la nivelul comunității. „Weber definește puterea ca abilitatea unui actor (sau actori) sociali de a-și impune voința proprie (a lui sau a ei) într-o acțiune socială, chiar și împotriva voinței altor actori. Puterea se referă la capacitatea de a coordona resurse într-un anumit domeniu. Puterea economică este abilitatea de a controla resursele materiale: să direcționeze producția, să monopolizeze acumularea, să dicteze consumul.” [9] Cele două noțiuni complementare sunt fundamentale atunci când vom delimita elementele de intensiune clasei de mijloc, deoarece proprietățile trebuie să fie corelative la ele. În general, clasa socială din care face parte o persoană implică statusul și puterea sa, iar delimitarea la una din clase trebuie realizată nu doar prin identificarea resurselor la care are acces.

În încercarea de a identifica extensiunea primul pas pe care trebuie să-l facem este să ne referim la însuși sensul cuvântului „de mijloc”, prin faptul că proprietatea principală este că respectivele persoane trebuie să fie poziționate între alte două clase sociale: una inferioară și una superioară (folosim termenii de superior și inferior fără conotația axiologică a lor, ci doar ca poziționare într-o ierarhie a veniturilor/ accesului la resurse pe care îl are persoana). Această poziționare între alte două clase (de obicei definite ca o clasă muncitoare și o clasă a celor bogați, „superioară”) arată că noțiunea este una relativă, ceea ce implică faptul că trebuie să fie o primă caracteristică utilizată în cadrul tuturor definițiilor, cum de altfel se și întâmplă în majoritatea cazurilor. Dar ea nu este suficientă pentru ca definiția să respecte regula adecvării. În cazul în care definiția este relativă (prezintă o dependență de alte noțiuni), în context sin-

gular, este incompletă și neclară. Pentru a se depăși această situație trebuie să se construiască un sistem integrativ din trei elemente prin care celelalte două noțiuni trebuie explicate fără a relaționa cu noțiunea de bază, ocolindu-se astfel pericolul circularității.

În această situație definiția ar putea fi corectă din punct de vedere logic, dar dependentă de alte noțiuni (sistemul este bine conturat), fără a avea propria imagine clară, în sensul necesității identificării granițelor prin care cele trei noțiuni sunt separate. Acesta este și motivul pentru care, chiar dacă utilizăm ca prin element descriptiv relația dintre cele trei noțiuni, trebuie să completăm definiția cu alte componente, prin care noțiunea să capete independență și imaginea acesteia să se clarifice.

Pentru aceasta am apelat la criteriile de natură calitativă, prin care o persoană poate fi separată de alte persoane din grupul analizat. James E. McWhinney [10], prin contextualizare pentru Statele Unite ale Americii, identifică șase indici pe baza cărora cineva se poate considera ca parte integrantă a clasei de mijloc. În sinteză acestea sunt: să deții casă, mașină, să poți oferi educație universitară pentru copii, să ai siguranța pensionării, asigurarea medicală și o vacanță anuală. Aceste criterii nu sunt universale, deoarece în funcție de politicile sociale ele pot fi reprezentative sau nu. În primul rând, se pune problema valorică. Deținerea unei case poate fi unul dintre simbolurile apartenenței la clasa de mijloc, dar în condițiile în care aceasta îndeplinește anumite standarde de confort și de valoare. De exemplu, în anumite contexte politico-sociale un număr foarte mare de persoane pot deveni proprietari, fără ca veniturile câștigate de aceștia să le permită să facă parte din clasa de mijloc. Educația universitară din cadrul statelor ex-socialiste sau din fostul bloc comunist era gratis, dar nu garanta apartenența la clasa de mijloc. La fel stau lucrurile și cu asigurările de sănătate care sunt obligatorii sau cele sociale pentru pensii. Cu toate acestea, nu putem nega faptul că cele enunțate de McWhinney sunt cerințe minimale pentru a aparține clasei de mijloc, dar nu le considerăm universale.

Credem că un al doilea criteriu universal privind apartenența la clasa de mijloc este dat de autonomia, independența într-o situație economic normală. Max Weber precizează acest lucru în definiția pe care am enunțat-o, subliniind faptul că cei din clasa de mijloc se folosesc de proprietățile sau abilitățile personale pentru a trăi. Într-un echilibru economic între cerere și ofertă persoana care face parte din clasa de mijloc va putea să se descurce suficient de bine astfel încât să-și asigure un nivel de trai acceptabil. La acest criteriu este foarte importantă educația antreprenorială, de management personal și leadership.

Un al treilea criteriu relevant îl considerăm că este libertatea de mișcare. Fie că aceasta se referă la perioada de concediu sau la schimbarea locului de muncă prin identificarea de soluții superioare, libertatea de a călători este un criteriu important. Un obiectiv important al clasei de mijloc din zilele noastre constă în capacitatea de a călători, de a vizita lumea, de a cunoaște cât mai mult din lume. Acesta este un obiectiv predominant al părții superioare a clasei de mijloc, dar se regăsește ca obiectiv și în partea de bază a acesteia.

Mai există un criteriu care a fost fundamental pentru dezvoltarea capitalismului clasic, este vorba despre capacitatea de acumulare de capital și de resurse. Acesta este cel mai important factor pentru progresul capitalismului. De asemenea, capacitatea de a acumula capital arată faptul că veniturile acoperă nevoile, ceea ce este foarte important pentru a defini clasa de mijloc. Acest criteriu nu permite manipulările statistice prin care este forțată integrarea unui număr cât mai mare de persoane ca făcând parte din clasa de mijloc.

Credem că aceste patru elemente calitative sunt aplicabile tuturor tipurilor de clasă de mijloc. Manifestate din punct de vedere istoric, pot constitui punctul de plecare din punct de vedere intensional pentru o definiție coerentă, clară și precisă. Dincolo de ele trebuie găsite elemente valorice obiective care să ofere posibilitatea de a delimita extensiunea noțiunii.

Identificarea componentei extensionale. Extensiunea unei noțiuni reprezintă totalitatea elementelor, obiectelor (în cazul de față a persoanelor) care au proprietățile enunțate de intensiunea respectivei noțiuni. Cum în cazul noțiunilor generale extensiunea nu poate fi enumerată, deoarece numărul lor nu este clar definit, suntem în situația de a identifica anumite criterii prin care o persoană intră în sfera noțiunii. Dacă realizăm o reprezentare din punctul de vedere al diagramelor Euler, aceasta ar putea fi structurată astfel:

Fig. 1. Reprezentarea componentei extensionale.

Criteriile ar trebui să fie suficiente pentru a include elementul sferei în mulțimea corespunzătoare. Primele criterii de includere sunt cele legate de venituri. Acestea sunt obiective, clare și prin intermediul lor se poate stabili dacă persoana aparține sau nu clasei de mijloc. Există mai multe site-uri [11, 12, 13, 14] care calculează pentru cetățenii Statelor Unite dacă aparțin sau nu clasei de

mijloc. Variind, după surse, între un minim de 28.000 \$ pe an și un maxim de aproximativ 100.000 \$ (ajungându-se până la 200.000 \$ [15]) aceste cifre nu sunt suficiente pentru a stabili cu certitudine ce înseamnă clasa de mijloc, deoarece așa cum au dovedit chiar site-urile utilizate care au corelat veniturile în funcție de numărul de persoane în interiorul unei familii, puterea de cumpărare, deținerea de proprietăți etc.

În cazul analizei globale, veniturile minimale necesare pentru a fi inclus în „clasa de mijloc” variază în mod radical de la o zonă la alta. De exemplu, un venit anual de 10.000 \$ te poate plasa în anumite țări în clasa de mijloc sau clasa de mijloc superioară, în timp ce în alte țări ești considerat a aparține în clasa de jos, la baza piramidei, venitul fiind sub salariul minim pe economie, ceea ce nu ar permite supraviețuirea în aceste țări. În țări din Asia de Sud-Est (ex. Indonezia, Filipine, Cambogia, Sri Lanka, Pakistan, Bangladej și chiar India), Africa Centrală (Uganda, Etiopia, Nigeria etc.), America Centrală (Venezuela, Columbia, El Salvador etc.), Europa de Est și Balcani (Ucraina, Republica Moldova, Albania, Macedonia) salariul mediu este cel mult jumătate din ținta stabilită de 10.000 dolari, ceea ce îi face pe cei care au acest venit să fie considerați ca parte a clasei superioare. Chiar și în țări ale UE cum ar fi Bulgaria, Ungaria, România venitul de 10000 \$ pe an te plasează în clasa de mijloc. În același timp, în țări precum Bermude, Elveția, Emiratele Arabe Unite, Norvegia, Australia, Singapore venitul reprezintă o treime din venitul mediu, ceea ce plasează la baza piramidei câștigurilor anuale făcând parte din clasa săracă [16].

Variațiile privind venitul mediu la nivel global au determinat o reconsiderare a perspectivei clasice privind clasa de mijloc. O încercare a fost de a nuanța clasificarea, introducând mai multe clase sociale. De exemplu, PEW Research Center propune într-un studiu publicat în 2015 [17] cinci clase sociale, introducând una înainte de clasa de mijloc și una după: săraci (poor), clasa de jos (low income), clasa de mijloc (middle income), clasa de mijloc superioară (upper middle income) și clasa superioară (high income). Acest gen de clasificare nu rezolvă problemele enunțate anterior, chiar dacă prin eliminarea ideii de clasă muncitoare elimină, modernizează foarte mult clasificarea realizată.

Variația veniturilor și a puterii de cumpărare la nivel global face ca diferențele dintre țări să se mențină, indiferent de modalitatea de clasificare a claselor sociale în funcție de venit. În același timp, nu poate fi neglijată o componentă importantă în orice societate constituită dintr-o clasă autonomă, capabilă să acumuleze capital, factor vital pentru consum și dezvoltare, indiferent cât de jos este venitul acesteia comparat cu cel al țărilor cu un venit mediu foarte ridi-

cat. Pentru a rezolva această problemă, o soluție posibilă este relativizarea clasei de mijloc în funcție de țara în care se face evaluare. Astfel, am putea vorbi despre o clasă de mijloc locală și una globală, în funcție de universul de discurs. Clasa de mijloc globală se referă la acele persoane care îndeplinesc criteriile necesare (de capital sau studii) prin care ar putea să se integreze în orice regiune a globului. Astfel sunt specialiștii de prim rang din domenii de vârf care, chiar dacă în țara în care se află câștigă puțin, au posibilitatea, în cazul în care își doresc, să se poată integra oriunde pe glob. La clasa de mijloc locală se referă acel personal care asigură stabilitatea economică a unei regiuni, se integrează și respectă principiile enunțate din perspectiva respectivei regiuni. Inclusiv libera circulație este valabilă, dar aceasta este limitată, în condițiile acumulării de capital.

Această perspectivă rezolvă problemele de analiză locală a clasei de mijloc, și nu forțează manipulări statistice pentru a crește procentul populației care face parte din clasa de mijloc. Doar în condițiile acumulării de capital și a libertății individuale de acțiune putem vorbi într-adevăr de o clasă de mijloc chiar dacă este la nivel local.

În sinteză, considerăm că trebuie elaborată o definiție clară a clasei de mijloc, care să depășească modalitățile stipulative de definire și care să nu permită forțări statistice⁴ sau de natură interpretativă⁵ cu privire la apartenența sau nu la o anumită clasă socială. De aceea, credem că trebuie să pornim în definiția noțiunii de la stabilirea unui quantum, minim sau maxim, pentru apartenența în clasa de mijloc în condițiile care sunt respectate următoarele criterii:

- Nivelul venitului este mai mare decât venitul minim necesar unui nivel decent de trai (coșul zilnic) și un venit care te încadrează în clasa superioară;
- Venitul și nivelul de pregătire permite o anumită independență în ceea ce privește alegerea locului de muncă și schimbarea acestuia în caz de nevoie;
- Persoana își permite să călătorească și să aibă un concediu;
- Credem că cel mai important criteriu este posibilitatea acumulării de capital și resurse, ceea ce îi permite să devină creditor și nu debitor.

⁴ În cadrul statisticilor actuale este stabilită o cotă de venit prin care persoana este integrată sau nu în clasa de mijloc. În multe cazuri această sumă este subevaluată pentru a include în clasa de mijloc un procent cât mai mare din populație. De asemenea, dacă o persoană are credite, proprietăți ipotecate aceasta nu poate fi inclusă în clasa de mijloc, unde în conformitate cu Max Weber trebuie să fie creditor și nu debitor.

⁵ Includerea în cadrul analizelor privind apartenența la clasa de mijloc a analizelor de percepție (analiza răspunsului direct sau indirect la întrebarea: „crezi că aparțineți clasei de mijloc?”). Acestea nu pot fi decât subiective, singura analiză posibilă este a stării psiho-sociale (stima de sine, optimismul, statusul social, percepția personală etc.) a populației.

Pornind de la aceste criterii, considerăm că poate fi elaborată o definiție clară a clasei de mijloc în care componenta stipulativă să fie secundară sau să lipsească. Definiția pe care o vom elabora nu este perfectă, dar credem că rezolvă multe dintre problemele identificate la toate celelalte definiții. *Clasa de mijloc reprezintă o parte componentă a clasificării stării sociale a unei populații cuprinsă între partea superioară și cea inferioară a piramidei. Pentru a fi cuprinse în clasa de mijloc, veniturile pe care le câștigă o persoană trebuie să se încadreze între limite minimale și maximale astfel încât, în funcție de zonă și de nivelul de trai, să-și permită să fie autonomă din punct de vedere economic, să poată călători și acumula capital.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Weber M. *Economy and Society*. University of California Press, 1978.
2. <http://www.businessdictionary.com/definition/middle-class.html>, (accesat 30.03.2017).
3. https://en.oxforddictionaries.com/definition/middle_class, (accesat 27.03.2017).
4. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/middle-class> (accesat 27.03.2017).
5. <https://dexonline.ro/definitie/clas%C4%83%20de%20mijloc>, (accesat 28.03.2017).
6. Zamfir C., Vlăsceanu L. *Dicționar de sociologie*, București: Editura Babel, 1993.
7. *Enciclopedia Universală Britanică*. București: Editura Litera, 2010.
8. Weber M. *Economy and Society*. University of California Press, 1978.
9. Shortell T. Weber's Theory of Social Class, <http://www.brooklynsoc.org/courses/43.1/weber.html>, (accesat 27.03.2017).
10. McWhinney J. E. 6 Signs That You've Made It To Middle Class, <http://www.investopedia.com/articles/pf/10/middle-class.asp>, (accesat 27.03.2017).
11. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/05/11/are-you-in-the-american-middle-class/>,
12. <http://www.cnn.com/2016/10/14/heres-how-much-you-have-to-earn-to-be-considered-middle-class-in-the-us.html>,
13. <http://money.cnn.com/infographic/economy/what-is-middle-class-anyway/>,
14. <http://time.com/money/4144378/middle-class-calculator-income/>.
15. <http://money.cnn.com/interactive/economy/middle-class-calculator/>. (accesat 30.03.2017).
16. https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_price_rankings?itemId=105 (accesat 30.03.2017).
17. A Global Middle Class is More Promise than Reality, p. 8, http://www.pewglobal.org/files/2015/07/Global-Middle-Class-Report_FINAL_7-8-15.pdf (accesat 27.03.2017).

ФОРМИРОВАНИЕ СРЕДНЕГО КЛАССА: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И УКРАИНЫ

Галина РОГОВАЯ, кандидат философских наук,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ

Summary. In the Republic of Moldova and in Ukraine there is a similar situation in determining the place and role of the middle class in society. In both states this layer of society is represented in small numbers, blurred in its identification and has little effect on the processes of building a consolidated democracy and the formation of civil The task of the ruling elites of the Republic of Moldova. This is convincingly demonstrated by statistical data. The task of the ruling elites of the Republic of Moldova and Ukraine is to develop programs to create a middle class and actively work on the implementation of these programs.

Политические и социально-экономические реформы, которые происходят в Республике Молдова и в Украине в годы самоутверждения этих государств как независимых и устремленных к интеграции с Евросоюзом, предполагают не только создание демократических институтов власти, рыночной экономики, но и создание нового общества, с новыми отношениями, предоставляющими человеческой личности все права и свободы. Речь идет о качественно новом состоянии социума, которое обладает более совершенными формами структурной саморегуляции и самоорганизации, в которых в полной мере реализуются экономические, семейные, этнические, религиозные и правовые отношения личности, а также межличностные политические отношения. Для достижения подобного совершенства необходимы кардинальное изменение структуры социума, что устраняет неравенство между группами людей и детерминирующее это неравенство неравномерное распределение социальных благ. Устойчивой структуру социуму делает наличие среднего класса, обладающего соответствующим доходом, статусом, образованием и престижным занятием.

В сфере экономических отношений особенно важным является оставление права индивидуума на собственность, ибо собственность влияет на моральное развитие и самосознание личности в сторону формирования достоинства и ответственности. В этом свете остаются актуальными рассуждения Аристотеля, который еще во времена античности отмечал роль собственности, заявляя: кто обладает собственностью, тот обла-

дает добродетелью [1, с.83]. Наличие собственности выступает базисным фундаментальным условием свободы и независимости личности, а личность, обладающая экономическим статусом, собственностью активна в общих делах государства, действует на основе собственного выбора, самостоятельна в принятии решений, решительна в совершаемых поступках. В качестве гражданина личность вступает в сферу политики, поскольку осознает, что без ее соответствующих личных усилий не возникнут и не упрочатся демократические институты публичной власти, не установится правовой порядок, люди не получают возможности в должном объеме осуществлять и защищать свои права и свободы. Политическое поведение такой личности созидательно, конструктивно и направлено на «общее благо», на достижение главной моральной ценности демократического общества – справедливости. Эти конструктивные ценности совершенствуют национальные, религиозные, правовые, гуманитарные и другие социальные отношения, интегрируя особую социальную группу – средний класс. В качестве апологета демократии средний класс за счет своего морального багажа и социальной активности действует в обществе как фактор его устойчивости.

С учетом того, что стабильность иерархической структуры общества зависит от удельного веса и роли среднего класса, выполняющего связующую и демпфирующую роль в обществе, снижая конфликтность в отношениях групп, общество же переходного периода стремится именно к созданию мощного экономического базиса, высоких стандартов жизни и доминирования среднего класса в социальной структуре общества [2, с.80]. Опыт стран развитой демократии показывает, что суть, глубина и динамика социально-экономических преобразований в государствах развивающейся демократии в немалой степени зависят от позиции среднего класса, его численности и силы, заинтересованности в политической стабильности и формировании социальных институтов современного гражданского общества. Именно этот класс, успешно развиваясь, способствует становлению рыночной экономики, являющейся базой для построения демократии и гражданского общества в современном обществе и для преодоления поляризации общества. Без опоры на средний класс фактически невозможно фундаментально решить задачи консолидации и стабилизации молдавского и украинского общества и создания устойчивой базы развития социально-политических процессов. Политические ориентации среднего класса направлены на поддержку власти, и уже в силу этого, с его интересами, настроениями считаются и политические

партии, и крупный бизнес, поскольку этот класс, сам являясь гарантом стабильности, нуждается в гарантиях стабильности.

В современном обществе Республики Молдова и Украины, находящемся в транзитном периоде, формирование среднего класса является стратегической задачей наряду с осуществлением реформ в сфере избирательной, налоговой системы, структур государственного управления и экономического сектора. Политические элиты обеих стран осознают, что процесс развития среднего класса в государствах молодой демократии является долговременным, зависящим во многих факторов. Выполнение поставленной задачи мотивируется также и избранным обеими странами курсом на интеграцию с Европейским Союзом. В большинстве государств ЕС средний класс является наиболее многочисленным социальным слоем, составляющим, в развитых странах, от 50 до 70% всего населения государства. Средний класс в развитых государствах является оплотом рыночных отношений и конкуренции в экономике, основным заказчиком и гарантом демократического устройства в государстве. Опыт стран Евросоюза чрезвычайно полезен для государств развивающейся демократии, но не может быть полностью скопирован странами – новобранцами ЕС и странами-претендентами на членство в ЕС. Дело в том, что в развитых странах Европы средний класс формировался на протяжении столетий, одновременно с процессом развития капитализма, становления рыночных отношений формирования институтов демократии и новых социальных отношений. Из истории известно, что новый тип социальных отношений (и его носитель – численный средний класс) зародился на почве буржуазного производства в европейских городах-коммунах и окончательно оформился и укрепился в Новое время - в демократически самоорганизовавшихся государствах граждан, Как известно, новый тип социальных отношений самоопределился в Голландии XVII века, энергично формировался в Англии XVII-XVIII веков, получил мощный толчок в период Великой французской революции конца XVIII века и позже обрел такую возможность на почве Италии, Испании, Германии [3, с.177]. Если говорить об условиях, которые сложились для капиталистического развития демократического переустройства жизни и вследствие этого - формирования среднего класса на территории современных Республики Молдова и Украины, то эти условия были созданы намного позже, чем в государствах Европы. Для обоих молодых государств это связано с вхождением этих территорий в состав Российской империи. Для Украины это, очевидно, период, связанный с событиями

1654 года (Переяславская рада), когда Российская империя аннексировала украинские земли. Для Молдовы этот период связан с 1812 годом и аналогичной аннексией со стороны России. В дальнейшем исторические коллизии, а именно, длительное сохранение на российском политико-экономическом пространстве феодальных отношений, торможение процесса развития капитализма, а после известных событий 1917 года - режим военного коммунизма, сталинского тоталитаризма – не дали возможности для упрочения институтов демократии, развития рыночных отношений и возникновения социальной группы людей, имеющих устойчивые доходы, достаточные для удовлетворения широкого круга материальных и социальных потребностей. И только в наши дни очищение Республики Молдова и Украины от всех признаков тоталитарного строя в экономике, политике, идеологии и движение к демократическому бытию делают возможной и насущной закладку важнейшего фундамента демократии – новой структуры социальных отношений.

Безусловно, и историческое прошлое, и трудности переходного периода сказываются на особенностях формирования среднего класса в обоих соседних государствах. Выявление особенностей формирования среднего класса и его развития в современном молдавском и украинском обществе, а также определение его места и роли остается одним из приоритетов изучения данных процессов. Первым вопросом, на который стремятся ответить исследователи: кто должен составлять средний класс и кто реально составляет эту страту населения в Республике Молдова и в Украине. Конечно, за образец берутся развитые страны, где процент среднего класса высок. Кого в развитых странах принято относить к представителям среднего класса? Это: владельцы небольших бизнесов; наемные управляющие компаний; банковские служащие; менеджеры бизнеса; юристы; профессиональные военные; чиновники различных государственных органов и институций; врачи и средний медперсонал; преподаватели школ, колледжей и университетов; представители творческих профессий и культуры; ученые и работники научной сферы; инженеры; квалифицированные работники физического труда и т.д.

Основным критерием, в соответствии с которым люди на Западе относят себя к среднему классу, является уровень доходов на человека в год. Доходы представителей среднего класса в экономически развитых странах, условно принято делить на три группы: 25-50 тыс. долл.; 50-75 тыс. долл. и 75-100 тыс. долл. в год. Существует ли сегодня в Молдове и Украине средний класс, аналогичный западному? Если судить по на-

личию в обеих странах людей с высшим и средним профессиональным образованием, по названиям профессий и специальностей, совпадающих с данными западных стран, то, без сомнения, средний класс в Молдове и Украине как бы наличествует. Однако, если взять за основу основной критерий среднего класса – годовой доход, то говорить о реальном наличии среднего класса в Молдове и Украине не приходится. Среднемесячный доход гражданина Республики Молдова, который в соответствии с социологическими исследованиями относит себя к среднему классу, в Молдове в 2016 году составил в среднем на одного человека в месяц 2060,2 лея, что на 5,3% больше чем в 2015 году. В реальном же выражении доходы населения уменьшились на 1%. Национальное бюро статистики сообщает также о снижении численности экономически активного населения, уровней оборота розничной торговли и рыночных услуг, туристических услуг, грузовых и пассажирских перевозок [4]. Эти и другие показатели призванные демонстрировать активную жизнедеятельность среднего класса, как раз демонстрируют малочисленность и потребительскую пассивность. Ведь, по мнению исследователей, средний класс это социальная группа людей, которая имеет устойчивые доходы, достаточные для удовлетворения широкого круга материальных и социальных потребностей. Они (представители среднего класса) и сами создают рабочие места (речь о предпринимателях), и активно тратят свои деньги, тем самым стимулируя рынок потребления. Понятие среднего класса было сформулировано еще в отчете Всемирного банка о перспективах мировой экономики за 2007 год. В этом отчете средний класс мирового уровня определялся как группа населения, способная покупать импортные товары высокого класса, импортные автомобили, осуществлять международные путешествия, получать высшее образование за рубежом. Всех этих признаков мы как раз и не наблюдаем в Республике Молдова. Более того, исследователи делают выводы о том, что «говорить о сформировавшемся среднем классе в Молдове еще рано. Если брать во внимание общепринятые характеристики среднего класса в европейских странах, то можно признать: в нашей стране есть группа людей, которых социологи очень условно могут отнести к среднему классу», — утверждает доктор хабилитат, социолог Владимир Блажко. По мнению исследователя, у представителей среднего класса уровень доходов на одного члена семьи должен быть в 1,5- 2 раза выше, чем средняя зарплата. Этот показатель – первый признак среднего класса, так считают в большинстве стран Запада. Вторым признаком является тот показатель, что доход семьи главным образом тратиться не на

питание и предметы первой необходимости. В Молдове это происходит именно так. Население тратит большую часть доходов на коммунальные платежи и питание. Кроме того, эксперт считает, что средний слой, и так немногочисленный в стране, снижается из-за незанятости населения, низкого уровня оплаты труда и неэффективности государственном менеджменте в сфере социальной политики [5].

Другие эксперты, ратующие за появление в нашей стране среднего класса и усиление его роли в обществе, вообще отказывают в присутствии каких-либо признаков среднего класса в Республике Молдова. «Сегодня в Молдове 90 % жителей живут бедно, а остальные 10 % – очень богато», - делает выводы политический обозреватель Борис Шаповалов [6].

Но не только количественные, но и качественные характеристики указывают на трудности формирования среднего класса в Молдове. Если применить к молдавскому контексту принятую на Западе методику, где вертикальная стратификация среднего класса включает: 1.высший класс профессионалов, администраторов; 2.технические специалисты среднего уровня;3.коммерческий класс; 4.мелкая буржуазия; 5.техники и рабочие, осуществляющие руководящие функции; 6.квалифицированные рабочие; 7.неквалифицированные рабочие, - то проявляется определенное несоответствие. Одна позиция не отвечает уровню доходов и стандартам потребления, другая – уровню образования и отношению к материальной и интеллектуальной собственности, третья – нормам социального поведения и социальным ориентациям и т.д. Похоже, что в Республике Молдова складывается социальная структура, характерная для слаборазвитых государств, где нет среднего класса, а социальная структура размывается и теряет стратификационный характер [5].

Аналогичная картина наблюдается и в Украине. В Украине к среднему классу относят себя меньше процента населения, 72 % населения считают себя бедными. По данным Государственной статистики доля украинских домохозяйств, относящих себя к бедной части населения, увеличилась в 2015 году в 1,3 раза сравнительно с 2008 годом, с 56,9 до почти трех четвертей - 72,3%. Доля считающих себя средним классом сократилась в 2,7 раза - с 1,9% в 2008 г. до 0,7% в 2015. А в блоке вопросов о том, как изменилось их материальное благосостояние по сравнению с предыдущим, 2014-м, годом, лишь 4,4% домохозяйств полагают, что оно улучшилось или «скорее улучшилось», 30% - не изменилось, а две трети (65,7%) считают, что оно ухудшилось, или скорее ухудшилось. И, наконец, половина домохозяйств полагает, что в текущем, 2017-м, году их материальное положение ухудшится, 41,6% - что останется без изменений и только 5,4%

все-таки надеются, что оно улучшится [7]. Средний годовой доход среднестатистического украинца насчитывает 60-100 тыс. грн. в год. Большая часть украинцев, субъективно относящих себя к среднему классу, получает годовые доходы ниже уровня 6000 долл. в год – официальный порог бедности жителей европейских стран, установленный ООН. Соответственно, по уровню доходов, эти люди скорее относятся к беднейшим социальным слоям украинского общества [8, с.60-79]. Они вынуждены ежедневно думать о том, как самим прокормить и обеспечить минимально необходимым свою семью, а не о возможностях культурного и духовного развития. О каком новом жилье, новой машине или регулярном отдыхе за границей может думать врач в Украине, получающий официальную среднестатистическую зарплату по отрасли – 2350 грн/мес.; или преподаватель с заработной платой – 2700 грн/мес.; или научный работник, даже получающий зарплату около 4000 грн/мес. Перечень можно продолжать. Реально, сопоставив уровень доходов, наличие образования и степень социальной активности, к среднему классу сегодня в Украине можно отнести не более 5-8% украинцев. А это неизмеримо мало для перехода к консолидированной демократии и формирования в Украине гражданского общества, готового взять на себя ответственность за эффективное социально-экономическое развитие Украины. В этом и заключается одна из основных социальных проблем Украины: при отсутствии развитого гражданского общества, способного отстаивать интересы украинского большинства, власть в государстве взяли представители крупного (олигархического) капитала, и используют возможности власти для несправедливого, в свою пользу, распределения национального дохода, генерируемого всей экономикой Украины.

Как и в Республике Молдова, так и в Украине размыты критерии стратификации среднего класса. Говорить о сформировавшемся среднем классе в Украине еще рано, - утверждают исследователи. Если брать во внимание общепринятые характеристики среднего класса в европейских странах, то можно признать лишь одно: в Украине есть группа людей, которых социологи очень условно могут отнести к среднему классу. Средний класс в современном украинском обществе довольно разнородный, фрагментарный, его нельзя отнести к целостному субъекту социальной активности и взаимодействия. К среднему классу принадлежат самые разные по социальному происхождению, месту в системе общественного разделения труда, иногда противоречивые друг другу элементы социальной структуры общества: «чиновники, управленцы, представители мелкого и среднего бизнеса, фермеры, определенные группы научной и

технической интеллигенции, высококвалифицированные рабочие, материально обеспеченные пенсионеры и т.д. Сюда же по критерию доходов следует отнести и тех, кто живёт за счет финансовых и посреднических спекуляций, кто делает деньги в области уголовной и полукриминальной деятельности, в теневой экономике, среди окружения, обслуживающего супербогачей. Отсюда - существенные различия в условиях и образе их жизни, гражданских и политических позициях» [9, с.40-59].

Исследователи подчеркивают, что Украине необходим развитый средний класс. Украине нужно большое число социально активных людей, которые объединившись, создадут критическую массу инициативы, заставляющую власть прислушаться к мнению большинства и стать на путь реализации справедливой социально-экономической политики. В случае необходимости, представители растущего среднего класса, должны делегировать своих представителей во власть, и командой единомышленников реализовать собственную социально - ориентированную Программу развития Украины.

Украине необходим достаточно богатый средний класс. Его представители должны стать основой роста потребительского спроса, приводящего к увеличению совокупного предложения, что предопределяет динамичный рост экономики. Украине необходим образованный средний класс. Только высокообразованные, профессионально подготовленные и квалифицированные специалисты могут развивать отрасли экономики, характеризующиеся более высокой добавленной стоимостью [10, с. 60-79].

Для обеспечения успеха длительному процессу формирования среднего класса в Украине политическая элита планирует выдвижение и выполнение ряда задач. К этим задачам относятся:

- увеличение количества украинцев, которых по уровню и качеству жизни можно отнести к европейскому среднему классу, до 50% от числа всех жителей Украины;
- формирование развитого гражданского общества, которое сможет взять на себя ответственность за комплексное развитие Украины и обеспечит создание в государстве системы справедливого распределения, между всеми украинскими потребителями, экономических благ, полученных в результате функционирования эффективной и ежегодно растущей украинской экономики;
- разработка, утверждение и реализация Программы социально-экономического развития Украины до 2030 года, основанной на Национальной идее: **«Ликвидация бедности граждан всех категорий украинского общества»;**

- достигнуть к 2030 году уровень показателя эффективности экономики – ВВП не ниже 500 млрд. \$;
- в результате реализации Программы социально-экономического развития, к 2030 году добиться уровня располагаемого дохода среднестатистического украинца не ниже 6000 долл. на человека в год;
- достигнуть к 2030 году увеличения дохода украинца – представителя среднего класса до уровня 25-35 тыс. долл. в год [8].

И в Молдове, и в Украине исследователи настаивают, что без среднего класса нельзя выйти из экономического кризиса. Именно этот класс, успешно развиваясь, способствует становлению рыночной экономики. Средний класс придает современному обществу устойчивость и одновременно выступает в качестве динамизирующего фактора, стимулируя социокультурные изменения и инновации. Представляя собой как бы экономическую и социально политическую медиану общества, средний класс служит основой общественного и политического консенсуса. Осознавая положение вещей: отсутствие многочисленного среднего класса, с достойной, ориентированной на европейские образцы, стратификацией, политические власти и Республики Молдова, и Украины призваны прикладывать все силы к формированию собственного среднего класса. В этом процессе следует учесть и то, что схожесть позиций среднего класса в обществе побуждает оба соседних государства, тем более объединенных общим заданием интеграции в Европейский Союз, активизировать экономическое сотрудничество и практиковать обмен наработанным опытом.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Этика Аристотеля. Москва: АСТ, 2010. 496 с.
2. Блажко В. Формирование гражданского общества в Молдове (проблемы социальной стратификации). В: Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы. Комрат: Институт Демократии, 2011. 278 с.
3. Роговая Г. Гражданское общество как совокупность моральных отношений. В: Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы. Комрат: Институт Демократии, 2011. 278 с.
4. www.statistica.md/newsphp/26/12/16/-30/03/17/ (accesat 30.03.2017).
5. <https://sputnik.ru/04/02/17/>. (accesat 04.02.2017).
6. <https://ru.sputnik.md/21/10/15/>. (accesat 21.10.2017).
7. <https://gazeta.zn.ua/economics/07/04/17/>. (accesat 07.04.2017).
8. www.middleclass.org.ua (accesat 07.04.2017).
9. Саенко Ю. Средний класс в социологических измерениях. Украина. В: Мониторинг социальных изменений. Киев, 2002, с. 60-79.
10. Грищенко К., Рудницкая Т. Средний имущественный слой как база формирования среднего класса в Украине: самоидентификация и характеристики. Украина, 2002. В: Мониторинг социальных изменений, Киев, 2002, с.43-64.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Людмила РУСТАНОВИЧ, научный сотрудник,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ

Summary. This article discusses the problems of formation and functioning of the middle class in the Republic of Belarus. The author indicates that the Republic Belarus gravitates to the public device with a significant base layer. The base layer replaces the middle class in its quantitative features, but cannot override it to implement qualitative functions – to be an agent of economic and social progress.

Опыт экономически развитых стран показывает, что в последнее десятилетие глубина и динамика социально-экономических преобразований во многом зависят от позиции среднего класса, его численности и дееспособности. Средний класс западных обществ, с которым соотносятся идеи социальной стабильности, гармонии и устойчивого развития, индивидуальной свободы, экономической независимости и достойного существования, рассматривается в качестве ключевого момента модели социального развития, к которой идет большинство современных обществ.

На постсоветском пространстве, например, становление среднего класса связывалось, прежде всего, с экономическим развитием страны в рамках концепции либеральных реформ начала 1990-х годов. Однако социальным итогом реформ во многих странах демократического реформирования стало не формирование процветающего среднего класса, а размывание ранее существовавших в стране средних слоев и обострившаяся поляризация общества.

Сейчас «спрос на средний класс» особенно велик потому, что именно этот слой в принципе мог бы стать двигателем рыночных перемен, развития в стране цивилизованного рынка. По существу, велик спрос не столько на сам средний класс, сколько на функции, которые он мог бы выполнять. Так, высокая конфликтность общества породила огромный спрос на «стабилизирующее воздействие среднего класса» (Zaslavskaja 2002: 468–494; Ruvkina 2001: 291–400) [1].

Основными функциями среднего класса в его западном варианте являются: диверсификация общества по социальным группам за счет наполнения среднего класса новыми претендентами; стабилизация общества в силу высокого уровня восходящей экономической мобильности, эффективное воспроизводство научного и образовательного потенциа-

ла. Выполнение названных функций превращает средний класс в носителя национальной культуры и выразителя общественных интересов. В этой связи, формирование среднего класса представляется одной из наиболее актуальных проблем для тех стран, которые в настоящее время вовлечены в процессы демократического реформирования.

Безусловно, формирование среднего класса в различных странах идет различными темпами, сталкиваясь с многообразием проблем экономического, политического, культурно-исторического характера. Поэтому изучение опыта соседних стран, в особенности тех, с которыми нас связывает общее историческое прошлое, является крайне важным для осмысления процессов, протекающих в Республике Молдова.

Увеличение числа людей, относящих себя к среднему классу, наблюдается в моменты либо бурного развития рынка, либо его структурной стабилизации. Очевидно, что в связи с кризисом, на всем постсоветском пространстве (да и не только на нем) происходит обратное. До настоящего времени в Белоруссии и сопредельных с ней государствах рост числа людей, которые могли бы причислить себя к среднему классу, шел, по сути, за счет двух основных факторов.

Первый из них – цены на электроносители, благодаря которым Россия стала активным потребителем многих товаров, предлагаемых соседям. Этот же фактор позволял, к примеру, Белоруссии зарабатывать на реэкспорте нефти и продаже в Европу продуктов нефтепереработки, что вкупе с удачной конъюнктурой на рынке калийных удобрений дало возможность для формирования белорусского среднего класса даже в пределах бюджетной сферы.

Второй фактор – это вступление в Евросоюз Прибалтийских стран, которые также занимались транзитом российского сырья и, кроме того, получали кредитную поддержку от «старожилов» Евросоюза (правда, в обмен на деиндустриализацию и значительное уменьшение объемов сельского производства). Но с приходом кризиса почти во всех этих государствах стали предрекать или даже констатировать исчезновение так называемого среднего класса. Это подтверждается и социологическими исследованиями ожидания граждан. Однако Беларусь в этом отношении оказалась на удивление оптимистической страной [2].

По оценкам Е. М. Бабосова, в Беларуси средний класс составляет 18-20 %. В его состав входят средние и мелкие предприниматели, управленцы, научно-техническая интеллигенция, высококвалифицированные рабочие. А исследователи В. Чернов и С. Николук считают, что белорусский средний класс находится в зачаточном состоянии. Относитель-

но среднеобеспеченные слои составляют примерно 30 % населения. Но только порядка 10 % белорусов по объективным признакам (доходы, образование, престиж профессии) можно отнести к среднему классу, хотя субъективно к среднему классу себя относит более двух третей населения. При этом образ жизни, более или менее соответствующий восточноевропейским стандартам среднего класса, ведут лишь от 4 до 6 % населения (в основном высший слой белорусского среднего класса). В целом свыше 50 % населения составляют так называемый средний протокласс, или «периферию» формирующегося среднего класса. Для вступления в его состав людям не хватает либо доходов и престижности профессии (свыше 30 % населения), либо образования и высокого профессионального уровня (20 %). Вместе с тем малообеспеченные, но с относительно высоким уровнем образования профессиональные группы можно рассматривать в качестве потенциальных центров кристаллизации более многочисленного и сильного среднего класса в будущем [3].

Средний класс белорусского общества в плане выполнения функции диверсификации включает в себя практически все социальные группы. Однако наполнение среднего, а тем более верхних слоев, почти не происходит, за счет относительно низкой восходящей экономической и социальной мобильности. В аспекте выполнения образовательной функции, белорусский средний класс состоит из высококвалифицированных специалистов и рабочих, а также наиболее успешных предпринимателей.

Что касается осуществления функции стабилизации общества на основе восходящей экономической мобильности, то определенная мобильность наблюдается, но в ограниченном диапазоне. В последнее десятилетие удельный вес малообеспеченного слоя уменьшился более чем в 7 раз, доля нижнего слоя уменьшилась в 2 раза. При этом произошло четырехкратное возрастание слоя «ниже среднего» и превращение его в базовый (основной) слой общества, который составляет в настоящее время 51.8% от всего населения (при доле среднего класса – 23.4%). Базовый слой как бы «вбирает» в себя нижние слои и «консервирует» половину населения республики, выполняя функцию стабилизации белорусского общества как «равенство в бедности». По результатам социологических исследований выявлено, что базовый слой замещает средний класс по выполнению количественных функций – диверсификации и стабилизации общества, но не может заместить его по выполнению качественных функций – агента экономического и социального прогресса.

В аспекте самоидентификации, в 2013 г., (Соколова, 2003: 184–197) людьми «среднего достатка» (но не среднего класса) считают себя до 1/3

респондентов, т.е. практически все, кто обладает средним специальным и высшим образованием. Однако этих людей объединяют весьма скромные материальные возможности и соответствующие им потребности. Так, людьми «со средним достатком» называют себя те, кто располагает средствами на питание, одежду и текущие расходы, но не имеет возможности приобрести крупную бытовую технику (телевизор, холодильник, стиральную машину и др.). В перспективе каждая из социальных групп среднего класса может удвоиться именно за счет базового слоя, а удельный вес среднего класса значительно возрасти при создании благоприятных обстоятельств, так как стремление людей вернуться в состав среднего класса из базового слоя связывается прежде всего с наличием среднего специального и высшего образования и профессионального статуса (реального рабочего места), при оплате труда, соответствующей стоимости жизни [1].

Базовый слой общества, презентующий его социальную платформу, владеет достаточным (для его представителей) образовательным потенциалом, но не обладает достаточными материальными ресурсами и находится в процессе простого воспроизводства своей рабочей силы. Моральное устаревание ценности полученного образования порождает экономическую и гражданскую инертность и затрудняет продвижение его обладателей в средний класс белорусского общества – наиболее восприимчивый к инновационным изменениям в экономической и социальной сферах. Поэтому в своей основной массе базовый слой малопригоден для выполнения функции *агента научно-технического и социального прогресса* и пока не может претендовать на положение среднего класса в белорусском обществе.

Базовый слой замещает в белорусском обществе средний класс по выполнению количественных функций – диверсификации и стабилизации общества. Однако функция стабилизации осуществляется в базовом слое по другим признакам, нежели в среднем классе. А именно: в плане материальных ресурсов – по «уровню равенства в бедности»; в аспекте нематериальных ресурсов на основе сохранения нерыночных ценностей в экономике и социальной сфере. По выполнению качественных функций, связанных с эффективным воспроизводством научного и образовательного потенциала, базовый слой не может заместить средний класс, так как не располагает достаточными средствами для непрерывного повышения образования и находится в процессе простого воспроизводства своей рабочей силы.

Таким образом, Республика Беларусь пока что тяготеет к общественному устройству со значительным базовым слоем, состоящим по преимуществу из «бюджетников»; с восходящей экономической мобильностью из нижних в базовый слой, и в меньшей мере – из базового в верхние слои;

со сравнительно небольшим средним классом, находящимся в «эмбриональном» состоянии по структурным характеристикам и выполняемым функциям. Для выполнения ролевых функций, присущих среднему классу в его западном варианте, средний класс белорусского общества должен стать более многочисленным, приобрести экономическую самостоятельность, стать полноправным субъектом реформирования общества.

Социальные последствия преобладания базового слоя, как альтернативы среднему классу, проявляются в том, что общество теряет склонность к новым решениям и способность создавать новые, а не использовать традиционные возможности. Ситуация могла бы принципиально измениться с переходом работников из базового слоя в верхние слои, при условии усиления их мотивации (в том числе, материальными средствами) на упорный эффективный труд, нацеленности на постоянное повышение образовательного уровня и инновационной восприимчивости.

Решение задачи перехода наиболее активных представителей базового слоя в верхние слои по качественным признакам носит комплексный и долгосрочный характер. Оно связано с разумной экономической политикой, обеспечивающей возможность достойной оплаты квалифицированного наемного труда, а также постоянного совершенствования квалификации кадров. Оно предполагает успешное проведение рыночных реформ, государственную поддержку среднего и малого бизнеса, государственную защиту частной собственности, продуманную и долгосрочную налоговую и кредитную политику. Оно во многом зависит от ясного и четкого законодательства и наличия механизмов реализации принятых законов. Однако ключевым направлением в формировании среднего класса является, как считают белорусские аналитики, повышение реальной заработной платы как предпосылки успешной восходящей мобильности. Становление среднего класса в Республике Беларусь невозможно без усиления роли государства в политике инвестирования в материальные и нематериальные ресурсы общества; именно здесь находится центральное звено, взявшись за которое, можно вытащить всю цепочку проблем, связанных с развитием верхних слоев как среднего класса в обществе.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Соколова Г. Средний класс в Республике Беларусь: состояние и проблемы функционирования. В: Вестник Социальных Наук, 2015, № 1 (20), с. 7-23.
2. Что такое средний класс и есть ли он в Беларуси? http://du.lv/wp-content/uploads/2016/01/SZV_2015_1.pdf
3. Социальная стратификация и средний класс в Республике Беларусь. <http://www.zavtra-sessiya.com/index.pl?act=PRODUCT&id=853>

II. FACTORII ECONOMICI AI CONSTITUIRII CLASEI DE MIJLOC

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТРАТИФИКАЦИЯ ДОМОХОЗЯЙСТВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Елена ПЕТРЕНКО, д.э.н., Анна ШЕВЯКОВА, к.э.н., Южно-Уральский
государственный университет, г. Челябинск, Российская Федерация
Н.С. ПЕРОВА, Карагандинский государственный университет
им. ак. Е.А. Букетова, г. Караганда, Республика Казахстан

Summary. The article discusses the features of the socio-economic stratification in the Republic of Kazakhstan, including the stratification of the population of the Republic of Kazakhstan on the basis of „the level of income, quality of life index” (with the release of 4 groups of households and individuals), and proposed a classification dividing the regions of Kazakhstan in terms of income. In 2016, assistance from the state is not needed, only a third of the population of the Republic of Kazakhstan, the rest in varying degrees, needs social support. The results of the socio-economic stratification of the population of the Republic of Kazakhstan will enable the social policy not only directly in need of protection, but also to determine the critical group, which will take timely measures of state support in order to maintain political stability and social cohesion of the Kazakhstan society.

В условиях неравномерного распределения доходов, экономических, интеллектуальных, информационных и прочих ресурсов стратификация определяет социальную идентификацию и границы взаимодействия между людьми и группами с различным социальным статусом. Стратификация населения с выделением определенных доходных групп на основании нескольких признаков и описание этих групп важно не только с позиций политической стабильности, но и для прикладных целей, например более эффективного сегментирования рынка, либо координации социальных программ.

В странах Евросоюза стратификация строится путем расчета относительной черты бедности. Если эквивалентные располагаемые доходы индивида ниже 60% национального медианного дохода [1], то он признается бедным, так как при таком подходе учитываются не только минимальные потребности для физиологического выживания, но и эксклюзивию из социокультурных стандартов и норм общественной жизни.

В основу дальнейших исследований вопросов стратификации казахстанского общества положены теоретические и методологические подходы, предложенные Д. Гордоном, позволяющие разбить население на группы по относительному критерию (уровень дохода) и депривационному признаку (количество лишений). В 2000 году Д. Гордон с группой исследователей представил исследование, проведенное в Великобритании, в котором использовался принципиально новый подход к определению черты разделения населения на 2 группы: бедные и не бедные [2]. При этом подходе комбинировались депривационная и доходная линия бедности, т.е. с одной стороны учитывалось каких необходимых благ лишены домохозяйства, а с другой стороны учитывался уровень доходов. Д. Гордон признает, что в системах стратификации современных обществ материально-экономические элементы никогда не исчерпывают всех ее факторов. Однако в казахстанском обществе решающую роль приобрел именно критерий собственности и доходов, который получил самоценное значение.

В Казахстане в настоящее время наблюдается высокая степень расслоения общества на богатых и бедных, и это является одной из наиболее актуальных проблем, особенно учитывая декларируемые правительством идеи социального и экономического равенства казахстанских граждан. Как упоминалось ранее, современные научные исследования выявили: чрезмерное неравенство населения выступает не только дестабилизирующим фактором, создающим потенциальную угрозу возникновения конфликтов, но и негативно влияет на экономические и демографические показатели страны, воздействуя на трудовую мотивацию населения [3,4]. В то же время согласно официальным данным Комитета по статистике Республики Казахстан, в период с 1997 по 2016 годы индекс Джини заметно снизился с 0,338 до 0,278, но тем не менее среднедушевой доход третьего и четвертого квинтиля (при 20% распределении) превышает величину прожиточного минимума только лишь в 1,5-1,9 раза [5], и это говорит о том, что фактически 80% населения республики имеют доходы, не превышающе двухкратной величины прожиточного минимума (на 2017 год прожиточный минимум составляет 24 459 тенге или ≈ 70 евро) [6], половина из которых уязвима по отношению к риску оказаться в категории бедных.

Одной из главных тенденций социальной стратификации современного казахстанского общества является то, что бедные становятся, во-первых, четко обозначенной социальной группой, а во-вторых, группой сложной по своему происхождению и своим социальным составляющим.

Последние социологические исследования показывают, что и богатство, и бедность в Казахстане не гомогенны и имеют несколько уровней, которые различаются и по их материальному положению, и по социально-профессиональной деятельности, и по досуговым предпочтениям. Тип досуга и отношение к своему свободному времени становятся неотъемлемыми чертами принадлежности к определенному социальному слою.

Несмотря на то, что в казахстанских условиях жизнь среднего класса по количественным характеристикам (набору имущества, уровню дохода и т.п.) очень отличается от жизни среднего класса в Западной Европе и США, массовый средний класс в стране существует. Результаты проводимых исследований показывают, что в настоящее время не менее 20% казахстанцев относят себя к среднему классу. При этом «уровень дохода - это не самый главный критерий выделения среднего класса, первичным является уровень профессиональной квалификации человека. Именно он ведет в конечном счете к соответствующему уровню материальной обеспеченности. В 2013 году нами было проведено исследование доходов населения Казахстана. Размер выборки установлен в 1 200 домашних хозяйств (0,03% от генеральной совокупности). Далее проводилось интервью с представителями выбранных домашних хозяйств. Проведенное исследование позволило построить двухмерную модель стратификации населения «уровень дохода – индекс качества жизни». В 2016 году нами повторно были опрошены представители 120 домашних хозяйств для корректировки результатов и оценки произошедших изменений, в том числе например оценки влияния девальвации курса тенге в августе 2015 года и принятия Правительством Казахстана решения о переходе к свободно плавающему обменному курсу.

Для построения стратификации «уровень дохода – индекс качества жизни» нами использовалось два подхода: деление на группы по доходу («выше медианного и ниже медианного») и по индексу качества жизни, основанному на количестве деприваций по методике Гордона. Построение стратификации проходило в несколько этапов:

1 этап. Определение списка базовых потребностей и деприваций для формирования коэффициента качества жизни и проведения стратификации, который включал в себя:

- перечень товаров длительного пользования, которыми владеет домохозяйство, и которые чувствительны к распределению доходов (квинтильные группы). Таким образом было отобрано 5 наиболее значимых показателя: наличие в доме телевизора, холодильника, стиральной машины, пылесоса и компьютера (ноутбука);

- перечень благоустройства жилья, который позволил сформировать также четыре имущественных характеристики домохозяйства: отсутствие/наличие в доме (квартире) центрального отопления, водопровода, телефона, горячего водоснабжения;

- перечень лишений, состоящий из 6 деприваций: 1) иногда у нас недостаточно еды и/или недостаточно ее разнообразие; 2) отсутствие необходимой одежды и обуви для всех членов семьи в зимнее время (в Казахстане температура зимой может достигать -37°C); 3) отсутствие возможности полностью и вовремя оплачивать жилищно-коммунальные услуги и жизненно важные лекарства; 4) отсутствие возможности пользоваться интернетом; 5) отсутствие возможности покупать детям (себе в случае отсутствия детей) фрукты, лакомства, игрушки; 6) отсутствие возможности приобрести даже дешевую мебель и бытовую технику.

Таким образом был сформирован список лишений, состоящий из 10 различных признаков (6 деприваций и 4 имущественных характеристик домохозяйств).

2 этап. После проверки надежности показателей с помощью коэффициента альфа Кронбаха. Для формирования коэффициента качества жизни и проведения стратификации были отбраны 15 признаков:

1 – 3. наличие жизнеобеспечивающей инфраструктуры: центрального водопровода; отопления; горячего водоснабжения;

4 – 7. наличие приборов, облегчающих ведение домашнего хозяйства: стиральной машины; пылесоса; холодильника; телефона;

8 – 10. организация досуга и обеспечение информационного доступа: наличие телевизора; компьютера (ноутбука); возможность пользоваться интернетом;

11. иногда у нас недостаточно еды и/или недостаточно ее разнообразие;

12. нет необходимой одежды и обуви для всех членов семьи в зимнее время (в Казахстане температура зимой более 3 месяцев в году ниже -20°C);

13. нет возможности полностью и вовремя оплачивать жилищно-коммунальные услуги и жизненно важные лекарства;

14. не можем покупать детям (себе в случае отсутствия детей) фрукты, лакомства, игрушки;

15. нет возможности приобрести даже дешевую мебель и бытовую технику.

Проведенный частотный анализ показал, что доля домохозяйств имеющих 10 и более лишений, крайне мала и составляет в совокупности 1,8%.

3 этап. Расчет коэффициента качества жизни, согласно методологии, предложенной Д. Гордоном: тем домохозяйствам, у которых было 0 лишений, присваивался индекс 15, у кого одно лишение – 14 и так далее.

4 этап. С помощью методов дисперсионного анализа и регрессионного анализа была определена граница деления выборки на 2 группы (с высоким количеством лишений и низким). И дисперсионный анализ и логистическая регрессия показали один и тот же результат – значение индекса качества жизни, равное 8 и более, является оптимальным для проведения границы.

Проведенная оценка показывает, что оптимального значения индекс качества жизни достигает при уровне 9 баллов, дальнейший рост его (то есть увеличение количества благ, к которым домохозяйство имеет доступ) в значительной степени не отражается на делении населения на «бедные» и «небедные». Таким образом, на основании использования методов регрессионного анализа была определена черта для деления группы по лишениям:

- группа с низким уровнем качества жизни (домохозяйства, имеющие 6 лишений и выше);
- группа с высоким уровнем жизни (домохозяйства, имеющие менее 6 лишений).

Все обследованные домохозяйства были разделены на 4 группы по доходам и индексу уровня жизни для получения более точной картины социально-экономической стратификации в Казахстане, (результаты скорректированного расчета по данным 2016 года представлены на Рис. 1).

		Домохозяйства				Индивиды			
Индекс качества жизни	высокий	уязвимые 24,40%	небедные 40,50%		уязвимые 28,40%	небедные 30,30%			
	низкий	бедные 25,50%	покидающие бедность 9,60%		бедные 34,20%	покидающие бедность 7,10%			
		ниже медианного		выше медианного		ниже медианного		выше медианного	
		Среднедушевой доход, использованный на потребление				Среднедушевой доход, использованный на потребление			

Рис. 1. Стратификация населения Республики Казахстан в 2016 году по признакам «уровень дохода-индекс качества жизни» (по домохозяйствам и индивидам)

Подобное рассмотрение стратификации как на уровне домохозяйств, так и на уровне индивидов более уместно, в связи с тем что в Казахстане количество лиц в низкодоходных домохозяйствах больше, чем в высокодоходных.

Группа «небедные», в которую входят домохозяйства и индивиды с высокими значениями по доходам (потреблению) и по индексу уровня жизни, составила 40,5% и 30,3% соответственно. Это группа, к которой мы относим домохозяйства с низким показателем лишений (т.е. высоким уровнем жизни) и высокими доходами. Группа «бедные», куда вошли домохозяйства и индивиды с низкими значениями по доходам и индексу уровня жизни, составила 25,5 и 34,2% соответственно. Группа «покидающие бедность» - домохозяйства и индивиды с высоким уровнем дохода, но низким уровнем индекса качества жизни 9,6% и 7,1% соответственно. Эта группа на момент обследования не является бедной по доходам, но если их доходы останутся высокими, то со временем они смогут приобрести необходимые блага и их качество жизни вырастет. К сожалению, основная часть этой группы в Казахстане – это сельские жители, чей доступ к благам ограничен неудовлетворительным состоянием инженерно-транспортной инфраструктуры в сельской местности. Группа «уязвимые» - группа домохозяйств и индивидов с низкими доходами, но высоким индексом качества жизни 24,4% и 28,4% соответственно. Эта группа на момент обследования не испытывает массовых лишений, но при отсутствии роста доходов ситуация изменится к худшему. В Казахстане довольно высокий удельный вес этой группы обуславливается политикой государства, направленной на обеспечение равного доступа к социальным благам (гарантированный объем услуг здравоохранения, образования, качество инфраструктуры в городах и т.д.). На основании этого можно предположить, что в 2016 году в помощи со стороны государства не нуждалась только треть населения страны, всем остальным в той или иной степени необходима социальная поддержка.

Особенности социально-экономической стратификация в Республике Казахстан обусловлены наличием значительного региональной неравномерности в распределении доходов:

- 1) В наиболее выгодном положении находится население столиц: действующей г. Астана и бывшей г. Алматы, которая имеет статус города республиканского значения;
- 2) Следующие по доходности нефтедобывающие регионы, а именно Актауская, Мангистауская и Западно-Казахстанская области (наблюдается очень сильное расслоение уровня жизни населения занятого и нет в этой отрасли);
- 3) Относительно стабильные области Казахстана - Акмолинская, Актюбинская, Карагандинская, Костанайская, Павлодарская и Северо-Казахстанская области.

4) Аграрные области с минимальной доходностью - Восточно-Казахстанская, Жамбылская, Южно-Казахстанская, Алматинская и Кызылординская области.

Неравномерность распределения доходов порождает целый ряд проблем в ведущих регионах Казахстана:

- большие потоки внутренних мигрантов в столицы (г. Астана, г. Алматы) и нефтяные регионы Казахстана из аграрных областей усиливают социальную напряженность. Местное население испытывает сильную конкуренцию как со стороны иностранных, так и казахстанских работников;

- оплата труда в добывающем секторе в 4-7 раз выше, чем в других секторах экономики. Это ведет к резкому расслоению населения. Высокие заработные платы в добывающем секторе при ограниченном предложении товаров и услуг в регионах ведут к росту потребительских цен. Следовательно, происходит удорожание стоимости жизни в данном регионе;

- как следствие сильной дифференциации доходов населения в добывающих регионах Казахстана, наблюдается отток работников из социальной и инфраструктурной сферы, что опять же ухудшает качество жизни населения.

Исходя из вышеизложенного, результаты социально-экономической стратификации населения Республики Казахстан позволят ориентировать социальную политику не только на непосредственно нуждающихся в защите, но и определять критические группы, что позволит своевременно принимать меры государственной поддержки в целях сохранения политической стабильности и социальной сплоченности казахстанского общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Statistics for the European policies. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Statistics_for_European_policies (дата обращения: 29.11.2016 г.).
2. Gordon D., Adelman L., Ashworth K., Bradshaw J., Levitas R., Middleton S., Pantazis C., Patsios D., Payne S., Townsend P., Williams J. Poverty and social exclusion in Britain York: Joseph Rowntree Foundation. 2000.
3. Бобков В.Н. Вопросы теории, методологии изучения и оценки качества и уровня жизни населения. Уровень жизни населения: итоги научной деятельности ВЦУЖ за 2011 год. 2012. №6.
4. Goebel J., Gornig M., Häussermann H. Income polarization in Germany is rising. DIV Berlin No. 26/2010 Volume 6, pp. 196-206.
5. Материалы официального сайта Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, http://stat.gov.kz/faces/homePage?c404=1&_afLoop=15123066382082026%40%3F_afLoop%3D15123066382082026%26c404%3D1%26_adf.ctrl-state%3D8zeb5kbut_25 (дата обращения: 27.11.2016 г.).
6. Закон Республики Казахстан О республиканском бюджете на 2017-2019 годы, от 29 ноября 2016 года, № 25-VI, http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35276520#pos=0;0 (дата обращения: 29.11.2016 г.).

ASPECTE ALE SĂRĂCIEI POPULAȚIEI APTE DE MUNCĂ

**Galina SAVELIEVA, doctor în economie,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM**

**Ana TOMCEAC, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM**

***Summary.** Poverty population falling into the workforce is a highly sensitive issue because it has a profound impact on the sustainable development of the labor market in Moldova. The research was focused on analysis of poverty risks falling population in employment and to identify social policies, existing impediments and proposals for improvements in this areas. In the study it was used NBS calculations based on data of Household Budget Survey 2014. Assessing the poverty profile of the work, were find the problems, which determine the risk of poverty, including rural areas. The article will be useful for public authorities, students and researchers who are engaged in economic science and specialists who are developing the social policies.*

Economia stabilă și durabilă, obținerea veniturilor decente, inclusiv și parvenite din ocuparea în câmpul muncii, reducerea sărăciei sunt condiții importante pentru formarea clasei mijlocii. Având în vedere importanța susținerii statale a acestei clase sociale, au fost cercetate unele aspecte privind ocuparea populației apte de muncă și factorii de risc de a fi săraci ai acesteia.

Trecerea Republicii Moldova la economia de piață nu numai că a acutizat problemele de ocupare a populației, dar a și adăugat la acestea altele noi, legate de schimbările structurale ale economiei și dezvoltarea relațiilor noi de muncă determinate de apariția diferitor forme de proprietate. Toate acestea nu puteau să nu afecteze funcționarea pieței forței de muncă. Situația de pe piața forței de muncă a fost nu numai creșterea economică care a avut loc în condițiile reducerii numărului de populație ocupată. Totodată, reformele structurale au contribuit la schimbările radicale în domeniul social și asupra alegerii voluntare a populației apte de muncă de a fi ocupată (economic activă) sau a fi inactivă economic în domeniul de activitate și a formelor de obținere a surselor de venituri. Reieșind din aceasta, problema ocupării forței de muncă a devenit primordială, având în vedere tendința accentuată de reducere a numărului populației ocupate, ceea ce poate fi și o piedică semnificativă pentru creșterea economică durabilă. Pe fundalul reducerii numărului de populație activă, a lucrătorilor angajați și a cotei lor în populația ocupată, a diminuării nivelului de ocupare a

forței de muncă în condițiile creșterii populației economic inactivă au intensificat fluxurile migraționale în căutarea unui loc de muncă în afară țării (în 2015 ponderea migrantilor de muncă în vârstă de 15-34 ani constituiau 57,3%).

Tabelul 1. Caracteristica parametrilor principali de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova

Indicatori	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Rata de activitate, %	49,0	42,3	44,8	44,3	42,8	41,6	42,3	40,7	41,4	41,2	42,4
Rata de ocupare, %	45,4	42,9	42,5	42,5	40,0	38,5	39,4	38,4	39,3	39,6	40,3
Populația ocupată în % față de anul precedent*	100,2	95,3	99,2	100,3	94,7	96,5	102,6	97,7	102,3	101,0	101,6
Ponderea salariaților, în % față de populația ocupată*	50,0	51,0	67,3	50,7	51,4	52,3	57,6	57,4	68,8	67,3	65,4
Dinamica salariaților, în % față de anul precedent*	99,10	97,20	99,69	99,09	95,98	98,2	113,1	97,4	103,4	98,9	98,7
Rata șomajului (conform metodologiei BIM), %	7,3	7,4	5,1	4,0	6,4	7,4	6,7	5,6	5,1	3,9	4,9
Ponderea migrantilor de muncă, în % față de populația economic inactivă	26,6	19,7	20,7	18,9	17,4	17,9	18,5	18,6	19,0	19,5	18,9

Sursa: după datele din Ancheta Forței de Muncă, BNS.

Notă: * calculele autorilor.

Numărul populației ocupate în perioada de 2000-2014 a scăzut cu 21,8% (ca urmare a crizelor economice, a condițiilor climaterice, a restricțiilor comerciale introduse de Federația Rusă, a instabilității politice interne etc.), fiind în creștere cu 1,6% în 2015, afectând în special salariații, categoria principală a populației ocupate, având ponderea mai mult de 60 la sută din această.

Evaluarea motivelor de aflare în categoria de populație inactivă economică da posibilitatea de a presupune că: în primul rând, există o realitate obiectivă pentru fluxul unei părți din această categorie a populației în populația economic activă; în al doilea rând, această ipoteză este posibilă cu condiția promovării politicilor eficiente de ocupare a forței de muncă, inclusiv în domeniul formării

profesionale, instruirii și recalificării populației apte de muncă, perfecționării sistemelor de salarizare; în al treilea rând, creșterea nivelului de ocupare a populației apte de muncă va crea premise pentru asigurarea stabilității financiare a sistemului de pensii, de protecție socială, inclusiv și de reducere a riscurilor de sărăcie. Deci, există posibilitatea de implicare a acestei categorii în cazul promovării politicilor relevante în domeniu.

Analizînd potențialul forței de muncă, observăm că o parte din populația capabilă de a munci, din diferite motive, temporar, se află în starea șomajului (lipsa locurilor vacante de muncă, de exemplu, în 2013-2014 la un loc de muncă au fost 4 persoane, în 2015 acest indicator s-a majorat până la 5,5 persoane, iar în perioada de precriză 2005-2008 acest indicator a fost de 2,7-4,1 de șomerii la un loc de muncă), în durata medie de aflare în șomaj predomină șomerii aflați în șomajul pînă la 6 luni (67,8% din totalul șomerilor).

Tabelul 2. Dinamica schimbării salariului și IPC

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ponderea veniturilor din remunerarea muncii (salarii),% din venitul disponibil	42,6	44,7	42,7	41,6	41,6	41,4
Salariul nominal mediu lunar al unui salariat din economia națională, lei	2971,7	3193,9	3477,7	3765,1	4172,0	4610,9
Salariul nominal mediu lunar al unui salariat din economia națională,dolari SUA	240,3	259,1	287,2	299,0	297,2	245,0
Creșterea salariului nominal mediu lunar al unui salariat din economia națională în % comparativ cu anul precedent	108,2	111,6	108,9	108,3	110,8	110,5
Creșterea salariului real al unui salariat din economia națională, în %, anul precedent = 100%	101,0	103,7	104,1	103,5	105,4	107,0
Indicele prețurilor de consum, %	107,4	107,6	104,6	104,6	105,1	109,7
Indicele prețurilor de consum la produse alimentare, %	105,7	108,4	103,8	106,6	106,5	109,8

Sursa: elaborat conform datelor BNS.

Regimul de lucru constituie o bază pentru remunerarea muncii salariaților. Durata normală a timpului de muncă al salariaților nu poate depăși 40 de ore pe săptămână [1]. În funcție de vîrstă, de starea sănătății, de condițiile de muncă sau de alte circumstanțe pentru unele categorii de salariați se stabilește durata redusă a timpului de muncă (de exemplu, 24 de ore pentru salariații în

vîrstă de la 15 la 16 ani, de 35 de ore pentru salariații în vîrstă de la 16 la 18 ani, de 35 de ore pentru salariații care activează în condiții de muncă vătămătoare potrivit nomenclatorului aprobat de Guvern etc.). Regimul de lucru cu ocuparea cea mai completă a forței de muncă a fost înregistrat în anii 2004-2005, cînd 98,0-98,2% din salariați au fost ocupați de o zi întreagă, iar în ceilalți ani regimul de lucru complet a fost diminuat pînă la 96-97%, iar restul dintre ei (3-4%), au lucrat parțial (part-time), fiind în creștere cu 3,6 p.p. ponderea salariaților cu un regim de lucru 0-30 ore. Pentru anul 2015 numai 71,8% din angajații cu regimul complet de muncă au salariul minim garantat în volumul deplin, restul - în funcție de orele de muncă lucrate.

În Republica Moldova, mărimea minimă a salariului este cea mai joasă în comparație cu țările UE. Începînd cu 1 octombrie 2014, a fost stabilit salariul minim pe țară în cuantum de 1000 lei lunar (echivalent de 48,42 euro) [2] pentru un program complet de lucru de 169 de ore (în medie pe lună) sau 5,92 lei pe oră (echivalent de 0,28 euro). Începînd cu 1 mai 2015, cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real a fost stabilit în mărime de 11,25 lei pe oră, sau 1900 lei pe lună, calculat pentru un program complet de lucru în medie de 169 de ore pe lună [3]. În condițiile devalorizării monedei naționale, echivalentul acestor mărimi a constituit la 01.06.2015 - 95,92 euro pe lună sau 0,57 euro pe oră (cursul Băncii Naționale a Moldovei (BNM) la 01.06.2015 -19,8082 lei pe euro), la 01.08.2015 -91,17 euro în lună și 0,54 euro pe oră (cursul BNM la 01.08.2015 -20,8394 lei pe euro), sau cuantumul minimului garantat al salariului numai pentru 2 luni s-a micșorat cu 5%. În același timp, în România, mărimea minimă a salariului mediu lunar pentru perioada 2008-2015 a crescut cu 57%, la 01.01.2015 această mărime a constituit 217,50 euro, iar la 01.07.2015, din nou a crescut - pînă la 234,77 euro, sau 7,9%. Mărimea minimă a salariului mediu lunar, conform datelor Eurostat (Code: tps00155), spre exemplu, în Bulgaria s-a majorat de la 184,07 euro la 1.01.2015 pînă la 194,29 euro la 1.07.2015 sau cu 5,6%; în Polonia - de la 409,53 euro la 1.01.2015 pînă la 417,55 euro la 1.07.015 sau cu 3,0%; în Spania cuantumul acestui indicator nu s-a schimbat pe parcursul semestrului I al anului 2015 și a constituit 756,79 euro etc. Republica Moldova, după cîștigul salarial minimal este plasată pe ultimul loc în Europa, fiind imposibil de a asigura un nivel de trai decent al populației încadrate în câmpul muncii.

Veniturile obținute ale populației ocupate au provocat pauperizarea în rîndul lor. Pe fundalul categoriilor sociale tradiționale expuse riscului de sărăcie (familiile cu mulți copii, incomplete, cu persoane cu dizabilități, per-

soanele în vârstă înaintată etc.) au fost completate de persoanele ocupate în câmpul muncii, salariile cărora sunt extrem de mici și nu pot asigura familiilor un nivel de trai decent.

Sărăcia persoanelor încadrate în muncă reprezintă rezultatul unei varietăți de motive interdependente, care sunt combinate în următoarele grupe: economice (șomaj, salarii mici, productivitate scăzută, lipsa de competitivitate a industriei); sociale (invaliditate, limită de vârstă, incidență ridicată); demografice (familii monoparentale, un număr mare de persoane aflate în întreținere în familie); nivelul de educație și calificare (nivel scăzut de educație, lipsă de pregătire); locul de trai (dezvoltarea economică inegală a teritoriilor). Printre factorii socioeconomi ai sărăciei cu impact asupra bunăstării populației încadrate în muncă pot fi menționați și dezechilibrările economice, care contribuie la polarizarea veniturilor obținute; inegalitatea accesului la infrastructură și prestații sociale; capacitatea limitată a economiei de a crea noi locuri de muncă. Din analiza principalelor caracteristici ale gospodăriilor casnice rezultă că cauzele esențiale ale sărăciei în rândul persoanelor ocupate sunt rezultatul diferitor probleme existente pe piața muncii (șomajul, regimul de lucru parțial stabilit involuntar, salariile mici sau insuficiente etc.). Totodată, problemele care determină riscul sărăciei în Republica Moldova sunt similare cu provocările descrise în activitatea OCDE [4] privind dezvoltarea rurală, unde locuiește mai mult de jumătate (57,5%) din populația Republicii Moldova și evidențierea factorilor specifici care produc și susțin sărăcia celor încadrați în muncă prezintă un rol important în promovarea măsurilor de prevenire și combatere a acestui fenomen. În 2014, conform datelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice (CBGC), circa 136 mii de persoane (11%) din populația încadrată în muncă au fost sub pragul sărăciei absolute (Tabelul 3).

Tabelul 3. Indicatorii sărăciei în anul 2014

	Total persoane	Persoane încadrate în muncă (de 15 ani și peste)	Persoane ocupate
Pragul absolut al sărăciei (%)	1257		
Rata sărăciei absolute, %	11,4	11,0	11,6
Pragul relativ al sărăciei (lei)	1362,6		
Rata sărăciei relative, %	18,2	18,4	*

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică.

Notă: * nu sunt date. Categoria persoanelor de 15 ani și peste include atât persoane ocupate pe piața muncii, cât și pensionari și șomeri.

În comparație, în țările UE persoanele supuse riscului de sărăcie sau exclu-ziunii sociale au constituit 24,4% din totalul populației. Deosebit de puternică este influența factorului de ocupare asupra reducerii riscului de sărăcie în orașele mari, unde rata sărăciei pentru cei încadrați în muncă constituie circa 1,9%. Rata sărăciei pentru persoanele care locuiesc în orașele mici este de 8,1%, iar pentru cei care locuiesc în mediul rural – de 15,9%.

Tabelul 4. Rata sărăciei absolute pe medii de reședință, 2014 (în %)

	Orașe mari	Orașe mici	Rural
Total persoane	2,2	8,4	16,4
Persoane de 15 ani și peste	1,9	8,1	15,9

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică.

În 2014, 8 din 10 persoane sărace încadrate în câmpul muncii locuiau la sate, înregistrându-se o majorare de la 65,7% în 2006 până la 81,3% din cauza neconcordanței dintre cererea și oferta de locuri de muncă, veniturilor reduse, vulnerabilității sectorului agricol, insuficienței alternative ocupaționale în alte sectoare economice și, respectiv, migrației forței de muncă. Nivelul înalt de ocupare a forței de muncă în agricultură (în 2014 - peste 53% și în 2015 – 55,3% din populația ocupată rurală) determină venituri mici și insuficiente pentru depășirea sărăciei. Familiile în componența cărora sunt angajați în sectorul agrar au de aproape 4 ori mai multe șanse să trăiască în sărăcie decât familiile în componența cărora sunt angajați în alte sectoare. Având o rată de ocupare a forței de muncă în mediul rural cu circa 4 p.p mai joasă față de mediul urban (41,8%) [5], nivelul sărăciei acestora este cel mai înalt – 15,9% față de 4,7% din cei din oraș. Astfel, persoanele încadrate în muncă sunt afectate de sărăcie (11,6%). Populația din mediul rural este supusă riscului sărăciei de 1,45 ori mai mult decât totalul persoanelor încadrate în muncă.

Un factor principal al sărăciei este venitul obținut. Analiza CBGC arată că locul de muncă nu constituie o garanție împotriva sărăciei. Distribuția gospodăriilor după mărimea medie a veniturilor disponibile bănești demonstrează că în 2014 circa 38,6% din gospodăriile cercetate, în componența cărora sunt persoane angajate, dispun de un venit mediu disponibil mai mic de 1200 lei sau mai puțin decât cuantumul pragului absolut al sărăciei. În mediul rural situația este și mai dificilă – 55,6% dintre persoanele gospodăriilor cercetate în componența cărora sunt persoane angajate dispun de un venit mediu disponibil mai mic de 1200 lei.

Principala sursă de venit a persoanelor încadrate în muncă care se află în sărăcie absolută sunt salariile, venitul din activitatea agricolă, din afaceri - profitul și venitul mixt și din proprietate. Salariile și alte plăți monetare constituie un aspect important al calității muncii, iar numai 25,3% din cei săraci declară activitatea salariată ca principala sursă de venit. Cel mai mare risc de a fi sărac prezintă cei la care principala sursă de venit este din activitatea salariată în sectorul agricol și este mai mare de 2,2 ori față de totalul populației sărace care furnizează forța de muncă.

Tabelul 5. Sărăcia populației încadrate în muncă după principala sursă de venit, 2014

	Rata sărăciei absolute,%	Structura populației sărace,%	Riscul sărăciei
Activitatea agricolă pe cont propriu	21,3	19,2	1,94
Activitatea salariată în sectorul agricol	24,2	9	2,2
Activitatea de întreprinzător, meșteșug, liberă profesie	5,5	2	0,5
Activitatea salariată în sectorul de stat non-agricol	7	7,4	0,64
Activitatea salariată în sectorul privat non-agricol	5,6	8,9	0,51
Total	11	100	100

Sursa: elaborat conform datelor Biroului Național de Statistică.

Cercetarea privind repartizarea populației după mărimea medie a salariilor din septembrie 2014 a relevat că avem un grup de lucrători cu normă întreagă care obțin un venit salarial sub pragul sărăciei: la circa 4,6% salariați câștigul salarial a fost sub cuantumul pragului sărăciei absolute (1257,0 lei/lună) [6].

Astfel, în 2014 fiecare a treia persoană din cei săraci ocupați a fost salariată, 31,8% din cei săraci au un loc de muncă plătit, rata sărăciei pentru angajații din sectorul non-agrar constituia circa 5,9% sau de aproape două ori mai puțin față de media națională. După statusul ocupațional cele mai scăzute rate ale sărăciei sunt la salariații și lucrătorii pe cont propriu, în afara agriculturii (7,8% și, respectiv, 6%). Conform statusului ocupațional dintre cei săraci 68,2% sunt nesalariați, iar 63,7% sunt persoanele din rândul lucrătorilor pe cont propriu în agricultură. Riscul de sărăcie pentru aceste persoane este de 1,4 ori mai mare decât pentru totalul populației ocupate. Probabilitatea de a fi printre cei săraci

a fost mai mic pentru persoanele angajate în industrie, construcții, transporturi și comunicații, administrație publică (ratele sărăciei, respectiv, au fost de 7,4%, 6,6%, 3,5%, 6,9%) etc. Persoanele care se află în șomaj mai mult de un an, majoritatea din ei fiind în vârstă de 25-49 ani, au un risc major să fie săraci. Excluziunea de pe piața muncii și lipsa venitului salarial contribuie la creșterea riscului sărăciei pentru familiile în componența cărora sunt șomeri față de cei care au un loc de muncă [5].

Din analiza datelor CBGC se observă că caracteristicile demografice ale gospodăriei casnice și ale membrilor acesteia ocupă un loc important în determinarea riscurilor de sărăcie ale acestora. Astfel, femeile clasificate ca lucrători săraci sunt mai puțin afectate de sărăcie decât bărbații. Printre cei care au fost încadrați în muncă în 2014, proporția femeilor clasificate ca fiind sărace a fost de 11% față de 12,2% a bărbaților. Deci, bărbații au un risc mai mare de a se afla în sărăcie absolută decât femeile.

Situația actuală pe piața forței de muncă caracterizează prin rata joasă de activitate economică și de ocupare, șomajul persistent pe termen mai mare decât 6 luni, numărul mare de persoane implicate în sectorul agricol, nivelul de salarizare redus, neconcordanța dintre cererea și oferta forței de muncă, ceea ce provoacă sărăcia persoanelor ocupate. Sărăcia persoanelor încadrate în muncă este un fenomen multidimensional, estimarea nivelului acesteia solicitând o abordare metodologică complexă, care include dezvoltarea economică, ocuparea forței de muncă, veniturile provenite din muncă, oportunitățile de dezvoltare profesională etc.

Pentru soluționarea problemei de atenuare a sărăciei în rândul populației ocupate se propune următoarele:

- stimularea creșterii economice prin dezvoltarea continuă a businessului mic și mijlociu, inclusiv în sectorul agricol, promovarea unor programe specifice de dezvoltare a infrastructurii sociale la nivel teritorial;
- modificarea sistemului actual de salarizare, ținând cont de experiența relevantă și standardele sociale UE;
- perfecționarea sistemului de asigurări sociale (inclusiv majorarea, indexarea, recalcularea cuantumului stabilit de pensii în dependență de stagiul de muncă și de cotizare);
- promovarea sistemului de înlesniri sociale pentru persoanele încadrate în muncă, inclusiv pentru alimentația, plăți comunale etc.;
- îmbunătățirea abordării metodologice în domeniu evaluării sărăciei multidimensionale și monitorizarea performanței în domeniu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul Muncii Republicii Moldova. Legea nr.154-XV din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159-162, art. 648).
2. Hotărâre a Guvernului Republicii Moldova nr.550 din 9 iulie 2014 „Privind stabilirea cuantumului salariului minim pe țară”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.185-199, art.596.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.219 din 29 aprilie 2015 „Cu privire la modificarea punctului 1 din Hotărârea Guvernului nr.165 din 9 martie 2010”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.105-109, art.230.
4. OECD, Informal Employment and Promoting the Transition to a Salaried Economy, OECD Employment Outlook, OECD, Paris, 2004.
5. Ancheta Forței de Muncă, www.statistica.md. (accesat 12.01.2017).
6. Privind repartizarea populației după mărimea medie a salariilor în septembrie 2014, www.statistica.md. (accesat 12.01.2017).
7. Raport privind sărăcia și impactul politicilor 2014, Chișinău, www.mec.gov.md. (accesat 13.01.2017).
8. Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2014, www.statistica.md. (accesat 11.01.2017).
9. Poverty Alleviation by Directorate for Employment, Labour and Social Affairs, 2006.
10. World Bank report Income Generation and Social Protection for the Poor, 2006.
11. IFAD's Rural Poverty Report 2011 – New realities, new challenges: new opportunities for tomorrow's generation, <https://www.ifad.org>. (accesat 12.01.2017).
12. Chris Goulden Policy and Research, Joseph Rowntree Foundation Cycles of poverty, unemployment and low pay, www.jrf.org.uk. (accesat 13.01.2017).
13. Multidimensional Poverty: An Alternative Measurement Approach for the United States?* <http://homepages.wmich.edu/~uwagle/multidimensionalUS.pdf>. (accesat 15.01.2017).
14. In-work poverty in the EU, <http://europa.eu>. (accesat 11.01.2017).

DINAMICA GRADULUI DE INEGALITATE ÎN BUNĂSTAREA POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA

Svetlana IVANOV, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

Summary. In this paper the analysis of degree of inequality in welfare of Moldovan population and the comparative analysis across countries were carried out. In the analysis the following indicators were used: the Gini coefficient (by disposable income and by consumer expenditures), the fund's coefficients, the distribution of disposable income and consumer expenditures of households by quintiles. The result of the study shows the decrease of the degree of inequality in welfare of Moldovan population, which is confirmed by the decreasing trend of the Gini coefficient and the fund's coefficients in the analyzed period.

Inegalitatea în bunăstare a populației reprezintă unul dintre cele mai vizibile aspecte ale unei probleme mai ample și mai complexe a societății moderne. Inegalități în bunăstarea populației sunt adesea considerate ca fiind legate de criminalitate, sărăcie și excluziune socială.

Creșterea inegalității în procesul tranziției la economia de piață este în mare parte justificată de faptul că aceasta implică și tranziția de la distribuția egalitară la o distribuție potrivită regulilor și mecanismelor pieței: o distribuție caracterizată printr-o mai mare diferențiere a veniturilor, impusă de nevoia de a recompensa dificultatea, complexitatea și responsabilitatea muncii și rezultatele acesteia, inovativitatea, educația, talentul, spiritul antreprenorial și asumarea riscului în afaceri, recompensă considerată una dintre condițiile utilizării eficiente a factorilor de producție și un motor al dezvoltării economice [1].

Există un număr mare de indicatori statistici ai inegalității abordați în literatura de specialitate. Indicatorii utilizați în cercetare sunt *coeficientul Gini* (după veniturile disponibile și cheltuielile de consum), coeficienții quintilic și decilic ai fondurilor, distribuția veniturilor disponibile și cheltuielilor de consum ale populației pe grupe de quintile.

În practica mondială, pentru analiza inegalității în calitate de indicator al bunăstării este justificată utilizarea informației privind nivelul veniturilor anuale ale populației. Însă, pentru Republica Moldova, ca și pentru majoritatea altor țări cu economie în tranziție, informația privind veniturile, de regulă, nu prezintă cel mai bun indicator de bunăstare al gospodăriilor casnice, motivele

fiind următoarele: întârzierea în remunerarea muncii și plata pensiilor, neîncrederea populației în diferite cercetări sociologie, îndeosebi privind veniturile obținute din activitatea în sectorul tenebru al economiei. Toate acestea nu permit de a evalua adecvat nivelul de bunăstare al populației. De aceea, în Republica Moldova pentru determinarea bunăstării gospodăriilor casnice se utilizează și informația privind cheltuielile de consum ale gospodăriilor casnice, care caracterizează nivelul bunăstării mai exact decât venituri [2].

În analiză au fost utilizate datele Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova.

Inegalitatea în nivelul bunăstării calculată în baza datelor privind veniturile disponibile ale populației, este mai mare decât inegalitatea, calculată în baza cheltuielilor de consum. În anul 2006, valoarea *coeficientului Gini* după veniturile disponibile a constituit 0,3702, ceea ce este cu 0,0303, sau cu 8,9% mai mult comparativ cu inegalitatea cheltuielilor de consum (Fig. 1). În anul 2015, depășirea valorii *coeficientului Gini*, care măsoară inegalitatea după veniturile disponibile asupra valorii coeficientului Gini după cheltuielile de consum, a devenit și mai mare – 0,0629, sau 24,8%.

Dinamica inegalității în nivelul bunăstării populației în aspect temporal are un caracter de diminuare. În anii 2006-2015 inegalitatea în cheltuielile de consum stabilită cu ajutorul coeficientului Gini s-a redus de la 0,3399 până la 0,2535, adică cu 0,0864, sau cu 25,4%. În perioada analizată o reducere mai semnificativă a inegalității a avut loc în anii 2013-2014, când coeficientul Gini a scăzut cu 6,6%, în timp ce în anii 2014-2015 a avut loc o creștere nesemnificativă cu 1,2%.

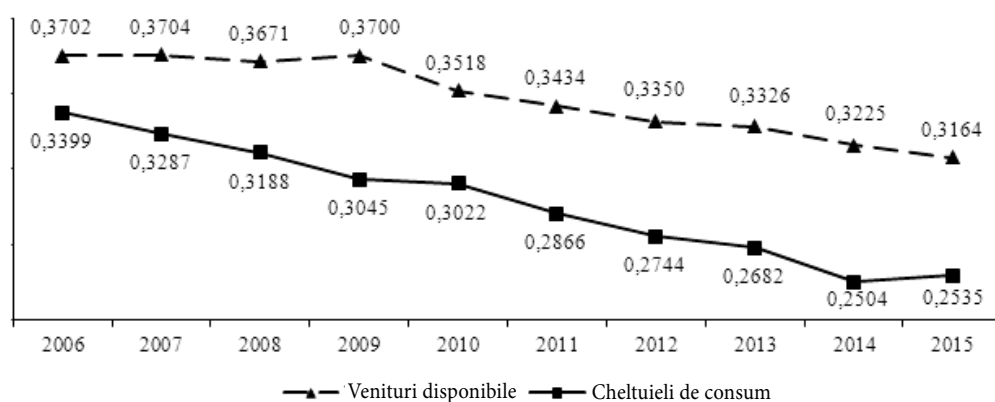

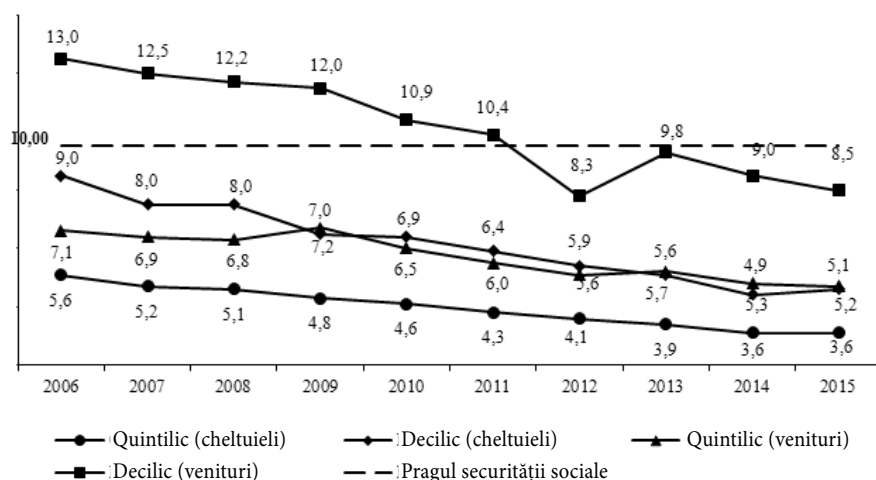
Fig. 1. Dinamica coeficientului Gini în anii 2006-2015

Sursa: Calculat și construit conform datelor CBGC ale Republicii Moldova.

Inegalitatea după veniturile disponibile și cheltuielile de consum are o tendință de micșorare. În perioada anilor 2006-2015 coeficientul Gini s-a redus de la 0,3702 până la 0,3164, adică cu 0,0538, sau cu 14,5%. Rata de reducere a coeficientului Gini pentru veniturile disponibile de 1,7 ori este mai scăzută decât rata de reducere a coeficientului Gini pentru cheltuielile de consum. Coeficientul Gini după cheltuielile de consum scădea în mod constant până în a.2015, dar dinamica coeficientului Gini după veniturile disponibile a fost diferită - în perioada anilor 2006-2007 a avut loc o creștere neesențială a coeficientului Gini, în anul 2008 a avut loc o reducere a lui, care în 2009 s-a schimbat în majorarea acestui indice cu o următoare reducere a coeficientului Gini în anii 2010-2015. Majorarea coeficientului Gini în anul 2009 indică la faptul că în condițiile unui declin economic semnificativ în țară are loc o creștere a inegalității în nivelul bunăstării populației Republicii Moldova.

Gradul de inegalitate, stabilit cu ajutorul coeficienților fondurilor decilic și quintilic, în general, are aceeași dinamică, precum și inegalitatea măsurată prin coeficientul Gini. Pe parcursul anilor 2006-2015 coeficientul decilic al fondurilor după cheltuielile de consum s-a micșorat de la 9,0 până la 5,1, sau cu 43,0%, iar coeficientul quintilic al fondurilor - de la 5,6 până la 3,6, sau cu 35,6% (*Fig. 2*). Coeficientul decilic al fondurilor după veniturile disponibile a scăzut de la 13,0 până la 8,5, sau cu 34,6%, iar coeficientul quintilic al fondurilor - de la 7,1 până la 5,2, sau cu 26,7%. Totodată, modificarea acestor indicatori are aproximativ același caracter ca și coeficientul Gini: scădere succesivă din an în an a valorii coeficienților fondurilor după cheltuielile de consum (excepția anul 2015) și scăderea coeficientului fondurilor după veniturile disponibile (excepție anii 2009 și 2013).

În perioada anilor 2006-2015 se observă o scădere a valorii coeficienților quintilici și decilici ale fondurilor. Unul dintre normative acceptate pe plan internațional este coeficientul decilic al fondurilor după veniturile disponibile, valoarea maximă (pragul securității sociale) a căruia este egală cu 10,00. În Republica Moldova, pe parcursul anilor 2006-2011 coeficientul decilic al fondurilor după veniturile disponibile a fost mai mare de 10,00, dar începând cu anul 2012 a avut loc tendința de scădere până la 8,5 în anul 2015, cea mai mică valoare fiind înregistrată în anul 2012 - 8,3 (*Fig. 2*). Astfel, odată cu reducerea inegalității în nivelul bunăstării populației Republicii Moldova amenințarea securității sociale a țării devine mai scăzută.

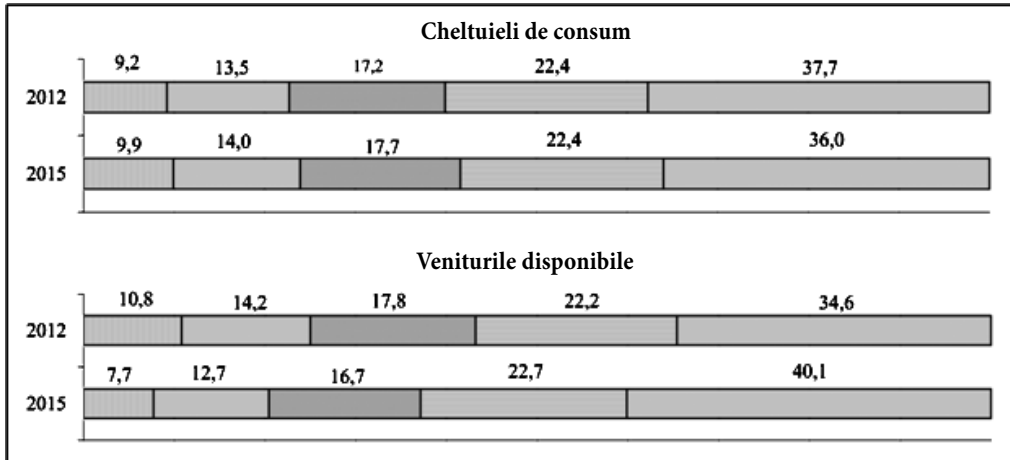
Fig. 2. Dinamica coeficienților quintilici și decilici ai fondurilor

Sursa: Calculat și construit conform datelor CBGC ale Republicii Moldova.

Inegalitatea după distribuirea pe grupele quintilice a cheltuielilor de consum și veniturilor disponibile arată tendințe diferite. În anul 2012, celor 20% din cei mai slab asigurați membri ai gospodăriilor casnice reveneau 9,2% din volumul total al cheltuielilor de consum, în timp ce 20% din cei mai asigurați membri ai gospodăriilor casnice au acumulat 37,7% din toate cheltuielile de consum, adică cu 4,1 ori mai mult (Fig. 3). În anul 2015 celor 20% din cei mai slab asigurați membri ai gospodăriilor casnice reveneau deja 9,9% din cheltuielile totale de consum, în timp ce celor 20% din cei mai asigurați membri ai gospodăriilor casnice – 36,0%, deci doar de 3,6 ori mai mult. Cu toate acestea, populația din a IV-a grupă quintilică în anii 2012 și 2015 a acumulat exact aceeași pondere a volumului total al cheltuielilor de consum – 22,4 %.

Modificările care au avut loc sunt pozitive, ceea ce se explică prin următoarele: în 2015 comparativ cu anul 2012 ponderea volumului total al cheltuielilor de consum, care revine I grupe quintilice a crescut cu 0,7 puncte procentuale, în timp ce pentru a II-a grupă quintilică – cu 0,5 p.p. De asemenea, a scăzut (cu 1,7 p.p.) ponderea volumului total al cheltuielilor de consum care revine pentru a V-a grupă quintilică. Important este faptul, că în stratul mediu de distribuție după nivelul bunăstării a început să se acumuleze o pondere mai mare a cheltuielilor de consum din volumul total al acestora: în anul 2012 – 20% a populației din a III-a grupă quintilică au acumulat 17,2% din toate cheltuielile de consum, și în 2015 – 17,7%, sau cu 0,5 p.p. mai mult.

Fig. 3. Distribuția veniturilor disponibile și cheltuielilor de consum pe grupe de quintile
 Sursa: Calculat și construit conform datelor CBGC ale Republicii Moldova.

O situație inversă are loc la distribuirea veniturilor disponibile. Comparativ cu anul 2012, în 2015 a scăzut ponderea volumului total al veniturilor disponibile care revin grupelor quintilice I, II și III. În același timp, a crescut ponderea veniturilor disponibile care revin pentru a IV-a și a V-a grupă quintilică.

Analiza comparativă a diferitor țări după gradul de inegalitate a bunăstării populației se efectuează prin aranjarea țărilor după mărimea coeficientului Gini, care se calculează în baza veniturilor disponibile. Pentru efectuarea analizei au fost alese trei grupe de țări: cu nivel redus al coeficientului Gini ($G \leq 0,3$), cu nivel mediu ($0,3 < G \leq 0,4$) și nivel înalt ($G > 0,4$) – (vezi *Tabelul 1*).

Grupul din 16 țări cu un nivel redus al coeficientului Gini include țările scandinave (Norvegia, Suedia, Finlanda). Acest fapt se explică prin politica fiscală care o duce statul, și anume caracterul de distribuire a acesteia, ceea ce permite de a diminua inegalitatea în bunăstarea populației. Din țările CSI, în acest grup intră Belarus, Ucraina, Kîrgîzstan și 12 țări din componența UE.

Grupul din 14 țări cu un nivel mediu al coeficientului Gini este constituit din țările membre ale UE (10 țări). Ultimul loc în acest grup îl ocupă SUA. Republica Moldova, de asemenea poate fi referită la grupul țărilor cu nivelul mediu al coeficientului Gini, calculat după veniturile disponibile (0,316), ocupând locul II în acest grup.

În grupul din șase țări cu un nivel înalt al coeficientului Gini intră atât țările cu $0,4 < G \leq 0,5$ (Georgia, Turcia, Federația Rusă, China), cât și alte țări (Brazilia, Columbia) cu $G > 0,6$.

Tablelul 1. Gradul de inegalitate a bunăstării populației după veniturile disponibile în diferite țări

Țara	Anul	Coeficientul Gini	Țara	Anul	Coeficientul Gini
Țări cu nivel redus al coeficientului Gini ($G \leq 0,3$)					
Norvegia	2015	0,239	Austria	2015	0,272
Republica Cehă	2015	0,250	Belarus	2014	0,272
Finlanda	2015	0,252	Ucraina	2014	0,275
Suedia	2015	0,252	Luxemburg	2015	0,279
Belgia	2015	0,266	Ungaria	2015	0,282
Olanda	2015	0,267	Malta	2015	0,284
Kîrgîzstan	2014	0,268	Cipru	2015	0,291
Danemarca	2015	0,269	Germania	2015	0,293
Țări cu nivel mediu al coeficientului Gini ($0,3 < G \leq 0,4$)					
Polonia	2015	0,306	Spania	2015	0,346
Republica Moldova	2015	0,316	Estonia	2015	0,348
Italia	2015	0,324	Letonia	2015	0,354
Marea Britanie	2015	0,324	Bulgaria	2015	0,370
Paraguay	2015	0,340	România	2015	0,374
Portugalia	2015	0,340	Lituania	2015	0,379
Grecia	2015	0,342	USA	2014	0,394
Țări cu nivel înalt al coeficientului Gini ($G > 0,4$)					
Georgia	2014	0,401	China	2015	0,462
Turcia	2014	0,402	Brazilia	2014	0,515
Federația Rusă	2015	0,412	Columbia	2014	0,535

Sursa: Calculat conform datelor [3, 4, 5, 6, 7].

În baza analizelor efectuate, constatăm tendința de scădere a inegalității în bunăstarea populației Republicii Moldova. Modificările pozitive ale dinamicii atestă valoarea coeficientului Gini după veniturile disponibile și cheltuielile de consum în ultimii ani, precum și coeficienții fondurilor decilic și quintilic. La reducerea inegalității va contribui realizarea politicilor sociale îndreptate spre creșterea veniturilor populației mai puțin asigurate și redistribuirea veniturilor prin intermediul mecanismului de impozitare a celor mai înstărite straturi ale populației.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Molnar M. Inegalitatea veniturilor gospodăriilor în România. În: Revista Română de Statistică, 2010, nr.7. Institutul de Economie Națională al Academiei Române, http://www.revistadestatistica.ro/Articole/2010/A3ro_7_2010.pdf (accesat 11.02.2017).
2. Rojco A. Inegalitatea în nivelul de bunăstare al populației: parametri cantitativi și calitativi. În: Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe. Chișinău, 2014. 272 p.
3. EUROSTAT DATABASE. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en (accesat 13.02.2017).
4. Федеральная служба государственной статистики. <http://cbsd.gks.ru/> (accesat 13.02.2017).
5. World Data Bank http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=SI.POV.GINI&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y# (accesat 13.02.2017).
6. The Statistics Portal <https://www.statista.com/statistics/250400/inequality-of-income-distribution-in-china-based-on-the-gini-index/> (accesat 13.02.2017).
7. Database in OECD. Stat. <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm>. (accesat 13.02.2017).

ANALIZA INEGALITĂȚII DUPĂ SURSELE VENITURILOR DISPONIBILE ȘI COMPONENTELE CHELTUIELILOR DE CONSUM

Zoia STREMENOVSCAIA, *cercetător științific,*
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

Ecaterina GARABAJII, *doctorand, cercetător științific,*
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

***Summary.** Disposable incomes and consumption expenditures, as interrelated indicators which characterize both level of households' well-being and the degree of their inequality. The average disposable incomes of households in our country exceed the average value of minimum subsistence per person. The largest share in the structure of disposable incomes is derived from employment. Analysis of quintile distribution across the country, as a whole, shows a three-fold increase in the amount of disposable income in the V-th quintile group over the income of I-st quintile group. By areas, the largest inequality of disposable income is inherent more for cities. Households, located in cities, have the highest overall consumption expenditures per capita. The largest share in consumption expenditure for all areas consists of expenditures for food, as well as expenditures for household maintenance and dwelling equipment. The greatest inequality in consumption expenditures is also common for cities.*

Măsurarea nivelului de bunăstare a populației este abordat din perspectiva atât a veniturilor, cât și a consumului. Acestea sunt două părți ale bunăstării. Veniturile, pe de o parte, caracterizează procesul de formare a surselor, iar consumul, pe de altă parte, reprezintă procesul de utilizare a acestora.

Evaluarea inegalității după venituri se efectuează în baza indicatorului „venitul disponibil”, adică, mijloacele care rămân în gospodărie după deducerea din venitul total al tuturor membrilor gospodăriei a sumelor impozitelor pe venit, plăților obligatorii și contribuțiilor – acesta este un venit real disponibil al gospodăriei casnice pe care membrii săi îl pot cheltui pe nevoile curente după propria voință. Informațiile privind mărimea și sursele venitului disponibil (precum și cheltuielile de consum și componentele acestora) se obțin la efectuarea Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice (CBGC) a Republicii Moldova [1, p.77].

În anul 2015, valoarea venitului disponibil în mediu pe un membru al gospodăriei casnice a constituit 1956,6 lei pe lună (*Tabelul 1*). Totodată, deja în profilul teritorial se manifestă inegalitate: dacă în orașele mari valoarea veni-

tului disponibil este de 2668,6 lei pe lună – cu mai mult de o treime (36,4%) depășește valoarea medie pe țară, atunci în orașele mici (1960,0 lei lună) – doar cu 0,2%, iar în mediul rural valoarea venitului disponibil (1657,5 lei pe lună) constituie doar 84,7% din valoarea medie pe țară. Trebuie de remarcat faptul că, venitul disponibil în medie pe țară depășește cu 12,8% valoarea minimumului de existență per persoană mediu pe țară pentru anul 2015 – 1734,1 lei [2]. Cu toate acestea, dacă în orașele mari această depășire s-a ridicat la 37,9%, în orașele mici – doar la 13,7%, în timp ce în mediul rural s-a înregistrat o potrivire aproape exactă a valorii venitului disponibil cu mărimea minimumului de existență.

Tabelul 1. Venitul disponibil și minimumul de existență, medii lunare pe o persoană

	Total	Orașe mari	Orașe mici	Sate
Venitul disponibil, lei	1956,6	2668,6	1960,0	1657,5
Minimumul de existență, lei	1734,1	1933,2	1723,4	1657,7
Raportul venitului disponibil față de minimumul de existență, %	112,8	137,9	113,7	99,99

Sursa: Calculat în baza datelor CBGC a Republicii Moldova pentru anul 2015.

Analiza repartizării pe grupe quintilice a venitului disponibil în medie pe un membru al gospodăriei casnice în ansamblu pe țară arată o creștere constantă de la quintilă la quintilă a valorii absolute a venitului disponibil: de la 1178,8 lei pe lună per persoană în I grupă quintilică la 3279,0 lei în a V-a grupă quintilică, depășirea constituind 2,8 ori (Tabelul 2). În acest caz, dacă în primele trei grupe quintilice veniturile disponibile au fost mai mici decât valoarea medie (55,1% în I grupă quintilică, 72,3% în a II-a grupă quintilică, 89,0% în a III-a grupă quintilică), apoi în cele două rămase este înregistrată o depășire semnificativă (16,0% în a IV-a grupă quintilică și 37,6% în a V-a grupă quintilică).

În ceea ce privește componentele venitului disponibil, pe țară în ansamblu și pentru toate grupele quintilice pe primul loc sunt veniturile din activitatea salariată. Ponderea acestora crește în mod constant, constituind ceva mai puțin de o treime (30,2%) în I grupă quintilică și ridicându-se la jumătate (50,6%) în a V-a grupă quintilică (Tabelul 2). În medie pe țară ponderile (17,4%) în structura veniturilor disponibile au pensiile și remitențele din străinătate, în pofida faptului că ponderea fiecărui component este de 2,4 ori mai mică decât ponderea venitului din activitatea salariată. Cu toate acestea, la analiza repartizării pe quintile se observă că ponderile pensiilor și remitențelor în structura veniturilor disponibile pe grupe quintilice nu sunt atât de uniforme. În cazul

în care ponderea remitențelor în grupele quintilice diferă ne semnificativ de valoarea medie (în intervalul de 0,8-1,1 p.p.), atunci ponderea pensiei variază de la 12,2% (în a V-a grupa quintilică) la 23,5% (în a II-a grupa quintilică).

Ar trebui de remarcat faptul că în I grupă quintilică tabloul este diferit de media pe țară și de alte quintile. Aici s-a înregistrat cea mai mare pondere a veniturilor obținute din activitatea individuală agricolă – 18,9%, depășind cu mai mult de 2 ori valoarea medie pe țară. La compararea cu celelalte grupe quintilice se observă o scădere constantă a ponderii acestui tip de venit, iar în a V-a grupă quintilică aceasta s-a ridicat la numai 3,4%, adică de 5,6 ori mai puțin decât în I grupă quintilică.

Tabelul 2. Venitul disponibil în medie pe un membru al GC în ansamblu pe țară

	Total	grupe quintilice				
		I	II	III	IV	V
Venitul disponibil – total	1956,6	1078,8	1415,1	1740,7	2268,9	3279,0
inclusiv în % pe surse:						
Din activitatea salariată	41,4	30,2	32,0	35,5	43,8	50,6
Din activitatea individuală agricolă	9,0	18,9	15,3	11,3	6,8	3,4
Din activitatea individuală non-agricolă	6,9	4,7	6,2	6,1	6,5	8,7
Prestațiile sociale	20,9	24,1	26,8	25,6	20,7	15,0
pensii	17,4	17,9	23,5	22,4	17,2	12,2
indemnizații pentru copii	1,0	1,5	0,7	0,9	1,0	1,0
ajutorul social	0,4	1,8	0,4	0,3	0,2	0,0
Alte venituri	21,8	22,2	19,6	21,5	22,2	22,4
remitențe	17,4	17,4	16,3	18,2	17,8	17,2

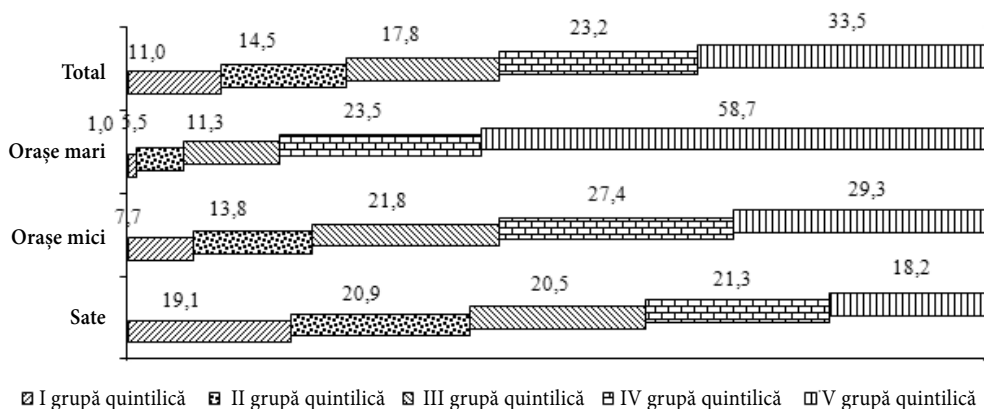
Sursa: Calculat în baza datelor CBGC a Republicii Moldova pentru anul 2015.

O atenție deosebită merită și faptul că ajutorul social într-adevăr are un caracter nominal, după cum se vede clar din *Tabelul 2*. Ponderea lui nu este mare – doar 0,4% în medie pe țară. Cu toate acestea, analiza repartizării pe quintile arată că ajutorul într-adevăr revine celor mai nevoiașe persoane: în I grupă quintilică ponderea acestuia este de 1,8%, în timp ce în cea mai bogată a V-a grupă quintilică lipsește totalmente. Are loc o inegalitate „corectă”, atunci când ajutorul de stat obțin anume acei care cel mai mult au nevoie de el.

Cea mai mare inegalitate în nivelurile veniturilor disponibile este tipică pentru gospodăriile casnice situate în orașele mari. După cum se observă

din datele repartizării pe quintile a venitului disponibil prezentate în *Figura 1*, ponderea grupei quintilice V în venitul total disponibil de 58,7 ori depășește ponderea I grupe quintilice, în timp ce în orașele mici această diferență este de numai 3,8 ori, iar în gospodăriile rurale a fost înregistrat chiar și un mic exces (0,9 p.p.) a ponderii gospodăriilor din I grupă quintilică, comparativ cu gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică. Ar trebui de remarcat faptul că, în gospodăriile casnice din mediul rural distribuția pe quintile a venitului disponibil este mai uniformă decât în alte unități teritoriale și variază de la 18,2% pentru a V-a grupă quintilică până la 21,3% pentru a IV-a grupă quintilică.

Veniturile disponibile dau o idee asupra posibilităților de realizare a activității vitale a membrilor gospodăriilor casnice. Cu toate acestea, un indicator important care caracterizează nivelul de bunăstare a acestora sunt cheltuielile de consum, valoarea cărora, precum și structura acestora oferă o viziune obiectivă nu numai despre nivelul de trai, dar și despre comportamentul de consum al membrilor gospodăriei, și anume pentru achiziționarea unor produse alimentare și nealimentare, precum și pentru plata căror servicii vor fi cheltuite veniturile gospodăriei casnice obținute [1, p.80].

Fig. 1. Repartizarea pe quintile a veniturilor disponibile în profil teritorial, %

Sursa: Calculat și construit în baza datelor CBGC a Republicii Moldova pentru anul 2015.

Cele mai mari cheltuieli de consum în calcul pe un membru al gospodăriei casnice sunt caracteristice gospodăriilor casnice situate în orașele mari – 2784,3 lei per persoană pe lună, ceea ce este cu o treime mai mult (35,9%) decât media pe țară (*Tabelul 3*). În orașele mici, această depășire a constituit doar 2,4%, în timp ce cheltuielile de consum pe cap de locuitor din mediul rural au atins doar 84,2% de la nivelul mediu pe țară. Astfel, există o inegalitate teritorială în volumele cheltuielilor de consum pe un membru al gospodăriei casnice.

În ceea ce privește structura cheltuielilor de consum, cel mai mult, în calcul pe un membru al gospodăriei în ansamblu pe țară, se cheltuie pe cumpărarea produselor alimentare – 42,1%. În profil teritorial cea mai mare pondere a acestui tip de cheltuieli este înregistrată în mediul rural – 44,8%, ceva mai scăzută aceasta fiind în orașele mici – 43,2%. În orașele mari, ponderea cheltuielilor pe produse alimentare este nu numai mai mică decât în alte teritorii, dar și ca indicatorul mediu pe țară.

Poziția a treia în structura cheltuielilor de consum, în calcul pe un membru al gospodăriei casnice, ocupă cheltuielile pentru întreținerea și dotarea locuinței, totodată indicatorii în profil teritorial diferă puțin de nivelul mediu pe țară – 21,8%: în orașele mari – 21,8%, în orașele mici – 23,2%, în sate – 21,3%.

În ceea ce ține de alte componente ale cheltuielilor de consum imaginea nu este atât de uniformă, deoarece în diferite teritorii ponderile cheltuielilor pe diferite elemente de cheltuieli nu corespund. Astfel, în orașele mari membrii gospodăriilor casnice au mai multe posibilități de a-și monitoriza sănătatea, prin urmare, fiind mai mare ponderea cheltuielilor lor pentru îngrijirea medicală și sănătate (10,0% față de 6,6% al acestui tip de cheltuieli în sate și 5,3% – în orașele mici). Același situație este și cu cheltuielile în învățământ (0,9% față de 0,5% din acest tip de cheltuieli și în orașele mici, și în sate), precum și diverse cheltuieli (11,0% față de 7,3% din acest tip de cheltuieli în orașele mici și 6,6% – în sate).

Tablul 3. Cheltuieli de consum în medie pe un membru al GC în profil teritorial

	Total	Orașe mari	Orașe mici	Sate
Cheltuieli de consum - total lei, lunar	2048,5	2784,3	2096,9	1724,1
inclusiv în % pentru:				
Produse alimentare	42,1	37,3	43,2	44,8
Băuturi alcoolice, tutun	1,4	1,4	1,1	1,6
Încălțăminte, îmbrăcăminte	11,2	10,0	11,4	12,0
Întreținerea și dotarea locuinței	21,8	21,8	23,2	21,3
Îngrijire medicală și sănătate	6,5	7,1	5,3	6,6
Transport și comunicații	8,8	10,4	8,0	8,1
Învățământ	0,6	0,9	0,5	0,5
Diverse	7,5	11,0	7,3	5,2

Sursa: Calculat în baza datelor CBGC a Republicii Moldova pentru anul 2015.

Numai în ceea ce privește ponderea cheltuielilor pentru achiziționarea de îmbrăcăminte și încălțăminte (10,0%), gospodăriile casnice din orașele mari cedează nu numai valorii medii pe țară (11,2%), ci și gospodăriilor casnice din orașele mici (11,4%) și din sate (12,0%).

Analiza repartizării pe quintile a cheltuielilor de consum arată că cel mai mare grad de inegalitate după valoarea cheltuielilor de consum în general, cât și după valoarea componentelor sale este caracteristică orașelor mari. Astfel, diferența în valoarea cheltuielilor totale de consum în calcul pe un membru al gospodăriei casnice între gospodăriile din I grupă quintilică și a V-a grupă quintilică în orașele mari constituie 61,4 ori, în timp ce în orașele mici această diferență este de numai 4,8 ori, iar în gospodăriile casnice din mediul rural – doar 3,1 p.p. (Tabelul 4). Același tablou se observă și pentru celelalte componente ale cheltuielilor de consum ale gospodăriilor casnice din orașele mari: decalajul dintre cele mai sărace și cele mai bogate gospodării casnice este de zeci de ori. În orașele mici, decalajul dintre cele mai sărace și cele mai bogate gospodării casnice, deși în dimensiuni mai mici, totuși se păstrează.

Cel mai controversat tablou îl întâlnim în gospodăriile casnice din mediul rural. Doar în mediul rural cheltuielile celor mai sărace gospodării casnice pe produse alimentare (20,8%) depășesc ponderea acestui tip de cheltuieți în cele mai bogate gospodării casnice – 15,3%, și anume, depășirea constituie 5,5 p.p. O depășire mai mică, 2,6 p.p., avem la capitolul cheltuielile pentru băuturile alcoolice și tutun. La alte componente este înregistrată o depășire a ponderii cheltuielilor la cele mai asigurate gospodării casnice asupra celor mai sărace, deși această depășire nu este la fel de pronunțată ca în orașele mari.

Tabelul 4. Repartizarea cheltuielilor de consum pe quintile în profil teritorial, %

	Orașe mari		Orașe mici		Sate	
	grupe quintilice					
	I	V	I	V	I	V
Cheltuieli de consum - total lei, lunar	1,0	61,4	6,8	32,6	17,2	20,3
Produse alimentare	1,2	55,6	8,5	26,5	20,8	15,3
Băuturi alcoolice, tutun	0,8	67,8	4,0	38,4	20,4	17,8
Încălzăminte, îmbrăcăminte	0,5	65,8	5,8	34,2	16,5	19,3
Întreținerea și dotarea locuinței	0,9	63,8	5,5	37,6	14,2	24,5
Îngrijire medicală și sănătate	1,0	66,7	5,2	39,6	11,2	29,6
Transport și comunicații	6,6	65,7	4,1	42,3	10,8	29,9
Învățământ	0,0	59,4	6,0	26,0	7,5	22,1
Diverse	0,5	71,7	4,0	50,2	13,7	17,2

Sursa: Calculat în baza datelor CBGC a Republicii Moldova pentru anul 2015.

Gradul de inegalitate în profil teritorial se datorează faptului că cele mai bogate gospodării casnice, ca să ducă o viață mai decentă, în toate unitățile teritoriale cheltuie de 3,4-3,5 ori mai mult decât gospodăriile cu venituri mici

(Tabelul 5). Iar structura cheltuielilor de consum, ca principala caracteristică a calității vieții membrilor gospodăriei casnice, oferă o viziune mai clară despre nivelul acestei inegalități. Aceasta se referă la ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare în totalul cheltuielilor gospodăriilor casnice.

Ponderea cheltuielilor pentru achiziționarea de produse alimentare la gospodăriile casnice mai sărace, în toate unitățile teritoriale, depășește substanțial acest indicator la gospodăriile casnice mai bogate (în orașele mari, ponderea alimentelor în gospodăriile casnice din I grupă quintilică este de 13,7 p.p. mai mare decât cea la gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică, în orașele mici – un decalaj de 19,4 p.p., iar în sate – 20,3 p.p.), ceea ce este în concordanță cu legea lui Engel: cu cât este mai înalt nivelul de bunăstare a gospodăriilor casnice, cu atât este mai mică ponderea cheltuielilor de consum rezervate pentru alimentare [3].

Cheltuielile pentru îmbrăcăminte și încălțăminte, îngrijirea sănătății, întreținerea și dotarea locuințelor la gospodăriile casnice mai sărace, în aproape toate unitățile teritoriale, sunt mai mici decât cheltuielile pentru aceste nevoi la gospodăriile casnice mai bogate. Excepție fac cheltuielile gospodăriilor casnice din I grupă quintilică pentru întreținerea și dotarea locuințelor în orașele mari (depășirea asupra grupei quintilice V a fost de 6,2 p.p.) și cheltuieli aproape egale pentru procurarea îmbrăcăminte și încălțăminte la sate.

Tabelul 5. Structura cheltuielilor de consum în medie pe un membru al GC pe quintile

	Orașe mari		Orașe mici		Sate	
	grupe quintilice					
	I	V	I	V	I	V
Cheltuieli de consum - total lei, lunar	1115,2	3797,0	1048,1	3648,1	1007,9	3506,7
inclusiv în % pentru:						
Produse alimentare	47,5	33,8	54,5	35,1	54,0	33,7
Băuturi alcoolice, tutun	1,1	1,5	0,7	1,3	1,8	1,4
Încălțăminte, îmbrăcăminte	5,1	10,7	9,8	12,0	11,5	11,4
Întreținerea și dotarea locuinței	27,5	21,3	20,5	24,2	18,3	24,8
Îngrijire medicală și sănătate	6,9	7,7	4,1	6,4	4,3	9,6
Transport și comunicații	6,2	11,3	5,0	10,3	5,0	11,9
Învățământ	0,0	0,9	0,4	0,4	0,2	0,6
Diverse	5,7	12,7	5,1	10,3	4,8	6,6
din care: - agrement	2,6	3,0	0,8	1,4	0,7	0,8
- hoteluri și restaurante	0,3	4,4	4,0	5,4	3,9	4,7

Sursa: Calculat în baza datelor CBGC a Republicii Moldova pentru anul 2015.

Datele *Tabelului 5* arată că în cele mai bogate gospodării casnice, în toate unitățile teritoriale, ponderea cheltuielilor pentru satisfacerea aproape a tuturor nevoilor este de ordin superior. Acestea sunt cheltuieli pentru educație, cultură și agrement, care contribuie la o creștere a capitalului uman; cheltuieli pentru transport și comunicații – crearea condițiilor pentru o viață confortabilă; cheltuieli pentru restaurante și cafenele, care asigură alimentarea în afara casei și sunt un indicator al nivelului ridicat de bunăstare.

În concluzie, gospodăriile casnice situate în orașele mari au aproape cele mai mari, în calcul per persoană, venituri disponibile, ceea ce determină și posibilitățile pentru cele mai mari cheltuieli de consum. Totodată, gospodăriilor casnice din orașele mari le este caracteristic și un grad mai mare de inegalitate după venituri disponibile, dar și după cheltuieli de consum.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Rojco A. Inegalitatea în nivelul de bunăstare al populației: parametri cantitativi și calitativi. În: Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014, p. 59-107.
2. Minimul de existență în anul 2015. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5146&parent=0> (accesat 16.02.2017).
3. Engel E. Die Lebenskosten Belgischer Arbeiter–Familien Fruher und Jetzt. În: International Statistical Institute Bulletin (Dresden), 1895, Vol. 9, p. 1-129.

DIFICULTĂȚI ÎN TRANZIȚIA AGRICULTURII CĂTRE RELAȚIILE DE PIAȚĂ

Pavel MOVILEANU, doctor habilitat, profesor universitar

**Veronica MOVILEANU, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova**

***Summary.** Agriculture is Moldova's most important resource development, provided to become competitive and integrated harmoniously into the agri-food sector. Long sidelined, agriculture was not a priority of governments at the beginning of the transition period, despite official statements made in this respect and that the restructuring of the Moldovan economy is heavily dependent on agriculture and that, at least in the short and medium term programs development can not succeed unless there is social peace, closely linked to food security of the entire population. The role of factor for maintaining ecological balance today assigned to agriculture and rural development is an important priority of global and European public power need to be aware of and used as a major comparative advantage of Moldova's integration process.*

Este adevărat că dezvoltarea economică a țărilor care au atins performanțe ridicate în lumea de azi se datorează industriilor, serviciilor și mai nou informaticii. Toate țările dezvoltate au însă o agricultură performantă și un grad ridicat de asigurare a autosuficienței alimentare. Atingerea acestor obiective a fost posibilă pe calea unor politici rigurose fundamentate, ce au asigurat armonizarea dezvoltării de ansamblu prin susținerea agriculturii ca factor de antrenare a celorlalte activități economice.

Bazele agriculturii în stare să asigure securitatea alimentară a populației unei țări sau în cazul Uniunii Europene a unui grup de state nu s-au pus exclusiv prin acțiunea forțelor libere ale pieței. Asemenea experimente nu se cunosc în lume. Chiar și în țările cu economie de piață dezvoltată, care au folosit îndelung mecanisme de susținere a agriculturii și au finanțat-o substanțial, au fost necesari zeci de ani până ce acest sector a devenit performant și s-a adaptat treptat și cu dificultate cerințelor pieței [2]. Aproximarea fermierilor de piață și tendințele de liberalizare a schimburilor agricole ce se manifestă cu intensitate în prezent mai au la bază construcția unui sector agricol competitiv, format pe calea unor intervenții sofisticate care se practică încă. Mecanismele de reglare a raporturilor cerere-ofertă și susținerea agriculturii au avut și au în vedere însă compatibilitatea cu cerințele pieței.

Lipsa unei strategii clare în vederea înfăptuirii reformei funciare, a evaluării impactului aplicării Hotărârii Nr. 828 din 25.12.1991 a Codului Funciar asupra formării pieței agricole au pus bazele unei agriculturi de subzistență [1]. Modul de aplicare a principiului justiției sociale pentru țărani ale căror terenuri au fost colectivizate forțat s-a dovedit a fi un eșec pentru ei și pentru asigurarea autosuficienței alimentare a țării. Și aceasta în condițiile în care alte țări din Europa Centrală și de Est au restituit pământul proprietarilor de drept fără a afecta exploatarea modernă a acestuia, iar în Europa Occidentală concentrarea terenurilor a durat zeci de ani și sunt cunoscute costurile ridicate ale ajustărilor structurale ale exploatașilor agricole la cerințele pieței [3].

Abordarea structurilor agrare în contextul formării sistemului agroalimentar modern impune o viziune de ansamblu și sectorială a cadrului legislativ și instituțional, bazat pe politici și strategii științific fundamentate cu privire la agricultură, amonte și avalul acesteia [3]. O asemenea viziune a lipsit în primele etape ale reformei și poate fi de înțeles acest lucru. În etapele care au urmat a continuat însă să se mențină lipsa de fundamentare științifică a politicilor agricole și coerența programelor și măsurilor necesare în procesul de aplicare.

Necesitatea ajustării rapide a structurilor agricole la exigențele pieței concurențiale este stringentă pentru Republica Moldova, atât pentru faptul că securitatea alimentară este pusă în pericol de numeroși factori ce țin de mersul reformei și de condițiile climatice nefavorabile din ultimii ani, cât și pentru că economia este puternic dependentă de agricultură. Importantul potențial de resurse agricole și numeroasele avantaje comparative care se pierd cu fiecare an agricol, întrucât resursele naturale și umane nu se pot conserva ca în cazul resurselor convenționale, pledează pentru eliminarea rapidă a puternicelor disfuncționalități în structurile agrare.

Agricultura Republicii Moldova este, în prezent, predominant privată, similar din punct de vedere al structurilor funciare cu situația țărilor vest europene după cel de al II-lea Război Mondial. În agricultura moldovenească au avut însă loc evoluții necunoscute în aceste țări. Partea pozitivă și esențială a schimbărilor petrecute o constituie transformarea structurii de proprietate și deshiderea agriculturii către piață. Modul actual de asigurare a hranei populației și a materiilor prime pentru industria din agricultură se bazează pe sectorul privat, pe creșterea rolului pieței în încurajarea concurenței, dar acest sector nu este structurat, măsurile de reformă din primele etape au fost haotice și nu au stimulat adaptarea agricultorilor la mecanismele care acționează în condiții de liberalizare a pieței. În etapele care au urmat, măsurile de reformă au început

să aibă în vedere obiective de performanță economică, dar nu pot avea efectele scontate din cauza dificultăților apărute inițial, a finanțării insuficiente și lipsei unui management adecvat.

Aceste impedimente trebuie depășite în cel mai scurt timp. Luând în considerare schimbările structurale pozitive de până acum, experiența acumulată și deschiderea externă a Republicii Moldova, evoluțiile viitoare ale agriculturii și sistemului agroalimentar în ansamblul său trebuie așezate pe principiile pieței care impun reglementări specifice, un cadru legislativ și instituțional adecvat și o administrație capabilă să aplice legislația și să realizeze reforma în cel mai scurt timp [4].

Tranziția agriculturii către economia de piață, cu toate dificultățile și distrugerile nejustificate ale patrimoniului agricol, are o finalitate pozitivă în comparație cu „perioada de trecere” de la agricultura antebelică la sistemul de agricultură bazat pe principiile economiei de comandă și pe dominația proprietății socializate și de stat.

Reformele din agricultura Republicii Moldova au avut drept obiective eficientizarea și de-etatizarea sectorului agrar, privatizarea pământului, reducerea numărului populației angajate în acest domeniu, creșterea productivității muncii și creșterea nivelului de viață la sate [2].

În pofida prognozelor, sectorul agrar nu a cunoscut dezvoltarea așteptată - problemele existente la începutul reformelor mai există și la etapa actuală. Efectele negative înregistrate în urma implementării incoerente a reformelor sunt: pierderea capacităților de producție, distrugerea infrastructurilor existente, pierderea relațiilor economice cu foștii parteneri etc [5].

În situația creată astăzi, e târziu de căutat vina, deoarece timpul util a fost depășit. Necazul e că persoanele abilitate cu responsabilități clare și directe din cadrul guvernului și parlamentului nu au promovat o politică corectă de reorganizare a acestui sector. S-a lucrat haotic, fără a ține cont de condițiile reale și fără a prognoza ce se va întâmpla în urma reorganizării agriculturii. Problema e că agricultorii nu sunt parte a procesului de formare a plusvalorii în acest sector. Țăranii de astăzi sunt producători de materie primă, pe care o furnizează unor intermediari protejați de către stat. Ei exportă materia lor și profitul îl obțin acolo, dar nu aici, unde se produce. Chiar dacă țăranii se aleg cu oarecare câștig, acesta este foarte mic, și în cele din urmă agricultorul nu poate să-și investească veniturile în producție pentru a asigura dezvoltarea ramurii. Din aceste motive, sectorul agrar nu are posibilitatea să se dezvolte.

Agricultura poate fi revitalizată prin acordarea subvențiilor din partea puterii publice și prin atragerea investițiilor în spațiul rural

Acordarea subvențiilor din partea puterii publice - lucru posibil numai în cazul în care ar fi curmată corupția de rang înalt în stat, iar mijloacele obținute în urma acțiunilor respective ar fi direcționate pentru susținerea sectorului agricol.

Chiar și conducerea statului recunoaște că suntem una dintre cele mai corupte țări din Europa, dar nu ia măsuri de contracarare a corupției. Se pare că statul nostru mimează lupta cu acest flagel, tot așa cum se arată "interesat" de revitalizarea agriculturii. Dar, de fapt, nu face nimic. Timpul trece, pământul stă în pârloagă, iar Moldova se află în sărăcie.

Atragerea investițiilor în spațiul rural va aduce nemijlocit la o dezvoltată sfera de servicii. Această sferă va asigura un loc de lucru brațelor de muncă „eliberate” din sectorul agricol propriu-zis. Ele vor rămâne tot în spațiul rural, dar vor fi un pic redirectionate în altă sferă - businessul mic și mijlociu, altul decât în agricultură, sfera serviciilor. Dar nu în ultimul rand și în sfera prelucrătoare: omul se transferă, de exemplu, de la cultivarea sorgului în angajat la o fabrică de produs crupe sau amidon. Acest proces va fi continu și de lungă durată, de zeci de ani. Dar, deja acum această trecere de la agricultură la prelucrarea produselor agricole și la sfera serviciilor rurale a început. Potențialul Moldovei, încă insuficient valorificat, este de a ocupa o nișă specifică pe piața agricolă regională și mondială - cea a fructelor și legumelor în stare proaspătă, congelate, procesate. Pentru ca Moldova să ocupe această nișă pe piața internațională este nevoie de mai multe condiții, una dintre ele este și volumul mare de investiții în tehnologiile moderne și în infrastructura de prelucrare, ambalare și depozitare.

Se vor asigura la nivel de comunitate rurală servicii de informare, consultanță și de susținere a afacerilor pentru întreprinderile mici și mijlocii, inclusiv din sectorul de prelucrare a produselor agricole. Se vor efectua controale fitosanitare, veterinară și de alimentație în concordanță cu standardele Comunității Europene și se vor aplica la acreditare standardele internaționale respective. Piața funciară va fi consolidată prin intermediul companiilor de informare privind posibilitățile de vânzare liberă a pământului. Legislația cu privire la vânzările de pământ, ipotecă și creditare va fi revizuită și simplificată. Se vor, amplifica motivațiile de transmitere a pământului în arendă pe termen lung, îndeosebi pentru crearea plantațiilor pomivitice, inclusiv prin acordarea dreptului preferențial arendașului de a cumpăra pământul luat în arendă.

Infrastructura de susținere a dezvoltării pieței funciare va fi susținută de instituții private, care vor activa ca centre-focare de publicitate, vânzări și licitații.

În vederea acordării sprijinului pentru întreprinderile agricole la etapa de postprivatizare ar fi necesar de întreprins următoarele măsuri:

- elaborarea și implementarea unui șir de programe de asistență a fermierilor;
- crearea asociațiilor profesionale și organizațiilor noi ale fermierilor și întărirea celor existente (spre exemplu, a celor din sectorul producerii grâului, strugurilor, pepinieritului, laptelui, crearea punctelor de însămânțare artificială a animalelor, crearea unui sistem de colectare, desfacere și prelucrare primară a producției agricole, precum și încurajarea implicării lor active în elaborarea politicii agrare;

- acordarea serviciilor de informare în domeniul comercializării în conformitate cu standardele din țările occidentale;

- crearea unui sistem coordonat de informare și consultanță la nivel național, pornindu-se de la realizările centrului Agenției de Consultanță și Școlari-zare în Agricultură (ACSA), care va activa pentru comunitățile din zona rurală;

- crearea unei rețele de piețe regionale agricole pentru vânzări cu ridicata, în vederea asigurării oportunităților locale de comercializare pentru fermieri.

În scopul îmbunătățirii finanțării rurale ar trebui de acordat sprijinul necesar pentru dezvoltarea asociațiilor de economii și împrumut în garantarea gajului, în fortificarea capacității Corporației de Finanțare Rurală, în formarea unui fond extrabugetar pentru dezvoltarea sectorului rural. Vor trebui continuate activitățile în cadrul proiectelor Fondului de Investiții Sociale în Moldova (FISM) și Proiectului de Suport Investițional în Sectorul Rural (RISP).

Se vor disemina pe larg informațiile privind creditarea și se vor acorda servicii de consultanță în acest domeniu. Vor fi implementate programe speciale în baza fondurilor de susținere a producerii, din care va avea loc compensarea unei părți a ratei dobânzii la împrumuturile contractate de fermieri în băncile comerciale.

La elaborarea și implementarea politicilor investiționale (inclusiv de atragere a investițiilor străine) și de obținere a asistenței tehnice în agricultură se va ține cont de faptul, că:

- la nivel de agenți economici, cele mai eficiente investiții sunt în: sectorul zootehnic (cu excepția aviculturii); viticultură și pomicultură; legumicultură și cultura cartofului; culturile tehnice (floarea-soarelui, sfecla-de-zahăr, plantele medicinale și eterooleaginoase etc.); înzestrarea tehnică și tehnologică a sectorului agrar; producerea materialului semincier și săditor; (vii) prestarea serviciilor (zooveterinare, de mecanizare, fertilizare, protecție a plantelor etc.);

- la nivel național, prioritatea trebuie acordată sistemelor: de pregătire a cadrelor și de asigurare științifică; de consultanță, diseminare a cunoștințelor și perfecționare profesională a agricultorilor; de aprovizionare cu apă și irigare; de infrastructură (de producere și menire socială).

Trebuie de pus un accent deosebit pe dezvoltarea în mediile rurale a activităților economice neagricole, îndeosebi a celor ce necesită un volum sporit de forță de muncă, ca mijloc de combatere a șomajului rural, inclusiv a activităților de prestare a serviciilor de administrare publică, instruire, ocrotire a sănătății, cultural-sportive, construcție a drumurilor și locuințelor, meșteșugurilor (inclusiv popular-artistice), transporturilor în comun etc. Va continua activitățile ACSA, care acordă asistență în diverse domenii prin instruirea specialiștilor de la nivel de comunitate. Stimularea activităților neagricole din mediul rural va avea loc prin aplicarea dobânzii la ratele subvenționate în cazul afacerilor de tip nou, acordarea facilităților la impozitare, oferirea serviciilor juridice și susținerea business-ului mic și mijlociu. Vor fi create asociații ale micului business și incubatoarele de afaceri în zona rurală. Va fi asigurată diseminarea informației și instruirea privind noile opțiuni economice în zonele rurale.

Pentru îmbunătățirea sectorului de prelucrare agricolă: se va acorda o atenție sporită îmbunătățirii disciplinei din întreprinderi prin îmbunătățirea managementului corporativ și se vor aplica procedurile de lichidare sau restructurare; se va încuraja apariția unor întreprinderi noi. Va continua procesul de privatizare a întreprinderilor ce se află în proprietatea statului. Încurajarea apariției noilor întreprinderi se va produce prin îmbunătățirea mediului de afaceri (reducerea controalelor, simplificarea și reducerea costurilor înregistrării etc.) și prin dezvoltarea infrastructurii rurale (drumuri, rețele de aprovizionare cu apă, gaz etc).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul Funciar nr. 828-XII din 25.12.1991.
2. Bajura T. Economie agrară și dezvoltarea spațiului rural. Chișinău, 2007. 155 p.
3. Bold I. Structuri agrare în lume: Europa 498, 1996.
4. Gortolomei D., Marin S. Economia de piață. Chișinău, 1995. 258 p.
5. Zahiu L. Economia și optimizarea unităților agricole. București: ASE, 1993, p. 15.
6. <http://www.statistica.md> (accesat 13.02.2017).

IMPACTUL CARACTERISTICILOR DEMOGRAFICE ASUPRA INEGALITĂȚII ÎN BUNĂSTAREA GOSPODĂRIILOR CASNICE

Valentina VINOGRADOVA, *cercetător științific,*
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

Summary. The analysis of the impact of demographic characteristics of households on inequality in wealth in the whole country and by regions has been carried out. The following characteristics have been examined: the presence of minor children and age of the head of a household. It is shown that such characteristics as high dependant load, having many children, older age – are factors that accentuate disparity in wealth of the population, which is magnified much in small towns and villages.

Pentru determinarea parametrilor calitativi ai inegalității gospodăriilor casnice se utilizează profilurile de inegalitate, în baza estimărilor cărora este pusă distribuția quintilică a datelor ce caracterizează diferiți factori ai inegalității. Datele statistice pentru astfel de distribuție sunt obținute în rezultatul Cercetării bugetelor gospodăriilor casnice realizate de Biroul Național de Statistică. Divizarea totalității membrilor gospodăriilor casnice în cele 5 grupe quintilice se efectuează în baza cheltuielilor de consum pe cap de locuitor, care mai bine ca veniturile disponibile reflectă nivelul de bunăstare al membrilor gospodăriilor casnice [1, p.73].

Factorii de inegalitate se manifestă prin caracteristicile demografice ale gospodăriilor casnice, precum și prin caracteristicile teritoriale de reședință. Analizând impactul caracteristicilor demografice asupra diferențierii bunăstării, este posibil de a identifica principalele caracteristici ale inegalității.

Gospodăriile casnice cu diferite caracteristici demografice sunt supuse gradului diferit de inegalitate socială. Se observă o anumită legătură între nivelul de bunăstare al gospodăriilor casnice și caracteristicile demografice. În calitate de caracteristici demografice ai inegalității în bunăstare noi evidențiem: vârsta capului gospodăriei casnice și prezența copiilor minori.

Vârsta capului gospodăriei casnice. Vârsta capului gospodăriei casnice este unul dintre factorii care promovează sau împiedică reducerea inegalității în bunăstarea gospodăriilor casnice. În structura de vârstă a capilor gospodăriilor casnice sărace predomină persoane de 65 de ani și peste. În I-a grupă quintilică astfel de gospodării sunt 24,1%, în timp ce ponderea gospodăriilor casnice

în fruntea cărora sunt persoane până la 30 de ani este de doar 4,0% (Tabelul 1). În a II-a grupă quintilică ponderea gospodăriilor casnice în fruntea cărora sunt persoane de 65 de ani și peste este de 31,8%, iar până la 30 de ani – 3,3%. În acest sens, nu este o excepție și stratul de mijloc al gospodăriilor casnice. În a III-a grupă quintilică mai mult de 1/3 din gospodăriile casnice sunt conduse de către persoane de 65 de ani și peste și doar 3,1% - de persoane până la 30 de ani. Această tendință se observă și în a IV-a grupă quintilică, mai prosperă, în care ponderea gospodăriilor în fruntea cărora sunt persoane cu vârsta de 65 de ani și peste este de 31,3%, și până la 30 de ani – 4,2%. Și doar printre cele mai înstărite gospodării casnice din a V-a grupă quintilică partea semnificativă o constituie gospodăriile casnice conduse de persoane cu vârste cuprinse între 50-59 – 29,1%. În a V-a grupă quintilică ponderea gospodăriilor casnice conduse de persoane până la 30 de ani (13,1%) este semnificativ mai mare decât în alte grupe quintilice.

Tabelul 1. Structura pe grupe de vârstă a capilor gospodăriilor casnice (a.2015), %

	Total	Grupe quintilice				
		I	II	III	IV	V
Până la 30 ani	6,0	4,0	3,3	3,1	4,2	13,1
30-39 ani	12,2	19,2	10,2	11,2	10,2	12,1
40-49 ani	15,5	18,8	14,6	12,0	16,9	16,1
50-59 ani	25,4	23,7	25,0	23,5	24,3	29,1
60-64 ani	12,8	10,2	15,2	14,4	13,1	11,1
65 ani și peste	28,1	24,1	31,8	35,8	31,3	18,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC al Republicii Moldova.

Astfel, se formează următoarea situație în grupele de vârstă a capilor gospodăriilor casnice. Printre cei mai puțin asigurați capi ai gospodăriilor casnice predomină persoane cu vârsta de 65 de ani și peste. Ei stau în fruntea la fiecare a patra gospodărie casnică în I-a grupă quintilică și la fiecare a treia gospodărie casnică din a II-a grupă quintilică. Și doar fiecare a douăzeci și cincea și treizecimea gospodărie casnică este condusă de persoane până la 30 de ani.

Printre cei mai înstăriți capi ai gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică predomină persoane cu vârste cuprinse între 50-59 ani. La capul fiecărei a treia gospodării casnice se află persoana din această grupă de vârstă, iar persoane în vârstă de până la 30 de ani – la capul fiecărei a opta gospodărie.

Printre capii gospodăriilor casnice din stratul de mijloc predomină persoane vârstnice: persoane cu vârsta de 65 de ani și peste sunt capii aproape la 1/3 de gospodării (cea mai mare valoare dintre toate grupele quintilice – 35,8%).

Grupul de persoane în vârstă de 65 de ani și peste îl constituie pensionarii. Cu toate că pensiile adesea sunt insuficiente chiar și pentru a menține standardul de trai la nivelul minimului de existență, pensionarii depășesc sărăcia, în principal, prin menținerea activității economice în primii ani după pensionare, căzând de acord cu orice serviciu propus. Cei care reușesc, sprijină gospodăriile casnice pe care le conduc cu venitul suplimentar, ceea ce nu le permite să cadă în sărăcie. De aceea, mai multe gospodării conduse de ei sunt nu doar cele mai sărace în I-a și a II-a grupe quintilice, dar și în a III-a grupă quintilică de mijloc, precum și în a IV-a grupă quintilică mai înstărită.

Repartizarea gospodăriilor casnice conduse de persoane din diferite grupe de vârstă, puțin asigurate și înstărite, demonstrează diferite tendințe în funcție de apartenența teritorială. De regulă, în orașe mari și mici pe măsura majorării vârstei capilor gospodăriilor casnice se reduce în mod constant ponderea gospodăriilor casnice înstărite pe care aceștia le conduc (*Tabelul 2*). Această secvență este încălcată doar de către gospodăriile casnice din orașele mari și mici, vârsta capilor cărora este de 30-39 și 40-49 ani. Astfel, în orașele mari ponderea celor mai înstărite gospodării casnice în fruntea cărora sunt persoanele în vârste cuprinse între 30-39 ani (48,5%) și persoanele în vârste cuprinse între 40-49 ani (51,0%) este mai mică decât în gospodăriile casnice, în fruntea cărora se află persoanele următoarei grupe de vârstă: 50-59 ani (54,9%). O situație similară există și în orașele mici. Ponderea celor mai înstărite gospodării casnice conduse de persoane cu vârste cuprinse între 30-39 de ani (19,4%) și între 40-49 de ani (24,1%) este semnificativ mai mică decât cea a următoarelor două grupe de vârstă - 50-59 ani – 29,6%, 60-64 ani – 28,9%. În plus, ponderea celor mai puțin asigurate gospodării casnice, vârsta capilor cărora este de 30-39 de ani, depășește cu 0,6 p.p. ponderea celor mai înstărite gospodării casnice.

Tabelul 2. Distribuția quintilică a gospodăriilor casnice pe vârstă a capilor și medii (a.2015), %

	Grupe quintilice					Total
	I	II	III	IV	V	
Orașe mari						
Până la 30 ani	1,2	2,5	7,5	10,8	77,9	100,0
30 - 39 ani	1,2	6,2	21,7	22,4	48,5	100,0
40 - 49 ani	0,2	7,6	13,1	28,1	51,0	100,0
50 - 59 ani	4,1	8,4	13,0	19,5	54,9	100,0
60 - 64 ani	3,3	9,2	15,1	29,2	43,3	100,0
65 ani și peste	2,9	14,2	13,6	30,7	38,6	100,0
Orașe mici						
Până la 30 ani	1,5	6,9	24,8	23,5	43,2	100,0
30 - 39 ani	20,0	13,7	23,9	23,0	19,4	100,0
40 - 49 ani	8,8	12,6	22,1	32,4	24,1	100,0
50 - 59 ani	10,4	17,1	15,9	27,0	29,6	100,0
60 - 64 ani	6,3	18,2	26,4	20,3	28,9	100,0
65 ani și peste	7,4	16,3	30,6	31,8	13,9	100,0
Sate						
Până la 30 ani	29,2	24,2	9,0	18,9	18,7	100,0
30 - 39 ani	40,5	22,0	15,4	13,6	8,5	100,0
40 - 49 ani	27,2	21,8	15,6	19,6	15,8	100,0
50 - 59 ani	17,4	20,6	22,7	19,7	19,5	100,0
60 - 64 ani	15,9	26,0	25,2	21,2	11,8	100,0
65 ani și peste	17,5	23,6	30,2	19,8	9,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC a Republicii Moldova.

În sate prosperitatea gospodăriilor casnice nu este atât de direct legată de vârsta capilor care le conduc. Ocuparea forței de muncă în sate este posibilă în principal în agricultură. Această activitate nu aduce mult profit. Majoritatea nu dispun de mijloace acumulate pentru a începe propria afacere. De aceea și în gospodăriile casnice conduse de persoane de toate vârstele, cu excepția grupei de 50-59 ani, cea mai mare pondere îi aparține I-ei grupe quintilice. Și doar în gospodăriile casnice în fruntea cărora se află persoane cu vârsta cuprinsă între 50-59 de ani ponderea celor mai înstărite (19,5%) cu 2,1 p.p. mai mare decât ponderea celor mai puțin asigurate (17,4%). Trebuie de remarcat faptul că în cea mai rea poziție se află gospodăriile casnice în fruntea cărora stau persoane în vârsta cea mai activă de muncă de - 30-39 de ani. În suma totală a acestora

ponderea celor mai puțin asigurați este cea mai mare (40,5%), în timp ce ponderea celor mai înstăriți – cea mai mică (8,5%).

Ca urmare, dependența inegalității în bunăstarea gospodăriilor casnice de vârsta persoanelor care stau în fruntea lor are o direcție teritorială precisă: în orașe mari și mici ponderea celor înstăriți depășește ponderea celor puțin asigurați și scade odată cu creșterea vârstei. Dar, în sate vârsta are un impact redus asupra inegalității în bunăstare, deoarece cea mai mare pondere a tuturor gospodăriilor indiferent de vârsta capilor se referă la I-a grupă quintilică.

Prezența copiilor minori și numărul lor. La evaluarea inegalității în bunăstarea gospodăriilor casnice unul dintre factori importanți este sarcina demografică, în special din partea copiilor. Anume această categorie de populație nu are venit, însă necesită cheltuieli semnificative, care includ nu doar cheltuieli pentru alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, locuință, dar și cheltuieli pentru dezvoltare și educație.

În componența celor mai înstărite gospodării casnice predomină gospodăriile fără copii, în timp ce printre cele mai puțin asigurate gospodării majoritatea o constituie gospodăriile casnice cu copii. În structura a V-a a grupei quintilice gospodăriile casnice fără copii constituie 78,1%, în timp ce în I-a grupă quintilică aceștia sunt de 1,8 ori mai puțini (43,8%) (Tabelul 3). În a III-a grupă quintilică ponderea unor astfel de gospodării este de 71,4%. Prin urmare, cu cât e mai mare nivelul de bunăstare a gospodăriilor casnice, cu atât mai mare pondere în structura lor ocupă gospodăriile fără copii.

O altă situație se creează în gospodăriile casnice cu copii. Cu prezența chiar și a unui copil nu toate gospodăriile sunt capabile să mențină nivelul lor de bunăstare și să nu devină săraci, și mai mult, având trei sau mai mulți copii. În structura celor mai înstărite gospodării casnice a V-a grupă quintilică gospodăriile cu trei sau mai mulți copii constituie doar 0,8%, în a III-a grupă quintilică astfel de gospodării constituie 1,0%, iar în cea mai puțin asigurată - I grupă quintilică – 12,4%.

Tabelul 3. Structura gospodăriilor casnice după numărul de copii (a.2015), %

	Total	Grupe quintilice				
		I	II	III	IV	V
Gospodării cu 1 copil	16,9	21,3	16,5	17,1	15,6	15,7
Gospodării cu 2 copii	11,4	22,6	15,7	10,4	8,2	5,4
Gospodării cu 3 și mai mulți copii	3,1	12,4	3,4	1,0	1,5	0,8
Gospodării fără copii	68,6	43,8	64,4	71,4	74,8	78,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC a Republicii Moldova.

Astfel, printre cele mai înstărite gospodării casnice numărul de gospodării cu trei sau mai mulți copii este de 16 ori mai mic decât în cele mai puțin asigurate. În ceea ce privește gospodăriile cu doi copii și gospodăriile cu un singur copil, ponderea lor printre cele mai înstărite gospodării casnice este de 4 ori și respectiv de 1,4 ori mai mică decât printre cele mai puțin asigurate gospodării.

La distribuția gospodăriilor casnice cu număr diferit de copii pe grupe quintilice, în profil teritorial, se observă aceeași tendință: odată cu creșterea numărului de copii, numărul gospodăriilor mai puțin asigurate devine mai mare și numărul celor înstărite devine mai mic. Astfel, inegalitatea în bunăstare se intensifică. În orașele mari la gospodării casnice cu 1 copil ponderea celor înstărite (47,1%) este de 43 de ori mai mare decât ponderea celor mai puțin asigurate (1,1%) (tabelul 4). În orașele mici ponderea celor mai înstărite se micșorează puțin (17,2%), dar, totuși, depășește ponderea celor mai puțin asigurate - de 1,2 ori (14,4%). În gospodăriile casnice cu un singur copil din mediul rural se observă situația opusă. O parte mai mare din aceste gospodării se referă la I-a grupă quintilică – 31,4%, ceea ce de 3,5 ori depășește ponderea lor în a V-a grupă quintilică (9,0%). Astfel, prezența unui copil în gospodăriile casnice din mediul urban nu creează o amenințare puternică a inegalității în bunăstarea unei gospodării, ceea ce nu se referă la gospodăriile rurale, în care prezența chiar și a unui copil creează dificultăți și agravează inegalitatea.

Tabelul 4. Distribuția quintilică a gospodăriilor casnice după numărul de copii și medii (a.2015), %

	Grupe quintilice					Total
	I	II	III	IV	V	
	Orașe mari					
Gospodării cu 1 copil	1,1	8,3	22,2	21,3	47,1	100,0
Gospodării cu 2 copii	2,3	12,1	24,1	30,3	31,2	100,0
Gospodării cu 3 copii și peste	12,8	26,6	5,8	28,9	25,8	100,0
Gospodării fără copii	2,3	7,6	10,1	23,6	56,4	100,0
	Orașe mici					
Gospodării cu 1 copil	14,4	19,5	23,9	25,0	17,2	100,0
Gospodării cu 2 copii	16,8	23,7	29,1	18,6	11,8	100,0
Gospodării cu 3 copii și peste	42,2	15,5	28,5	10,1	3,7	100,0
Gospodării fără copii	6,6	13,3	23,1	29,9	27,2	100,0
	Sate					
Gospodării cu 1 copil	31,4	22,5	19,5	17,5	9,0	100,0
Gospodării cu 2 copii	41,5	29,4	14,8	9,8	4,6	100,0
Gospodării cu 3 copii și peste	68,0	18,6	4,1	6,5	2,8	100,0
Gospodării fără copii	13,0	21,7	26,3	22,1	16,9	100,0

Sursa: Construit conform datelor CBGC a Republicii Moldova.

Apariția fiecărui copil următor sporește sarcina de întreținere asupra gospodăriei casnice și intensifică amenințarea inegalității în bunăstare. În orașele mari, la gospodăriile casnice cu 2 copii, comparativ cu gospodăriile cu 1 copil, s-a majorat ponderea în I-a grupă quintilică și a scăzut ponderea în a V-a grupă quintilică aproape de 2 ori. Cu toate acestea, în orașe mari la gospodăriile cu 2 copii o parte mai mare rămâne înstărită (31,2%). În orașele mici, comparativ cu gospodăriile casnice cu 1 copil la gospodăriile cu 2 copii ponderea în I-a grupa quintilică crește cu 2,4 p. p., în timp ce ponderea în a V-a grupă quintilică a scade cu 5,4 p. p. În gospodăriile casnice cu 2 copii din mediul rural situația se agravează și mai mult. În cazul în care la gospodăriile casnice cu 1 copil cele mai puțin asigurate sunt de 3,5 ori mai puține decât înstărite, atunci când la gospodăriile cu 2 copii – de 9 ori mai mult.

Astfel, prezența în gospodărie a doi copii are efecte diferite asupra inegalității în bunăstare. În orașele mari gospodăriile casnice fac față sarcinii de întreținere și riscul inegalității pentru gospodării este mic. Însă, în orașele mici și mai ales în sate, prezența a doi copii duce la o creștere bruscă a gospodăriilor casnice mai puțin asigurate și scădere a gospodăriilor casnice mai înstărite, intensificând în așa mod inegalitatea lor în bunăstare.

Cu prezența în gospodărie casnică a 3 sau mai mulți copii în orașele mici și sate amenințarea inegalității se intensifică de multe ori. În orașele mici ponderea celor mai puțin asigurate depășește ponderea celor mai înstărite de 11,4 ori, în sate – mai mult de 24,3 ori. Și doar în orașele mari o pondere mai mare a gospodăriilor casnice cu 3 sau mai mulți copii se referă la a V-a grupă quintilică, depășind ponderea acestora printre cele mai puțin asigurate de 2 ori.

Cu absența copiilor gospodăriile casnice au mai multe șanse de a nu cădea în sărăcie. În orașe și în mediul rural la gospodăriile casnice fără copii ponderea celor mai înstărite depășește ponderea celor mai puțin asigurate (în orașe – de 25 de ori, în orașe mici – de 4 ori, în sate – de 1,3 ori).

Astfel, prezența mai multor copii în gospodăriile casnice în cele mai multe cazuri intensifică inegalitatea în bunăstare, deoarece presupune neocuparea mamei pe piața muncii. Prin urmare, se reduce activitatea economică a gospodăriilor casnice, sporește sarcina de întreținere asupra membrului lucrător a familiei și se majorează gradul riscului de creștere a inegalității în bunăstare în comparație cu gospodăriile casnice fără copii. Gospodăriile casnice cu mulți copii sunt supuși riscului inegalității indiferent de locul lor de reședință, însă, cea mai rea situație este înregistrată la gospodăriile casnice cu copii în orașe mici și sate.

Prin urmare, în Republica Moldova, sarcina de întreținere sporită, mulți copii în familie și vârsta înaintată a capilor gospodăriilor casnice agravează inegalitatea, în special în orașele mici și în sate. De aceea, indicatorii cantitativi și calitativi ai inegalității trebuie să devină un punct de referință cheie a politicii economice și sociale coordonate. Problema discrepantei dintre straturile superioare și inferioare ale societății este imposibil de a rezolva fără revizuirea relațiilor de distribuire, în scopul de a spori sarcina fiscală asupra extra-veniturilor și a majora veniturile persoanelor celor mai puțin asigurate până la normele social acceptabile [2, p.145].

Un accent deosebit trebuie pus pe egalizarea oportunităților vitale ale gospodăriilor casnice cu un număr diferit de copii. Sistemul de măsuri al politicii sociale trebuie să asigure o astfel de situație, în care nașterea unui copil nu ar agrava starea materială și socială a gospodăriilor casnice. Astfel, reducerea decalajului nivelului de bunăstare al gospodăriilor casnice cu un număr diferit de copii și a gospodăriilor casnice fără copii este o condiție importantă pentru eficacitatea politicii sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Rojco A. Inegalitatea în nivelul de bunăstare al populației: parametrii cantitativi și calitativi. În: Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova. Chișinău, 2015.
2. Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe. Chișinău, 2012.

ÎNTRERINDERILE MICULUI BUSINESS - FACTOR DE CONSTITUIRE A CLASEI MIJLOCII

Gheorghe CĂLCĂI, *doctor în filosofie,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politiceal AȘM

Summary. In contemporary societies, middle class is the social relation stabilizer. In Moldova, this class is at the initial stage of development. A valuable means of development is the establishment of SMEs. The core of middle class is represented by these business entrepreneurs. SMEs constitute a separate social group of entrepreneurs and employees with specific features. Currently in our country, 49 800 SMEs operate. They represent more than 97% of all businesses that employ more than half of all employees. The article notes that the revenues of SMEs from sales also rose insignificantly. The author states that in comparison with highly developed countries, Moldova lags behind in this respect. The surest way of developing the middle class is to contribute to the recovery of this sector development, to improve the quality of production and services.

Antreprenorii businessului mic și mijlociu, potențial, constituie baza clasei mijlocii – factorul principal al stabilizării relațiilor sociale. Extinderea acestei categorii de populație, în mare măsură, este stimulată de micile afaceri. Dezvoltarea businessului mic și mijlociu contribuie la creșterea economiei naționale și bunăstării populației. O prioritate deosebită a acestui tip de business este capacitatea lui de a se activa în perioadele recesiunilor economice, contribuind la rezolvarea multor probleme economice și sociale, în special influențează mediul de producere și cel concurențial, contribuie la aplicarea ideilor inovative, la atragerea investițiilor în economia națională, la utilizarea rațională a forței de muncă, la elaborarea politicilor sociale etc.

Pentru țările care au apărut ca independente pe ruinele Uniunii Sovietice, dezvoltarea afacerilor mici și mijlocii și constituirea clasei sociale mijlocii sunt probleme stringente. O rețea extinsă de IMM-uri și o clasă mijlocie numeroasă vorbește despre implementarea reușită a reformelor, iar țările respective avansează ferm pe făgașul economiei de piață și invers, dacă aceste fenomene sunt limitate în desfășurarea lor sau n-au nici o răspândire indică că reformele bat pasul pe loc, iar țara în mod nereușit a pășit spre economia de piață.

Pentru Republica Moldova, problema extinderii sectorului de întreprinderi mici și mijlocii a devenit o sarcină prioritară, o direcție fundamentală a modernizării economiei și vieții sociale. Măsurile menite să realizeze această sarcină

trebuie să cuprindă întreg sistemul IMM, la care se va institui un regim de muncă cu caracter preponderent intelectual și de creație, care se va integra în piața globală, exportând produse și servicii.

Însă, transformările social-economice, care au avut loc în țara noastră în ultimele decenii și măsurile întreprinse de autorități, n-au adus la rezultate scontate: un sistem bine încheșat, numeros și viabil de întreprinderi mici și mijlocii n-a fost creat, lipsa locurilor de muncă s-a resimțit atât în orașe, cât și în zonele rurale. Indicii dezvoltării sectorului nominalizat al economiei în Republica Moldova sunt de câteva ori mai mici față de țările economic dezvoltate. În statele Uniunii Europene, de exemplu, IMM-urile reprezintă 90% din totalul întreprinderilor. Ele generează două din trei locuri de muncă. În anul 2013, peste 21 milioane de IMM-uri asigurau aproape 90 milioane de locuri de muncă.

În așa mod, întreprinderile mici și mijlocii reprezintă coloana cea mai numeroasă și mai importantă a sistemului de unități economice al oricărei țări. Referindu-se la acest tip de întreprinderi, vestitul economist american Peter Drucker scria că “micile afaceri reprezintă catalizatorul principal al creșterii economice”. Acest lucru este dovedit de fapte concrete, deoarece micile afaceri contribuie în cea mai mare măsură la îndeplinirea obiectivelor fundamentale ale oricărei economii naționale. Argumentele care impun să tragem concluzia că IMM-urile joacă un rol prioritar în dezvoltarea economiei naționale și au o superioritate evidentă față de companiile mari sunt următoarele:

- IMM-urile pot fi create cu investiții mai mici în comparație cu instituțiile economice mari, iar perioada de recuperare a acestor sume este de asemenea mai redusă;
- Aceste întreprinderi au un sistem de management, de planificare, organizare și control foarte simplu și eficient;
- IMM-urile aplică mai cu ușurință inovațiile, tehnologiile avansate, modifică mai rapid procesele de producere sau prestare a serviciilor. Aceste instituții sunt mult mai flexibile, se acomodează rapid la conjunctura pieței, schimbările provocate sunt executate în termeni mai restrânși în comparație cu companiile mari;
- Datorită dimensiunilor lor mici și cunoașterii cerințelor pieței, IMM-urile se pot integra mai ușor în rețeaua economică a localităților sau a regiunilor, favorizând dezvoltarea acestora. Astfel, prin crearea locurilor de muncă ele contribuie la reducerea șomajului și creșterii nivelului de trai, iar întreprinzătorii și managerii cu venituri mari formează clasa mijlocie a societății.
- Dimensiunile mici ale acestor întreprinderi permit evitarea birocrăției și dezumanizării;

- IMM-urile, fiind în continuă dezvoltare, duc la formarea unui număr tot mai mare de proprietari și specialiști de calificare înaltă, care completează stralul de mijloc al societății.

Ocupațiile din sfera businessului mic și mijlociu sunt orientate spre obținerea anumitor venituri. În centrul afacerii stă întreprinzătorul. Acesta este o persoană care are curajul să pună în practică o inițiativă nouă și care știe să facă față dificultăților și riscurilor. Inovația, schimbarea și riscul sunt noțiunile centrale ale afacerii. De rând cu lansarea inițiativei, antreprenorul trebuie să organizeze și să asigure managementul, definind strategiile de dezvoltare și realizare. Acesta, alături de angajați, muncește mult, zilnic, indiferent de condițiile create pentru realizarea obiectivelor trasate, pentru dezvoltarea unei afaceri profitabile, de durată, pentru prosperarea situației persoanelor angajate.

Activitatea întreprinderilor businessului mic și mijlociu este pusă în ordine de cadrul său normativ-juridic, care conține mai mult de 30 de acte normative. În anul 1992, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 845 –XII din 3.01.91 “Cu privire la antreprenoriat și întreprinderi”, care a contribuit la reorganizarea multor cooperative și a servit drept stimul pentru înființarea de noi societăți cu răspundere limitată, întreprinderi individuale și societăți pe acțiuni. Peste doi ani, în 1994, a fost adoptată Legea nr. 112-XIII din 20.05.94 “Cu privire la susținerea și protecția micului business”. Acest act normativ reglementează principiile juridice și economice de dezvoltare, susținere și protecție a microîntreprinderilor și întreprinderilor mici. Timp de 10 ani (2006-2016), principalul regulator al activității juridice a businessului mic a fost Legea cu privire la susținerea întreprinderilor mici și mijlocii nr. 206-XVI din 07.07.2006, care a nominalizat categoriile de agenți economici și criteriile de clasificare a IMM-urilor. În prezent, în Republica Moldova funcționează Legea nr. 179 din 21.07.2016 “Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii”. Legea stabilește cadrul legal de activitate a întreprinderilor micro, mici și mijlocii, precum și măsurile de suport din partea statului pentru crearea și dezvoltarea lor.

Sectorul businessului mic și mijlociu din țara noastră este alcătuit din totalitatea întreprinderilor micro, mici și mijlocii și reprezintă o formă specifică de organizare a activității economice, un mecanism economic complex, care îndeplinește funcția de descoperire a căilor și metodelor de utilizare eficientă a resurselor, de regulă, limitate în condițiile situațiilor nedeterminate. Scopul lor este stimularea spiritului de antreprenoriat și de inovare, să contribuie la încurajarea competitivității, creșterii economice și îmbunătățirii calității vieții populației.

Legea Republicii Moldova, “Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii” nr. 179 din 21.07.2016 stabilește că numărul de persoane angajate, venitul anu-

al din vânzări și totalul activelor deținute pot servi drept criterii de raportare a agenților economici la categoriile de întreprinderi micro, mici sau mijlocii. Conform prevederilor legii amintite, la tipul de micro întreprinderi se referă acele formațiuni economice care au în componența lor 1-9 angajați, o cantitate anuală de vânzări nu mai mare de 9 mln lei, iar totalul activelor nu va depăși 9 mln lei (*Tabelul 1*). De întreprinderile mici aparțin acei subiecți economici a căror număr de persoane angajate va fi de 10-49 persoane, iar suma anuală încasată din realizări și cea a activelor nu va întrece 25 milioane lei. Întreprinderile mijlocii vor avea un cotingent de 50-249 salariați, iar totalul vânzărilor anuale și a activelor va constitui nu mai mult de 50 milioane lei.

Tabelul 1. Criteriile cantitative ale IMM-urilor în Republica Moldova

Dimensiunea IMM-ului	Numărul de salariați, persoane	Volumul de vânzări, MDL (EUR)	Activele de bilanț, MDL (EUR)
Micro	1-9	9 mil. MDL	9 mil. MDL
Mici	10-49	25 mil. MDL	25 mil. MDL
Mijlocii	50-249	50 mil. MDL	50 mil. MDL

Sursa: Legea Republicii Moldova cu privire la întreprinderile mici și mijlocii nr. 179 din 21.07.2016.

Etapa actuală de dezvoltare și funcționare a businessului mic și mijlociu în Republica Moldova începe cu a doua jumătate a anilor '80 ai sec. XX. În anul 1987 a fost adoptată Legea URSS "Cu privire la activitatea de muncă individuală", care permitea locuitorilor țării să practice businessul privat. Deja în anul 1991 pe teritoriul Republicii Moldova funcționau 3250 cooperative, care prestau populației servicii și mărfuri de larg consum. A continuat perioada de răspândire largă a cooperativelor, apoi reorganizarea lor în SRL, SA, întreprinderi individuale etc. Materialele statisticii oficiale demonstrează că în anul 2005 în Republica Moldova existau 32,4 mii unități antreprenoriale mici și mijlocii. Informații mai detaliate despre sectorul în cauză ne oferă datele *Tabelului 2*. În anul 2015 numărul întreprinderilor mici și mijlocii a constituit 49,8 mii, ceea ce este de 1,5 ori mai mare față de 2005 sau cu 20 mii unități mai multe. Pe parcursul anilor care s-au scurs după anul 2005 sectorul IMM reprezenta 97% din numărul total al întreprinderilor țării (*Tabelul 2*), astăzi ele fiind considerate coloana vertebrală a economiei naționale. Materialele analizate ne vorbesc că cele mai multe IMM-uri sunt fondate de bărbați (69,3%). Printre întreprinzători este mai însemnată rata celor cu studii superioare – 67,9% (70,6% în

mediul urban și 54,7% în – rural); 20,2% sau aproximativ fiecare al cincilea întreprinzător are studii medii de specialitate (în mediul rural găsim mai mulți businessmani cu studii medii de specialitate – 30,2%, iar în orașe aceștia formează 18,2%). Analiza datelor statistice arată că fiecare al cincilea întreprinzător (21,7%) este în vârstă de până la 35 ani, 60,2% sunt de 35-55 ani, iar 15% sunt în etate de 55-65 ani și numai 2,1% au mai mult de 65 ani. Având în vedere ponderea scăzută a tineretului printre antreprenori, legislația Republicii Moldova prevede măsuri de atragere a persoanelor tinere în business. Legea nr. 179 din 21.07.2016 “Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii” acordă tinerilor antreprenori în vârstă de 18-35 ani, în special celor care pentru prima dată practică activitatea de întreprinzător, un șir de susțineri și facilități la desfășurarea afacerilor proprii. „Întreprinderile debutante, se menționează în legea nominalizată, beneficiază de facilități fiscale sporite, de asistență financiară nerambursabilă și de suport informațional, logistic și consultativ pe o perioadă de 3 ani de la data înregistrării de stat.” [2]

Tabelul 2. Evoluția numărului IMM între anii 2005-2015

Anii	Nr. de întreprinderi, mii		
	Total	IMM	Ponderea IMM în total %
2006	36,1	35,4	98,1
2007	40,0	39,1	97,8
2008	42,1	41,1	97,6
2009	44,6	43,7	97,8
2010	46,7	45,6	97,7
2011	48,5	47,3	97,5
2012	50,7	49,4	97,6
2013	52,2	50,9	97,5
2014	53,7	52,3	97,4
2015	51,2	49,8	97,2

Numărul mediu scriptic al personalului în perioada de gestiune reflectă disponibilul mediu potențial de personal aflat într-o întreprindere mică (mijlocie) pe o anumită perioadă de gestiune (lună, trimestrul sau an) ținând cont și de intrările și ieșirile de personal care au loc în cursul perioadei analizate. Datele statistice reflectă că cel mai mare spor potențialul angajaților din IMM-urile Republicii Moldova l-a cunoscut în perioada de până la 2006. În anul indicat în IMM-uri erau angajate 323,3 mii persoane, iar pe parcursul următorilor 10 ani în aceste instituții au fost ocupate 56-59% din forța de muncă a țării (Tabelul 3).

Din 2006 până 2009 se observă de asemenea o anumită creștere a numărului locurilor de muncă în aceste unități economice. În anul 2008, de exemplu, numărul persoanelor angajate în IMM-uri a crescut față de 2007 cu 3,8%. După aceasta a urmat o perioadă de descreștere și în anul 2015 numărul celor care activau în aceste unități economice s-a micșorat față de 2006 cu 13%. (Tabelul 3)

Cea mai mare parte a angajaților este concentrată în cadrul întreprinderilor mici. Deși acestea constituie numai 20% din totalul IMM-urilor, ele generează 41% locuri de muncă.

Tabelul 3. Dinamica numărului de salariați ocupați în sectorul IMM între anii 2005-2015

Anii	Nr. de salariați, mii persoane		
	Total	IMM	Ponderea IMM în total %
2006	574,9	323,3	56,2
2007	574,1	327,4	57,0
2008	572,1	328,1	57,3
2009	539,2	316,2	58,7
2010	526,2	309,4	58,8
2011	510,2	294,2	57,7
2012	519,9	300,2	57,7
2013	524,5	298,4	56,9
2014	519,4	291,7	56,2
2015	510,3	281,4	55,1

Întreprinderile micro alcătuiesc în sistemul IMM-urilor mai mult de $\frac{3}{4}$, sau 76,7%. Însă ele angajează numai 29,8% salariați, sau mai puțin de $\frac{1}{3}$. Cea mai mică pondere printre IMM-uri o formează întreprinderile mijlocii - 3,2% din total, însă potențialul scriptic al angajaților constituie 29,3%, ceea ce este de aproximativ 10 ori mai mare. Această situație negativă legată de înființarea locurilor de muncă a fost provocată de criza care a pătruns în economie și în toate domeniile vieții sociale.

Veniturile din vânzări sau cifra de afaceri reprezintă suma veniturilor livrate, lucrărilor executate, serviciilor prestate precum și a altor venituri din exploatare, mai puțin rabaturile, remizele și alte reduceri acordate clienților. Analiza datelor statistice ne indică că pe parcursul anilor 2005-2015 veniturile IMM-urilor din vânzări au crescut constant (cu excepția lui 2009) aproximativ cu 9% anual, de la 49011 mii lei la finele lui 2006 până la 86824,6 mii lei în 2015 sau de 1,8 ori mai mult (Tabelul 4).

Tabelul 4. Evoluția veniturilor din vânzări a întreprinderilor din Republica Moldova între anii 2005-2015

Anii	Venituri din vânzări, mii lei		
	Total	IMM	Ponderea IMM în total %
2006	117372,4	49011,6	41,8
2007	248512,7	56738,3	38,2
2008	175058,4	64984,1	37,1
2009	146447,0	57480,0	39,2
2010	117503,2	65263,2	36,8
2011	207676,8	71887,6	34,6
2012	211759,3	73057,0	34,5
2013	231601,4	77413,2	33,4
2014	263281,4	83650,3	31,4
2015	282253,4	86824,6	30,8

Examinarea mărimii ponderii veniturilor din vânzări în totalul întreprinderilor Republicii Moldova ne demonstrează altă situație. Din anul 2006 și până în 2015 rata cifrei de afaceri a IMM-urilor în totalul întreprinderilor s-a micșorat de la 41,8% până la 30,8%. Aceste informații ne vorbesc de faptul că companiile mari desfășoară o activitate mai amplă, produc mai mult decât IMM-urile, și aceasta se reflectă asupra volumului de producție a IMM-urilor.

Marea contribuție a IMM-urilor pe care ele o aduc la crearea noilor locuri de muncă și la acumularea de venituri importante pentru bugetul statului le fac pe aceste instituții să corespundă denumirii „motoare ale creșterii economice”. În prezent, partea cea mai mare a IMM-urilor (19,8 mii unități sau circa 40%) activează în domeniul comerțului. În industria prelucrătoare sunt încadrate 4,2 mii sau 9% din total, în agricultură - 3,1 mii (6,2%), iar în construcție - 2,9 mii, ceea ce alcătuiesc 5,8% din ansamblul întreprinderilor.

Un indice important cu ajutorul căruia se măsoară influența IMM-urilor asupra dezvoltării țării este ponderea volumului producției lor în PIB. Valoarea acestui indice variază semnificativ de la țară la țară. În țările UE sectorul IMM generează 58,4%, în SUA - 43,4%, în Japonia - 63,0%, în Republica Sud - Africană - 60,0%, în Rusia - 21,0%, iar în Republica Moldova - 28,4%. Informația prezentată semnifică că potențialul de dezvoltare a IMM-urilor moldovenești nu este pe deplin valorificat. IMM-urile participă la fabricarea bunurilor și ser-

viciilor, satisfăcând în fond cererea de pe piața internă. IMM-urile joacă un rol deosebit de important în dezvoltarea regională. În anul 2012 circa 40,8% din forța de muncă a întreprinderilor a fost angajată în regiunile Nord, Centru, Sud. Cu toate acestea, peste 60% din IMM-uri sunt concentrate în mun. Chișinău, iar numărul acestora în regiuni este scăzut, în special în localitățile rurale. Dezvoltarea IMM-urilor în zonele rurale, unde nivelul sărăciei depășește de 3 ori nivelul sărăciei din zonele urbane, reprezintă o pârghie sigură de ridicare a bunăstării materiale a populației. Menționăm că sărăcia printre persoanele care practică antreprenoriatul lipsește. Reprezentanții IMM-urilor cu mult întrec alte grupuri de lucrători după nivelul de studii, la toți parametrii bunăstării materiale, la principalele forme de activitate obștească. În medie, aceștia sunt mai calificați din punct de vedere profesional, calitatea vieții lor este mai înaltă, sunt mai mobili, iar o parte, deși mică, din antreprenorii mici și mijlocii (2-3%), conform criteriilor elaborate, pot fi considerați ca reprezentanți ai clasei de mijloc.

Examinarea rolului întreprinderilor mici și mijlocii în constituirea clasei mijlocii demonstrează că în Republica Moldova deja s-a format un sistem de instituții a micului business. Aceste întreprinderi demonstrează o superioritate evidentă față de companiile mari. Clasificarea IMM-urilor a fost efectuată în conformitate cu criteriile reflectate în legislația țării. Sunt evidențiate trei tipuri de întreprinderi: micro, mici și mijlocii. Sectorul IMM al țării noastre constituie circa 50 mii unități economice la care lucrează mai mult de 97 % salariați. Cresc, dar încet, veniturile IMM-urilor din vânzări. Ponderea IMM-urilor în PIB este modestă (mai puțin de 1/3). Cea mai mare parte a întreprinderilor studiate activează în comerț – 2/5, iar în mun. Chișinău – 3/5. Analiza datelor statistice și a situației create în Republica Moldova impune societatea noastră să treacă la un ritm rapid de dezvoltare a acestor unități economice, deoarece aceasta este o cale sigură și de succes a creării locurilor de muncă, ridicării nivelului de trai al populației și constituirii clasei mijlocii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea Republicii Moldova Nr. 179 din 21.07.2016 "Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii". Chișinău, 2016, p. 3/11.
2. Datele statistice din prezenta lucrare sunt culese din "Indicatorii vizând activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în anii 2009 – 2015 IMM_2015(8) [Mod compatibilitate] – Microsoft Excel.
3. Legea Republicii Moldova Nr. 179 din 21.07.2016 "Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii". Chișinău, 2016, p. 8/11.

STRUCTURA OCUPAȚIONALĂ A POPULAȚIEI ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII PROCESELOR DE CONSTITUIRE A CLASEI MEDII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Mihail POTOROACĂ, cercetător științific stagiar,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. This article presents various aspects regarding the use of the socio-occupational criteria in the research of middle class. Occupation can serve as a good indicator of belonging to a social stratum. The study presents the way in which the major occupational groups can be used to estimate the potential middle class in the Republic of Moldova. It is investigated how socio-occupational status intersects with other criteria of delimitation of the middle class. Status inconsistency is a characteristic situation for the Republic of Moldova.

De obicei, atunci când este studiată structura unei societăți se folosește un complex de indicatori. Criteriile cele mai des utilizate sunt: ocupația, sursa de venit, nivelul venitului, gradul de bunăstare al gospodăriei, gradul de control asupra resurselor economice, sectorul economic de activitate, posibilitățile de promovare. Pe lângă factorii de mai sus, cu caracter economic, mai sunt utilizați și astfel de indicatori precum capitalul cultural sau stilul de viață [1].

În cadrul studiului prezent au fost trasate următoarele obiective: identificarea și analiza metodelor de studiere a clasei medii în baza criteriului socioocupational; identificarea ponderii potențialei clase medii din Republica Moldova în baza criteriului socioocupational; studierea relației dintre ocupație și celelalte criterii de identificare a clasei medii.

Multe din cercetările stratificării sociale realizate în lume se bazează pe profesie. Argumentele aduse de Hauser și Featherman în favoarea unei astfel de abordări ar fi:

- aproape întreaga populație a societăților contemporane lucrează, iar profesia determină modul în care o persoană își petrece timpul;
- postul deținut oferă informații privind abilitățile tehnice și sociale ale persoanei. Acesta determină locul social și situația economică în care se află individul, și în prezent, și în perspectivă;
- descrierile profesiilor sau ocupațiilor sunt stabile în timp. Ceea ce permite de a construi anumite trasee profesionale, prin întrebări retrospective, și astfel de a studia mobilitatea socială [2, p.2].

Ocupația “oferă informații prețioase despre venit, nivelul de instrucție, stilul de viață, atitudini și comportamente” [după 1, p. 375].

În anii '70 ai secolului trecut, Giele și Oenen au propus o clasificare bazată pe premisa că ocupația unui individ ar fi un bun indicator al locului în procesul de producție. Clasele pe care le-au propus ei sunt: burghezia sau clasa medie de sus, mica burghezie sau clasa medie de jos, fermieri, clasa muncitoare și proletariatul sau muncitorii necalificați [3, p.915].

Gerard Bouchard propune o clasificare socială în funcție de caracterul muncii efectuate (manual/non-manual), diferențele dintre “gulerele albe” și “gulerele albastre”, diferențele dintre nivelele de calificare. Ca urmare, societatea ar putea fi împărțită în următoarele clase: “gulerele albe” nivel superior, “gulerele albe” nivel inferior, muncitori calificați, muncitori semi-calificați și muncitori necalificați [3, p.915].

Criteriile folosite de David Grusky pentru a clasifica societatea sunt: caracterul preponderent al muncii: manual/non-manual, tipul de angajare: salariat sau lucrător pe cont propriu, nivelul de calificare, sectorul economic [3, p.915].

În general, putem vorbi despre abordări “obiective” (de exemplu, venitul) și abordări “subiective” (de exemplu, autoidentificarea) în cercetarea structurii sociale a unei societăți. Dacă luăm în calitate de indicator statusul socioprofesional sau ocupațional al unei persoane, atunci și acesta, la rândul său, este constituit dintr-o serie de criterii, fiind și acestea obiective sau subiective. Criteriile obiective care ar putea fi luate în seamă sunt specificul ocupației, nivelul de educație. Printre criteriile subiective poate fi menționat și prestigiul unei profesii [3].

Ultima abordare presupune construirea unui sistem de ranguri ale profesiilor. Ocupația unui respondent este comparată cu acest sistem și în rezultat se determină locul pe care persoana îl ocupă în cadrul structurii sociale. Prestigiul unei profesii se bazează pe reprezentările sociale pe care populația le are în privința valorii și aprecierii de care profesia se bucură. Prestigiul ne arată și nivelul de dezirabilitate al profesiei [2, p.3].

În țările cu economie de piață dezvoltată este obișnuit să se vorbească despre clasa medie veche și clasa medie nouă din perspectiva statusului socioprofesional. În acest sens, mai jos este prezentată o variantă simplificată a unui tabel realizat de Octavian-Marian Vasile în baza modelului claselor sociale propus de Anthony Giddens.

Clasa medie veche sunt angajatorii, proprietari de întreprinderi mici și mijlocii, precum și angajații pe cont propriu în industrie și agricultură. Clasa medie nouă sunt angajații caracterul muncii cărora este unul non-manual.

Tabelul 1. Modelul claselor sociale propus de A. Giddens, [1, p. 375]

Status ocupațional	Apartenența la clasă	Caracterul muncii
Angajator	Clasa de sus sau clasa de mijloc veche (în funcție de mărimea întreprinderii)	
Angajat pe cont propriu	Clasa de mijloc veche (antreprenori în industrie și în agricultură)	
Angajat	Clasa medie de sus și clasa medie de jos (în funcție de poziția ocupată: superioară sau inferioară)	non-manual
	Clasa muncitoare de sus	manual calificat
	Clasa muncitoare de jos	manual necalificat
Neocupat	Status temporar (pentru cei neocupați pe termen scurt) sau subclasa (pentru cei neocupați pe termen lung)	

Pentru țările foste membre ale Uniunii Sovietice este caracteristică o situație ce impune o abordare aparte asupra cercetării procesului de constituire a clasei medii. În aceste țări, inclusiv și în Republica Moldova, nu exista proprietate privată. Prin urmare, o așa categorie precum “clasa medie veche”, prezentă în țările din Occident, nu avea cum să existe în țările din lagărul socialist. Există însă intelectualitatea, care ar fi putut forma “clasa medie nouă”, a specialiștilor înalt calificați și bine plătiți. În cazul Republicii Moldova, aceasta însă nu a putut să se adapteze și să-și valorifice potențialul în anii de după obținerea independenței. Această stare de fapt se datorează crizelor economice prin care a trecut țara, politicilor deficitare, mentalității moștenite din experiența de viață în precedentul regim. Micii proprietari au întâmpinat și ei greutăți în a se impune. Specificul Republicii Moldova constă în faptul că atât “clasa medie veche”, cât și “clasa medie nouă” sunt doar la început de formare. O situație similară depistăm și în societatea din Rusia. Potrivit mai multor autori, din prima categorie fac parte, în perspectivă, proprietarii de întreprinderi mici și mijlocii, din cea de-a doua – salariații, care au un serviciu bine plătit [4, p. 200].

O problemă ce apare atunci când se studiază apartenența la clasa medie este dacă aceasta să fie studiată la nivel individual sau la nivel familial. Atunci când într-o familie toți membrii maturi au același status socioprofesional, situația este clară privind statusul familiei. Dificultățile apar atunci când, de exemplu, soțul și soția au ocupații cu status diferit. În ce categorie intră o astfel de familie? O abordare propusă de cercetătorii din Rusia este ca în clasa mijlocie să

intre familiile în care cel puțin jumătate din membrii adulți fac parte din clasa medie la nivel individual [5].

Atunci când se vorbește despre clasa medie, uneori se pomenește despre nucleul și periferia ei. În viziunea unui grup de cercetători ruși, la periferie sunt cei care sunt foarte aproape de clasa medie, însă nu fac parte din ea. Din punct de vedere socioprofesional, la periferia clasei medii s-ar afla cei care au studii superioare, dar nu au un serviciu sau o ocupație cu status înalt. Tot aici s-ar afla și studenții, care după obținerea studiilor au șansă de a obține un job care să le aducă și un status înalt [5].

Un aspect al profesiei care poate fi luat în considerare atunci când se studiază clasa medie, în cazul salariaților, este “autonomia”. Putem vorbi despre trei tipuri de autonomie:

- autonomie profesională - se referă la particularitățile de participare a persoanei în procesul de producție, în ce măsură individul este independent în controlul asupra îndeplinirii unei sarcini (ce să facă, cum să facă);
- autonomia regimului de lucru – persoana singură decide privind modul în care își organizează timpul de lucru, perioadele în care își ia concediu;
- autonomia socială – se referă la modul în care se relaționează cu conducerea și colegii [4, p. 213-214].

Pentru persoanele din categoria salariaților, membri ai clasei medii este specifică, de obicei, autonomia la locul de muncă.

Un alt aspect important este problema stabilității statusului socioprofesional. Pentru ca o persoană să fie inclusă în clasa medie, aceasta trebuie să posede un loc de muncă stabil, să fie angajată pe o perioadă nedeterminată. În privința stabilității statusului, putem vorbi și despre un aspect psihologic, angajatul trebuie să nu aibă teamă că va putea pierde locul de muncă. Din păcate, crizele economice din perioada de după obținerea independenței Republicii Moldova au avut un efect nefast asupra stării de siguranță în privința locului de muncă. O mare parte a populației s-a aflat într-un continuu “stres profesional”. Aici trebuie de menționat și o astfel de problemă ca necongruența dintre statusul profesional și venit. Mulți dintre specialiștii înalt calificați au fost nevoiți să plece din țară în căutarea unor locuri de muncă care să le asigure existența, iar joburile pe care le au în străinătate nu întotdeauna sunt pe măsura calificării lor [6, p. 31].

Alte aspecte legate de ocupație în ceea ce privește clasa medie sunt posibilitățile de promovare și statutul de supervisor al altor angajați [1, p. 375].

În 2003, un grup de cercetători din Rusia, realizând o cercetare amplă privind clasa medie, au folosit următoarele criterii pentru a delimita clasa medie din punct de vedere socioprofesional: nivel de educație înalt (studii superioare),

caracterul non-manual al muncii, angajarea pe o perioadă nedeterminată (ceea ce reprezintă un lucru stabil). La aceste criterii se mai adaugă posesia unei poziții de conducere. Estimarea s-a făcut în felul următor: inițial, au fost selectați toți respondenții care cumulează primele trei criterii, apoi la aceștia au fost adăugați toți patronii de întreprinderi mici care nu satisfac primele trei criterii. Statutul de patron a fost considerat suficient pentru a accede în clasa medie [5].

Identificarea unei potențiale clase medii în baza grupelor majore de ocupații. Într-un studiu realizat de profesorul I. Mărginean, s-a încercat estimarea clasei medii din România în baza grupelor majore de ocupații, care, în virtutea caracterului non-manual al muncii, fac parte din clasa medie din punct de vedere socioprofesional. În acest sens, s-a folosit Clasificatorul ocupațiilor din România, care este armonizat cu International Standard Classification of Occupations (ISCO-88, care ulterior a fost reformat în ISCO-08) [7, p.788-789]. Similar Clasificatorului din România, în Republica Moldova avem Clasificatorul ocupațiilor din Republica Moldova (CORM 006-14), care la momentul actual este armonizat cu ISCO-08 [9]. Principiile oficiale în funcție de care este construit clasificatorul ISCO-88 și cel ISCO-08 sunt nivelul de educație și calificarea [8, p.228].

În *Tabelul 2* sunt prezentate grupele majore de ocupații împreună cu nivelul de calificare pe care îl implică.

Tabelul 2. Grupele majore de ocupații conform CORM 006-14 și nivelele de calificare

GRUPA MAJORĂ		Nivelul de calificare
1.	Legislatori, membri ai executivului, alți înalți demnitari și conducători ai administrației publice, conducători și funcționari superiori din unități	3+4
2.	Specialiști în diverse domenii de activitate	4
3.	Tehnicienii și alți specialiști cu nivel mediu de calificare	3
4.	Funcționari administrativi	2
5.	Lucrători în domeniul serviciilor și comerț	2
6.	Lucrători calificați în agricultură, silvicultură, acvacultură, piscicultură și pescuit	2
7.	Muncitori calificați și asimilați.	2
8.	Operatori la mașini și instalații; asamblori de mașini și echipamente	2
9.	Muncitori necalificați	1
10.	Forțele armate	1+2+4

Sursa: Clasificatorul ocupațiilor din Republica Moldova [9, p.5].

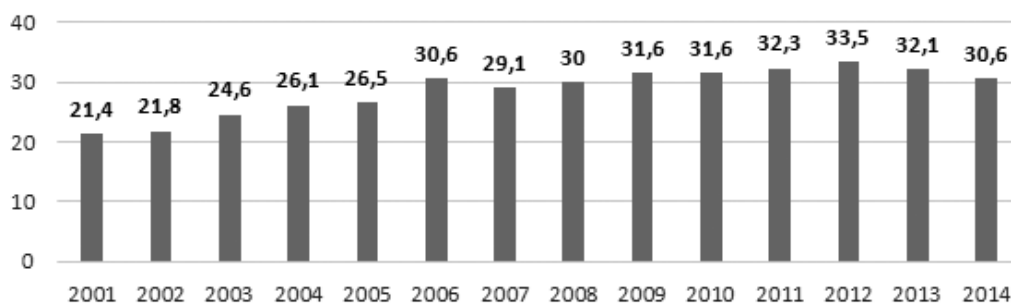
Potrivit Clasicatorului, nivelul 1 de calificare „cuprinde ocupațiile legate de îndeplinirea unor sarcini simple și de rutină sau sarcini executate manual. Pentru mai multe ocupații de nivelul 1 de calificare poate fi necesară forța și/sau rezistența fizică”. Nivelul 2 de calificare „necesită un nivel relativ înalt de cunoștințe și abilități în efectuarea calculelor, precum și deprinderi bune de comunicare interpersonală”. Ocupațiile de nivelului 3 de calificare „sunt legate de executarea unor sarcini tehnice sau practice complexe care necesită un spectru vast de cunoștințe factologice, tehnice și procedurale în domenii speciale”. Ocupațiile nivelului 4 de calificare „sunt legate de executarea sarcinilor care necesită rezolvarea unor probleme complexe, adoptarea deciziilor și abordarea creativă a unui spectru vast de cunoștințe teoretice și practice în domenii speciale de activitate” [9, p.5].

În cercetarea din România, menționată mai sus, primele patru grupe majore au fost utilizate pentru a estima clasa medie. Sunt grupele care presupun un lucru preponderent non-manual de o calificare înaltă [7, p.790].

Avantajul folosirii grupelor majore de ocupații, pentru identificarea ponderii unei potențiale clasei medii, este că oferă posibilitatea cercetării evoluției în timp a structurii ocupaționale, deoarece clasificarea propusă este folosită atât în recensăminte, cât și în anuare și alte studii statistice.

În prezentul studiu am încercat să aplicăm metoda folosită de profesorul I. Mărginean, pentru a studia cum a evoluat în timp ponderea populației care ar putea face parte din clasa medie.

În Fig. 1 este prezentată dinamica ponderii celor 4 grupe majore de ocupații în cadrul populației ocupate.

Fig. 1. Ponderea populației ocupate din primele 4 grupe majore de ocupații din totalul populației ocupate (%)

Sursa: Datele sunt calculate de autor în baza Anuarelor Statistice [10,11,12].

Observăm că din 2001 și până în 2014 ponderea ocupațiilor cu calificare înaltă a crescut aproape cu 10% și reprezintă aproape o treime din totalul populației ocupate. La prima vedere ar fi un lucru îmbucurător. Însă este cam complicat de a interpreta situația într-o asemenea direcție. Deoarece numărul populației ocupate a scăzut între timp și nu se știe exact, în ce măsură creșterea se datorează faptului că sunt mai multe persoane cu calificare înaltă și nu scăderii numărului de persoane cu ocupații de calificare joasă (prin migrație, de exemplu). Sunt necesare studii suplimentare în acest sens.

Am încercat în continuare să vedem care sunt domeniile economiei în care sunt încadrați cei din primele 4 grupe de ocupații.

Tabelul 3. Grupele majore de ocupații și domenii ale economiei în 2014 (în %)

	Agricultură, economia vânatului și piscicultură	Industrie	Construcții	Comerț cu ridicata și cu amănuntul; hoteluri și restaurante	Transporturi și comunicații	Administrație publică; învățământ; sănătate și asistență socială	Alte activități
Total	30,5	12,3	5,6	17,1	5,7	19,5	9,3
Grupa 1	3,7	12,3	3,3	34,0	8,0	20,4	18,2
Grupa 2	1,3	9,6	1,6	8,0	5,0	52,4	22,1
Grupa 3	3,6	9,7	0,0	12,3	4,5	56,0	13,2
Grupa 4	0,0	0,0	0,0	11,1	25,0	24,6	32,4
Grupa 5	0,0	1,9	0,0	62,9	1,9	20,7	11,8
Grupa 6	100,0	-	-	-	-	-	-
Grupa 7	1,2	45,0	36,3	9,4	4,6	0,0	2,8
Alții	49,9	13,6	3,4	8,4	9,5	10,5	4,8
din care, Grupa 9	62,6	9,3	2,8	7,6	2,0	10,6	5,0

Sursa: Datele sunt calculate de autor în baza rezultatelor Anchetei Forței de Muncă realizat de BNS [13].

Din Tabelul 3 se observă că o mare parte din cei care fac parte din grupele majore 1-4 sunt încadrați în domeniul Administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială. O bună parte din cei care fac parte din grupa 1, 34%, sunt încadrați în domeniul Comerț cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante. Sunt foarte puțini cei care sunt ocupați în agricultură și industrie.

Relația dintre ocupație și celelalte criterii de identificare a clasei medii. Teoretic, profesia cuiva poate oferi informații privind alte aspecte ale vieții acelei persoane. Cunoscând profesia unei persoane, putem deduce care este nive-

lul ei de educație, aproximativ ce venit are, care este caracterul muncii pe care o îndeplinește, stilul de viață, structura motivațională, perspectivele sociale. Așa se întâmplă de exemplu în SUA, unde nivelul de educație este legat de exercitarea unei anumite profesii și obținerea unui anumit nivel de venit. Se pare că nu așa stau lucrurile peste tot. În cazul mai multor state se observă un fenomen ce este numit incongruența de status. Se pare că și în cazul Republicii Moldova este la fel [2, p.2].

În vara anului 2006, Centrul de Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice și Politice a realizat sondajul „Cercetarea clasei medii în Republica Moldova”. Am încercat să constatăm, în baza acestuia, în ce măsură criteriul socioprofesional este congruent cu percepția privind venitul și autoidentificarea respondenților.

Tabelul 4. Relația dintre ocupație și venitul respondenților raportat la necesități

Este cu mult mai mic decât are nevoie familia Dvs.	Este puțin mai mic decât are nevoie familia Dvs.	Este cam egal cu nevoile familiei Dvs.	Este puțin mai mare decât nevoile familiei Dvs.	Este cu mult mai mare decât nevoile familiei Dvs.
53,6%	24,2%	16,2%	4,8%	1,2%

Din *Tabelul 4* observăm că aproape 4/5 din populația cu status socioprofesional înalt consideră că veniturile lor sunt cu mult mai mici sau mai mici decât nevoile pe care le au.

Tabelul 5. Relația dintre ocupație și venitul în lei pe membru de familie

Până la 500 lei	501 - 1000 lei	1001 - 1500 lei	1501 - 2000 lei	2001 - 2500 lei	2501 - 5000 lei	5001 - 9999 lei	Peste 10000 lei
6,4%	18,7%	10,4%	13,0%	13,0%	28,8%	7,4%	2,3%

În *Tabelul 5* este prezentată distribuția răspunsurilor privind venitul în lei pe membru de familie pentru cele 4 grupe majore de ocupații. Observăm că nu există o tendință specială. Trebuie de menționat faptul că o mare parte din respondenți, inclusiv din cei ocupați în câmpul muncii, au refuzat să menționeze venitul.

În continuare am dorit să vedem cum se autoidentifică cei cu ocupații de calificare înaltă.

Tabelul 6. Relația dintre ocupație și autoidentificare

Nivelele 8, 9, 10	Nivelele 6, 7	Nivelele 4, 5	Nivelele 1, 2, 3
14,8%	35,4%	40,6%	9,2%

Observăm că jumătate din cei cu status socio ocupațional înalt se autopercep la un nivel scăzut al scării sociale.

În concluzie, putem menționa că criteriul socio ocupațional poate fi considerat un bun indicator al clasei medii, în special datorită stabilității sale. Aproape o treime din populația ocupată a Republicii Moldova ar putea constitui clasa medie din punct de vedere ocupațional. Dar, deoarece doar un singur criteriu nu poate fi luat în considerare, este dificil de a avea o imagine clară în privința clasei medii din Republica Moldova din cauza fenomenului incongruenței de status.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vasile O. M. Stratificarea socială în România: o analiză de clase latente. În: Calitatea Vieții, XIX, 2008, nr. 3–4, p. 365–388.
2. Косова Л.Б. Как оценить неравенство: сравнительный анализ подходов к измерению социальной стратификации. <https://publications.hse.ru/articles/101702582> (accesat 21.02.2017).
3. Ioniță A. C., Vasile V. To be or not to be middle class in Romania. In: Procedia Economics and Finance, 2015, 32, p. 914 – 922.
4. Голенкова З. Т., Игитханян Е. Д., Голиусова Ю. В., Орехова И. М. Российский средний класс: особенности профессионального поведения. In: Средний класс в современной России. Москва: Институт социологии РАН, 2008, p. 199-222.
5. Авраамова Е. М. и др. Средние классы в России: экономические и социальные стратегии, Московский Центр Карнеги. Москва: Гендальф, 2003. 506 с.
6. Социально-профессиональный портрет и квалификационные характеристики среднего класса. In: Средний класс в современной России, p. 25-32.
7. Mărginean I. Estimation of middle class size in Romania. În: Procedia Economics and Finance, 2015, 22, p. 787 – 793.
8. Аникин В. А. Средний класс и тенденции изменения социально-профессиональной структуры России. In: Средний класс в современной России, p. 223-253.
9. Ordin cu privire la aprobarea Clasificatorului ocupațiilor din Republica Moldova (CORM 006-14), Monitorul Oficial nr.120-126/670 din 23.05.2014, In: [http://www.angajat.md/files/Clasificatorul%20ocupațiilor%20\(1\)%20ro.pdf](http://www.angajat.md/files/Clasificatorul%20ocupațiilor%20(1)%20ro.pdf) (accesat 21.02.2017).
10. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2002. Departamentul Statistică și Sociologie al Republicii Moldova, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2193> (accesat 21.02.2017).
11. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2008. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2193> (accesat 21.02.2017).
12. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2015. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2015/Anuar_statistic_2015.pdf (accesat 21.02.2017).
13. Forța de muncă în Republica Moldova: Ocupare și șomaj. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/ocupare_somaj/Forta_Munca_2015.pdf (accesat 21.02.2017).

ROLUL MIGRAȚIEI LA CONSTITUIREA CLASEI MIJLOCII

Ina FILIPOV, *doctorand,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. In the present article is approached the problem of migration based on some consequences that it generates them. Thus, although we assist to an increasing dependence of Moldovan citizens to migration, it is more intensively encouraged the idea of positive effects of migration, not only for migrant's family, but also for the origin country or region. The argument is reflected in the large inflow of remittances that have significantly contributed to the improvement of living standards, welfare of migrants' families, they have reduced poverty level, have diminished social inequalities, etc. In these circumstances migration creates also opportunities for the formation of the middle class in the Republic of Moldova. We find that in the process of formation of middle class, the important active agents are the group of Moldovan migrants or their families. Therefore, the study seeks to highlight the role of migration factor for the society, for the process of formation of the social classes based on the level of society development.

În prezent, fenomenul migrațional a evoluat într-un important factor al schimbărilor sociale și într-un impuls al dezvoltării. Migrația aduce transformări de natură socioeconomică și culturală, atât pentru țara gazdă, cât și pentru țara de origine, generând schimbări temporare sau definitive ale realității umane, ale stilului de viață, cu intervenții asupra caracterului și dinamicii grupelor sociale, fapt ce conduce la o continuă reajustare a organizării sociale.

Motivația principală a migrației este una de natură economică, respectiv, obținerea unui venit cu mult mai mare decât cel obținut în țară. În mare parte, migrații își motivează decizia de a pleca prin gradul sporit al sărăciei la care sunt supuși, calitatea vieții în continuă scădere. Sărăcia, din perspectiva funcționării sociale normale, este „o situație caracterizată prin lipsa mijloacelor materiale necesare vieții” [1, p.90]. În acest context, rațiunea moldovenilor de a migra se exprimă printr-un mecanism de soluționare a problemelor cauzate de lipsa veniturilor, a locurilor de muncă motivante, a condițiilor șubrede de trai etc. Condițiile care s-au creat astăzi în țara noastră transformă emigrarea într-un orizont de viață, fiind determinată nu doar de venituri, dar și de neîncrederea în sistemul instituțional și decidenți.

Deși în ultima perioadă migrația este tot mai des asociată cu dezvoltarea, bunăstarea, oportunități și progres, nu excludem și altă latură a acestui fenomen -

cea cu implicații serioase asupra societății. Astfel, constatăm că importanța migrației forței de muncă are o determinare ambiguă, iar uneori contradictorie, având un aport de beneficii la asigurarea bunăstării, dar și o doză de efecte negative care cere soluții și intervenții din partea statului. Prin urmare, migrația afectează în general atât individul, cursul vieții sale, relațiile sociale, familiale, cât și instituțiile socioeconomice și politice, în special ale țării de origine [2, p.57]. În fluxul efectelor pe care le generează migrația, ca fenomen extrem de complex, nu excludem și influențele asupra structurii de clasă a societății. Mai curând, există o relație de reciprocitate dintre acestea, în sens că, pe de o parte, migrația poate fi stimulată de clasa socială de jos, iar pe de altă parte, beneficiile migrației (spre exemplu, remitențele) creează șanse de constituire sau dezvoltare a claselor sociale de mijloc sau sus. Din această perspectivă, dar și din afirmațiile cercetătorilor care susțin că în Republica Moldova nu există clasă de mijloc [3], subiectul respectiv prezintă interes de studiu. Astfel, abordarea problematicii migraționale raportată la structura de clasă a societății și a oportunităților pe care le creează pentru constituirea clasei mijlocii este absolut necesară. Scopul acestei cercetări este determinarea rolului contributiv al migrației la constituirea clasei mijlocii în Republica Moldova.

Pentru început se cere clarificarea noțiunilor de clasă socială și a clasei de mijloc. În literatura de specialitate, conceptul de clasă socială are mai multe accepțiuni: a) clasa ca prestigiu, status, cultură sau stil de viață; b) clasa ca inegalitate structurală derivată din posedarea resurselor economice și de putere; c) clasa ca (potențial) actor social și politic [4, p.366].

Este evident faptul că, o clasă socială nu se reduce la dimensiunea economică, la criteriile economice de diferențiere a clasei sociale adăugându-se ocupația, educația, valorile, mentalitățile și stilurile de viață. Fiecărei clase sociale îi corespund comportamente de clasă (constituite în timp), care au la bază învățarea rolurilor de clasă, dobândirea atitudinilor proprii rolului de clasă [5, p. 307].

În principiu, definirea conceptului de clasă socială implică conexiunea la o serie de alte concepte privind grupuri ierarhizate de populație: clase, categorii, straturi sociale. Ierarhizările se constituie ca urmare a interacțiunilor sociale între oameni, în funcție de anumite criterii, cum ar fi: educația, ocupația, venitul, puterea, proprietatea, prestigiul social etc. [6, p. 175].

Cât privește clasa socială de mijloc, este unanim recunoscut faptul că majoritatea țărilor dezvoltate datorează progresul și stabilitatea economică clasei mijlocii, care ocupă un loc de seamă în structura socială a acestor țări. Misiunea istorică a clasei de mijloc este stipulată de funcțiile pe care aceasta din urmă le

îndeplinește în societate. Anume clasa de mijloc reprezintă fundamentul social și forța motrice a reformelor, ea asigură reproducerea forței de muncă înalt calificate, contribuie la dezvoltarea progresului social, tehnico-științific, apariția inovațiilor, menținerea integrității și identității culturale a societății [7, p. 97].

Înțelegem că acest grup social se deosebește de restul populației prin faptul că este activ din punct de vedere economic, pune valoare pe libertatea economică și personală, este satisfăcut de stilul de viață, deschis către valorile democratice, este preocupat de funcționarea unui guvern puternic, care să poată asigura stabilitatea în societate. Astfel, clasa de mijloc se manifestă ca un garant al stabilității și consolidării societății, al dezvoltării și progresului economic.

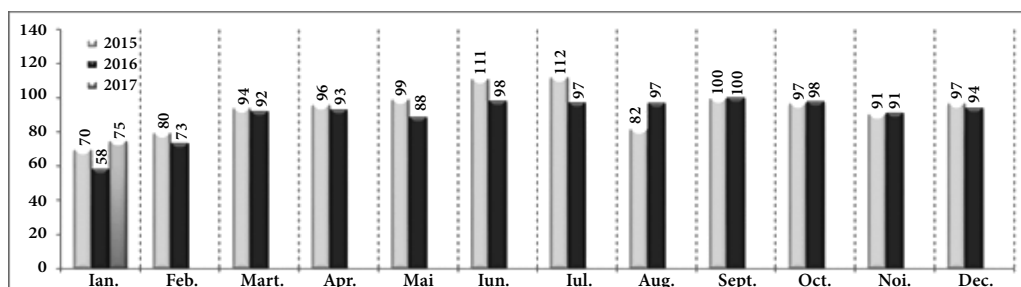
Dacă clasa de mijloc nu se regăsește în structura socială a societății, cum este cazul țării noastre, sau este într-un volum foarte mic, asta vorbește de nivelul scăzut al dezvoltării economice, de rata sporită a sărăciei, de calitatea actului de guvernare și valorificare a democrației. Un tablou clar în acest sens ne oferă Raportul Dezvoltării Umane pentru 2015, potrivit căruia Republica Moldova se clasează pe poziția 107 din 188 de țări și teritorii, conform Indicelui Dezvoltării Umane (IDU). Valoarea IDU al Moldovei pentru 2014 constituie 0,693, care plasează țara în categoria de dezvoltare umană medie, pe locul 107 din 188 de țări și teritorii. În perioada 1990 – 2014, valoarea IDU al Moldovei a crescut cu 6,3%, speranța de viață la naștere în Moldova a crescut cu 6,6 ani, durata medie de școlarizare a crescut cu 4,8 ani, iar durata scontată de școlarizare au scăzut cu 0,1 ani. Venitul național brut pe cap de locuitor a scăzut cu 20,8% în perioada 1990 – 2014 [8].

În acest context, guvernul ar trebui să fie interesat de constituirea clasei mijlocii deoarece aceasta ar putea fi fundamentul stabilității sociale, sprijinul statului, garant al dezvoltării și al creșterii competitivității economice. Totodată, constituirea și dezvoltarea clasei mijlocii este strâns legată de reducerea sărăciei, fiind astfel o sursă de completare a clasei de mijloc reducând-o pe cea de jos. Țara are nevoie de resurse capabile să conducă la constituirea clasei mijlocii. Un asemenea potențial îl oferă migrația.

Din perspectiva fenomenului migraționist, se pare că „plecarea în lume”, în căutarea unei anumite forme de bine individual, reprezintă expresia concentrată a faptului că oamenii nu sunt dispuși să renunțe definitiv la vreuna dintre marile valori democratice precum libertatea, egalitatea și prosperitatea, dar că sunt dispuși să o sacrifice temporar pe una dintre ele, pentru a-și crea condițiile împlinirii celorlalte [9, p.11]. În principiu, asigurarea acestor valori, indiferent că e vorba doar de una dintre ele, sau toate luate împreună, este condiționată de

potențialul financiar al cetățenilor, pe care, îl pot obține doar emigrând. Chiar și în țară nu te bucuri în egală măsură de valorile democratice în lipsa posibilităților financiare. Nu poți vorbi de libertate, egalitate sau prosperitate atunci când veniturile foarte mici te încadrează în clasa socială de jos. Astfel, migrația își justifică importanța prin prisma beneficiilor financiare și a volumului remitențelor care contribuie atât la asigurarea propriei bunăstări, cât și a bunăstării societății în general. Respectiv, migrația internațională este unul dintre motoarele principale de schimbare atât a standardelor de viață a indivizilor (prin creșterea substanțială a veniturilor), cât și a stilului lor de viață. [10, p. 41] Aici este momentul să subliniem importanța remitențelor.

Fără îndoială, banii trimiși acasă în susținerea rudelor aflate în țară sunt surse importante de venit pentru aceștia din urmă, dar și pentru îmbunătățirea situației monetare și financiare a statului. Astfel, interesul față de remitențe nu scade. Datele arată că volumul transferurilor migranților este în continuă creștere, deși au fost perioade când volumul acestora a scăzut. Conform statisticilor BNM, cel mai mare volum al remitențelor a fost înregistrat în anul 2008 – 1,66 miliarde de dolari. În 2016, volumul total al transferurilor bancare de mijloace bănești din străinătate în favoarea persoanelor fizice din Republica Moldova a constituit 1,079.24 milioane dolari SUA. Tot datele arată că 83,8 la sută din transferuri au fost efectuate prin sisteme de remitere de bani (doar în USD, EUR și RUB) fără deschiderea conturilor bancare, iar restul – prin virament în conturi (în diverse valute) [11]. În luna ianuarie 2017, prin intermediul băncilor licențiate au fost transferate din străinătate în favoarea persoanelor fizice mijloace bănești în valoare netă de 74.58 mil. USD (în creștere cu 28.1 la sută față de ianuarie 2016) [12]. În Fig. 1 sunt reflectate transferurile de mijloace bănești din străinătate efectuate în favoarea persoanelor fizice în dinamica lunară în perioada 2015 – ianuarie 2017.

Fig. 1. Transferurile de mijloace bănești din străinătate efectuate în favoarea persoanelor fizice în dinamica lunară în perioada 2015 – ianuarie 2017

Sursa: BNM.

Prin urmare, volumul remitențelor subliniază utilitatea acestora, care este incontestabilă. Migranții, fie revenind, fie prin transferul de bani către rudele aflate în țară, aduc o plusvaloare bunăstării, făcând uz de resursele, deprinderile și aptitudinile obținute în străinătate. Totodată, banii și experiența din străinătate mai înseamnă investiții în inițierea și dezvoltarea afacerilor. Remiterile schimbă consumul gospodăriilor și atitudinea față de bunurile de consum și față de servicii. De fapt, remitențele permit nivelarea consumului gospodăriilor casnice, ceea ce duce la scăderea sărăciei tranzitorii. Astfel, fluxurile financiare de peste hotare au asigurat un trai sigur pentru familiile cu migranți. În cele din urmă, multe persoane se bucură de un standard mai înalt de viață, care nu ar fi posibil fără remitențe.

Pe lângă avantajul economic al migrației și remitențelor există și alte beneficii. Este exemplul moldovenilor reveniți acasă cu o achiziție importantă, respectiv cunoștințele și abilitățile noi obținute în timpul lucrului în diferite domenii. Migrația permite cunoașterea de noi tehnologii moderne, învățarea diferitor strategii de planificare și organizare a afacerilor, împrumutarea unor idei de afaceri și punerea în aplicare la întoarcerea în țară [13, p.25].

Sintetizând avantajele migrației și a remitențelor, putem afirma că migrația înseamnă strategie de dezvoltare, înseamnă oportunități și potențial. Toate acestea pot constitui, așa cum am menționat mai sus, importante resurse în constituirea clasei mijlocii. Respectiv, beneficiile migrației se transformă în factori sau condiții ai constituirii sau dezvoltării clasei mijlocii.

În acest context, fără să luăm în seamă efectele negative ale migrației, considerăm că migrația și procesul de constituire a clasei mijlocii se întrepătrund. Dacă clasa de mijloc este indicatorul bunăstării unei țări, atunci migrația este cea care aduce această bunăstare. Iar bunăstarea, pentru cei care cunosc experiența migrației, fie direct, fie prin intermediul unei rude plecate, înseamnă situație materială prosperă, înseamnă șanse pentru o educație mai bună, acces la servicii de calitate, la o infrastructură dotată, posibilitatea de a călători, de a iniția o afacere etc. Aceste efecte pot implica formarea unui segment al populației care întrunește indicatorii de bază ai clasei mijlocii.

O altă constatare pe care o putem face este că aceste două fenomene - migrația și constituirea clasei de mijloc, se influențează reciproc. Această reciprocitate rezultă din sincronizarea efectelor negative sau pozitive ale migrației cu structura socială, dar și condițiile social-economice și politice care însoțesc societatea la un moment dat.

Suntem conștienți de faptul că, constituirea clasei mijlocii devine cu atât mai dificilă, cu cât cetățenii aleg să emigreze în căutarea unei vieți mai bune

într-un spațiu benefic aspirațiilor și posibilităților lor de dezvoltare. În rezultat, țara noastră pierde un important „contribuabil” de formare a clasei mijlocii, iar pentru cetățeni, condiția plasării în clasa mijlocie o constituie situația materială, motiv pentru care aceștia emigrează. Potrivit datelor din cercetarea realizată de Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetari Juridice și Politice în cadrul proiectului instituțional „Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană”, intenția de plecare este declarată de 38,3% din numărul respondenților. Situația este reflectată în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Intenția de plecare peste hotare

Dvs. personal, intenționați să plecați peste hotare în următoarele 6 luni?	N	%
Da	452	38,3
Nu	727	61,7
Total	1179	100,0

Sursa: Rezultatele cercetării sociologice „Cercetarea clasei medii în Republica Moldova” realizat în perioada iulie – septembrie 2016.

Observăm că intenția de plecare cuprinde mai multe motive, dar una importantă fiind cea pentru muncă (corelarea a două motive: căutarea unui loc de muncă și loc de muncă deja existent) în proporție de 36,7% din numărul respondenților care și-au manifestat intenția de a pleca. Scopul de reîntregire a familiei manifestat de 3,7% din numărul respondenților înseamnă și probabilitatea că aceștia pleacă definitiv din țară.

Tabelul 2. Scopul plecării peste hotare

Scopul călătoriei (Răspuns multiplu)	N	% din 452
Turism	151	33,4
Vizită la rude, prieteni	123	27,2
Reîntregirea familiei (căsătorie, reunificare etc.)	17	3,7
Căutare de lucru	127	28,1
Loc de muncă existent/deja găsit/aranjat	39	8,6
Afaceri/interes de serviciu (delegație)	16	3,5
Studii	8	1,7
Motive medicale/tratament	4	0,8
Altul	7	1,5

Sursa: Rezultatele cercetării sociologice „Cercetarea clasei medii în Republica Moldova” realizat în perioada iulie – septembrie 2016.

Plecarea pentru muncă, în general, în altă țară, nu atrage doar pe cei care se află la limita minimului de existență, dar și acel segment al populației care posedă un nivel mai ridicat al potențialului migrațional. Acest lucru se datorează faptului că principala resursă a acestei categorii de cetățeni o constituie cunoștințele și aptitudinile, nivelul lor de pregătire profesională. Corelate, aceste resurse sporesc capacitatea acestor persoane de a schimba locul de trai și de muncă, de a obține alte calificări și deprinderi.

Prin urmare, migrația ajunge să fie privită uneori ca o „invazie” a săracilor în lumea dezvoltată, unde aceștia își caută propășirea economică. Alteori, migrația este înțeleasă ca un proces din care țările bogate au doar de câștigat, prin aceea că, atrăgând lumea intelectuală a societăților sărace, profită de capacitatea acestora de muncă înalt calificată, fără să fi investit în formarea ei profesională. [9, p.4]

Revenind la relația de reciprocitate dintre fenomenul migrațional și potențialul clasei medii, constatăm că aceasta ne duce nu doar spre dezvoltare, bunăstare, dar și spre reducerea oportunităților pentru constituirea clasei mijlocii. Aceasta se explică prin faptul că, noi completăm deficitul de resurse umane al altor țări, furnizându-le potențialul creativ și generator de idei, respectiv potențialul intelectual. Însă, existența salariului și a unui loc de muncă nu rezolvă aspectul social al problemelor ce generează migrația, atâta vreme cât nu se intervine asupra explorării valorilor democratice ce se manifestă prin stabilitate economică și politică, siguranța intereselor economice, securitatea valorilor personale, garanții pentru evitarea șocurilor economice și sociale etc.

În acest context, constituirea clasei mijlocii, raportată la fenomenul migrațional, subsumează o serie de factori care condiționează întregul proces. Aceștia ar fi:

1. Piața forței de muncă. În condițiile actuale, numărul locurilor de muncă cu nivel înalt de calificare și foarte bine remunerate este restrâns, fapt ce împiedică mobilitatea în clasa de mijloc sau stimulează ideea de emigrare;
2. Piața de consum. Comportamentul și procesul de consum al reprezentanților clasei de mijloc este condiționat de prețurile și calitatea produselor;
3. Piața imobiliară. Piața imobiliară afectează procesul de constituire al clasei mijlocii prin costul foarte mare al bunurilor imobiliare și accesul la ele din ce în ce mai restrâns. Astfel, procurarea unui apartament sau case este un subiect sensibil și un obstacol în alăturarea la clasa mijlocie. Această problemă cere soluții și intervenții din partea factorilor de decizie. Din păcate, cetățenii găsesc soluția prin emigrare;

4. Sistemul fiscal. Volumul cel mai mare de impozite și taxe, în orice societate, vine de la clasa de mijloc. Fiind principalii contribuabili la bugetul de stat, reprezentanții acestei clase sunt preocupați de calitatea bunurilor și serviciilor. În condițiile în care sistemul fiscal este unul abuziv, se creează condiții pentru economia tenebră și eschivarea de la respectarea obligațiilor fiscale;

5. Dreptul la proprietate și accesul la justiție. Clasa de mijloc stimulează dezvoltarea antreprenoriatului, care este garantat de respectarea dreptului la proprietate și asigurat de un sistem judecătoresc echitabil;

6. Sistemul de educație și sănătate. Se consideră că membrii clasei de mijloc sunt cei mai importanți consumatori ai serviciilor de sănătate și educație. În principiu, toate clasele sociale au acces la serviciile respective, dar calitatea acestora este diferită, fiind condiționată de costul mare și imposibilitatea unora de a beneficia de ele;

7. Sistemul de asigurări sociale. Clasa mijlocie atinge un nivel de trai decent la apropierea vârstei de pensionare. Doar că sistemul de pensii din țara noastră nu oferă asemenea garanții. [14, p.154]

În concluzie, contrar laturii negative a fenomenului migrației, susținem ipoteza influenței acestuia asupra constituirii clasei mijlocii în Republica Moldova. Influența este rezultată din însumarea beneficiilor migrației, precum veniturile, nivelul de trai, bunăstarea, stilul de viață, beneficiile, care în același timp se manifestă ca factori ai constituirii clasei mijlocii. La rândul său, clasa mijlocie, din oportunitățile create de migrație, poate fi constituită din populația care se bucură de bunăstare, de un nivel de trai ridicat, productivă, independentă financiar, cu propriul stil de viață, cu un comportament propriu de consum și, nu în ultimul rând, care dispune de o experiență și educație specială. Deși această situație o creează cetățenii prin efortul pe care îl depun, insistăm asupra faptului că procesul de constituire a clasei mijlocii ar trebui să devină o problemă a statului, care să identifice un set de măsuri și soluții capabile să mențină cetățenii în țară, să-i determine pe cei plecați să revină, familiile să se reintregească aici în țară și nu în afară, iar clasa mijlocie să fie un simbol al tendinței de dezvoltare, de creștere economică, de reforme și schimbări.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Fieraru P. D. Libera circulație a persoanelor în Uniunea Europeană. Despre condițiile imigranților români în Europa după aderare. Iași: Editura Lumen, 2008.
2. Vlase I. Migrația și revenirea românilor în țară. Implicații. În: Este România altfel? Societatea și sociologia ... încotro? / Coordonator: Horațiu M. Rusu. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2015.

3. <http://moldnova.eu/ro/stirile-diminetii-republica-moldova-nu-exista-clasa-de-mijloc-13360.html/> (accesat 20.02.2017).
4. Vasile O. M. Stratificarea socială în România: o analiză de clase latente. În: *Calitatea vieții*, XIX, 2008, Nr. 3–4.
5. Urse L. Stiluri de viață ale clasei de mijloc rurale. În: *Calitatea vieții*, XVI, 2005, Nr. 3–4, p. 307.
6. Mocanu V. Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014.
7. Sorocean O. Structura socială: standarde occidentale și specificul autohton. În: *Analele ASEM*. Ediția a II-a. Secția II. Economie fundamentală și aplicată, 2014, Nr.1.
8. Raportul Dezvoltării Umane pentru 2015, <http://hdr.undp.org/en/2015-report> (accesat 20.02.2017).
9. Bocancea C. Migrație, aculturație și valori politice. În: *Sfera politicii*, 2011, Nr. 12 (166), Volumul XIX. p.11.
10. Sandu D. Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990 – 2006. București: Fundația pentru o Societate Deschisă, 2006.
11. <https://www.bnm.md/ro/content/evolutia-transferurilor-de-mijloace-banesti-din-strainatate-efectuate-favoarea-persoanelor-2> (accesat 19.02.2017).
12. <https://www.bnm.md/ro/content/analiza-grafica-transferurilor-de-mijloace-banesti-efectuate-favoarea-persoanelor-fizice-41> (accesat 19.02.2017).
13. Consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare în Moldova. Elaborat de Centrul de Analiza și Investigații Sociologice, Politologice și Psihologice și Agenția Internațională pentru Informație din Țara de Origine pentru: Banca Mondială în cadrul Rețelei de învățare a specialiștilor din domeniul migrației și remitențelor (MIRPAL). Chișinău, 2010.
14. Спесивцева А.Л. Институциональные факторы роста среднего класса. În: *Вестник науки Сибири*, 2013, № 1 (7)б, p. 154.

COMBATEREA SĂRĂCIEI PRIN INTERMEDIUL PROGRAMELOR ȘI PROIECTELOR DE INVESTIȚII

Svetlana PETRAȘCU, *lector universitar,*
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Summary. This work reflects the results of study regarding combating of poverty through foreign investment projects and programs that help people especially those from rural areas. It is worth mentioning that the phenomenon of poverty and social inequality are interconnected, because inequality is seen as a social and political problem as well as an economic issue. Developing economic activities through investment projects is vital for combating poverty. The benefits are directly related to the creation of jobs, the economic exploitation of resources (agriculture, tourism, industry and services), the horizontally development of economy, attracting additional financial resources in the rural area, bringing funds to local budgets. Thus, the research proved that combating poverty mainly in rural areas can be achieved only through the investment projects and programs, the implementation of which help to support farmers from individual agricultural sector, increase income and economic activity and improve rural development.

Republica Moldova este o țară rurală, unde 58 % din populație locuiește în mediul rural. Cu toate realizările obținute în ultima perioadă, mulți oameni din mediul rural trăiesc în condiții de sărăcie.

În concepția lui François Bourguignon, vicepreședinte al Băncii Mondiale, sărăcia, creșterea economică și inegalitatea formează un triunghi, iar acești termeni interacționează, influențându-se reciproc.

De aceea, reducerea sărăciei, ridicarea standardele de viață în zonele rurale, creșterea economică și, nu în ultimul rând, combaterea inegalității sociale sunt principalele priorități ale Guvernului. Programele internaționale, precum Programul Compact al Corporației Provocările Mileniului, cu proiecte de reabilitare a sistemelor de irigare și a infrastructurii drumurilor, sunt menite să aducă propria contribuție la reducerea sărăciei și inegalităților sociale din mediul rural, creșterea locurilor de muncă, precum și la fortificarea durabilității economice a Moldovei.

Articolul include analiza combaterii factorului sărăciei pe baza finanțării directe din programele și proiectele internaționale. Analiza a fost realizată în baza materialelor informaționale ce sunt disponibile pe suporturi de hârtie și electronice, sinteza literaturii naționale și internaționale, datele Băncii Națio-

nale a Republicii Moldova și Biroului Național de Statistică, analizelor colectate de la agenții economici, ce-și dezvoltă activitatea pe baza de proiecte.

Charles Booth a fost unul dintre primii cercetători care a încercat să stabilească un standard consecvent al sărăciei, care se referă la lipsa condițiilor necesare de bază pentru a susține o existență fizică sănătoasă – hrană suficientă și adăpost care să facă posibilă funcționarea eficientă a corpului [1,p.297].

Tranziția la economia de piață în Republica Moldova, războiul din Ucraina, embargoul din Rusia și problemele financiare interne au provocat mari dezechilibre economice, modificări substanțiale în structura veniturilor populației ce a dus inevitabil la o explozie masivă a sărăciei.

În anul 2002, 40% din populația țării era descrisă ca fiind săracă, iar mai mult de o persoană din patru trăia în sărăcie extremă [2, p.9].

Sărăcia era în mare măsură o problemă a regiunilor rurale și afecta 70% din totalul muncitorilor agricoli și fermierilor mici. Locuitorii mediului rural erau cei mai vulnerabili în fața sărăciei extreme. Incidența cea mai mare a sărăciei și a sărăciei extreme se întâlnea în familiile cu trei sau mai mulți copii, în familiile cu un singur părinte și printre bătrânii singuratici. Sărăcia extremă era destul de acută: 33% din copii cu vârsta până la cinci ani nu beneficiau de alimentație adecvată pentru a-și satisface necesitățile decente de sănătate și educație.

În ceea ce privește dimensiunea rurală a sărăciei, evidențiem unele caracteristici concrete: din 700 de mii de angajați în agricultură în anul 2001 au rămas 300 de mii în 2008. Această reducere nu este o manifestare a modernizării agriculturii, ci a declinului acestei ramuri. Din 400 de mii de persoane care au plecat din agricultură 200 de mii au migrat peste hotare, 100 de mii s-au angajat în alte domenii, iar 100 de mii au rămas șomeri. Astfel, toate aceste schimbări au dus la un grad al sărăciei și al inegalităților sociale extreme în Republica Moldova.

Fenomenul inegalității a fost confirmat de PNUD în cadrul proiectului “Dezvoltarea capacității pentru monitorizarea sărăciei”. Potrivit sondajului de opinie (2002) realizat în cadrul acestui proiect, 67,9% din populația Republicii se considera săraci [3, p.8].

În baza unei cercetări efectuate în cadrul Indexului global al foametei pe 2008 realizat de Institutul de cercetare în domeniul politicilor alimentare din SUA, Republica Moldova a fost inclusă în lista celor mai flămânde state din lume.

Conform studiului, Republica Moldova a ajuns printre cele mai flămânde 30 de țări, alături de Cuba și Peru. Rata înfometării populației a fost calculată în baza unor indici, între care nivelul deficienței calorice la populația matură, nivelul malnutriției infantile și ratele mortalității au fost infantile cauzate de maladii digestive.

În ultimii ani, Guvernul Republicii Moldova mobilizează de la partenerii săi de dezvoltare bani în condiții preferențiale pentru a reduce fenomenul sărăciei. Beneficiind de această asistență (scheme de credit, granturi sau subvenții), antreprenorii din mediu pot să-și dezvolte afacerile, să-și crească semnificativ calitatea și capacitatea de export a produselor, astfel devenind mai competitivi și creând noi locuri de muncă pentru populație. Ratele dobânzii la aceste finanțări preferențiale sunt mai joase, sau, în cadrul granturilor și subvențiilor, nu există. De asemenea, perioada de rambursare a împrumuturilor este de câteva ori mai mare decât la creditele comerciale, multe din ele având și perioade de grație.

Astfel, putem menționa, că în ultimii ani autoritățile au demarat o serie de programe și proiecte de investiții menite să schimbe mult calitatea vieții oamenilor din mediul rural, să le aducă un plus de confort și să le creeze noi oportunități de dezvoltare.

Tablelul 1. Programe și Proiecte Internaționale implementate în Republica Moldova

Denumirea Programului	Finanțator	Bugetul
Subvenționarea Activităților Producătorilor Agricoli	Bugetul Public Național	900,0 mln MDL
Programul Rural de Reziliență Economico-Climatică Incluzivă Componenta pentru Tinerii Antreprenori (Ifad VI)	Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agricolă (IFAD)	12,7 mln USD
Programul Dezvoltării Sistemelor de Irigare la Scară Mică	Uniunea Europeană	24,9 mln MDL
Programul de Vânzări în Rate 2KR în Agricultură Performantă Irigată	Guvernul SUA	4, 6 mln USD
Proiectul Energie și Biomasă în Moldova	UNDP Moldova, Uniunea Europeană	0, 4 mln EUR
Proiectul Securității Alimentare pentru Fermierii Neprivilegiați	Guvernul Japoniei	157.9 mln MDL
PROIECTUL AMEILIORAREA COMPETITIVITĂȚII: PAC-2 (Componenta de Granturi de Cofinanțare)	Asociația Internațională de Dezvoltare (AID)	3,0 mln USD
PROIECTUL AGRICULTURA COMPETITIVĂ (MAC-P): "Sporirea Productivității Solurilor prin Intermediul Managementului Durabil al Terenurilor (MDT)"	Banca Mondială, Fondul Global de Mediu	3, 0 mln USD

S. PETRAȘCU • Combaterea sărăciei prin intermediul programelor și proiectelor de investiții

Programul de Comercializare a Cazanelor pe Biomasă	Uniunea Europeană	
Dezvoltarea Afacerilor Inovatoare Pentru o Creștere Economică Durabilă la Nivel Local	Ministerul Afacerilor Externe al Norvegiei	
Credit de Asistență Oferit de Guvernul Polonez	Guvernul Poloniei	100,0 mln EUR
Proiectul de Ameliorare a Competitivității, Faza II (Pac 2), Linia de Credit	Banca Mondială	29,4 mln USD
Programul Rural de Reziliență Economico-Climatică Incluzivă (Ifad Vi) - Infrastructură	Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agricolă (IFAD)	3, 8 mln USD
Programul Rural de Reziliență Economico-Climatică Incluzivă (Ifad VI) – pentru ÎMM	Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agricolă (IFAD), Guvernul Republicii Moldova	4, 8 mln USD
Programul Rural de Reziliență Economico-Climatică Incluzivă (Ifad VI) – Finanțare Rurală Incluzivă	Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agricolă (IFAD)	3,7 mln USD
Programul Rural de Reziliență Economico-Climatică Incluzivă (Ifad VI) – Agricultură Conservativă și Lanțuri Valorice	Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agricolă (IFAD) Fondul Global de Mediu (GEF)	4,6 mln USD
Programul de Stat de Stimulare a Participării la Tîrguri și Expoziții	Bugetul Public Național	
Programul Horizon-2020 al Uniunii Europene	Uniunea Europeană	80, 0 mln EUR
Programul Cosme al Uniunii Europene	Uniunea Europeană	2, 3 mln EUR
Echipa de Susținere a Micului Business Moldova	Guvernul Suediei, Uniunea Europeană	
Programul de Parteneriate de Afaceri Public-Private	Agenția Austriacă pentru Dezvoltare	
Concursul Proiectelor de Transfer Tehnologic	Academia de Științe a Moldovei (din Bugetul Public Național)	10,0 mln MDL
Proiectul pentru Competitivitatea Agriculturii în Moldova Sectorul Horticol	Banca Mondială, Guvernul Suediei	7,0 mln USD
Proiectul pentru Competitivitatea Agriculturii în Moldova Practici Conservativă	Fondul Global de Mediu, Banca Mondială	3,0 mln USD

INEGALITĂȚI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA. CONSTITUIREA CLASEI DE MIJLOC

Programul de Restructurare a Sectorului Vitivinicol "Filiera Vinului"	Banca Europeană de Investiții	75,0 mln EUR
Programul de Atragere a Remitențelor în Economie - Pare 1+1	Bugetul Public Național, Uniunea Europeană	85,6 mln MDL
Fondul de Garantare a Creditelor	Bugetul Public Național, Uniunea Europeană	47,8 mln. MDL
Linia de Finanțare pentru Eficiență Energetică în Republica Moldova - Moseff	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Uniunea Europeană	42,0 mln EUR
Facilitatea de Finanțare pentru Eficiență Energetică în Sectorul Rezidențial în Republica Moldova - Moreeff	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Uniunea Europeană, Guvernul Suediei	35.0 mln EUR
Credite pentru Scopuri Investiționale (Dlc - Reflow)	Ministerul Finanțelor DLC	5,6 mln USD 5,6 mln EUR 320,6 mln MDL
TOTAL		86, 8 mln USD 340,3 mln EUR 1546,9 mln MDL

Sursa: Datele statistice ale BNM.

Din *Tabelul 1* observăm că bugetul total al programelor și proiectelor internaționale care sunt eligibile constituie: 86,8 mln USD; 340,3 mln Euro; și respectiv 1 546,9 mln MDL.

Printre cei mai importanți finanțatori ai proiectelor investiționale în localitățile rurale se menționează Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD).

La sfârșitul anului 2013, Banca a semnat un număr total de 105 proiecte investiționale în țară care cuprind energetica, transporturile, activitatea economică agricolă, industria și sectoarele bancare cu o valoare cumulată de 818 milioane de euro de la inițierea operațiunilor sale în Republica Moldova în anul 1991.

Valoarea totală a acestor proiecte, inclusiv finanțarea de către Bancă, a fost de 1,65 miliarde de Euro. Plățile cumulate s-au ridicat la 447 milioane de euro. Din investițiile Băncii, 43 la sută au fost direcționate sectorului financiar, 32 la sută – sectorului de infrastructură, 19% – sectorului corporativ și 6% – sectorului energetic. BERD este, de asemenea, angajată într-un dialog intens cu autoritățile privind politicile publice pentru a aborda provocările-cheie ale perioadei de tranziție.

Un finanțator important privind proiecte investiționale în mediul rural este Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agricolă (IFAD), care ulterior, prin Hotărârea nr. 980 din 25.09.2000 a Guvernului Republicii Moldova a fost creată Unitatea pentru Implementarea Proiectului (UIP).

Obiectivele de bază ale IFAD-lui sunt orientate spre mobilizarea resurselor, acordând posibilități celor săraci din mediul rural de a îmbunătăți alimentația, de a spori producerea produselor agricole precum și veniturile. IFAD efectuează finanțare directă prin acordarea împrumuturilor și granturilor la condiții avantajoase, atrage resursele de cofinanțare întru realizarea proiectelor și programelor inițiate de IFAD. IFAD conlucrează cu mai multe organisme, inclusiv și cu Banca Mondială, băncile regionale de dezvoltare, alte instituții regionale financiare, agențiile din familia ONU, mai multe dintre care în comun acordă cofinanțarea proiectelor IFAD.

În cadrul Proiectului Finanțare Rurală și Dezvoltare a Întreprinderilor Mici (IFAD I) au fost acordate 411 împrumuturi unui număr de 2 170 de beneficiari (fondatori ai întreprinderilor creditate) în valoare totală de 9 926 mii dolari SUA. În rezultatul proiectelor investiționale finanțate au fost create 6 171 locuri noi de muncă, dintre care 3 490 permanente și 2 691 sezoniere; au fost creditați 5 700 de membri ai 27 asociații de economii și împrumut, valoarea totală a împrumuturilor constituind 1 170 mii dolari SUA. Totodată, în cadrul proiectului au fost create 16 asociații de economii și împrumut, care ulterior au beneficiat de asistență tehnică și servicii de consultanță oferite în scopul consolidării acestora.

În cadrul Proiectului de Revitalizare a Agriculturii (IFAD II) (2006-2013) 133 de primării au beneficiat de suport financiar pentru elaborarea planului de dezvoltare a satului; în rezultat, 103 din acestea au fost finanțate; în scopul dezvoltării capacităților instituționale ale partenerilor de implementare a proiectului, pe parcursul întregii perioade de activitate au fost instruite peste 400 persoane, inclusiv antreprenori rurali, angajați ai băncilor comerciale, reprezentanți ai companiilor de consultanță și reprezentanți ai Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare. Pentru dezvoltarea IMM au fost acordate 214 de împrumuturi unui număr de 549 de beneficiari, în valoare totală de 14 180 mii dolari SUA, având o distribuție geografică în 30 raioane ale republicii; împrumuturile fiind debursate prin intermediul a 8 bănci comerciale. În rezultatul proiectelor investiționale finanțate au fost create 3 888 locuri noi de muncă.

Pe parcursul derulării Programului de Dezvoltare a Afacerilor Rurale (IFAD III) (2006-2011) 152 antreprenori rurali au beneficiat de suport la elaborarea planurilor de afaceri, acordat prin intermediul a șapte companii specializate,

adițional au fost acordate consultanță unui număr de 5 696 antreprenori rurali pentru dezvoltarea IMM au fost acordate 131 de împrumuturi unui număr de 359 de beneficiari, în valoare totală de 10816 mii dolari SUA. împrumuturile au fost debursate prin intermediul a 7 bănci comerciale. În rezultatul finanțării proiectelor de investiții în scopul dezvoltării IMM au fost create 1 700 locuri noi de muncă. au fost finanțate 32 proiecte de investiții în infrastructură, inclusiv 12 proiecte de construcție/reabilitare a drumurilor cu o distanță totală de 12,4 km, 3 apeducte cu lungimea totală de 10,1 km, 2 conducte de gaze naturale cu lungimea totală de 4,6 km și 15 proiecte de reabilitare a sistemelor de irigare pentru suprafața totală de 3,9 ha terenuri agricole. În rezultatul implementării acestor proiecte au beneficiat 108 întreprinderi, 1842 gospodării țărănești și 39 228 persoane fizice.

Programul de Servicii Financiare Rurale și Marketing (IFAD IV) (februarie 2009 – martie 2014) a venit în ajutorul populației cu un șir de activități privind dezvoltarea lanțului valoric: au fost instruite 3497 persoane, prin intermediul a 146 seminare de instruire locale, 11 vizite de studiu internaționale și 7 vizite ale experților internaționali. Pentru dezvoltarea IMM au fost acordate 207 împrumuturi unui număr de 268 beneficiari în valoare totală de 3,5 milioane dolari SUA. Împrumuturile au fost debursate prin intermediul a cinci bănci comerciale și a Corporației de Finanțare Rurală. În rezultatul finanțării proiectelor de investiții în scopul dezvoltării IMM au fost create 279 locuri noi de muncă. Au fost organizate 19 sesiuni de instruire în scopul dezvoltării capacităților instituționale ale instituțiilor financiare participante la care au participat 18 ofițeri de creditare reprezentanți ai 8 instituții financiare și 222 angajați ai asociațiilor de economii și împrumut. Au fost acordate granturi în valoare totală de 2,3 milioane dolari SUA pentru finanțate 25 proiecte de investiții în infrastructură, de care beneficiază 23474 persoane fizice, 2535 IMM/fermieri mici și 23 autorități publice locale; prin intermediul proiectelor finanțate au fost reabilite și/sau construite 9,39 km de drum, 34,95 km apeduct și 8,20 km sisteme de irigare pentru 649,47 ha.

Estimarea evoluției implementării programelor și proiectelor de investiții ne permite să concluzionăm că în ultimii ani spațiul rural a cunoscut o îmbunătățire a situației: astfel, au fost făcute investiții în infrastructură, aducțiunea apei potabile, canalizarea, modernizarea școlilor, grădinițelor, dispensarelor, amenajarea de parcuri, săli de sport. Prin aceasta nivelul inegalităților sociale în Republica Moldova a scăzut. Programele și proiectele implementate în spațiul rural au schimbat radical atât viața oamenilor, cât și perspectivele de dezvoltare a acestora.

Deși în viața de zi cu zi situația economică a suferit numeroase fluctuații, populația continuă să își dorească un model social asemănător celui din statele dezvoltate ale Uniunii Europene cu o puternică componentă a clasei de mijloc, cu care tinde să se identifice populația Republicii Moldova.

Probleme sociale grave, cum sunt lipsa locurilor de muncă, sărăcia, șomajul, rămân a fi în continuare în creștere. Fiecare autoritate în parte încearcă să propună o rezolvare, însă doar creând un întreg sistem și oferind șanse egale fiecăruia probabil că vor reuși să depășească aceste probleme. Evident că procesul ideal de găsire a unei soluții este acela în care diverși actori sociali (primărie, școală, mediul de afaceri local, biserica etc) vor contribui în egală măsură la acest proces.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Booth Ch. Life and Labour of the People in London. Vol I, Vol.II.
2. Evaluare comună de țară. Republica Moldova. Iulie, 2005.
3. Timpul, 31 octombrie 2008, Ruinarea agriculturii – distrugerea țării.
4. <http://data.worldbank.org/indicator>
5. www.bnm.md

INECHITĂȚI SOCIALE ÎN ROMÂNIA. FORUMUL DEZVOLTĂRII DURABILE A JUDEȚELOR DIN REGIUNEA MOLDOVEI

**Pompiliu COMȘA, profesor universitar asociat,
Universitatea APOLLONIA din Iași, România**

***Summary.** The academic community of Appolonia University of Iasi believes it is its civic duty to draw attention to a serious phenomenon concerning the underdevelopment of the Moldavian counties, which results in the pauperization of the Moldavian population and the severe lowering of the living standard.*

The Forum for the Sustainable Development of the Counties in the Moldavian Area intends to get together decision-makers and great personalities from various walks of life in the eight counties of the area in order to conceive a long-term strategy of sustainable development. The first event was attended by more than eighty people from such fields as the local and national public administration, business, education, health, social policies, program management and politics. Two massive delegations, one from UNPR and one from Partidul Puterii Umaniste Social-Liberal, also attended it.

The organization of such an event, whose purpose was to find solutions for taking Moldova out of its isolation, is at the same time a warning about the economic and social situation of the area, as compared to other areas of the country. A university is an active part of a community within which it functions. That is why we believe that the organization of such an event is also a responsibility which APOLLONIA, as a higher education establishment, has to take before the inhabitants of the area. It is a purely academic approach, without any political influence, which is meant to draw the governors' attention, as well as the other local and national decision-makers', to Moldova's current predicament.

Comunitatea academică a Universității APOLLONIA din Iași își asumă datoria civică de a atrage atenția asupra unui fenomen grav privind subdezvoltarea județelor Moldovei, având drept consecință pauperizarea populației din regiune cu afectarea severă a nivelului de trai.

Forumul Dezvoltării Durabile a județelor Moldovei, eveniment ce a deschis cea de-a 26-a ediție a “Zilelor Universității Apollonia”, a reunit factori de decizie instituțională și personalități de anvergură din diverse domenii de activitate din cele opt județe ale regiunii, în scopul construirii unei strategii de dezvoltare durabilă. La primul eveniment au fost prezenți peste 80 de participanți din

domenii precum: administrație publică locală și centrală, mediul de afaceri, învățământ, sănătate, politici sociale, managementul programelor și politicieni. Au fost prezente și două delegații impresionante de la UNPR și Partidul Puterii Umaniste Social-Liberal.

Organizarea unui astfel de eveniment, al cărui scop este găsirea soluțiilor pentru ieșirea din izolare a Moldovei, reprezintă și un semnal de alarmă pentru situația economică și socială în care se află astăzi această regiune față de celelalte zone ale României. Din 1859, Moldova tot săracă a rămas, clasa politică aducându-și aminte de această regiune a țării doar o dată pe an, pe 24 ianuarie, atunci când la Iași se adună cei care conduc la acel moment România. Deocamdată, Iașul, dar și județele Moldovei, reprezintă polul sărăciei în România.

Pe regiunile românești, Muntenia are o populație de 9.153.697, Transilvania - de 6.370.685 și Moldova - de 4.178.694. Repartiția urban - rural este și ea edificatoare, primele cifre fiind din urban, iar secunde din rural: Muntenia - 49,12 % - 50,87 %, Transilvania - 52,93 % - 47,07 %, Moldova - 43,25 % - 56,75 %. Rata mortalității infantile este în Moldova de plus 46 %, pe când în Arad și Brașov, de pildă, este sub 28 %. În România, durata medie de viață este de 75,47 ani, pe când în Moldova s-a stabilit la 75,18 ani. Muntenia are 220 spitale, Transilvania 178, iar Moldova doar 88. În Muntenia sunt 25 universități de stat și 17 private, în Transilvania 23, respectiv 14 private, pe când în Moldova funcționează 8 universități de stat și 5 private. Să luăm un alt capitol din studiul prof. univ., dr. Vasile Burlui și șef lucrări, dr. Laura Romilă, cel a distribuției fondurilor centrale privind cercetarea în medicină. Acestea ajung în fiecare an în București (Muntenia) și Cluj (Transilvania), uneori la Timișoara (Banat), rareori la Constanța (Dobrogea) și deloc în Moldova. Ca număr de salariați pe regiuni, ne referim la numărul total de angajați înregistrați în decembrie 2013, Muntenia are 2.305.927 (25,19 %), Transilvania 1.723.524 (27,05 %), iar Moldova 690.316 (16,51 %). Trecând la alocările bugetare pentru autostrăzi și drumuri, Muntenia, pentru o populație de 7,3 milioane locuitori, a primit un buget de 4,6 miliarde lei, Transilvania la o populație de 6,8 mil. loc., unul de 16 mld. lei, iar Moldova, cu 4,2 mil. loc., un buget de 1,8 mld. lei. Alocările pe cap de locuitor pentru autostrăzi și drumuri sunt pentru Muntenia 600 lei, Transilvania 2400 lei, Moldova 400 lei. La export pe anul 2014, cifrele arată așa: Transilvania 98 mld. lei, Muntenia 77 și Moldova doar 15 mld. lei. Să trecem la investiții străine/export. Bucureștiul are 55 % investiții străine, Transilvania 20 % și Moldova 5 %. Exportul pe cap de locuitor este în Transilvania de 14.400 lei, în Muntenia de 10.500 lei, iar în Moldova de 3500 lei. Una peste alta, Moldova rămâne mereu elevul "repetent"! Principalele cauze par a fi lipsa de preocupare

a forurilor locale, acțiunea necoordonată a factorilor locali, lipsa cooperării politice și parlamentare, la nivel interjudețean finalizate cu propuneri legislative, atenționări ale guvernelor și ministerelor cu privire la situația județelor Moldovei, dar și existența grupurilor de influență extrem de active în alte zone geografice care au profitat din plin de pozițiile dobândite. Mai adăugați la acestea, promovarea inechitabilă a personalităților locale în structurile centrale, dar și absența cutumei de a promova în structuri centrale personalități din toate zonele țării, colmatarea serviciilor centrale cu reprezentanți ai grupelor de presiune (inclusiv secretarele aduse din zonele de proveniență), încurajarea promovării agresive a intereselor unilaterale prin canale media cu apartenență bine cunoscută. Discutăm și de neglijarea totală de către structurile centrale a dezvoltării echilibrate a regiunilor țării, dar și de către structurile europene a dezvoltării regionale echilibrate. Nu trebuie omisă absența oricărei planificări locale, regionale sau europene care eșalonat să urmărească reducerea decalajelor, ceea ce face ca acestea să se adâncească.

Autoritățile locale și regionale au un rol esențial în elaborarea și punerea în aplicare a strategiilor UE.

Europarlamentarul Maria Grapini, după ce a recunoscut că, din punctul de vedere al dezvoltării economice și sociale regiunea Moldovei este cea mai săracă din Uniunea Europeană, a anunțat că România are șansa ca în exercițiul financiar 2014 – 2020 al UE să acceseze fonduri substanțiale pe cele 11 axe prioritare din cadrul Programului Operațional Regional (POR), care să conducă, în final, la reducerea decalajului dintre regiunile țării. “În premieră, începând cu exercițiul financiar 2014-2020, România va avea posibilitatea să depună proiecte pentru accesarea celor 135 de miliarde de euro din fondul special pentru dezvoltare regională pus la dispoziție de Uniunea Europeană. Asta, pe lângă fondurile pe care le va putea accesa, prin intermediul Ministerului Dezvoltării Regionale pentru cele 11 axe din cadrul POR, în valoare de 8,25 miliarde de lei. Însă, pentru acest lucru este nevoie de proiecte, inclusiv pentru regiunea Moldovei, care are astfel o șansă importantă, având în vedere că, pe lângă criteriile de ordin tehnic, pentru accesarea sumelor puse la dispoziție de UE, un alt criteriu important îl va constitui și criteriul geografic”, a declarat Maria Grapini. Printre cauzele care au condus la accentuarea decalajului dintre județele Moldovei și celelalte regiuni ale țării, europarlamentarul român a nominalizat modul defectuos în care au fost cheltuiți banii europeni pentru dezvoltare, precum și lipsa de comunicare, atât pe orizontală, cât și pe verticală, între factorii de decizie de la nivel local și central.

Europarlamentarul Maria Grapini, co-președinte al Partidului Puterii Umaniste social-liberale, a arătat importanța implicării administrației locale și regionale în dezvoltarea economică și socială în cadrul Forumului Dezvoltării Durabile a județelor Moldovei organizat la Iași de către Universitatea Apollonia: “Politica de coeziune vizează reducerea discrepanțelor economice, sociale și teritoriale dintre statele membre ale UE. Cele cinci fonduri structurale și de investiții europene sunt șanse pentru România și în mod special pentru zonele mai sărace, așa cum este zona Moldovei, pentru finanțarea proiectelor mari de infrastructură. Este nevoie de scrierea și depunerea de proiecte pentru atragerea fondurilor europene structurale și de investiții. Nu se vor primi bani fără proiecte depuse și de aceea este nevoie de unitate și de parteneriat public-privat pentru depunerea de proiecte eligibile.”

Senatorul Varujan Vosganian a pornit de la o cifră care nu mai are nevoie de niciun fel de comentariu, și anume soldul investițiilor străine în România. Acest sold, pentru perioada 1991-2015, este de 60 de miliarde de euro. Din aceste 60 de miliarde de euro în Nord-Estul României au fost investiți 1,6 miliarde. Situația este foarte elocventă și arată perfect cum frontiera de răsărit a Uniunii Europene este ignorată.

Acesta este, poate, un detaliu, dar un detaliu care sugerează însă că așa cum noi românii nu ne respectăm și de asta nu ne respectă nici alții, tot așa și noi moldovenii nu ne respectăm și de aceea nu ne respectă nici alții.

Organizatorii Forumului au dorit să atragă atenția asupra situației cu care se confruntă regiunea Moldovei. Dorind astfel să transmită un semnal de alarmă celor care prin natura funcției lor au puterea să decidă.

Cel mai important aspect este că Forumul Dezvoltării Durabile a Județelor Moldovei adresează o chemare tuturor locuitorilor județelor Moldovei, autorităților locale, serviciilor publice descentralizate, organelor mass-media locale și centrale, ONG-urilor, organizațiilor patronale de a adera prin semnătură, prin atitudine, luări de poziție și fapte la mișcarea de austinare a dezvoltării durabile a județelor Moldovei, care în mod grav au fost neglijate ani de-a rândul.

PIAȚA AGROALIMENTARĂ: FUNCTII, TIPOLOGII ȘI PARTICULARITĂȚI DE CONSUM

Pavel MOVILEANU, *doctor habilitat, profesor universitar*

Veronica MOVILEANU, *doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova*

Summary. Worldwide, although progress to the influence of climatic conditions, the production of food products in global frequent fluctuations and changes in balances -consum, large price swings world sions and measures adopted by various countries on limiting exports or rapidly increasing. Hence, it follows that agricultural and food products market is characterized by an instability much higher than the commodities market. This market instability pronounced influence current and future organization of agricultural production, investment in agriculture increases uncertainty and the risk of fluctuations in export earnings or import expenditures for basic food products.

În accepțiunea cea mai frecventă, piața agrară reprezintă un ansamblu coerent, un sistem sau o rețea de relații de vânzare-cumpărare de bunuri și servicii între părți contractante care, pe de o parte, sunt unite prin legături de afaceri și, pe de altă parte, se află în raporturi de forțe. Privită ca mecanism, ea cuprinde concurența, cererea și oferta, prețurile, taxele etc. Piața este în accepțiunea clasică «mâna invizibilă» care trebuie să asigure în ultimă instanță, prin funcțiile sale (de producție-alocare și utilizare a resurselor, de repartitie, de consum), echilibrul economic pe termen lung, realizând transformarea intereselor proprii ale indivizilor în cea mai bună opțiune pentru societate cu privire la natura producției [3].

Piața agricolă se aseamănă cu orice altă piață, în care produsele agricole apar sub formă de ofertă, iar nevoile de consum - sub forma cererii de produse agricole și agroalimentare. Sistemul pieței agricole cuprinde trei subsisteme:

- „intrările”, reprezentată de producția autohtonă (exclusiv autoconsumul), importurile, rezervele naționale și ajutoarele externe;
- piața propriu-zisă, reprezentată de confruntarea ofertei cu cererea de consum;
- „ieșirile”, reprezentate de consumul populației autohtone, materia primă pentru industriile prelucrătoare, disponibilitățile pentru export, rezervele naționale și obligațiile internaționale [1].

Funcțiile pieței agricole sunt concretizate de „ieșirile” din sistem, cea mai importantă fiind asigurarea populației cu produse agroalimentare necesare vieții și a industriei prelucrătoare (alimentară, ușoară) cu materii prime agricole (Fig. 2).

O altă funcție a pieței agricole o constituie asigurarea unor rezerve de stat care se folosesc în anii cu calamități naturale sau cu alte situații deosebite. Una dintre funcțiile deosebit de importante ale pieței agricole este reprezentată de asigurarea disponibilităților pentru export.

Esența economiei de piață o constituie lupta împotriva creării pozițiilor monopoliste. Piața trebuie să funcționeze eliberată de o serie de fenomene caracteristice situației actuale, ce sunt legate de formarea marilor corporații gigant, naționale și transnaționale.

Piața trebuie să fie privită ca un sistem de piețe, formată din mai multe segmente între care există relații de interconținere, adică ea are o structură complexă (Fig. 2).

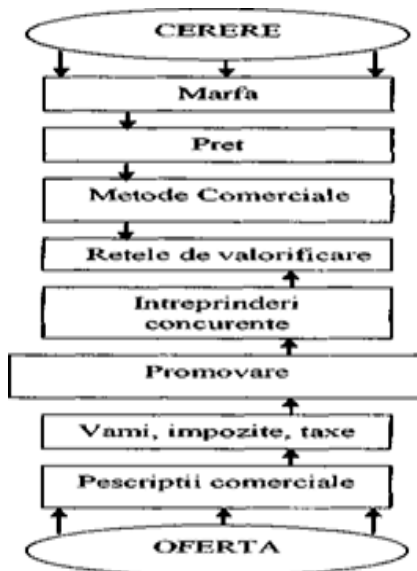

Fig. 1. Principalele elemente componente ale pieței agricole

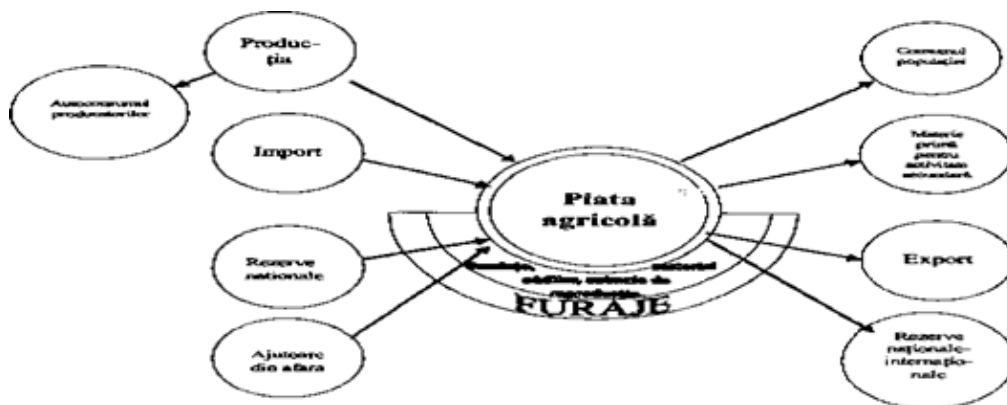

Fig. 2. Sistemul pieței agricole

De exemplu, din punctul de vedere al obiectului tranziției de vânzare-cumpărare se disting: piața bunurilor și serviciilor, piața factorilor de producție, piața forței de muncă (piața muncii), piața capitalurilor și titlurilor de valoare, piața resurselor naturale (inclusiv a pământului), piața monetară etc [2].

După ofertanți și purtătorii cererii de consum deosebim: piața țărănească, piața viticulturilor, piața cerealelor, piața producătorilor de lapte, piața întreprinderii, etc.

După momentul apariției pe piață a ofertei și a modului de organizare a vânzărilor putem vorbi de piața nouă și de piața (martor sau control).

După gradul de întindere geografică, piața poate fi internă (locală) și mondială (externă).

Între piața internă și cea externă există strânse legături de interdependență. Aceasta rezidă din faptul că cele două categorii de piețe apar pe rând, una față de cealaltă, în calitate de furnizor (ofertant) și respectiv, de beneficiar (debușeu).

După gradul de dispersare teritorială deosebim: piețe dispersate (comerț *en detail* specializat) și piețe concentrate (hale agroalimentare, hipermagazine, piețe de gros, burse agricole etc.).

După accesul consumatorilor pe piață, aceasta poate fi: liberă și reglementată.

Piața internă a produselor agricole și agroalimentare prezintă o evoluție continuă, ca urmare a influenței mai multor factori dintre care enumerăm: modificarea producției agricole, nivelul veniturilor populației, evoluția prețurilor produselor agricole și agroalimentare și altele.

Producția agricolă reprezintă factorul principal al dinamicii pieței, determinând mărimea ofertei de produse agricole și agroalimentare pe piață și implicit posibilitățile satisfacerii cererii de consum [4]. Un alt factor al evoluției pieței îl constituie și importurile de produse agricole și agroalimentare. Importanța acestui factor este relativ redusă, datorită faptului că, cu excepția unor produse agricole ce nu găsesc condiții favorabile în țara noastră, celelalte produse agricole și agroalimentare pot fi asigurate, în cea mai mare parte, din producția proprie.

Nivelul veniturilor populației influențează dimensiunile pieței prin intermediul cererii de produse agricole și agroalimentare. Acest fenomen poate determina lărgirea sau restrângerea pieței interne, creșterea și diversificarea cerințelor de consum; modificarea puterii de cumpărare și a solvabilității cererii de consum etc.

Mărimea prețurilor produselor agricole și agroalimentare influențează asupra accesibilității produselor, a solvabilității cererii de consum, a puterii de cumpărare a populației. Influența prețurilor asupra cumpărătorilor depinde și de natura produsului solicitat. Astfel, majorarea prețului la un produs alimen-

tar de bază (pâine, carne etc.) nu determină în mod obligatoriu reducerea cererii de consum pentru produsul respectiv. Cererea de consum poate rămâne la nivelul avut anterior majorării prețului, iar după o anumită perioadă de timp se poate înregistra chiar o creștere a consumului. Stabilitatea prețurilor produselor agricole și agroalimentare este asigurată de compensarea tendințelor de majorare la unele produse cu cele de reducere la altele (de obicei de natură nealimentară). Trebuie de subliniat faptul că și în cazul produselor alimentare trebuie să se urmărească existența anumitor corelații între prețurile diverselor produse sau între sortimentele și calitățile aceluiași produs, astfel încât interesele consumatorilor să nu fie afectate.

Piața unui produs reprezintă un compartiment al pieței globale a bunurilor de consum. Pentru a putea fi caracterizată, piața produsului trebuie raportată la un anumit segment al pieței bunurilor și serviciilor din care face parte. Spre exemplu, piața untului va fi cuprinsă în cadrul pieței „laptelui și a produselor lactate” [4]. După gradul de mobilitate a pieței și în special a dimensiunilor sale, piața produsului poate fi: elastică, slab elastică și inelastică (rigidă). Mobilitatea pieței este influențată de elasticitatea cererii de consum a populației, care depinde în mare măsură de veniturile consumatorilor, cât și de prețurile produselor alimentare. La acești factori trebuie să se adauge diversificarea ofertei, care poate genera atât substituirea unor produse în consum, cât și concurența dintre acestea. Piața produsului depinde de natura produsului. În cazul unui produs de bază (came, lapte, pâine), piața va fi mai largă, mai mult sau mai puțin rigidă, cu un număr mare de magazine sau puncte de vânzare, dispersate teritorial. Gradul de accesibilitate a unui produs influențează numărul de consumatori și intensitatea consumului. Accesibilitatea produsului depinde de mai mulți factori, și anume: prețul produsului; calitatea produsului; veniturile consumatorilor; prețul celorlalte mărfuri și servicii; ambalajul și forma de prezentare; calitatea activității comerciale; acțiunile de marketing ale producătorilor, distribuitorilor și comercianților.

Piața întreprinderii constituie aria de acțiune a acesteia, în care întreprinderea pătrunde cu produsele sale, cu marca sa, cu spiritul său. În cazul firmelor agricole specializate, piața întreprinderii se poate suprapune cu piața produsului său. Piața potențială exprimă posibilitățile de creștere a dimensiunilor globale (intensiv și extensiv) sau a unor segmente ale acesteia. Piața potențială depinde de mărimea cererii de consum, deci de numărul consumatorilor și intensitatea consumului. După natura produsului, consumatorii nu se pot identifica cu întreaga populație. Diferența dintre numărul populației și numărul

consumatorilor efectivi formează nonconsumatorii. Raportul dintre consumatori diferă de la un produs la altul, decalajul dintre aceste categorii reflectând potențialul de creștere a vânzătorilor, de lărgire a pieței reale.

Nonconsumatorii se împart în două categorii: relativi și absoluți. În grupa nonconsumatorilor relativi sunt cuprinse persoanele care în prezent nu cumpără un anumit produs, dar în anumite împrejurări pot deveni consumatori pentru produsul respectiv (se pot considera drept consumatori potențiali). Nonconsumatorii absoluți sunt cei care nu sunt și nici nu pot deveni consumatori efectivi, întrucât le lipsește nevoia de consum pentru produsul respectiv (băuturi alcoolice, produse din tutun, carne de porc, carne de oaie etc.).

Un alt factor care poate influența extinderea pieței produsului sau a întreprinderii este reprezentat de intensitatea consumului. Intensitatea consumului unui produs presupune sporirea cantității consumate de fiecare individ până la atingerea normei optime de consum (spre exemplu, la laptele de vacă: 0,5 l/cap/zi) sau înlocuirea unor sortimente de produse cu altele noi, la intervale mai scurte, etc. Piața de gros este locul unde se realizează schimbul, unde se întâlnesc o multitudine de întreprinderi și clienți. Este constituită prin concentrarea producătorilor, grosiștilor, prestatorilor de servicii într-o societate economică a pieței de gros, având capital mixt sau privat, inclusiv străin. Piața de gros este organizată pe principiul clasic al sistemului de comercializare: producători - centre de colectare-piața de gros-comerț cu ridicata (en gros) - comerț cu amănuntul (en detail) - consumatori. Obiectivele pieței de gros sunt următoarele:

- satisfacerea cererii de consum a populației din zonă cu produse agricole proaspete prin organizarea unei piețe concurențiale;
- asigurarea unei oferte de produse agricole de calitate pentru întreaga durată a unui an prin intermediul centrelor de colectare amplasate în zonele-cheie de producție;
- realizarea unui punct de cumpărare unic și de mare transparență pentru cumpărători de produse agricole proaspete;
- constituirea asociațiilor de producători și a punctelor de colectare a produselor agricole proaspete, dotate corespunzător;
- constituirea Societății economice „Piața de gros”;
- organizarea sistemului de aprovizionare a pieței de gros cu produse agricole proaspete;
- organizarea și funcționarea sistemului de transport al produselor agricole de la punctele de colectare la piața de gros;
- asigurarea completă a ambalajelor corespunzătoare, sortarea, formarea loturilor, ambalarea;

- vânzarea de la piața de gros către detailiști, alți grossiști, alți cumpărători;
- operaționalizarea sistemului informațional al pieței de gros și al prețurilor;
- îmbunătățirea distribuției globale a produselor agricole și agroalimentare.

Principalele categorii de utilizatori (chiriași) ai pieței de gros sunt:

- operatorii din centrele de colectare (producătorii care își vând propriile produse și produsele achiziționate de la alți producători din zonă);
- alte categorii de furnizori de produse agricole proaspete (asociații, ferme agricole, importatori etc.);
- negustori grossiști (achiziționează de la producători și importatori și le vând cumpărătorilor din oraș);
- cumpărători detailiști și instituționali (au depozite și standuri de vânzare în piața de gros);
- operatorii din piețele deschise (deținute și conduse de municipalitate, ca puncte de vânzare cu amănuntul);
- importatori/intermediari;
- prestatori de servicii (bănci, operatori de transport, specialiști în reparații auto, furnizori de materiale etc.).

Pentru ca piața de gros a produselor agricole și agroalimentare să răspundă cerințelor consumatorilor, ea trebuie să aparțină cumpărătorilor, iar organizarea și funcționarea acesteia trebuie să se bazeze pe o disciplină legislativă, clară și riguroasă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Zahiu L. Politici și piețe agricole - reforma și integrare europeană. 2005. 653 p.
2. Popescu G. Politici agricole. Acorduri europene. 1999. 256 p.
3. Epistemologie economică. Teoria Științei economice. / Coord. Movileanu P. Chișinău, 2012. 386 p.
4. Alecu I., Marian C. Marketing agricol. 2011. 256 p.

III. FACTORII SOCIOCULTURALI AI CONSTITUIRII CLASEI DE MIJLOC

DIMENSIUNI ALE ECHITĂȚII SOCIALE ÎN PROGRAMELE PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ion RUSANDU, *doctor în filosofie,*
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. The article analysed the issue of social equity. The novelty which contained in this article shall consist in the analysis of the problem in different opinion supported the demonstration and approach that are in own political parties of the Republic of Moldova reflected in their programmes of activity. And each political party shows the social equity in our society.

În conștiința socială a populației a oricărei țări moderne s-a constituit percepția partidelor ca fiind unul dintre cele mai importante elemente structurale și funcționale ale sistemului politic al societății. Această percepție se referă atât la partidele de la guvernare, cât și la cele din opoziție. Scopul major al partidelor politice constă în reprezentarea în sistemul politic a acelor straturi sociale interesele cărora le reprezintă. Influența partidelor politice asupra maselor largi este determinată prin promisiunile (electorale) foarte atrăgătoare, care reflectă interesele sociale ale acestor mase.

Problema echității sociale a fost inițiată deja în filosofia antică, începând cu Socrate, Platon, Aristotel, ca ulterior să fie o temă importantă în lucrările lui M. Weber, P. Bourdieu, I. Rawls și alții. Idealul realizării echității sociale și în zilele noastre tot rămâne ideal, însă de neatins pentru Republica Moldova.

Potrivit raportului elaborat de banca elvețiană “Credit Suisse”, țara noastră este cea mai săracă țară din Europa [1]. Salariul minimal stabilit pe țară nu acoperă minimul de existență. La fel, și pensia medie lunară nu acoperă minimul de existență pentru respectiva categorie de populație. Valurile de scumpiri, în toate domeniile, afectează considerabil nivelul de trai al populației țării.

Potrivit spuselor lui Alex Cramer, directorul de țară al Băncii Mondiale pentru Republica Moldova, sărăcia de la noi poate fi combătută doar dacă va dispărea corupția și va fi asigurat statul de drept.

Totodată, Banca Mondială, în cadrul raportului său “Reducerea sărăciei și prosperitatea partajată în Moldova: progrese și perspective”, recomandă

pentru evitarea riscurilor reale în viitor necesitatea consolidării mijloacelor de existență ale micilor agricultori, care este extrem de importantă, deoarece sectorul agricol asigură în continuare 30% din ocuparea forței de muncă, iar 24% sunt angajați în activități agricole de mică intensitate. Deoarece majoritatea micilor fermieri nu sunt antrenați în activități comerciale – urbanizarea, conectivitatea și angajarea în muncă în afara gospodăriilor agricole reprezintă cele mai bune opțiuni de ieșire din sărăcie [2].

Toate acestea duc la faptul că se încalcă mai multe prevederi ale Constituției Republicii Moldova: dreptul la viață (art. 24); dreptul la ocrotirea sănătății (art. 36); dreptul la muncă (art. 43); dreptul la asistență și protecție socială (art. 47).

Ca rezultat major se observă scăderea încrederii populației în guvernarea actuală și în vectorul proeuropean ca strategie de dezvoltare a țării [3].

După cum arată datele sondajului realizat de compania “iData - Date Inteligente”, cu sprijinul Agenției Austriece de Dezvoltare și a Fundației ERSTE din Austria, în perioada 16 decembrie 2016 – 23 ianuarie 2017 pe un eșantion de 423 de tineri, cu vârsta cuprinsă între 16 -20 de ani, din 11 localități, inclusiv trei urbane, care votează pentru prima dată, 79% dintre tinerii chestionați nu au încredere în Guvern, 78% - în Parlament, iar 77% nu au încredere în partidele politice [4].

Actualmente, în Republica Moldova sunt 45 de partide politice înregistrate la Ministerul Justiției. Constituirea și dezvoltarea sistemului pluripartidist din Republica Moldova a fost influențat în mare parte de legislația electorală și de cea referitoare la activitatea partidelor [5, p.7].

În ceea ce privește problema protecției sociale a populației Republicii Moldova, vom menționa că acest deziderat se regăsește în programele tuturor partidelor politice. Vom menționa că problema dată este reflectată mai pronunțat, de exemplu, la Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și mai puțin pronunțat la unele partide politice de dreapta.

Astfel, în Programul său, aprobat la Congresul VI din 15 martie 2008, PCRM trasează scopul în ceea ce privește echitatea socială, dorind să “restabilească echitatea și sporirea calității vieții” [6]. În programul socialiștilor aprobat la Congres este elucidat scopul Partidului Socialiștilor din Republica Moldova în vederea edificării în Republica Moldova “a unui sistem socialist democratic modern, bazat pe valorile libertății, egalității, echității sociale...” [7].

Partidul Democrat, în cadrul Programului său, aprobat la Congresul VII din 16 iunie 2012, proclama necesitatea “dreptății sociale”. Ca și PCRM, democrații văd rezolvarea problemelor prin intermediul “Statului Social”. Partidul Liberal Democrat din Moldova, prin Programul său aprobat la Congresul V din 11 decembrie 2011, promovează clar principiul echității sociale [7].

Ideea echității sociale prin prisma principiului egalității șanselor este promovată de Partidul Liberal în cadrul Programului adoptat la Congresul IV din 14 septembrie 2014 [7].

La fel și Partidul Popular European promovează principiul societății șanselor egale (Congresul de constituire, 26 iulie 2015) [7].

Din cele 25 de partide extraparlamentare vom analiza doar două: Partidul Platforma Demnitate și Adevăr (PPDA) și Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS).

Partidul Platforma Demnitate și Adevăr, la Congresul II Extraordinar din 13.12.2015, a adoptat Programul său de activitate, care prevede aplicarea principiului Statului Subvențional, care să asigure condiții echitabile a cheltuielilor sociale. Totodată vom menționa că anume PPDA utilizează în Programul său noțiunea de “clasă de mijloc” [7].

Partidul Acțiune și Solidaritate s-a constituit ca partid la 15 mai 2016 la Congresul de Constituire, iar în ceea ce privește problema echității sociale este mai “rezervat” și promovează acest deziderat prin necesitatea egalării șanselor [7].

Un impediment major în calea combaterii sărăciei și, deci, a realizării echității sociale îl constituie nivelul înalt al corupției în Republica Moldova.

Raportul Departamentului de Stat al SUA, referindu-se la respectarea drepturilor omului în Republica Moldova, denotă o degradare fără precedent a situației în domeniul combaterii corupției. Potrivit acestui raport, “răspândirea corupției continuă să fie cea mai gravă problemă în Republica Moldova în ceea ce privește drepturile omului” [8].

Conform raportului pe 2014-2015 privind competitivitatea la nivel mondial (Global Competitiveness Report), Republica Moldova se plasează pe locul 141 din 144 de țări la capitolul independența sistemului judiciar. Potrivit Institutului de Politici Publice de la Chișinău, încrederea cetățenilor în justiție a scăzut în ultimii ani - de la 41% la 23% la sfârșitul anului 2014. Republica Moldova a pierdut teren în cazul indicelui de percepție a corupției, calculat de Transparency International: în 2012 s-a clasat pe locul 94 din 176 de țări, iar în 2015 coborâseră pe locul 103 din 168 de țări. Sectorul justiției era perceput de cetățenii moldoveni ca ocupând locul al doilea din punctul de vedere al nivelului de corupție, după politic [9].

Rezultatele sondajului efectuat de “CBS-AXA” la comanda IDIS “Viitorul” și prezentat pe 07.02.2017 arată că, dacă la începutul anului 2016 corupția se regăsea pe locul 3 a celor mai importante probleme în viziunea cetățenilor, în prezent problema corupției s-a plasat pe primul loc [10].

Totodată vom menționa că și partidele politice, la rândul lor, sunt percepute ca fiind unele din cele mai corupte instituții din Republica Moldova. Circa

75% din respondenții care au participat la realizarea Barometrului Global al Corupției pentru Moldova consideră că partidele sunt corupte și extrem de corupte. Partidele politice sunt devansate la capitolul corupție doar de sistemul judiciar, Parlament și poliție. Această situație este determinată de un șir de probleme ce țin de independența, transparența și responsabilitatea partidelor politice, precum și de realizarea angajamentelor anticorupție asumate de ele [11].

Amintim că în noiembrie 2015 tema corupției, oligarhiei și crizei politice din Republica Moldova a devenit subiect de dezbateri publice în cadrul Parlamentului European, la solicitarea grupului europarlamentar GUE/NGL, care s-a declarat profund îngrijorat de evoluțiile recente din Republica Moldova, unde un miliard de euro a dispărut din sistemul bancar.

Potrivit unor date statistice furnizate de Ministerul Justiției pentru perioada 2014-2015, cele mai multe acte de corupție au comis persoanele afiliate Partidului Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat și Partidul Liberal. Astfel, 41% dintre bănuții de acte de corupție erau apropiați ai PLDM, 29% - ai Partidului Democrat, iar 27% - ai Partidului Liberal [12].

În pofda faptului că partidele politice conștientizează necesitatea depășirii inegalității sociale, până în prezent nici în parte, nici în diverse alianțe, coaliții, nu pot rezolva problema implementării principiului egalității sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <http://www.timpul.md/articol/republica-moldova-e-cea-mai-saraca-ara-din-europa-16716.html> (accesat 21.02.2017).
2. <http://moldnova.eu/ro/scenariul-privind-combaterea-saraciei-din-moldova-in-viziunea-bancii-mondiale-11663.html/> (accesat 25.02.2017).
3. Constituția Republicii Moldova. Chișinău, 2013.
4. <http://www.eurotv.md/stire-tinerii-din-moldova-au-incredere-in-biserica-si-sunt-dezamagiti-de-politicieni> (accesat 21.02.2017).
5. Cernencu M., Boțan I. Evoluția pluripartidismului pe teritoriul Republicii Moldova. Chișinău: Arc, 2009, <http://www.e-democracy.md/files/evolutia-pluripartitismului-2009.pdf> (accesat 21.02.2017).
6. <http://www.e-democracy.md/files/parties/pcrm-program-2008-ro.pdf> (accesat 27.02.2017).
7. Informația privind programele politice este preluată de pe site-ul: <http://www.e-democracy.md/files/parties> (accesat 18.02.2017).
8. <http://www.dw.com/ro/corup%C8%9Bia-a-%C3%AEngenuncheat-moldova/a-19203022> (accesat 27.02.2017).
9. <http://www.dw.com/ro/corup%C8%9Bia-%C8%99i-guvern%C8%9Ba-defectuoas%C4%83-din-moldova-au-p%C4%83gubit-ue-cu-782-de-milioane-de-euro/a-19522780> (accesat 22.02.2017).
10. <http://www.euractiv.ro/euractiv-moldova/coruptia-cea-mai-stresanta-problema-a-moldovenilor-6678> (accesat 27.02.2017).
11. <http://inprofunzime.protv.md/stiri/politic/partidele-politice-din-moldova-sunt-foarte-corupte-datele-transparency.html> (accesat 21.02.2017).
12. <http://moldnova.eu/ro/ministerul-justitiei-cei-mai-multi-corupti-sunt-in-pldm-pd-si-pl-13014.html/> (accesat 22.02.2017).

ДЕФОРМАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЕЕ ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЭФФЕКТ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Лилия БРАГА, доктор философии,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ

Summary. The article examines the relationship between changes in the social structure in the context of economic globalization and trends in the development of political processes in Moldova. The author shows how the deformation of social structure lead to the political marginalization of working masses. As a result the processes of the democratic reform leads to the establishment of a “stripped-down” model of democracy in the Republic of Moldova.

Республика Молдова, будучи вовлеченной в процесс глобального общественного развития, в котором одной из наиболее характерных тенденций является глобальное движение к демократии, в настоящее время позиционирует себя в числе стран «молодой демократии» третьей волны, где уже более четверти века продолжается демократическое реформирование общества. Однако по прошествии указанного ряда лет с начала демократических перемен, страна все еще демонстрирует достаточно скромные, в качественном отношении, результаты политического переустройства на принципах демократии, которые вынуждают международных аналитиков зачислить Республику Молдова лишь в категорию «урезанных» или «фасадных демократий». Согласно рейтингу демократических государств, опирающемуся на индекс *Freedom House*, Республика Молдова занимает последнюю позицию на шкале демократии в числе стран с гибридным режимом, граничащую с группой стран с полуавторитарным устройством власти [1]. Причем то, что с демократическим реформированием в Молдове «не все в порядке» осознают сегодня не только аналитики, но и простые граждане, уже на протяжении многих лет массово заявляющие, что «Республика Молдова развивается не в том направлении» [2].

Главную причину «неудач», преследующих Республику Молдова на современном этапе и выраженных в практически тотальном кризисе, поразившем общественную жизнь страны, многие аналитики, по уже сложившейся традиции, ищут в политической сфере, сводя указанную причину, главным образом, к субъективному фактору. Существующие «издержки»

демократического реформирования, выраженные в низкой эффективности функционирования политических институтов, как правило, с одной стороны, находят объяснение в некомпетентности политической элиты, с другой – в отсутствии должной политической культуры электората [3].

В современном мире политический фактор действительно приобретает решающее значение для развития общественной жизни, как в национальном, так и в глобальном масштабах, будучи призванным стабилизировать мировое развитие и обеспечить выживание человечеству [4, с. 620]. Политика в настоящее время превратилась в ядро и центр управления всей совокупностью общественной жизни, который задает цели и предопределяет основные направления человеческой деятельности [5, с. 48]. Поэтому неудивительно, что основные претензии и обвинения в тех или иных издержках, сопровождающих общественное развитие, аналитики, равно, как и широкие общественные массы, направляют в адрес политиков, представленных властвующими структурами. В свою очередь, политические элиты, сетуя на политическую незрелость электората, стремятся перенести значительную часть ответственности за характер политического развития на широкие общественные массы, высокую роль которых в работе демократических механизмов в свое время обозначил еще Г. Алмонд, назвав политическое участие масс «основным резервуаром, из которого демократическое устройство черпает свою способность к функционированию» [6, с. 279].

Тем не менее, усиление роли политического фактора в современном мире, на наш взгляд, никоим образом не отменяет ставшее уже аксиомой философское положение о том, что политика является концентрированным выражением экономики. Эту аксиому, в частности, подтверждает сам глобализационный характер развития современной эпохи. Тенденция к глобализации, доминирующая в современном мире и выстраивающая своего рода систему координат развития актуальных общественных процессов, в основании опирается на экономические предпосылки, представляя собой, по сути, экономический процесс, который обуславливает глобализационные тенденции и в иных областях общественного существования, в том числе, политической [7, с. 183-185].

Экономика как особая сфера общественной жизнедеятельности связана с совершенно специфической формой трудовой занятости населения, что, в свою очередь, предопределяет социальную, и, соответственно, политическую структуру общества. Поэтому корень многих процессов из сферы политики следует с необходимостью искать в форме занятости населения страны, которая, детерминируя социальную структуру обще-

ства, в конечном итоге, обуславливает положение людей как субъектов политики в политико-властном процессе.

Теория модернизации, рассматривая предпосылки для демократизации, которая в целом связана с различными движениями и разными «процессами оспаривания», отводит главную роль в этом процессе экономическим условиям и социальным классам. Согласно этой теории, исторически формирование демократических режимов в странах Запада опиралось на взаимодействие социальных классов: буржуазии и массы трудящихся, рабочих. В рамках исторической социологии исследователи особо подчеркивали роль «масс» в первой и второй волнах демократизации. Центральным стал вопрос: «Кто является демократизирующим социальным классом?». В частности, Б. Мур (*Moore, 1966*), указывая на важность определенных социально-экономических условий, подчеркивал важную роль, которую сыграли социальные классы (в особенности, городская буржуазия) в объяснении ранней демократизации в Англии (1642-1649), Франции (1789-1848) и США (1861-1865). Гипотезы Мура были уточнены Д. Рюшенмайером и др. (*Rueschemeyer et. al., 1992*), обнаружившими, что при наличии определенного уровня экономического развития рабочий класс является ключевым актором в продвижении демократизации в двух последних волнах демократизации в Южной Европе, в Южной Америке и Карибском Бассейне. В другом, более новом межнациональном сравнительном исследовании Рут Кольер (*Collier, 1999*), выдвинула идею о том, что роль рабочего класса, хотя и не настолько важная в транзитах XIX и начала XX веков в Восточной Европе, стала важнейшей в волне демократизации в Южной Европе и в Южной Америке [8, с. 306].

Вступление человеческой цивилизации в эпоху глобализации и постиндустриального развития многое изменило. Характерными признаками постиндустриальной эпохи стали: упадок массового производства, где трудились большие трудовые коллективы; роботизация производственного процесса как следствие стремительного научно-технического прогресса, высвободившая огромную массу рабочих из производственного процесса; деиндустриализация и перенос производства в экономически бедные страны с более дешевой рабочей силой; углубление международного разделения труда, превращающего экономически неразвитые страны в поставщиков низко квалифицированной и мало оплачиваемой рабочей силы; существенное изменение структуры занятости населения развитых стран, выраженное в значительном сокращении доли рабочего класса и росте количества занятых в сфере обслуживания и т.п.

Изменения в структуре занятости населения, спровоцированные логикой развития постиндустриальной эпохи, привели к упадку тех профессий, в которых возникали крупные трудовые организации, придававшие силу политическим требованиям масс. Это, в свою очередь, способствовало атомизации и фрагментации социальной структуры обществ, обусловившей процессы разрушения его классовой структуры. Изменения в классовой структуре постиндустриального общества, породили множество профессиональных групп, которые в отличие от промышленных рабочих, крестьян, государственных служащих и мелких предпринимателей, так и не создали собственных автономных организаций для выражения своих экономических и политических интересов. На смену старым социальным классам, представленным буржуазией и рабочими, служившим социально-политической базой формирования демократических режимов во время первой и второй волн демократизации, пришли социальные группы и слои общества с размытым классовым сознанием. В силу изменившегося в условиях постиндустриального развития социально-экономического положения, атомизированные, раздробленные массы людей более не способны к генерированию мощной социальной энергии, необходимой для организованной защиты собственных политических интересов и создания собственных политических партий.

Таким образом, развитие современной эпохи, наиболее очевидно проявляющее себя в экономической глобализации, привело к ощутимому ослаблению экономического значения масс, и в том числе, рабочего класса, претерпевшего значительное численное сокращение, что изменило политическое место крупных социальных групп, снизив политическое значение простых трудящихся и ослабив их политическое влияние. Рабочий класс, ранее занимавший центральное положение в политической жизни, по мере сокращения своей численности, дезорганизации и политической маргинализации стал все более лишаться своих завоеваний середины XX века. На фоне ослабления экономической и политической роли простых трудящихся в условиях экономической глобализации заметно выросла власть многонациональных корпораций, сконцентрировавших в своих руках огромные богатства, что позволяет им оказывать политическое влияние, не прибегая к участию в демократических процессах. Глобальные компании, сближаясь с политическим классом, формируют единую элиту, что превращает их в ключевой институт мировой политики, мало учитывающей нужды простых людей.

Экономическое и политическое ослабление инструментов демоса, а также рост политического влияния международных корпораций накладывает специфический отпечаток на характер функционирования режима демократии, провоцируя «энтропию максимальной демократии» [9, с. 46]. Демократия, согласно оценке К. Крауча, вступила в конце XX века на «нисходящую ветвь параболы» и сегодня все более приближается к модели «постдемократии», характерными чертами которой является возвращение энергии и жизненной силы политики туда, где она находилась в эпоху, предшествующую демократии, - к немногочисленной элите и состоятельным группам, концентрирующимся вокруг властных центров и стремящимся получить от них привилегии. Иными словами, миновав эпоху своего расцвета, связанного с ростом экономического и политического значения демоса, демократическая политика сегодня «вернулась к некоему подобию того, чем она всегда была: чему-то, что служило интересам различных привилегированных слоев [9, с. 11].

В складывающемся политико-экономическом контексте государство постепенно утрачивает свое социальное значение, все более дистанцируясь от задач обеспечения жизни простых людей и тем самым порождая в указанной среде глубокую апатию и пассивность по отношению к политике. При всем существующем негативизме и агрессии по отношению правящему режиму власти, обусловленном ростом неравенства, массы простых граждан в своем большинстве занимают позицию наблюдателей, склоняясь к идее о том, что политика, по существу, является делом небольших групп элиты. Устраняясь от активного участия в политике, «наблюдатели» по большей части проявляют «негативный активизм» недовольства и обвинений, тогда, когда главной целью демократической политики является призыв политиков к ответу. Рожденные в рамках «негативного активизма», социально-политические конфликты время от времени могут набирать огромную силу, способную существенно дестабилизировать общественно-политическую обстановку. Однако указанные конфликты, зарождаясь вне фабрик и рабочего движения, не могут порождать автономную массовую политику, опирающуюся на массовое движение [8, с. 313].

В то же время, сильное и заинтересованное меньшинство в лице политической элиты проявляет гораздо большую активность в попытках с выгодой для себя эксплуатировать политическую систему, нежели массы простых людей. Как показывает К. Крауч, глобальное политическое скатывание к постдемократии представляет собой переход от демократии к более гибкой форме политического реагирования. Постдемократиче-

ские общества будут и дальше сохранять все черты демократии: свободные выборы, конкурентные партии, свободные публичные дебаты, права человека, определенную прозрачность в деятельности государства [9, с. 9]. Однако в условиях политической маргинализации трудящихся масс демократические механизмы функционирования политической системы превращаются в руках политико-властных структур в эффективные инструменты манипулирования политическим процессом. Поэтому политико-властный процесс в рамках функционирования современных демократических режимов все более трансформируется в процедурный процесс, управляемый и направляемый элитами при помощи различного рода современных политических манипулятивных технологий.

Если учитывать роль социальных движений как локомотивов демократического реформирования, то возникает закономерный вопрос о том, какой социальный класс является ключевым актором в продвижении и поддержании демократического режима в контексте глобализации и постиндустриального развития общества? В настоящее время, сопровождающееся сужением индустриальной базы, подрывающей гегемонистское положение рабочего класса в обществе, роль ключевого актора, с точки зрения многих аналитиков, переходит среднему классу. Поэтому устойчивая демократия требует структурных предпосылок, в числе которых значимое место принадлежит развитию поддерживающего демократию среднего класса [8, с. 305].

Однако, как это демонстрирует К. Крауч, «пресловутый средний класс», выдвигаемый историей на роль ключевого актора демократизации, сам является одним из наглядных симптомов постдемократии. Средний класс, будучи представленным всевозможными разнородными группами (лица умственного труда, административный персонал, работники торговли, духовенство, служащие финансовых учреждений, государственные чиновники, сотрудники органов соцобеспечения и т.п.), отстаивающими различные интересы. Широкий разброс этих объединений по всему политическому спектру не позволяет им выступать единым фронтом против политической системы, выдвигая четкие требования, как это делал когда-то рабочий класс [9, с. 79]. Более того, нередко в политическом плане они оказываются ближе к капиталу, нежели та масса общества, которая представлена неимущими. Поэтому роль среднего класса в процессе демократизации остается весьма и весьма проблематичной.

Таким образом, деформация социальной структуры общества вследствие глобализационного и постиндустриального развития современно-

го общества обусловила глубокие качественные изменения в функционировании системы демократии, ознаменовавшие ее отход от максимальной модели в сторону демократического «минимализма». Ослабление экономической и политической роли широких народных масс способствовало превращению демократического управления в процедурный процесс, мало учитывающий интересы простого народа. Демократия вступила в полосу «постдемократии», превратившись из средства достижения баланса интересов различных общественных групп в инструмент политической манипуляции в интересах состоятельной части общества.

Безусловно, указанная глобальная тенденция общественно-политического развития приобретает свою специфическую реализацию в различных странах, проявляясь с различной степенью интенсивности. В частности, в странах Запада, где демократические институты глубоко укоренены в жизни общества, подобная тенденция проявляет себя не столь катастрофично для основной массы населения. Что же касается стран демократического транзита, каковой сегодня является и Республика Молдова, то здесь тенденция скатывания к постдемократии, минуя этап демократического развития, проявляет себя не только особенно четко, но и крайне разрушительно, если иметь в виду политико-культурный фон общества.

В частности, для Республики Молдова, вступившей в конце прошлого столетия, как и прочие постсоветские страны, в полосу демократического реформирования и перехода на рельсы рыночной экономики, радикальные перемены привели к тотальному общественному кризису, который стал специфической формой становления нового политического дискурса в стране, мало согласующегося с демократическими нормами. Если международные эксперты располагают Республику Молдова в числе стран с «обанкротившейся демократией» [10], то ряд отечественных аналитиков идет в своих оценках еще дальше, утверждая, что страна на сегодняшний день является «захваченным государством» [11].

Для Республики Молдова переход на рельсы рыночной экономики ознаменовался процессом стремительного разрушения прежнего промышленного и сельскохозяйственного потенциала, утратой традиционных хозяйственных связей, экономическим перепрофилированием страны с превращением ее в рынок сбыта товаров зарубежного производства, ростом безработицы, изменением своего положения в международном разделении труда как экспортера дешевой низко квалифицированной рабочей силы и т. п. Радикальные перемены в экономической жизни страны способствовали глубокой деформации социальной структуры молдавского общества.

Сегодня основная масса молдавского общества представлена разношерстными, разрозненными социально-неимущими и малоимущими слоями, озабоченными, в первую очередь, проблемами выживания, составляющими их главные думы и цели. Разрозненность и задавленность основной массы населения повседневными проблемами, связанными с выживанием, лишает ее той социальной энергии, которая необходима для формирования различных форм политического участия, столь важных для здоровья демократии. Поэтому неудивительно, что в складывающихся социальных условиях процесс демократизации в Республике Молдова деградирует, все более устремляясь в русло укрепления олигархического режима.

Как нам представляется, подобный режим, нуждаясь в международном признании, будет и далее вынужден сохранять демократический фасад, стараясь спрятать за ним «авторитарную гегемонию деспотов и правящих партий» [12, с. 443]. Поэтому, пока демократизация продолжает оставаться той культурной целью, к которой стремится человечество [12, с. 444], остается надежда на то, что наша страна будет продолжать сохранять хотя бы фасад демократического государства, что крайне важно в условиях «откатной волны», способной смести даже те малые демократические завоевания, которые обрело наше общество, прошедшее сквозь историю тоталитаризма.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. <http://www.jurnal.md/img/content/alegeri/raport-freedom.png> (25.12.2015)
2. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. (2010-2016). Chişinău: Civis, 2010- 2016.
3. Электоральные процессы в Республике Молдова: реальность, тенденции, перспективы. Кишинэу: Princes, 2015. 312 с.
4. Политология: учебник / Под ред. В.А. Ачкасова, В.А.Гуторова. Москва: Юрайт-Издат, 2006. 692 с.
5. Beniuc V., Juc V. Factorul confesional în relațiile internaționale. Chişinău: CEP USM, 2008. 115 с.
6. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. В: Политология: Хрестоматия / Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е.Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 274-286.
7. Панарин А.С. Глобализация. Глобалистика. Энциклопедия. Москва, 2003, с. 183-185.
8. Демократизация / Сост. и науч. ред. К. В. Харпфер, П. Бертхаген, Р. Инглхарт, К. Вельцер. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2015. 708 с.
9. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Государственного Университета - Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
10. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/9/28/socor-democratia-a-esuat-in-republica-moldova-avem-de-a-face-cu-un-proces-de-prabusire-a-statului/> (9.03.2016).
11. Тулбуре А. Молдова — захваченное государство. <http://omg.md/index.php?newsid=10684>
12. Даймонд Л. Прошла ли „третья волна” демократизации? В: Политология: Хрестоматия / Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е. Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 437-450.

СОЦИАЛЬНЫЕ СДВИГИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ В ОБЩЕСТВЕ ПОСТМОДЕРНА

Игорь ГРОШЕВ,
кандидат социологических наук, профессор,
Тюменское высшее военно-инженерное командное училище
им. маршала инженерных войск А. И. Прошлякова,
Российская Федерация

Summary. In the article the author studies the factors determining the direction of social development and social shifts in the world outlook. Behavior of a person in the postmodern era is viewed from the standpoints of individual and group consciousness. The causes of protest behavior, which reflect internal insecurity and concern for one's own future, are analyzed. The disruption of social ties is perceived as a purposeful process with the basic goal of effective governance and the suppression of the will to resist. The author of the article notes the growing social tension caused by the dissatisfaction of the population with the policies pursued by the authorities. Appealing to the works of J. -F. Lyotard, J. Baudrillard and others, a conclusion about anti-human ways and methods used by public institutions is formulated. The established pluralism is being revised, and people are increasingly turning their attention to social systems with strict rules, norms and behavioral attitudes.

Эффективность любого социального процесса целесообразно рассматривать через призму социальных интересов и единства стратегических общественных установок. Используемый при этом механизм может восприниматься неоднозначно с позиций индивидуальных и групповых ожиданий. Состояние временной неопределенности в оценочных и мотивационных категориях является характерным фактором, сопровождающим генезис социального мировоззрения. Следует охарактеризовать анализируемый феномен как результат противодействия разнообразных по силе и направленности социальных установок, использующих в качестве консолидирующего инструмента метод компромисса.

Межличностное и межгрупповое взаимодействие в системе целеполагания рассматривает диалог как единственную коммуникационную площадку, на которой согласование интересов получает формальный, легитимный статус. Однако этот вариант возможен лишь в том случае, когда: а) проявлена воля и желание заинтересованных сторон в диалоге; б) имеются предварительные договоренности по правилам и формам непосред-

ственных контактов; в) вероятный результат удовлетворяет хотя бы часть заявленных потребностей (требований) каждой из участвующих сторон. Соответственно, антиподом цивилизованного подхода выступает реакционный оппортунизм, девизом которого постулируются принципы группового превосходства (религиозный фанатизм, национальный шовинизм, экстремизм, терроризм и др.).

Приметой времени становится использование в одном процессе обоих вариантов для формирования «непрозрачной политической игры», в которой правила поведения, методы, приемы, целевые установки настолько пластичны и изменчивы, что результатом такого взаимодействия является аморфное состояние общества – дезагрегированное на альтернативы и, в конечном счете, теряющее свою объективную сущность в управляемой системе. Мировоззрение как совокупность относительно устойчивых представлений о мироустройстве утрачивает некоторые константы (фундаментальные положения, определяющие диапазон свободного волеизъявления) важные для согласования и координации в социальном взаимодействии. Фрагментарность и критичность самооценки, «растворенные» в плюрализме общечеловеческие ценности привносят в жизнь человека неуверенность в правильности выбранного пути, социального окружения и стратегических жизнеутверждающих целей.

Сформировавшийся в 1970-е годы постмодернизм, сгенерировал новый вектор дисфункционального общественного развития, предлагая такое разнообразие стилевых вариантов (легализация тем безумия, тюрьмы и секса, которое ранее не допускалось в классической науке), которое демонтировало групповую сплоченность, апеллируя к хаосу, алогичности, иррациональности, безличности, децентрации, деканонизации, отказу от прежних ценностей, смешению жанров и культур и т.д. Первым фундаментальным критерием объявляется «продажная стоимость» продукта, и только эта величина констатирует приемлемую общественную ценность. По мнению Ж.-Ф. Лиотара, знания вводятся в обращение по тем же сетям, что и денежные потоки, и скоро деление на знание и незнание будет, скорее, делением на «знания к оплате/знания к инвестиции», т.е. знание производится и будет производиться для того, чтобы быть проданным, обрести стоимость в новом продукте [1].

Вторым «достижением эпохи постмодернизма» признается право на преступление, право на ошибку и право на зло, поскольку эксклюзивность и уникальность событийного факта приобретает массовый информационный

спрос и стоимостное выражение. Девиантное поведение рассматривается как самореализация через самораскрепощение и свободное волеизъявление. В результате правовая система неизбежно приобретает пагубную кривизну, в соответствии с которой всякое право может стать излишним [2, с. 130].

Третий постулат мировоззренческих сдвигов определяет «социальную безопасность» как рудимент старой парадигмы, как абстрактный и не институализированный статус современного человека. Государство не в состоянии гарантировать стабильность и защищённость населения, так как это возможно лишь путем физических ограничений, т.е. нарушения центрального принципа постмодерна – абсолютизируемого плюрализма. В такой ситуации безопасность выступает прерогативой самого индивида, оставшегося один-на-один с организованной преступностью, молодежным хулиганством, ультранационалистическим экстремизмом и т.п. Власть, отдавая «улицы на откуп маргиналам», сконцентрирована на сохранении своего социального статуса, сохранении дисбаланса в системе распределения материальных благ, ресурсов, законодательных возможностях и др. Человек в «разорванных социальных связях» не способен воспроизводить коллективные ценности, а потому обречен заимствовать те установки, которые объявляются насущными через средства массовой информации.

Элиты выбирают изоляцию и платят за нее. Происходит не только экономическое, но и культурное расслоение, что предопределяет экспроприацию культурных ценностей прошлых исторических периодов элитами, прочему населению предлагается некий ценностной суррогат, за который оно вынуждено платить высокую культурную, психологическую и политическую цену. Те, кто неплатёжеспособны отторгаются от системы распределения и потребления культурных ценностей, их удел – морально-нравственная деградация, пессимизм и апатия, минимальные жизненные потребности. «...Им запрещают доступ в еще вчера доступные «общие» места, арестовывают, прогоняют и вгоняют в кратковременное, но острое шоковое состояние, когда те случайно забредают в запретную зону, не заметив предостерегающей надписи «частная собственность» или не поняв других, выраженных не в словесной форме, но от того не менее грозных, знаков и намеков, что вход туда запрещен» [3].

Четвертый фактор, определяющий контуры мировоззрения – виртуализация сознания. Создаваемые образы ирреальны, их ценности и поведенческие установки примитивны и коротки по амплитуде и величине воздействия (ориентированы, как правило, на физиологические и психо-

логические инстинкты человека), потому воспринимаются маргинализирующимся населением как мировоззренческий конструкт. Мы живем, основываясь, по крайней мере, на двух принципах: на принципе сексуальной свободы и на принципе коммуникации и информации. Все происходит так, как если бы общество само посредством угрозы СПИДа производило противоядие против своего же принципа сексуальной свободы, посредством рака, который является нарушением генетического кода, оказывало сопротивление всемогущему принципу кибернетического контроля и посредством всех вирусов организовывало саботаж универсального принципа коммуникации [2, с. 97].

Столкновение с реальностью зачастую имеет конфликтный характер, проистекающий из-за несовпадения коротких виртуальных действий с пролонгированными жизненными поведенческими стереотипами. Стремление ассоциировать реальность в контексте виртуально сконструированных моделей формирует фрагментарное (клиповое) мышление, шаблонирование собственного мнения, которое по сути представляет заимствованный набор чужих умозаключений, опора на сиюминутные ценности, актуализированные под текущую индивидуальную выгоду, сужение кругозора до минимальных пределов – символы человека постмодерна.

Необходимо учитывать тот факт, что индивидуализм и крайний эгоизм нельзя абсолютизировать, достижение частных корыстных целей невозможно без коммуникаций и без соотнесения траектории собственного развития вне рамок, задаваемых государственным форматом. Выставляемые в качестве образцов для подражания эталоны отрываются от привязки к реальным персоналиям. Вместо них внимание сконцентрировано на количественных экономических показателях, богатство позиционируется как индульгенция на самый изысканный и расточительный образ жизни, как единственный критерий успешности и состоятельности человека. При этом не принимаются во внимание способы и средства обогащения, общественная польза и гуманистический аспект целевой деятельности. Коллективные усилия имеют значение только в пределах поставленной задачи и лишь в узко очерченном диапазоне смыслов. В такой ситуации коллективное сознание не в состоянии трансформироваться в измерительный и оценочный инструментарий, что априори лишает коллектив (социальную группу) функции координации и консолидации. Последнее представляет вполне конкретный раздражительный эффект для власти именно в той ее части, которая концентрирует плюралистические мнения на единой мировоззренческой основе.

Пятый компонент социальных сдвигов обусловлен становлением и развитием общества потребления, где жизнь гипертрофирована в непрерывный процесс приобретения покупок, что означает отношение к миру как к складу, переполненному потребительскими товарами. Кроме того, в своих храмах покупатели/потребители могут найти то, что они рьяно, но все же напрасно разыскивают снаружи: успокаивающее чувство принадлежности – утешающее ощущение того, что ты являешься частью сообщества [4, с. 109].

Общий вектор движения, общий «порыв», провозглашенные единые цели по обладанию товаром как символом счастья, удачи и успеха пусть и временно, успокаивают неосознанное недовольство окружающим миром и собственным социальным положением.

Тем не менее, не оформленное институционально сомнение в правильности образа жизни, используемых ценностях, роли и значении личности, группы и коллектива в социальном развитии побуждает человека к внутреннему дискурсу и дальнейшему апробированию иных мировоззренческих систем. Наиболее рельефно это продемонстрировано в добровольном участии в вооруженных конфликтах за пределами своей страны (ИГИЛ, Талибан, Аль-Каида и др.), когда вместо совершенствования собственных взглядов на жизнь происходит принятие чуждой идеологии, чуждых культурных и религиозных ценностей, по сути своей – совершенно далеких от плюрализма и толерантности. Как ни парадоксально, но притягивающим феноменом выступают те элементы, которые подверглись остракизму в период перехода в общество постмодерна. В их числе: 1) единая концепция и единая общая цель развития; 2) обязательность и беспрекословное подчинение общим нормам (правилам и традициям); 3) категоричность в суждениях и оценках (контрастное деление на «черное и белое», «своих и чужих» и др.); 4) коллективный порыв – консолидация усилий, приводящих к более значимому результату, чем сумма усилий каждого в отдельности; 5) вера и надежда в конструктивизм преобразований «во имя...» и «во благо...».

Следует подтвердить неутешительный прогноз социально-экономического, культурно-нравственного и духовного развития стран европейского союза, связанный с нарастающим негативным фоном тех процессов, в которых совсем недавно использовались в качестве центральных лозунгов «толерантность», «плюрализм», «мультикультурализм», «гендерная неопределенность», «абсолютная свобода личности» и т.д. Общество не только сталкивается с методологически иными мировоззренческими системами, но и осознает насущную потребность в подобного рода терапевтическом

воздействии. Закономерным итогом таких трансформаций может быть полная ассимиляция одного формата общественного развития в другом и, вполне логично, выигравшими окажутся те, кто опирается в своей мотивации и деятельности на конкретно-исторические логические императивы.

В этом контексте европейские страны и США являются своеобразным полигоном для отработки возможных сценариев социальных и государственных потрясений, демонстрирующих непривлекательность такого вектора эволюционного развития. Вероятно, именно по этой причине страны, сохраняющие историко-культурные ценности, обладают несоизмеримо большим потенциалом на пути построения общества благоденствия и процветания, даже в том случае, когда экономика не достигает наивысших показателей. Их роль и миссия заключаются в сохранении культурного кода и механизма ретрансляции высших ценностей в групповое, коллективное и индивидуальное сознание.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. Электронная библиотека Royallib.com http://royallib.com/read/liotar_ganfransua/sostoyanie_postmoderna.html#20480 (дата обращения: 01.03.2017).
2. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла. Перевод Л. Любарской, Е. Марковской. Москва: Добросвет, 2000. 257 с.
3. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества. Пер. с англ. Москва: Издательство «Весь Мир», 2004. 188 с. <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bauman-globalizaciya-8l.pdf> (дата обращения: 01.03.2017).
4. Бауман З. Текущая современность. Пер. с англ. под ред. Ю. В. Асочакова. СПб.: Питер, 2008. 240 с.

ROLUL SECURITĂȚII UMANE ÎN PROCESUL REMEDIERII INECHITĂȚII ȘI INEGALITĂȚILOR SOCIALE

Serghei SPRINCEAN,
doctor în politologie, cercetător științific coordonator,
secretar științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. In the article are analyzed the main opportunities and impediments in the perspective of remediation of social inequities and inequalities through the implementation of the main principles of the concept of human security, including on the social and political ground of Republic of Moldova. The necessity of counteracting to corruption as well as the stringent need of building and developing of civil society in Republic of Moldova are considered to be among most efficient modalities of promotion of the human security values in the country. In conclusion, the moralization of decision-making and of social management is considered to be the main trends in the remediation of social inequities and inequalities in long-term perspective.

Concepția securității umane a constituit un derivat din concepția constructivistă a securității, care trebuie să fie axată, potrivit reprezentanților acestui curent în studiile de securitate, pe interesele individuale ale persoanei umane și nu pe interesele comunității sau ale statului. Această concepție a securității umane se remarcă prin definirea celor două planuri de bază ale sale: libertatea de necesități și libertatea de frică, și trasează obiectivele securității umane în domeniul politicii ce se referă la realizarea acestor deziderate. Libertatea de necesități devine un obiectiv de realizat, ca o stare în care necesitățile specifice persoanei umane - cele fiziologice, spirituale și sociopolitice, nu vor mai constitui un impediment în progresul său personal sau o sursă de insecuritate pentru individul uman în mediul social. Libertatea de frică însă se manifestă ca o stare psihoemotivă prin care individul uman este scutit de grija și frica viitorului prin politici sustenabile și raționale, echitabile și participative [1, p. 37].

Fără îndoială că și libertatea umană, respectul pentru drepturile omului stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și a respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc. este recunos-

cută de către comunitatea internațională ca o condiție sine qua non pentru progresul sustenabil al omenirii [2, p. 12].

Asigurarea libertăților omului și a dezvoltării sustenabile a societății din Republica Moldova a constituit o preocupare importantă pentru cercetătorul V. Capcelea, care în lucrarea sa referitor la tranziția Republicii Moldova către un sistem capitalist viabil amintește despre necesitatea efectuării tranziției cu condiția asigurării securității alimentare și a sănătății oamenilor în condiții de echitate socială [3, p. 65]. Respectul pentru dezideratele de securitate umană în societățile în curs de dezvoltare și aflate în faze tranzitorii poate constitui un element fundamental pentru garantarea succesului reformelor dacă aceste principii ale securității umane sunt plasate de către guvernanți ca piloni ai stabilității sociale și obiective intermediare și finale pentru procesul transformărilor societale.

Profesorul A. Carpinschi propune abordarea problematicii securității umane în contextul culturii recunoașterii [4, p. 137]. Această perspectivă reprezintă o reflecție filosofico-politică, o cercetare hermeneutică și o analiză conceptuală ce se referă la legătura dintre securitatea umană și cultura recunoașterii, pledând pentru modelul politicului cu „fața umană” cu scopul de a umaniza puterea politică și modul de gestionare echitabilă a resurselor umane și naturale [4, p. 207]. În continuarea ideilor menționate, A. Carpinschi propune noi conținuturi pentru sintagma de *securitate umană*, dorind ridicarea acestuia la nivel de set practic de tehnici, ghid metodologic de transformare a ideilor progresiste în acțiuni eficiente în beneficiul întregii societăți [5, p. 43]. Securizarea interpersonală și autosecurizarea, în contextul concepției empirico-analitice a securității umane, printre alte elaborări valoroase, reprezintă noțiuni prin care A. Carpinschi contribuie la diversificarea conținutului concepției, recurgând la metode fenomenologice și gnoseologice, considerând că securitatea umană la ora actuală necesită o regândire profundă, căci reprezintă nu mai mult decât o sintagmă prea vagă pentru a putea fi aplicată eficient și conform planurilor și așteptărilor societății, comunității științifice și organismelor internaționale specializate, intrând astfel în discordanță cu o serie de autori de referință, inclusiv din cadrul Școlii de studii de securitate de la Copenhaga, cum ar fi B. Buzan.

Aspectele demografice, diverse implicații nocive ale violenței în familie și comportamentul familial, precum și politica de gen în contextul imperativei securității umane, au fost analizate de cercetătoarea C.-D. Răducu, care a subliniat valoarea abordării specifice securității umane în a conceptualiza și a înțelege, a combate și a contracara amenințările ce afectează persoanele în calitate de victime și care-i pot transforma în surse de violență și insecuritate pentru alții [6, p. 164]. Totodată, devine important de remarcat că aspectele de

gen sunt elemente de nelipsit în politicile contemporane de echitate socială și nediscriminare ca parte a securității umane.

Prin urmare, problematica securității umane raportată la elementul etic, mai cu seamă în spațiul sociocivilizațional est-european din care face parte și Republica Moldova, poartă un caracter eclectic și foarte diversificat. Acest lucru are loc sub impactul multitudinii de opțiuni geopolitice, a diversității de resurse (umane, naturale, economice, militare etc.), de strategii de dezvoltare pe termen lung specifice statelor din această zonă a Europei. Cu toate diferențele semnalate, majoritatea cercetătorilor consideră concepția securității umane ca având un caracter profund moral și echitabil, fiind o orientare importantă și de viitor în studiile de securitate, mai cu seamă în contextul procesului globalizării, inclusiv a sistemului de securitate internațională, a economiei mondiale și relațiilor externe [7, p. 44].

În contextul celor mai importante amenințări de securitate cu care se confruntă Republica Moldova la etapa contemporană, strategia sa națională de securitate este necesar să fie completată cu prevederi clare referitor la combaterea crimelor economice și a corupției, a eradicării sărăciei și a promovării principiilor statului de drept cu o justiție echitabilă și transparentă [8, p. 68]. Și în viziunea lui V. Varzari, în legătură cu problemele securității naționale a Republicii Moldova, tangențial conectate și de securitatea umană, se remarcă că, în conformitate cu interesul țării noastre în perspectiva dezvoltării sale în condiții de securitate, integrarea europeană ca „preluare, adaptare și implementare a normelor și instrumentelor ce promovează existența unor instituții stabile garantează democrația, supremația legii, drepturile omului și protecția minorităților” [9, p. 44]. Cu toate că dezideratele securității umane nu pot fi atinse decât doar în ansamblu și nu segmentar. Securitatea mediului de trai al persoanei poate fi asigurată doar în condițiile unei securități economice și politice, iar securitatea ecologică, ca element al securității umane, determină nivelul securității sănătății omului și al celei alimentare.

Din perspectivă istorică, se remarcă faptul că, începutul sec. XX a fost profund marcat de cele două războaie mondiale, care au însemnat o involuție a principiilor securității persoanei, respectului pentru bunăstarea acestuia și libertățile sale. Cu toate acestea, după încheierea Primului Război Mondial, se pun bazele unor organizații mondiale importante referitor la subiectul în discuție și care vor pune bazele unor tradiții frumoase în acest domeniu. Astfel, în anul 1919 a fost fondată Organizația Internațională a Muncii (OIM) ca parte a negocierilor de pace după încheierea Primului Război Mondial. În cadrul Conferinței de Pace de la Paris a fost numită o Comisie a legislației internaționale a muncii, care a propus la 11 aprilie 1919 un text ce a devenit mai târziu parte a Tra-

tatului de Pace de la Versailles, iar în anul 1920, în urma Conferinței de Pace de la Paris, care a pus capăt Primului Război Mondial, a fost înființată Liga Națiunilor sau Societatea Națiunilor – o organizație mondială interguvernamentală și precursora Organizației Națiunilor Unite, cu un rol esențial în promovarea drepturilor omului sub aspect al dreptului internațional și de reglementare a litigiilor internaționale. Aceasta a fost prima organizație internațională de securitate, având obiectivul principal să mențină pacea la scară mondială printr-un sistem de securitate colectivă, prin dezarmare, rezolvarea diferendelor internaționale prin negociere și arbitraj. Liga Națiunilor se preocupa de asemenea probleme ca sănătatea mondială, protejarea minorităților, echitatea față de muncitori și condițiile de muncă a acestora, traficul de persoane și droguri, comercializarea armelor etc. Spre exemplu, Adunarea Generală a Ligii Națiunilor a promovat și aprobat la Geneva la data de 26 noiembrie 1924 drept „Carta Bunăstării Copilului” - Declarația privind Drepturile Copilului, pentru prima dată fiind făcută diferențierea dintre drepturile copilului de cele ale adultului.

Drepturile sociale ale omului și securitatea personală, formarea unei societăți a bunăstării au constituit un obiectiv major al politicianilor din statele democratice în contextul necesității ieșirii omenirii din marea criză economică din anii 1929-1933. Astfel că politica „New Deal”-ului lui Franklin D. Roosevelt, lansată în 1932, a însemnat programe economice a celor trei „R”: Relief, Recovery, Reform, însemnând ajutor pentru șomeri și săraci, recuperare economică și reforma sistemului financiar.

În perioada celui de al Doilea Război Mondial și ca urmare a extinderii teritoriale fulminante a ideologiilor autoritare și nedemocratice a fost semnat un document important - Carta Atlanticului (Atlantic Charter) de către Președintele SUA, F. D. Roosevelt, și premierul britanic, W. Churchill, la 14 august 1941. Importanța acestui act constă în faptul că, pe lângă declarația de neurmărire de către părțile semnatare a extinderii teritoriale și proclamarea dreptului la autodeterminare al popoarelor înrobite, Carta menționa importanța promovării drepturilor și libertăților cetățenești, cum ar fi dreptul la siguranța personală și comunitară, libertatea de exprimare, libertatea credinței, dreptul persoanei la un trai decent etc.

Crearea în anul 1945 a Organizației Națiunilor Unite prin semnarea la San Francisco (SUA) pe 26 iunie 1945, prin eforturile deosebite ale juristului francez René Samuel Cassin și ale jurnalistei americane Eleanor Roosevelt, a Cărții ONU de către 50 de state, pentru a preveni pe viitor prin cooperare internațională conflictele armate, iar mai apoi, adoptarea la 10 decembrie 1948 a Declarației Universale a Drepturilor Omului, au constituit poate cele mai importante

pagini de până acum ale istoriei contemporane de promovare a modelului unei societăți a bunăstării bazate pe respect pentru drepturile omului și securitate.

După sfârșitul „războiului rece” și începerea unei noi ere în conștientizarea pericolelor globale și, mai ales, după identificarea unui set de soluții de ieșire din criza globală, subiectul securității și libertăților umane a început să capete noi aspecte inedite. O pagină deosebit de importantă în acest context a fost scrisă la Conferința Organizației Națiunilor Unite referitor la Mediu și Dezvoltare, care a avut loc la Rio de Janeiro în iunie 1992, unde la 14 iunie 1992 a fost adoptată Declarația cu privire la mediu și dezvoltare, în care se stipula expres importanța susținerii colective a dezvoltării umane, a necesității încetării conflictelor armate, susținerii eforturilor societății umane la scară mondială pentru păstrarea unui mediu înconjurător sustenabil și a unor condiții acceptabile pentru fortificarea sănătății oamenilor și a unui nivel înalt al calității vieții lor.

În acest context al edificării instituțiilor internaționale pentru promovarea dezideratelor umane și securitare, problema supraviețuirii omenirii rămâne a fi una dominantă pentru civilizația contemporană. Soluționarea problemei supraviețuirii omenirii în condiții decente, asigurând toate premisele necesare pentru un nivel înalt de viață și de securitate umană al fiecărui individ, dar și al umanității în ansamblu, în perioadele ulterioare de după depășirea crizelor ce amenință civilizația contemporană, depinde în mare măsură de găsirea unei formule funcționale pentru stabilirea unui control social eficient, inclusiv prin mass-media, asupra procesului de dirijare socială, mai ales în cazul procesului managerial folosind tehnologii biologice și informaționale avansate, la care marea majoritate a populației nu are acces, spre a asigura o dezvoltare durabilă a întregii civilizații umane în condiții de echitate [10, p. 83]. Astfel, se poate remarca un șir de mecanisme ce se impun a fi puse în aplicare pentru realizarea acestui deziderat, aflându-se într-o interdependență sistemică. Democratizarea accesului la deciziile politice și sociale de importanță cardinală pentru societate, fortificarea sistemului juridic și de apărare a drepturilor și libertăților omului, creșterea importanței fundamentării științifice a procesului de guvernare și a proiectelor sociopolitice, mecanisme importante dar care pe departe sunt depășite de rolul mediator în cadrul stabilirii unui control social eficient asupra procesului decizional din sfera sociopolitică, a fortificării și sprijinirii mass-mediei ca a patra putere în stat și cel al expertizării etice a proiectelor, politicilor și strategiilor macro-sociale propuse spre a fi implementate în practica socială de către clasa politică.

În acest context, principiul universal al justiției și echității se poate impune armonios în cadrul analizei sociopolitice în genere, dar și, spre exemplu,

în analiza problematicii asigurării securității umane și naționale a Republicii Moldova în mod special în vederea soluționării inechităților sociale, precum și în studiul aprofundării suveranității și independenței statului, în sensul său cel mai cuprinzător și vast posibil, prin imperativul necesității corespunderii discursului și acțiunii politice unor standarde universale de echitate și corectitudine istorică, socială și economică în limitele bunului-simț și ale legalității, în baza moralității și respectului reciproc în relațiile sociale, economice sau politice la diverse nivele de interacțiune cetățenească, de grup, comunitară, instituțională, statală sau internațională. Acest principiu al justiției și echității, implementat în arealul sociopolitic la nivelul construcțiilor ideatice, al discursurilor publice, dar mai cu seamă în cadrul acțiunilor concrete în forma unor aplicații nemijlocite ale politicilor și strategiilor la nivelul cetățeanului simplu, care în cea mai mare măsură a resimțit injustețea și neglijarea securității sale personale, a valorilor și spiritualității sale naționale, dar și a condiției sale umane, în cele mai dezumanizante și degradante forme posibile în perioada totalitarismului de exemplu, nu poate fi unul cu adevărat eficient și relevant în afara suportului întregului complex de principii, categorii, valori și imperative, fiind conectat intrinsec la sistemul cunoștințelor și practicilor universale, în plină expansiune actualmente, ca o extensiune, completare și prelungire a democratizării continue în societățile cele mai avansate în domeniul protecției și promovării libertăților și drepturilor omului și, implicit, a securității umane

În concluzie vom remarca că, remedierea inechităților și inegalităților sociale în genere pe mapamond, dar în special în Republica Moldova, este direct dependentă de amploarea moralizării politicului și proceselor decizionale și de dirijare socială. Moralitatea și moralizarea devine tendința de urmat și pentru Republica Moldova în perspectiva apărării și promovării intereselor ei naționale, astfel că noi metode și metodologii se cer a fi aplicate în studiul problematicii asocierii internaționale a Republicii Moldova în contextul promovării valorilor specifice, a asigurării și respectării securității umane. Abordarea umană este una dintre acele abordări metodologice ce pot deschide noi perspective, inclusiv asupra conceptualizării subiectului asocierilor și cooperării internaționale. În țara noastră, problematica umană în contextul fortificării securității umane a început să se manifeste, mai pregnant și mai univoc, în spațiul politic, odată cu intensificarea procesului de deschidere socială și politică a societății și clasei politice autohtone la tendințele și trendurile sociale și politice mondiale, determinate, în mare parte, de intensificarea proceselor mondiale, a problemelor globale și regionale cu care se confruntă inclusiv Republica Moldova de rând cu alte state

ale lumii, dar și, cu inițierea procesului de racordare a legislației interne la cea europeană, în perspectiva aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Moralizarea se evidențiază ca un trend important în cadrul politicilor interne, dar și internaționale, și a relațiilor sociopolitice dintre diverși actori din cadrul sistemelor politice tradiționale, dintre care corelațiile și sistemele de presiuni și influențe reciproce dintre acești actori tind, de departe, să inducă necesitatea reglementării și stabilizării acestor tipuri de relații în conformitate cu niște norme, valori și principii de comun acceptate și respectate pentru a determina scoaterea conștientă și intenționată a relațiilor de interinfluențare politică din categoria celor suspicioase și dubioase, asupra cărora planează o imagine negativă și de neîncredere tocmai din cauza lipsei unei reglementări stricte și a unei transparențe și clarități acceptabile de comunitate, fie națională sau internațională, după caz. În acest sens, domeniul influențelor și intereselor politice este unul reprezentativ și de interferență dintre sferele moralei și ale politicului, unde cel mai des se ridică problema corectitudinii sau a echității aplicării forței, puterii politice sau autorității asupra cetățeanului, a respectării intereselor sale personale, a drepturilor și libertăților sale fundamentale în contextul manifestării concurențiale a intereselor globale, naționale comunitare sau colective.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. Tipografia Centrală. 2017. 304 p.
2. Sprincean S. Aspecte metodologice și evolutive ale conceptului securității umane În: MOLDOSCOPIE. Revistă științifică trimestrială, nr. 3 (LXXIV), 2016, p. 7-17.
3. Capcelea V. Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatarurile ei. Chișinău: ARC, 2012. 192 p.
4. Carpinski A. Cultura recunoașterii și securitatea umană. Iași: Institutul European, 2012. 252 p.
5. Carpinski A. Cum am putea transforma o idee bună într-o acțiune eficientă? Cazul securității umane. În: Securitatea umană: provocări contemporane. / Coord. Cătălina-Daniela Răducu, Bogdan Ștefanachi. București: Pro Universitaria. 2015, p. 35-70.
6. Răducu C.-D. Gen și securitate umană. În: Securitatea umană: provocări contemporane, p. 151-172.
7. Nef J. Human Security and Mutual Vulnerability: An Exploration into the Global Political Economy of Development and Underdevelopment. (1st edition). Canada, Ottawa: IDRC Books, 1995. 110 p.
8. Sprincean S. Concepts of justice in social, political and bioethical contexts. În: Сахаровские чтения 2012 года: экологические проблемы XXI века: Материалы 12-й междунар. науч. конф., 17–18 мая 2012 г., г. Минск, Республика Беларусь. Минск: МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2012, p. 68-69.
9. Varzari V. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană. Chișinău: ICJP al AȘM, 2014. 172 p.
10. Sprincean S. Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane. În: Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale / Coord. Vitalie Varzari. Chișinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 77-94.

IMPORTANȚA INTELLECTUALULUI SPECIALIZAT PENTRU PROGRESUL SOCIETĂȚII POSTMODERNE

Valeriu CAPCELEA,
*doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar,
Filiala Bălți, Academia de Științe a Moldovei*

***Summary.** The article addresses the problems related to the specialized intellectual's importance to the progress of post-modern society. The author reveals two types of intellectuals: the Universalist intellectual and the Specialist intellectual, who appeared half a century ago, when scientists were engaged in social life and who, because of their knowledge and civic position, were persecuted since they had become a threat to the political class domination.*

The author refers to the polemic reflected by the specialty literature in Romania between the public intellectual elite and the spirit middle-class, which claims that the encyclopedic intellectuals, having no specialization, should not dominate the society, while the specialized intellectuals should have an active voice in society.

As a conclusion, it is highlighted that the intellectuality ought to become in society the basis of spiritual development, to guarantee and to support free speech and democracy. However, its influence is quite low because of its corruption, as it is responsible for the failures of all alterations during the transition period.

În condițiile globalizării rapide, problema identificării rolului distinct al intelectualității a devenit un obiect de cercetare destul de actual în filosofie, sociologie și politologie. Intelectualitatea în general și cea din Republica Moldova în mod special, în calitatea sa de comunitate socioculturală continuă să execute funcțiile de conservare și diseminare a moștenirii culturale, de poziționare față de continuitatea raporturilor de dominație-supunere, de legitimare a configurării societății, de critică a puterii politice, de elaborare de idei, modele de acțiune, programe politice și sociale, de învățare și educativă [1]. Ea încearcă să înțeleagă locul și rolul său în noile condiții social-politice și economice, înaintând proiecte de alternativă și modele de dezvoltare a societății postmoderne. Iată de ce studierea din punct de vedere multidisciplinar a intelectualității în calitate de fenomen social specific este foarte actuală.

Intelectualii au îndeplinit o misiune socială de importanță majoră, pe motiv că ideile, conceptele și teoriile elaborate de ei din domeniul filosofiei, științei, culturii sau al religiei au constituit dintotdeauna bazele și mijloacele transformărilor de natura socială, politică, culturală și economică a existenței sociale.

Actualmente, apartenența la acest strat social specific numit intelectualitate, îndeosebi în condițiile societății în tranziție de la sistemul totalitarist la cel democratic, înseamnă a poseda curajul de a evalua în mod public evenimentele cruciale ce au loc în societate, care, de regulă, sunt legate de activitatea organelor puterii de stat. Prin urmare, a fi intelectual înseamnă a lua parte la viața politică a societății. În aceste condiții, curajul este necesar pentru a susține acțiunile puterii de stat, dar, mai ales, în caz de necesitate, pentru a ține un discurs de pe pozițiile conștiinței criticând acțiunile puterii politice.

În literatura de specialitate sunt elucidate mai multe tipuri de intelectuali, însă accentul se pune pe două dintre ele: intelectualul-„universalist” și intelectualul-„specialist”. În opinia marelui filosof francez Michel Paul Foucault, intelectualul „universalist” al sec. al XIX - începutul sec. al XX-lea își trăgea obârșia de la o figură politică determinată: de la juristul legist, care se opunea puterii, despotismului, care făcea abuz și dădea dovadă de necuviința în fața bogăției prin intermediul justiției universale și echității legii ideale [9, p. 203.].

Ceea ce noi astăzi numim „intelectual” (se are în vedere intelectualul în sens politic, dar nu în sens sociologic sau profesional, adică acel care utilizează cunoștințele sale, specializarea sa, legătura sa cu adevărul pentru lupta politică), a apărut, în opinia lui M. Foucault, din legiuitor, sau din omul care apăra caracterul universal al legii echitabile, de multe ori în rivalitate cu profesionalii din cadrul justiției (prototip al acestui tip de intelectuali în Franța a fost filosoful François Marie Arouet Voltaire). Intelectualul-universalist provine din legiuitorul demn de respect și își descoperă întruchiparea sa deplină prin scriitori (intelectualitatea de creație) ca purtători ai semnificațiilor și valorilor, care sunt caracteristice oricărui om.

Intelectualul-specialist apare din alte împrejurări, nu din figura „legiuitorului demn de respect”, ci din „savantul care cunoaște” [9, p. 203]. M. Foucault consideră că tipul intelectualului-specialist a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial, care vine în contradicție cu intelectualul-universalist. Această nouă figură are o importanță politică originală: ea a oferit posibilitatea dacă nu să sudeze, atunci, cel puțin, să formuleze în mod novator categoriile limitrofe care rămâneau separate. Dacă până atunci intelectualul era, în mod preponderent, scriitor care poseda o conștiință generală, era un subiect liber care se opunea numai specialiștilor ce slujeau statului sau capitalului (inginerilor, persoanelor cu funcții, învățătorilor etc.). Însă, în momentul în care punctul inițial al politizării societății a devenit activitatea deosebită a fiecărui intelectual, în aceste condiții, arta de a scrie, ca o particularitate sacramentală a intelectualului, dispare treptat.

M. Foucault consideră că intelectualul-specialist a fost fizicianul-atomist, mai degrabă, Robert Oppenheimer, profesorul de fizică teoretică de la Berkeley University of California, care a servit drept o cureauă de transmisie între intelectualul-universalist și intelectualul-specialist, pentru că el posedă o legătură directă și localizată cu învățământul și cunoștințele științifice. Oppenheimer se manifesta ca fizician-atomist (fiind considerat „părintele bombei atomice”), pe motiv că pericolul legat de arma nucleară amenința întreaga omenire, toată seminția umană, soarta întregii omeniri, iar raționamentele lui aveau posibilitatea să devină, în același timp, judecăți despre universalitate. Sprijinindu-se pe indignarea ce a cuprins întreaga lume în legătură cu apariția armei de distrugere în masă, învățatul-atomist a fost impus să slujească cauzei comune a civilizației - menținerea păcii și asigurarea principiului continuității în dezvoltare a generațiilor umane, reieșind din situația specifică determinată de cunoștințele acumulate. Potrivit concepției lui M. Foucault, anume atunci intelectualul pentru prima dată a fost supus prigonirilor din partea puterii politice, nu pentru raționamente de ordin general, ci datorită cunoștințelor concrete, deținătorul cărora el era, pe motiv că anume la acest nivel el reprezintă un pericol pentru clasa politică [9, p. 203].

Un alt exemplu de intelectual-specialist a fost academicianul rus, laureatul Premiului Nobel pentru pace Andrei Saharov, care considera că printre virtuțile oamenilor de știință o mare însemnătate trebuie să fie acordată responsabilității pentru acțiunile lor în fața societății, pe motiv că nimeni nu poate fi liber încât să nu poartă responsabilitate față de alți oameni. Despre aceasta el a scris și totodată a luptat cu intoleranța, fanatismul și opresiunea pentru moralitatea și responsabilitatea socială a savanților. El nu s-a ascuns în spatele ideii, conform căreia utilizarea rezultatelor științei nu depinde de savanți, dar de instituțiile statale, a dat dovadă de curaj și a apărut principiul moralității și responsabilității sociale a savantului pentru ocrotirea drepturilor, demnității omului, a libertății de expresie în URSS, unde domnea un regim totalitar comunist, care l-a persecutat, l-a exilat pentru acțiunile sale.

Bazându-se pe tipologia elaborată de M. Foucault, profesorul de la *Universitatea Purdue* din Indiana (S.U.A.), Sorin Adam Matei, autorul mult discutatului volum *Boierii minții* [6], a lansat, în calitate de coordonator și autor, un volum colectiv de eseuri *Idolii forului* [3], care constituie răspunsul colectiv al unui număr impresionant de specialiști din domeniile social, politic, literar și filosofic: Daniel Barbu, Caius Dobrescu, Mircea Flonta, Gabriel Andreescu, Stelu Șerban, Lucian Năstasă-Kovacs, Marius Ghilezan, Vasile Morar, Bruno Ștefan,

Alexandru Matei, Istvan Aranyosi, Mona Momescu, Adrian Gavrilesu. În articolele publicate în această carte ei „demască” drept idolatrie așa-numita „elită a intelectualilor publici” și se pronunță pentru susținerea unei „clase de mijloc a spiritului”. Ei caută să dea răspuns la trei întrebări fundamentale despre societatea în care trăiesc: De ce cred intelectualii publici enciclopedici din România că lipsa lor de specializare le oferă un drept mai mare, nu mai mic, de a vorbi de pe un podium imaginar, înălțat cu mult deasupra „maselor”, despre probleme colective?; De ce este viața publică din spațiul social paramodern românesc din ce în ce mai dominant de câteva voci, prezentate ca „geniale”, când lumea oferă o asemenea bogăție de oportunități și mijloace de comunicare?; De ce sunt intelectualii specializați atât de puțin auziți în viața publică?

În această lucrare se întreprinde o tentativă de a discuta despre problemele latente pe care le aduce cu sine fascinația față de ideea de intelectual de elită, generalist, enciclopedic, moralizator. Opiniile reunite în acest volum resping acest model și converg către o altă viziune, ce propune un model de comportament social care include, dar nu exclude. Concluzia ce reiese din lucrarea *Idolii forului* constă în aceea că, o clasă de mijloc a spiritului este de preferat „elitei intelectualilor publici”.

S. Matei opune două categorii de personalități marcante în lumea culturală românească: una, care, în opinia lui, din punct de vedere istoric, perimată, aceea a „intelectualului- generalist” sau „enciclopedic”, care constituie „elita publică”, aservit publicului cultural drept idol al forului, și aceea a intelectualului-specializat, care însă nu are aplombul sau oportunitatea să intervină pe piața intelectuală așa cum s-ar cuveni. În opinia lui, din prima categorie fac parte Gabriel Liiceanu, Horia Roman Patapievici, Andrei Pleșu și poate încă câțiva intelectuali români celebri care sunt identificabili cu „intelectualii lui Băsescu”. După el, defectul lor este că nu au o specialitate (sunt „generalști”, „amatori”), se autoproclamă „geniali” și sunt educați în „spiritul obedienței oarbe față de maestrul și ideile lor”.

În calitatea sa de „intelectual specializat”, S. Matei ar fi trebuit să ilustreze teoria sa cu numeroase exemple, citate și analize, dar care lipsesc cu desăvârșire. Din afirmațiile lui S. Matei nu aflăm, spre exemplu, de ce G. Liiceanu (despre care știm că este filosof și interpret destul de consistent al filosofului existențialist german Martin Heidegger) [4] nu ar fi specialist într-un anumit domeniu. În aceeași manieră este abordat și H.R. Patapievici, care este fizician și specialist în istoria științei, fiind tratat ca „generalist” [6]. Același lucru declară și despre A. Pleșu, scriitor, estetician și istoric de artă. Însă, autorul nu se întreabă care ar fi statutul altor „intelectuali publici” și dacă „a fi generalist” e atât de infect pentru societate.

În continuare, S. Matei susține că „intelectualii-generalști” impun cultul „genialității”, refuză orice punere în discuție a propriilor idei, reieșind din considerentul că „geniul” e infailibil. Însă, din păcate, în lucrare nu întâlnim argumente plauzibile care ar demonstra aceste afirmații.

Suntem de acord cu eseistul și istoricul artei Andrei Cornea, care susține că S. Matei pare să uite că a cita corect și complet e o condiție obligatorie a intelectualului-specialist, nu a celui „amator”. Lucrul cel mai greu de înțeles în acest text este de ce „clasa de mijloc a spiritului” nu are mai mult succes la public. De fapt, S. Matei își creează un adversar închipuit, intelectualul-generalist, care, în opinia sa, se autoidolatrizează, ignoră modernitatea și critica. Nici H.R. Patapievici, nici A. Pleșu, nici G. Liiceanu, nici alți intelectuali, nenumiți, nu au de-a face cu acest scenariu scris și montat de el. Acesta este motivul pentru care citatele și mărturiile lipsesc, așa cum lipsesc și analizele critice aduse operelor autorilor [2]. A spune că, A. Pleșu, în *Despre îngeri* „se prezintă pe sine ca un nou sfânt Toma de Aquino” [5, p. 32] e doar o declarație apodictică pe care nu avem motive să o credem atâta vreme cât ea nu e justificată. Aproape întreg articolul este scris în aceeași manieră dogmatică, foarte puțin potrivită cu statutul „clasei mijlocii a spiritului”. În opinia lui A. Cornea, S. Matei inventează niște idoli pe care apoi, cu o sfântă indignare, tot el îi doboară de pe soclu. Totodată, el susține că A. Pleșu, datorită implicațiilor politice ascunse și a bizantinismului, în locul unei dezbateri de idei a recurs la atacuri la persoană [2]. În opinia sa, A. Pleșu a „...descoperit, cu stupoare, cum, împreună cu câțiva nefericiți prieteni, am contribuit în chip toxic la stagnarea culturală a țării, la prigonirea noilor generații de intelectuali, la poluarea democrației autohtone, și la subminarea valorilor modernității” [5]. În același timp, G. Liiceanu respinge „...teoria potrivit căreia ar face parte dintr-un grup bine organizat, care a acaparat, prin abilitați de tip mafiot, pârgghiile puterii culturale...” [5]. Este evident faptul că nu A. Pleșu și G. Liiceanu au produs daune culturii și democrației române, dar refuzul lor de a recunoaște că au putere politică și simbolică, că au interese de grup, care intră în conflict cu interesele altor grupuri a produs iritare printre post-moderniști, neotraditionaliști și observatorii neimplicați.

Am remarcat anterior că într-o societate intelectualitatea ar trebui să fie anume acea bază de dezvoltare spirituală a societății care să garanteze, să susțină libera exprimare și democratizarea adevărată a societății. Ce avem la momentul dat în Republica Moldova? O parte din intelectuali au fost și sunt corupți politic și financiar. În mare parte ei sunt responsabili pentru perversiunile

și eșecurile transformărilor sociale și fără rezultate sesizabile ale perioadei de tranziție. Aceasta s-a produs, în opinia noastră, datorită duplicității unei părți considerabile a intelectualității autohtone, care a fost și rămâne lipsită de valori și principii morale, de demnitate națională, care le erodează unitatea și integritatea spirituală, făcându-i vulnerabili în fața presiunii din partea puterii atât în perioada totalitarismului comunist, cât și în perioada de tranziție.

Trebuie să recunoaștem că o parte a intelectualității posedă o oarecare autoritate la populație, dispune de un acces relativ la mass-media, pentru a-și promova atitudinea personală și a evalua aspectele culturale și politice. Anume prin aceasta s-a materializat activitatea unor intelectuali-generalişti ca Sergiu Rădăușan, Emil Loteanu, Ion Ungureanu, Anatol Corobceanu, Nicolae Testimiteanu, și trebuie să se materializeze în activitatea civică a lui Eugeniu Doga, Mihai Cimpoi, Andrei Strâmbeanu, Nicolae Botgros, Vladimir Curbet și a altor oameni de știință, cultură și artă care au fost și sunt purtătorii trăsăturilor concludente ale culturii autohtone, ce sunt asimilate de păturile largi ale populației. Însă, dacă ne vom referi la intelectualii-specialişti din Republica Moldova, putem constata că ei nu se prea implică în viața socială, nu întotdeauna iau atitudine față de anumite probleme cu care se confruntă societatea. De aceea, este necesar ca intelectualii-generalişti, împreună cu intelectualii-specialişti, să se implice mai activ în viața socială, ca ei să devină o forță motrice autentică capabilă să asigure transformările sociale din țara noastră pe un făgaș constructiv care s-ar solda cu edificarea unei societăți democratice autentice, cu integrarea în familia popoarelor europene, cu afilierea la valorile general-umane – unitate, comunicare, toleranță, solidaritate, respect, egalitate, pluralism, pace, democrație și libertate.

Este momentul ca elita intelectuală (indiferent de faptul dacă acești intelectuali sunt generalişti sau specialişti) a acestei țări să se constituie într-un reper real și să-și asume un rol activ în viața socială. Ei ar trebui să vegheze asupra evoluției societății, rolul lor fiind crucial și de nesubstituit. Fără participarea intelectualilor în viața social-politică, în educație și cultură nu vom avea niciodată un stat bine condus și organizat, bazat pe principii morale general-umane. Numai prin implicarea activă și constantă a elitei intelectuale în viața societății, prin asumarea menirii de a se adresa națiunii, de a „da tonalitatea”, de a reacționa în mod critic, ori de câte ori ea consideră necesar să fie remodelată și însănătoșită societatea țării, numai astfel putem renaște și ajunge să ocupăm un loc în această lume aflată într-un proces continuu de globalizare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Capcelea V. Funcțiile exercitate de intelectualitate în viața socială. În: Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane. Vol. 30. Cluj-Napoca: Editura Limes & Argonaut, 2017, p. 51-55.
2. Cornea A. Idei și idolatri (I), <http://www.revista22.ro/idoli-351i-idolatri-i-8427.html>. (accesat 27.01.2017)
3. Idolii forului. București: Ed. Corint, 2010. Capitolul: Specialist sau intelectual?, p. 108-112.
4. Intelectualii enciclopediști sau intelectualii clasei de mijloc. O dispută culturală cu implicații politice. Sorin Adam Matei și Andrei Cornea au discutat online cu cititorii HotNews.ro, www.hotnews.ro/stiri-politic-7454464-intelectuali-enciclopedisti-sau-intelectualii-clas... (accesat 27.01.2017)
5. Liiceanu G. De ce se cearta intelectualii (II). În: Dilema Veche, 2004, nr.25, p. 17-23.
6. Matei S.A. Boierii minții. București: Ed. Compania, 2004. 216 p.
7. Patapievici H.R. Despre idei și blocaje. București: Ed. Humanitas, 2007. 233 p.
8. Pleșu A. Despre îngeri. București: Ed. Humanitas, 2003. 288 p.
9. Pleșu A. Autocritica. În: Dilema Veche, 2004, nr 24, p. 24-30.
10. Фуко М. Политическая функция интеллектуала. În: Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. Москва: Праксис, 2002, p. 200-207.

INFLUENȚA EDUCAȚIEI ASUPRA STRATIFICĂRII SOCIOPROFESIONALE

Angela MOCANU, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. *Education is considered one of the means of equalizing the society. We can not say with certainty that this in itself is the determining factor in occupying a position in the social hierarchy, but the education level of the population has major implications on social structure.*

In this article we intended to study the role of the vocational training of the middle class in the Republic of Moldova, do we have social mobility, with which social class the respondents identify themselves and which factors influence on these processes.

În literatura de specialitate contemporană structura și stratificarea socială este abordată în plan multidisciplinar și multidimensional, utilizând totodată diferiți indicatori de măsurare: ocupația, sursa de venit, gradul de bunăstare al gospodăriei, averea [2], gradul de control asupra resurselor economice [7], gradul de securitate al serviciului deținut, posibilitățile de promovare, gradul de control asupra procesului muncii [3], care rezultă într-o stratificare de ordin economic a populației. Alți autori dezvoltă un curent oarecum complementar celui anterior prezentat, prin utilizarea unor indicatori precum capitalul cultural [6] și stilurile de viață [1], care rezultă, mai degrabă, într-o stratificare de ordin cultural.

A. Giddens consideră că există clasa superioară, vechea clasă de mijloc, clasa mijlocie de sus, clasa mijlocie de jos, clasa muncitoare de sus, clasa muncitoare de jos și subclasa.

În Republica Moldova, anumite aspecte ale stratificării sociale a populației care s-au produs în urma schimbării relațiilor de proprietate și-au găsit reflecție în lucrările sociologilor A. Timuș, G. Entelis, N. Țurcanu, politologilor și filosofilor A. Roșca, P. Varzari, A. Zavtur, Cl. Zavtur, A. Pascaru, V. Moșneaga, V. Saca și alții. În plan sociologic, atenția cercetătorilor a fost focalizată pe relevarea problemelor sociale cauzate de reformele din societate și necesitatea perfecționării politicii sociale.

Cercetătorii în domeniu evidențiază trei forme ale stratificării sociale: stratificarea economică (nivelul de venit al indivizilor), stratificarea politică

(accesul indivizilor la puterea politică), stratificarea profesională (diferențierea populației în funcție de tipul activității, ocupației, profesiei.) Munca se divizează în fizică și intelectuală. De asemenea, stratificarea profesională se manifestă în funcție de ierarhia grupurilor profesionale de bază (stratificarea interprofesională) și clasificarea din interiorul fiecărei clase profesionale (stratificarea intraprofesională), unde criteriul de bază este prestigiul profesiei.

În acest articol ne-am propus să studiem rolul nivelului de instruire în formarea clasei medii în Republica Moldova, care sunt factorii ce influențează asupra mobilității sociale, cu care clasă se autoidentifică respondenții și care sunt factorii ce determină autoidentificarea. În calitate de material empiric am utilizat rezultatele cercetării sociologice realizate de Centrul Sociologie și Psihologie Socială în cadrul Proiectului *Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării sociale și aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană*, cercetare realizată pe un eșantion reprezentativ de 1179 respondenți cu vârsta cuprinsă între 18 și 65 ani din trei zone geografice ale Republicii Moldova. De asemenea, au fost utilizate și rezultatele cercetării efectuate de CBS-AXA în anul 2016 pe un eșantion de 1603 respondenți.

Unul din mijloacele de egalizare a societății este considerată educația. Nu putem afirma cu certitudine că doar acest factor în sine este determinant în ocuparea de către individ a unei poziții în ierarhia socială, însă nivelul de educație a populației are implicații majore asupra configurației și evoluției structurii sociale. Școala poate fi considerată un instrument de dezvoltare economică, un dispozitiv de alocare a statuturilor sociale, o instanță de socializare, o întreprindere de transmitere a cunoștințelor și culturii. Din punct de vedere istoric și geografic, se observă mari variații ale modului în care sociologii au definit și tratat problemele abordate. La începutul sec. XX, E. Durkheim a studiat geneza sistemului de învățământ, evoluția conținutului disciplinelor și formele de organizare. În a doua jumătate a sec. XX în Europa au fost lansate marile anchete cantitative, menite să studieze problemele existente în sistemul de învățământ. [4, p. 62].

Autopозиționarea socială. Deși se bazează pe criteriile subiective ale respondenților de percepere a locului lor în societate, totuși ne oferă o informație prețioasă în acest sens. Totodată ne-a interesat și posibilitatea de mobilitate socială a populației, chiar dacă ea este determinată în baza criteriilor subiective. Respondenților li s-a oferit o scară ierarhică de la unu la zece, fiind rugați să se regăsească atât pe sine, cât și familia în care au crescut.

Tabelul 1. Poziționarea socială a respondenților

	Clasa medie de sus	Clasa medie nucleu	Clasa medie de jos	Clasa de jos
Dvs. personal unde v-ați situa pe scara de mai jos	11,9	27,3	42,6	18,2
Unde s-ar situa familia în care ați crescut	13	27	37,3	22,7

Sursa: Elaborat de autor.

Majoritatea și marea majoritate a respondenților se autoidentifică cu clasa medie nucleu și clasa medie de jos. Circa fiecare a zecea persoană consideră că face parte din clasa medie de sus. Ținem să menționăm că studiile nu influențează asupra optimismului identificării sociale: atât respondenții cu studii superioare (19%), cât și cei cu studii gimnaziale (17%) consideră că fac parte din clasa medie de sus. Analizând rezultatele cercetării, observăm că nu putem vorbi despre o mobilitate socială. Circa 12% din respondenți se autoidentifică cu clasa medie de sus, 27% - cu clasa medie nucleu. Procentul rămâne practic neschimbat și pentru familiile în care au crescut respondenții: 13% consideră că făceau parte din clasa medie de sus și 27% - clasa medie nucleu. Un mic trend pozitiv se atestă la clasa de jos: 22,7% au atribuit la această categorie socială familia în care au crescut și doar 18,2% respondenți consideră că fac parte din această clasă la momentul actual. Asupra mobilității sociale nu influențează nici zona de reședință, atât la sate cât și la orașe observăm o perpetuare a clasei din care făceau parte familiile în care au crescut respondenții și cele actuale ale subiecților chestionați.

Conform rezultatelor cercetării realizate în toamna anului 2016 de către compania CBS-AXA, a fost realizată o cercetare sociologică pe un eșantion de 1603 chestionare reprezentativ pentru Republica Moldova. În chestionar, la capitoul stratificare socială, respondenților le-au fost adresate două întrebări: în prima întrebare respondenții au fost rugați să indice stratul social cu care se indentifică, propunându-li-se o scală din șase trepte, în cea de-a doua întrebare tot pe o scală din șase trepte, au fost incluse capacitățile financiare pentru fiecare treaptă.

După cum putem observa din *Tabelul 2*, atunci când respondenții sunt rugați să se identifice cu un anumit strat social, majoritatea se identifică cu grupul social de mijloc, iar când le sunt oferite și posibilitățile financiare ale celor șase straturi sociale, subiecții chestionați sunt mai rezervați în opțiuni. Putem presupune că fiecare respondent interpretează subiectiv noțiunile de “oameni bogați”, “oameni

înstrăți” sau “oameni săraci”, în percepția fiecăruia ele au diferite limite, iar atunci când sunt indicate posibilitățile financiare concrete ale fiecărei categorii sociale se micșorează semnificativ procentul clasei medii superioare. Fiecare al doilea respondent are un status ocupațional mai înalt decât cel al părinților săi.

Tabelul 2. Poziționarea socială a respondenților în funcție de venit

Straturile sociale	%	Starea materială a familiei	%
Oameni foarte bogați /bogați, care au tot ce le trebuie, fără restricții de consum (grupul social superior)	0,2	Nu avem dificultăți materiale, dacă ar fi necesar am putea procura locuință/vilă	0,05
Oameni înstăriți, care nu-și permit procurarea lucrurilor luxoase (grupul social de sus)	3,6	Câștigurile ne ajung pentru tot cu excepția locuinței	1,2
Oameni nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii (grupul social de mijloc)	40,6	Bani ne ajung pentru tehnică de uz casnic, dar nu am putea procura automobil	12
Oameni prost asigurați, care duc lipsa celor necesare (primul grup social de jos)	31,9	Ar fi dificil să procurăm TV, frigider sau mașină de spălat	34
Oameni săraci, care se află la limita sărăciei (al doilea grup social de jos)	17,4	Ne ajung bani pentru mâncare, dar este dificil să procurăm haine	36
Cei mai săraci oameni, la limita supraviețuirii (grupul social cel mai de jos)	6,3	Bani nu ne ajung nici pentru mâncare	16

Sursa: CBS-AXA/TNS BBSS representative in Moldova, 2016.

Într-un sistem de straturi profesia este criteriul esențial de clasificare. Bazând-se pe teoria stratificării, mobilitatea oferă informații parțiale despre schimbarea socială, deoarece acestea se petrec între poziții sociale prestabilite. Apare întrebarea: *Care sunt factorii care îi determină pe indivizi să aleagă o profesie sau alta?* Răspunsul a fost găsit în cadrul cercetărilor cantitative realizate în anii `60 ai secolului trecut în Franța. În calitate de variabile s-au prefigurat studiile părinților și nivelul de venit al familiei din care provenea elevul. Cu alte cuvinte, mediul social primar este determinant în alegerea traiectoriei de viață a individului.

Conform rezultatelor cercetării noastre, studiile și statusul ocupațional al părinților influențează asupra profesiei și statusului ocupațional al copiilor.

Conform datelor *Tabelului 3*, circa 1/3 din respondenți consideră că statusul lor ocupațional este ”considerabil mai înalt” și ”într-o anumită măsură mai înalt” decât al părinților. În acest context se evidențiază faptul că statusul ocupațional al respondenților este mai înalt decât cel al mamei: 28,7% - considerabil mai înalt și 32,1% - într-o anumită măsură mai înalt. Tendința se păstrează și atunci când respondenții afirmă că au status profesional mai jos: este mai mic numărul celor care consideră că au un status profesional mai jos decât cel al mamei. Acest lucru ar putea fi explicat prin faptul că o bună parte din populația feminină își dedică activitatea sa vieții de familie în detrimentul celei profesionale.

Tabelul 3. Statusul ocupațional al respondenților comparativ cu cel al părinților, %

	Statusul ocupațional al tatălui	Statusul ocupațional al mamei
Considerabil mai înalt	24,5	28,7
Într-o anumită măsură mai înalt	30,9	32,1
La fel	25,3	23,8
Într-o anumită măsură mai jos	9,1	6,4
Considerabil mai jos	4,0	4,7
Nu cunosc statusul ocupațional al tatălui/mamei	6,3	4,2

Sursa: Elaborat de autor.

În cadrul cercetării noastre, respondenților le-a fost adresată următoarea întrebare: *Dacă ne gândim la studiile, ocupația Dvs. și felul în care trăiți, comparativ cu alte persoane din Moldova, Dvs. considerați că: ați obținut ce trebuie să vă aparțină după merit – 25%, ați obținut chiar mai mult decât ar trebui să vă aparțină după merit – 6%, ați obținut mai puțin decât ați merita – 41%, ați obținut cu mult mai puțin decât ați merita – 16%.* Mai mult de jumătate din respondenți (56%) susțin că ”au obținut mai puțin sau mult mai puțin” decât ar merita, adică populația nu este mulțumită de realizările sale la moment. Evident că aceasta este o problemă importantă pentru întreaga societate și noi în cadrul cercetării ne-am propus să studiem mai profund acest fenomen prin prisma eforturilor depuse de respondenți pe parcursul autoafirmării sale profesionale.

Analizând rezultatele *Tabelului 4* trebuie să ținem cont și de factorul dezirabilității, adică de dorința persoanei de a se expune într-o lumină mai

favorabilă decât este în realitate. Și cu toate acestea, vedem că fiecare al cincilea respondent susține că nu a depus prea mari eforturi la școală pentru a obține careva performanțe. Aceeași tendință se observă și atunci când persoana este angajată în câmpul muncii, cei care își îndeplineau conștiincios obligațiunile la școală au continuat și la locul de muncă: circa 40% munceau mult să-și mențină performanțele la școală, iar 43% muncesc mult pentru a-și ridica nivelul de calificare.

Tabelul 4. În ce măsură sunteți de acord cu faptul că următoarele afirmații vă sunt caracteristice: %

	Total de acord	Mai curând de acord	Mai curând nu sunt de acord	Nu sunt de acord	Nu știu
Mă duceam la școală chiar dacă nu mă simțeam bine	38	33	20	5	4
Încercam să ating cele mai bune performanțe chiar dacă nu-mi plăceau	38,6	34,3	18,1	4,1	5,0
Munceam mult să mențin performanțele mele la școală	40,7	33,3	17,9	3,6	4,5
Lucrez la capacitate maximă la locul de muncă chiar dacă sunt bolnav	47,3	34,2	9,9	4,2	4,4
Muncesc la capacitate maximă chiar dacă nu-mi place	42	33	14	5	6
Muncesc mult pentru a-mi ridica nivelul de calificare	43	30	15	4	8

Eforturile depuse pentru a obține ceva în viață raportate la nivelul de mulțumire al respondenților ar impune anumite schimbări. Pentru început ne-am propus să aflăm dacă-și doresc sau sunt gata respondenții la anumite schimbări. O primă schimbare în acest sens ar putea fi schimbarea locului de muncă. Doar puțin peste 20% dintre respondenți ar dori să-și schimbe locul de muncă de bază, circa 14% ar dori să-și schimbe locul de muncă pentru un salariu mai mare, dintre aceștia doar 4% ar fi gata să lucreze mai multe ore pentru a primi mai mult și un număr infim de mic (3%) consideră că la un alt loc de muncă le va fi utilizată adecvat calificarea.

Cercetătorii în domeniu apreciază că, în ultimele decenii, a avut loc o creștere considerabilă a nivelului de educație a populației. În Germania, spre exem-

plu, conform raportului Institutului de Economie Germană, scade dependența nivelului de studii al copiilor de statusul social al părinților [8]. În societățile occidentale, 70-80% dintr-o generație finalizează învățământul mediu și mai mult de jumătate dintre aceștia își continuă studiile într-o formă de învățământ superior, în timp ce numărul poziției intermediare și înalte din cadrul ierarhiei sociale a evoluat mult mai lent. Astfel, o parte importantă a absolvenților de învățământ mediu, dar și superior, trebuie să ocupe poziții sociale aflate sub nivelul lor de pregătire, fapt care duce la sentimente de frustrare, neîncredere în școală. [5, p.152]

În concluzie putem spune că, conform rezultatelor cercetării noastre, nu se atestă o mobilitate sociale a respondenților, și asta în timp ce statusul profesional a crescut comparativ cu cel al părinților: fiecare al doilea respondent consideră că are un status profesional mai înalt decât al părinților săi. Deși educația a fost în mod constant considerată și ca un mijloc de egalizare, rezultatele ei sunt clare: educația tinde să exprime și să reafirme inegalitățile existente, în mult mai mare măsură decât încearcă să le schimbe. Din aceste considerente, educația nu poate fi studiată separat de factorul economic, adică starea materială, mediul familiei sau a individului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Comșa M. Stiluri de viață în România. Cluj: Presa Universitară clujeană, 2006.
2. Giddens A. Sociologie. București: All, 2010.
3. Erikson R., Goldthrope J. The constant flux: a study of class mobility in industrial societies. Oxford: Clarendon, 1992.
4. Ferreol G. Dicționar de sociologie. Iași: Polirom, 1998, p. 62.
5. Larionescu M. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Economica, 2007.
6. Swartz D. Culture and Power: the sociology of Pierre Bourdieu. London, 1997.
7. Wright E. Class Counts. Comparative studies in class Analysis. Cambridge: University Press, 1997.
8. www.dw.com (accesat 12.02.2017).

DIMENSIUNEA CULTURALĂ ÎN CONTEXTUL STRATIFICĂRII SOCIALE

Veaceslav REABCINSCHII, *cercetător științific,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. The article is dedicated to analysis of theories of social stratification in terms of the cultural dimension. All three groups of theories, conflictualist, functionalist and economic, came in development to the need to include cultural indicators in determining membership to a certain social class. Moreover, the role of these indicators increased permanently, so that many researchers believe that today the cultural component has the priority in assessing the belonging to a certain class. The social mobility, ascending or descending, takes place depending on the relationship between the values accepted by society and the individual values. The results of sociological research which determines the values that are considered necessary in the Moldovan society for social ascendance and individual values that lead individuals in everyday life are presented.

*A*naliza celor trei grupuri de teorii privind inegalitatea socială - *conflictualistă, funcționalistă și economică*, din punctul de vedere al dimensiunii culturale permite de a face unele concluzii. În primul rând, toate cele trei grupuri au ajuns la concluzia necesității implicării dimensiunii culturale în definiția poziției sociale a indivizilor. Alături de componenta economică, valorile și ideologia joacă un rol important în stratificarea socială, deoarece anume prin aceasta clasa dominantă își impune modelul său de stratificare, care este acceptat de societate. Prin instituțiile și mecanismele sociale clasa dominantă influențează indivizii, justificând și întărind inegalitățile existente. Cercetătorii *funcționaliști* consideră că stratificarea socială este necesară și inevitabilă, deoarece ea asigură dezvoltarea societății, asigură ca indivizii cu cunoștințe și capacități deosebite să ocupe cele mai importante funcții pentru societate. “Se consideră că, în condițiile unei oferte de locuri de muncă, de salarii sau de alte remunerații, se declanșează o concurență pentru ocuparea statusurilor dezirabile, fiecare persoană mobilizând resursele de care dispune (el sau familia sa) pentru a ocupa o poziție cât mai bună.” [2, p. 35]. Din punctul de vedere al sistemului de valori, poziția socială a indivizilor este determinată nu numai de calitatea valorilor personale, dar și de cele acceptate de marea parte a societății. Sociologul american Talcott Parsons (1902-1979) a lansat ideea că

“importanța poziției sociale ocupată de un individ derivă din sistemul valorilor supreme ale fiecărei societăți.” [1, p. 34]. El a fundamentat teoria acțiunii sociale “voluntariste” prin prisma valorilor culturale și a structurilor sociale, care influențează indivizii și în cele din urmă determină toate acțiunile sociale. Din alt punct de vedere, Melvin L. Kohn consideră că există o relație strânsă între poziția socială și valorile individului. “Prima noastră concluzie este că părinții, indiferent de clasa lor socială, consideră că este foarte important ca copiii lor să fie onești, fericiți, grijulii, ascultători și de încredere. Cea de a doua concluzie este că, oricare ar fi motivele, valorile părinților sunt legate de poziția lor socială, în special de poziția lor de clasă.” [3, p. 339]. Pitirim Sorokin privea la structura interacțiunilor sociale ținând cont de trei aspecte inseparabile: personalitatea ca subiect al interacțiunii; societatea ca o uniune de persoane, ce interacționează prin relațiile socioculturale, și cultura, ca un set de valori și norme, prin care persoanele interacționează. ”Fără valori culturale, interacțiunea umană ar fi mai degrabă un fenomen pur biofizic, decât social. ... În cazul în care în cadrul examinării interacțiunilor sociale ar fi excluse toate valorile culturale, pentru studii ar rămânea foarte puțin, doar unele structuri fizice și mișcări care sunt obiectul de studiu al biologiei sau fizicii. ... Fără includerea elementelor culturale – semnificații, valori și norme - nu am putea studia nici regulile interacțiunii dintre indivizi și componentele ei. Aceste reguli adesea sunt indisolubil legate de toate valorile de bază ale grupului - religioase, științifice, filosofice, estetice, economice, politice etc.” [4, 5].

Cercetările sociologice cu privire la numărul de clase sociale și criteriile prin care se măsoară calitatea de membru al unei clase evidențiază două metode mari de apreciere a poziției sociale: metoda obiectivă și cea subiectivă. Prin prima metodă, cercetătorii înșiși, stratifică persoanele conform anumitor criterii, cum ar fi veniturile, educația, profesia. Prin metoda a doua, înseși persoanele cercetate se clasifică conform autoaprecierii personale. Problema acestei metode constă în faptul că adesea persoanele se autopozitionează într-o clasă socială, care prin criteriile sale diferă de statusul real. “Într-un sondaj “CNBC milionar”, realizat recent pe un eșantion de 750 de milionari americani cu o valoare mai mare de un milion USD, 44% dintre ei s-au autoapreciat ca fiind «clasa de mijloc» și alții 40% - ca fiind clasa de mijloc superioară.” [6].

Sociologul suedez Gosta Carlsson (1919-2015) a evidențiat zece criterii mai des întâlnite în sociologia modernă ca variabile ale stratificării: ”prestigiul, puterea politică, influența personală, statusul economic, nivelul de calificare, accesibilitatea socială a poziției, resursele economice, nivelul de consum, stilul de

viață, educația” [7]. Generalizând aceste criterii, constatăm următoarele: veniturile (pentru o perioadă de timp determinată), averile (bunuri mobile și imobile), puterea (numărul de persoane asupra cărora ea se răsfrânge), educația (numărul anilor de studii și cunoștințele obținute), prestigiul (evaluarea publică a importanței profesiei, postului sau ocupației). În baza acestor indicatori, majoritatea cercetătorilor evidențiază trei clase de bază: superioară, medie și inferioară. În țările dezvoltate procentul populației, aparținând acestor clase, variază între – 5-7% (superioară), 60-70% (medie) și 13-35% (inferioară).

În sociologia americană mai des este întâlnită diferențierea în patru clase sociale: superioară, medie, muncitoare și inferioară. În afară de aceste categorii mari există și unele subcategorii. Astfel, clasa superioară în SUA include circa 5% din populație, care are un venit mai mare de 200 mii USD anual (datele 2007) [2, p. 255] conține două subclase numite “lower-upper” și “upper-upper class” (circa 1%), persoane cu bogății istorice moștenite de la familiile lor prin generații. Acestea fac parte din cluburi comune, au educație exclusivă, locuiesc în cartiere bogate și exercită o mare influență asupra procesului politic și alte domenii ale vieții.

Clasa medie include familiile cu venituri între 55 mii și 200 mii USD și constituie în jur de 50%. Ea include persoane cu diferite niveluri de studii și venituri, cu multe și diferite locuri de muncă. Astfel, se distinge clasa de mijloc superioară (“upper-middle”) și clasa de mijloc inferioară (“lower-middle”). Clasa “upper-middle” are venituri de la circa 140.000 USD la 199.000 USD, sau aproximativ 7% - 8% din totalul familiilor. Aceste persoane au de obicei studii colegiale și, deseori, graduri științifice, locuiesc în suburbii sau în zone urbane mai scumpe, lucrează ca bancheri, avocați, ingineri, manageri de companii etc. Clasa “lower-middle” are venituri de la 55 mii USD până la 140 mii USD, sau aproximativ 17% din totalul familiilor. Persoanele din această categorie, numiți și “gulerașele albe”, lucrează ca medici, profesori și alte asemenea locuri de muncă. Multe persoane au studii colegiale, de obicei, în colegii mai puțin prestigioase, dar și studii liceale. Ei au un trai asigurat, dar nu-și pot permite vacanțe scumpe sau mașini scumpe, nu-și pot trimite copiii la colegii scumpe.

Familiile din clasa muncitoare au venituri anuale între 22.500 USD și 54,999 USD și constituie aproximativ 30% din totalul familiilor din SUA. Ei mai sunt numiți și “gulere albastre”, și lucrează la fabrici, în construcții, pe poziții, ce nu necesită o calificare înaltă. Au studii liceale, foarte puțini dețin case proprii, sunt expuși riscului de șomaj și cu toate că nu trăiesc în sărăcie, situația lor financiară nu poate asigura o viață confortabilă.

Din clasa inferioară fac parte familiile cu venituri până la 22.500 USD și constituie aproximativ 15% din familii. Multe persoane nu au studii liceale, sunt șomeri sau angajate numai parțial la locuri de muncă semicalificate sau necalificate, închiriază apartamente, nu au propria casă, nu au asigurare medicală.

Cercetătorii au ajuns la concluzia că elementul - cheie al mobilității ascendente în societatea americană contemporană este educația. Indiferent de statusul socioeconomic al părinților săi, copiii au mai multe șanse de a obține un post de muncă bine plătit, dacă au un grad de studii mai avansat. Cu toate că persoanele se pot deplasa în sus pe scara socioeconomică, mișcarea lor este destul de limitată. Nimeni nu poate porni din stratul inferior al scării socioeconomice și să ajungă până la stratul superior, și mai mult, în ultimii ani, gradul mobilității verticale ascendente s-a micșorat, iar statusul multor persoane a decăzut, adică s-a înregistrat o mobilitate descendentă. Comparând cercetările cu cele din statele Europei, s-a ajuns la concluzia că în majoritatea economiilor dezvoltate ale Europei și Scandinaviei, există un grad de mobilitate verticală mai înalt decât în SUA. “Visul american nu există, este mult mai probabil să rămână doar un vis, dacă persoana nu provine din medii avantajate. Mobilitatea verticală permanentă este mai mică în Statele Unite decât în alte democrații occidentale.” [1, p. 252].

Există și alte structuri ale stratificării sociale, dar toate se reduc la următoarele: noile clase sau straturi sociale sunt create datorită împărțirii în interiorul claselor de bază – superioare, de mijloc și de jos.

Generalizând cele prezentate mai sus, putem concluziona:

- Principiile de bază ale stratificării în societățile contemporane includ în mod obligatoriu variabile care țin de dimensiunea culturală, cum ar fi “modul de viață”, “educația”, “valorile”.
- Educația este elementul-cheie și componenta principală al mobilității verticale ascendente în societățile dezvoltate.
- La determinarea poziției sociale a persoanei, alături de criteriile obiective, este necesar de ținut cont și de criteriile subiective, legate de autoaprecierea personală.
- Societatea deschisă trebuie să creeze condiții pentru a garanta șanse egale persoanelor doritoare să-și îmbunătățească poziția socială, asigurând un grad înalt de mobilitate verticală ascendentă.

Fiind cea mai numeroasă clasă în țările dezvoltate, clasa de mijloc are anumite funcții importante în societate. Cea mai importantă este funcția stabilizatoare – persoanele dispun de un status social-economic confortabil și pentru a-l păstra sau crește ele optează pentru menținerea unei stabilități și în societate.

Din punct de vedere economic, clasa medie asigură cea mai mare parte din buget, sunt cei mai mari consumatori și investitori. În ceea ce ține de dimensiunea culturală, anume clasa medie este clasa care consolidează societatea. Ea păstrează și promovează tradițiile, normele și valorile societății.

În fiecare țară clasa medie își are specificul său. Cele mai mari discrepanțe pot fi observate în cadrul criteriilor material-economice, însă cele ale educației și ale modului de viață sunt apropiate. Către începutul anilor '90 ai secolului trecut în Republica Moldova s-a constituit o clasă medie destul de impunătoare. După unele caracteristici, prin nivelul de educație ea putea fi comparată cu clasa medie din țările dezvoltate: personalul de conducere de nivel mediu, intelectualitatea, muncitorii de înaltă calificare, o bună parte din ei aveau în proprietate o locuință și automobil. Odată cu începerea reformelor economice și introducerea principiilor economiei bazate pe relațiile de piață, a început procesul de diferențiere a societății în săraci și bogați, mai ales în rândul intelectualității, o bună parte din ei au trecut după parametrii economici pe pozițiile clasei inferioare. Creșterea economică de la începutul anilor 2000 și mai ales migrarea populației spre țările cu un nivel economic mai înalt a dus la creșterea numărului reprezentanților clasei medii, proces încetinit odată cu criza din 2008-2009. În prezent, clasa medie din Republica Moldova se aseamănă cu clasa medie din țările dezvoltate după criteriile și nivelul educației profesionale, dar se află la nivelul clasei inferioare după venituri, consum și modul de viață.

Diferite clase sociale au diverse atitudini față de unele și aceleași valori. Individizii preiau valorile de clasă prin relațiile cu familia, prietenii, vecinii, școala și la locul de muncă. Criteriile de identificare cu o anumită clasă devin tot mai complicate. "Cândva, clasă de mijloc erau considerați cei care prin veniturile sale puteau să-și asigure un anumit stil de viață: o casa cu un televizor, o mașină, o educație pentru copii în colegiu și o dată pe an o vacanță" (Stephanie Genkin, expert financiar independent la New York City) [6]. Atitudinea față de educație este un exemplu relevant pentru a prezenta diferența dintre clase. Membrii claselor de jos consideră educația mai puțin valoroasă decât cei care fac parte din clasa de mijloc. De asemenea, ei sunt predispuși mai mult spre "satisfacții imediate", mai mult cred în noroc și oportunități. Membrii clasei de mijloc cred mai mult în forțele proprii și sunt mai puțin predispuși spre riscuri. Pentru ei este foarte importantă moralitatea și respectabilitatea. Ei tind să obțină succes prin aplicarea cunoștințelor și valorilor pe care le împărtășesc în viața lor, simt mai multă satisfacție și mândrie de la munca lor. Pentru a pro-

gresa pe scara socială, ei au un sentiment mai puternic de autoapreciere și cred în potențialul personal.

Cercetarea sociologică, realizată în mai-iunie 2016 de către Centrul de Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice și Politice, a avut printre alte obiective și examinarea factorilor sociali, care determină formarea și dezvoltarea clasei mijlocii în Republica Moldova și identificarea mecanismelor de intervenție a statului în constituirea și menținerea clasei de mijloc. În astfel de analize accentul se pune îndeosebi pe componentele economice și sociale, care se consideră determinante în ascendența sau descendența socială. Contribuția noastră constă în analiza factorilor culturali și valorici.

În autopozitionarea sa ca clasă, criteriul educației joacă un rol foarte mare, poate chiar determinativ în societatea moldovenească: 44,1% din cei ce se consideră că fac parte din clasa medie au studii superioare, iar 50,4% - studii medii. Printre cei ce s-au poziționat în clasa de jos doar 26% au studii superioare, iar 54,9% - medii. În același timp, 80,7% din respondenți care se consideră din clasa de mijloc au venituri lunare pe gospodărie mai mici de 10000 lei, iar printre cei ce se consideră din clasa de jos – 3,8% - au venituri mai mari de 10000 lei. Considerându-se reprezentanți ai clasei medii, 78% din respondenți consideră că venitul lor este cu mult mai mic, sau mai mic decât are nevoie familia sa. Printre cei care se consideră din clasele de jos, această valoare constituie 88%. Cu toate acestea, doar 18,7% din respondenții clasei de mijloc ar dori să-și schimbe locul de muncă, iar 64,3% sunt satisfăcuți de el. Aceeași atitudine față de locul de muncă îl au și reprezentanții clasei de jos - 19,6% și respectiv 61,6. Dacă analizăm interesul față de politică, atunci se poate de evidențiat că se interesează de politică 69,6% din respondenții clasei de mijloc și 63,3% din cei din clasa de jos.

Îngrijorătoare sunt datele cu privire la valorile împărtășite de societatea moldovenească ce pot asigura ascendența indivizilor pe scara socială. În viziunea respondenților, pentru a reuși în viață, sunt necesare, în primul rând relații (74,2%), bani (66,8%) și doar apoi studii (50,9%). Menționăm că cercetările din țările dezvoltate remarcă faptul că în aceste societăți oamenii consideră că pentru succes sunt necesare anume studiile. Cei mai puțini moldoveni apreciază astfel de valori precum inteligența, creativitatea (39,1%) și munca asiduă (33,2%).

Printre valorile individuale “foarte importante”, care sunt apreciate de către moldoveni, se regăsesc sănătatea (87,4%), familia (80,2%), pacea (73,2%), cinstea (59,2%). Mai puțin sunt apreciate astfel de valori precum spiritul de întreprinzător (21,6%), solidaritatea (29,4%) și patriotismul (29,8%).

Analizând caracteristicile clasei de mijloc din țările dezvoltate și caracteristicile potențialilor reprezentanți ai acestei clase din Moldova, ajungem la concluzia că, clasa de mijloc din Republica Moldova, dacă acceptăm că ea există, se deosebește prin mai mulți indicatori de cea din țările dezvoltate, precum:

- autodeterminarea apartenenței la o clasă socială, în Moldova, este mai mult influențată de indicatorii de ordin educațional, decât de cei economici;
- diferențele dintre reprezentanții clasei de mijloc și a celei de jos în perceperea condițiilor necesare pentru ascendență socială și a modului de viață sunt destul de mici;
- unele din cele mai importante condiții pentru ascendența pe scara socială în țările dezvoltate sunt “creativitatea” și “spiritul de inițiativă”, caracteristici desconsiderate de către societatea din Republica Moldova;
- valori precum “spiritul de întreprinzător”, “solidaritatea” și “patriotismul” sunt mai puțin apreciate de către cetățenii țării.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Barkan S. E. Sociology. Brief edition. v.1.0, 2012, <http://2012books.lardbucket.org/pdfs/sociology-brief-edition-v1.0.pdf> (accesat 02.02.2017).
2. Chiribucă D. Sociologie. Cluj-Napoca, 2014, <http://fspac.ubbcluj.ro/moodle/pluginfile.php/3621/course/overviewfiles/Sociologie.pdf?> (accesat 02.02.2017).
3. Kohn M. L. Social class and parental values. Chicago: American Journal of Sociology. 1959, Vol. 64, No. 4 (Jan., 1959).
4. Сорокин П. Социальная стратификация и мобильность. În: Человек. Цивилизация. Общество. Москва. 1992, pp. 302-373. https://sociology.mephi.ru/docs/sociologia/html/sorokin_soc_strat_mobile.html (accesat 02.02.2017).
5. Сорокин П. Структурная социология, În: Человек. Цивилизация. Общество, Москва: Политиздат, 1992, pp. 121-172. https://sociology.mephi.ru/docs/sociologia/html/sorokin_soc_strat_mobile.html (accesat 02.02.2017).
6. Fivecoat-Campbel K. Forbes. În: Forbes Media LLC., 04 08 2015. Available: <https://www.forbes.com/sites/nextavenue/2015/08/04/who-is-middle-class-and-why-it-matters/#275faf563054>. (accesat 09.02.2017).
7. Scribd, Scribd Inc, Available: <https://ru.scribd.com/doc/26213548/Stratificare-sociala>. (accesat 02.02.2017).

GRUPĂRI VIRTUALE: COMUNICAREA ONLINE PRIN TROLI, POSTACI ȘI HATERI

Ionel PINTILII,
doctorand, Universitatea „Apollonia” din Iași, România

Summary. *In the digital and informational era, the virtual groups are becoming more „vocal”, generally in online and especially on social networks.*

These groups were not identified as elements or components of the social structure, they are exponents of state institutions, political parties and notorious public on the superior steps of social stratification, with an important role in the development and consolidation of democracy.

The purpose of these groups is to post offensive and inflammatory comments in order to challenge the reader, irritating and confusing in virtual space. This types of activities although it is dangerous, of destructive type, but, it is not considered offense in the EU countries.

În era digitală și informațională, considerăm un sentiment de normalitate, că este *cool* să porți corespondență pe rețelele de socializare și uneori chiar să primești răspunsuri de la Președintele țării, miniștri, șefi de partide, personalități marcante ale vieții cultural-științifice interne și internaționale etc.

În ultimii ani, comunicarea pe Internet se confruntă cu noi provocări, deseori negative, prin apariția de noi personaje insuficient de bine cunoscute în spațiul virtual, care se manifestă tot mai „vocal” pe zi ce trece. De asemenea, odată cu personajele menționate au apărut și noi termeni, cum ar fi: fabrica de troli, armata de troli, fermă de troli, trolii Internetului, armată de postaci, spameri, hateri, gherila online etc [1].

În argoul mediului virtual (internet slang), un *troll* este o persoană, de regulă voit anonimă, adesea ascunsă în spatele unor porecle (nick name), sau cu mai multe pseudonime în intenția de a nu fi identificat.

Preocuparea acestora este de a posta atacuri gratuite la persoană, comentarii malițioase, inflamatoare, jignitoare, de regulă fără legătură cu subiectul în discuție, menite a distra atenția sau a provoca cititorii, a stârni conflicte, iritare, confuzie sau discordie, la răspunsuri emoționale în spațiul virtual.

Gravitatea activității acestor anonimi realmente periculoși sunt, însă trolii plătiți, profesioniștii care contra unor sume de bani desfășoară campanii negative de comunicare, pentru contracararea sau minimalizarea unor opinii sau informații, pentru dezinformare sau pentru campaniile electorale negative, de tip distructiv.

Acest gen de comportament și campaniile „de imagine” le găsim, de regulă, pe bloguri, forumuri, newsgroupuri, chat-room-uri, dar și pe pagini de socializare care permit ascunderea identității „agresorilor în comentarii”, precum și în secțiunile dedicate cititorilor pentru opinii din publicațiile online.

Această activitate de trolling, de manipulare și „spălarea creierelor” nu este decât o dezinformare folosind noile instrumente de comunicare oferite de rețeaua Internet având „motto-ul” perorați, perorați, tot va rămâne ceva [2].

Abuzul în spațiul virtual are însă o arie de „desfășurare” mult mai mare. Teroarea din mediul virtual, mai ales la adresa minorilor și a femeilor, este posibilă atât prin *trolling*, cât și prin utilizarea dispozitivelor de urmărire de tip GPS. Numeroase fapte reprobabile pot fi săvârșite pe „suportul” virtual al Internetului, de la hărțuire, amenințări și șantaj, răzbunări porno (filmări cu sex explicit făcute sau puse pe net fără acordul „actorului” involuntar) până la acțiuni violente, care pot cauza depresii sau crize grave ale victimei, inclusiv tentative de sinucidere.

În lumea virtuală se pot provoca multiple și grave prejudicii personalității umane, atât daune materiale, cât și morale. De aceea, faptele (ilegalitățile) de acest gen, chiar dacă apar într-un spațiu virtual, pot fi calificate ca delict civile, acestea fiind generatoare de răspundere juridică a autorului sub forma unor despăgubiri sau a unor măsuri punitive.

Trolling-ul nu este încă considerat infracțiune în țările Uniunii Europene, dar în curând este posibil să devină infracțiune în Marea Britanie [3].

Incriminarea faptelor trollilor, cât și a celor care postează anonim pe Internet, ar putea face ca libertatea de opinie în mass-media virtuală să fie afectată, la modul general, căci va fi aproape imposibil ca cineva să mai desfășoare asemenea activități. Organizații de genul *Anonymous* ar putea intra în hibernare sau publicații online ca *Zerohedge*, ar putea să falimenteze ca urmare a acestui gen de incriminări penale ale faptelor lezante, jignitoare, iritante ale acestor trolli.

Jurnaliștii de la *The Guardian* au reușit să vorbească cu doi foști angajați ai Armatei de Trolli [4] din Rusia. Unul lucra într-un departament care menținea conturi false pe *LiveJournal*, în timp ce al doilea era responsabil cu răspândirea de comentarii favorabile președintelui rus.

Unii angajați mențineau, de asemenea, conturi false pe *Facebook*, *LiveJournal* și *Vkontakte* (versiunea rusă a Facebook), scrie *Newsweek* [5], citând Radio Europa Liberă.

Considerăm că este foarte important să vorbim despre agresivitatea din online, întrucât trollii și postacii sunt agresori în comentariile online. Totodată, vom identifica cine sunt cei care plătesc un asemenea gen de activitate.

În aceste condiții, nu e de mirare că importante publicații au hotărât să închidă zona de comentarii de pe site-urile lor, cum ar fi: *Reuters*, *Recode*, *Popular Science* sau *Chicago Sun-Times etc.*

Publicația *The Verge* [6] a anunțat în iunie 2015 că a luat pauză la comentarii pe perioada verii, dar că vor mai exista articole la care se va putea comenta.

Amploarea fenomenului i-a determinat pe câțiva cercetători de la Universitățile Standford și Cornell [7] să dezvolte tehnologii care să poată anticipa manifestarea unor userii a căror comportament se poate transforma în trolling.

O situație aparte de trolling a fost descoperit în SUA, când o armată de trolli din Rusia au încercat să creeze haos într-o localitate din Louisiana [8], invadând site-urile de socializare și mass-media cu informații false despre o explozie la uzina chimică din apropiere.

În ultima perioadă au apărut multiple dezvăluiri în presa occidentală despre „armata de postaci” finanțată de Moscova să umple Internetul cu opinii favorabile Kremlinului, însă guvernul rus nu este singurul care apelează la trolli pentru a promova anumite idei. În prezent, în mass-media se fac numeroase referiri la faptul că D. Trump a fost sprijinit de trolli și postaci ruși pentru a câștiga alegerile prezidențiale din SUA.

Printre țările despre care au apărut informații că ar plăti persoane să posteze comentarii în mediul online se numără Marea Britanie, Ucraina, India și China, se arată într-o analiză *The Guardian*.

First Look Media, care a publicat scurgerile de documente secrete ale Agenției Naționale de Securitate (NSA) din SUA, a descris aceste instrumente drept o armă a serviciilor britanice în stăpânirea artelor întunecate ale Internetului, o modalitate prin care „hackerii în mod abuziv să facă ravagii online”.

Un exemplu este cel al alegerilor din 2014 din India, când două partide importante au fost acuzate că au angajat „trolli politici” pentru a posta comentarii favorabile despre ele pe bloguri și rețele de socializare.

Times of India a scris că politicienii au abordat mai mulți formatori de opinie și le-au cerut să participe la această campanie. Era vorba inclusiv despre personalități ale căror păreri ajungeau în presa centrală.

Și despre guvernul chinez se crede că are o „armată de postaci”, o grupare naționalistă de bloggeri numită „50-cent army” [9], care are rolul de a pune într-o lumină favorabilă Partidul Comunist aflat la putere și să atace permanent opoziția. În China apar anual pe Internet aproximativ 450 de milioane de comentarii de propagandă favorabile Guvernului de la Beijing, arată un studiu realizat la Harvard.

În România, relevăm rechizitoriul procurorilor DNA în cazul Gala Bute [10], care a dezvăluit cum un politician a plătit postaci și a influențat direct redacții de știri pentru a elimina materialele (articole de presă) nefavorabile.

În ciuda acestor fenomene [11], sunt și multe redacții care nu renunță la comentariile online și declară că există suficiente motive pentru a nu face acest pas.

Opinia publică este un factor decisiv, dar trebuie de investigat inteligența fiecăruia dintre cei care iau contact cu conținutul atât online, cât și cel difuzat pe canalele clasice ale mass-mediei [12], și, de ce nu, dacă există dovezi cu privire la autoritățile responsabile în domeniu.

La o conferință despre Ucraina susținută la Arad, Armand Goșu, expert în spațiul rusesc [13], a răspuns fără ezitare la întrebarea dacă România riscă un război cu învecinata Rusie: „*Dar suntem deja în război*”. Desigur, nu e vorba de un război clasic, cu infanterie, aviație și forțe navale, ci de unul „hibrid”, asimetric, așa cum îl definește teoreticianul militar Gheorghe Isserson, incluzând și războiul informațional.

Companii media, site-uri în numeroase limbi, jurnaliști cu notorietate racolați din diverse țări, divizii de „postaci” sau „trolli” în mediul virtual - toate acestea constituie forța „Diviziei a VI-a. Mazeta Red Army”, ce este introdusă și angrenată în lupta de manipulare controlată de la cel mai înalt nivel al Federației Ruse.

Cu puțini ani în urmă, presa „de afară”, atât cea nord-americană, cât și cea europeană, dădea primele semne că s-a plictisit de trolli și de spambots⁷, rând pe rând, publicații serioase de pe piață renunțând la secțiunile de comentarii, cum ar fi: *Reuters, Recode, The Week, Popular Science, FTW USA Today, The Verge, Mic*, etc.

Când *USA Today's FTW* a eliminat comentariile, n-a existat propriu-zis un feedback. În schimb, prin eliminarea comentariilor audiența a sporit de la cca 8 milioane de utilizatori unici la cca 17 milioane accesări de la utilizatori unici.

În topul celor mai accesați bloggeri/jurnaliști din România în funcție de aparițiile în presa online, în septembrie 2015, era Adi Hădean, cu peste 3,3 milioane de afișări. Surprinzător este faptul că a avut mai mult decât *Jurnalul Național*. În comparație cu *HotNews.ro*, care în septembrie 2015 a avut 15.000.000 de afișări, adică doar de cinci ori mai mult decât a produs Adi Hădean de unul singur [14].

---

⁷ The 10 Worst Spammers, As of 16 October 2016 the world's worst spammers and spam gangs are: Canadian Pharmacy-Ukraine; Dante Jimenez/Aiming Invest-United States; Yair Shalev/Kobeni Solutions-United States; Michael Boehm and Associates-United States; Michael Lindsay-United States; EmailBlastUSA - United States; Alvin Slocombe/Cyber World Internet Services - United States; Yambo Financials - Ukraine; Peter Severa/Peter Levashov - Russia Federation; Michael Persaud - United States

Un reporter american care a investigat „ferma de trolli” a Kremlinului și căruia „organele abilitate” i-au înscenat și reproșat simpatii naziste [15], prezintă dimensiunea incredibilă a dezinformării propagate de autoritățile ruse pe Internet, dar și eforturile financiare și politice ale Kremlinului pentru a pune stăpânire pe mediul online în scopul influențării opiniei publice atât din interior, cât și, în mod prevalent, în exterior, unde imaginea Rusiei nu este deloc pozitivă.

Dar, la rândul lor, în timpul activităților de „serviciu”, atât postacii, cât și trollii sunt bine controlați de cei care îi plătesc, fiindu-le verificate permanent mail-urile, iar totul este monitorizat cu ajutorul camerelor de supraveghere.

În România, partidele și politicienii angajează postaci și „gherila online”, care să insulte adversarii și apelează tot mai des la acești „mercenari retorici” pentru a purta războaie online, pline de atacuri la persoană extrem de dure și împrășcări cu noroi, este una dintre concluziile jurnaliștilor de la postul *Deutsche Welle*.

Jurnaliștii DW susțin că postările celor plătiți de politicieni se evidențiază, adesea, prin afirmații cu caracter rasist și xenofob, iar în țările balcanice, cu o lungă istorie cu conflicte etnice violente, acest limbaj poate fi inflamator și periculos.

Acest tip de comportament, caracterizat prin „aruncat cu vitriol online”, are o intensitate mult mai mare în Europa de Sud-Est decât în China sau alte țări vizate.

Postul DW citează și cazul jurnalistului român Vlad Ursulean, care a lucrat sub acoperire în campania electorală pentru alegerile prezidențiale din 2009. El afirmă că a fost plătit de un partid [16] pentru a posta comentarii online împotriva rivalilor, adăugând că toate partidele importante au făcut acest lucru [17].

De asemenea, în spațiul virtual și-au făcut loc și cititori care obișnuiesc să posteze comentarii la orice text, care conțin informații sau opinii și care ar putea deranja unele personalități și prejudecăți politice.

Acestor indivizi li se spun „postaci”, pentru că se ocupă permanent cu activitatea de a posta pe Internet comentarii malițioase, jignitoare și nedrepte despre orice și în contra oricui poate amenința poziția celui care îl plătește pentru această campanie.

În această lume virtuală există persoane care creează conturi/pagini false de socializare pe Internet (acestea vor deveni în perioada următoare ilegale în Marea Britanie) [18]. De regulă, aceste conturi/pagini false de socializare sunt „deschise pe numele” victimelor inconștiente de faptul că li se fură identitatea.

Acest tip de abuz pe Internet este similar cu furtul de identitate pe internet (phishing) sau cu clonarea cardurilor bancare, poate fi mult mai periculos, deoarece poate muta atenția autorităților de la persoana reală din spatele

contului fals către „titularul” aceluși cont pe care se desfășoară activități ilegale sau chiar infracționale.

Cuvântul „hater” vine de la *to hate*, a urî. Hater-ul este acea persoană care urăște și nu se teme să o facă – dimpotrivă, se simte mândru, are satisfacția că se ocupă cu ura. Ca și trolli, hater-ul își ascunde, de regulă, identitatea și comentează sub pseudonim.

Hater-ul este un personaj care stă în spatele cortinei, fuge de reflector, nu vrea să fie cunoscut. În același timp, este o persoană malefică, extrem de agasantă, cicălitoare, una dintre acelea care irită cel mai tare, pentru că se leagă de lucruri neesențiale, distrage în mod intenționat atenția de la subiect.

Unii opinează că hater-ul este acea persoană realizată financiar și sufletește, mult mai deșteaptă și apreciată, că are talent, o informație mai rapidă și alte zeci de aspecte mai bune și mai frumoase decât cel pe care îl înjură/hatereste. Dimpotrivă, alții afirmă că hater-ul prin comentariile pe care le face în mediul virtual se centrează în prim-plan pe sine prin limbajul violent, peiorativ, este incult și vulgar.

Online-ul românesc este plin de hateri în sensul pe care-l înțelege fiecare. Majoritatea celor investigați cred că a fi hater înseamnă, *ab initio*, în mod necesar tendința de a urî ceva anume.

În concluzie, aceste grupări, alcătuite din personaje plătite pentru a posta și a desfășura activitate de trolling, reprezintă, în mod incontestabil, instituții administrative ale statului sau elemente asociative ce au un rol important în dezvoltarea și consolidarea democrației.

Aceste aspecte mediatice mai sus-menționate au devenit deja un fenomen, iar cei care le întrețin prin plăți se află pe treptele superioare ale stratificării sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <https://www.spamhaus.org/statistics/spammers/> (accesat 12.02.2017).
2. http://www.comisarul.ro/articol/cuibul-trollilor-rusi-colegii-lui-gadeaco_840288.html (accesat 12.02.2017).
3. <http://thenextweb.com/uk/2016/03/10/trolling-become-digital-crime-uk/> (accesat 12.02.2017).
4. <http://www.ziare.com/vladimir-putin/presedinte-rusia/noi-marturii-din-armata-de-postaci-a-lui-putin-interviul-de-angajare-si-strategia-de-propaganda-1355357> (accesat 10.02.2017).
5. <http://europe.newsweek.com/stories-inside-putin-propaganda-machine-317425?rm=eu> (accesat 11.02.2017).
6. <http://www.poynter.org/2015/the-verge-temporarily-cans-comments-for-a-super-chill-summer/355573/> (accesat 13.02.2017).
7. www.washingtonpost.com/news/the-switch/wp/2015/04/22/scientists-have-figured-out-how-to-tell-when-someone-is-an-online-troll/ (accesat 17.02.2017).
8. http://www.nytimes.com/2015/06/07/magazine/the-agency.html?_r=1 (accesat 12.02.2017).

9. <http://188.125.66.159/search/srpcache?p=troli++postaci&type=ch.53.w7.hp.18-01.ro.avg>. (accesat 12.02.2017).
10. <http://www.tolo.ro/2015/04/21/rechizitoriul-gala-bute-am-interceptat-emailuri-care-arata-cum-udrea-elimina-stiri-din-presa-prin-intermediul-lui-breazu/> (accesat 11.02.2017).
11. <http://188.125.66.159/search/srpcache?p=troli++postaci&type=ch.53.w7.hp.18-1.ro.avg>. (accesat 15.02.2017).
12. <http://ro.blastingnews.com/actual/2015/04/opinia-publica-prostita-de-armata-de-troli-postaci-ai-rusiei-00336917.html> (accesat 15.02.2017).
13. <http://188.125.66.159/search/srpcache?p=troli++postaci&type=ch.53.w7.hp.18-01.ro.avg>. (accesat 15.02.2017).
14. <http://188.125.66.159/search/srpcache?p=troli++postaci&type=ch.53.w7.hp.18-01.ro.avg>. (accesat 13.02.2017).
15. http://www.hotnews.ro/stiri-russia_report-20205942-articol-fascinant-epopeea-unui-reporter-american-care-investigat-ferma-troli-kremlinului-caruia-rusii-inscenat-simpatii-naziste.htm (accesat 12.02.2017).
16. <http://www.ziare.com/udrea/arestata/elena-udrea-o-intoxicare-toate-partidele-din-romania-au-postaci-si-gherila-online-1354102> (accesat 11.02.2017).
17. <http://www.ziare.com/politica/partid/dw-politicienii-din-europa-de-sud-est-angajeaza-postaci-care-sa-insulte-adversarii-1053753> (accesat 15.02.2017).
18. <http://thenextweb.com/socialmedia/2016/03/03/fake-social-media-accounts-could-soon-be-illegal-in-the-uk/>. (accesat 17.02.2017).
19. Clifford G. Ch., Fackler M. Etica mass-media. Iași: Polirom, 2001. 326 p.
20. Pop D. (coord.). Mass-media și democrația. Iași: Polirom, 2001. 264 p.
21. <http://www.ziare.com/politica/partid/dw-politicienii-din-europa-de-sud-est-angajeaza-postaci-care-sa-insulte-adversarii-1053753> (accesat 12.02.2017).
22. <http://www.ziare.com/vladimir-putin/presedinte-rusia/noi-marturii-din-armata-de-postaci-a-lui-putin-interviul-de-angajare-si-strategia-de-propaganda-1355357> (accesat 12.02.2017).
23. Flichy P. O istorie a comunicării moderne. Spațiu public și viața privată. Iași: Polirom, 1999. 256 p.

REFLECTAREA INEGALITĂȚILOR SOCIALE ÎN MASS-MEDIA AUTOHTONĂ

Georgeta STEPANOV,
*doctor habilitat, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

***Summary.** News and journalistic information about social inequalities are important, because they bring and include on the media agenda, and indirectly, on the public agenda the problems about quality of life and possibilities for social achievement by the people from different social categories. Media coverage of the topics of social inequalities is an activity that puts in the information flow the information and statistics about economic, political and social discrimination, the investigations of social inequality and strategies to combat it, the analyzes of the politics for redistribution, economic development and social mobility. Their impact on the consumer media products is very high. Therewith, the effects that it generates are not necessarily direct, but always they are strong and long lasting.*

În pofida tuturor statisticilor puse în circuit de către demnitarii de stat prin intermediul diverselor instituții ale statului pentru a demonstra creșterea sau menținerea bunăstării populației, indicatorii calității vieții în Republica Moldova înregistrează o diminuare considerabilă. Un indiciu al acestei stări de lucruri este amplificarea procesului de sărăcire a populației și creșterea inegalităților. Țâra S. susține că „societățile moderne au dezvoltat forme mult mai complexe de inegalitate decât societățile din Antichitate, trei dintre acestea fiind importante aici: este evident că avem de-a face cu o inegalitate materială, economică, determinată de avere sau de veniturile obținute de către indivizi, care se reflectă apoi în stilul de viață, condițiile de locuire etc., apoi putem observa o inegalitate socială (de prestigiu sau status social) și în mod evident avem de-a face cu o inegalitate politică, adică cu un potențial diferit de a influența deciziile ce se iau la nivelul societății” [1, p. 109].

În opinia noastră, geneza tuturor tipurilor de inegalități se datorează inegalității materiale. Inegalitatea materială generează efecte mult mai grave în societățile aflate în tranziție, precum Republica Moldova, întrucât procesul de dobândire a averilor, de acumulare a proprietăților private are un caracter haotic și este, de regulă, netransparent, necontrolabil și chiar ilegal. „Anii de independență ai Republicii Moldova au determinat schimbări importante în toate domeniile vieții cetățenilor. Transformările sociale au avut loc pe funda-

lul crizei economice, astfel produsul social brut s-a redus cu mai bine de jumătate. A crescut brusc rata șomajului, s-a redus considerabil nivelul veniturilor, a avut loc degradarea infrastructurii sociale, s-a înrăutățit starea de lucruri în sistemul învățământului, ocrotirii sănătății, culturii, s-au accentuat problemele legate de securitatea personală” [2, pp. 226]. În astfel de societăți inegalitatea economică generează celelalte tipuri de inegalități, determinând creșterea decalajului dintre posibilitățile de realizare a diferitor indivizi sociali. Afirmatia în cauză poate fi exemplificată prin accesul la sistemul educațional. Copiii din familiile ce aparțin clasei de mijloc sau celei superioare au acces în școlile de elită, ce prestează servicii educaționale mai de calitate, pe când cei din familiile sărace au acces doar la școlile în care procesul de învățământ este de masă. În rezultat, cunoștințele și competențele absolvenților școlilor de elită sunt net superioare celor care au absolvit o școală simplă, fapt care reduce substanțial șansele ultimilor de a urca pe scara socială și de a influența, în ultimă instanță, actul politic și deciziile ce se iau la nivel de comunitate și de societate.

G. Runceanu afirmă că „teoriile economice moderne susțin ideea conform căreia inegalitatea de venituri are un impact negativ și asupra dezvoltării economice. Mai mult, inegalitatea este strâns corelată cu o serie de indicatori sociali, cum ar fi starea generală de sănătate, nivelul de educație, bunăstarea copiilor etc. Se înțelege faptul că pe măsură ce inegalitatea de venituri crește, apar diferite probleme sociale asociate, cum ar fi scăderea speranței de viață, scăderea bunăstării în rândul copiilor (și al populației în general), care la rândul său duce la scăderea performanței educaționale sau chiar abandon școlar” [3].

Una dintre consecințele inegalității materiale este „distrugerea mobilității sociale și a egalității de șanse. Practic, mare parte din cei care se nasc săraci și în sărăcie și cu părinți săraci vor crește, vor evolua ca adulți și vor muri săraci, cu mari șanse ca și copiii lor să repete aceeași evoluție” [4]. Imposibilitatea recrutării eficiente a celor mai potrivite persoane pentru anumite poziții sociale însă pune în impas dezvoltarea firească a tuturor subsistemelor sociale și dezvoltarea durabilă a societății în ansamblu.

Inegalitatea împiedică atât reducerea sărăciei, cât și dezvoltarea economică, efectele ei fiind tot mai puternice și mai distructive. „Inegalitatea slăbește cultura democratică, patriotismul și solidaritatea între cetățeni, subminează instituțiile democratice și statul de drept, creează o falie societară greu de depășit, economia este capturată de cei 1%, resursele nu se mai împart cât de cât echitabil, distribuția veniturilor este profund dezechilibrată, securitatea socială, sănătatea, educația și bugetele publice sunt profund afectate și ciuntite, clasa politică și

pătura bogată și slugile lor ținând statul prizonier pentru a asigura perpetuarea unui sistem oligarhic, dominat de elite extractive și nu luminate” [5].

Degradarea continuă a calității vieții și inegalitatea socială din ce în ce mai accentuată au devenit realitate în Republica Moldova, fapt care își găsește proiecție și în diapazonul tematic al produselor mediatice autohtone. O trimitere la acest gen de probleme ca la un domeniu autonom de cunoaștere sau ca la o situație asociată cu impactul problemelor tratamentului social inegal atrage după sine, inevitabil, recurgerea la alte aspecte ale acestui impact, între care, cele de natură economică, socială sau chiar politică. Acest lucru le oferă jurnaliștilor posibilitatea de a pune în corelație evenimentele, de a stabili legăturile între faptele și interesele anumitor actori sociali, de a analiza deciziile guvernanților elaborate în scopul reducerii inegalităților, de a evalua eficiența acțiunilor factorilor de decizie, de a prognoza evoluția problemelor etc. Mediatizarea inegalităților sociale se face în vederea: informării societății despre calitatea vieții și starea reală de lucruri în societatea moldovenească; analizei formelor de manifestare a inegalităților sociale și prognozării cadrului evolutiv, impactului și efectelor potențiale ale acestora; monitorizării acțiunilor factorilor de decizie privind reducerea inegalităților sociale; dezbaterii publice a celor mai grave probleme de acest fel și identificării variantelor optime de soluționare a lor; promovării echității sociale și cultivării atitudinii social-responsabile față de anumite categorii sociale; instruirii populației în vederea schimbării mentalității și formării culturii de implicare civică etc.

Deși în mass-media din Republica Moldova apar subiecte privind inegalitățile sociale, se pare că în ultima perioadă de timp interesul pentru aceste probleme este în descreștere, dovadă a faptului fiind numărul relativ mic de materiale ce abordează acest fenomen. Analiza modalităților de abordare a inegalităților sociale în presa autohtonă scoate în evidență un șir de carențe care, în opinia noastră, diminuează considerabil impactul materialelor de acest fel asupra societății moldovenești. Printre acestea se numără:

- mediatizarea preponderent a unor acțiuni curente generate de inegalitatea socială în detrimentul analizelor complexe ale problemelor existente. Axarea jurnaliștilor pe cotidian într-un fel „monopolizează” spațiul mediativ și, respectiv, spațiul public, determinând focalizarea atenției publice asupra unor cazuri sporadice, dispersate, dar nu pe problema propriu-zisă. Astfel, mediatizarea evenimentelor devine în acest context o practică mediativă negativă, or, ea substituie reflectarea problemelor reale care necesită să fie aduse pe agenda publică și dezbătute, întrucât afectează considerabil viața oamenilor;

- utilizarea dominantă a genurilor informative în detrimentul celor analitice. Subiectele privind inegalitățile sociale sunt valorificate, în mare parte, prin intermediul știrilor și relatărilor, uneori al interviurilor (dacă problema este abordată de un expert sau de un factor guvernamental). Din presă, practic, lipsesc analizele, editorialele și comentariile, atât de necesare conștientizării amplitudinii problemei. Or, numai analizele argumentate sunt în stare să scoată în evidență starea de lucruri și pericolele reale, să catalizeze implicarea activă atât a factorilor de decizie, cât și a cetățenilor în soluționarea problemelor sociale;

- abordarea superficială, care se reduce, de regulă, la prezentarea unor date factologice, fără însă a face corelația dintre ele, a explica conjunctura și a le pune în contexte favorabile înțelegerii problemelor și conștientizării riscurilor acestora;

- reflectarea fragmentată a inegalităților sociale. De obicei, jurnaliștii exploatează evenimentele generate de inegalitățile sociale în momentul culminației acestora și foarte rar când revin la ele apoi. Reflectarea fracționată subminează potențialul mass-mediei de a reda multiaspectual și în evoluție dinamică evenimentelor. Totodată, ea nu oferă publicului posibilitatea de a-și crea o viziune integratoare, de ansamblu asupra complexității problemelor existente în societate;

- abordarea neconsecventă, ocazională a problematicii inegalității sociale. De obicei, jurnaliștii apelează la aceste subiecte fie când se întâmplă ceva ieșit din comun, senzațional, fie în ajunul unor zile speciale, precum: ziua mondială a echității sociale, ziua internațională a copiilor străzii, ziua nediscriminării, ziua internațională pentru eradicarea sărăciei, *ziua europeană a egalității salariale*, ziua egalității de șanse între femei și bărbați etc. Majoritatea materialelor care iau în dezbateră inegalitatea socială ca fenomen apar în presa autohtonă anume în aceste perioade, în restul timpului ele, practic, lipsesc din fluxul informațional.

În pofida acestor curențe, în jurnalismul autohton se conturează și unele tendințe pozitive de abordare a inegalităților sociale, de exemplu, prin intermediul investigațiilor de presă. Din cele peste o sută de investigații jurnalistice, ce au apărut în ultimii doi ani în presa autohtonă, în marea lor majoritate au vizat anumite aspecte ale inegalităților economice sau sociale. De asemenea, din această perspectivă, un punct forte al jurnalismului autohton îl constituie și campaniile mediatiche. Dintre cele circa 50 de campanii mediatiche, organizate de către instituțiile mass-mediei din Republica Moldova în perioada anilor 2015- 2016, circa jumătate dintre ele au fost concepute în vederea combaterii inegalităților sociale sau soluționării unor probleme sociale.

Așadar, produsele jurnalistice despre inegalitățile sociale sunt importante și actuale, întrucât aduc pe agenda publică și pun în valoare problemele care,

direct sau tangențial, vizează calitatea vieții și posibilitățile de realizare socială a indivizilor. Impactul lor asupra consumatorului de produse mediatice este foarte mare, or, o problemă de acest fel este, în primul rând, una socială, iar informația socială cel mai mult interesează oamenii. Efectele pe care le generează materialele jurnalistice despre inegalitățile sociale nu sunt neapărat directe, dar întotdeauna sunt puternice și de lungă durată. Pentru a spori impactul și efectele acestora, se impune revederea strategiilor, tehnicilor și tacticilor de reflectare, așa încât ele să asigure o mediatizare complexă, din cel puțin câteva perspective, precum:

- perspectiva impactului lor asupra factorului uman, care vizează, în primul rând siguranța indivizilor și condițiile de viață;
- perspectiva managementului calității vieții și al riscurilor, care include strategiile, politicile sociale și acțiunile întreprinse de administrația publică centrală sau locală în vederea ameliorării acestora;
- perspectiva economică, care presupune analiza de cheltuieli necesare pentru soluționarea problemelor existente sau pentru profilaxia acestora;
- perspectiva socială, care presupune analiza percepțiilor cetățenilor și gradului de implicare potențială a acestora în soluționarea problemelor.

O condiție de principiu a eficientizării actului de creație care poate da rezultate este, în opinia noastră, specializarea jurnalistică. Specializarea în procesul de formare profesională presupune însușirea și aplicarea în procesul abordării problematicei inegalității sociale a metodelor jurnalistice împreună cu cele sociologice de investigare a realității, precum și a conceptelor, proceselor, mecanismelor de dezvoltare, a politicilor și a legilor existente în domeniul abordat. Specializarea în domeniul jurnalismului social trebuie să fie nu doar un obiectiv al studiilor universitare, ci și al formării profesionale continue a jurnaliștilor.

O altă condiție de principiu este schimbarea accentelor în procesul de mediatizare a inegalităților sociale. Se face necesară trecerea de la simpla supraveghere a realității și de la informarea neutră a auditoriului despre inegalitățile existente la dezbaterile problemelor sociale, prin implicarea factorilor de decizie de toate nivelurile, precum și a cetățenilor de rând. Totodată, se impune implicarea mass-mediei în construirea unui dialog social și medierea realității prin implicarea sectorului guvernamental, neguvernamental și a mediului de afaceri.

În acest context, menționăm drept condiție de principiu și importanța cunoașterii necesităților informaționale și așteptărilor publicului-țintă, determinate, în mare parte, de reprezentările sociale ale acestuia. „Reprezentările sunt ansambluri cognitive care influențează normele și valorile vehiculate în societate” [6] și au rolul de a instaura o ordine și de a le permite indivizilor să

se orienteze în mediul social. „Creșterea eficienței mijloacelor de comunicare în masă poate fi realizată prin cunoașterea reprezentărilor sociale existente la nivelul indivizilor dintr-o comunitate. (...) Prin cunoașterea diferențelor existente între sistemele de reprezentări specifice comunităților, fie și în perimetrul unei singure societăți, mass-media poate concepe mesaje mai adecvate caracteristicilor ori percepțiilor unei comunități, astfel încât mesajul să fie receptat mai ușor și, totodată, să se reducă numărul de interpretări ce i se pot asocia” [7].

De asemenea, o condiție de principiu este promovarea jurnalismului social și dezvoltarea segmentului de presă specializată pe acest domeniu, de o importanță majoră fiind produsele mediatiche destinate diferitor categorii sociale. Presa specializată însă nu poate fi dezvoltată fără implicarea statului. Astfel, subvenționarea de către stat a acestei categorii de presă trebuie să devină o practică obișnuită a oricărei guvernări. Or, practica în cauză, de rând cu alte practici constructive în domeniu, asigură accesul la informație a categoriilor sociale defavorizate, iar prin aceasta, contribuie la implicarea lor în viața comunităților din care fac parte. Jurnalismul social este o activitate absolut necesară, întrucât impactul și efectele lui pot schimba lucrurile în bine, atât la nivelul factorilor de decizie, cât și la cel al maselor și pot asigura, de rând cu politicile în domeniu, dezvoltarea durabilă a societății – concept care promovează echitatea socială și îmbunătățirea vieții oamenilor de pretutindeni.

În concluzie, pentru a fi cu adevărat eficiente, instituțiile mass-mediei trebuie să reflecte, să monitorizeze și să evalueze calitatea proceselor sociale, modul de implicare a oamenilor de rând în acțiunile concepute în vederea lichidării inegalităților, precum și modul de implementare a politicilor sociale ale statului pe acest domeniu. Din perspectiva abordării respective, jurnalismul trebuie să se manifeste ca un instrument de diseminare a informației. Informația formează fluxul comunicațional în care se reflectă viața social-politică și economică a societății, inclusiv acțiunile și politicile sociale orientate spre lichidarea inegalităților economice și sociale. Totodată, jurnalismul trebuie să se manifeste și ca un instrument de expertizare a acțiunilor puterii. Prin debaterile publice pe care le inițiază și prin analizele pe care le realizează, acesta creează condiții favorabile pentru monitorizarea, aprecierea și chiar corectarea modului în care instituțiile statului și factorii de decizie se implică și acționează în vederea reducerii sau chiar lichidării inegalităților. „Reflectând în mod direct problemele sociale, precum și mecanismele de soluționare a acestora, jurnalismul monitorizează acțiunile forțelor guvernatoare, asigurând astfel controlul institutului puterii. Dar, în același timp, articulând interesele unor sau

altor forțe, jurnalistica, sub influența lor, își modifică obiectivele și strategiile de mediatizare a practicii sociale. (...) Instituțiile mass-media și jurnaliștii care promovează un jurnalism de calitate „vor pleda pentru democrație, fără să susțină opinii particulare” [8, p. 78].

Așadar, abordarea în presa contemporană a subiectelor privind inegalitățile sociale se manifestă ca o activitate care pune în circuitul informațional materiale despre problemele ce țin direct sau tangențial de calitatea vieții, de discriminarea economică, politică și socială a indivizilor, în particular, și a categoriilor sociale, în general. Totodată, ea se manifestă și sub formă de analize ale inegalității sociale și ale strategiilor de combatere a acesteia, ale instrumentelor de politici pentru redistribuire, dezvoltare economică și mobilitate socială. Parte a jurnalismului social, abordarea mediatică a subiectelor privind inegalitățile sociale este, în ultimă instanță, o activitate complexă care poate fi realizată cu succes doar prin conjugarea eforturilor jurnaliștilor specializați și a experților din acest domeniu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Țâra S. Inegalități sociale și sărăcie în România actuală. În: Economie teoretică și aplicată, 2013, volumul XX, nr. 2(579), pp. 108-123.
2. Mocanu V., Mocanu I. Caracteristici ale vieții sociale în Republica Moldova. În: Calitatea vieții, 2009, XX, nr. 3-4, pp. 225-242.
3. Runceanu G. Ce este inegalitatea socială și în ce măsură influențează sărăcia? <https://www.openpolitics.ro/ce-este-inegalitatea-sociala-si-in-ce-masura-influenteaza-saracia/> (accesat 18.02.2017).
4. Marile provocări ale anului 2015 – inegalitatea socială. <http://ingerisidemoni.ro/blog/marile-provocari-ale-anului-2015-inegalitatea-sociala/> (accesat 18.02.2017).
5. Marile provocări ale anului 2015 – inegalitatea socială. <http://ingerisidemoni.ro/blog/marile-provocari-ale-anului-2015-inegalitatea-sociala/> (accesat 18.02.2017).
6. Deac M. Reprezentările sociale – elemente definitorii și implicații teoretice majore. În: Revista Transilvană de Științe ale Comunicării, 2008, nr. 4, pp. 16-27.
7. Cherecheș R. M., Baba A. I., Moșteanu O. Analiza interdependenței dintre reprezentările sociale și mass-media. http://ekphrasis.accentpublisher.ro/files/articles_content/253/4%20RTSC%203.pdf (accesat 18.02.2017).
8. Charity A. Doing public journalism. New York: The Guilford Press, 1995. 187 p.

CONCEPTUL CALITĂȚII VIEȚII ÎN MASS-MEDIA DIN REPUBLICA MOLDOVA

Boris PARFENTIEV,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

***Summary.** The concept of quality of life is relatively new in the vocabulary of social and human sciences; it obtained the recognition only in the second half of the 20th century. In the article there is a brief history of the quality of life concept from its appearance and its evolution. Also the indicators that can measure the quality of life are presented. Follows a brief analysis of materials from local media where the quality of life concept is covered. There is a proposal for a more active promotion of the issue by mass media outlets.*

„Adevărata fericire a vieții unui om stă în libera dezvoltare a talentelor sale”.

(Aristotel)

Conceptul de calitate a vieții (CV) aproape că lipsește cu desăvârșire în mass-media din Republica Moldova. Și asta în pofida faptului, că în cadrul academic de la noi tema calității vieții este cercetată de mai mulți cercetători autohtoni. Doar câteva nume: întemeietorul Școlii Sociologice din Republica Moldova, profesorul universitar Andrei Timuș, dr. hab. în economie, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, a considerat problematica omenirii prioritară. Printre cele mai importante lucrări ale academicianului sunt: *Realitatea socială: procese de transformare și interacțiune în societate*, (1996) și *Interesele, binele omului – problema-cheie a reformelor. Sinteze sociologice*, (2006). Alte nume proeminente - Dumitru Moldovan, membru corespondent al AȘM, Andrei Cojuhari, dr. hab., profesor universitar, regretatul Tudor Danii, dr. hab., Tatiana Spătaru, dr. hab., Svetlana Gorobievschi, dr.hab., prof. univ., dr. În economie Anatolii Rojco ș.a.

Un aport important la cercetările nivelului de trai, inclusiv asupra analizei prețurilor la produsele de consum, determinarea coșului minim de consum al populației din Republica Moldova, impactului nivelului de asigurări sociale asupra nivelului de trai etc. a fost efectuat de colaboratorii Institutului Național de Cercetări Economie (INCE) al AȘM.

Existența statului, ca structură economică și politică, este determinată de măsura în care acesta satisface nevoile cetățenilor săi (inclusiv cele economice și sociale) și care asigură o corelație dintre nivelul dezvoltării economice și creșterea calității vieții (CV).

Ca o condiție importantă pentru asigurarea gradului de dezvoltare a civilizației umane, CV reprezintă una din categoriile importante ale sistemului socioeconomic din orice țară. Analiza și studierea acestei categorii presupune, mai întâi, o evidențiere cât mai amplă a conceptelor referitor la CV.

Unul din principalele postulate importante ale lui Alfred Marshall, economist englez, este că, pe măsura creșterii consumului, utilitatea sau valoarea bunurilor scade, menționând că aceasta nu se referă la bunurile intelectuale: cu cât omul este mai setos de cunoștințe, cu atât el mai mult cunoaște, cu atât el devine mai productiv. În opinia savantului, activitatea economică, în orice timpuri și împrejurări istorice, reprezintă străduința primordială a oamenilor, grija de a-și asigura existența și perpetuarea speciei, satisfacerea unor nevoi vitale de hrană, adăpost, îmbrăcăminte etc. Odată satisfăcute, aceste nevoi creează premise pentru trecerea la satisfacerea celorlalte nevoi: culturale, spirituale, politice etc., ale indivizilor și comunității în ansamblul ei [1, p.305].

Conceptul CV ca atare a fost lansat în anii '60 ai secolului XX de către cercetătorii nord-americani, care considerau că orice creștere economică nu trebuie să constituie un scop în sine, ci un mijloc pentru crearea condițiilor mai bune de trai, pentru satisfacerea nevoilor unei anumite colectivități umane. În această perioadă se inițiază mișcarea pentru realizarea Indicatorilor Sociali și anume, are loc aplicarea unor programe guvernamentale (educaționale, sociale și de mediu) și utilizarea unor indicatori de măsurare a eficacității de creștere a CV.

Punctul de start pentru dezvoltarea conceptului de calitate a vieții la nivelul Statelor Unite l-a reprezentat faptul că în plină dezvoltare economică, societatea se confrunta totuși cu o creștere a violenței, criminalității și dezordinii publice. Creșterea economică nu mai era suficientă pentru a descrie calitatea vieții, astfel că pentru a judeca bunăstarea unei națiuni erau importanți și indicatorii sociali. Sursa cercetărilor privind calitatea vieții o reprezintă apariția conștiinței că dezvoltarea economică nu aduce bogăția și fericirea, pentru ca mai apoi să se regăsească în mii de articole științifice ce dezbăteau importanța pe care societatea, dar și fiecare individ în parte trebuie să o acorde îmbunătățirii calității vieții.

Conceptul de calitate a vieții apare în discursul politic în țările avansate după jumătatea secolului XX, când monopolul abordării economice a dezvoltării nu mai putea fi păstrat, iar celelalte științe, în special sociologia și științele mediului, deveneau tot mai credibile în critica lor asupra efectelor colaterale devastatoare ale dezvoltării accelerate, precum distrugerea mediului natural și a relațiilor sociale. Lyndon Johnson, cel de-al treizeci și șaselea Președinte al Statelor Unite ale Americii (1963 - 1969), este politicianul care folosește primul

termenul de *calitatea vieții* în discursul său despre Marea Societate. Începând cu anii '70 apar numeroase lucrări cuprinzând evaluări globale ale calității vieții americanilor. Se înființează o societate ce reunește specialiștii în domeniu.

Foarte repede, preocuparea trece în Europa, unde în cele mai avansate state, precum Germania, Suedia sau Olanda, apar primele rapoarte sociale, colecții organizate de indicatori și publicate în volume în care sunt incluse analize comparative ale nivelurilor și tendințelor realizate de sociologi și statisticieni, efortul sociologilor de a monitoriza dezvoltarea luând în considerare atât aspectele obiective, cât și pe cele subiective. Influența se extinde și în Europa de Est, unde Rudolf Andorka, în Ungaria, și Cătălin Zamfir, în România, întreprind cercetări asupra calității vieții încă de la sfârșitul anilor '70 ai sec. XX. În România, aceste studii au căpătat o adevărată tradiție după 1990, când se înființează, sub egida Academiei Române, Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), care întreprinde cercetări periodice de monitorizare, dând un impuls puternic învățământului și cercetării în domeniu. O multitudine de lucrări pe această temă sunt publicate în revista de profil „Calitatea vieții”, editată de Academia Română [2, pp.82-83].

Apariția acestui institut (ICCV), alături de alte organisme care vizează în actitatea lor studiul calității vieții, a dus la conturarea unei literaturi de specialitate vaste, precum și a unei practici abordate în mod științific, cu metode și indicatori specifici.

Aderarea României la Uniunea Europeană deschide și mai mult orizonturile cercetării privind calitatea vieții, ținând cont și de directivele europene ce promovează programele generale de îmbunătățire a calității vieții, precum și cele specifice anumitor componente ale sale (cum ar fi sănătatea, bunăstarea, serviciile publice, ecologia etc.).

Astfel că în România apar o serie de directive legislative prin care se promovează un anumit stil de viață și, prin urmare, îmbunătățirea calității vieții, exemplu fiind Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României – Orizonturi 2013-2020-2030

Calitatea vieții este un concept contemporan, ce unește preocupările individuale pentru obținerea fericirii cu obiectivele politice ale unei societăți bazate pe responsabilitatea autorităților în fața cetățeanului și devine din ce în ce mai mult un scop al dezvoltării sociale. „Conceptul de calitate a vieții promite să devină o categorie cu virtuți revelatoare și semnificative pentru a putea defini gradul de emancipare și umanizare a omului” [3, p.11].

Autorul autohton Svetlana Gorobieschi definește CV ca fiind categorie socioeconomică, care oglindește gradul de satisfacție a individului cu viața, în funcție de satisfacerea nevoilor umane prin realizarea rolului său social, dez-

voltarea relațiilor interpersonale și de familie, precum și de nivelul bunăstării, acordat de societatea umană în care activează și se dezvoltă acesta [4, p. 40].

Termenul de calitate a vieții se referă la descrierea și evaluarea naturii și condițiilor de viață. Calitatea vieții poate fi măsurată luând în considerare o serie de dimensiuni ale vieții, printre care: familia și prietenii, serviciul, vecinii, comunitatea, sănătatea și educația etc. Modul în care sunt percepute aceste dimensiuni ale vieții este puternic marcat de trei aspecte, și anume: de caracteristicile demografice, de condițiile socioeconomice și de specificul cultural.

Bruno Hansen, membru al Comisiei Europene pentru Științele Vieții, Directorul General în cadrul Programelor realizate de UE în această direcție, consideră că îmbunătățirea CV se poate realiza acționând în următoarele patru direcții: nutriție, sănătate, ocupație și mediu.

1. nutriție prin: alimentație mai sănătoasă, îmbunătățirea calității și siguranței alimentelor, procese de fabricație noi etc.

2. sănătate prin: prevenirea și tratarea bolilor, mediu de viață și condiții de lucru sănătoase, reducerea costurilor serviciilor medicale etc.

3. ocupația prin: crearea de noi locuri de muncă, pregătirea, perfecționarea și mobilitatea profesională, dezvoltare regională etc.

4. mediu prin: utilizarea resurselor regenerabile și nepoluante, mediu înconjurător curat [4, p. 123].

Pe lângă condițiile de viață percepute ca situații obiective ale vieții CV include și criteriile de evaluare subiectivă a satisfacției cu viața, definește I. Mărginean și A. Bălașa în lucrarea *Calitatea vieții în România*: “CV cuprinde ansamblul condițiilor de viață fizice, economice, sociale, culturale, politice, de sănătate etc. în care oamenii trăiesc, conținutul și natura activităților pe care le desfășoară individul, caracteristicile relațiilor și proceselor sociale la care participă, bunurile și serviciile la care are acces, modelele de consum adoptate, modul și stilul de viață, evaluarea gradului de obținere a rezultatelor în viața sa ce corespund așteptărilor populației, care provoacă stările subiective de satisfacție, insatisfacție, fericire, frustrare etc.” [5, p. 51].

Autorul rus A. Subetto, reprezentant al Centrului rusesc de studiere a opiniei publice, menționa că CV reprezintă o sinteză a necesităților materiale și spirituale-creative ale vieții omului, a nivelului de punere în aplicare a competențelor, intelectului, sentimentului creativ de viață ale omului. CV nu poate fi redusă doar la standardul de realizare a necesităților materiale, cu toate că acestea joacă un rol important în viața individului. CV este o categorie de caracter complex și contradictoriu, un sistem de caracteristici spirituale, inteligente, fizice, sociale și culturale, științifice, educaționale, de mediu și demografic, ce caracterizează viața unui individ, unei familii, națiuni și societăți umane în ansamblu.

Considerăm că este cazul să reiterăm modelul indicatorilor principali, după care se evaluează calitatea vieții. În literatura de specialitate sunt prezente mai multe opinii la tema dată, care, însă puțin diferă. Noi vom prezenta modelul propus de autorii români, deoarece România este printre primele state ale Europei care a inițiat problema evaluării CV la nivel de stat. Înființat în 1990, ICCV efectuează un șir de cercetări cu privire la evaluarea CV. Astfel, sistemul de indicatori propus de I. Mărginean pentru evaluarea CV în România este grupat după 20 de dimensiuni complexe ale acesteia, la fiecare adăugându-se până la cinci indicatori specifici unei dimensiuni, având în vedere relevanța lor pentru CV și proprietățile lor de sinteză:

1. Persoana; 2. Populația; 3. Mediul natural; 4. Locuința; 5. Mediul social; 6. Familia; 7. Ocupația; 8. Calitatea vieții muncii; 9. Resursele macroeconomice pentru standardul de viață; 10. Veniturile; 11. Consumul; 12. Serviciile către populație; 13. Înzestrarea populației cu bunuri de folosință îndelungată; 14. Învățământul; 15. Îngrijirea medicală; 16. Cultura; 17. Asigurările și asistența socială; 18. Timpul liber; 19. Mediul politic; 20. Instituțiile de stat și ordinea publică. [5, p.187].

Experiența mai multor țări în tranziție, din ultimul deceniu, a demonstrat că nu există o legătură directă între stabilitate, creșterea economică și dezvoltarea umană. Un sondaj efectuat în 2009 indică faptul că PIB-ul pe cap de locuitor al Luxemburgului este aproape de două ori mai mare decât cel al Irlandei; cu toate acestea, cetățenii din cele două state înregistrează niveluri aproape identice ale satisfacției cu viața. Bulgaria și România au înregistrat un PIB per capita similar, dar nivelul de satisfacție al populației din România era cu mult mai mare decât cel din Bulgaria. Se poate conchide că după ce o populație atinge un nivel de prosperitate suficient pentru satisfacerea nevoilor inferioare, intervin alți factori, care provoacă insatisfacția cu viața și necesitatea realizării altor nevoi net superioare.

Ne vom întreba: în ce măsură își găsesc reflectarea aceste probleme în presa din Republica Moldova? Un clic pe sintagma „tema calității vieții în mass-media din Republica Moldova” ne prezintă următorul tablou. În anii 2015-2016, numărul materialelor ce au vizat calificativul „calitatea vieții” este foarte redus. Vom găsi câteva știri expuse la canalul NTV Moldova. Titlurile unora din ele: „Calitatea vieții bătrânilor din Republica Moldova e foarte joasă. Moldova se clasează pe locul 77 printre statele europene (deși cunoaștem că în Europa există 50 de state) la capitolul calitatea vieții persoanelor în etate, cu 34 de puncte din 100” (01 octombrie 2015), „Calitatea vieții în Republica Moldova continuă să se înrăutățească” (07 septembrie 2016), din care aflăm că ritmul de creștere

a prețurilor depășește nivelul de sporire a salariilor și pensiilor. Ca urmare, 88 la sută din populație se zbate în sărăcie, cu venituri ce acoperă doar 25-68 la sută din necesarul pentru viață. Acestea sunt concluziile unui studiu privind realitățile social-economice din ultimii 25 de ani prezentat la Chișinău. „Pensia medie în Republica Moldova acoperă minimumul de existență doar la nivel de 70,4%” (15 octombrie 2016), în care se menționează că la începutul lunii octombrie, pensia medie în Republica Moldova a constituit 1277,6 lei și a crescut cu circa 100 lei comparativ cu anul 2015.

Din alte instituții media, vom găsi câteva știri la tema calității vieții pe website-ul evzmd.md, din care aflăm: caracteristicile principale ale calității vieții populației noastre sunt prezentate în anuarele Departamentului de Statistică și Sociologie, <https://sputnik.md/moldova>, care la 16 iunie 2016 informează că Moldova s-a clasat pe locul 66 printre cele 86 de țări incluse în studiu de către compania Numbeo în ratingul calității vieții. Șirul exemplurilor ar putea fi continuat cu câteva corespondențe din publicațiile „Moldova suverană”, „Săptămîna”, „Ziarul de gardă”, „Timpul”. Însă tematicile reflectate la capitolul „Calitatea vieții” nici pe departe nu acoperă întreaga varietate a indicilor CV.

Eduard Mihalăș, analist pe Programe de Populație și Dezvoltare și Gender al UNFPA, Fondul ONU pentru Populație în Republica Moldova, consideră că Chișinăul trebuie să învețe din experiența statelor vecine, care încearcă să rezolve aceste probleme prin politici.

„Republica Moldova poate face față dinamicii populației, concentrându-se pe calitatea vieții. Experiența din regiune, dar și la nivel global indică faptul că țările înregistrează succese atunci când investesc în sănătate, în educație și în oportunități de muncă, în special pentru tineri”. [6].

Venim cu propunerea ca tema calității vieții, care prezintă interes pentru toți cetățenii, să-și găsească o abordare mai consistentă în programele de studii ale facultăților de jurnalism, și în special la cursurile de jurnalism social, ca mai apoi s-o găsim reflectată mult mai larg în mass-media autohtonă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Блауэ М., Маршалл А. 100 великих экономистов до Кейнса. СПб.: Экономикс, 2008. 352 с.
2. Bălțătescu S., Zamfir C., Stănescu S. Calitatea vieții. București: Editura Expert, 2007. 284 p.
3. Rebedeu I., Zamfir C. Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană. București: Editura Academiei, 1989. 232 p.
4. Gorobievski S. Concepte și abordări metodologice de evaluare și creștere a Calității Vieții. Chișinău: TEHNICA-INFO, 2013. 414 p.
5. Mărginean I., Bălașa A. (coord.). Calitatea vieții în România. București: Expert, 2005. 393 p.
6. Moldova rămâne fără oameni. <http://www.dw.com/ro/moldova-r%C4%83m%C3%A2ne-f%C4%83r%C4%83-oameni/a-18633585> (accesat la 08.02.2017).

ACTIVITĂȚI MEDIATICE ORIENTATE SPRE COMBATerea INEGALITĂȚILOR SOCIALE

Marina BOTNARIUC, *lector universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. The evolution of society in 21st century reclaims a new position of media institutions. Journalism become, in this condition, a potent tool, useful to promote best practices and social values. The information as a mass media general function is no more the first to be considered. Its place is taken by the education, that means an active role of the media, based on spreading of such a content that could be used to prevent bad social practices or to provide examples of social equality. What ways are chosen by the media managers to attempt these goals and how can they measure the results of journalism activity in this direction, are the questions that we try to answer in the following scientific work.

Potențialul presei de a investiga toate dimensiunile vieții publice îi conferă statutul de agent de socializare, statut ce presupune crearea legăturilor dintre indivizi și cultivarea normelor general-acceptate de membrii unei comunități. Atunci când se realizează contactul cu informația de presă, cititorii sunt supuși constant unor mesaje care contribuie la formarea opiniei lor despre societatea în care trăiesc și activează. În lipsa altor pârghii, la fel de accesibile pentru a percepe realitatea, precum este mass-media, și la fel de omniprezente, considerăm că tabloul sau imaginea societății este conturată în mintea audienței în funcție de informațiile recepționate prin intermediul presei.

Caracterul de mediator al mass-mediei și capacitatea ei de a influența percepțiile publicului sunt utile și pot fi explorate pentru a lupta cu inegalitățile sociale. În acest caz, presa plasează accentul pe problemele sociale, convertite într-un limbaj simplu, adecvat lecturii și potrivit publicului cărui i se adresează. Referindu-se la acest aspect, cercetătoarea L. Malcoci, în articolul „Problematica reportajului social” [1, p. 26-29], a precizat că aportul jurnalistic realizat prin prezentarea unui material de presă ce corespunde genului menționat constă într-un șir de procese consecutive, printre care: identificarea, punerea în atenția publicului larg, analiza din perspectiva socială a celor mai importante probleme, evenimente și procese ale epocii. Pentru realizarea acestor activități, din partea jurnaliștilor se reclamă o bună cunoaștere a domeniului abordat, precum și a perspectivelor sociologice ale subiectului propus spre mediatizare. Deoarece tema prezentei lucrări este caracterizată printr-o interferență cu câteva domenii de studiu, e necesar să efectuăm o analiză sociologică a temei.

Autoarea [1, p. 26-27] propune o tipologizare a problemelor sociale, conform criteriilor: localizare, domeniu de manifestare și cauzele apariției. Criteriile implică generarea următoarelor categorii de probleme:

- După localizare: probleme sociale globale; probleme sociale naționale; probleme sociale locale;
- După domeniul de manifestare: social-politice; social-economice; social-culturale; social-demografice; social-medicale; social-psihologice;
- După cauzele apariției: probleme funcționale (cauzate de funcționarea sistemului);
- Probleme structurale (cauzate de declinul unor structuri); probleme accidentale (cauzate de evenimente imprevizibile: calamități, catastrofe, accidente, etc.).

Pornind de la această paletă de probleme ce pot caracteriza la un moment anumit o comunitate sau o societate, mass-media poate extrage teme de interes public pentru lansarea lor în presă. Lupta cu inegalitățile sociale este unul dintre vectorii campaniilor mediatice. De menționat că în cadrul unei campanii de presă, o problemă, mai ales de factură socială, nu poate fi caracterizată superficial. Autorii materialelor, unite sub umbrela unei campanii media, vor genera conținut publicistic ce va cuprinde aspecte de relatare-expertiză a domeniului: prezentarea cauzelor problemei, identificarea soluțiilor, căilor de evoluție a acesteia, constatarea stării actuale a lucrurilor. Asigurarea informațională trebuie să fie efectuată prin prisma citării specialiștilor și experților în domeniu, astfel vor fi argumentate autoritatea și veridicitatea datelor și se va evita prezentarea unei probleme „artificiale”, adică a unui subiect de interes pentru un grup restrâns de persoane.

Conceptul de inegalitate socială este tratat în sociologie prin exemplul propus de cercetătorul american K. Merton, idee preluată de M. Bulgaru [2, p. 296]. Autorul se referă la factorii sociali ce generează problema delincvenței, menționând că „nu valorile diferite produc delincvența, ci diferențele obiective existente între condițiile sociale ale diferitor clase sau grupuri sociale generează asemenea disfuncții. Ca o consecință obiectivă, grupurile sociale cu o situație defavorizată, având blocat accesul spre pozițiile de prestigiu, recurg la acte ilegite, antisociale”.

Sociologii analizează conceptul de inegalitate în asociere cu problemele sociale pe care le generează aceasta. Se afirmă că „inegalitatea este strâns corelată cu o serie de indicatori sociali, cum ar fi starea generală de sănătate, nivelul de educație, bunăstarea copiilor etc.”[3] Cercetătorii stabilesc raportul de proporționalitate directă dintre procese: pe măsură ce inegalitatea de venituri crește, apar diferite probleme sociale asociate, cum ar fi scăderea speranței de viață, scăderea bunăstării în rândul copiilor, care la rândul său duce la scăderea performanței educaționale sau chiar abandon școlar.

Inegalitatea socială poate genera fenomenul excluziunii sociale, caracterizat prin câteva dimensiuni. Concluziile au fost prezentate în studiul Biroului Național de Statistică „Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice”, publicat în 2010. Cercetările în domeniu au încercat să sintetizeze factorii multipli ai excluziunii prin următoarele dimensiuni importante [4]:

- Excluziunea de la viața economică, rezultată în și din inegalitatea asupra deținerii bunurilor și veniturilor, precum și din reducerea oportunităților de angajare;
- Excluziunea de la servicii sociale, rezultată în și din inegalitatea accesului la un șir întreg de servicii - educație, sănătate, locuință, protecție socială, etc. – generând efecte pronunțate asupra rezultatelor cu caracter uman (educație, sănătate, nutriție);
- Excluziunea de la participarea politică, rezultată în și din inegalitățile distribuirii în cadrul grupului a oportunităților politice și de putere la toate nivelurile (inclusiv puterii politice, birocratice și militare) și accesului inegal la justiție, libertăți și instituții;
- Excluziunea culturală, rezultată în și din diferențele de recunoaștere (de facto) a statutului ierarhizării normelor culturale, tradițiilor și obiceiurilor diferitor grupuri.

Acestea pot fi ușor de asimilat de actorii mass mediei prin faptul că reprezintă, în esență, nivelurile vieții publice: viața economică, socială, politică și culturală.

Subiectele menționate intră în atenția civică printr-un șir de acțiuni succesive, parte participantă la care sunt și instituțiile mass-media. Algoritmul de conștientizare a unei probleme sociale de opinia publică este următorul: sociologii sunt cei care în proces de investigare a societății depistează schimbările ce se produc în acest domeniu; rezultatele cercetărilor sunt prezentate presei, care, la rândul ei, transmite informația, deja convertită, în atenția cititorilor.

Toate dimensiunile inegalităților sociale sunt periodic prezente în mesajele emise de mass-media, dar doar campaniile de presă și, în special, publicitatea socială, sunt capabile să diminueze problemele prin caracterul de reluare a mesajelor, tactică pe care o practică și o aplică în activitatea lor. Cunoașterea interdependenței dintre procesele și fenomenele analizate, precum și stabilirea cauzelor apariției inegalităților sociale, fac parte din demersul investigativ pe care-l realizează jurnaliștii la etapa de predocumentare. În acest fel presa își exercită funcția de informare și educare socială a publicului. Cel mai des anume inegalitățile sociale devin lait-motive ale campaniilor sociale.

Limitele prezentului studiu se răspândesc asupra conținutului spoturilor video prezentate la televiziunile naționale în cadrul campaniilor sociale. De menționat că difuzarea publicității sociale se pretează prevederilor articolul 21

din legea cu privire la publicitate [5]. Conform acestuia „publicitatea socială reprezintă interesele societății și ale statului în ce privește propagarea unui mod de viață sănătos, ocrotirea sănătății, protecția mediului înconjurător, integritatea resurselor energetice, protecția socială a populației. Ea nu are scop lucrativ și urmărește obiective filantropice și de importanță socială.

Conform prevederilor legale, producerea și difuzarea gratuită a publicității sociale de către agenții de publicitate se consideră activități de binefacere și se bucură de înlesnirile prevăzute de legislație. În acest fel, instituțiile de presă își manifestă responsabilitatea socială, valoare pe care se centrează, de cele mai multe ori, politicile lor editoriale.

Pentru analiză au fost selectate câteva spoturi publicitare cu caracter social, ce includ diverse probleme sociale specifice Republicii Moldova. Mostrele selectate pentru studiul de caz sunt utile pentru a forma o viziune despre spectrul tematic al publicității sociale, țintele acesteia și modurile de acțiune asupra publicului.

Funcția de informare a mass-mediei se manifestă inclusiv și prin difuzarea spoturilor ce fac parte din cadrul publicității sociale. Ca fenomen complex al comunicării de masă, această activitate a mass-mediei utilizează un șir de instrumente, printre care: spoturi video difuzate la televiziunile naționale sau în rețeaua transportului public, panouri de publicitate, amplasate în stradă, pliante informative distribuite în instituții sau în stradă, invitații la evenimente de informare sau chiar organizarea evenimentelor propriu-zise.

Un exemplu de participare a mass-mediei la reducerea inegalității sociale este difuzarea spotului de informare cu privire la acordarea ajutorului pentru perioada rece a anului. Spotul a fost realizat la inițiativa Ministerului Muncii, Protecției Sociale și a Familiei și poate fi vizionat pe pagina de facebook a instituției [6].

Mesajul spotului, cu o durată de 0,36 minute, are scopul de a informa publicul despre modalitatea de a beneficia de ajutorul social menționat. Familiile defavorizate sunt îndemnate să se adreseze asistentului social din comunitatea din care fac parte. Îndemnul este construit prin istoria particulară a unei familii social-vulnerabile, cu venituri mici. Mesajul spotului e cuprins în sintagma: „Noi avem grijă de voi, dar voi știți ce să faceți când aveți nevoie de ajutor? Statul acordă ajutor pentru perioada rece a anului familiilor sărace. Adresează-te asistentului social din primărie”. Observăm că, deși accentul, aparent, e plasat pe informare, mesajul conține și promovarea instituțiilor de guvernare, augmentând rolul statului în reducerea inegalităților sociale.

Un alt spot social a fost dedicat zilei persoanelor în etate, marcată anual pe 1 octombrie [7]. Cu o durată de 0,34 minute, mesajul este prezentat de actrița de teatru și film Eugenia Botnaru: „Ne purtăm singuri de grijă. Suntem tineri, indiferent de vârstă”. Este transparent sloganul „Respectă-ți vârsta!”. Scopul este abilitarea persoanelor în etate, evitarea discriminării pe criteriul vârstei, inegalități ce caracterizează societatea din Republica Moldova.

Alte mostre de publicitate socială transmise la posturile naționale de televiziune vizează informarea populației despre posibilitatea de a beneficia de ajutor de șomaj, o serie de spoturi prin care se condamnă practicile de corupție în societate, abilitarea persoanelor cu dizabilități sub aspectul egalității și nondiscriminării etc.

Publicitatea socială, deși este de factură pluridimensională, totuși urmărește atenționarea publicului față de practicile propuse de sistem pentru reducerea inegalităților sociale. Un element de bază identificat în exemplele propuse este incitarea cetățeanului de a participa la soluționarea problemelor cu care se confruntă. Acționând la nivel de informare, spoturile sunt tentative de apropiere dintre indivizii defavorizați și instituțiile statului, care ar putea sugera căi de ameliorare a situației nefavorabile. Difuzarea publicității sociale prin canalele disponibile mass-mediei face parte dintr-o strategie de promovare, utilizată, mai ales, de ONG-uri, care au suficiente resurse pentru a participa activ la lupta cu inegalitățile sociale. Instituțiile de presă se implică în acest proces din considerente ale responsabilității sociale, un act de autopromovare eficient. Pentru rezultate vizibile însă e necesar ca elementele de publicitate socială să fie difuzate în complementaritate cu produsele mediatice proprii, propuse de redactorii din presă. Viziunile specialiștilor, redată în manieră jurnalistică, pot fi ușor asimilate de populație, iar opinia publică, în condițiile unei democrații reale, are suficiente pârghii pentru a lupta cu inegalitățile sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Malcoci L. Problematika reportajului social. În: Reportajul social: pentru tinerii jurnaliști și studenții de la Facultatea de Jurnalism. Chișinău: Colograf-Com, 2002.
2. Bulgaru M., Timuș A., Dergaciov L. Sociologie. Vol. 1. Chișinău: CEP USM, 2003. 331 p.
3. Runceanu G. Ce este inegalitatea socială și în ce măsură influențează sărăcia?. <https://www.openpolitics.ro/ce-este-inegalitatea-sociala-si-in-ce-masura-influenteaza-saracia/>, (accesat 15.02.2017).
4. Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice. Chișinău, 2010. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Excluziune_soc/Excluziune_soc_ROM.pdf, (accesat 13.02.2017).
5. Legea Nr. 1227 din 27.06.1997 cu privire la publicitate. 16.10.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 67-68. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311557&lang=1>, (accesat 13.02.2017).
6. Spot video „Ajutor pentru perioada rece a anului”, https://www.facebook.com/pg/MMPSF/videos/?ref=page_internal, (accesat 13.02.2017).
7. Spot video „Ziua persoanelor în etate”, https://www.facebook.com/pg/MMPSF/videos/?ref=page_internal, (accesat 13.02.2017).

SĂRĂCIA - O TEMĂ „SPECTACULARĂ” ÎN AUDIOVIZUALUL AUTOHTON

Dumitru ȚURCANU,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. After the independence declaration of the Republic of Moldova the issues of living standard of population and the poverty consequences were inadequately approached by authorities and were discreetly reflected in mass media channels. At the same time, different sociological studies organized in Moldova and abroad show a constant tendency of the decrease of people's standard of living. The national press institutions don't realize investigative and analytical materials, they don't propose solutions to improve the social situation and to fight against poverty. The target of national audiovisual channels is to sell the media message and, to achieve this goal, they present the poverty phenomenon in a sensational way, as a part of radio and television show. The cases of violence, murder, suicide, traffic accidents with fatal consequences, resounding crimes, including the participation of minors, are shown in audiovisual news as a decoration of the entertainment show. In this situation, the spectacular element decreases the level of poverty issue in public opinion and presents it like a superficial news in brief.

Mottoul acestui material este actual pentru majoritatea produselor de televiziune la etapa contemporană. Neoteleviziunea, în comunicarea sa socială, informativă și distractivă, se impune nu doar prin simultaneitatea faptului virtual cu cel real, prin coexistența evenimentului reflectat și celui televizat. Fenomenul coparticipării publicului, consumator de mesaje, la actul de creare a acestor mesaje în rol și de producător, asigură autenticitatea informativă a evenimentului, dar și spectacularizarea lui. În acest sens, interesul nostru de cercetare se orientează spre o temă mai puțin mediatizată în spațiul audiovizualului autohton. Este vorba de sărăcie, ca fenomen economic, social, moral, de aspectele materiale, financiare, etice și psihologice ale subexistenței unui număr impunător de oameni de la noi și din întreaga lume, acești dezmoșteniți ai societății, care, din varia motive, duc o luptă perpetuă pentru supraviețuire. Televiziunea, în mare parte, încadrează acest fenomen într-o reflectare schematică, punând în scenă senzaționalul și spectacolul.

Sărăcia – o proză a cifrelor și lirica inspirației. Înainte de a tălmăci mesajul subtitlului de mai sus, ne vom referi la unele date recente ale revistei de economie și finanțe americane *Forbes*. Averele a opt dintre cei mai bogați oameni din lume este egală cu cea sumară a jumătate din populația planetei [1]. La momentul scrierii acestor rânduri populația omenirii era de aproximativ 7 miliarde 500 milioane de oameni [2]. Pentru ca să vă imaginați ritmul creșterii populației umane, vă pot spune că la mai puțin de o secundă pe lume apare un nou-născut.

Este clar, că numărul celor săraci de pe Pământ este mai mic decât o jumătate din populația lui – 3 miliarde 750 milioane. În același timp, este suficient de mare pentru a trezi îngrijorarea unui șir întreg de organizații și instituții naționale și internaționale. În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial și până în prezent această temă se află pe agenda de lucru a unor asemenea organisme cu reputație cum ar fi ONU, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Banca Europeană pentru Reconstrucții și Dezvoltare etc. Au fost elaborate și sunt la diferite stadii de implementare proiecte regionale și globale. Practic, preocupările sistematice ale statelor înalt dezvoltate din lume este realizarea, atât în plan intern cât și în cel internațional, de acțiuni concrete pentru iradicarea sărăciei și îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației aflată sub „pragul sărăciei”. Definiția dată de Consiliul European în decembrie 1984 sărăciei este următoarea: „considerăm că sunt sărace acele persoane, familii sau grupuri ale căror resurse (materiale, culturale sau sociale) sunt atât de limitate încât îi exclud de la acele standarde minime de viață, care sunt recunoscute drept acceptabile în societățile în care trăiesc” [3].

Conform unor rapoarte oficiale și publicațiilor din diferite state ale Europei, Republica Moldova deține în ultimii ani topul celor mai sărace țări de pe continent. Acum doi ani, potrivit raportului elaborat de banca elvețiană *Credit Suisse*, din cele 40 de state europene monitorizate Moldova este ultima după nivelul de sărăcie, cu o avere de 2500 USD pe cap de locuitor. Înaintea Moldovei se plasa Ucraina cu 2700 USD [4]. La mijlocul lunii decembrie 2016, unul din cele mai citite ziare din Suedia - *Dagens Nyheter*, scria că fiecare al cincilea locuitor din Republica Moldova trăiește sub „pragul sărăciei”, iar sutele de milioane de subvenții ale Uniunii Europene nu au creat prosperitate [5].

Problema sărăciei în Republica Moldova este mușamalizată, în viziunea noastră, constituind obiectul de studiu al specialiștilor și mai puțin al preocupărilor și intereselor autorităților publice. Nu există date statistice oficiale ce ar indica numărul populației care trăiește sub acest „prag al sărăciei”. Pentru

anul trecut (primele două trimestre) Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova înregistrează minimum de existență al populației în sumă de 1813,7 lei [6]. Unele date mai elocvente ni le oferă Barometrul Opiniei Publice. Astfel, în Raportul din luna aprilie 2016 la întrebarea: *Care sunt lucrurile, ce vă îngrijorează cel mai mult în prezent?* la capitolul Sărăcia sunt următoarele răspunsuri: în primul rând – 15,4 %, în al doilea rând – 13,1 %, în al treilea rând – 13,2 % [7]. Deci, în total, 41,7 la sută din respondenți manifestă îngrijorare față de fenomenul sărăciei, fiind într-un mod sau altul afectați de consecințele ei. În luna octombrie 2016, la aceeași întrebare, conform Raportului BOP, sunt prezentate următoarele rezultate: în primul rând – 15,0 %, în al doilea rând – 16,1 %, în al treilea rând – 13,8 % [8]. De data aceasta, 44,9 la sută din numărul populației consideră sărăcia drept un motiv de îngrijorare întemeiată.

Drept confirmare a nivelului înalt al sărăciei în Republica Moldova pot servi și răspunsurile la întrebarea: *Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dvs?* În același sondaj din octombrie 2016 realizat de către BOP răspunsurile sunt următoarele: *nu ne ajung nici pentru strictul necesar* – 37,3 %; *ne ajung numai pentru strictul necesar* – 41,4 % [9]. Tabloul denotă că aproximativ 80 la sută din populația țării trăiesc în jurul acestui „ prag al sărăciei”, fără a avea posibilitatea de a-și îmbunătăți, mai mult sau mai puțin, nivelul de trai existent.

Problema sărăciei dintotdeauna și în toate timpurile a fost una vulnerabilă pentru comunități. Sărăcii și bogății constituiau două straturi diferite nu doar după criteriile material, economic, financiar, statusul social, poziția pe care o ocupau în societate. Sărăcia, de cele mai multe ori, avea la bază și cauze obiective, cum ar fi incapacitatea de muncă, disabilități ale unor membri ai familiei, familii incomplete, accidente de muncă, tragedii personale etc. De vină erau lipsa unor legi privind respectarea drepturilor omului (politice, economice și sociale) și abuzurile neînfrânate ale potentatilor lumii. Între săraci și bogăți trecea și o barieră etică – morală, care, prin tradiții și datini populare, îi diviza în „buni” și „răi”. Cei săraci erau asociați cu onestitatea, cumsecădenia, săritori la nevoie și milostivi. Lumea celor bogăți era asociată cu răutatea și aviditatea, lăcomia și mizantropia, perfidia și minciuna. Această dihotomie a fost și este o temă de inspirație pentru tratate filosofice, discursuri polemice, controversate ideologice dintre apologeții unei sau altei stări.

Marii intelectuali din toate țările luau o atitudine de compasiune și solidaritate față de soarta celor săraci, destinul și suferințele lor constituind subiecte de o înaltă conștiință civică în operele lor de artă. Romanele lui Victor Hugo

Mizerabilii și *Notre-Dame de Paris*, ale lui Fiodor Dostoevski *Oameni sărmani*, *Umiliți și obidiți*, *Crimă și pedeapsă*, Charles Dickens *Oliver Twist* și cel al lui Theodore Dreiser *Tragedie americană*, *Suflete moarte* de Nicolai Gogol, nuvelele lui Anton Cehov și multe alte opere literare reflectă strădaniile celor „mici” și neprotejați, disperarea în tendința lor zădarnică de a supraviețui sau a lupta împotriva viciilor societății în care trăiau.

Menționăm, că mulți artiști, în diferite etape ale vieții, au trecut și ei prin infernul sărăciei crude, care au lăsat amprente memorabile în creațiile lor. Astfel, marele Pablo Picasso și-a manifestat pentru prima dată stilul său complet original în perioada albastră, în care tablourile redau o stare de tristețe și de disperare, din cauza sărăciei și mizeriei, prin care trecea însuși pictorul în acei ani. Atunci la Paris artistul locuia într-un studio cu un prieten poet și era nevoit să împartă cu acesta unicul pat existent. Se întâmpla uneori, pentru a se încălzi, să ardă unele dintre lucrările sau schițele realizate de Picasso.

Și în literatura noastră națională atestăm orientarea spre oamenii sărmani, feciori ai pământului, onești și plini de demnitate, dar care nu pot să se ridice pe o altă treaptă a bunăstării și prosperării. Mihai Eminescu, George Coșbuc, Alexandru Vlahuță, Ion Creangă, care mărturisea el singur că, „sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de când sunt, niciodată n-am fost!”, Liviu Rebreanu și alții s-au inspirat din viața celor sărmani, demonstrând fidelitate idealurilor pașoptiste și adevăratelor valori de exponenți ai intereselor și drepturilor poporului.

Sărăcia la ecrane și în afara lor. Mass-media, în virtutea funcțiilor lor, au oglindit procesele reale din societate, inclusiv fenomenul sărăciei și diversele aspecte, iminent proprii acestui flagel social, caracteristic fiecărei etape de dezvoltare independentă a Republicii Moldova. Audiovizualul s-a manifestat în mod diferit în acest proces, demonstrând la fiecare etapă apropiere sau îndepărtare de această tematică.

În primii ani după proclamarea independenței, problema apărea sporadic la micul ecran. În acest sens existau, în viziunea noastră, mai multe pricini. În prim-plan se aflau chestiuni de interes public major, cum ar fi renașterea națională, restabilirea adevărului istoric, problemele identității naționale și limbii române, starea precară ecologică, cultura și tradițiile seculare. Lichidarea cenzurii ideologice comuniste, libertatea cuvântului, transparența și accesul la informație au permis maselor largi de oameni să discute deschis despre deportările staliniste, despre sutele de mii de victime ale lagărelor de concentrare, foametea organizată de autoritățile sovietice și consecințele ei. La puținele televiziuni, care existau în acea perioadă, apăreau documentare, dezbateri, inter-

viuri cu reprezentanți ai intelectualității, cu participanți și victime ale acestor procese istorice. Reconfigurarea trecutului istoric, reînvierea demnității civice și umane, renașterea spiritului și valorilor naționale constituiau agenda zilei în programele audiovizualului moldovenesc, strâmtorând astfel aria de manifestare mediatică a sărăciei ca o temă prioritară.

Trebuie de menționat, diferendul transnistrean, blocada economică din partea Federației Ruse și regimului de la Tiraspol au propulsat tema sărăciei printre primele rânduri, dar tradițiile ideologice comuniste, că în Uniunea Sovietică nu pot exista săraci, rămase încă în teritoriu, și un control mai mult sau mai puțin rigid asupra mass-mediei din partea puterii nu au permis ca în emisiunile de radio și TV tema sărăciei să fie examinată ca o problemă națională, în toată amploarea și profunzimea ei. Ea apărea adiacentă temelor legate de situația refugiaților în urma războiului din Transnistria, de procesul de privatizare și a reformei agrare, în esență antipopulare, care au condus la îmbogățirea rapidă ilicită a unui număr redus de persoane și sărăcirea unei părți esențiale a populației.

Cu apariția mai multor posturi de televiziune și radio, cu diversificarea canalelor de transmisie a informației în audiovizualul autohton, de la începutul noului secol încoace au loc procese, proprii mass-mediei societății liberale. Acest tablou al presei postcomuniste din spațiul nostru este prezentat integral de către Mihai Coman: „Tabloidizarea...este evidentă atât la nivelul programelor de divertisment, prin privilegierea emisiunilor și formatelor facile, populare și senzaționaliste, cât și la acela al programelor de informare. În acest ultim caz distingem două tipuri de strategii. De o parte stau unele emisiuni de informare, care se referă numai la evenimente de fapt divers, precum și emisiunile care mimează formatul de informare (precum numeroasele emisiuni realizate în colaborare cu Poliția sau Procuratura), dar care au în mod exclusiv și programatic conținuturi de tip senzaționalist; de altă parte stau jurnalele de actualități din *prime time*, care și-au modificat structura pentru a-și face loc știrilor de tip tabloid și chiar pentru a le plasa în poziții privilegiate.” [10, p.74].

Analizând produsul audiovizual autohton la tema vizată, putem constata că sub aspect analitic ea apare frecvent în dezbateră Țara lui Dogaru de la *Publica*. Astfel, pe parcursul anului 2016, din cele 228 de emisiuni cu acest generic 11 programe au fost dedicate, direct sau indirect, acestui subiect. Tematica lor vorbește și de interesul multiaspectual al producătorilor la identificarea problemelor: *Noul guvern anunță primele reforme în economie* (26.01), *Pîinea socială revine în magazine* (19.02), *Cerșetori de ocazie pe străzile capitalei* (22.02), *Studiile la universitate mai scumpe* (05.04), *Pensionari, trași pe sfoară de escroci*

(18.04), *Alcoolismul sărăcește anual țara cu zeci de milioane de lei* (27.05), *Nouă ani de sclavie și cerșit* (22.07), *Testamentul bibliotecarului sărac* (09.09), *Medicamente mai ieftine* (06.10), *Fără case și fără bani* (10.10), *Crizele sistemului de pensii* (27.10) [12].

Menținând atmosfera și stilul, propriu talk-show-ului, V. Dogaru reușește să pună în dezbatere diferite aspecte ale realității noastre, la general, și sărăciei, în particular, fără a atinge, în limitele politicii editoriale cauzele acestei situații, responsabilii de la putere care ar putea și ar trebui, în virtutea funcției lor, să realizeze acțiuni reale, practice de reducere a consecințelor acestui fenomen. Talk-show-ul *Bună seara* de la Televiziunea Moldova 1 [13] apelează mai rar la investigarea sărăciei ca fenomen sau soluționarea unor cazuri particulare din familiile social vulnerabile.

În telejurnale sărăcia este prezentată în „cupaj” spectacular cu alte situații, evenimente, cazuri, cum ar fi violența domestică, crime în urma abuzului de alcool, dificultăți ale persoanelor cu dizabilități, consumul de droguri, trafic de ființe umane etc. De exemplu: „La 15 februarie prin vama Leușeni au încercat să scoată din țară un copil de 12 zile. El provine dintr-o familie social-vulnerabilă” [11]. Această știre a fost capul de afiș al tuturor programelor de actualități radio și televiziune, dar jurnaliștii așa și nu au continuat investigația pentru elucidarea acestui caz, pentru a dezvălui rădăcinile sociale, economice, factorii morali care au condus ca mama să-și vândă propriul copil.

În scenă nu este pusă problema, cauzele, nu sunt dezvăluite căile de soluționare a ei, dar este spectacolul, un destin, o dramă a unei persoane, cu durerile ei, cu prestația spectaculară, senzațională. Astfel, sărăcia nu este tratată de jurnaliști drept o problemă socială, ci una de divertisment, pentru a avea audiență, ca un pol opus al unui reportaj despre balul *Business-manul anului* sau un top al vedetelor autohtone. În asemenea materiale (mix de publicitate – documentar și divertisment) protagoniștii se complac în fața camerei în dorința de a-și face publicitate. Pentru ei, mizeria, sărăcia apare ca o șansă reală de a se face publici. Interesul consumatorilor tv este generat nu de complexitatea problemei, de cauzele economice, de aspectele social – morale ale nivelului scăzut de viață, ci de senzaționalul acestui caz, de caracterul lui inedit, de spectacular.

Televiziunea autohtonă, mai puțin în talk-show-uri, cu apariții secundare în arealul nostru audiovizual, și prioritar în programele de știri, selectează evenimentele în virtutea așa-numitului principiu al senzaționalului, al spectaculosului. Pierre Bourdieu menționa, în acest sens, că „televiziunea îndeamnă la dramatizare, într-un dublu sens: ea pune în scenă, în imagini, un anumit

eveniment și, totodată, îi exagerează acestuia importanța, gravitate, caracterul dramatic, tragic” [14]. Astfel, sărăcia ca fenomen și stare reală în diferite familii este adumbrită de spectacolul campaniilor de caritate, organizate de televiziuni (ProTv, Jurnal TV) la Sărbătorile de Iarnă și de Paști, cu ocazia unor catastrofe sau calamități naturale. Faptele diverse, materialele de senzație, cum ar fi sângele și sexul, drama și crima, menționa sociologul francez, sunt acele fapte care provoacă diversiune. Doar scamatorii atrag atenția asupra a altceva decât ceea ce fac. Acțiunea simbolică exercitată de televiziune are scopul de a atrage atenția asupra unor fapte de natură a interesa pe toată lumea, fapte făcute pentru toți [15, p.24].

Fără îndoială, conștientizăm, că acest spectacular, până la urmă, induce în eroare telespectatorul. De ce? Consumatorul media vrea știri, el vrea fapte, el vrea evenimente, rupte din (și nu *de*) realitate, prezentate de jurnalist în mod veridic, obiectiv, echidistant, într-un cuvânt, așa cum îi dictează celui cu penița (microfonul sau camera de luat vederi) codul profesiei și o mulțime de acte normative și etice naționale și internaționale care reglementează activitatea creatorului media. Și ce primește în loc consumatorul, în ciuda așteptărilor sale legitime? Un spectacol, ce-l duce de la realitate, practic, o minciună, ambalată în haina divertismentului, de cele mai multe ori ieftin și de prost gust. Niște scurte telenovele, încadrate în programele de știri, care amestecă istorii și destine, scoase din mizeria sărăciei, cu scene fastuoase din viața mondenă, splendoarea costumelor la festivalurile de mode, eleganța strălucitoare a vedetelor în saloanele luxoase ale top-urilor și prezentărilor oamenilor de afaceri. Și toate acestea producătorii tv le fac pentru creșterea audienței, atragerea publicității comerciale și, respectiv, sporirea veniturilor.

Asemenea „mixuri” diluează problema, o diminuează până la un caz nesemnificativ, impropriu realității noastre, o elimină din cercul nostru de interese. Iar telespectatorul, ca la orice telenovelă, urmărește programele de știri, subiectele dureroase ale societății, inclusiv despre mizeria și sărăcia din jurul nostru, dar „înfășate” în haina cu dantele a spectacularului, oftează, se cutremură de emoții, mai varsă câte o lacrimă și peste noapte uită de această istorie, deoarece a doua zi seara jurnalul de știri vine din nou în casă cu una nouă. Și aceasta fiind senzațională, și aceasta prezentată spectacular.

Dar cum apare această temă, ca și multe altele, în produsul de televiziune? Misiunea mass-mediei, în cazul dat a televiziunii, cu regret, rămâne aceeași, plastic formulată de Pierre Bourdieu „a ascunde arătând”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <http://www.forbes.ru/milliardery/337325-sostoyanie-vosmi-bogateyshih-lyudey-mira-sravnyalos-s-dohodami-poloviny>. (accesat 05.02.2017).
2. <http://countrymeters.info/ru/World>. (accesat 05.02.2017).
3. <http://meritocrazia.ro/2014/03/saracia-ca-problema-sociala/>. (accesat 27.01.2017).
4. <http://www.timpul.md/articol/republica-moldova-e-cea-mai-saraca-ara-din-europa-16716.html>. (accesat 08.01.2017).
5. <http://unimedia.info/stiri/moldova-pe-prima-pagina-a-unui-ziar-din-suedia-cea-mai-saraca-tara-din-europa-a-intors-spatele-ue-124720.html>. (accesat 14.02.2017).
6. http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__NIV050/NIV050100.px/table/tableViewLayout1/?rxid=8082e3f9-b469-4a1e-9cc6-41388faa73d6. (accesat 12.02.2017).
7. http://www.ipp.md/public/files/Barometru/BOP_04.2016_prima_parte_finale-r.pdf. (accesat 15.02.2017).
8. http://www.ipp.md/public/files/Barometru/BOP_10.2016.pdf. (accesat 15.02.2017).
9. Idem
10. Coman M. Mass-media în România post-comunistă. Iași: Polirom, 2003.
11. <http://uni/nat7>. (accesat 15.02.2017).
12. https://www.google.md/?gws_rd=ssl#q=tara+lui+dogaru. (accesat 10.02.2017).
13. <http://trm.md/ro/buna-seara/>. (accesat 08.02.2017).
14. Citat după Cristian Pătrășconiu. <http://www.lapunkt.ro/2014/12/19/despre-> (accesat 14.02.2017).
15. Bourdieu P. Despre televiziune, urmat de Dominația jurnalismului. București: Editura ART, 2007.

INEGALITĂȚI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ BIBLIOMETRICĂ

Nelly ȚURCAN,
*doctor habilitat în sociologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

***Summary.** Article presents a bibliometric analysis of social inequality research published in the Republic of Moldova during 2000–2017, based on National Bibliometric Instrument. The main results were as follows: there had been a notable growth trend in publication outputs in the Republic of Moldova. Journal of Philosophy, Sociology and Political Science was the most active journal. Social stratification and social structure were top popular research topics. The Legal and Political Research Institute of the Academy of Sciences of Moldova was the most productive institute for the total articles. However, the number publications and the extent of international and national collaborations were lower than expected given the huge burden of social inequality problems.*

Inegalitățile sociale sunt realități inerente oricărei societăți umane cu un grad minim de diversificare, deoarece bunurile de valoare nu sunt și nici nu pot fi distribuite în mod egal membrilor societății. Mitul potrivit căruia 1% care conduce lumea și se îmbogățește fără măsură nu mai este demult un mit. Inegalitatea o simțim azi din ce în ce mai mult, ne naștem, creștem și murim cu ea. Amploarea inegalității în lume este enormă. De la o țară la alta și în interiorul fiecărei țări există inegalități sociale și economice majore.

În timp ce inegalitățile economice sunt dramatice și importante, inegalitatea socială cuprinde mult mai mult. Harold R. Kerbo, profesor la Departamentul de Științe Sociale de la Universitatea Politehnică din California, menționează că inegalitatea socială „este situația în care oamenii au acces inegal la resurse de valoare, servicii, precum și la funcții în societate” [5, p. 11]. Inegalitățile sociale presupun o stratificare socială în funcție de: putere, clasa socială, status, bani și stil de viață [1, p. 250]. Astfel, inegalitatea socială este existența unor oportunități inegale și recompense pentru diferite poziții sociale sau statusuri în cadrul unui grup sau societate.

Noua Agendă de Dezvoltare Durabilă a lumii până în 2030, universal adoptată la Summitul ONU din 25-27 septembrie 2015, ce se bazează pe succesele Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, necesitând acțiuni colective, la toate nivelele, pentru a aborda provocările perioadei actuale și pentru a susține o

abordare integrată a dezvoltării durabile, pentru a aborda inegalitățile și discriminarea, ca element central în realizarea imperativului general de „a nu lăsa pe nimeni în urmă” (*no one left behind*). Cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) și cele 169 de obiective specifice demonstrează amploarea și ambiția acestei noi agende universale, inclusiv privind drepturile omului și inegalitățile.

Implementarea Agendei de Dezvoltare Durabilă trebuie să se sprijine pe politicile bazate pe dovezi, pe disponibilitatea sporită a datelor și statisticilor de calitate și pe responsabilitatea consolidată a actorilor implicați în dezvoltare – sau așa-numita „Revoluție a Datelor” pentru dezvoltare durabilă. Revoluția Datelor este procesul de analiză și luare a deciziilor în dezvoltarea durabilă a societății și globului, prin utilizarea surselor de date existente și atragerea altor surse de date și prin promovarea accesului liber la acestea.

Republica Moldova este una dintre cele 8 țări din lume în care Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) a lansat inițiativa de cartografiere a „ecosistemului de date”, pentru a avansa revoluția de date în contextul Agendei pentru Dezvoltare Durabilă 2030. Inventarierea sistemului de date din țară, necesară pentru măsurarea progresului dezvoltării durabile a fost realizată în cadrul proiectului „Organizarea procesului de cartografiere a ecosistemului de date din Republica Moldova”. Proiectul a presupus o evaluare comprehensivă la nivel național, care a inclus cercetare de birou, chestionarea părților interesate, organizarea a 5 ateliere de lucru și a unei conferințe naționale, precum și a raportului național. Procesul de cartografiere a ODD-lor a presupus analiza preliminară a disponibilității acestora prin prisma obiectivelor specifice (169 de ținte) și a indicatorilor (230 de indicatori). Din 211 indicatori identificați ca fiind aplicabili pentru Moldova cei mai mulți se regăsesc în domeniul Social (69 de indicatori) și domeniul Drepturi și Guvernanță (56 de indicatori) [2, p. 14]. Constatăm, astfel, că pentru implementarea Agendei de Dezvoltare Durabilă este foarte important lichidarea inegalităților sociale și respectarea drepturilor omului.

Este oportun să evaluăm modul în care țările, instituțiile de cercetare și universitățile au reacționat prin cercetare și publicații științifice la studierea problemei inegalităților sociale. Volumul literaturii produse pe problema inegalităților sociale este considerat un indicator al responsabilității internaționale și naționale și un indicator al eforturilor depuse pentru a lupta împotriva acestor inegalități.

Pentru o analiză cantitativă a publicațiilor se utilizează metodele bibliometrice. Analiza bibliometrică este un instrument statistic aplicat pentru a evalua cantitatea și calitatea publicațiilor, precum și pentru a determina nivelul de

realizare a cercetărilor pe un anumit subiect [7]. Analiza bibliometrică a fost folosită în diverse discipline în scopul de a evalua tendințele de cercetare și a identifica ideile pentru cercetările viitoare. Există un număr semnificativ de publicații în diverse domenii, ceea ce confirmă faptul că analiza bibliometrică este utilizată ca instrument în toate comunitățile științifice [3].

Analiza bibliometrică în domeniul inegalităților sociale prezintă tabloul publicării literaturii cu privire la acest subiect. De asemenea, analiza bibliometrică pune în evidență rețeaua de autori și coautori, oferind posibilitatea de a găsi potențiali parteneri de cercetare pentru proiecte și granturi comune.

Actualmente, se constată o creștere a interesului la nivel internațional privind studiul inegalităților sociale. Rezultatele căutării în diverse resurse informaționale confirmă varietatea publicațiilor la subiectul respectiv. WorldCat – cea mai cuprinzătoare bază de date privind colecțiile bibliotecilor din întreaga lume – conține circa 236.000 de înregistrări bibliografice ale diferitor tipuri de publicații. Google Books oferă 267.000 de cărți la subiectul inegalităților sociale. Interesul sporit pentru problematica inegalităților a fost înregistrat și în revista „Scientometrics”, una din cele mai prestigioase reviste din domeniul scientometriei și bibliometriei. În perioada 1978-2016 în revista „Scientometrics” au fost publicate 27 de articole referitoare la inegalitate (dintre care 12 articole publicate în perioada 2010-2016), care au avut în titlu, abstract sau cuvinte-cheie termenul inegalități „inequality” (0,49% din toate articolele din revistă) [6].

Pentru a prezenta o situație generală privind publicațiile în domeniul inegalităților sociale, a fost efectuată o analiză folosind cele mai mari și cunoscute baze de date – Web of Science (WoS), Scopus și Google Scholar (analiza a fost realizată în perioada 20-22 februarie 2017). În general, analizele comparative ale acestor baze de date constată că Google Scholar oferă o acoperire mai largă pentru cele mai multe discipline, iar WoS și Scopus oferă rezultate destul de asemănătoare [4].

Strategia de căutare în WoS, Scopus și Google Scholar s-a axat pe sintagma „inegalitate socială” („social inequality”). Căutarea în Google Scholar a oferit 2.530.000 de rezultate de precizie inconsistentă. Procedura de căutare în WoS a identificat 23.883 de documente pentru perioada 2000-2017, dintre care circa 88% sunt articole științifice. Pentru aceeași perioadă, în Scopus au fost înregistrate 5.798 de documente, dintre care aproape 80% sunt articole științifice. Ambele baze de date, atât WoS, cât și Scopus, înregistrează cele mai multe publicații apărute în SUA (WoS – 31,6%; Scopus – 22,9%), Marea Britanie (WoS – 16,5%; Scopus – 20,1%), Germania ((WoS – 6,6%; Scopus – 9,4%) și Canada

(WoS – 10%; Scopus – 6,2%). Rata creșterii publicațiilor în domeniul inegalităților sociale este impresionantă atât în baza de date WoS, cât și în baza de date Scopus. Dacă media publicării pentru perioadă 2000-2009, conform bazei de date Scopus, reprezintă 185 de articole pe an, atunci pentru perioada 2010-2017 media publicării anuale constituie 493 de articole. Conform bazei de date WoS, media publicării pentru perioadă 2000-2009 constituie aproximativ 787 de articole, iar pentru următoarea perioadă, 2010-2017, media de publicare este de 2002 articole pe an.

Cele mai considerabile contribuții în studiul inegalităților sociale le-au avut Harvard University (WoS – 578 publicații; Scopus – 47 publicații), Toronto University (WoS – 370 publicații; Scopus – 79 publicații), University College London (WoS – 526 publicații; Scopus – 136 publicații).

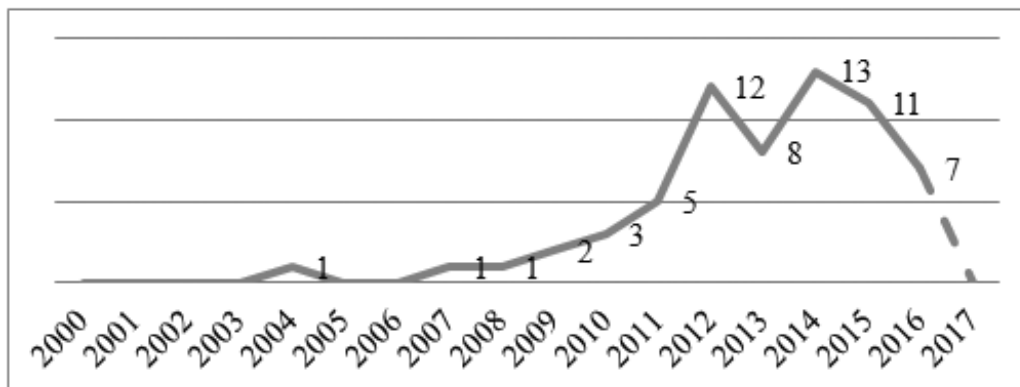
În baza de date WoS, precum și în baza de date Scopus nu au fost identificate publicațiile cercetătorilor din Republica Moldova. Cu părere de rău, constatăm că publicațiile autorilor autohtoni nu sunt încă incluse în fluxul informațional mondial.

Dat fiind faptul că obiectivul principal al acestui studiu s-a axat pe analiza de ansamblu a publicațiilor din Republica Moldova privind problema inegalităților sociale, a fost utilizată baza de date națională – Instrumentul Bibliometric Național (IBN), analiza a fost realizată în perioada 20-22 februarie 2017. Actualmente, în IBN sunt înregistrate 49.388 de articole din 102 reviste publicate în Republica Moldova.

Strategia de căutare a publicațiilor în IBN s-a axat pe termenii relevanți temei inegalităților sociale: inegalități sociale, stratificare socială, clasa medie, clasa de mijloc, structură socială, ierarhie socială. Căutarea s-a limitat pe identificarea acestor temeni în titlurile articolelor, rezumate și cuvinte-cheie. Astfel, pentru perioada 2000-2017 în IBN au fost identificate 64 de publicații la tema inegalităților sociale, inclusiv: stratificare socială – 21 de articole, structura socială – 17 articole, inegalitate socială – 14 articole, clasa de mijloc – 7 articole, clasa socială – 5 articole.

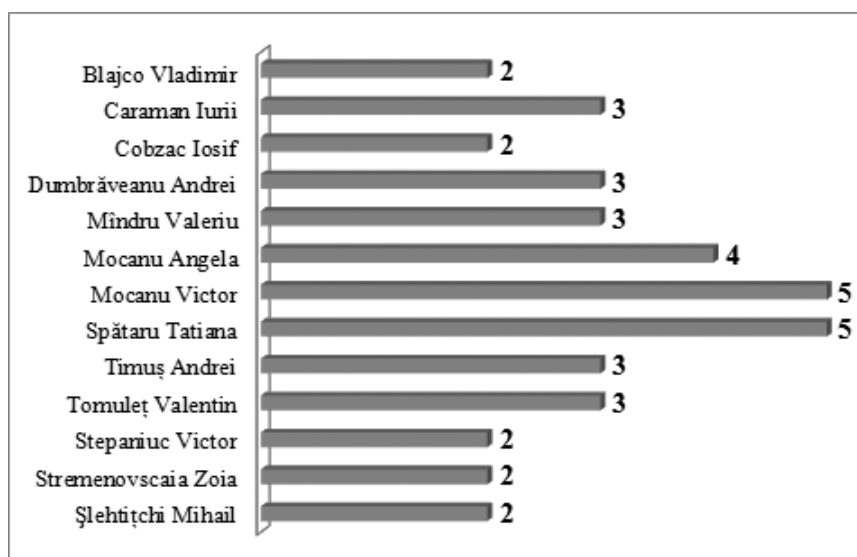
Analiza evoluției productivității științifice privind subiectul inegalităților sociale constată sporirea interesului pentru cercetările în acest domeniu (*Fig. 1*). Dacă pentru prima fază (2000-2010) a perioadei de analiză a fost înregistrat un număr foarte mic de articole (8 articole), cu o medie de 0,8 articole pe an, atunci pentru a doua fază (2011 – 2017) au fost înregistrate 56 de articole publicate, în mediu 7 articole pe an. Totodată, constatăm că interesul pentru cercetarea problemelor inegalităților sociale nu este constant.

Fig. 1. Dinamica numărului de articole pentru perioada 2004-2016

În ceea ce privește productivitatea autorilor, au fost identificați 56 de autori, dintre care 12 autori au publicat câte două și mai multe articole. Distribuția autorilor în funcție de productivitate identifică 44 de autori care au doar câte un articol publicat de sine stătător sau în colaborare cu alți colegi, a două grupă numără 9 autori care au publicat câte 2-3 articole, iar productivitatea autorilor Victor Mocanu, Tatiana Spătaru, Angela Mocanu variază între 4-5 articole publicate (Fig. 2).

Fig. 2. Autori cu cele mai multe articole la tema inegalităților sociale

Analiza publicațiilor a permis identificarea colaborării în cercetarea problemelor inegalităților sociale. Astfel, au fost identificate 15 articole publicate în colaborare cu 2, 3 și 5 coautori. Totodată, menționăm că majoritatea cercetărilor sunt realizate individual. La nivel național nu au fost identificate rețele de colaborare extinse formate din autori care au publicat în comun două și mai multe articole. Evidențiem doar o rețea de colaborare între Victor Mocanu și Andrei Dumbrăveanu, care au publicat împreună 3 articole științifice.

Contribuția instituțiilor de cercetare la investigarea problemelor inegalităților sociale a fost determinată de afilierea autorilor. Cele mai multe publicații (28 de articole) la subiectul inegalităților sociale aparțin colaboratorilor Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Constatăm, această instituție acordă o atenție sporită cercetărilor în acest domeniu.

Toate publicațiile identificate reprezintă articole științifice publicate în revistele științifice acreditate. Majoritatea articolelor au fost publicate în revistele: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, Economie și Sociologie, Analele Institutului Național de Cercetări Economice și Studia Universitatis. Fig. 3 prezintă cele mai productive reviste științifice care au publicat mai mult de două articole.

În funcție de limba de publicare, au fost identificate articole publicate în limbile română, rusă și engleză. Întâietate aparține publicațiilor în limba română – 49 de articole, 11 articole au fost publicate în limba rusă și 4 articole în limba engleză.

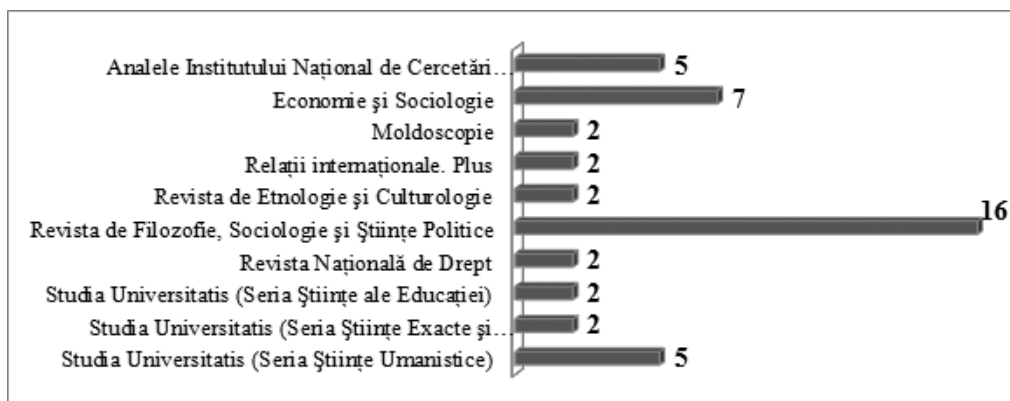

Fig. 3. Reviste cu cele mai multe articole privind inegalitățile sociale

Revistele științifice acreditate (67 de reviste) din Republica Moldova au fost analizate din punctul de vedere al tratării problemelor ce se încadrează în Agenda pentru Dezvoltare Durabilă 2030. Raportat la specificul național, s-a

constatat că pentru Republica Moldova sunt aplicabile toate ODD-le. Revistele științifice abordează toate ODD-le, inclusiv ODD 14 „Viața sub apă”, care, deși la prima vedere pare a nu fi relevant, totuși conține unele ținte și indicatori existenți la nivel național [2, p. 12]. ODD 10 „Inegalități reduse” este acoperit de un număr mai mare de reviste (15 reviste științifice) ce publică studii, cercetări, analize pe problemele inegalităților.

Concluzionând pe marginea celor analizate, constatăm că problema inegalităților sociale reprezintă un subiect de interes pentru cercetătorii din diferite țări. În Republica Moldova, de asemenea, în ultimii ani au fost intensificate cercetările diverselor aspecte ale inegalităților sociale. Majoritatea articolelor apărute în perioada 2000-2017 au fost publicate de cercetătorii de la Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Constatăm că la nivel național nu există încă rețele extinse de colaborare științifică, majoritatea cercetărilor fiind realizate individual. Rezultatele analizei arată că cercetările tematicii inegalităților sociale se canalizează, în special, pe subiectele stratificării sociale și structurii sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Blackburn R. M. What is social inequality? In: *International Journal of Sociology and Social Policy*. 2008, vol. 28, nr. 7/8, pp. 250-259, <http://dx.doi.org/10.1108/01443330810890664>. (accesat 12.02.2017).
2. Cartografierea ecosistemelor pentru Revoluția Datelor în Republica Moldova: Raport național. CIVICUS Management and Development Company, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale. Chișinău, 2016, [http://www.idsi.md/files/file/DataRevolutionMD/20160531_Raport_national_Data_Revolution_final_anexe\(2\).pdf](http://www.idsi.md/files/file/DataRevolutionMD/20160531_Raport_national_Data_Revolution_final_anexe(2).pdf). (accesat 12.02.2017).
3. Ellegaard O., Wallin J.A. The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? In: *Scientometrics*. 2015, vol. 105, nr. 3, pp. 1809–1831. doi: 10.1007/s11192-015-1645-z. (accesat 14.02.2017).
4. Harzing A. W., Alakangas, S. Google Scholar, Scopus and the Web of Science: a longitudinal and cross-disciplinary comparison. In: *Scientometrics*. 2016, vol. 106, nr. 2, pp 787–804. DOI: 10.1007/s11192-015-1798-9. (accesat 11.02.2017).
5. Kerbo, H. R. *Social Stratification and Inequality: Class Conflict in Historical and Global Perspective*. 5th edition. Boston: McGraw-Hill, 2003.
6. Klinecicz K. Inequality from bibliometric perspective: Workshop „Alternative metrics or tailored metrics: Science dynamics for science policy”, November 9-10, 2016 Warsaw. <http://knowscape.org/wp-content/uploads/2016/10/Klinecicz-Inequality-from-bibliometric-perspective-20161110.pdf>. (accesat 12.02.2017).
7. Thompson D.F., Walker C.K. A descriptive and historical review of bibliometrics with applications to medical sciences. In: *Pharmacotherapy*. 2015, vol. 35, nr. 6, pp. 551–559. doi: 10.1002/phar.1586. (accesat 12.02.2017).

DIZABILITATEA – FACTOR DETERMINANT AL INEGALITĂȚILOR SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Parascovia MUNTEANU, *doctorandă,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. The article analyses the relation between disability and social inequity. The author highlighted the special needs of persons with disabilities comparing with general population, the differences between opportunities to get involved in labor market and to have income generating activities. Also, the article presents the level of coverage of the needs of the persons with disabilities reported to their income. The persons with disabilities from Moldova manage to cover first of all the costs for utilities and partially the costs for medication and healthy food. Disability means additional costs for medication, recuperation and rehabilitation. These costs are not covered by social allowances, that why persons with disabilities are the poorest people from our society.

Dizabilitatea constituie unul din factorii de diferențiere socială, marcat substanțial de veniturile mici obținute de acest grup de populație raportate la costurile suplimentare pe care trebuie să le suporte persoana cu dizabilități, familia acesteia și societatea pentru accesul egal la servicii de sănătate, de educație, de angajare și participare la viața socială. În acest articol analizăm dizabilitatea ca condiție de inechitate socială, cauzată de barierele arhitecturale, financiare, economice, sociale și politice identificate în rezultatul cercetării sociologice a gradului de incluziune a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova realizată în decembrie 2016 - ianuarie 2017 pe un eșantion de 1107 persoane cu dizabilități [1].

În Republica Moldova numărul estimat al persoanelor cu dizabilități este de 184,5 mii persoane, inclusiv 12,9 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilități reprezintă 5,2% din populația totală a țării, iar copiii cu dizabilități constituie 1,9% din numărul total al copiilor din Republica Moldova. În medie la 10 mii locuitori revin 519 persoane cu dizabilități. Aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate se încadrează în categoria celor cu dizabilitate severă. În aspect de gen, ponderea bărbaților în structura persoanelor cu dizabilități este mai mare și constituie 52,4%. Persoanele cu dizabilități preponderent sunt din mediul rural (62%). În anul 2015 din totalul de gospodării din țară, în 15,5% au avut în componența lor cel puțin o persoană cu dizabilitate. Din aceste gospodării, 25,4%

erau formate doar din persoane cu dizabilități, iar restul 74,6% fiind gospodării în componența cărora erau și alte persoane. Prezența cel puțin a unei persoane cu dizabilitate în gospodărie influențează nivelul de trai al acesteia. Rata sărăciei pentru gospodăriile în componența cărora sunt persoane cu dizabilități este de 9,5%, comparativ cu 9,6% pentru populația generală [2].

Rezultatele studiului sociologic privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova arată că sursele principale de venit pentru persoanele cu dizabilități le constituie prestațiile sociale alcătuite din pensii și alocații sociale (97%), acestea fiind urmate de veniturile provenite din salariu (14%), suportul financiar din partea rudelor/prietenilor (9%) și câștigul neoficial din munci ocazionale (5%). Un procent din persoanele intervievate au menționat că nu au venituri, considerând că alocația de dizabilitate este un drept și nu poate fi considerată drept venit.

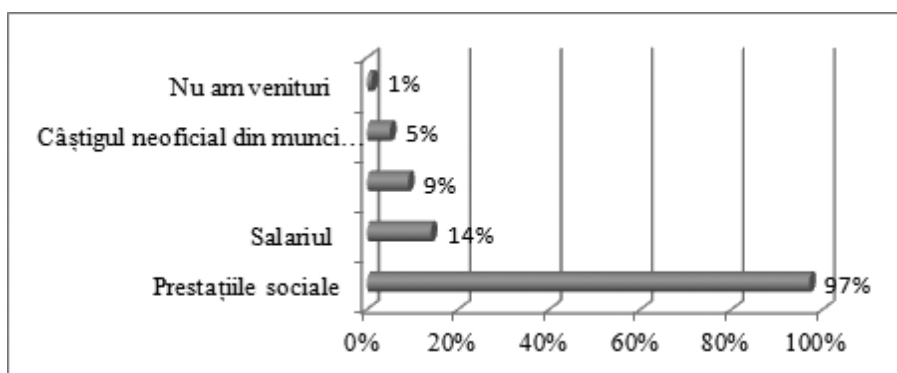

Fig.1. Sursele de venit ale persoanelor cu dizabilități, % din total

Persoanele cu dizabilitate reprezintă al doilea grup (după persoanele vârstnice) după repartizarea plăților sociale. Pentru această categorie de persoane, aproape 500 mii de plăți sunt efectuate anual, pentru care se alocă o sumă de aproximativ 217 milioane lei. Astfel, persoanele cu dizabilitate sunt eligibile pentru mai multe categorii de plăți sociale:

- *Pensia de dizabilitate.* Mărimea medie a pensiei de dizabilitate la 1 ianuarie 2016 a constituit 933,4 lei, comparativ cu 1165,2 lei pentru total pensionari. În funcție de gradul de dizabilitate, mărimea acesteia variază de la 592,9 lei pentru persoanele cu dizabilitate medie până la 1173,9 lei pentru cele cu dizabilitate severă. Comparativ cu anul 2011, mărimea medie a pensiei de dizabilitate s-a majorat în medie cu 30%, în timp ce mărimea medie a pensiei per total a crescut cu 33%.

- *Alocații sociale de stat* destinate copiilor cu dizabilități și persoanelor cu dizabilități care nu îndeplinesc condițiile necesare pentru obținerea dreptului

la pensie din bugetul asigurărilor sociale de stat. În anul 2015, mărimea medie a alocației sociale de stat pentru toate categoriile de beneficiari a constituit 373,4 lei, fiind în creștere cu 59 % față de anul 2011. Cuantumul alocației este mai mare la copiii în vârstă de până la 18 ani cu dizabilități severe (487,5 lei) și persoanele cu dizabilități severe din copilărie (479,3 lei).

- *Alocații sociale pentru îngrijire.* Persoanele cu dizabilitate severă beneficiază și de alocație pentru îngrijire. În anul 2015 aceasta s-a majorat constituind 646,4 lei.

- *Compensații pentru transport.* Pentru compensarea parțială a călătoriilor în transportul public urban, suburban și interurban, de către autoritățile administrației publice locale sunt alocate compensații pentru transport, cuantumul mediu al căreia constituie 46 lei/lunar pentru persoanele cu dizabilități severe și copii cu dizabilități și 23 lei/lunar pentru persoanele cu dizabilități accentuate. Pentru persoanele cu dizabilități locomotorii se acordă anual compensații anuale de transport în mărime de 800 lei.

Cu toate că există mai multe categorii de plăți sociale, mărimea fiecăreia este destul de mică și nu acoperă nici strictul necesar pentru o persoană cu dizabilitate. Cu toate că în ultimii ani s-au înregistrat creșteri ale volumului prestațiilor sociale, comparativ cu plățile sociale pentru alte categorii de cetățeni, rata de creștere a prestațiilor pentru persoanele cu dizabilități a fost mai mică. În plus, fragmentarea plăților și administrarea plăților foarte mici fac ca sistemul să fie unul ineficient, fără impact real asupra bunăstării persoanelor cu dizabilități.

O analiză a gradului de corespundere a veniturilor cu nevoile arată că, în cazul a 64% din persoanele cu dizabilități intervievate au menționat că veniturile nu ajung nici pentru strictul necesar, comparativ cu 31% în cazul populației generale. Altfel spus, ponderea persoanelor cu dizabilități care nu-și poate acoperi nevoile de bază este de două ori mai mare. Aceasta se explică prin faptul că persoanele cu dizabilități au surse limitate de venit, în majoritatea cazurilor provenind numai din prestații sociale și gradul de ocupare fiind mai mic decât în rândul populației generale. Circa 31% din persoanele cu dizabilități intervievate au menționat că veniturile ajung numai pentru strictul necesar, comparativ cu 47% în cazul populației generale și numai 4% dintre persoanele cu dizabilități intervievate și 17 % populație generală au menționat că veniturile obținute ajung pentru un trai decent fără ași permite lucruri scumpe și doar 1% persoane cu dizabilități și respectiv 5% populație generală au menționat că veniturile obținute ajung pentru un trai decent și pentru procurarea unor lucruri scumpe. Potrivit rezultatelor cercetărilor, putem conchide că în cazul

populației generale, o pondere mai mare o au persoanele, venitul cărora ajunge pentru strictul necesar (47%), iar în cazul persoanelor cu dizabilități, ponderea cea mai mare o au acele persoane, venitul cărora nu ajunge nici pentru strictul necesar (64%).

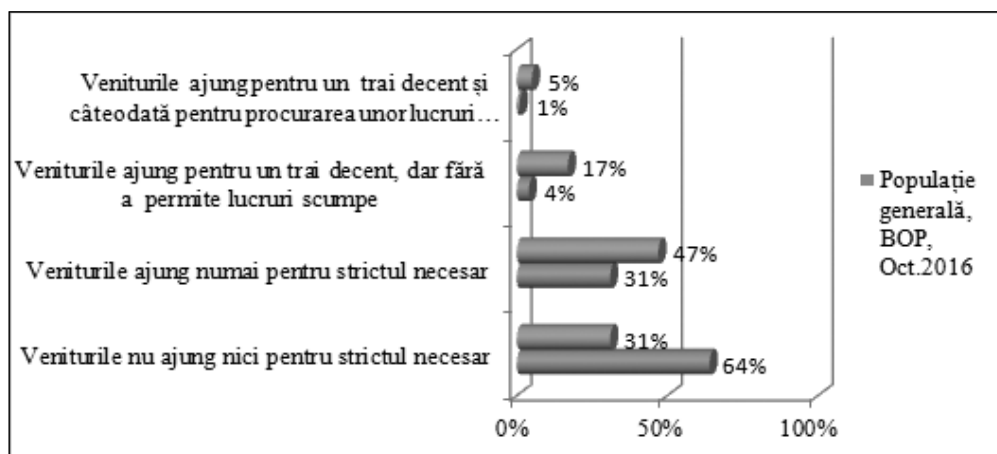

Fig. 2. Gradul de corespundere al venitorilor cu nevoile, % din total

Această inegalitate socială, reliefată în rezultatul cercetării sociologice, se explică prin:

- *Diversitatea surselor de venit.* În cazul populației generale principala sursă de venit o constituie salariul, pe când în cazul persoanelor cu dizabilități – prestațiile sociale. Dacă ne referim la numărul total de salariați din Republica Moldova la sfârșitul anului 2015, constatăm că doar 0,9% reprezintă persoanele cu dizabilități. Cea mai mare pondere a persoanelor cu dizabilități în total salariați se înregistrează în domeniul sănătății și asistenței sociale-1,8%, industriei-1,3%, administrației publice, învățământ, artă și activități de recreere - 0,9%, agriculturii - 0,8% din total salariați.

- *Oportunități limitate de angajare a persoanelor cu dizabilități* comparativ cu populația generală. Conform estimărilor studiului selectiv în gospodării Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice, 46,7% din persoanele cu dizabilitate în vârstă de 15 ani și peste sunt ocupate în câmpul muncii, comparativ cu 67,4% în cazul persoanelor fără dizabilitate. După statusul ocupațional, preponderent persoanele cu dizabilități sunt angajate pe cont propriu în agricultură (67,6%). În majoritatea cazurilor, persoanele ocupate în agricultură nu obțin venituri suplimentare, decât unele produse pentru consum [3].

- *Condiții de trai mai proaste* în gospodăriile unde cel puțin un membru de familie este cu dizabilitate. Atât populația generală, cât și gospodăriile unde

sunt persoane cu dizabilități nu își permit încălzire suficientă pe perioada rece a anului, ponderea gospodăriilor cu dificultăți la plata utilităților publice este mai mare în rândul gospodăriilor cu membri persoane cu dizabilități (28.8%), comparativ cu ponderea în rândul populației generale (26%). Spațiul locativ pentru un membru de familie este mai mic, în cazul gospodăriilor cu cel puțin un membru persoană cu dizabilitate (24.5 m.p.) comparativ cu spațiul locativ în rândul populației generale (25.1 m.p.). Ponderea gospodăriilor în componența cărora sunt persoane cu dizabilități care au acces la apeduct este 61.9%, comparativ cu ponderea în cadrul populației generale (64%). Ponderea gospodăriilor cu membri persoane cu dizabilități care dispun de calculator este circa 38.6%, acces la internet - 36.9%, comparativ cu ponderea gospodăriilor fără persoane cu dizabilități care au calculator - 47% și acces la internet - 44.3% [3]. În general, gospodăriile cu persoane cu dizabilități rămân a fi în condiții mai puțin avantajoase, dacă ne referim la nivelul de dotare și confort al locuințelor. Veniturile mici ale persoanelor cu dizabilități nu ajung pentru crearea condițiilor decente de trai.

Rezultatele cercetării sociologice a incluzinii sociale a persoanelor cu dizabilități, de asemenea, arată că persoanele cu dizabilități își pot acoperi în totalitate sau în mare măsură doar plata lunară pentru serviciile de electricitate, apă, canalizare, telecomunicații (telefon, Internet, TV). Mai puțin își permit plata pentru încălzirea casei, servicii de transport, medicamente, legume și fructe. În mică măsură, din veniturile disponibile, persoanele cu dizabilități își permit procurarea îmbrăcăminte și încălțăminte, procurarea cărnii și a produselor lactate, și practic deloc nu-și pot permite o vacanță o dată pe an cu familia, schimbarea electrocasnicelor și a mobilierului sau plata pentru servicii de reabilitare și recuperare. Aceste rezultate vin să confirme încă o dată că persoanele cu dizabilități din Republica Moldova constituie un grup vulnerabil expus în majoritatea cazurilor la situații de sărăcie, deoarece veniturile de care dispun nu ajung nici pentru nevoile de bază. Dizabilitatea constituie un impediment în obținerea veniturilor suplimentare, persoanele cu dizabilități întâmpină probleme în procesul de reabilitare și reprofilare profesională și în procesul de angajare, fapt care îi determină să rămână numai beneficiari ai prestațiilor sociale care sunt foarte mici comparativ cu nevoile care le au comparativ cu populația generală, deoarece dizabilitatea impune unele cheltuieli suplimentare. Din diagrama din Fig. 3, este evident că gradul de acoperire a nevoilor persoanele cu dizabilități este foarte scăzut. Sunt acoperite practic plățile pentru utilități, nevoi generale pentru toată populația, iar nevoile ce țin de dizabilitate (medicamente, servicii de reabilitare, produse alimentare, etc.)

sunt acoperite doar parțial. Altfel spus, prestațiile sociale ale persoanelor cu dizabilități sunt întoarse în mare parte furnizorilor de servicii pentru acoperirea plății utilităților, iar nevoile de îngrijire medicală, recuperare, alimentație sănătoasă, îmbrăcăminte/încălțăminte rămân a fi acoperite într-o măsură mai mică sau deloc, ceea ce limitează posibilitățile persoanelor cu dizabilități să se includă activ în viața societății.

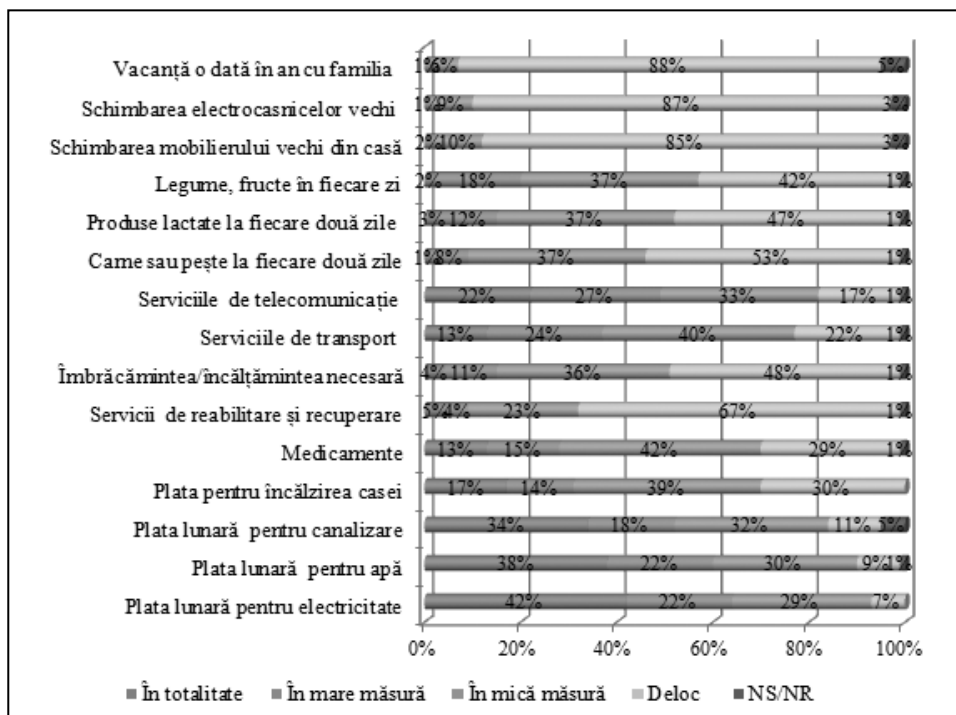

Fig. 3. Gradul de acoperire al diferitor nevoi, % din total

Prin acest articol am încercat să demonstrăm că există o legătură causală dintre dizabilitate și inegalitățile sociale. Oportunitățile de afirmare a unei persoane cu dizabilități variază în funcție de o combinație complexă de factori ce includ vârsta, sexul, studiile, expunerea la riscurile de mediu, statusul socioeconomic, accesul la servicii și resursele disponibile. Potrivit rezultatelor cercetărilor prezentate în acest material, rezultă că persoanele cu dizabilități și familiile în componența cărora sunt persoane cu dizabilități se confruntă cu rezultate economice și sociale mai proaste prin comparație cu populația generală. În toate mediile, persoanele cu dizabilități și familiile acestora suportă adesea costuri suplimentare pentru a atinge un standard de trai echivalent cu

cel al persoanelor fără dizabilități. În cele mai multe cazuri aceste cheltuieli suplimentare sunt orientate către serviciile de îngrijire medicală, dispozitive de asistență, servicii de transport, diete speciale sau servicii de asistență personală. În momentul de față statul, prin prestațiile și serviciile sociale care le oferă persoanelor cu dizabilități, nu poate acoperi nici minimul necesar de existență. Rata de ocupare în rândul persoanelor cu dizabilități este mult mai mică comparativ cu rata de ocupare în rândul populației generale, în plus, interesul și motivația de a se angaja a persoanelor cu dizabilități sunt foarte scăzute din teama de a pierde dreptul la prestații sociale sau din lipsa de încredere în forțele proprii de a se afirma ca membru al societății cu drepturi depline. Din aceste considerente, persoanele cu dizabilități constituie unul din grupurile cele mai sărace de populație din Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Malcoci L., Munteanu P. Cercetarea sociologică a incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. Chișinău, 2017.
2. Raportul Situația persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova, <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5434> (accesat 10.03.2017).
3. Statistica socială în baza cercetării bugetelor gospodăriilor casnice, <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774> (accesat 25.02-10.03.2017).
4. Raportul mondial privind dizabilitatea. Organizația Mondială a Sănătății, 2011.

PROTECȚIA DREPTURILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA NIVEL INTERNAȚIONAL ȘI NAȚIONAL: ÎNTRE REALIZĂRI ȘI DEZIDERATE

Victoria ȚARĂLUNGĂ,
*doctor în drept, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM*

Summary. *A recent study of the World Health Organization revealed that in the world there are over one billion people with disabilities, which represents approximately 15% of the total world population. In Moldova, official statistics show data on 179 800 people with varying degrees of disability, including about 14 000 children. Many of them don't work in the labor market, living below the subsistence minimum and face stigmatisation and discrimination in most aspects of life. Moldova ratified in 2010 the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, demonstrating political will in adjusting national legislation and practices to the Convention.*

In this context, the author considered opportune to perform a scientific research to elucidate the specificity of international cooperation on the protection of rights of persons with disabilities, formulating conclusions and recommendations to facilitate the implementation of international standards in the legal system of our state.

În toate epocile, persoanele cu anomalii, fie de ordin psihic sau fiziologic (copii, tineri sau bătrâni) erau observate și marginalizate de cei din jur, fiind considerate, din motive mai mult sau mai puțin reale, drept persoane nefaste, purtătoare de boală și sărăcie, care nu aduceau nici un folos societății, ci doar necesitau îngrijire și atenție specială. Ca un efect imediat, societatea și-a dezvoltat o atitudine discriminatorie, de excludere, respectiv de îndepărtare a acestor grupuri de oameni ce prezentau anumite lipsuri și incapacități (psihice sau fiziologice), aceste anomalii fiind considerate contagioase. Pe parcursul secolelor, atitudinea societății față de aceste persoane cu anomalii a fost în funcție de nivelul de dezvoltare al culturii, învățământului, medicinei, economiei. Se știe că în Grecia Antică și India, de exemplu, persoanele cu deficiențe, atât fizice, cât și mintale pronunțate, erau nimicite și aruncate în prăpastie. În diferite epoci atitudinea față de diferite dizabilități, fizice sau psihice, a fost diversă, începând cu exterminarea, ridiculizarea și plasarea în

aziluri semi-carcerale până la educare și adecvare ocupațională [20]. Despre o protecție a drepturilor persoanelor cu dizabilități putem vorbi doar acum, în secolul XXI.

Din momentul înființării sale, Organizația Națiunilor Unite (ONU) a promulgat șapte convenții fundamentale în materia drepturilor omului [27, p.69]. Fiecare dintre acestea conțin obligații legale care, teoretic, se aplică persoanelor cu dizabilități, însă rareori sunt aplicate în practică. Pentru a invoca o protecție în conformitate cu oricare dintre aceste instrumente de bază, o persoană cu handicap trebuie fie să cadă sub incidența unei dispoziții universale, care prin deducție să o includă ca și persoană, fie să posede o caracteristică protejată separat, în plus față de disabilitatea acesteia [16;17;4;5;6;7;8]. Dificultatea principală a acestei abordări constă în faptul că obligațiile existente în domeniul drepturilor omului nu sunt adaptate să elimine barierele specifice cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în realizarea drepturilor lor în calitate de ființe umane. În acest sens, drepturile omului nu au fost utilizate în mod eficient pentru a aborda situația persoanelor cu dizabilități, de exemplu, în ceea ce privește accesul la justiție sau nediscriminarea la locul de muncă.

Pactul internațional din 1966 cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional din 1966 cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, precum și Convenția din 1984 împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, au caracter universal și, astfel, includ în mod implicit și persoanele cu dizabilități în cadrul de acțiune al acestora. Prin comparație, Convenția din 1979 asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei; Convenția din 1989 cu privire la drepturile copilului, Convenția internațională din 1965 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială și Convenția internațională din 1990 privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor acestora – fiecare dintre acestea se axează pe o caracteristică identitară specifică care se poate suprapune, de asemenea, cu un individ care are un handicap, însă, ca atare tratatele nominalizate nu sunt îndreptate către persoanele cu dizabilități.

În timp ce s-au făcut ulterior unele progrese în formularea standardelor internaționale cu privire la handicap și plasarea problemelor legate de dizabilitate pe ordinea de zi internațională, aceste eforturi nu au culminat cu măsuri obligatorii. Inițiativele timpurii includ adoptarea Declarației ONU din 1971 asupra drepturilor persoanelor cu retard mental [10] și a Declarației ONU din 1975 asupra drepturilor persoanelor cu handicap [11], care au recunoscut în mod oficial că persoanele cu handicap au dreptul la aceleași drepturi ca și ceilalți.

Declarația din 1975 a precizat, printre altele, că noțiunea “persoană cu han-

dicap” înseamnă orice persoană care nu poate ea/el însăși/însuși să asigure în totalitate sau în parte necesitățile unei vieți individuale și/sau sociale, ca rezultat al deficienței, congenitale sau nu, în capacitățile sale fizice sau mentale [11].

Declarația asupra drepturilor persoanelor cu handicap, ce nu are implicații juridice directe, proclamă în continuare că drepturile, de care persoanele cu handicap beneficiază, «se acordă tuturor persoanelor cu handicap, fără nici o excepție și fără distincție sau discriminare pe bază de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau de altă natură, origine națională sau socială, starea de avere, naștere sau și alte situații care aplică persoanei cu handicap sau familiei sale.» De menționat că, această clauză anti-discriminare este mai largă decât prevederile similare conținute în tratatele privind drepturile omului, deoarece se extinde la protecția membrilor familiei.

Declarația din 1975, de asemenea, face o declarație fără echivoc cu privire la toate drepturile omului, ce se aplică tuturor: „Persoanele cu handicap au dreptul inerent la respectarea demnității lor umane. Persoanele cu handicap, indiferent de originea, natura și gravitatea handicapurilor lor și a dizabilității lor, au aceleași drepturi fundamentale ca și concetățenii lor de aceeași vârstă, ceea ce implică în primul rând dreptul de a se bucura de o viață decentă, la fel de normală și completă pe cât este de posibil.» Primii indicatori ai acomodării rezonabile pot fi extrași dintr-un alt punct al Declarației: «persoanele cu handicap au dreptul la măsurile menite să le permită să devină la fel de sine stătătoare cât posibil» [11].

Progrese semnificative s-au înregistrat ulterior pe parcursul anilor 1980, odată cu desemnarea Anului Internațional al Persoanelor cu Handicap în 1981 și a Deceniului Internațional al Persoanelor cu Dizabilități din 1982-1991 [13, p. 186-187, par.11]. În 1982, Adunarea Generală a ONU a adoptat un Program Mondial de acțiune cu privire la persoanele cu handicap pentru a încuraja programele naționale să asigure egalitatea acestora.

În 1993 au fost adoptate “Regulile Standard ale Națiunilor Unite privind Egalizarea Șanselor pentru Persoanele cu Handicap” [21], acestea fiind un model pentru elaborarea politicilor, oferind o bază pentru cooperarea tehnică și economică dintre state. Aceste Regulile Standard instituie un mecanism de monitorizare prin numirea unui raportor special, care raportează Comisiei pentru Dezvoltare Socială [29].

Considerăm că dezavantajele acestor inițiative constituie atât lipsa caracterului obligatoriu al acestora, cât și faptul că au instituit o înțelegere a dizabilității demodată, medicală și bazată pe caritate. În consecință, până la adoptarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, drepturile persoane-

lor cu dizabilități au fost teoretic acoperite de obligațiile din tratatele în materia drepturilor omului și tratate în cadrul unor rezoluții și declarații fără caracter obligatoriu, însă, în practică, nu au fost protejate de nici una dintre acestea. Această situație a condus raportorul special Leandro Despouy la avertizarea că, în absența unei protecții specifice tratatului, încălcările drepturilor omului ale persoanelor cu handicap vor continua, probabil, fără despăgubiri [30].

Hotărând la propunerile anterioare de a aborda lipsa drepturilor omului specifice protecției persoanelor cu handicap, în decembrie 2001, Adunarea Generală a ONU a stabilit un Comitet ad-hoc în vederea adoptării unui instrument juridic cu privire la protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități. Comitetul ad-hoc, la rândul său, a stabilit un grup de lucru să elaboreze un text fundamental care ar constitui baza viitoarelor negocieri. La data de 16 ianuarie 2004, grupul de lucru a emis proiectul privind drepturile persoanelor cu dizabilități, iar la 25 august 2006, după negocieri îndelungate și o serie de modificări, Comitetul ad-hoc a adoptat respectiva Convenție.

Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD)[3] este modelată după recentele convenții ale Organizației Națiunilor Unite în materia drepturilor omului, în special Convenția cu privire la drepturile copilului, în două moduri semnificative [24, p.139]. Raliindu-se obiectivului central al drepturilor omului la dezvoltare, Convenția holistic contopește drepturile civile și politice cu drepturile economice, sociale și culturale [22,p.23]. Plasate într-un alt mod, CDPD aspiră să manifeste mandatul că drepturile omului sunt ”indivizibile, interrelaționate și interconectate”. Se imită, de asemenea, Convenția cu privire la drepturile copilului (CDC) prin articularea unui catalog cuprinzător al obligațiilor privind drepturile omului în cadrul circumstanțelor unui grup, aici persoanele cu dizabilități.

Cu câteva variații notabile, structura CDPD este similară cu cea a CDC. Articolele Convenției sunt introductive (art.1-2), de aplicabilitate generală (art. 3-9), enumeră drepturi materiale (art.10-30), expune dispoziții de punere în aplicare și de monitorizare (art.31-40) și promulgă norme care să reglementeze funcționarea Convenției (art.41-50). Un Protocol Facultativ reglementează comunicațiile și procedurile de anchetă.

Semnificativ pentru un tratat în materia drepturilor omului, CDPD își stabilește explicit scopul. Articolul 1 declară că obiectivul Convenției este “de a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și egală a tuturor drepturilor omului și libertăților fundamentale de către toate persoanele cu dizabilități, precum și să promoveze respectul pentru demnitatea lor inerentă”. Dizabilitatea este concepută ca incluzând ”deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale pe termen lung”, dar fără a se limita la acestea [3].

Mai mult ca atât, Convenția fundamentează ferm clasificarea dizabilității în modelul social al dizabilității, afirmând în calitate de condiție din care acesta decurge este ”interacțiunea cu diferite bariere care poate împiedica participarea lor deplină și efectivă în societate în condiție de egalitate cu ceilalți”, mai degrabă decât o limitare individualizată. Datorită faptului că aceste norme conceptuale sunt prezentate în articolul care consacră scopul tratatului, rezultă că statele nu pot formula rezerve admisibile pentru conținutul normativ al acestui articol, art. 19 din Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor [9] interzicând unui stat să formuleze o rezervă la un tratat, printre altele, în cazul în care rezerva este incompatibilă cu obiectul și scopul tratatului.

De menționat că ”dizabilitatea” nu este definită în mod direct în art.2. Acest articol definește în linii mari ”comunicarea”, ”limbajul”, ”designul universal”, și acceptă o abordare expansivă a termenilor specifici dizabilității esențiali pentru interpretarea principiului nondiscriminării care se aplică persoanelor cu handicap. Prin urmare, discriminarea care este ”în bază de dizabilitate”, include ”orice deosebire, excludere sau restricție pe bază de dizabilitate” care ”are drept scop sau efect diminuarea sau prejudicierea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții egale cu alte persoane a tuturor drepturilor omului și a libertăților fundamentale”. Ca atare, interdicția probabil se va extinde atât asupra persoanelor fizice, percepute ca având un handicap, precum și față de persoanele fără dizabilități, asociate persoanelor cu handicap [12].

Discriminarea este considerată, de asemenea, că include ”refuzul acomodării rezonabile” și este, prin urmare, organic legată de conceptul non-discriminării, aplicându-se imediat. În plus, CDPD definește noțiunea de acomodare rezonabilă ca fiind o ”modificare necesară și adecvată fără a impune o sarcină disproporționată sau nejustificată” care poate asigura persoanelor cu dizabilități ”a se bucura sau a exercita în condiții de egalitate cu ceilalți toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului” [3, art.2].

Articolul 3 enunță principiile generale ale Convenției, cum ar fi respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri, și a independenței persoanelor; nediscriminarea; participarea și integrarea deplină și efectivă în societate; respectul pentru diversitate și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității; egalitatea de șanse; accesibilitatea; egalitatea între bărbați și femei; respectul pentru capacitățile de evoluție ale copiilor cu dizabilități și respectul pentru dreptul copiilor cu dizabilități de a-și păstra propria identitate.

Prezintă importanță art. 4 al Convenției, care stabilește obligațiile generale ale statelor părți de a întreprinde măsuri menite să asigure promovarea și rea-

lizarea deplină a tuturor drepturilor fundamentale ale omului în cadrul CDPD pentru toate persoanele cu dizabilități și de a atinge aceste obiective fără a face discriminare pe bază de dizabilitate. Sunt și prevederi care în special subliniază drepturile femeilor cu dizabilități (art.6) și ale copiilor cu dizabilități (art.7). Prin contrast, alte persoane cu handicap, care fac obiectul unor forme multiple de discriminare, sunt recunoscute în preambul.

Articolul 8 se adresează unor factori determinanți care stau la baza discriminării bazate pe handicap, solicitând statelor părți să sensibilizeze publicul, în sprijinul acestora prevăzând o listă neexhaustivă de măsuri ilustrative [28, p.6]. Articolul 9 vizează eliminarea obstacolelor din calea valorificării efective a drepturilor persoanelor cu handicap, prin abordarea unui spectru larg de preocupări legate de accesibilitate, atât în domeniul public, cât și în cel privat.

În calitate de tratat cuprinzător în materia drepturilor omului, articolele de fond ale CDPD acoperă întreg spectrul activităților persoanelor cu dizabilități. În acest context, Convenția clarifică, în contextul dizabilității, drepturile fundamentale ale omului care aparțin tuturor persoanelor în temeiul dreptului internațional convențional și cutumiar. Acestea includ, spre exemplu, dreptul la viață (art.10), libertatea de la tortură (art.15), dreptul la educație (art.24), dreptul la muncă (art.27), capacitatea juridică (art. 12), accesul la justiție (art. 13), libertatea de gândire și de exprimare (art. 21), dreptul la viață privată (art.22), participarea la viața culturală, sport și activități recreative (art.30), respectarea familiei și domiciliului (art.23), integritatea personală (art. 14) și un standard adecvat de viață (art.28).

Făcând o paranteză, mai multe articole apar la prima vedere că reflectă drepturi nou-create, însă, de fapt, acestea au fost incluse în scopul clarificării mijloacelor prin care alte drepturi ale CDPD sunt realizate. De exemplu, articolele asupra dreptului de a trăi independent (art.19), mobilității personale (art.20), adaptării și reabilitării (art. 26) sunt inerente pentru realizarea drepturilor omului recunoscute istoric [23, p.1212-1214].

Măsurile de punere în aplicare și de monitorizare sunt prezentate în zece articole ulterioare și în Protocolul Facultativ al CDPD [18]. În mod special, sunt inovative pentru tratatele în materia drepturilor omului prevederile care împuternicesc mecanismul de monitorizare a tratatului să primească plângeri colective, astfel semnalând deficiențe sistemice și nemulțumiri individuale, să obțină expertiza și contribuția ONG-ilor, a agențiilor și organelor specializate ale ONU, pot efectua anchete și recurge la proceduri pentru a gestiona mai bine termenii de raportare [3, art.40].

Putem afirma cu certitudine că, Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități oferă o oportunitate de a declanșa integrarea socială a persoanelor cu dizabilități în societate prin mandatul său de dezvoltare incluzivă. Practicile curente de dezvoltare au exclus persoanele cu dizabilități din schemele lor, amplificând astfel decalajul deja demult existent dintre populația de bază și persoanele cu dizabilități.

În ultimii ani, Republica Moldova a realizat progrese semnificative în consolidarea obiectivelor strategice în domeniul dizabilității și în promovarea unor politici, programe și inițiative coerente, care sunt în concordanță cu standardele europene și internaționale.

Prin Legea nr. 166-XVIII din 09.07.2010, Republica Moldova a ratificat Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD), demonstrând voință politică în ajustarea legislației și practicilor naționale la prevederile Convenției. Ratificarea Convenției reprezintă un exemplu de implicare activă a societății civile, organizațiilor persoanelor cu dizabilități și a persoanelor cu dizabilități în avansarea procesului de ratificare (circa 63 de organizații au fost implicate).

Exprimarea consimțământului de a fi parte la CDPD a pus bazele unei reforme substanțiale în domeniul dizabilității în Republica Moldova. Acest proces a coincis cu tranziția de la abordarea persoanelor cu dizabilități prin prisma modelului medical și a protecției sociale la abordarea prin prisma drepturilor omului și a recunoașterii demnității umane. În pofda faptului că este un stat aflat încă în perioada de tranziție, cu resurse foarte limitate, Republica Moldova înregistrează progrese clare și angajament constant în implementarea Convenției.

Cadrul legal pentru implementarea CDPD este asigurat în statul nostru de către Constituția Republicii Moldova, de coduri, care conțin prevederi generale și specifice aplicabile persoanelor cu dizabilități, inclusiv responsabilitatea pentru încălcarea drepturilor lor, și de legislația specifică îndreptată spre asigurarea incluziunii sociale și asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități. Actele normative specifice de referință în materie sunt "Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013)" și „Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități”. De asemenea au importanță actele legislative care reglementează activitatea autorităților locale și cadrul normativ al serviciilor sociale.

Constituția Republicii Moldova [2], prin art. 51, garantează expres protecția persoanelor cu dizabilități, care „beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, re-

adaptare, învățământ, instruire și integrare socială”; prin art. 47 stipulează că „statul este obligat să ia măsuri pentru ca oricare om să aibă un nivel de trai decent care să-i asigure sănătate și bunăstare lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale. Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de invaliditate... în urma unor împrejurări independente de voința lor.”

Primul pas în vederea implementării CDPD a fost elaborarea și promovarea “Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013)”, adoptată de Parlament prin Legea nr. 169-XVIII din 09.07.2010. Strategia definește reformarea politicii statului în domeniul dizabilității și cuprinde liniile directe de activități pe care diferiți actori publici și privați urmează să le realizeze.

Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei are un rol de coordonare în implementarea Strategiei și în parteneriat cu autoritățile publice centrale și locale. După 2013 au fost adoptate și continuate alte acțiuni conform Strategiei, după o evaluare a implementării acesteia. În prezent pentru perioada 2013-2018 sunt elaborate și în proces de implementare strategii raionale de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități [25; 26].

Schimbarea paradigmei în abordarea persoanelor cu dizabilități este reflectată și în decizia de a substitui Legea nr. 821-XII din 24.12.1991 privind protecția socială a invalizilor cu o nouă lege comprehensivă axată pe incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, care este în concordanță cu prevederile Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități și ale Cartei Sociale Europene Revizuite. Cadrul legal existent anterior ratificării Convenției necesita numeroase ajustări, atât din perspectiva conceptelor privind dizabilitatea, cât și din perspectiva recunoașterii drepturilor persoanelor cu dizabilități în egală măsură cu drepturile celorlalți cetățeni.

Ca rezultat, Parlamentul a adoptat “Legea RM nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități” [14]. Dispozițiile sale prevăd asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în egală măsură cu alți cetățeni. Legea introduce pentru prima dată în legislația națională noțiuni specifice din CDPD precum accesibilitatea, designul universal și adaptarea rezonabilă. Ea conține o serie de prevederi privind politica de stat în domeniul accesibilității (art. 17), proiectarea și construirea obiectelor infrastructurii sociale cu respectarea necesităților persoanelor cu dizabilități (art.18), amenajarea obiectelor infrastructurii sociale pentru a putea fi folosite de către persoanele cu dizabilități (art.19), asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la mijloacele de transport în comun (art. 20), amenajarea încăperilor de locuit

pentru a putea fi folosite de către persoanele cu dizabilități (art. 21), asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la obiectele culturale, turistice și la complexele (sălile) sportive (art. 23), accesul la informare prin toate mijloacele (art. 25).

Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități stabilește, de asemenea, că persoanele cu funcții de răspundere, întreprinderile, instituțiile și organizațiile cu orice formă de proprietate care nu îndeplinesc prevederile legale privind eliminarea barierelor existente și amenajarea adecvată a obiectelor infrastructurii sociale (clădiri, transport, telecomunicații etc.), conform normativelor în vigoare poartă răspundere în conformitate cu Codul contravențional al RM.

În perioada 2010-2012, Guvernul a acordat o atenție deosebită reglementării și pilotării serviciilor sociale comunitare pentru persoanele cu dizabilități în vederea realizării prevederilor Convenției. Pentru implementarea Programului național privind crearea sistemului integrat de servicii sociale pentru anii 2008-2012 [18], prin Ordinul nr. 353 din 15.12.2011 al Ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost aprobat "Nomenclatorul serviciilor sociale" [15]. Nomenclatorul definește toate tipurile de servicii sociale din Republica Moldova, beneficiarii acestor servicii, modalitățile de asistență acordată beneficiarilor, structura orientativă de personal de specialitate pentru fiecare tip de serviciu, precum și informații privind reglementarea serviciilor existente.

Conform "Nomenclatorului serviciilor sociale", rezultă că din 40 de tipuri de servicii sociale existente la moment în Republica Moldova, 17 tipuri sunt concepute exclusiv pentru persoane cu dizabilități (copii și adulți), ceea ce reprezintă circa 42% din tipologia serviciilor sociale.

Conform prevederilor Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, Consiliul național pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, în calitate de organ colegial consultativ în cadrul Guvernului, este abilitat cu promovarea politicii de stat în domeniul dizabilității, precum și cu monitorizarea implementării Convenției. În componența Consiliului național pentru drepturile persoanelor cu dizabilități intră reprezentanți ai autorităților publice centrale și locale, ai organizațiilor neguvernamentale membrii cărora sunt persoanele cu dizabilități, precum și reprezentanți ai organizațiilor obștești active în domeniul dizabilității. Președinte al Consiliului național pentru drepturile persoanelor cu dizabilități este un viceprim-ministru responsabil de domeniul social, iar vicepreședinte este ministrul muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Guvernul Republicii Moldova recunoaște implicarea persoanelor cu dizabilități și asociațiilor persoanelor cu dizabilități în procesul de implemen-

tare și monitorizare a implementării Convenției. În elaborarea proiectului Strategiei și a proiectului de Lege privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a organizat, cu suportul partenerilor sociali, diferite ședințe și ateliere de lucru cu implicarea activă atât a persoanelor cu dizabilități, cât și a părinților copiilor cu dizabilități, reprezentanților organizațiilor persoanelor cu dizabilități și asociațiilor care prestează servicii în domeniul dizabilității.

În urma cercetării realizate, am putea formula următoarele concluzii: adoptarea și intrarea în vigoare a Convenției Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități marchează o schimbare profundă în abordările existente cu privire la dizabilitate. În Convenție, accentul nu mai este pus pe „imperfecțiunea” percepută a persoanei, ci, dimpotrivă, Convenția vede dizabilitatea ca o „patologie a societății”, care este rezultatul eșecului societăților de a fi incluzive și a se adapta diferențelor individuale. Societățile trebuie să se schimbe, nu individul, iar Convenția furnizează un „traseu” pentru o asemenea schimbare.

Considerăm că noua paradigmă a dizabilității, pe care se bazează Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, promovează următoarele principii:

- problema nu constă în deficiența fizică sau mintală a persoanei, ci în barierele și dizabilitatea care apar la interacțiune, într-un anumit anturaj, în societate;
- persoanele cu dizabilități nu sunt un obiect al carității, ci un subiect al dreptului, în egală măsură cu celelalte persoane;
- persoanele cu dizabilități nu necesită caritate, ci abilitare și împuternicire pentru a-și exercita de sine stătător drepturile;
- persoanele cu dizabilități trebuie să fie incluse pe deplin în societate și să participe activ la viața socială.

Astfel, Convenția impulsionează statele să-și reconsidere ipotezele pe care au fost bazate politicile și practicile lor. În locul aranjamentelor de viață instituționalizate, educației segregate, locurilor de muncă protejate, aceasta aduce în prim-plan o refocusare pe politica social internă, și anume pe barierele sociale, ce împiedică persoanele cu dizabilități să participe deplin și efectiv, și includerea în toate aspectele vieții sociale, inclusiv angajarea în câmpul muncii, în educație, locuință, sănătate, participare politică, accesul la justiție, exprimare culturală, divertisment și agrement.

În urma cercetării realizate, am putea elucidă, și unele aspecte pe care Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități nu le abordează. Convenția nu face, de exemplu, referire la fiecare gen de abuz pe scară largă suportat de către persoanele cu dizabilități. De asemenea, aceasta nu consa-

cră standarde detaliate de accesibilitate sau sarcini concrete pentru realizările scontate în domenii sociale distincte. Mai degrabă, acest tratat internațional lasă dezvoltarea unor astfel de standarde minime, orientări și puncte de referință la discreția statelor, în urma consultării acestora cu societatea civilă, în conformitate cu nivelul local relevant de nevoi, priorități și capacități. Cu toate acestea, considerăm acest fapt a fi unul dintre avantajele Convenției, și nu o slăbiciune a sa – este o dovadă a unor calități enorme ale acestui tratat internațional: flexibilitatea, adaptabilitatea, însușirea de a respecta contextele juridice, culturale și socioeconomic.

Luând în considerație concluziile la care am ajuns în urma cercetării, dar și importanța unei protecții eficiente, în strictă conformitate cu standardele internaționale, a drepturilor persoanelor cu dizabilități în contextul Republicii Moldova, putem formula următoarele recomandări:

- Ținând cont de multitudinea actelor normative care consacră diverse aspecte ale protecției drepturilor persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova, dar și în scopul excluderii paralelismelor, contradicțiilor și dublării materialului normativ în domeniu, precum și în vederea unei racordări mai eficiente la standardele internaționale, considerăm oportună realizarea în Republica Moldova a unei codificări în materia protecției drepturilor persoanelor cu dizabilități. Abundența dispozițiilor legale disparate îngreunează accesibilitatea informațiilor cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități și determină imposibilitatea aplicării principiului *nemo censetur ignorare legem*.

- Dezvoltarea, după exemplul altor state (de ex. România, Franța etc.), a conceptului "Acces pentru toți" prin elaborarea unor norme care să instituie standarde minime de accesibilitate și amenajări corespunzătoare, pe categorii de dizabilitate, prin care să se asigure utilizarea nelimitată a produselor și serviciilor oferite de instituțiile publice, entitățile private și oricare contribuitor la mediul de viață al persoanelor cu dizabilități.

- Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei prin intermediul subdiviziunilor sale specializate să elaboreze coduri de bună practică în scopul creării de condiții adecvate în vederea prestării muncii de către persoanele cu dizabilități. În acest sens, un exemplu demn de urmat este Codul de bună practică pentru încadrarea în muncă a persoanelor cu handicap [1], care se aplică la nivelul instituțiilor Uniunii Europene. Codul se aplică persoanelor care prezintă o dizabilitate în momentul procedurii de recrutare, celor care prezintă o dizabilitate în momentul numirii inițiale și celor a căror dizabilitate apare în decursul carierei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul de bună practică pentru încadrarea în muncă a persoanelor cu handicap. Decizia Biroului Parlamentului European din 22 iunie 2005, http://www.europarl.europa.eu/pdf/disability/code_good_practice_ro.pdf (accesat 29.01.17).
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 12.08.1994 http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (accesat 19.01.17).
3. Convenția Națiunilor Unite din 2006 privind drepturile persoanelor cu dizabilități <http://www.infocons.ro/vault/upload/afiles/1454492120402-conventiaprivinddrepturilepersoanelorcudzabilitati.pdf> (accesat 15.01.17).
4. Convenția din 1984 împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante <http://www.hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20IMPOTRIVA%20TORTURII%20SI%20ALTOR%20PEDEPSE%20ORI%20TRATAMENTE%20CU%20CRUZIME,%20INUMANE%20SAU%20DEGRADANTE.pdf> (accesat 15.01.17).
5. Convenția din 1979 asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei <http://declaratie.transcena.ro/wp-content/uploads/2014/03/Conventia-asupra-eliminarii-tuturor-formelor-de-discriminare-fata-de-femei-cedaw.pdf> (accesat 15.01.17).
6. Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. http://www.unicef.org/moldova/CRC_RO.pdf (accesat 19.01.17).
7. Convenția internațională din 1965 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială <http://www.hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20INTERNATIONALA%20PRIVIND%20ELIMINAREA%20TUTUROR%20FORMELOR%20DE%20DISCRIMINARE%20RASIALA.pdf> (accesat 15.01.17).
8. Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor acestora. Rezoluția 45/158 din 18 decembrie 1990, în vigoare de la 1 iulie 2003. <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r158.htm> (accesat 20.01.17).
9. Convenția Națiunilor Unite din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor. <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8lxR66Y%3D&tabid=144> (accesat 20.01.17).
10. Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons. General Assembly Resolution 2856 (XXVI), 20 December 1971. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx> (accesat 17.01.17).
11. Declaration on the Rights of Disabled Persons. General Assembly Resolution 3447 (XXX) 9 December 1975. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx> (accesat 17.01.17).
12. Equal Treatment Commission (Commissie Gelijke Behandeling) 1. NL. 117, Opinion 2004–67.
13. Implementation of the World Programme of Action Concerning Disabled Persons, G.A. Res. 37/53, U.N. GAOR, 37th Sess., Supp. No. 53, U.N. Doc. A/RES/37/53, 1982.
14. Legea Republicii Moldova nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_329337.pdf (accesat 20.02.17).
15. Nomenclatorul serviciilor sociale. Aprobate prin Ordinul ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei nr. 353 din 15 decembrie 2011. <http://documents.tips/documents/nomenclatorul-serviciilor-sociale-final-55a8243c05d61.html> (accesat 19.02.17).
16. Pactul Internațional din 1966 cu privire la drepturile civile și politice. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2200A (XXI) din 16.12.1966. datepersonale.md/file/proiecte/Pactul_md.doc (accesat 18.01.17).

17. Pactul internațional din 1966 cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 2200A (XXI) din 16.12.1966. http://www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=79&inline (accesat 18.01.17).
18. Programul național privind crearea sistemului integrat de servicii sociale pentru anii 2008-2012. Hotărârea Guvernului nr. 1512 din 31.12.2008. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=333822&lang=1> (accesat 17.02.17).
19. Protocolul Opțional la Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități, 13 decembrie 2006. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/OptionalProtocolRightsPersonsWithDisabilities.aspx> (accesat 17.02.17).
20. Reprezentările sociale la copiii cu deficiențe. www.psihologiaonline.ro/download/lucrari/L004_RSCopii.pdf.21/01/2017 (accesat 21.01.17).
21. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons With Disabilities, G.A. Res. 48/96, at 202, U.N. GAOR, 48th Sess, Supp. No. 49 at 68, U.N. Doc. A/RES/48/96, 1993.
22. Stein M.A., Lord J. Future Prospects for the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. În: Boston University International Law Journal, 2008, No. 13., p.17-40.
23. Stein M.A., Stein P.J. Beyond Disability Civil Rights, Hastings Law Journal, 2007, No. 58, p. 1210-1225.
24. Steiner H., Alston P. International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals. 2-nd ed., Oxford University Press, 2000, p. 136-322.
25. Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități în raionul Călărași (2013-2018) <http://www.keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/calarasi%20strategy%20content.pdf> (accesat 12.02.17).
26. Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități în raionul Orhei (2013-2018). <http://www.keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/orhei%20strategy%20content.pdf> (accesat 12.02.17).
27. Quinn G. The International Covenant on Civil and Political Rights and Disability: A Conceptual Framework in Human Rights and Disabled Persons. Kluwer Academic Publishers, 1995. 195 p.
28. Ильинская О.И. Международно-правовые аспекты защиты инвалидов. http://www.tverlib.ru/document/invalids_and_society/ilyinskaya.pdf (accesat 12.02.17).
29. <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rapporteur.htm>. (accesat 12.02.17).
30. <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dispaperdes0.htm> (accesat 15.02.17).

ПЕНСИОННОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НУЖДАЕТСЯ В СУЩЕСТВЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЯХ

Пантелимон ВАРЗАРЬ,
доктор хабилитат политических наук, профессор,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ;

Борис СОСНА,
доктор права, доцент,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ

***Summary.** The article examines the pension system from the Republic Moldova. It shows that pension reform approved by Parliament by the end of 2016 year stipulates the gradual increasing of the retirement age to 63 years, extending the length of work service, and it propose a new formula for pension calculation and recalculation of incomes for retirees from 1999 until today. Similarly, the article analyses some advantages and disadvantages of the law of the Republic of Moldova „For amending some legislative acts” No. 290 from 16/12/2016. The author concludes that the state has the obligation to return to pensioners, by increasing their pension, at least some of the money withheld from their salary, after their pension establishment.*

Актуальность темы обусловлена существенными недостатками закона Республики Молдова «О пенсиях государственного социального страхования» № 156-XIV от 14.10.1998 года [1], который является дискриминационным законом и нарушает права нескольких сотен тысяч рабочих и служащих на справедливую пенсию, то есть пенсию, соответствующую трудовому вкладу.

Закон Республики Молдова «О пенсиях государственного социального страхования» позволил назначить депутатам Парламента и другим государственным служащим пенсии, размеры которых в несколько раз превышают размеры пенсий, назначенных рабочим и служащим, несмотря на то, что их заработная плата была примерно такой, как и заработная плата государственных служащих.

Мизерные пенсии подавляющего большинства рабочих и служащих и высокие тарифы на коммунальные и некоммунальные услуги привели к снижению жизненного уровня подавляющего большинства жителей Республики Молдова. При этом закон Республики Молдова «О пенсиях государственного социального страхования» № 156-XIV от 14.10.1998 года

не предусматривал перерасчёта пенсий работающих пенсионеров, хотя из их заработной платы ежемесячно удерживались взносы индивидуального социального страхования и перечислялись в пенсионный фонд.

Антисоциальный характер этого закона не вызывает сомнений. Рабочий, получающий такую же заработную плату, как и государственные служащий, получил пенсию в размере 700 лей в месяц, а государственные служащий получил пенсию в размере нескольких тысяч лей. Разные размеры пенсии при одинаковом размере заработных плат – разве это не прямое нарушение части (2) ст. 16 Конституции Республики Молдова, принятой 29 июля 1994 года, согласно которой все граждане Республики Молдова равны перед законом и властями независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения [2].

Низкий размер пенсий, назначенных большинству рабочих и служащих, оправдывают недостатком денежных средств. Однако недостаток денежных средств не помешал несколько раз повысить заработную плату государственным служащим.

Пенсии в размере 700-800 лей в месяц в государстве, где стоимость коммунальных услуг составляет в зимний период несколько тысяч лей в месяц – разве это не прямое нарушение части (1) ст. 47 Конституции Республики Молдова, согласно которой государство обязано принимать меры для обеспечения любому человеку достойного жизненного уровня, потребного для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, в том числе пищи, одежды, жилища, медицинского ухода и необходимого социального обслуживания [2].

Закон Республики Молдова «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты» № 290 от 16.12.2016 года [3] лишь частично устранил некоторые недостатки закона Республики Молдова № 156-XIV от 14.10.1998 года, но не возместил ущерб, причинённый недоплатой пенсий. В то же время названный Закон содержит ряд туманных, противоречивых формулировок и математических формул, позволяющих произвольно определять размеры пенсий.

Согласно части (1) ст. 8 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» (в редакции закона № 290 от 16 декабря 2016 года) основой для определения размера пенсии является среднемесячный застрахованный доход, исчисленный за весь период трудовой деятельности, валоризированный на дату назначения пенсии. Согласно части (1¹) ст. 8 этого же закона валоризация – индексация среднемесячного застрахованного

дохода, полученного начиная с 1 января 1999 года, которая осуществляется с учетом коэффициента роста средней заработной платы по экономике в течение страховых периодов до года, предшествующего году назначения пенсии. Коэффициенты валоризации за каждый год утверждаются Правительством ежегодно 1 апреля. Данная правовая норма, по нашему мнению, требует изменения, так как недостаточно ясно, исходя из каких показателей, будут утверждаться коэффициенты валоризации. Необходимо, чтобы эти коэффициенты утверждал Парламент Республики Молдова, а не Правительство страны, и утверждал их на основе нескольких объективных критериев.

Валоризация ежемесячного застрахованного дохода для выплачиваемых пенсий предусмотрена частями (1)-(3) ст. 52¹ закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе», которая была введена в этот закон законом Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года. Статья 52¹ этого закона гласит: «Среднемесячный застрахованный доход, полученный начиная с 1 января 1999 года, включаемый в расчет пенсий по возрасту и пенсий по ограничению возможностей, назначенных до 1 апреля 2017 года, валоризируется исходя из роста средней заработной платы по экономике за год, предшествовавший году назначения пенсии, в сравнении с годом, в котором был получен застрахованный доход, с определением разницы в размере пенсии.

Разница в размере полученной пенсии индексируется с учетом кумулятивного коэффициента индексации пенсий с года назначения пенсии до года валоризации застрахованного дохода, установленного Правительством, и прибавляется к размеру пенсии, выплачиваемой на день валоризации.

Валоризация пенсий по возрасту и пенсий по ограничению возможностей, назначенных до 1 апреля 2017 года, будет производиться поэтапно. С 1 апреля 2017 года будут валоризированы пенсии получателям пенсий, назначенных в 2001–2008 годах».

Затруднительно в понимании, почему так называемая валоризация зависит от роста заработной платы по стране, а не роста заработной платы конкретного работника. Нуждается в пояснении, что означает выражение «кумулятивный коэффициент индексации пенсий», о котором говорится в части (2) ст. 52¹ закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» (в редакции закона № 290 от 16 декабря 2016 года). Требуется закон о толковании ст. 52¹ закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе».

Общеизвестно, что нечёткие, двусмысленные формулировки правовых норм создают благоприятные условия для неоднозначного их применения

и нарушения закона и прав граждан. По нашему мнению, следует изменить ст. 8 и 52¹ закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе», установив чёткие объективные критерии увеличения размера пенсий рабочим и служащим, назначенных в 2001–2008 годах. При этом следует предоставить получателям пенсий, назначенных в 2001–2008 годах, право на перерасчёт этих пенсий при условии, что размер этих пенсий ниже прожиточного минимума, а получатель пенсии проработал после назначения пенсии не менее 2 лет.

Согласно части (4¹) ст. 33 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» (в редакции закона № 290 от 16 декабря 2016 года) пенсионеры, которые осуществляют или осуществляли трудовую деятельность после реализации права на пенсию по возрасту, в соответствии с настоящим законом могут запрашивать пересмотр пенсии не чаще одного раза в два года при условии, что размер пенсии, исчисленной согласно формулам, приведенным в приложениях, являющихся составной частью настоящего закона, больше размера выплачивавшейся пенсии. Эта правовая норма вступит в силу с 1 января 2018 года.

Как уже было сказано раньше, право на перерасчёт пенсии по возрасту надо предоставить также и пенсионерам, которые проработали не менее 2 лет после назначения пенсии в период до принятия закона Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года, если размер их пенсии ниже прожиточного минимума. Несправедливо лишать права на перерасчёт пенсии работающих пенсионеров, у которых из заработной платы ежемесячно удерживались взносы индивидуального социального страхования и перечислялись в пенсионный фонд.

Согласно части (1) ст. 8 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» основой для определения размера пенсии является среднемесячный застрахованный доход, исчисленный за весь период трудовой деятельности, валоризированный на дату назначения пенсии.

Закон Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года принимает следующую редакцию ст. 12 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе»:

(1) Размер минимальной пенсии по возрасту равен размеру минимального гарантированного ежемесячного дохода, установленному законом.

На наш взгляд, нуждается в уточнении, что следует понимать под «минимальным гарантированным ежемесячным доходом, установленным законом» – минимальную заработную плату по стране или другой доход.

По нашему мнению, следует изменить часть (1) ст. 12 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» (в редакции закона № 290 от 16 декабря 2016 года), указав точное название закона, гарантирующего минимальный ежемесячный доход.

Закон Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года увеличил пенсионный возраст, необходимый для назначения пенсии по возрасту и продолжительность страхового стажа, необходимого для назначения пенсии по возрасту.

Согласно части (1) ст. 41 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» (в редакции закона № 290 от 16 декабря 2016 года) стандартный пенсионный возраст 63 года устанавливается начиная с 1 июля 2019 года для мужчин и с 1 июля 2028 года – для женщин.

Согласно части (1) ст. 42 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» (в редакции закона № 290 от 16 декабря 2016 года) полный страховой стаж 34 года устанавливается начиная с 1 июля 2018 года для мужчин и с 1 июля 2024 года – для женщин.

По нашему мнению, увеличение продолжительности страхового стажа для женщин нуждается в дополнительном исследовании. Приравнение женщин к мужчинам следует рассматривать не как меру, направленную на обеспечение равноправия женщин, а как меру, основанную на игнорировании законов физиологии, и препятствующую обеспечению фактического равноправия женщин.

Согласно ст. II закона Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года ст. 32 закона Республики Молдова «О статусе судьи» № 544-XIII от 20 июля 1995 года принята в следующей редакции: «Судьи имеют право на пенсию в соответствии с Законом о государственной пенсионной системе № 156-XIV от 14 октября 1998 года». В данном случае в «Официальном мониторе Республики Молдова» № 478-490 от 30.12.2016 года не допущена опечатка.

Согласно пункту 1 ст. III закона Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года Закон о пенсиях государственного социального страхования № 156-XIV от 14 октября 1998 года переименован и называется «Закона о государственной пенсионной системе».

Пункт 32 ст. III закона Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года признал утратившим силу и Главу VI (ст. 43-49) закона Республики Молдова «О пенсиях государственного социального страхования» (с 1 января 2017 года закон Республики Молдова «О государственной пенсионной системе»), которая устанавливала неоправданно льготный порядок назначения пенсий депутатам Парламента и другим государственным служащим.

По нашему мнению, отмену дискриминационных норм, противоречащих части (2) ст. 16 и части (1) ст. 47 Конституции Республики Молдова, следует оценить весьма положительно. В то же время нельзя не отметить, что закон Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года даёт возможность отступить от принципа равенства. Согласно ст. 10 закона Республики Молдова «О государственной пенсионной системе» специальная пенсия – государственная пенсия, назначаемая и выплачиваемая в соответствии с положениями иных законов.

Эта статья позволяет Парламенту Республики Молдова издать иные законы общегосударственные и местные налоги (пошлины) и сборы назначении депутатам Парламента, прокурорам и другим заслуженным лицам пенсий на таких же льготных условиях, которые были установлены Главой VI (ст. 43-49) закона Республики Молдова «О пенсиях государственного социального страхования» и которые законом Республики Молдова № 290 от 16.12.2016 года были признаны утратившими силу.

Положительно следует оценить и право на перерасчёт пенсий работающим пенсионерам, которое давно действует не только в развитых странах, но и в большинстве государств, возникших на территории бывшего СССР. В то же время не аргументировано, почему право на перерасчёт пенсий не предоставлено пенсионерам, длительное время работавшим после назначения пенсий в период до 1 января 2017 года.

Таким образом, пенсия – это не подарок от государства работнику, а возвращение ему денежных средств, удерживаемых из его заработной платы в пенсионный фонд. Государство обязано хотя с опозданием вернуть пенсионеру в форме увеличения пенсии хотя бы часть денежных средств, удержанных из его заработной платы после назначения пенсии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Республики Молдова «О пенсиях государственного социального страхования» № 156 от 14.10.1998. [on-line] <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313291&lang=2> (цит. 11.03.2017).
2. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994. [on-line] <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2> (цит. 13.03.2017).
3. Закон Республики Молдова «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты» № 290 от 16.12.2016. [on-line] <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=368127&lang=2> (цит. 15.03.2017).

ТЕОРЕТИКО – ПРАВОВАЯ КВАЛИФИКАЦИЯ ДИСТРИБЬЮТОРСКОГО ДОГОВОРА В РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО ИЗМЕНЕНИЮ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Игорь АРСЕНИ, докторант,
Комратский Государственный Университет

Summary. In this article, the author reveals the main theoretical aspects of the qualification of the distribution agreement, identifies the main problems of the qualification of this contractual design and, based on the identified problems, it is proposed to make appropriate changes to the current legislation.

Усходя из системы договоров, предусмотренных действующим ГК РМ [4], дистрибьюторский договор не выделен в качестве самостоятельного вида договора. Дистрибьюторский договор относится к числу непоименованных в силу следующего обоснования.

В статье 667 ГК РМ раскрыто содержание принципа свободы договора. В Книги третьей «Обязательства» Раздела III «Отдельные виды обязательств» ГК РМ легально закреплены отдельные виды гражданско-правовых договоров. В частности в ч. (3) ст. 667 ГК РМ закреплено, что «стороны могут заключать договоры, не предусмотренные законом (не названные в законе договоры), а также договоры, в которых содержатся элементы других договоров предусмотренных законом (смешанные договоры). Таким образом, в Разделе III «Отдельные виды обязательств» ГК РМ закреплены поименованные договоры, поскольку закон предусмотрел их понятие, существенные условия, ответственность сторон, порядок расторжения и прекращения действия договора и т.д.

Таким образом, в Разделе III «Отдельные виды обязательств» ГК РМ закреплены поименованные договоры, поскольку закон предусмотрел их понятие, существенные условия, ответственность сторон, порядок расторжения и прекращения действия договора и т.д.

Действующий ГК РМ не предусматривает правового регулирования дистрибьюторского договора и в связи с этим имеется можно справедливо утверждать, что дистрибьюторский договор является непоименованным договором [11, с.35-36].

В связи с этим проведён научно-правой анализ имеющихся научных работ, посвященных правовому регулированию дистрибьюторского договора в гражданском и коммерческом праве Республики Молдова.

Среди молдавских ученых нет единой научной точки зрения относительно квалификации и правового регулирования дистрибьюторского договора.

И. Табан отметил, что «в результате бурного развития коммерческих отношений появляются весьма новые виды гражданско-правовых договоров, которые ранее не были известны торговому обороту. Одним из таких договоров является дистрибьюторский договор, который широко используется в коммерческих правоотношениях Республики Молдова. Однако данный договор не получил законодательного регламентирования и регулируется обычаями торгового и делового оборота» [12, с.39]. В частности, автор в рамках исследования даёт определение дистрибьюторского договора, выделяет предмет договора, указывая на его самостоятельность в системе гражданско-правовых договоров. Так, по мнению автора, дистрибьюторскому договору присущи следующие признаки: 1) дистрибьютор как правило выступает монопольным продавцом товаров иностранного поставщика или производителя; 2) иностранный поставщик или производитель лишается возможности передавать право на сбыт товаров другому дистрибьютору на договорной территории, а дистрибьютор становится исключительным и монопольным продавцом товаров на указанной территории; 3) дистрибьютор самостоятельно осуществляет продажу товаров от своего имени и за свой счет. Автор также подчеркивает, что по юридической конструкции дистрибьюторский договор является смешанным, поскольку сочетает в себе элементы различных гражданско-правовых договоров, таких как купля-продажа, перевозка, поставка и т.д.

В завершении своего исследования автор сделал вывод, что дистрибьюторский договор является непоименованным гражданско-правовым договором смешанного характера, который не предусмотрен законодательством и в большей степени содержит элементы известного договора купли-продажи. Данный договор полностью допустим с точки зрения молдавской правовой системы и, по мнению автора, нет целесообразности внесения дополнений в гражданское законодательство, так как к договорам смешанного характера применяются нормы, регулирующие договоры с элементами содержащих смешанные конструкции различных договорных обязательств, и в связи с этим к ним применяются нормы, регулирующие данные обязательства с условием, что это не противоречит действующему законодательству.

Ряд авторов в своих научных исследованиях, посвященных правовому регулированию дистрибьюторского договора в Республике Молдова,

отметили, что «договорная конструкция дистрибьюторского договора получила широкое распространение в торговом обороте, но гражданским законодательством не предусмотрена такая конструкция. Также ни судебная практика, ни доктрина не разработала до настоящего момента конкретных и чётких критериев квалификации данного договора. Более того, отдельные права и обязанности по договору сторонами могут исполняться добровольно, однако не обеспечены правовой защитой, что приводит к нарушению законных прав сторон» [11, с.35]. В заключение, авторы резюмируют, что, несмотря на широкое распространение, данный договор не урегулирован ГК РМ, что и вызывает определенные трудности в его применении, в том числе в судебной практике. По факту дистрибьюторский договор является непоименованным в ГК РМ, что позволяет его признать договором особого рода и который не совпадает по своим признакам с другими договорами, т.е. договором *sui generis* (безымянным договором). В целом, по утверждению авторов, дистрибьюторский договор является самостоятельным гражданско-правовым договором, который структурно стоит из сложных элементов, которые можно подразделить на два компонента. Первый компонент – это совокупность правоотношений по купле-продаже товаров, подпадающих под действие норм части 1 Главы 1 Раздела III ГК РМ, в чем нет ничего специфического. Второй компонент - организационный. Что предполагает обязанность дистрибьютора не реализовывать товары ниже установленного договором объема, обязанность не продавать конкурирующие товары других поставщиков, обязанность соблюдать договорную территорию, обязанность пользоваться исключительно товарными знаками поставщика, а также соблюдение способов реализации товаров под предусмотренными торговыми марками, брендами производителя, что приведёт к повышению уровня сервиса для розничных продавцов и в целом благоприятно будет сказываться на уровне продаж.

В. Игнатъев и В. Проценко, раскрывая принцип свободы договора через призму ст. 667 ГК РМ, пришли к выводу, что «дистрибьюторский договор является одним из видов смешанного договора, который сочетает в себе элементы различных гражданских договоров и относится к числу договоров, не предусмотренных законом (не названные в законе договоры). Однако в любом случае такого рода договоры не должны противоречить прямым требованиям законов, иных правовых актов» [7, с.364-365].

С. Захария, А. Завальнюк, В. Игнатъев, выделяя основные виды договоров, отметили, что «дистрибьюторский договор относится к числу

возмездных договоров и обладает следующими основными признаками, присущими этому виду договора: 1) стороны должны получить встречные удовлетворение в виде денег. Это «классический» признак возмездного договора, ибо именно деньги чаще всего выступают эквивалентом при оплате купли-продажи товаров, за оказание услуги и т.д. 2) иное эквивалентное деньгам встречное удовлетворение, или предоставление (товар, услуги, имущественные права и т.д.). По мнению авторов, главным признаком возмездного договора выступает условие о цене» [6, с.317]. Следует отметить, что авторы не раскрыли особенности возмездного характера непосредственного дистрибьюторского договора, а лишь ограничились одним из признаков данного договора путем приведения соответствующего примера.

Г. Кибак, Т. Мишина, И. Цонова, исследуя виды посредничества в гражданском законодательстве Республики Молдова, отнесли дистрибьюторский договор к числу посреднических торговых договоров [10, с.365-367]. В обосновании своих позиций авторы пришли к выводу, что в отличие от обычного посредника деятельность торгового посредника представляет собой профессиональную деятельность.

А. Каленик рассматривает дистрибьюторский договор как «договор, содействующий коммерческому обороту» [8, с.75]. По мнению автора, данный договор направлен на обеспечение обслуживания и организацию торгового оборота, но непосредственно не участвует в процессе реализации товара, а лишь обеспечивает данный процесс. Согласно данному автором определению, по дистрибьюторскому договору одна сторона (грантор) предоставляет другой стороне (дистрибьютору) право на реализацию товаров на определенной сторонами территории [9, с.85-86].

Ряд авторов пришли к выводу, что дистрибьюторский договор это один из видов договора купли-продажи. В обосновании своих выводов авторы отмечают, что главной обязанностью поставщика продать товар дистрибьютору, а дистрибьютор обязуется купить товар и оплатить за него обусловленную договором цену. В этой связи отмечается, что дистрибьюторский договор ничем не отличается от договора купли-продажи, поскольку в нем нет ничего особенного, так как передача товара переходит также как от продавца к покупателю как и по договору купли-продажи. В этой связи авторами высказывается мнение, что нет необходимости в дополнении гражданского законодательства новым видом договора – дистрибьюторским договором, если уже существует такая договорная конструкция, к которой в полной мере применяются нормы гражданского закона о купле-продаже [4, р. 216; 3, р. 310; 1, р.618; 2, р.133].

О. Халабуденко при исследовании принципа свободы договора затронул вопросы непоименованных смешанных договоров и отнес дистрибьюторский договор к числу этих договоров [13, с.92]. В обоснование своей позиции автор, отметил, что непоименованные договоры не урегулированы специальными нормами, заданными типизированными договорными конструкциями. Поэтому основной принцип, определяющий правовую регламентацию таких договоров, состоит в том, что к ним, если только их условия не были прямо сформулированы сторонами, применимы общие положения о сделках и договорных обязательствах. Анализ вышеизложенного даёт основание сделать вывод, что по мнению автора, если дистрибьюторский договор не предусмотрен законодательством как вид договора, то к нему применяются элементы того договора, которые составляют его содержание. Например, если дистрибьюторский договор содержит элементы договора купли-продажи, перевозки, оказания возмездных услуг, то к каждому договорному правоотношению необходимо применять соответствующие нормы отдельно.

Таким образом, в результате проведенного анализа научно-правовой ситуации в области правового регулирования дистрибьюторского договора установлено, что в науке гражданского и коммерческого права Республики Молдова отсутствует комплексное научное исследование правовой природы дистрибьюторского договора, но имеются отдельные научные исследования, которые поверхностно и противоречиво раскрывают правовую природу и сущность дистрибьюторского договора. Среди ученых отсутствует единая научная точка относительно правовой природы дистрибьюторского договора в системе гражданско-правовых договоров Республики Молдова. Одни ученые считают, что дистрибьюторский договор в полной мере содержит элементы договора купли - продажи и к нему применимы соответствующие нормы о договоре купли-продажи, другие авторы наоборот придерживаются мнения о самостоятельности дистрибьюторского договора в системе гражданско-правовых договоров, выделяя его специфический предмет и условия, третьи подчеркивают, что дистрибьюторский договор в системе видов гражданско-правовых договоров является возмездным, четвертые характеризуют данный договор и относят его к числу торговых, посреднических и наконец, пятые акцентируют внимание на том, что к дистрибьюторскому договору как смешанному и непоименованному договору должны применяться элементы того договора, которые составляют его содержание.

В связи с изложенным можно сделать обоснованный вывод, что отсутствие надлежащего правового регулирования дистрибьюторского договора в законодательстве приводит к противоречивым и ошибочным толкованиям правовой природы дистрибьюторского договора учеными и отсутствие должного, основательного и серьёзного научного интереса в его комплексном и всестороннем исследовании. Указанные проблемы, в свою очередь, приводят к неправильному толкованию данной договорной конструкции в правоприменительной практике, и создает сложности при исполнении договора сторонами.

Описанные выше проблемы, отраженные в науке, на наш взгляд, могут быть решены введением в Гражданский кодекс Республики Молдова главы, посвященной дистрибьюторским договорам. Наличие специального правового регулирования дистрибьюторских договоров позволит достичь положительного эффекта по ряду направлений. Во-первых, это позволит снять противоречия между правами собственника вещи и дополнительными обязанностями дистрибьютора или поставщика, а также снять риск квалификации договора иным образом, чем это себе представляли стороны договора. Во-вторых, будет упорядочено применение термина «дистрибьюторский договор». В современной молдавской практике этот термин очень часто используется не по назначению, если под назначением понимать тот смысл, который в него вкладывает Международная торговая палата. В-третьих, будет снята проблема использования разных подходов при квалификации дистрибьюторского договора (подход, основанный на квалификации договора в соответствии с поименованными в Гражданском кодексе РМ сделками, или подход, основанный на принципе свободы договора). Квалификация договора должна быть величиной постоянной, а не переменной в зависимости от интересов, которые защищаются в суде. Все это приводит к мысли о том, что дистрибьюторский договор нуждается в отдельном нормативном регулировании. При этом целесообразно по некоторым отношениям в рамках дистрибьюторского договора сформулировать отсылочные нормы к статьям Гражданского кодекса РМ, регулиующим поставку или иные договоры. Такой метод (нередко используемый законодателем) сохранит положительную практику и снимет спорные вопросы по применению договорных условий, непосредственно не предусмотренных Гражданским кодексом РМ, и при этом обеспечит экономию законодательного материала. Специальному правовому регулированию могли бы быть

подвергнуты отношения, связанные с дополнительными обязанностями продавца и дистрибьютора, с передачей части прав по договору третьим лицам, вопросы использования прав на средства индивидуализации и товарные знаки в рекламе дистрибьютора, территориальная специфика дистрибьюторских отношений и ряд других особенностей.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Baies FI., Chelaru E., Constantinovich R., Macovei I. Commentariu pe articole (art. 1-2664). București: Editura BECK, 2012.
2. Baies S., Volcinschi V., Cebotari V., Baieș A., Crețu I. Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Chișinău, 2005.
3. Cărpenaru S. Drept commercial roman. București: ALL BECK, 2001.
4. Roșca N., Baieș S. Dreptul afacerilor. Volumul II., Chișinău, 2006.
5. Гражданский кодекс Республики Молдова № 1107-XV от 06.06.2002. В: Официальный Монитор № 82-86/661 от 26.06.2002.
6. Захария С.К., Игнатьев В.П., Завальнюк А.А. Правовое регулирование деятельности хозяйствующих субъектов в Республике Молдова: учебное пособие. Комрат, 2009.
7. Игнатьев В.П., Проценко В.В. Гражданское право. Общая часть. Учебник. Кишинэу, 2010.
8. Каленик А.В. Коммерческое (предпринимательское) право. Учебник. 6-е издание, перераб. и дополн. посвященное 10-ти летию введения в действие Гражданского кодекса. Государственный Университет Молдовы. Кишинэу, 2014.
9. Каленик А. Коммерческое (предпринимательское) право. Учебник. Кишинэу, 2016.
10. Кибак Г., Мишина Т., Цонова И. Гражданское право. Особенная часть. Учебное пособие. Кишинэу: CEP USM, 2006.
11. Сосна Б., Арсени И. Правовое регулирование дистрибьюторского договора в РМ. В: Национальный юридический журнал: теория и практика, Кишинэу, 2014, № 1.
12. Табан И. Проблемы правового регулирования договора дистрибуции в гражданском законодательстве Республике Молдова. In: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, 2015, № 2 (2).
13. Халабуденко О.А. Имущественные права. Книга 2. Обязательственное право. Кишинэу: „Elan Poligraf”, 2014.

DREPTURILE DEBITORILOR ÎN CADRUL STINGERII OBLIGAȚIILOR CE REIES DIN CREDITELE BANCARE NEPERFORMANTE

**Nicolae MARIAN, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova**

***Summary.** This article guides the debtor in relation to the disproportionate requirements and actions of the bank at the time of running a non-performing loan. Thus, in the press release it is discussed the applicability of the cashing interest rule and the penalties in case of running by the client of the debt to the loan balance, the actions that can be taken by borrowers pledgees at the time of sale of the pledged object at an unreasonable price, the boundlessness of the claimed profit for the duration of the lost by the bank court proceedings, the nature of obligation of the third party debt pledger and the risks of the novation contracts. However, the present work delineates the careful actions of the borrowers from those unfounded.*

Stingerea obligației debitorului față de bancă se realizează prin efectuarea plăților de către debitor în modul stabilit de art. 586 Codul Civil al Republicii Moldova. Acest text de lege explică consecutivitatea în care se distribuie plățile debitorului indicând la alin. (4) că sumele plătite de debitor în cazul în care sunt insuficiente pentru acoperirea integrală a datoriei scadente, acoperă în primul rând cheltuielile de judecată, apoi dobânzile și alte obligații de plată și, la urmă, obligația principală (capitalul). Regula citată este de fapt una imperativă și nu oferă debitorului șansa de a schimba modalitatea de plată, chiar dacă cea mai împovărătoare pentru client este suma datorată la principal, deoarece anume aceasta este producătoare de dobânzi. Există însă cazuri când banchierii procedează diferit de modalitatea stabilită de lege, încasând banii cu distribuția ulterioară a acestora direct la principal, apoi acoperind restul sumelor datorate. Acest lucru este caracteristic situațiilor în cadrul cărora datoria clientului este demult restantă și una suficient de impunătoare pentru bancher din motive de ordin bancar intern. În atare situații poate rămâne datorie la dobânda și penalitățile restante ale clientului, achitarea cărora, în unele cazuri, se opune de către instanțele judecătorești prin aplicarea prevederilor art. 642 alin. (2) CC RM, care evocă faptul că: la momentul în care obligația se stinge, creditorul nu mai poate pretinde încasarea dobânzilor penalităților ori repararea prejudiciului.

Aplicarea acestui din urmă text de lege este menționată de către CSJ într-o cauză civilă intentată la cererea „Moldova Agroindbank” SA vs R. V. și R. E.,

prin care au fost respinse cerințele bancherului privind încasarea penalității de întârziere calculată pentru perioada ce a început să curgă din momentul emiterii hotărârii de încasare (18.06.2013) și s-a scurs la momentul achitării propriuzise a datoriei (20.09.2013). Astfel, pentru un termen de cca. 3 luni, bancherul a calculat o penalitate în sumă de 3 785,17 MDL care s-a respins a fi încasată forțat de către instanța de fond, prin decizia CA hotărârea instanței de fond a fost lăsată fără modificări, dar recursul asupra deciziei CA în motivarea căruia reprezentantul băncii a indicat faptul că este eronată concluzia instanțelor de judecată, precum că din momentul achitării de către intimati prin contul executorului judecătoresc obligația acestora față de recurent a fost stinsă, deci nu existau deja raporturi juridice între părți, nu s-a lăsat a fi reținută de către CSJ, pentru ca recursul băncii să fie declarat inadmisibil [1].

Considerăm că această soluție judecătorească este un rezultat al interpretării eronate a prevederilor art. 642 alin. (2) CC RM. Este relevant că obligația însăși e un produs complex. Având în vedere formula sa complexă, aceasta implică atât datoria la principal, cât și derivatele acesteia, care se reflectă în datoriile accesorii ce reies din neexecutarea părții sale principale și țin de plata dobânzilor, penalităților și dobânzilor de întârziere. Prin urmare, executarea unei obligații e necesar a fi privită din perspectiva amplitudinii tuturor sarcinilor debitorului ce reies din întreaga sa structură. Prin urmare, debitorul nu se poate opune achitării dobânzilor și penalităților calculate pentru întârziere la stingerea obligației principale în cazul în care aceasta s-a stins tardiv și art. 642 al CC RM nu se aplică acestei situații. Dacă obligația va fi privită segmentar, atunci opiniile potrivit cărora stingerea părții principale generează din oficiu și stingerea părților accesorii ale acesteia, denotă decăderea creditorului din dreptul la solicitarea dobânzilor de întârziere în general, fapt care nu poate fi admis în principiu, deoarece în așa mod se va tolera întârzierea debitorului care este sancționată de drept (art. 619 CC RM). În ipoteza în care se va admite că stingerea obligației principale generează imposibilitatea creditorului la formularea solicitărilor cu privire la plata dobânzilor și penalităților, atunci decade și dreptul la încasarea dobânzilor de întârziere oferit prin prevederile art. 24 CE RM, care este perfect aplicabil situațiilor de după executarea integrală a hotărârii judecătorești de încasare a datoriei în regim silit. Pe de altă parte însă, textul art. 642 alin. (2) CC RM într-adevăr este vag formulat și ar putea servi pentru debitor o punte de refugiu de la plata derivatelor obligațiilor principale, doar dacă se va demonstra faptul că acestea nu trebuie plătite.

Un alt segment important ce ține de protecția debitorului se desprinde din raporturile de gaj. Această protecție se extinde și asupra debitorului gajist tert

care a asigurat prin bunurile sale executarea obligației principale. Astfel de circumstanțe sunt caracteristice creditelor garantate prin gaj dar și prin ipotecă, în cadrul cărora se solicită numai transmiterea în posesie a obiectului gajului, făcându-se economii pentru plata taxelor aferente emiterii unei hotărâri de încasare a datoriei. Odată cu transmiterea în posesie a obiectului gajului, se purcede la valorificarea lui. Vânzarea bunului gajat urmează a fi petrecută contra unui preț comercial rezonabil și în interesul major al debitorului gajist (art. 491 alin. (1) CC RM; art. 75 alin. (2) al Legii RM nr. 449/2001), dar în urma vânzării, creditorul gajist este obligat să prezinte, în termen de 10 zile de la data vânzării bunului, o dare de seamă proprietarului bunului vândut și să-i remită surplusul, dacă acesta există (art. 493 alin. (3) CC RM). Raportul creditorului gajist trebuie să cuprindă informații detaliate cu privire la valoarea de vânzare a obiectului gajului și direcțiile de distribuție a produsului din urma vânzării. Legea autohtonă nu explică noțiunea de „preț comercial rezonabil”, pe când NCC prevede în textul art. 2446 [2] câteva repere în acest sens, esența cărora se rezumă la practicile comerciale urmate de cei care vând bunuri similare în mod obișnuit. Prin urmare, teoria potrivit căreia bunurile gajate în favoarea băncii se vând la prețuri mult mai joase decât cele de piață, nu poate fi reținută. Valoarea de vânzare trebuie să fie stabilită printr-un raport de evaluare independentă a obiectului gajului. Legea națională nu prevede cine dintre părțile contractului de gaj/ipotecă este în drept să stabilească evaluatorul bunului, acest lucru de regulă fiind efectuat de către bancher. Cu toate că potrivit art. 12 din Legea cu privire la activitatea de evaluare nr. 989 din 18.04.2002 [3] valoarea estimată, indicată în raportul de evaluare întocmit, se consideră veridică și se recomandă beneficiarului, există multiple cazuri în practică când aceste valori sunt mult mai joase decât cifrele reale ale estimării prețului de vânzare. În condițiile diminuării valorii de vânzare a bunului gajat, debitorul gajist se poate opune vânzării acestuia atunci când nu s-au respectat prevederile legii cu privire la condiția unui preț comercial rezonabil, deoarece contractul de vânzare-cumpărare a bunului gajat cu un preț neavantajos pentru debitorul gajist va fi într-o contradicție flagrantă cu prevederile legii, ceea ce înseamnă că va putea să cadă sub incidența nulității încuviințate prin prevederile art. 220 CC RM. În atare situație, debitorul gajist ar putea să se îndrepte împotriva bancherului și a noului cumpărător, fiindcă cel din urmă nu este în afara culpei atâta timp cât profită de achiziția bunurilor la prețuri diferite de valoarea reală de piață. Debitorul gajist urmează să solicite anularea contractului de vânzare-cumpărare a bunului gajat. Același lucru îl poate face și clientul debitor care este diferit de persoana debitorului gajist, căci anume beneficiarul efectiv al creditului va rămâne îndatorat până la momentul în care nu se vor stinge toate sumele la care

pretinde bancherul. Prin urmare, cu cât mai ieftin se va vinde gajul, cu atât mai mare va fi datoria debitorului. Din aceste motive, în regim de prevenire a tuturor polemizărilor dintre bancher și debitorul gajist, recomandăm uzitatea prevederilor art. 75 alin. (8) ale Legii RM nr. 449/2001, potrivit cărora părțile contractului de gaj/ipotecă sunt în drept să prevadă întreaga modalitate de vânzare a bunului gajat în momentul încheierii contractului. Dacă aceasta nu se va respecta de către bancă, contractul iar va putea fi lovit de nulitate (art. 220, 668 CC RM).

Cam în același sens, cercetătoarea Tatiana Tabuncic propune stabilirea unei reguli generale aferente procesului de vânzare a bunului gajat, potrivit căreia, în mod imperativ, s-ar fi prevăzut că bunul gajat poate fi vândut numai la o licitație publică, iar vânzarea prin tender sau prin negocieri directe are loc de comun acord cu debitorul gajist [4, p.119].

Încă o problemă importantă rezidă în plata de către debitor a sumelor suportate la calcularea dobânzilor aferente creditului restant pe întreaga perioadă de vânzare a obiectului gajului transmis drept exemplu benevol în posesia bancherului. Această problemă este foarte delicată atâta timp cât, pe de o parte, costurile executării obligației sunt suportate de către debitor, dacă în contract sau lege nu este prevăzut altfel (art. 592 CC RM), iar pe de altă parte, bancherul nu se prea grăbește să vândă obiectul gajului, deoarece dobânda aferentă creditului restant se calculează neconținut. Chiar dacă legea îl obligă pe bancher să purceadă la vânzarea gajului fără nicio întârziere nejustificată (art. 491 alin. (1) CC RM), această ultimă sintagmă „nicio întârziere nejustificată” are loc pentru tot felul de interpretări de ordin subiectiv.

Drept exemplu în cazul derulării procedurilor judiciare, în ordinea examinării pretențiilor ce reies din încălcarea regulii cu privire la prețul comercial rezonabil de către bancher, calculul dobânzilor la creditul restant al clientului, în opinia noastră, de asemenea trebuie suportat de către bancher. Aceasta doar atunci când debitorul/debitorul gajist va câștiga procesul intentat pentru admiterea încălcării indicate *supra*, motivându-și cerința de diminuare a calculului aferent dobânzilor creditului restant, de pildă, pe prevederile art. 1399 CC RM, care impută răspundere delictuală și participanților la raporturi contractuale. Analogic ar putea fi și în cazul în care bancherul admite întârzieri nejustificate în ordinea realizării bunului gajat. Prejudiciul, la rândul său, necesită a fi probat corespunzător. Prin urmare, se va declanșa o nouă etapă de cercetare judecătorească care va necesita cheltuieli de timp și de finanțe suplimentare, în cadrul căreia debitorul gajist va fi grevat cu sarcina estimării și probării valorii prejudiciului suportat în urma cumulării datoriilor la dobândă cu sumele ce s-au calculat pe una din perioadele indicate mai sus. Dacă se va demonstra culpa bancherului, atunci datoria clientului urmează a fi redusă.

Este însă, în opinia noastră, suficient de complicat să probezi întârzierea bancherului în vânzarea obiectului gajului, deoarece nu este vinovat bancherul de lipsa cerințelor de achiziție a acestuia. Legea României oferă creditorilor ipotecari dreptul de a realiza obiectul ipotecii în cadrul licitațiilor care se desfășoară consecutiv în perioada totală de aproximativ 2-3 luni cu o diminuare a prețului la a treia licitație în proporție de 50% din valoarea stabilită inițial în ofertă (art. 769 NCPC Rom.) [5]. Legislația autohtonă de executare însă oferă posibilitatea reducerii prețurilor la licitație repetată cu cel mult 20% pentru bunuri mobile și 10% pentru imobile, de la prețurile stabilite inițial în oferta de vânzare (art. 140 CE RM) [6]. Astfel, dacă posibilitățile bancherului autohton ar fi asimilate cu cele ale bancherului român în ceea ce ține de reducerea prețurilor de vânzare a obiectului gajului, sau dacă această reducere ar putea fi aplicată pe modelul Legii RM cu privire la insolvență nr. 149 din 29.06.2012 [7] care oferă diminuarea valorilor de vânzare până la 1 leu, atunci tărgănarea procesului de vânzare a bunului nu s-ar mai manifesta în aceste raporturi. Cu toate acestea, considerăm că după transmiterea în posesie a obiectului gajului, calculul dobânzilor aferente creditului restant urmează a fi suspendat cel puțin până la vânzarea aceluiași gaj. Acest lucru va stimula și banca spre acțiuni mult mai operative.

Totodată, este important că odată cu transmiterea în posesie a bunului gajat creanța garantată nu se va stinge, ori practic întreaga gamă a modalităților de stingere a obligațiilor își are sediul în prevederile art. 642-665 CC RM care nu cuprind o asemenea posibilitate de stingere a obligației în cadrul raporturilor de gaj ipotecă. Obligația debitorului se va stinge numai prin încasarea produsului obținut din vânzarea bunurilor gajate, distribuția căruia urmează a fi raportată debitorului gajist, precum și debitorului, acesta din urmă având posibilitate de a demonstra că nu mai datorează nimic, dacă banii primiți au stins datoria la principal, ori prin transmiterea obiectului gajului în proprietatea bancherului în contul stingerii datoriei care, de asemenea, constituie un mecanism valid de stingere a obligației garantate. Mai există și practici bancare în cadrul cărora se aplică novația ca temei de stingere a obligației.

Astfel, potrivit prevederilor art. 665 alin. (1) CC RM, obligația se stinge în baza înțelegerii dintre părți de a o înlocui cu o altă obligație (novație), cu excepția valorilor mobiliare. Alineatul 3 al aceluiași articol evocă faptul că stingerea obligației principale prin novație stinge și obligațiile accesorii, dacă părțile nu au stipulat expres altfel. Din această cauză, unii bancheri derulează practici conform cărora încheie contracte de novație prin care se stinge obligația ce derivă din contractul precedent și se naște obligația din noul contract de novație. Acest nou contract cuprinde toate sumele datorate bancherului de către client

potrivit contractului de credit original (stins) în calitate de datorie la principal, cărora li se calculează dobânzi convenționale ce se extind peste dobânzile și penalitățile precedente. O atare construcție juridică e contrară regulilor de calculare a dobânzilor de întârziere la dobânzi (art. 619 alin. (4) CC RM), dar conform conținutului contractelor de novație de așa natură. Prin urmare, debitorul de bună voie și conștient își sporește semnificativ gradul de îndatorare, făcând acest lucru de obicei în schimbul unor perioade de grație, care sunt acordate de către bancher în privința sarcinilor de plată a sumelor datorate de către debitor conform novației. Quantumul impunător al acestor sume retractează clientul la mecanismele de aplicare a leziunii în contract, cu alte cuvinte, a anulării clauzelor prin care s-a îndatorat debitorul prin noul contract de novație. Dacă această modalitate va eșua, atunci clientul *volens nolens* va fi obligat să plătească datoria în întregime.

Spre finalizarea acestui comunicat, relatăm și asupra noțiunii „codebitorului principal” stipulată în prevederile art. 181 alin. (4) ale Legii RM cu privire la insolabilitate nr. 149 din 29.06.2012 [7]. Așadar, cine sunt aceștia atâta timp cât de obligațiile debitorului insolubil lichidat nu se degrevează doar fidejuserii și codebitorii principali? Fidejuserii sunt debitori solidari cu cel principal, dar codebitorii principali? Codebitorii de asemenea sunt persoanele care datorează împreună cu alții. Prin urmare, codebitorii la fel ca și fidejuserii în majoritatea cazurilor sunt obligați solidar cu debitorul principal la plata obligației față de creditor, în ipoteza în care obligația codebitorilor nu este una divizibilă. E de notat aici că, obligația solidară trebuie să includă aceeași prestație pentru fiecare dintre cei doi sau mai mulți debitori obligați, dar în cazul constituirii gajului această prestație nu este aceeași. Primul e obligat să facă plata la credit, pe când al doilea, e obligat să predea bunul în scopul valorificării acestuia la cel mai rezonabil preț posibil. Astfel solidaritatea acestor doi debitori decade. Debitorul gajist este ținut de executarea obligației principale doar în limita valorii de piață sau de vânzare a bunului gajat, fiind obligat în fond cu sarcina transmiterii bunului către creditorul gajist. Totodată debitorul gajist are facultatea de a se opune urmării bunului gajat prin plata creanței garantate prin el, care se limitează la valoarea bunului fără a se ține cont de valoarea întregii creanțe garantate. Acest raționament urmează a fi reținut de către instanțele judecătorești ori de câte ori garanții vor încerca să degreveză bunul gajat în schimbul stingerii creanței garantate prin el, ținând seama de faptul că există practici judiciare apreciate foarte critic de către noi, prin care CSJ a dispus degrevarea obiectului ipotecat, în schimbul viramentului de către garant în contul creditorului ipotecar a valorii bunului stabilită de părți la încheierea contractului de ipotecă (481 000 MDL), și nu a valorii de piață a acestui bun la ziua

exercitării dreptului de gaj. În cazul degrevării bunului, contra valorii lui de gaj și nu de piață sau de vânzare, se aplică eronat prevederile art. 489 CC RM, deoarece creanța garantată, care se condiționează a fi stinsă de către garant prin textul de lege din articolul citat, poate fi una mult mai mare decât valoarea bunului stabilită de părți dar mai mică decât valoarea lui de piață [8]. În așa mod, este lezat interesul băncii, dar și a debitorului principal în situația în care garantul ipotecar aplică o atare manevră.

În contextul de *supra*, debitorul gajist doar pare a fi un debitor solidar, a cărui obligație este afectată de modalități, dar asta nu este chiar așa din câte se poate desprinde din faptul că obligația debitorului gajist nu este una pecuniară, ci este una în natură. Cu toate acestea, debitorul gajist terț este totuși un codebitor al creditorului obligației principale, deoarece obligația debitorului gajist terț se stinge doar prin stingerea integrală sau parțială a obligației principale. Prin urmare, conținutul textului art. 181 alin. (4) al Legii RM nr. 149/2012 necesită menționarea debitorului gajist/ipotecar în calitate de persoană nedegrevată de obligațiile debitorului insolubil în cazul în care acesta se lichidează. O asemenea prevedere expresă va curma oricare interpretare cu echivoc a celui din urmă text de lege și va fi una echitabilă în raport cu creditorul debitorului insolubil lichidat. Astfel, e necesar a fi reținut faptul că garanții nu se pot îndrepta împotriva bancherului cu solicitarea privind radierea grevării asupra bunurilor gajate în cursul protecției drepturilor lor în contextul expus mai sus. Totodată, garanții urmează să rețină faptul că, obținând dreptul de regres împotriva debitorului principal, își pot valida creanța în lista creditorilor debitorului insolubil.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Decizia Colegiului civil comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 06.05.2015. Dosarul nr.2ra-1146/15. www.csj.md (vizitat la 02.03.2016).
2. Noul Cod civil al României pus în aplicare prin Legea 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011.
3. Legea cu privire la activitatea de evaluare nr. 989 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.102/773 din 16.07.2002.
4. Tabuncic T. Gajul ca mijloc de garantare a executării obligațiilor. Arad: Concordia, 2006. 142 p.
5. Legea privind Codul de Procedură Civilă al României nr.134 din 2010. Republicat în: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 247 din 10 aprilie 2015.
6. Codul de executare al Republicii Moldova. Nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 214-220/704 din 05.11.2010.
7. Legea insolabilității nr. 149 din 29.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 193-197/663 din 14.09.2012.
8. Decizia Colegiului civil comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 30.05.2007. Dosarul nr.2ra-781/2007. În: Registru electronic MoldLEX la capitolul practicii judiciare a CSJ cu căutare în text: Oxino SRL (vizitat la 07.02.2017).

CULTURA ȘI IMPORTANȚA ACESTEIA ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

Nadejda SCOBIOALĂ, *lector universitar,*
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Summary. Over time the concept of culture has taken on many meanings, by theoretical orientation and societal perspective that was manifested. Between culture and society it represents a relationship of codetermination. The notion of culture in the broader sense designates the complex set of spiritual values, moral, artistic, customs and beliefs of a society, able to reconstruct a portrait of that company in the future a certain period. Culture is a basic condition that can measure „wellbeing” of a society, a people is a variable that refers to the degree of development of its evolution. All through culture reflects social awareness, acts of men getting a different meaning, being framed in historical time. Culture maintains relations of authority between members of society, establishing and continuity in the work of different generations.

Ce este cultura? Ea poate însemna: a) practicile, valorile, credințele și moravurile unei societăți sau un „stil de viață”; b) poate fi reprezentată în diferitele domenii din sfera umanului, precum arta, literatura, cinematografia, filosofia, dansul, teatrul, poezia, critica de artă și cea literară. Toate aceste semnificații sunt esențiale pentru definirea termenului „cultură”. În percepția noastră, esența termenului „cultură” rezidă în setul de valori, tradiții [4].

Cultura reprezintă baza societății actuale, care de-a lungul timpului a suferit schimbări majore, aceasta fiind esența principală ce poate modela masa populară în formarea personalității omului simplu. Primul argument este acela că prin cultură omul a putut învăța arta frumosului, a descoperit noi căi de a-i da frumosului diferite conotații, l-a făcut să se afirme din toate unghiurile posibile, a făcut ca exteriorul să se definească prin interior și astfel să le despartă [3]. De-a lungul timpului, noțiunea de cultură a căpătat mai multe sensuri, în funcție de orientarea teoretică și perspectiva societății în care s-a manifestat. În sensul său cel mai larg, conceptul de cultură definește ansamblul formelor tipice de viață specifice membrilor unei anumite comunități, concepțiile acestora despre sine, natura și societatea, inclusiv totalitatea atitudinilor lor spirituale. Cultura exprimă modul particular de viață și existență al unui grup sau comunități, înglobând de o manieră unitară tiparele de gândire, limbajul, credințele, comportamentele, tradițiile, arta, muzica și literatura acesteia. Între cultura și societatea pe care o reprezintă există o relație de codeterminare.

Sensul cel mai curent al culturii este cel cu care operează antropologia: cultura ca totalitate simbolică obiectiv dată, ansamblu de semnificații în și prin care trăiesc oamenii, sub forma unei veritabile „presiuni atmosferice” de ordin simbolic. Cultura este astfel – extensiv – cam totul. Altfel spus: totul este cultural. Dar intensiv ea nu mai este nimic, deoarece se dizolvă în social. Abia o definiție elitară poate diferenția cultura înaltă (rafinată, instruită, educată) de o sumă de habitus-uri inerțiale consuetudinare. Altfel spus: doar pentru că metoda impune amplificarea extensivă a termenului de descriptiv de cultură (cu diluarea intensivă corespunzătoare), nu înseamnă că trebuie să renunțăm la o definiție normativă, axiologică și aristocratică a ei [7].

Ideea de cultură s-a născut prin sensul înalt al autenticității și al propriului maxim al omului. Există un sens ideal, deci vertical al culturii, ce este mai mult decât sensul factual și orizontal cu care lucrează antropologia culturală, în orbirea care nu mai vrea să distingă „cultura înaltă” de orice fel de habitus cultural, ca și cum tot ceea ce este trebuia să fie, sau ca și cum simplul fapt că ceva este, îl face totodată și semnificativ.

Se disting, în plus, trei sensuri fundamentale ascensionale ale culturii, ireductibile la inerția unui simplu dat (pre-dat), ci deductibile dintr-o chemare, dintr-o vocație. Cultura semnifică astfel: 1) smulgerea omului din zoologie, 2) desprinderea modernului din premodern, 3) desprinderea elitei din masă. Primul sens e transcendențial, al doilea este categorial, al treilea este destinal. Cultura e mai întâi o depășire a limitărilor naturii, apoi o depășire a limitărilor istorice și, în forma ei ultimă, o depășire de sine a omului însuși [7].

Cum poate cineva să fie om de cultură? Noica a avut următoarele răspunsuri: sunt cel puțin patru motive pentru care merită să faci cultură, pentru care cultura are dreptul de a fi socotită o valoare supremă, singura pe care te poți sprijini într-o viață de om.

Întâi, spunea Noica C., cultura este singura sursă certă a unei bucurii permanente. Dacă există un teritoriu al lumii în care poți cunoaște deplinătatea bucuriei, acest teritoriu nu poate fi decât cultura. Firește, bucuria e altceva decât plăcerea; spre deosebire de aceasta din urmă, ea poate prelua și tristețile omului, salvându-le din perspectiva spiritului. Cultura salvează totul prin comentariu. Pană și bucuriile senzoriale sunt bucurii în măsura în care sfârșesc în contemplativitatea comentariului trecând astfel într-o condiție suprasenzorială. Cultura e o satisfacție perpetuă, fără riscuri, fără dezamăgiri, o satisfacție pe care o poți avea fără să depinzi de alții.

Cultura, spunea în continuare Noica C., e adevărata formă de maturitate a spiritului. Ea scoate lumea din minoratul care o amenință uneori, investind

totul, prin simpla atingere, cu propria ei splendoare. Cultura e un fel de a răspunde de tot, un fel de a da socoteală de oameni, de împrejurări, de cărți, de istorie, pe scurt, un fel de a aduce totul într-o ordine mai înaltă. Cultura trage totul în sus, salvează - cu grație - aparențele. Expresia asta - „a salva aparențele” - a apărut în literatura platoniciană cu sensul de „a găsi justificarea aparențelor”. În sine, aparențele par inconsistente și atunci, ca să le „salvezi”, ca să le faci să persiste, să-și dezvăluie rostul, trebuie să le așezi într-o ierarhie justificativă. Asta face cultura cu tot ce există: ea nu lasă nimic în platitudinea în care se află în mod obișnuit, ci mută totul într-o geografie mai pură.

Nu cumva însă ea mută adesea lucrurile din firescul lor? Nu aduce ea în lume prea multă mediere?

Cultura mai este, spunea Noica mai departe, singurul loc în care libertatea e la ea acasă. Cultura e instanța funciarmente eliberatoare. Ea îți dă toate dezlegările. Dar - am văzut-o deja - inflația aceasta a libertății poate fi o capcană. Ea echivalează cu suspensia rigorii morale și, la limită, cu dezordinea etică. Ca și sănătatea biologică, libertatea nu e un „în sine”; e o valoare relativă, un instrument care își dovedește îndreptățirea numai prin scopul pe care e pus să-l slujească. Libertatea se justifică prin orientarea ce i se dă. Or, dacă e adevărat că prin cultură ieși de sub tot soiul de determinări stânjenitoare, reușind a te mișca liber înlăuntrul lumii tale de cărți și de idei, nu e mai puțin adevărat că universul culturii - asigurând fastul libertății - nu îi garantează buna orientare. Ești pus, cu alte cuvinte, în posesia unui magnific instrument, dar nu știi întotdeauna bine ce să faci cu el.

În sfârșit, ultimul lucru pe care îl spunea în această privință Noica C. e că disciplina culturii e o formă foarte eficientă de igienă a spiritului. Așa cum există o igienă pentru corp, o „spălare” elementară care ține de civilizație, există și o igienă pentru minte, care este cultura. Un om necultivat e un om nespălat, un om lipsit de condiția minimală a mișcării lui în social. Omul e dator să treacă prin curățirea oferită de cultură, dacă vrea să-și onoreze umanitatea [5].

Cultura este o formare, și se constituie prin forma universalității: astfel, omul cultivat este cel ce știe să imprime tuturor acțiunilor sale sigiliul universalității, care a renunțat la particularitatea sa, care acționează după principii universale. Cultura este o formă de gândire. Astfel omul știe să se rețină; el nu mai făptuiește potrivit înclinațiilor și nemijlocitelor sale dorințe, ci se reculege. Grație acestui fapt, el recunoaște obiectului o poziție liberă și se obișnuiește cu viața contemplativă. Acestei obișnuințe i se adaugă aceea de a cuprinde aspectele particulare în singularitatea lor, de a fragmenta circumstanțele, de a izola

diversele aspecte, de a opera abstract, conferind însă imediat forma universalității fiecăruia din aceste aspecte. Omul cultivat cunoaște diferitele aspecte ale obiectelor, ele există pentru el, iar reflexia sa le-a dat forma universalității. El poate, astfel lăsa să subziste aspectele lor particulare. Din contra, omul incult, oricât de bine intenționat ar fi el, poate, cunoscând aspectul principal al unui lucru, să deformeze o duzină de altele. Salvagardând varietatea, omul cultivat acționează concret; el este obișnuit să acționeze potrivit punctelor de vedere și scopurilor universale. Pe scurt, cultura exprimă simplul fapt că un conținut poartă sigiliul universalității [7].

Comunitatea umană contemporană, constituită din atâtea popoare, din sute de state și din ceva mai mult de 7 mlrd. de oameni, are o cultură unitară. Pe baza culturilor naționale oamenii au ajuns la formele generale de concepere a lumii, adoptă principii general umane, care determina interacțiunea și interdependența diferitor popoare. Acest fenomen se datorează tendinței spre integrare în procesul de dezvoltare a economiei mondiale și apariției unor așa probleme globale ca menținerea păcii, echilibrul ecologic [1].

În cultura contemporană și-au găsit o largă reflectare idealurile general uman, moral, estetic, se cultivă sentimentele de mândrie față de valorile naționale, de datorie față de Patrie, simțul răspunderii pentru soarta lumii, simțul frumosului, egalității. S-a constituit cultura politică a țărilor dezvoltate, care au acceptat să se călăuzească de „Declarațiile generale ale drepturilor omului” adoptate de Organizația Națiunilor Unite [1].

Revoluția tehnico-științifică a schimbat radical condițiile materiale și modul de viață a oamenilor, mai ales din țările industrial dezvoltate. La dezvoltarea culturii a contribuit substanțial explozia informațională. Datorita inovațiilor tehnice (radioul, televiziunea, presa, cinematograful, aparatura audio și video, banda magnetică, faxul, poșta electronică), informația circulă rapid, pătrunzând în toate domeniile vieții sociale. Mass-media (presa, radioul, televiziunea.), fac accesibile oamenilor atât valori culturale universale, cât și cele naționale ale fiecărui popor [3].

Noile valori culturale, mutațiile profunde din viața spirituală au oferit oamenilor posibilități de a practica diverse forme de activitate. Un salt nou calitativ face învățământul: crește numărul tinerilor cu studii superioare, care ocupă un loc important în structurile societății contemporane, este organizată instruirea permanentă a oamenilor de știință și cultură, a persoanelor care participă la producerea bunurilor materiale, la dirijarea producției. Știința se transformă în forță nemijlocită a producției.

Afirmarea culturii de masă este însoțită de procese ce oglindesc diverse confruntări ale societății umane contemporane, care este dezorientată, incapabilă să soluționeze multitudinea de probleme stringente. Așa numita cultură „de consum”, propagă cultul forței, alte vicii umane, ceea ce denotă lipsa unei perspective clare în procesul de concepere a umanității și a principiilor ei etico-morale [1].

Cu toate că unii autori consideră inutilă și neproductivă distincția dintre cultura, înțeleasă ca ansamblul creațiilor de ordin spiritual și civilizație, ca și cultura materială, se consideră că promovarea acestei diferențieri, cel puțin în planul realității educaționale, este benefică și aducătoare de importante câștiguri epistemologice și acționale. Se are în vedere în acest context nu atât faptul că, așa după cum preciza Spengler, cultura sfârșește prin a muri în civilizație și nici fenomenul de înstrăinare a omului de însăși esența sa culturală, fenomen datorat prezenței masive a tehnologiei în viața sa cotidiană, ci realitatea că tehnologia, expresie a civilizației, își pune tot mai mult amprenta pe modul de concepere și realizare a acțiunii educaționale.

Dacă probleme precum cea a „sufocării” culturii prin civilizație sau a înstrăinării esenței umane datorită predominanței existenței tehnologice în raport cu cea culturală rămân deocamdată la nivelul disputelor filosofice, faptul că, datorită tehnologiei, societatea contemporană devine tot mai mult o societate comunicațională reprezintă, așa după cum preciza Gianni Vattimo, o realitate de necontestat. Societatea contemporană este, datorită progresului tehnologic, o societate comunicațională, o societate a comunicării generalizate, fapt ce implică restructurări adecvate la nivelul realității educaționale. Aceste restructurări ale educației se realizează în contextul societății comunicaționale și sunt impuse în opinia lui J.-F. Lyotard de trecerea, grație progresului tehnologic, de la „jocurile cu informație incompletă” la „jocurile cu informație completă” [6].

Implicarea educației în raportul cultură-civilizație nu se reduce la adecvarea structurală a acesteia la specificul jocului cu informație completă ci presupune și luarea în calcul a faptului că în prezent asistăm la un proces de multiplicare progresivă, prin tehnologia informațională și mass-media, a imaginilor despre lume, proces ce poate conduce la pierderea sensului realității (cf. Vattimo, G., 1995). La nivelul majorității sistemelor educaționale contemporane se constată, în acest sens, o accentuare a discrepanțelor dintre cărți și realitatea la care acestea fac referire, existând (cf. Lentzen, D., 1998) un anumit reduționism metaforizant în ceea ce privește procesul de transpunere și conversie a realității în idei, concepte sau teorii, fapt ce induce dificultăți majore la nivelul înțelegerii lumii reale și obiective de către cei care se educă [6]. Gradul adeseori redus

de semnificativitate al informațiilor vehiculate, incongruențele dintre textele scrise și realitatea efectivă, alături de teoretizările dublate de conceptualizări excesive, sunt elemente care reclamă reconsiderarea la nivelul fenomenului educațional a relațiilor dintre teorie și practică, dintre simboluri și realitate, în vederea facilitării unei apropieri mai consistente a școlii de viață reală.

În concluzie, cultura este un pilon important al societății, reușind cu ușurință să supraviețuiască într-o lume ce tinde spre tehnologizare. Așadar, ar trebui să protejăm „cultura” pentru că: prin intermediul ei putem reflecta asupra convențiilor sociale și le putem transforma; ea este cea care ne ajută să ne exploatăm creativitatea; este adesea prima și ultima salvare a libertății în circumstanțele unui sistem politic-social; este unul dintre elementele-cheie care ne ajută să fim umani; și în numele salvării creativității umane avem nevoie să protejăm și să respectăm cultura. Pentru a concluziona cu un ultim citat, așa cum spune Kenneth Kaunda (primul președinte al Republicii Zambia): „O țară fără cultură e ca un trup decapitat” [4]. Acest deziderat aplicat culturii îl putem raporta la nivel mondial tuturor culturilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Calugher V. Culturologie. Curs de lecții. Chișinău, USEFS, 2010.
2. Culturologie. Prelegeri. Red. Vangheli I. Chișinău: UTM, 2001.
3. Istoria și filosofia culturii. Coord: Socolov Gr. Chișinău, 1998.
4. <http://atelier.liternet.ro> (accesat 12.02.2017).
5. <http://www.crestinortodox.ro> (accesat 14.02.2017).
6. <http://www.scritub.com> (accesat 12.02.2017).
7. <https://vladmuresan.wordpress.com> (accesat 15.02.2017).

PROMOVAREA INTERACȚIUNII SOCIALE PRIN COMUNICARE

Svetlana DARIU, *doctorand,*
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Summary. *Social interaction plays an essential role in training and education, but only in contact with alterity, through communicational and social interaction, the personality can be shaped and any acquisition process of social roles can be developed. Recognizing the importance of social interaction in human development, we focus on the way in which the socialization process (the main agents of this process and the ways they operate, emphasizing the role of school), we intend to illustrate the main types of socialization and to brighten up its finalities: mental - the development of constant psychological traits through which the child acquires an identity in relation to his other fellows; social - the development of skills enhancing the appropriate use of necessary social status and roles for social integration; cultural - the assimilation of symbols, language and environmental values of life, of a cultural model.*

Fenomenul comunicării este o trăsătură centrală a culturii, întrucât prin procesele de comunicare se transmit valorile, atitudinile și percepțiile sociale de la o generație la alta. Privit istoric și funcțional, acest proces constituie însăși umanizarea, formarea și dezvoltarea personalității, culturale și spirituale a oamenilor. ”Nu există nici individ în sine, nici societate în sine. Există relații interindividuale, dintre care unele nu schimbă cu nimic structura mentală a indivizilor, în timp ce altele transformă în același timp spiritul individual și grupul.” (Jean Piaget, 1976) Pornind de la această afirmație, se știe că din cele mai vechi timpuri, pentru a interrelaționa trebuie să existe o bună comunicare, convingându-ne de aceasta lucrările lui Platon, în care sunt analizate relațiile dintre individ și societate și scrierile lui Aristotel (*Etica Nicomahică*), în care identificăm teme legate de relațiile interpersonale și interacțiunile umane. Comunicarea stă la baza organizării și dezvoltării sociale, influențând raporturile dintre oameni - intervenind chiar în cele mai ascunse trăiri, dar și în cunoașterea realității. Comunicarea, menționează Abric J., reprezintă „un act social, deliberat sau involuntar, conștient sau nu. Ea este unul dintre actele care stau la baza legăturii sociale”, este „un potențial mijloc de a promova relații sociale interindividuale armonioase, dar și o sursă de influență” [1, p.145]. Comunicarea se propune drept panaceul capabil să refacă liantul social, și anume, cel al autorității sau al transcendenței simbolice.

În contextul reformelor actuale, inserția resurselor umane pe piața forței de muncă este abordată drept un proces de socializare, ansamblul de competențe fiind apreciat drept instrument mecanic de integrare socioprofesională de succes. Comunicăm începând cu primii ani din viață și interacționăm pe parcursul întregii vieți tot prin comunicare. Aceasta rămâne a fi principala modalitate de interacțiune psihosocială, un mijloc important de comunicare între interlocutori, care are scopul să realizeze relații interumane durabile pentru a influența menținerea la nivel și modificarea comportamentului individual sau de grup în cazuri necesare. Și deoarece, în ultima perioadă tot mai mult se vorbește despre importanța studierii relațiilor dintre indivizi și a celor de grup și întrucât este dificil de a cuprinde numărul mare de teorii și ipoteze, ne vom opri asupra acelor care ghidează semnificativ cunoașterea temei. Astfel, vom distinge în evoluția teoriei științifice a proceselor de interacțiune umană cele mai importante momente ce marchează apropierea de înțelegerea justă a locului și rolului interacțiunii umane în societate.

Recunoscând importanța interacțiunii sociale în dezvoltarea umană, să ne îndreptăm atenția către modul în care are loc procesul socializării. Pentru o profundă înțelegere a procesului de socializare, se impune inventarierea într-o formă sistematizată, unificată, a definițiilor consacrate: potrivit lui G. Rocher (1968), socializarea se definește ca „procesul prin care persoana umană învață și interiorizează elementele socioculturale ale mediului său, le integrează în structura personalității, sub influența experiențelor și agenților sociali semnificativi și prin aceasta se adaptează mediului social în care trebuie să trăiască”; concept general, generativ, ca proces de creare a “eului social”, socializarea presupune interiorizarea/internalizarea/aproprierea “structurii sociale” (rolurilor) în experiența cotidiană, individul făcând “ale lui” [4, p.187].

Materialul folosit în scopul realizării studiului întreprins a constat în cercetare, analiza și interpretarea datelor din literatura de specialitate. Un loc important în lucrare îl ocupă determinarea rolului comunicării în activitatea socială. Informația a fost acumulată în urma unui studiu realizat în baza literaturii științifice de profil, a mai multor publicații periodice și a altor surse. Sub aspect teoretic – științific, articolul a fost realizat în contextul abordării complexe și sistemice a conceptelor și efectelor sociale ale comunicării.

„Comunicarea umană este esența legăturilor interumane, exprimată prin capacitatea de a descifra permanent sensul contactelor sociale realizate cu ajutorul simbolurilor și al semnificațiilor social-generalizate, în vederea obținerii stabilității ori a unor modificări de comportament individual sau la nivel de

grup” [7, p.74]. În concepția lui L. Șoitu, comunicarea umană înseamnă *știința de a folosi mijloacele de exprimare* (cuvinte, gesturi, tehnici) și abilitatea de a primi, descifra și valorifica răspunsul (feed-back-ul), iar emiterea mesajului necesită voința și capacitatea de a orienta mesajul spre celălalt cu înțelegerea nevoii acestuia; cercetarea înțelegerii și nevoia de a se face înțeles.

Fără comunicare oamenii nu ar putea să devină oameni și nu ar putea să cultive valorile proprii. Comunicarea umană este un act menit să realizeze o legătură pentru a influența menținerea sau, în funcție de interese, modificarea comportamentului celuilalt. Aceasta se întâmplă din motivul că nu se realizează niciodată nimic fără intenția de a influența calitativ, nu doar cantitativ. Privită ca proces în desfășurare, comunicarea constă în „transmiterea și schimbul de informații (mesaje) între persoane, în circulația de impresii și de comenzi, în împărtășirea de stări afective, de decizii și judecăți de valoare, care au ca scop final obținerea de efecte la nivelul particular, interior al fiecărui individ.” [8, p.46]. De asemenea, comunicarea înseamnă a spune celor din jur cine ești, ce vrei, pentru ce dorești un anumit lucru și care sunt mijloacele pe care le vei folosi pentru a-ți atinge scopurile, care sunt metodele de a te încadra în grup sau colectiv. În acest sens, a comunica înseamnă și a tăcea, a aștepta reacția, răspunsul celui căruia te-ai adresat. Nu există grup social dacă nu există comunicare.

Psihosociologii au subliniat că în cadrul muncii în echipă comunicarea are un important rol de reglare și de sincronizare a eforturilor individuale. Dar este nevoie de intercomunicare și între grupurile sociale. Este vorba de comunicarea dintre specialiști și dintre discipline, o intercomunicare la nivelul profesiilor, ceea ce înseamnă respect pentru tine, dar și pentru ceilalți, de a cunoaște și de a te face cunoscut, acceptarea premisei că dincolo de convingerile și cunoștințele proprii pot exista valori la fel de autentice, convingeri la fel de puternice și la alți indivizi, dar și la alte colectivități de pe mapamond. „Comunicarea înseamnă a supraviețui și a învăța și pe alții să supraviețuiască. Ea reprezintă expresia vieții. Omul începe viața anunțându-și sosirea și o termină tot comunicând. Totul este comunicare, pentru că ea se află în inima vieții umane, sociale” [8, p.84].

Din punct de vedere psihosociologic, comunicarea reprezintă un ansamblu de procese prin care se efectuează schimburi de informații și de semnificații între persoane care se află într-o situație socială dată. Orice comunicare este o interacțiune, ea prezentându-se ca un fenomen dinamic care implică o transformare, ea fiind subsumată unui proces de influență reciprocă între mai mulți actori sociali. În acest tip de comunicare nu se poate vorbi cu strictețe de un emițător și un receptor, ci de doi locutori aflați în interacțiune, deci, doi inter-

locutori. Comunicarea nu poate fi concepută ca un simplu proces de transmitere, ea bazându-se pe interacțiune, constituind întotdeauna o tranzacție între locutori: emiterea și receptarea sunt simultane, emițătorul fiind în același timp receptor și receptorul fiind și emițător. Comunicarea reprezintă un act social, deliberat sau involuntar, conștient sau nu. Tot prin comunicare sunt realizate o serie de activități: obținerea și transmiterea de informații, elaborarea unor propuneri, exprimarea unor opinii.

Comunicarea verbală reprezintă forma relației de schimb prin cuvinte între două sau mai multe persoane (grupuri), ce are ca rezultat conexiunea inversă (se produce o acțiune asupra receptorului și un efect retroactiv asupra persoanei emitente). “Forma comunicării verbale exprimă competența cognitiv-intelectuală a persoanei de a opera eficient cu informația codificată după reguli logico-sintactice riguros determinate pentru a înțelege și transmite corect conținutul semantic al mesajului, în timp ce comunicările paraverbale și nonverbale țin de competența psihosocială a persoanei de a relaționa și interacționa optim atât cu partenerii interlocutori, cât și cu situațiile în timpul schimbului de mesaje” [6, p.114].

În urma celor afirmate, anterior, concluzionăm că: interacțiunea socială are un rol esențial în formarea și educarea tinerii generații și numai în contact cu alteritatea se poate desfășura orice proces de achiziție a unor roluri sociale noi. Prin socializare, individul negociază, asimilează și interiorizează un set de moduri de a gândi, de simțire și acțiune, statusuri, valori, norme, simboluri, cume, ideologii specifice societății în care acesta evoluează și de care are nevoie imperioasă pentru a acționa. Prin socializare societatea se perpetuează, transmitându-și moștenirea culturală de la o generație la alta. Identitatea socială a individului, creșterea solidarității între membrii grupurilor datorită cristalizării sentimentului de apartenență la acel grup se dobândesc prin socializare. Așadar, personalitatea apare din interacțiune comunicațională și socială.

Interpretarea limbajului a fost întotdeauna o acțiune foarte actuală, deoarece implică plinar intelectul uman. Limbajul este cel mai complex fenomen psihosocial și lingvistic, constituind actul fundamental de legitimare a omului. “T. Vianu afirmă ca limbajul comunică, dar prin el omul se și comunică, iar C. Păunescu adaugă că, prin limbaj, omul se realizează ca personalitate și își realizează destinul uman. În sprijinul aceleiași idei, I. Cerghid afirmă că limbajul este o competență umană de a forma structuri (lingvistice și nonlingvistice), având o bază foarte sigură de simbolizare în vederea înțelegerii conținutului și a conceptelor incluse în contextele cognitive” [5, p. 166].

Psihologul A. Cosmovici aderă și el la ideea că limbajul este un mod de utilizare a limbii în raporturile cu ceilalți oameni sau că limbajul este o activitate, o unealtă cu care oamenii acționează nu asupra lucrurilor, ci asupra oamenilor. Dar, ca orice unealtă, ea nu poate fi utilizată fără inteligență și fără cunoașterea specificului său funcțional.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Abric J. C. Psihologia comunicării. Iași: Polirom, 2002.
2. Cungi C. Cum să ne afirmăm. Iași: Polirom, 2003.
3. Neculau A. Comportamentul cotidian. În: Comportament și civilizație. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
4. Surdu. E. *Sociologia educației*. Timișoara: Editura Eurostampa, 2004.
5. Suruceanu M. Valoarea formativă a limbajului pedagogic acțional. Teza de doctor în pedagogie. Chișinău. 146 p.
6. Șoitu L. Psihologie socială. Târgu Mureș, 2008.
7. Șoitu L. Pedagogia comunicării. București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1977.
8. Anghel P. Stiluri și metode de comunicare. București: Aramis, 2003.

FACTORII SOCIALI EXPLICATIVI ȘI DETERMINANȚI AI COMPORTAMENTULUI DELINCVENT LA TINERI

Elvira CIOBANU, *doctorand,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary. Although there are a multitude of studies elaborated by the best specialists and there are also initiated various programs to prevent juvenile delinquency, we are witnesses to unwanted growth of this social phenomenon. Juvenile delinquency is still an actual social problem for the next generation gap. The decreasing and control of juvenile delinquency as a phenomenon that has multiple consequences both at macro and microsocial as well as at and individual level and It can be achieved only after understanding and explaining the etiology, dynamics and evolution of criminal behavior doubled by the prediction / forecast related to the further evolution of this phenomenon.

Ponderea importantă a tinerilor în structura actuală a societății contemporane, ca și contribuția lor tot mai marcantă în diferite domenii ale vieții economice, sociale și spirituale, revigorează discuțiile și controversele mai vechi și mai noi privind statutul și rolul acestei categorii de vârstă extrem de mobilă și creatoare. Tinerii reprezintă o categorie socială supusă diferitelor determinări biopsihice și socioculturale, dar care se individualizează printr-o serie de trăsături de vârstă, gândire, aptitudini, mentalități și comportamente.

Perioadele de criză duc la amplificarea problemelor sociale, implicit a criminalității și delincvenței în rândul generației tinere. Sociologul francez Emile Durkheim aprecia că “efectele perioadelor de criză în societate, depreziunea economică și schimbarea socială duc la amplificarea tendințelor de devianță manifestate de indivizi” [1, p. 145]. Multiplele probleme sociale, economice și politice au influențat mai mult negativ decât pozitiv tânăra generație.

Delincvența în rândul tinerilor, la nivel național, reprezintă un fenomen care a determinat, în ultima perioadă, orientarea cercetătorilor din mai multe domenii de studii (sociologie, psihologie, criminologie, medicină, pedagogie etc.) în vederea explicării și predicției comportamentelor deviante și delincvente ale tinerilor în scopul declarat (în repetate rânduri) de combaterea acesteia.

Delincvența poate fi caracterizată ca fenomen cu implicații negative atât pentru societate, cât și pentru destinul ulterior al tinerilor. În limbajul comun și în cel științific, câmpul semantic al conceptului de delincvență deseori se

suprapune cu cel al termenilor devianță și criminalitate. În accepțiunea prezentului demers, în ansamblul formelor de devianță se include și delincvența, care cuprinde atât totalitatea delictelor (acte nepermise de lege și sancționate printr-o pedeapsă corecțională) și crimelor (violare a legii penale, dar și cele mai grave infracțiuni din încălcările aduse legii), incluzând, astfel, în înțelesul ei criminalitatea (totalitatea faptelor criminale considerate într-o societate), cât și contravențiile și chiar unele acte de încălcare a normelor morale (cerșetoria, vagabondajul, prostituția, actele săvârșite de minorii ce nu răspund penal).

Spre deosebire de teoriile biologice și psihologice, teoriile sociologice își propun să evidențieze influența structurilor și condițiilor sociale asupra delincvenței juvenile. Nici în domeniul cunoașterii sociologice nu există o concepție etiologică unitară, existând o mare diversitate de teorii și modele teoretice (teoria anomiei, teoria subculturilor delincvente, a bandelor de la marginea străzii etc.).

Printre factorii de ordin social ce generează delincvența juvenilă se desprind câteva, care sunt, în general, sesizate, acceptate și analizate de majoritatea sociologilor și a oamenilor de știință, precum: disfuncții ale mediului familial; inadaptarea și neintegrarea socioprofesională; insuficiențe ale grupului de prieteni și ale modului de petrecere a timpului liber.

Cele mai multe explicații pare să le reunească familia ca un context social particular, care poate potența, în anumite condiții, conduita delincventă. În acest sens, delincvența este rezultatul erorilor, carențelor, distorsiunilor și orientărilor socializării în mediul familial. Delincventul este, astfel, victima propriului educator, a acelor părinți care ignoră drepturile minorilor sau tinerilor, aplică un sistem deficitar de sancțiuni (în sensul că o serie de conduite pozitive sunt pedepsite, iar o serie de conduite negative sunt recompensate), accentuând fie latura supraconformistă a educației, fie stilul “laissez faire”, prin libertatea deplină acordată tânărului. Supraconformismul împiedică, astfel, creativitatea, iar libertatea deplină determină o creativitate de tip “anomic”.

Familia este factorul primordial al formării și socializării copilului, reprezentând în viziunea structural-funcționalistă “cureaua de transmisie a normelor culturale din generație în generație” (R. Merton). Ca prim factor educativ, familia oferă copilului aproximativ 90% din cunoștințele uzuale. Familia se preocupă și de dezvoltarea proceselor intelectuale ale copiilor. Ea le dezvoltă spiritul de observație, memoria și gândirea. În familie se formează cele mai importante deprinderi de comportament: respectul, politețea, cinstea, sinceritatea, decența în vorbire și atitudini, ordinea, cumpătarea, grija față de lucrurile încredințate. În realizarea acestor sarcini, modelul parental ajută cel mai mult;

părintele este un exemplu pentru copil. Parinții le spun copiilor ce e bine și ce e rău, ce e drept și ce e nedrept, ce e frumos și ce e urât în comportamente. Aceste noțiuni îl ajută pe tânăr să se orienteze în evaluarea comportamentului său și a celor din jur.

Socializarea este definită ca fiind „procesul prin care individul, în interacțiune cu semenii săi, acumulează deprinderi, cunoștințe, valori, norme, atitudini și comportamente” [3, p.91]. Toate formele de socializare (primară, secundară, continuă, adaptativă sau anticipativă) au rolul de a crește șansele individului de adaptare socială prin dezvoltarea de competențe și abilități de respectare sau chiar de asimilare a regulilor, normelor, valorilor grupului de apartenență sau a celui de referință. Intensitatea socializării este maximă în copilărie sau în perioada de tranziție de la un stadiu de viață la altul, dar ea se realizează pe tot parcursul vieții, astfel încât pot să apară și corelate ale socializării, cum sunt procesele de desocializare și resocializare.

Unii sociologi consideră că resocializarea este un proces de reorientare și remodelare a personalității individului deviant, de reeducare a acestuia în raport cu normele de conduită acceptate social. Ea presupune schimbări fundamentale în conduita individului, implicând abandonarea unui mod de viață și adoptarea altuia, prin dirijarea comportamentului individului deviant spre scopuri prosociale. Prin intermediul controlului social, ca principal factor de organizare a conduitelor individuale și a raporturilor sociale, societatea formează și impune indivizilor motivația asimilării și respectării valorilor și normelor sociale dezirabile, recompensând conduitele conforme cu modelul său etico-juridic și respingând pe cele care se abat de la acest model. Astfel, controlul social pozitiv se fundamentează pe asimilarea și cunoașterea de către indivizi a valorilor, normelor și regulilor de conviețuire socială, ca și pe motivația acestora de a le respecta din convingere în timp ce controlul social negativ se bazează, în special, pe temerile individului că va fi sancționat în cazul nerespectării sau încălcării normelor și regulilor sociale.

Situația economico-socială a familiei poate condiționa apariția unor conflicte și tensiuni între părinți, pe de o parte, și între părinți și copii, pe de altă parte, datorită fie unui spațiu locativ limitat, sau a unei gospodării și administrări defectuoase a bugetului familial, sau a unor condiții igienice de trai necorespunzătoare.

Multe teorii criminologice apreciază că delinvenții provin din clasele joase și vor să explice de ce se întâmplă astfel. Albert Cohen, de exemplu, în urmă cu peste 50 de ani, susținea că minorii din clasele de jos (sărace) reușesc cu greu să ajungă la standardele claselor de mijloc, fiindcă părinții lor tind să nu-i învețe

să amâne satisfacțiile imediate în favoarea celor pe termen lung. În multe cercetări criminologice, delincvenții și non-delinquenții sunt egali în fața SES (statusul socioeconomic). De altfel, despre relația dintre SES și comiterea de delikte există un volum impresionant de literatură care este caracterizată de contradicții, deși multe alte opinii înclină să creadă că între statusul socioeconomic (SES) și comiterea de delikte nu există o corelație [2]. Privarea părinților de un status socioeconomic adecvat este asociată deseori și cu o posibilitate lărgită, oferită copiilor de a comite delikte. Se apreciază că, și după ce copilul crește și se dezvoltă, se mai poate încă observa în comportamentul său, care este unul normal, obișnuit, privarea socioeconomică pe care a avut-o în copilărie. În țările unde economia de piață funcționează, privarea socio-economică constituie un important factor de risc pentru producerea infracțiunilor, în general pentru încălcarea legii, iar copiii din familiile cu un venit scăzut sunt mai expuși la a comite infracțiuni, decât copiii celor cu un prestigiu ocupațional scăzut dar cu posibilități financiare.

În concluzie, carențele mediului familial defavorizează dezvoltarea normală și echilibrată a copiilor. Deși nu determină în exclusivitate consecințe negative asupra dezvoltării sub aspectul maturizării sociale a copiilor, carențele mediului familial prezintă însă un mare risc. Riscul constă în nerealizarea în perspectivă a tinerilor pe plan sociocultural la nivelul capacităților și aspirațiilor. De asemenea, riscul se poate concretiza și în delincvență sau alte forme de devianță, totul având ca punct de plecare imitarea unor defecte și "vicii" de realizare socială și de integrare civică, dar și cazurile de nereușită socioprofesională, de delincvență a părinților. Bineînțeles că există și cazuri care nu confirmă aceste situații, sunt unele în care defecte și vicii ale tinerilor nu-și găsesc explicația în modul de viață al familiei, ci în firea sugestivă aflată sub influența nocivă a mediului extrafamilial. De altfel, în tendințele sale, se pare că familia urmează cadrul general al societății. În urma unor studii s-a constatat că și cadrul larg societal generează și favorizează în mare parte fenomenele de deficit de integrare a individului.

Grupul de prieteni oferă tânărului nu numai cadrul de afirmare, de exprimare liberă, ci și securitate, siguranță. În grup tânărul găsește niveluri de aspirație și tabele de valori apropiate cu ale sale. În devianța comportamentală a tânărului se înregistrează o multicausalitate în planul psihosocial, plecând de la climatul familial neadecvat, de la o situație economică precară și de la anumite carențe în educația timpurie, integrarea în grupuri dubioase, vagabondaj, consumul de alcool, droguri.

Mediul extrafamiliar influențează comportamentul minorilor, deoarece pot dobândi în cercul de prieteni, de la vecini, colegi, gașcă și/sau grup de cartier, prin exemplele negative o „contaminare” cu ușurință a unei conduite deviate, mai ales atunci când familia nu se implică și nu realizează că, lăsând totul în grija celor din jur, minorul va deprinde atitudini antisociale lipsite de coerență și motivație.

Actuala criză economică generează numeroase provocări cu care vor trebui să se confrunte tinerii pe piața muncii. Tranziția de la școală la ocupare în muncă va fi dificilă pentru noua generație care a dobândit o anumită calificare profesională. Aceasta va fi în concurență cu un număr crescut de persoane care se află deja în căutarea unui loc de muncă, pentru un număr de posturi din ce în ce mai redus, cel puțin pe termen scurt [4, 182].

Potrivit factorilor explicativi și determinanți ai delincvenței în rândul tinerilor, se conturează necesitatea elaborării unei concepții noi în legătură cu formarea tinerei generații în concordanță cu cerințele obiective ale etapei actuale. Pentru proiectarea unei strategii unitare asupra acestei categorii de tineri delincvenți este importantă implicarea tuturor instituțiilor și organismelor care pot contribui la soluționarea problematicii grave cu care se confruntă societatea în prezent în acest domeniu.

Dacă la nivel macrosocial (politic, economic, administrativ) rezultatele studiilor și cercetărilor pot constitui o sursă de informare pentru decidenți, la nivel microsociale (familie, școală și grup de apartenență) și individual (factori psihologici) se pot elabora programe, planuri și propuneri concrete de intervenție în vederea eficientizării activității tuturor celor implicați direct sau indirect în studierea, abordarea și controlul fenomenului delincvenței juvenile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Durkheim E. Reguliile metodei sociologice. București: Editura Științifică, 1974.
2. Rădulescu S., Banciu D. Sociologia crimei și criminalității. București: Editura Șansa, 1996.
3. Rotariu T., Iluț P. Sociologie. Cluj-Napoca: Editura Mesagerul, 1996.
4. Otovescu A. ș.a. Criza mondială. București: Editura Pro Universitaria, 2011.

GLOBALIZARE POLITICĂ ȘI IMPACT CULTURAL

**Arina ANTOCI, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova**

***Summary.** Globalization has several definitions, as many are aspects which illustrates the paradigm, a key issue would be the dynamics of globalization, a characteristic element of modern societies, but often does not correlate with the freedom of developing and maintaining specific values of each society in part. The dynamics of this individual and centralized, yet comes as a threat to national sense of belonging to communities and states' sovereignty and concentrates power in transnational economic organizations.*

Conceptul de globalizare a apărut încă din Antichitate și mult timp îl include ca înțeles și pe cel de civilizație, referindu-se la totalitatea valorilor morale și materiale ce caracterizau societatea omenească. În prezent există o delimitare între cele două noțiuni, în sensul că civilizația reprezintă sfera tuturor urmelor materiale ale unei societăți, pe când cultura mai implică și valori spirituale, credințe, idei. De altfel, valorile culturale determină într-o oarecare măsură modul de organizare socioeconomică, participarea politică și guvernarea, principiile de relaționare politică. “Globalizarea este cel mai întins proces de transformare social-istorică din istoria omenirii, cea mai mare provocare a secolului al XXI-lea, antrenând într-o direcție comună întreaga societate umană și întregul spațiu corespunzător planetei noastre” [6, p.51].

Termenul de globalizare este de origine saxonă (*globalization*) și este sinonim cu franțuzescul *mondialisation*. Sunt mai multe definiții date globalizării, dar niciuna nu-i pe deplin satisfăcătoare, deoarece, afirmă Tiberiu Brăileanu, “este greu să definești un fenomen confuz încă și atât de complex, fiecare autor evidențiind o anumită latură sau dimensiune a sa” [5, pp. 130-131]. O definiție preponderent economică dată globalizării de către George Soros, ar fi următoarea: “globalizarea reprezintă mișcarea liberă a capitalului, însoțită de dominația crescândă a piețelor financiare globale și a corporațiilor multinaționale asupra economiilor naționale” [2, p. 15]. În literatura de specialitate putem identifica și distincția trinomului globalizare (definită ca proces), globalism (definit ca ideologie) și globalitate, acest termen se referă la societatea mondială, multidimensională, policentristă, politică și contingentă. Se mai vorbește despre o “globalizare” ce include ambițiile și dorința națiunilor, corporațiilor, organizațiilor

de a se impune în diverse arii geografice, și despre *glocalizare* - aceasta întrepătrunde globalul și localul. Acești termeni au fost propuși de sociologul George Ritzer în cartea sa *Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței* [3, p.36].

Dacă ținem cont de complexitatea și dinamica procesului actual de evoluție a societății, este complicat să dăm o definiție clară conceptului de globalizare. Globalizarea a devenit un termen foarte des utilizat de mass-media și de populație, însă populația are mari rezerve asupra acestui concept, ce ar putea permite răspândirea culturii vest-europene și mai ales a celei americane, a unor noi forme ale capitalismului contemporan. De fapt, prin globalizare s-ar putea înțelege un proces de integrare a fluxurilor materiale, financiare, monetare și informaționale într-o piață unică. Realizarea acestei pieți presupune eliminarea obstacolelor din calea fluxurilor de populație, a transferului tehnologic, toate acestea admit o reducere a importanței statelor, dar presupune și creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite în garantarea păcii și stabilității mondiale.

Conceptul de globalizare are un caracter extrem de complex, astfel, putem vorbi de globalizare politică, economică, financiară, dar și de globalizare culturală, etnică, religioasă sau mediatică. Conceptul de globalizare s-a impus abia în anii '90 ai sec. XX, ca o consecință a schimbărilor politice și social-economice care au afectat Europa în anii 1989 - 1990. Dar termenul în sine a fost utilizat ca atare încă din deceniul al șaselea al secolului trecut, cu sensul care i se dă astăzi, de interdependență planetară. În *Oxford Dictionary of New Words* termenul *global* este trecut ca un cuvânt recent, care se referă la schimbările globale de mediu. Acesta definește conștiința globală, ca fiind "receptivitatea față de alte culturi decât cea a subiectului și înțelegerea acestora, adesea ca o parte componentă a opiniei asupra problemelor socio-economice și ecologice mondiale".

Conceptul de civilizație a apărut relativ recent, fiind consacrat în literatură abia către mijlocul sec. al XVIII-lea (1756) în lucrarea lui F. Mirabeau *Traite de la population*, sensul său opunându-se celui de "barbarie", "primitivism". Noțiunea de cultură indică "toate aspectele specifice, proprii vieții, spiritului". Civilizația desemnează tehnologia, mecanica, componenta materială a societății, în timp ce cultura include valorile morale, idealurile, calitățile intelectuale și artistice. Pentru A. Tonnies (1922) și A. Weber (1935) civilizația reprezenta "ansamblul de cunoștințe practice și tehnice, ansamblul de mijloace utilizate pentru a acționa asupra naturii, în timp ce cultura implica principiile normative, idealurile, valorile, spiritualul" [1, p.36].

O relație de subordonare dintre cultură și civilizație este caracteristică gândirii filosofice germane, aceasta explică prioritatea acordată culturii în același

timp cu o devalorizare a civilizației. Aceeași rezistență s-a manifestat și în Olanda, unde termenul de *civilizație* se asocia cu substantivele: rafinat, înnobilit, civilizat. În Italia s-a înregistrat aceeași rezistență: limba italiană va folosi cu ușurință vechiul cuvânt *civilita*, care va împiedica pătrunderea noului cuvânt. În fond, putem afirma că, apărut în Franța, conceptul de civilizație a găsit teren fertil și s-a impus în Anglia și SUA, apoi a fost preluat și s-a extins în mai multe state occidentale. O rezistență puternică a întâmpinat termenul la pătrunderea acestuia în Rusia, Polonia, Italia, Olanda, Germania. Mai ales că antropologii anglosaxoni, începând cu E. B. Tylor (*Primitive Culture*, 1874) au încercat să găsească un cuvânt diferit pentru a explica termenul de civilizație la societățile primitive pe care le studiau. Ei utilizau termenul de *cultură* pentru a indica culturile primitive, în opoziție cu civilizațiile societăților evolute și dezvoltate.

În secolul al XIX-lea, termenul *civilizație* este utilizat la plural, deja se modifică sensul său. Prin civilizație se înțelege un ansamblu de caracteristici pe care le prezintă viața colectivă a unui grup sau a unei epoci. În acest mod, o civilizație desemnează în același timp un spațiu, o arie culturală. E. Wallerstein definește civilizația ca pe o ”înlănțuire specială de viziuni asupra lumii, obiceiuri, structuri și cultură (materială și spirituală, deopotrivă) ale cărei forme reprezintă într-un fel întregul istoric și care coexistă (chiar dacă nu totdeauna simultan) împreună cu alte varietăți ale acestui fenomen”. Civilizația este în același timp produsul unui ”proces original, în special de creativitate culturală, care este opera unui anumit popor” (Dawson), dar și un ”mediu moral care înconjoară un anumit număr de națiuni, fiecare cultură națională fiind doar o formă specifică a întregului” (Durkheim, Mauss). Utilizarea cuvântului *civilizație* la plural este egal cu dispariția unui anumit concept - cel al unei civilizații asociate cu progresul, ceea ce este caracteristic doar unor popoare mai privilegiate, sau unor societăți sau grupuri de oameni de elită.

Arnold Toynbee susținea că ”civilizațiile cuprind fără a fi cuprinse în altele”, o civilizație fiind o ”totalitate”. Fiecare civilizație este diferită, civilizația occidentală este civilizația nord-americană, dar și civilizația Europei Centrale și de Vest, iar principalul element ce le unește este factorul tehnologic. În opoziție este estul Europei, care, la rândul său, e dominat de comunism și se caracterizează printr-o mare eterogenitate culturală și etnică.

Samuel Huntington, profesor la Universitatea Harvard, susține că în viitor principalele diferențe dintre indivizi, grupuri sau state nu vor mai fi de ordin ideologic, economic sau politic, dar de ordin cultural. Astfel, lumea va lua o tentă geoculturală, axată pe opt mari civilizații: occidentală (având 4 compo-

nente majore: Europa, America de Nord, America Latină și Australia - Noua Zeelandă); africană (inclusiv Etiopiană); islamică; hindusă; slav-ortodoxă; sinică (Chineză); japoneză și budhistă (cu două componente: civilizația budistă Therevada în Indonezia și Sri Lanka și civilizația budhistă Mahayana - varianta Lamaistă în Tibet, Mongolia și Bhutan). Principalul factor unificator al marilor civilizații (chineză, islamică, hindusă, japoneză) este religia. De fapt, civilizațiile pot separa popoare din aceeași rasă sau pot uni popoare de diferite rase. Marile religii, precum creștinismul și islamismul, cele care au creat civilizații, includ societăți de o mare varietate a raselor.

Henri Kissinger afirmă că sistemul politic internațional al sec. XXI va avea șase mari puteri la bază: SUA, Europa, China, Japonia, Rusia și India, toate acestea aparținând a cinci civilizații diferite, la acestea se mai adaugă și statele islamice, a căror putere politică și militară este în continuă creștere. Una dintre principalele cauze ale intensificării procesului de globalizare a fost internaționalizarea comerțului și a investițiilor. În această epocă a globalizării informaționale foarte rapid se realizează acordurile de cooperare și tranzacțiile financiare de pe un continent pe altul. Drept urmare a schimburilor internaționale, la nivel local tot mai des pătrund idei străine comunității respective, care ușor sunt asimilate și ulterior devin obișnuite. "Revoluția informatică" se manifestă inițial prin generalizarea rețelelor de televiziune și radio, apoi prin cea a internetului, dar și prin individualizarea unor noi nuclee de polarizare și redistribuire a fluxurilor globalizante, care sunt reprezentate de economiile în expansiune din Asia de Sud-Est sau din America Latină, acestea au creat premisele ireversibilității conexiunilor și a interdependențelor dintre toate statele lumii și apariția unui fenomen-cheie al postmodernității: cultura globală. Aceste tendințe ale oamenilor de a se îmbrăca la fel, de a mânca la fel, de a asculta aceeași muzică, de a avea aceleași obiceiuri și faptul de a crede în aceleași norme morale și valori, ulterior totalitatea produselor culturii globale de consum ar putea fi definite ca produse care transcend spațiile culturale [4, p.42].

Dezvoltarea nu este doar un proces economic, ci și unul cultural. Caracterul global al determinismului social este exprimat de o corelație dintre dezvoltare și cultură. Tradițiile culturale ale fiecărui popor și trecutul său specific, valorile sale cu cât sunt mai înrădăcinate, cu atât și conștiința apartenenței la acestea este mai puternică, ceea ce favorizează accentuarea unor porniri antiglobalizante, ce ulterior pot conduce până la fundamentalism și chiar terorism. În scrierile lui Samuel Huntington vedem afirmarea că asistăm la o renaștere a interesului pentru identitățile culturale și civilizaționale, dar acest fapt poa-

te conduce foarte ușor la o reconfigurare geopolitică a lumii. Din perspectiva civilizațiilor de astăzi, globalizarea poate fi privită diferit, Huntington susține că acest concept este un produs tipic occidental, care a fost elaborat pentru a servi drept instrument ideologic al Occidentului în confruntările sale cu culturile non-occidentale. De fapt, Occidentul și-a înaintat propriul său tip de cultură ca fiind universal, iar non-occidentalii văd ca fiind occidental tot ceea ce Occidentul vede ca fiind universal, tot Occidentul realizează o diferență între occidentalizare și modernizare. Acum câteva decenii aceste două tendințe se confundau, societățile slab dezvoltate doreau să ajungă asemănătoare celor occidentale, preluând modelul cultural, inclusiv valorile, dar în ultimul timp devine tot mai clară decuplarea modernizării de occidentalizare. Chiar dacă civilizațiile non-occidentale tind spre modernizare, ele resping occidentalizarea. Toate acestea conduc la un proces de indigenizare a societăților periferice pe măsură ce modernizarea lor avansează, iar intensificarea acestui proces are drept consecințe terorismul și fundamentalismul [1, pp.36 -38].

Globalizarea culturii europene este un proces care s-a petrecut în timpuri istorice și a avut drept promotori persoane fizice, iar uneori impunerea unui anumit mod de viață. Una dintre principalele componente ale civilizației occidentale este cea tehnologică, unde tehnologia alături de ideologia liberal - democratică sunt elementele sale unificatoare. Civilizația occidentală fiind o civilizație urbană, unde orașele constituie indicatorul esențial al progresului tehnologic. Încă din cele mai vechi timpuri era vizibilă dezvoltarea tehnologiilor în cadrul civilizației occidentale. Occidentul s-a remarcat prin superioritatea ideilor, valorilor și a religiei sale, dar el anume prin tehnologie a cucerit lumea. În timp ce avea loc extinderea europeană, unele civilizații, precum cele andine și mezoamericane au fost eliminate, civilizațiile islamică, indiană și africană au fost subordonate, iar cea chineză a fost supusă unei puternice influențe culturale occidentale, doar civilizațiile japoneză, etiopiană și rusă au fost subordonate unor autorități imperiale extrem de centralizate, totuși au fost capabile să reziste și să mențină o independență relativă. Dacă vorbim despre consecințele asupra sistemului economic mondial, atunci globalizarea include câteva aspecte, precum: creșterea capitalului și a mobilității lui, creșterea corporațiilor și multiplicarea lor, apariția unei noi diviziuni internaționale a muncii în servicii și industrie, administrație în centrele mondiale, ulterior extinderea piețelor și a investițiilor străine, apariția unor afaceri transnaționale și extinderea transnațională a piețelor de consum. Cele mai accentuate consecințe ale acestui proces sunt: transnaționalizarea tehnologiei, centralizarea structurii financiare, creșterea importanței unor oligopoli, apariția unor organizații supranaționale ce au diminuat rolul statelor, al-

tele ar mai fi: globalizarea solidarității sindicale, aceasta rezultă din globalizarea inegalităților sociale. Provocarea cu care se confruntă toate societățile, în această epocă a globalizării, integrării și tehnologiei este de a crea sisteme de guvernare eficiente, care ar promova și susține dezvoltarea umană.

Dezvoltarea economică include o analiză a relației de localizare, între producătorii de servicii și de bunuri industriale, care s-ar putea deteriora. În acest caz, globalizarea apare ca o necesitate, atât timp cât întreprinderile industriale și activitățile agricole au nevoie de firme specializate pentru servicii ce le-ar asigura continuarea producției. Prezența unei pieți de desfacere asigură prosperitatea producătorilor și continuarea activității. În prezent sunt dezvoltate transporturile și telecomunicațiile și nu contează distanța dintre locurile de producție și sediile centrale ale acestora, astfel pot fi ușor evitate rupturile ce apar în lanțurile de producție, iar asocierea firmelor producătoare de bunuri cu firmele furnizoare de servicii înalt specializate constituie un element de viabilitate a celor producătoare. Pe lângă procesul de producere mai este promovată și susținută cercetarea în domeniu, automatizarea proceselor de producție, de fapt sediile marilor firme se concentrează în cele mai principale locuri la nivel planetar, de unde ele supraveghează toată piața mondială și ușor anticipează eventualele evoluții pe perioade lungi, medii sau scurte.

În cadrul progresului înregistrat datorită noilor tehnologii pot fi evidențiate și unele efecte contradictorii, precum: pe de o parte detașează macropoli de dezvoltare mondială, pe de altă parte includ nedreptăți spațiale și fenomene de marginalizare. În astfel de situații pot fi ușor remarcate anumite strategii ale marilor firme, cele care preferă reînțoarcerea investițiilor foarte rapid, așa ele favorizează unele teritorii și chiar pot comite inegalități în procesul de dezvoltare. Aici pot fi evidențiate decalajele salariale dintre cei care lucrează în sectoare financiare și cei din alte sectoare de servicii.

Două curente importante asupra economiei mondiale se evidențiază în prezent: unul anunță o perioadă de prosperitate, în celălalt - capitalismul evoluează nu la maxima capacitate din punctul de vedere al randamentului economic, dar admisibil din punct de vedere social, pentru un control al relațiilor dintre oameni. Aceasta ar fi opinia celor care apreciază că societatea capitalistă a câștigat în domeniul producției, dar a pierdut în ceea ce privește dreptatea socială.

P. Worsley [7] afirmă că “până în zilele noastre societatea umană nu a existat”, însemnând că doar astăzi putem vorbi de forme ale asocierii care se răspândesc în întreaga lume. Într-un fel, posibilitatea unei singure societăți umane mondiale a existat dintotdeauna, din timpul lui *homo sapiens*, însă ocazia nu a apărut decât acum. Lumea a devenit în aspectele importante un singur sistem social ca rezultat al legăturilor de interdependență care afectează acum fiecare

individ. Sistemul global nu este doar un mediu în interiorul căruia se dezvoltă și evoluează societățile particulare. Legăturile sociale, economice și politice ce traversează granițele dintre state condiționează în mod decisiv soarta celor care trăiesc în fiecare din ele. Termenul general folosit pentru a caracteriza această interdependență crescândă a societății umane este acela de globalizare. Nu există un singur raspuns valid pentru toate situațiile în problema relațiilor sau a interdependenței proceselor de individualizare și globalizare. Un pas în direcția unei autonomii foarte mari implică o anumită restrângere a cercului de relații (un exemplu este destrămarea Imperiului Austro-Ungar în 1918, care a condus la o independență și autonomie mare a națiunilor individuale, însă în același timp a fost și o restrângere a cadrului spațial al asocierii și mobilității spațiale, iar procesul de astăzi al integrării europene cere o anumită limitare a autonomiei statelor). Ne putem întreba care va fi rezultatul procesului de globalizare și dacă este posibil ca în viitor lumea să devină un sistem politic unic, condus de un guvern mondial. Globalizarea se numără printre cele mai importante schimbări sociale cu care se confruntă lumea de azi. Multe dintre problemele fundamentale din prezent, cum ar fi cele ecologice sau evitarea unei confruntări militare la scară mondială, sunt de importanță mondială. În ciuda creșterii accentuate a interdependenței economice și culturale, sistemul mondial este caracterizat prin inegalități și divizat într-un "mozaic" de state, ale căror preocupări pot fi comune însă și divergente. Nu există o dovadă clară a unui consens politic, în viitorul apropiat, care va depăși interesele conflictuale ale statelor. Un guvern mondial poate apărea în cele din urmă, însă aceasta va fi rezultatul unui proces destul de îndelungat. În multe sensuri lumea devine mai unită, iar unele surse de conflicte între națiuni tind să dispară. Totuși, diferențele mari între societățile puternic dezvoltate și cele sărace se pot constitui cu ușurință în sursele unor conflicte internaționale. Astfel, încă nu există nici o "agenție" mondială care să poată controla eficient aceste tensiuni sau să realizeze o redistribuire a prosperității și păcii în lume.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Braudel F. Gramatica civilizațiilor. Volumul I. București: Editura Meridiane, 1994. 349 p.
2. Soros G. Despre globalizare. Iași: Editura Polirom, 2002. 176 p.
3. Ritzer G. Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței, București: Editura Humanitas, 2010. 306 p.
4. Huntington S. P. Ciocnirea civilizațiilor. București: Editura Litera, 2012. 527 p.
5. Brăileanu T. Globalizarea: Numele nimicului. Iași: Editura Institutului European, 2003. 352 p.
6. Stănescu V. Globalizarea: spre o nouă treaptă de civilizație. Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2009. 496 p.
7. http://www.referateok.ro/referate/2120_1265279928.pdf

LEGITIMAREA DIALOGULUI REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND MIGRAȚIA - PREMISĂ A CONSTITUIRII UNEI NOI CLASE SOCIALE

Mariana ROȘCA, *doctorand,*
Academia de Științe a Moldovei

Summary. The content of this article discusses how the official Moldovan dialogue on migration evolved. The two forms of the Moldovan dialogue identified: from one side the dialogue with international bodies that creates legal instruments and from the other side, the dialogue with diaspora, which has an advisory and information character; explain the importance of a comprehensive approach towards the migration in Moldova. We believe, that the active involvement of the state institutions in solving the migrants 'problems, in supporting them and in trying to identify new mechanisms for migrants' return, can trigger the appearance of a new social class.

Drintre multe alte caracteristici, procese ce domină societatea contemporană, migrația este fenomenul ce a marcat profund Republica Moldova. Conștientizarea amplitudinii fenomenului migrației, precum și a dominantelor și a impactului social trimit la necesitatea revizuirii formelor în care se legitimează și materializează dialogul cultural asupra migrației, care poate determina apariția unei noi clase sociale. Una dintre formele de bază a dialogului privind migrația este cel oficial/instituțional, care are ca obiectiv principal protejarea nu numai a persoanelor aflate în afara granițelor societății, activând în mod legal, și ajutorarea moldovenilor care muncesc ilegal - pentru a-i asista în procesul de legalizare [1], dar și implicarea cetățenilor Republicii Moldova stabiliți în societățile de adopție în viața social politică și economică a societății de origine, revenirea acestora.

Considerăm că dialogul oficial/instituțional este caracterizat de doi vectori: unul fiind menținerea unui dialog permanent de cooperare cu structurile internaționale specializate în domeniul migrației (cum ar fi: OIM - Organizația Internațională a Migrației, Organizația Internațională a Muncii, Înaltului Comisariat pentru Refugiați etc.), altul este orientat spre eficientizarea dialogului dintre Republica Moldova și emigranți, care a constituit temei pentru ca în februarie 2005 să fie constituit Consiliul coordonator al persoanelor originare din Republica Moldova domiciliate peste hotare, care a activat până în 2014 drept organ de consiliere a Guvernului. Scopul acestui consiliu a fost de a promova, menține, dezvolta și exprima identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă a moldovenilor domiciliați peste hotare.

În acest context, considerăm marcantă afirmația lui F. Fukuyama (1995), care menționa: “O societate civilă înfloritoare depinde de obiceiurile, tradițiile și etica unui popor – atribute ce nu se pot forma decât indirect, prin acțiune politică lucidă și trebuie cultivate printr-o conștiință crescută a culturii și respect față de aceasta. Această semnificație superioară a culturii trece dincolo de granițele națiunilor pentru a se extinde în câmpul economiei globale și al ordinii internaționale” [2]. F. Fukuyama susține supremația originilor și păstrarea acestora. Această afirmație a autorului devine și mai elocventă în contextul migrației, atunci când identitatea societății de origine este sub presiune și riscă să se uite.

Pentru a face față asimilării prin care migrații din Republica Moldova trec în societățile de adopție, începând cu 2004 au început a fi înregistrate primele asociații. Creșterea numărului acestor instituții a influențat și politicile din societatea de origine. Astfel, migrația începe a fi analizată în contextul politicii sociale, subordonării politicii migraționiste priorităților naționale și conexiunea cu perspectivele de dezvoltare a societății. Dialogul instituțional este caracterizat de reexaminarea sarcinilor/obiectivelor de bază ale practicii de reglementare a migrației, dar și de discuții privind impactul negativ al migrației asupra societății de origine. Astfel se cristalizează o nouă tratare, ce pune în valoare necesitatea abordării temei migrației prin relaționare cu potențialul sociocultural și bunăstarea cetățenilor.

Necesitatea implementării propriei politici migratorii vine în contextul inițiativelor Uniunii Europene privind migrația. Printre aceste inițiative se numără: aprobarea unei abordări globale față de migrație în regiunile de est și sud-est vecine ale Uniunii Europene; dezvoltarea unui parteneriat privind mobilitatea și migrația circulară; Misiunea Uniunii Europene privind cooperarea la frontiera (EUBAM); „Sinergia Mării Negre”; noul domeniu de cooperare cu societățile terțe în domeniul azilului și migrației, crearea centrului unic de vize al Uniunii Europene; acordul privind simplificarea regimului de vize și de readmisie. În acest context, tema migrației este recunoscută la nivel politic ca potențial nu numai economic, dar și social și cultural. De aceea, Republica Moldova prin dialogul său instituționalizat se orientează spre dezvoltarea unei colaborări mai strânse cu diaspora moldovenească, în calitate de comunități discursive.

În această direcție este orientat Congresul diasporei moldovenești, organizat bienal de Guvernul Republicii Moldova pentru a identifica căile de impulsare a direcțiilor prioritare de colaborare dintre Republica Moldova - diasporă, diasporă - diasporă, diasporă - Republica Moldova. Dar și de a influența procesul de consolidare a diasporei moldovenești întru promovarea intereselor naționale și imaginii pozitive a Republicii Moldova; de a mobiliza asociațiile diasporei, autoritățile publice centrale, organizațiile internaționale și societatea

civilă din Republica Moldova, coordonând acțiunile comune menite să contribuie la dezvoltarea durabilă a țării [3]. Prioritar devine intensificarea dialogului de colaborare dintre diasporă și conducerea Republicii Moldova. Pentru aceasta s-a propus includerea reprezentanților diasporei de calificare înaltă în funcții de demnitate publică și funcționari publici, a fost solicitată elaborarea și implementarea unor proiecte de promovare a imaginii pozitive a Republicii Moldova în lume, precum și menționate aspecte ce țin de necesitatea perfecționării cadrului legislativ privind sistemul electoral în vederea asigurării dreptului la vot pentru cetățenii aflați în afara hotarelor Republicii Moldova [4].

În dialogul dintre Republica Moldova și migranți sunt implicate o serie de instituții de stat, unele încercând gestionarea migrației, pe când altele să implice migranții în viața social-politică și culturală, sau să integreze migranții reveniți acasă. Dintre aceștia fac parte: *Biroul Migrație și Azil (BMA)* - instituție responsabilă de elaborarea și implementarea politicii de stat în domeniul migrației și azilului. Suplimentar, în baza Hotărârii Guvernului Nr. 634 din 24 august 2012, Biroul a fost desemnat drept instituția responsabilă pentru elaborarea ulterioară a Raportului analitic al Profilului Migrațional Extins (PME) [5]. Un nou actor în dialogul public privind migrația este Biroul pentru Relații cu Diaspora (BRD), creat în 2012. Misiunea Biroului este asigurarea unui cadru de politici coerente și comprehensive pentru mobilizarea diasporei moldovenești. Diaspora include cetățenii Republicii Moldova stabiliți temporar sau permanent peste hotarele țării, persoanele originare din Republica Moldova și descendenții acestora, precum și comunitățile formate de aceștia. Scopul acestui dialog este participarea activă a tuturor cetățenilor la dezvoltarea culturală, socială și economică a societății de origine. Și în acest scop BRD se ocupă de elaborarea și coordonarea de politici publice pentru și cu participarea diasporei. Obiectivele strategice ale BRD pot fi divizate în două direcții: pe de o parte, asigură dialogul de coordonare a politicilor și programelor pentru diasporă la nivel de Guvern și ministere, iar pe de altă parte, dezvoltă un dialog continuu cu diaspora moldovenească. Cu toate acestea, este importantă susținerea în continuare a activității în domeniu, de coordonare și de susținere a BRD în organizarea diferitor activități cu comunitățile de moldoveni și organizațiile din diasporă de peste hotarele Republicii Moldova; Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, care exercită un dialog de negociere și de informare. Această instituție a continuat să mențină un dialog în direcția negocierii și încheierii acordurilor bilaterale pentru reglementarea fluxurilor muncitorilor migrați și protejarea acestora, prevenirea violenței în familie și a traficului de ființe umane. Printre atribuțiile unității se mai enumeră: oferirea de asistență informațională cetățenilor Republicii Moldova despre politicile derulate privind emigrarea legală a

forței de muncă; monitorizarea activității privind implementarea acordurilor bilaterale dintre Republica Moldova și alte state; analizează și monitorizează activitățile agențiilor private de ocupare a forței de muncă; Ministerul Economiei, responsabil în continuare pentru crearea unui climat investițional favorabil în Republica Moldova pentru a atrage investițiile interne și străine, inclusiv remitențele migranților. Astfel, au fost implementate de către Guvern programe pilot de atragere a remitențelor în economie, gen PARE 1+1, program care „tinde să faciliteze accesul migranților la finanțe, ajutând în același timp la canalizarea remitențelor prin intermediul canalelor oficiale, introducerea celor mai bune practici în statele gazdă ale migraților, crearea unei pârgii pentru introducerea inovațiilor și know-how-ului, creând în același timp locuri de muncă și soluționând alte probleme sociale” [6]. Biroul Național de Statistică (BNS) este autoritatea administrativă centrală care gestionează și coordonează activitatea în domeniul statisticii din țară, inclusiv și în cel al migrației. Comisia pentru coordonarea unor activități ce țin de procesul migrației este un organ consultativ permanent sub egida Guvernului, creată pentru coordonarea activităților autorităților publice cu privire la managementul și monitorizarea proceselor migraționale, pentru supravegherea activităților în domeniul migrației și pentru asigurarea dialogului de cooperare dintre instituțiile de stat, ONG-uri și agențiile/organizațiile internaționale active în domeniul gestionării migrației.

Astfel, urmând liniile directorii ale Programului de activitate al Guvernului „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” în domeniul relațiilor cu diaspora, în cadrul ministerelor și altor autorități administrative centrale au fost desemnați responsabili pentru promovarea și realizarea politicii statului în domeniul diasporii, la nivel de vice-miniștri, precum și responsabili pentru exercitarea atribuțiilor de coordonare, aplicare și implementare a subiectelor ce țin de diasporă la nivel tehnic, conform Dispoziției Guvernului Nr. 58 din 07 iunie 2013 [7]. Prin această directivă s-a urmărit consolidarea eforturilor instituționale în vederea realizării politicii de stat în domeniul relațiilor cu diaspora, asigurarea interacțiunii eficiente între instituțiile guvernamentale și cooperării lor cu diaspora, asigurarea unei mai bune integrări pe orizontală (*mainstreaming*) a responsabilităților în domeniul elaborării politicilor pentru diasporă, implementării abordării transversale și integrate de către Guvern (*the-whole-of-Government approach*) în domeniul elaborării politicilor pentru diasporă, potrivit căreia fiecare instituție va fi responsabilă, în limita propriului mandat, și de subiectele ce țin de diasporă (acoperind toți originarii și cetățenii Republicii Moldova atât în țară, cât și de peste hotare). Persoanele desemnate își exercită atribuțiile în domeniul cooperării cu diaspora în coordonare cu Biroul pentru Relații cu Diaspora.

În scopul formulării viziunii și obiectivelor strategice ale Guvernului pe termen lung cu privire la domeniul diasporei - migrației - dezvoltării a fost creat Grupul de lucru pentru elaborarea proiectului Strategiei și a Planului de acțiuni, conform Dispoziției Guvernului Nr. 64 din 04.07.2014 [8]. Ținând cont de conjunctura politică care a generat obstacole de consultare complexă a opiniei comunităților diasporei în perioada pre-electorală 2014 și post-electorală 2015, definitivarea proiectului Strategiei naționale „Diaspora-2025” și a Planului de Acțiuni a fost încheiată la finele anului 2015. Astfel, pe data de 24 februarie 2016, prin Hotărârea Guvernului Nr. 200 din 26.02.2016 [9] a fost aprobată Strategia națională „Diaspora-2025”, precum și Planul de Acțiuni pentru perioada 2016-2018. Principalele obiective ale Strategiei naționale „Diaspora-2025” sunt implicarea cât mai activă a cetățenilor Republicii Moldova plecați peste hotare în dezvoltarea țării, consolidarea comunităților de moldoveni aflate în alte state. Acțiunile prevăzute în Planul de Acțiuni pentru realizarea Strategiei au menirea de a extinde rețelele asociațiilor de moldoveni, de a contribui la creșterea cooperării dintre Guvern, autoritățile publice centrale și locale, societatea civilă din țară și diasporă [10].

Aprobarea Strategiei naționale „Diaspora-2025” este prevăzută în Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, iar Programul de activitate al Guvernului pentru anii 2016-2018 conține un compartiment separat, dedicat diasporei. Astfel, au fost elaborate și puse în aplicare strategii și politici de stat în diverse domenii conexe migrației: mobilitatea la frontieră, reintegrarea migraților reîntorși, investirea remitențelor în dezvoltare, dezvoltarea ÎMM [11], combaterea migrației iregulare și TFU.

Principalul obiectiv al cadrului de colaborare UE–Moldova, așa precum este stabilit în Acordul de Asociere, este promovarea asocierii politice și a integrării economice dintre părți, în baza valorilor comune și a legăturilor strânse, inclusiv prin creșterea participării Republicii Moldova în politicile, programele și agențiile UE. Unul din angajamentele asumate de părți se referă la aprofundarea dialogului și cooperării în domeniul mobilității, migrației, azilului și managementului de frontieră. Toate acestea trebuie să fie în conformitate cu cadrul de politici migraționale ale UE, care vizează colaborarea în domeniul migrației legale și asigurării implementării eficiente a acordului de readmisie.

Astfel, subiectul migrației deține un rol important în dialogul Republicii Moldova cu UE și este reflectat în Acordul de Asociere în următoarele articole:

- Articolul 14 prevede „cooperarea în domeniul migrației, azilului și a managementului de frontieră” cu accent pe „managementul comun al fluxurilor migratorii”; „cauzele principale și consecințele migrației” și facilitarea „migrației circulare pentru beneficiul dezvoltării”;

- Articolul 32 prevede „colaborare bazată pe schimbul de informații și cele mai bune practici” în domeniul „managementului eficient al migrației în scop de muncă, care vizează fortificarea impactului pozitiv al acesteia asupra dezvoltării” [12].

Pentru susținerea implementării acestor prevederi, UE vine și cu o serie de instrumente financiare. Unul din acestea este Parteneriatul de Mobilitate Republica Moldova–Uniunea Europeană. Prin intermediul acestui instrument sunt finanțate programe și proiecte ce țin de mobilitate și migrație. Mecanismul de monitorizare și coordonare a implementării Parteneriatului de Mobilitate (PM) Republica Moldova–Uniunea Europeană este compus din mai multe instrumente, inclusiv reuniuni la nivel înalt, Platforma Locală de Cooperare și Platforma Locală de Cooperare în format extins.

Ulterior, s-a decis ca cele două Platforme de Cooperare să fie organizate concomitent, reunind reprezentanți din partea autorităților moldovenești, statelor membre ale UE, Comisiei Europene, Serviciului european pentru asistență externă, organizațiilor internaționale, societății civile și mediului academic. Scopul unor astfel de reuniuni este de a aprecia nivelul implementării obiectivelor stipulate în cadrul Declarației Comune privind Parteneriatul de Mobilitate; a prezenta activitățile implementate, curente sau cele planificate în cadrul Parteneriatului de Mobilitate; a evalua mecanismul actual de implementare, cooperare și monitorizare în cadrul Parteneriatului de Mobilitate pentru consolidarea și îmbunătățirea acestuia; a stabili perspectivele și oportunitățile pentru cooperarea pe viitor între parteneri; a identifica prioritățile pentru cooperarea în cadrul altor platforme bi- și multilaterale din domeniul migrației și mobilității la nivel regional și global; și de a prezenta primele rezultate ale procesului de evaluare a Parteneriatului de Mobilitate.

În concluzie, coordonarea și asigurarea coerenței politicilor și strategiilor ce țin de fenomenul migrației se realizează în cadrul unui aranjament instituțional impresionant. În pofida aranjamentului instituțional solid deja existent, Republica Moldova necesită îmbunătățirea în continuare a calității dialogului ce vizează migrația, în special a mecanismului de coordonare interinstituțional (care ar putea să fie edificat eventual prin intermediul unei asistențe bine organizate și ajustate), pentru a elabora un cadru instituțional și politici mai eficiente de gestionare a migrației. La fel, considerăm necesară îmbunătățirea în continuare a mecanismului de coordonare și dialog inter-instituțional pentru o gestionare mai eficientă a fenomenului migrației. În acest sens, este de apreciat crearea unei baze legislative și normativ-juridică ce reglementează susținerea diasporei moldovenești care include acte în vigoare.

Analizând etapele parcurse de Republica Moldova în procesul de migrație, se cristalizează ideea că dialogul instituțional oficial asupra migrației în ulti-

mii ani este caracterizat de o intensificare, aflându-se în evoluție constantă. În consecință, considerăm necesar de a face distincție între două forme de manifestare a dialogului oficial/instituțional: 1) dialogul cu organismele internaționale, care încearcă prin mecanisme juridice să apere, să protejeze cetățenii săi, ajustându-și legislația la standarde internaționale. În acest dialog distingem și discuțiile duse cu donatorii, care în rezultat finanțează dezvoltarea de strategii, planuri de acțiuni și programe pentru susținerea migrantilor; și, 2) dialogul cu diaspora, care are caracter consultativ, de informare asupra necesităților și problemelor cu care se confruntă cetățenii Republicii Moldova stabiliți în societatea de adopție, precum și de a le oferi asistență în soluționarea problemelor cu care se confruntă, sau de a-i motiva să revină în societatea de origine.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Doras V. Bazele politicii de stat în domeniul migrației forței de muncă. // Populația Moldovei și migrația forței de muncă: caracteristici și forme contemporane. / CAPTES. Chișinău, 2000, pag. 57-65. Într-un alt articol același autor, sef pe atunci al Direcției planificare politica pe lângă aparatul Președintelui Republicii Moldova, menționa: „Statul și-a pus problema organizării plăsării în câmpul muncii a cetățenilor Moldovei peste hotare. Cu acest scop a fost creat Departamentul Migrației, care duce tratative în acest scop cu diferite țări. Statul va minimaliza riscurile pentru cetățeni. Aceștia vor avea posibilitatea de a câștiga bani, având o anumită garanție socială și confort. Respectiv, din banii câștigați peste hotare cetățenii Moldovei vor fi obligați să plătească impozite în bugetul de stat.” (Vezi Doras V. Politica de stat în domeniul migrației. // Măsuri de rezolvare a problemelor migrației ilegale în corespundere cu principiile dreptului internațional. Conferință internațională, Chișinău, 12-13 aprilie 2002).
2. Fukuyama F. Încredere. Virtuțile sociale și crearea prosperității. Prahova. Filipeștii de Târg: Editura Antet. 1995.
3. <http://www.bri.gov.md/index.php?pag=comunicate&opa=view&id=145&start=50&l=> (accesat 12.02.2017).
4. <http://ipn.md/ro/societate/57731> (accesat 12.02.2017).
5. Hotărârea Guvernului Nr. 634 din 24 august 2012 cu privire la aprobarea Listei indicatorilor și a Șablonului Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=344691&lang=1> (accesat 12.02.2017).
6. www.odimm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=36&Itemid=184&lang=en (accesat 12.02.2017).
7. Dispoziția Guvernului Nr. 58 din 07 iunie 2013. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=348273> (accesat 10.02.2017).
8. Dispoziția Guvernului Nr. 64 din 4 iulie 2014. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353762> (accesat 13.02.2017).
9. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363576>, (accesat 05.05.2016).
10. http://brd.gov.md/sites/default/files/sn_diaspora_2025_web.pdf (accesat 12.02.2017).
11. Guvernul a elaborat Strategia de susținere a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012–2020 și Planul de Acțiuni de realizare a acesteia pentru anii 2012–2014 „în contextul trecerii de la modelul de dezvoltare economică bazat pe consum la o nouă paradigmă, orientată spre export, investiții și inovații”
12. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>, (accesat 02.06.2016).

REPERE ALE RAȚIONALIZĂRII NOILOR REALITĂȚI SOCIALE (D.DRĂGHICESCU)

Valentin MĂRGINEANU,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. The article analyses the opinion of the Romanian thinker Dumitru Drăghicescu, through a synchronic and diachronic approach. We believe that the basic dimensions of social reality through which the RM passes, at the moment and not only this country, can be identified in the works of other predecessors, whom with an unique wisdom and with a critical thinking, through the social context of concrete historical events, developed some systems of thinking that may be considered up to date and relevant, because were able to overcome the spirit of time. For any society, the rationality of social reality was important in explaining the phenomena and processes that occur. The same task was assumed by the Romanian thinker D. Drăghicescu, who through a balanced approach between the border areas, had managed to develop an organized and logical system in reference to the social complexity and its different dimensions.

Dimensiunile de bază ale realităților sociale prin care trece Republica Moldova pot fi identificate și în gândirea predecesorilor. Cu o înțelepciune aparte și cu un spirit critic dezvoltat, trecut prin prisma contextului social istoric concret, înaintașii noștri au elaborat sisteme de gândire care pot fi considerate de actualitate și relevante, prin faptul că au reușit să depășească spiritul timpului. Pentru orice societate, dintotdeauna a contat raționalizarea specificului realităților sociale, explicitarea fenomenelor și proceselor care se produc. Aceeași sarcină și-a asumat-o și gânditorul român D. Drăghicescu, care printr-o abordare aflată în permanență la granița dintre domenii, a reușit să elaboreze un sistem organizat, logic asupra complexității sociale și a dimensiunilor distincte ale acesteia.

„Puțini au fost juriștii români care s-au ridicat la înălțimi filosofice, cum de altfel puțini au fost filosofi care, în elaborările lor teoretice, au avut în vedere ceea ce s-a putut numi fenomenul juridic. Fără a distinge între unii și alții, între cei care au pornit de la drept spre a ajunge la filosofie și cei care au făcut drumul invers (uneori nici nu s-ar putea face distincția), socotesc printre acești puțini gânditori pe Dumitru Drăghicescu” [1, p.403].

Născut la 4 mai 1875 în comuna Zăvoieni, județul Vâlcea, după absolvirea școlii primare din satul natal și a liceului Carol din Craiova, se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din București, urmând în paralel și cursurile de

filosofie. Își ia licența în anul 1901 la Facultatea de Litere și Filosofie cu tema *Influența lui Kant asupra lui Auguste Comte*. Își continuă studiile la Paris, fiind primul român care și-a obținut doctoratul la Sorbona în sociologie. Tema tezei de doctorat - *Du rôle de l'individu dans le déterminisme sociale* sub îndrumarea sociologului Emile Durkheim.

Atât datorită lucrărilor scrise, cât și formării profesionale, Dumitru Drăghicescu a fost, în primul rând, un sociolog, care a creat un sistem autentic. D. Drăghicescu nu aderă la nici o școală sociologică și nici nu promovează eclecticismul, ci se manifestă liber, neinhibat și neconformist. Opera sa a fost elaborată într-un mod cu totul personal și original.

Din lucrările lui D. Drăghicescu pot fi identificate patru direcții de cercetare: 1) orientarea spre studierea componentei politice a realității; 2) perspectiva ontologică asupra realității sociale; 3) gnoseologia sociologică; 4) umanismul sau finalitatea umană a sistemului sociologic. Toate aceste probleme abordate de către D. Drăghicescu sunt caracterizate de un raționalism profund, trecute printr-un proces profund de integrare interioară, printr-o mișcare convergență de contopire procesuală, unde părțile se organizează unitar, iar raporturile specifice acestor părți se dispun organic într-o ierarhie de laturi interne de supraordonare și subordonare [2, p.65-76].

Abandonând principalele abordări extrem de controversate în epocă D. Drăghicescu explică realitatea socială prin stări fluide și relații procesuale dinamice. Într-o manieră foarte delicată, gânditorul evită abordarea problemelor de interes în spiritul timpului, trecând cu vederea peste categorii sociale dominante perioadei în care a activat (individ-societate, necesitate-libertate, masă-personalitate, structură socială-progres social). Pentru acesta este important ca să le transforme în relații naturale de reciprocitate existențialistă. Anume această abordare a făcut ca opera sa să fie apreciată ca sistem sociologic original.

D. Drăghicescu se distanțează categoric atât de școala sociologică franceză condusă de Emile Durkheim, pentru care „socialul se explică prin social”, dar și de abordarea psihologică a realității sociale, în frunte cu G. Tarde, care privea societatea ca pe o grupare de oameni care se imită. Pentru D. Drăghicescu societatea este un act obiectiv de depășire continuă a naturii, în care se întâlnește obiectivul cu subiectivul, inconștientul și conștientul, spontanul și calculul rațional. Această nouă dimensiune a realității, după D. Drăghicescu, constă în aceea că ea este o a doua natură, gândită, rațională [3, p.39], opusă primei naturi, cea organică, a instinctului animal, fiind o răsturnare a ordinii naturale exterioare.

Fiind dependentă de natură, societatea este o realitate naturală, dar, în același timp, este într-o opoziție și într-o poziție superioară față de natură și are caracter obiectiv în raport cu natura. Gânditorul consideră că omul s-a desprins de natura animală, devenind o ființă creatoare și rațională. În pofida

originii naturale a ființei umane, D. Drăghicescu nu extinde legile biologice asupra realității sociale și nici nu diminuează specificul legilor sociale în favoarea celor biologice. El afirmă că ființa umană este un tot întreg, format din două laturi – o latură comună cu celelalte ființe vii, naturală, organică, biologică, originală și o latură specifică realității umane, superioară, care domină și o subordonează pe cea dintâi. Principala distincție dintre ființa umană și alte ființe vii constă în aceea că omul își crează singur mediul în care trăiește, îl transformă, îl adaptează la necesitățile sale concomitent cu propria sa transformare morală și intelectuală, în timp ce celelalte ființe vii sunt forțate să se adapteze ele însăși mediului, iar această adaptare se realizează doar sub aspect fizic [3, p.17].

Un important aspect al operei lui D. Drăghicescu este acela prin care autorul se apropie de dimensiunea juridică a existenței sociale umane, plasând fenomenul juridic, legile juridice în vârful piramidei sociale și prin stabilirea identității legilor sociale și a celor juridice. Dacă majoritatea sociologilor timpului afirmă că dreptul pozitiv este obiectul de studiu al sociologiei și încercau să descopere legile care stau la baza activității juridice, atunci D. Drăghicescu considera „legile juridice pozitive adevăratele legi ale societăților, căci în afară de ele nu există legi naturale, care să guverneze societățile” [4, p.6], „științele sunt codurile naturii cum codurile noastre sunt științele societății noastre” [5, p.243]. Mai mult decât atât, Dumitru Drăghicescu este indignat de faptul că „nimănui până acum nu i-a venit în minte să privească legile juridice pozitive ca fiind adevăratele legi sociologice” [4, p.8]. Mai mult ca atât, D. Drăghicescu anticipează criticii săi, spunând că două obiecții ar putea fi aduse concepției sale: a) legile sunt instituite de oameni; b) legile sunt efemere. Și pentru a evita speculațiile și dezbaterile de prisos, acesta încearcă să răspundă la aceste obiecții, fără însă să le combată, considerându-le ca inofensive și irelevante.

Pentru a clarifica cea dintâi obiecție, D. Drăghicescu pornește de la ideea că toate legile sunt imanente, ele „rezultă din raporturile lucrurilor pe care le guvernează”. Considerând legile sociale emise de oameni, implicit trebuie să le recunoaștem imanența. „Tocmai pentru că legile naturii sunt naturale, imanente, nedepinzând nici de om, nici de alte ființe antropomorfe superioare, tocmai de aceea legile sociale omenești trebuie să fie decretate de oameni”, adică să fie legi juridice. Este evident „că orice lege sociologică nu poate fi decât o lege decretată de factorii societății: oamenii” [4, p.11-12]. Nu trebuie de căutat legi naturale în societate, căci în caz contrar pierdem orice distincție dintre natură și civilizație [4, p.9-10]. Deosebirea principală dintre legile naturii și legile juridice (care sunt și sociale) „e că unele sunt imuabile, definitive, și altele tranzitorii, provizorii, schimbătoare”, deoarece „la fel cum ordinea e esențialul naturii, și progresul e esențialul omului și societății” [5, p.243].

Referitor la cea de a doua obiecție, D. Drăghicescu menționează că și legile naturii sunt efemere. Diferă doar gradul de efemeritate, dar aceasta nu este esențial. Diferența dintre natură și societate se datorează doar relativei diferențe dintre legile naturii și legile juridice ale societății. „Pe cât este de firesc ca legile naturale să fie relativ permanente, în tot cazul stabile, pe atât este de monstruos să pretinzi legi fixe, legi naturale, legi științifice în societate, unde este în natura profundă a fiecărui fenomen întâmplat de a nu mai reveni”. Deci, concluzionează autorul, „singurile legi sociologice posibile nu pot fi decât niște legi care să poarte exact caracterele prescripțiilor juridice” [4, p.12-14]. Totodată, D. Drăghicescu menționează că legile juridice au permanență: “Totalitatea legilor pozitive ce guvernează o societate, într-un moment dat, reprezintă uniformitatea, fixitatea și regularitatea fenomenelor sociale din acel moment, oglindirea regularității și uniformității din societăți” [4, p.15]. Îndeplinind aceste condiții, constată D. Drăghicescu, legile juridice devin legi științifice care guvernează societatea. Totalitatea legilor pozitive dintr-o societate formează așa numita statică socială, deoarece sunt relativ stabile și formează „scheletul fix al vieții sociale”. Sociologia nu ar putea exista fără acea uniformitate, pe care în societate o dau doar legile juridice [4, p.15-16]. Așadar, stabilitatea și efemeritatea sunt caracteristice atât naturii, cât și societății umane.

În această ordine de idei, reiterăm concepția care acordată legislației importanță, dreptului pozitiv, fie că e vorba despre trecut, fie că e vorba despre viitor. Nu mai puțin semnificativă este și analiza relației dintre sociologie și drept, care în opinia autorului român este asemănător raportul dintre o știință abstractă și materialul ei de cercetare: aspectul juridic al vieții sociale este un adevărat sociometru, în stare să indice variațiile evoluției sociale [4, p. 4-5], evoluție care rezultă din evoluția regulilor juridice de la represiv la restitativ, de la forma statuală la cea contractuală.

Diferența de vârstă dintre natură și societate, determină diferența dintre legile naturii, care sunt caracterizate de un grad mai mare de stabilitate și legile juridice, care sunt mai efemere. În timp ce natura și-a stabilit deja legile, societatea este într-o stare haotică, de căutare, de creație, unde nu există regularitate, ci doar o tendință spre echilibru, întrerupt de o mulțime de cataclisme istorice. D. Drăghicescu consideră că ceea ce este revoluționar, inovativ pe terenul sociologiei este determinat de „inovațiile sociale care se oglindesc în revoluții juridice”. Stabilitatea temporală a legislației creează impresia stabilității sociale, însă, în cazul în care este insuficientă, se distruge [4, p.14-15]. Totuși, Drăghicescu, este optimist, afirmând că mai devreme sau mai târziu se va ajunge la o stabilitate similară celei existente în natură, la determinismul social, determinism, care prevede pe de o parte „legi rezonabile decretate de oameni chibzuiți”, iar pe de

altă parte „oameni chibzuiți pentru a se supune voluntar acestor legi” [3, p.98]. Organizarea socială bazată pe această stare de echilibru poate fi realizată prin două mijloace: unul este dreptul care are ca sarcină crearea legilor rezonabile, iar altul este sistemul educațional care formează oameni, ce vor respecta legea. În consecință, în atare condiții sociale, legile juridice vor deveni adevărate legi sociologice științifice asemănătoare legilor fizice. Aceasta înseamnă „deschidere de la faptele obiective către cele subiective, care constituie fundamentul și esența” [3, p.99] societății, care reprezintă finalitatea procesului de evoluție. În felul acesta, în opinia lui D.Drăghicescu legile juridice devin identice legilor naturii, dreptul rațional ar deveni un drept real și va realiza integral idealul moral de justiție, iar morala va beneficia de sancțiunea dreptului [5, p.232-235, 237].

Ajungând la idealul moral de justiție, D. Drăghicescu nu poate să treacă cu vederea raportul dreptului cu morala și religia, pe care îl vede în formula: religie → morală → drept, formulă în care Dumnezeu este „modelul, idealul regulilor de drept” [5, p. 230], dar mai mult ca atât, este conștiința colectivă a omenirii, divinizată [5, p.238]. Morala, în schimb, are aceeași esență ca și dreptul, ambele promovând ideea de justiție [5, p.237], egalitatea și solidaritatea. Mai mult decât atât, ideea de justiție în drept provine din morală. Recunoscând existența anumitor distincții între drept și morală, se indică că acestea sunt determinate de sursa primară a acestora: una fiind fapt exterior, iar celălalt fapt al conștiinței. Legea este un act de voință, care se referă la o categorie, la o generalitate și la situații schimbătoare, din care motive legea generală este contingentă. În schimb principiile morale sunt universale, eterne, se pot aplica în toate momentele istorice și formează „codul etern”, „codul model”, „legislația limită” [5, p.231-232].

În opinia gânditorului, dreptul se află în dependență de etică, noțiunile morale servind drept criteriu în analiza faptelor. Scopul dreptului este binele comun, la care, însă, se poate ajunge numai pe baza ideii de justiție, care tinde spre „o egală libertate a tuturor” și „nu justiția ca egalitate mecanică, ci egalitatea între egali, care e proporționalitatea cu serviciul și nevoia”. La rândul său dreptul marchează etica transformând-o, fiind o expunere logică a moralei, o transformare a elementelor calitative și iraționale a moralei în elemente cantitative și raționale a dreptului [5, p.234-236]. Astfel, între drept și morală sunt mai multe dependențe reciproce, decât diferențe. „Dreptul nu se poate realiza fără morală, tot astfel cum etica se concretizează în forme juridice” [4, p.232]. Dreptul are caracter de constrângere, dar nu are caracter de universalitate și este doar expresia exterioară a moralei, care prin sancțiunile juridice se realizează efectiv [5, p.24]. Dacă morala s-ar putea aplica direct, dreptul n-ar mai avea nici o rațiune de a fi.

Atât dreptul, cât și morala au aceeași finalitate. Dreptul tinde spre universalitatea moralei, iar morala spre obligativitatea dreptului [4, p.6]. Dreptul apare

ca un minim de morală. Acest minim se majorează treptat, dreptul apropiindu-se de morală până la identificare [5, p.231]. Dar D. Drăghicescu nu trece cu vederea și gradul de independență a dreptului de morală. Astfel, referindu-se la fraudă, el o consideră ca o ripostă a realității la tendința dreptului de a se confunda cu morala sau a moralei de a se transforma în drept [5, p.232].

Prin opiniile pe care le promovează D. Drăghicescu despre legile juridice pozitive putem cu ușurință să-l atribuim curentului pozitivist. Însă autorul nu se oprește aici, apelând la psihologie, la subiectivitatea acesteia, apropiere sociologia de psihologie (numind-o fie psihologie socială, fie sociologie psihologică). Consideră că psihologia trebuie să influențeze legile juridice pentru a le da un caracter rațional cauzal, caracter specific legilor științifice [4, p.17]. Împreună, sociologia și psihologia (fie sub formula psiho-socială, fie socio-psihologică) “constituie fundamentul rațional al legilor juridice” [4, p.22]. Mai mult decât atât, „la limită știința psihologiei sociale nu poate decât să se identifice cu știința dreptului, printr-un proces de infinită apropiere între ele” [4, p.30].

Astfel, conchidem că dreptul, în concepția lui D. Drăghicescu, trebuie să fie în primul rând, rațional, pentru că ca știința dreptului, să se poată numi știință, trebuie să formeze un tot armonios din diferite categorii și principii simple, legate între ele în mod logic și din care să se poată deduce, cu destulă ușurință, toate regulile juridice. O lege juridică din știința dreptului, prin ea însăși, nu este decât o simplă formulă empirică și numai în cazul în care i se descoperă fundamentul rațional devine o lege specială, științifică [4, p.18-19].

După D. Drăghicescu sociologii (apreciați ca reprezentanți ai sociologiei obiective) fac speculații asupra legilor juridice în loc să cerceteze legitimitatea acestora. Legile juridice ar trebui să fie niște ipoteze, care trebuie testate, verificate și, după caz, respinse sau admise. Sociologul trebuie să compare textul legii cu realitatea psihică pentru a vedea dacă acesta corespunde necesităților umane și raporturilor existente între oameni, dacă legile sunt justificate și au rațiunea lor. Dacă răspunsul ar fi negativ legiuitorul (tot sociolog și el) ar trebui să modifice textul legii în raport cu realitatea psihică pentru a raționaliza, căci numai în prezența acestei condiții „regulile juridice pot să se apropie de legile științifice propriu zise”, iar sociologul are obligația să descopere “adevăratele legi științifice care trebuie să guverneze societatea” [6, p.77-78]. În general, pentru D. Drăghicescu „știința socială este menită să raționalizeze legile juridice, transformând dreptul într-o adevărată știință, rămânând ca dreptul, la rândul său, să procure sociologiei un fundament de fapte reale, pozitive, care-i lipsesc adeseori” [4, p.3]. Bineînțeles, pentru un jurist, o asemenea sociologie este drept, iar un asemenea drept – sociologie. Aici trebuie de menționat că D. Drăghicescu leagă de sociologie nu numai dreptul, ci și celelalte științe ale

societății (economia politică, politica, pedagogia etc.), considerând sociologia o știință de sinteză [6, p.79].

Încercând să intre în esența dreptului și conținutul legilor, D. Drăghicescu afirmă că: „Un fenomen juridic nu este altceva decât determinarea raporturilor sociale sau economice ale membrilor societății” [4, p.7]. Din punct de vedere economic, este ideal ca legile juridice să reglementeze „distribuția economică a bunurilor” pentru armonizarea raportului dintre apetiturile, necesitățile existente în societate și energiile producătoare, resursele productive ale aceleiași societăți [4, p.27].

Este interesant de menționat că, după D. Drăghicescu, prin analiza științifică a fenomenului juridic se ajunge la același rezultat la care ajunge filosofia dreptului. Mai mult decât atât, jurisprudența poate influența progresul nu numai a filosofiei dreptului, ci și a filosofiei morale, deoarece poate preciza o serie de noțiuni (forță majoră, abuzul în drept, buna și reaua credință etc. era) [5, p.231]. Deci, D. Drăghicescu face distincție nu numai între dreptul real și dreptul ideal, ci și între filosofia morală și cea dictată de realitatea existentă.

Încheind prezentarea sumară a concepțiilor lui D. Drăghicescu, precizăm că este ușor de apreciat din perspectiva de astăzi, generalizările, tentativele de fundamentare rațională și de împăcare a valorilor umane, precum este extrem de simplu de a critica și a respinge ideile neconforme cu realitatea, dar, în același timp, trebuie să recunoaștem valoroasa contribuție a acestuia la valorificarea contextului social, în care a trăit și activat. În același timp, observăm o subtilă încercare de substituie a activității juriștilor cu cea a sociologilor, precum și a faptului că sistemul conceptual promovat de D. Drăghicescu nici pe departe nu răspunde necesităților activității juridice practice. Dar nu poate fi, contestat faptul că D. Drăghicescu a analizat problemele de pe poziții originale, distincte timpului său, iar opera lui se caracterizează prin profunzime și originalitate, iar datorită lui D. Drăghicescu orizonturile dreptului și științei juridice s-au lărgit.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Berceanu B. Aspecte juridice din opera lui Dumitru Drăghicescu. În: Studii de drept românesc, an 6(39), nr. 4 octombrie-decembrie. București, 1994.
2. Constantinescu V. Precizări preliminare la studiul sistemului sociologic al lui Dumitru Drăghicescu. În: Viitorul social, 1972, nr. 1.
3. Drăghicescu D. Le probleme du determinisme social. Paris, 1903.
4. Drăghicescu D. Raporturile dintre drept și sociologie. București, 1904.
5. Drăghicescu D. Droit, morale et religion. În: Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie juridique, 1932, nr. 1-2.
6. Drăghicescu D. La realite de l'esprit jessai de sociologie subjective. Paris, 1928.

INEGALITĂȚI ÎN REFLECTAREA FORȚELOR POLITICE ÎN PRODUSUL RADIOFONIC

Mariana MARCU, *lector universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. After more than twenty years of media liberalization, the establishing a balance in reflecting the political realities in the Republic of Moldova, but also those from abroad, remains a desideratum. The separation of society into two camps: pro East and pro West is fed by radio products also, but to a smaller degree, considering the television's effects on this subject, more significantly in this sense are radio stations engagements in promoting certain political parties.

This engagement is determined by sympathies and relations of various radio patrons with different political actors.

Pluralism of ideas and unbiased presentation of information and opinions represent a fundamental condition for the existence and functioning of a state democracy. The diversity of radio stations and the opinions presentation by radio message contents contribute to critical and analytical citizen's thinking. In a democracy, the consumer of media products himself decides what information he needs. Therefore radio stations must show a fair and balanced behavior in relation to all political forces, whether they are in the government or in opposition. This fact would meet the information needs of listeners and would help on devoting the public, on its orientation to certain democratic values.

Sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea au fost marcate de evenimente socio-politice ce au determinat apariția mai multor posturi de radio și implicit a unui produs radiofonic nou. În condițiile unei democrații începătoare, s-au deschis noi oportunități pentru radiodifuzori care au venit pe piața media cu un spectru larg de problematici abordate, cu diverse emisiuni în grilă și cu alte tipuri de produse radiofonice puse în circuit.

Deși din octombrie 1995, cadrul legislativ al Republica Moldova se completează cu Legea Audiovizualului, menită să legifereze statutul și să reglementeze activitatea mai multor posturi de radio, care urmau să asigure piața informațională cu produse radiofonice diverse și de calitate, Consiliul Coordonator al Audiovizualului inițiază abia în aprilie 1997 legiferarea presei electronice. Fapt ce a făcut ca „pe durata lipsei unui cadru juridic adecvat, dar și la începuturile aplicării Legii Audiovizualului, dezvoltarea radiofoniei nestatale în Republica Moldova să fie caracterizată drept confuză și supusă controlului birocratic și pirateresc” [1].

De-a lungul anilor, cadrul juridic imperfect, lipsa resurselor financiare și a experienței în domeniul managementului radiofonic a cauzat dispariția de pe piața media a mai multor posturi de radio sau a unor programe (emisiuni) autohtone, inclusiv cu tematică politică. În acest sens, retransmiterea posturilor străine s-a dovedit a fi mai la îndemâna patronilor de media decât întreținerea unei echipe redacționale. În rezultat, odată cu pătrunderea pe piața media a unor posturi din străinătate, posturile autohtone au fost nevoite să-și modifice sau să-și modeleze politica editorială și formatul, reducând volumul produselor radiofonic din domeniul politic în favoarea celor de divertisment. Totodată, în vederea obținerii unor anumite beneficii, unele posturi de radio s-au „alineat” diferitor mișcări și partide politice, fapt care a făcut ca mediatizarea realității politice să se facă de pe pozițiile și prin prisma intereselor aliaților politici.

Astfel, și în prezent, după mai bine de douăzeci de ani de liberalizare a pieței media, stabilirea unui echilibru în reflectarea realităților politice din Republica Moldova, dar și a celor din străinătate rămâne a fi un deziderat. Separarea societății în două tabere: pro Est și pro Vest este alimentată și de produsele radiofonice, dar într-o măsură mai mică, dacă ne raportăm la efectele televiziunii pe acest subiect, mult mai accentuată fiind angajarea posturilor de radio în promovarea anumitor partide politice. Această angajare este determinată de simpatiile și de relațiile patronilor posturilor de radio cu diferiți actori politici.

Așa cum prevede Legea privind transparența proprietăților mass-media, care a intrat în vigoare la 2 noiembrie 2015, mai mulți difuzori au declarat Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA) cine sunt beneficiarii și proprietarii lor, fapt ce ar fi trebuit să facă claritate în problema cine stă în spatele unor sau altor postului. Realitatea însă e alta, or, nici după adoptarea acestei legi nu au devenit cunoscute numele tuturor proprietarilor de instituții media sau numele adevăraților patroni ai acestora. În funcție de produsele radiofonice puse în circuit, putem doar să intuim proprietarii, stabilind conexiuni între unele posturi de radio și anumite persoane sau partide politice.

Promovarea prin intermediul produselor radiofonice a unui partid politic în detrimentul altora ia amploare în perioada campaniei electorale. Acest fapt a fost certificat de rezultatele monitorizării posturilor de radio din Republica Moldova, realizată de către Asociația Presei Independente, Asociația Presei Electronice, Centrul pentru Jurnalism Independent și Coaliția 2009, Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte în perioada 1 octombrie – 30 noiembrie 2014, care au scos în evidență abordarea preferențială și practicile de susținere a unui partid politic în defavoarea celorlalte. Printre obiectivele proiectului era monitorizarea și informarea opiniei publice privind comportamentul editorial al posturilor de radio: *Radio Moldova*, *Radio Noroc*, *Radio Plai*, *Ruskoie Radio*

și *Vocea Basarabiei*. Pentru a prezenta o informație amplă despre felul în care aceste posturi au reflectat campania electorală au fost analizate toate buletinele de știri, emisiunile de dezbateri și publicitatea din prime-time, difuzate zilnic, în intervalul: de la 6.00 până la 13.00 și de la 17.00 până la 20.00.

Studiul prezintă un material valoros datorită instrumentarului aplicat în procesul de monitorizare, or, analiza de conținut a posturilor de radio a fost făcută în baza unor indicatori care permit cuantificarea și calificarea știrilor/emisiunilor cu caracter electoral, a prezenței protagoniștilor de diferite categorii, a respectării normelor profesionale de către jurnaliști. Totuși, considerăm că metodologia pe care au aplicat-o autorii studiului respectiv nu este perfectă, întrucât ea pune pe picior de egal un șir de posturi de radio foarte eterogene ca statut și ca potențial, posturi care nu au nimic în comun, decât tipul de canal de distribuire a informației. Or, categoric nu există puncte de referință pentru a compara postul public de radio, care are un caracter generalist și acoperire națională, cu posturile de radio, care, de regulă, sunt specializate în divertisment și au o acoperire mediatică mai redusă.

Potrivit raportului final, posturile de radio monitorizate au reflectat diferit campania electorală: unii radiodifuzori au alocat spațiu acestui subiect atât în buletinele de știri, cât și în dezbaterile radiofonice. Totodată, ele au difuzat spoturi de educație electorală și publicitate electorală. Alți radiodifuzori însă s-au limitat doar la difuzarea spoturilor de educație electorală și a publicității electorale.

Deși au reflectat aceeași realitate politică, volumul și timpul materialelor realizate de posturile monitorizate variază foarte mult. Astfel, potrivit raportului, *Radio Moldova* a difuzat cele mai multe știri - 537, iar *Radio Noroc* cele mai puține - 127. „Posturile cu acoperire națională *Radio Noroc* și *Radio Plai* au reflectat sumar campania în știri și au organizat un număr mic de dezbateri electorale, eșuând să prezinte electoratului suficientă informație despre platformele electorale ale candidaților în alegeri” [2].

Inegalități în reflectarea forțelor politice s-au comis și din cauză că majoritatea posturilor de radio au apelat la un spectru de surse foarte redus, în temei ele utilizau ca surse de informare fie funcționari de stat, fie politicienii din partidele care, conform sondajelor de opinie, aveau cea mai mare șansă să obțină victorie și să accedă în parlament. Excepție au făcut posturile *Vocea Basarabiei* și *Radio Moldova* care, conform rezultatelor monitorizării, au asigurat o diversitate mai mare a surselor.

Raportul a scos în evidență faptul că *Radio Moldova*, *Radio Noroc* și *Russkoi Radio* nu au favorizat sau defavorizat clar vreun concurent electoral, în același timp „postul de radio *Plai* a favorizat PDM prin numărul mare de mențiuni în știri (82 sau 66% din numărul total de mențiuni) preponderent în context

neutru și pozitiv; *Vocea Basarabiei* a favorizat PLDM prin numărul mare de intervenții directe și mențiuni ale reprezentanților acestui concurent electoral (232 sau 40% din numărul total), dintre care 117 au fost în context pozitiv” [2].

Radio Moldova și *Vocea Basarabiei* au asigurat accesul unui număr mult mai mare de concurenți electorali atât în știri, cât și în emisiunile de dezbateri, în timp ce *Ruskoie Radio*, *Radio Noroc* și *Radio Plai* au oferit cuvânt unui număr limitat de concurenți electorali. Acest lucru se datorează faptului că primele două sunt posturi de radio generaliste, informativ-muzicale (cu un raport de 60 la 40, în favoarea cuvântului rostit), iar ultimele trei sunt posturi specializate în divertisment.

Deși criteriul prezenței concurenților electorali în cadrul emisiunilor radiofonice este unul de bază în majoritatea monitorizărilor, considerăm că el nu este suficient de relevant, întrucât problema absenței anumitor forțe politice din emisia unui post de radio nu depinde strict de politica editorială a acestuia, ci și de refuzul concurentului de a participa la emisiune sau de neprezentarea acestuia. Un exemplu în acest sens este boicotarea de către reprezentanții forțelor de stânga a emisiunilor postului de radio *Vocea Basarabiei*, care este calificat de către reprezentanții partidelor pro-ruse ca fiind de orientare pro-română.

Anul 2015, an în care s-au desfășurat alegeri generale locale, a oferit alte exemple de reflectare inegală a forțelor politice din Republica Moldova. În această ordine de idei s-a remarcat faptul că postul de radio *Național FM* a favorizat Partidul Liberal Democrat din Moldova, pe care l-a prezentat preponderent în context pozitiv. Cele mai evidente elemente de inegalitate s-au remarcat în cadrul emisiunilor de dezbateri, în care atitudinea jurnaliștilor față de exponenții PLDM era favorizantă. Legătura dintre acest post de radio și liderul PLDM a devenit mai evidentă după arestarea lui Vlad Filat, or, în scurt timp acesta și-a încetat activitatea.

Un alt post de radio angajat prin politica sa editorială să promoveze imaginea Partidului Liberal Democrat din Moldova este *Vocea Basarabiei*. Dispariția lui Vlad Filat de pe arena politică a adus schimbări și în conținutul programelor acestui post. Odată cu lansarea proiectului politic PAS al Maiei Sandu în luna mai 2016 s-a observat o predilecție pentru ideile promovate de către reprezentanții partidului atât în emisiunea matinală de dezbateri, cât și în talk-show-ul de seară.

În condițiile actuale de menținere în spațiul informațional, postul de radio *Jurnal FM* s-a remarcat în ultima perioadă prin favorizarea partidului Platforma Demnitate și Adevăr în buletinele de știri, iar programele de divertisment ale acestui post de radio conțin comentarii ale unor știri politice realizate într-un stil degajat în care sunt ridiculizați anumiți lideri politici.

Alegerile prezidențiale din 2016 au scos în evidență lipsa de interes a ONG-urilor ce și-au propus monitorizarea reflectării campaniei prezidențiale în mass-media, deși la Consiliul Coordonator al Audiovizualului au fost depuse de către posturile de radio 58 de declarații privind politica editorială pentru campania electorală la alegerile prezidențiale din 30 octombrie 2016.

Observațiile făcute în perioada electorală, dar și în campania electorală au demonstrat că nu toate posturile de radio au ținut cont de principiile de reflectare a campaniei, deși au depus semnătura pentru imparțialitate, echidistanță, echilibru și responsabilitate în raport cu toți concurenții electorali în activitatea pe care o desfășoară. Ca rezultat al acțiunilor intenționate sau neintenționate de neglijare a normelor juridice și deontologice din partea jurnaliștilor are de pierdut întreaga societate.

Potrivit cercetătoarei G. Stepanov „înțelegerea diferită a normei juridice de asigurare a pluralismului de opinii sau a echilibrului politico-social în paginile ziarelor generaliste sau în programele de știri și actualități, a condus, în dese rânduri, la dezinformarea audienței și la manipularea opiniei publice” [3, p.43], fapt remarcat și în campania electorală din 2016. Anumiți radiodifuzori au operat cu zvonuri și informații neverificate, fapt ce a denigrat imaginea unor concurenți electorali. Totuși, cea mai frecventă abatere de la condițiile de reflectare a realității politice este omisiunea, care alături de diversiune și confuzie sunt abordate în literatura de specialitate ca „forme imorale” [4, p.46]. Neglijarea exponenților anumitor partide politice face posibilă dominarea emisiei de către alte forțe politice. Or, publicul actual este un public conștient că poate fi dezinformat și manipulat.

În concluzie putem afirma că pluralismul politic și prezentarea echidistantă a informațiilor și opiniilor de către mass-media constituie o condiție fundamentală pentru existența și funcționarea unei democrații. Diversitatea posturilor de radio și cea a opiniilor prezentate în conținuturile mesajelor radiofonice contribuie la formarea spiritului critic și analitic al cetățeanului. Într-un stat democratic consumatorul de produse media decide de ce fel de informație are nevoie. Tocmai de aceea posturile de radio trebuie să dea dovadă de un comportament corect și echilibrat în raport cu toate forțele politice, fie că se află la guvernare sau în opoziție. Acest fapt ar răspunde necesităților informaționale ale ascultătorilor și ar contribui la fidelizarea publicului, la orientarea lui către anumite valori democratice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <http://ijc.md/bulmm/2000iun/05.shtml> (accesat 10.02.2017).
2. http://www.api.md/upload/files/Raport_FINAL_1_octombrie_-_30_noiembrie_2014.pdf (accesat 16.02.2017).
3. Stepanov G. Comunicarea politică – produs mediatic. În: Jurnalismul politic între corectitudine și partizanat. / Coord. Andrei Dumbrăveanu. Chișinău: CEP USM, 2011. 202 p.
4. Rusu-Pășărin G. Comunicarea radiofonică. Provocările prezentului. București: Tritonic, 2012. 200 p.

MODALITĂȚI DE DEPĂȘIRE A INEGALITĂȚILOR PROFESIONALE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Zinaida GRIBINCEA, *lector,*
Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. This article presents an analysis of professional inequalities, specific fact of contemporary society, which can be identified dimension of higher education, both at the stage of academic training in institutions of higher education and in the integration of graduates into work. There are a variety of factors such as economic and social situation, the educational policies of the state, globalization and internationalization of education, industrialization etc. determining the manifestation of professional inequalities in relation to the educational offer and the process of entering the labor market.

Idealul egalității sociale a marcat omenirea pe parcursul secolelor, egalitatea și echitatea fiind cele două fațete ale justiției sociale, fenomene ce asigură armonizarea structurilor și a relațiilor sociale ori a funcționalității societății în integritatea ei. În societatea contemporană învățământul reprezintă una dintre cele mai extinse sfere ale activității umane, de orientarea și eficiența căruia depinde dezvoltarea domeniilor practice dar și evoluția umanității, în general. Egalitatea socială, în acest context, se referă la asigurarea accesului echitabil, de pe poziții egale, a indivizilor sociali la servicii educaționale de înaltă calitate, în conformitate cu standardele educaționale în vigoare și cerințele pieței muncii. Instruirea academică în scopul obținerii unei calificări într-un anumit domeniu, reprezintă o valoare în sine și, în același timp, un mijloc de realizare a unor scopuri personale care, raportate fiind la planul social, contribuie la dezvoltarea capitalului uman de înaltă calificare. Conform articolului 5 a Codului Educației al Republicii Moldova, misiunea educației „constă în satisfacerea cerințelor educaționale ale individului și ale societății”, iar unele dintre principiile de bază fiind cel al „echității, în baza căruia accesul la învățare se realizează fără discriminare” [1].

Reversul egalității este inegalitatea socială care este definită ca “distribuție diferențiată a averii, prestigiului și puterii între grupuri sociale” [6], atributul social din expresia respectivă referindu-se la faptul că acest fenomen vizează grupuri sociale și nu indivizi izolați, și este, de asemenea, produsul sau rezultatul experienței colective. Inegalitatea profesională derivă din cea socială și cuprinde un spectru larg de chestiuni ce vizează anumite contradicții și divergențe

referitoare la parcursul profesional al indivizilor sociali prin prisma politicilor educaționale și a modului de implementare a acestora, cât și consecințele stării de fapt, ca reflectare a inechității și inegalității în planul șanselor și a beneficiilor în mediul profesional, atât în perioada de formare academică, cât și în procesul de încadrare în câmpul muncii.

Învățământul este un subsistem important al sociomului astfel, “inechitățile din sistemul de învățământ reproduc și uneori amplifică inechitățile din societate. Echitatea socială este un mijloc prin care se realizează o coeziune socială, nu în sensul uniformizării indivizilor și societății în ansamblu, ci în sensul participării active și responsabile la procesele și mecanismele democratice din societate” [8].

Problematica inegalității sociale ori justiția socială pe dimensiunea educației, a învățământului a constituit o temă dominantă la sfârșitul secolului trecut, dar este una de actualitate și în prezent, deși subiectele de anvergură sunt altele: educație și globalizare, educație și calitatea vieții sociale, educație și piața muncii (acces și performanțe pe eșicherul practic), educație și valori sociale, educație și participare cetățenească, educație și progres social etc. În acest context, misiunea oricărui sistem de învățământ este să asigure construirea discursului și a demersului formativ în corelație cu variabilele contextului social pentru a exclude eventuale inegalități în procesul de instruire academică, dar și la etapa de încadrare în activitatea practică.

Inegalitatea este, în același timp, un fenomen-consecință a transformărilor actuale produse în sfera educațională, caracterizate drept *provocări* în sfera învățământului superior. Provocările respective se referă la:

- masificarea învățământului și creșterea cererii de servicii educaționale în sfera învățământului superior;
- apariția fenomenului pragmatismului fiind, astfel, transformate scopurile și valorile tradiționale ale învățământului;
- poziția incertă ori nedeterminată a instituțiilor superioare de învățământ în cadrul structurii sociale și a relațiilor sociale;
- apariția marketingului educațional și liberalizarea învățământului (implementarea relațiilor de piață în sfera învățământului superior);
- apariția inegalității între instituții de învățământ superior de același profil [11].

Liberalizarea sistemului de învățământ a determinat apariția concurenței între instituții de învățământ, fapt ce sporește deformarea pieței serviciilor educaționale și generează anumite disfuncții în planul pregătirii cadrelor. Tinerii optează pentru instituții particulare și școli vocaționale în detrimentul instituțiilor de învățământ superior de stat, deși acestea propun o ofertă

educațională complexă, elaborată în conformitate cu tendințele naționale și internaționale în domeniu.

Aceste provocări, în ansamblul lor, reflectă o realitate complexă, ambivalență și inevitabilă, care nu vizează doar funcționalitatea sistemelor de învățământ, în condițiile în care cauzele și consecințele stării de fapt, pot fi extrapolate asupra întregii societăți sau a societății globale.

Globalizarea și internaționalizarea învățământului au generat schimbări la nivelul sistemelor naționale de învățământ, fapt consemnat în actele de reglementare ale domeniului educațional, care au rolul de a exclude eventuale inegalități conturate pe următoarele dimensiuni: mobilitatea academică a studenților și a cadrelor didactice; interacțiunea între sisteme de învățământ; internaționalizarea predării, instruirii și a cercetărilor științifice; strategii instituționale conexe în domeniul învățământului; transferul de cunoaștere; cooperarea și concurența în sfera educațională; politici naționale de racordare la structurile echivalente internaționale [10].

Globalizarea, particularitățile economiei de piață și ale sferei politice, informatizarea fără precedent a societății generează diferite efecte la nivelul instituțiilor de învățământ superior. Tempoul rapid de dezvoltare a societății determină transformări ale procesului educațional, fiind necesare astfel, strategii de adaptare permanentă a ofertei educaționale și a conținutului calificărilor propuse, pentru a asigura acces de pe poziții de egalitate la studii a tuturor candidaților.

Economistul francez Thomas Piketty oferă o abordare nouă, diferențiată asupra inegalității sociale, fenomen observat în societatea modernă, în monografia *Capitalul în secolul XXI* în care expune o serie de propuneri, realizarea cărora ar contribui la diminuarea inegalității și a tendințelor nefavorabile provocate de acestea. Conform opiniei autorului, funcționarea oricărui sistem de învățământ depinde, în primul rând, de politica statului în această sferă, apoi de criteriile de selecție a candidaților la o anumită specialitate, de mijloacele de finanțare ale sistemului și de costul studiilor, dar și de posibilitățile de instruire și perfecționare pe tot parcursul activității profesionale. O influență majoră asupra sistemului de învățământ are, de asemenea, progresul tehnologic de care depinde tempoul de implementare a inovațiilor care, de regulă, modifică oferta de cadre calificate dar și conținuturile calificării, specifice diferitor profesii. Aceasta este o cauză care demonstrează decalajul dintre învățământ și tehnologii, cât și între grupuri sociale, astfel dacă implementarea tehnologiilor în domeniile practice devansează procesul de instruire și calificare a cadrelor, această stare de fapt intervine ca factor determinant al inegalității. În acest context, grupurile sociale care nu obțin calificarea corespunzătoare, datorită sistemului, sunt remunerate inefficient sau obțin posturi de muncă mai

puțin atractive, astfel crește nivelul inegalității sociale. Pentru a evita acest fenomen, sistemul de învățământ trebuie să asigure îmbunătățirea cadrului formativ permanent, într-un tempou mai rapid, adaptând în mod prioritar nivelul și conținutul calificărilor propuse în procesul instruirii [4].

Societățile moderne solicită certificarea formală a competențelor individuale, astfel educația formală este un indicator al poziției de clasă a individului, dar și un nivel necesar în procesul obținerii în viitor a unei poziții sociale superioare. De asemenea, „persoanele cu un nivel mai ridicat de educație și cu multiple specializări pot fi mult mai flexibile în alegerea traseului profesional și satisfacerea așteptărilor personale, ceea ce se răsfrânge pozitiv la nivelul stării sociale și economice” [8].

Studiile de nivel superior facilitează accesul indivizilor la statusuri sociale superioare asociate slujbelor bine plătite. Însă, „deși reformatorii sistemului educațional concep folosirea educației tuturor ca un mijloc de a reduce inegalitățile, impactul ei în acest sens este limitat. Educația tinde să exprime și să reafirme inegalitățile inexistente în mai mare măsură decât acționează pentru a le schimba” [3].

O explicație a acestui fenomen se referă la faptul că educația este un domeniu ce se pretează principiilor și legităților stratificării sociale. Astfel, reieșind din aceste considerente, politicile educaționale nu influențează, în mod direct inegalitatea socială a indivizilor în ceea ce privește accesul la studii într-o instituție superioară de profil dar, „copiii din familiile cu un status socio-economic ridicat beneficiază de educație în cadrul celor mai prestigioase instituții de învățământ, pe când cei care provin din familii cu un status mai scăzut sunt dezavantajați și din acest punct de vedere” [5].

Învățământul superior profesional se caracterizează prin anumite tendințe de dezvoltare în acord cu aspectele economice, cât și cu adaptarea sistemului educațional la condițiile economiei de piață luând în considerare învățământul profesional ca sferă de servicii. Dar contrar acestor servicii, procesul educațional este reglementat în baza unor legități interne și o anumită paradigmă logică de dezvoltare, care nu corespunde întotdeauna obiectivelor trasate ori nivelului economic și politic de dezvoltare a societății.

Un exemplu pozitiv de stat care a adoptat reglementări menite să combată discriminarea în universități este Regatul Unit al Marii Britanii, care în 2010 a adoptat *Actul de Egalitate (Equality Act)*, un document legislativ care asigură tratament egal în ceea ce privește angajarea și accesul la servicii publice și private față de toți cetățenii, indiferent de religie sau credință, orientare sexuală, vârstă, gen, dizabilitate sau stare civilă. Actul a fost adoptat de Parlamentul Regatului Unit și înglobează o serie de alte 116 documente legislative existente

anterior, cu scopul de a da coerență procesului de combatere a discriminării și asigurării egalității tuturor cetățenilor. Acesta conține un capitol dedicat sistemului educațional, în care sunt definite criteriile de discriminare, măsurile care trebuie luate pentru asigurarea egalității cetățenilor și responsabilitățile instituțiilor în acest proces [2].

Un consorțiu de instituții și organizații din Europa au lansat în 2013 proiectul *Peer Learning for the Social Dimension*, în cadrul căruia au fost colectate și promovate exemple de bune practici din Europa în ceea ce privește accesul și echitatea în învățământul superior. Unul dintre ele prezintă procesul de admitere în învățământul superior din Norvegia, bazat pe un sistem de punctaje centralizate la nivel național. Chiar dacă cea mai mare pondere a punctajului obținut de un candidat se acordă pe baza criteriilor de performanță, există și anumite categorii sociale vulnerabile care primesc puncte în plus la admitere pentru a încuraja accesul lor la studii universitare [2].

Într-un studiu de politici sociale, L. Vlăsceanu menționează aspectele inechității sociale în domeniul educației prin prisma abordării inegalităților, considerând că inegalitățile din sistemul de învățământ reproduc inegalitățile existente în societate, uneori le amplifică și le perpetuează. În opinia autorului există mai multe forme de inegalități promovate în sistemul educațional: inegalități de acces în anumite niveluri de școlarizare sau la anumite surse de învățare; inegalități instituționale, între instituții, din punct de vedere al resurselor de învățare, calității climatului pedagogic, calificărilor specifice profesorilor, etc.; inegalități cognitive, disparități între performanțele școlare [9].

În această ordine de idei, autorul propune trei modalități de depășire a inechității sociale care se referă la: realizarea unei clasificări a instituțiilor prestatoare de servicii educaționale; participarea beneficiarilor, direct sau indirect, în procesul de monitorizare privind gestionarea resurselor educaționale; elaborarea unor practici privind răspunderea publică referitor la eficiența, eficacitatea, calitatea și îmbunătățirea actului educațional [9].

Într-o altă abordare, din perspectiva concepției curriculumului universitar, conceptul de echitate este de natură intrinsecă, specifică mediului universitar. Astfel, într-un studiu privind evaluarea practicilor de adaptare la contextul educațional prin prisma Procesului Bologna, se utilizează în enumerarea principiilor de constituire a curriculumului conceptul de „*egalitate a șanselor*”. Egalitatea, în acest context, se referă la „asigurarea unui sistem de condiții echivalente privind accesul, derularea și recunoașterea studiilor, precum și orientarea socio-profesională pentru toți studenții/candidații din învățământul superior” [7].

În opinia autorilor Singer M. și Sarivan L., respectarea egalității de șanse presupune: implementarea unor reglementări care garantează egalitatea oport-

tunităților de acces în condiții similare la studii superioare; existența unor componente obligatorii care să asigure validarea și recunoașterea diplomei (același tip de diplomă pentru trasee similare de specializare); garantarea unui nucleu de discipline care să asigure baza de operare pentru formarea competențelor necesare unei anumite specializări (presupune existența aceleiași traseu de formare profesională specific unui domeniu de specializare; asigurarea unei oferte de servicii educaționale privind informarea și consilierea pentru carieră, în fiecare instituție de învățământ superior [7].

Actualmente, o problemă majoră care generează inegalități se referă la angajarea în activitatea profesională. Inserția absolvenților instituțiilor superioare de învățământ pe piața muncii se face în baza certificării calificărilor obținute și nu în baza criteriului de merit, ori a unui concurs de angajare.

În concluzie, putem menționa că există o varietate de factori care determină conturarea unor inegalități în societatea contemporană, inclusiv, în sfera învățământului superior, iar politicile educaționale ale statului pot diminua acest fenomen prin armonizarea accesului la studii și complexitatea ofertei educaționale, dar și prin revizuirea modalităților de angajare a absolvenților în activitatea profesională, reieșind din considerentul că atât egalitatea beneficiilor asigură echitatea, dar și egalitatea șanselor de a accede la beneficii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul educației al Republicii Moldova. <http://lex.justice.md/md/355156/> (accesat 7.03.2017).
2. Cum abordăm problema discriminării în mediul universitar?. http://sar.org.ro/wp-content/uploads/2016/03/Policy-brief-73-cum-abordam-problema-discriminarii-in-mediul-universitar_v.-website.pdf. (accesat 07.03.2017).
3. Giddens A. Sociologie. București: All, 2000. 1040 p.
4. Piketty Th. Capitalul în secolul XXI. București: Litera, 2015. 1008 p.
5. Răduleț A. Stratificarea socială. http://ekphrasis.accentpublisher.ro/files/articles_content/353/7%20RTSC%2014.pdf (Accesat 07.03.2017).
6. Rotariu T. Școala și mobilitatea socială în țările capitaliste dezvoltate: studiu metodologic. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980. 258 p.
7. Singer M., Sarivan L. Quo vadis, Academia? Repere pentru o reformă de profunzime în învățământul superior. București: Sigma, 2006.
8. Toderaș N. Accesul la studii universitare prin prisma conceptului de echitate socială. București, 2008. http://www.ipp.md/public/files/Publicatii/2008/Studiu_Toderas_Nicolae_Accesul_si_Echitatea_2009_01_05.pdf. (accesat 10.03.2017).
9. Vlăsceanu L. Politica socială în domeniul educației. În: Politici Sociale. România în context european. București: Alternative, 1995.
10. Kehm B.M., Teichler U. Research on Internationalization in Higher Education. În: Journal of Studies in International Education. 2007, Vol. 11, No. 3/4. p. 260-273.
11. Прохоров А. В. Интернационализация высшего образования состояние проблемы перспективы. <http://cyberleninka.ru/article/n/internatsionalizatsiya-vysshego-obrazovaniya-sostoyanie-problemy-perspektivy>. (accesat 10.03.2017).

КУЛЬТУРНЫЕ УКЛАДЫ - ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ НЕРАВЕНСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Виктор ЩЕРБИНА,
доктор социологических наук, профессор,
Институт стратегических исследований „Новая Украина”,
г. Киев, Украина

***Summary.** The article considers the problem of the influence of cultural identity of the individual as a factor in the development of new forms of social inequalities in modern society. The author identifies three types of cultural identity – traditional, modern and communicative. From this point of view, each person perceives social values, norms and processes inherent in these cultures manner. Therefore, there are different horizons of social interaction, limiting the possibilities of individuals to engage in social interaction. To overcome the new inequalities it is necessary to form social institutions of social dialogue. Within these institutions need to develop the capacity of understanding of people with different cultural views. The author believes that it is a cultural study of the social situation and the development of social and cultural hermeneutics.*

Современные общества имеют многоукладный характер – сегодня люди живут в рамках более чем одного социального порядка, в своих поступках руководствуются более чем одной системой норм и ценностей. В обществах возникла ситуация, при которой функционируют несколько относительно самостоятельных и целостных ценностно-нормативных систем, которые концептуализируются в виде различных, порой противоречивых образов современного общества. Находясь объективно в одном общественном целом, люди различным образом его понимают и, исходя из этого, пытаются действовать. Одни и те же ситуации прочитываются по-разному, что порождает множественность оценок и практических действий, противоречащих друг другу. Это создает новые неравенства – множество ограничений, связанных с тем, на какого типа культурные ценности ориентирован конкретный индивид.

Ценностно-нормативные системы формируются и удерживаются в пределах различных образов общества – традиционного, модерного и коммуникативного (постмодерного). Однако в целом культурного пространства общества они словно вкладываются друг в друга, взаимодействуют в режиме постоянного диалога, посредством которого удерживают собственную своеобразность.

Типологизируя мировоззренческие культурные основания, можно выделить следующие нормативно-ценностные системы, присущие трем культурным укладам.

Во-первых, системы традиционного типа - которые мыслятся их носителями как заданные извне, абсолютные, безоговорочные, вечные и независимые от человека основы его бытия.

Во-вторых, системы современного типа - которые воспринимаются как сконструированные, построенные на основе общественного согласия и необходимые для удержания постоянного общественного порядка, ориентированного на достижение определенных, совершенно конкретных целей.

Эти цели исторически заданы в рамках идеологии европейского Гуманизма и Просвещения, что обуславливает их сегодняшнюю специфику: они, с одной стороны, находятся в кризисе, будучи генетически связанными с проектом модерна, с другой — подвергаются реинтерпретации и содержательному обогащению за счет влияния также глобализирующихся неевропейских гуманистических и мировоззренческих традиций.

В рамках такой системы особую ценность имеют средства конструирования и удержания упорядоченного общения в составе больших социальных групп — индустрия, государство, финансово-денежная система. Соответственно все процессы культурной жизни организуются вокруг и на основе этих компонентов жизни общества.

В-третьих, системы коммуникативного типа - которые понимаются и формируются их носителями как внутренние компоненты и предпосылки коммуникативных процессов, межличностных взаимодействий.

Культура возникает, с этой, третьей, точки зрения, как конвенциональная, виртуальная, персонифицированная сверхдинамическая среда, которая формируется и существует прежде всего в контексте межличностного индивидуализированного и персонифицированного общения. Люди, ориентированный на этот уклад пытаются жить в обществе как медийном мире.

Прошло 25 лет со времени распада СССР и в жизнь входит новое поколение, которое объективно, в силу своего положения в историческом процессе, имеет необходимость сформулировать свои, новые исторические цели. Новое поколение сегодня становится активным субъектом, исторически новым актором общественной жизни. В революционных процессах социальных трансформаций возникает новый жизненный мир – со своими ценностно-нормативными представлениями, которые соответствуют повестке исторического развития новой эпохи. Возника-

ют новые неравенства, связанные с тем, ориентация на какой культурный уклад будет доминировать в процессе формирования образа исторической перспективы нового поколения. Воспроизводство целостности современных обществ в значительной степени стало зависеть не столько от процессов производства материальных условий жизни или потребления, сколько от процессов коммуникации. Эти три составляющих единого процесса воспроизводства общества как органической целостности концептуализируются в познавательных практиках не столько в их единстве, сколько в их различии – что позволяет говорить об особом типе общества – информационном или коммуникативном. Вместе с тем факторы материального производства и потребления никуда не делись, они оказывают на формирование социальных порядков существенное воздействие. Искать пути к социальной интеграции возможно на пути развития исследования новых неравенств, связанных с культурной многоукладностью общества. Подхода, согласно которого традиционные, модернистские и постмодернистские практики социальной рефлексии возможно рассматривать не как сменяющие друг друга, а как переходящие к новой стадии – многомерности. С этой точки зрения можно предложить идеально-типическую классификацию исторически сменяющихся способов многоукладности. На первом этапе эти уклады находятся в стадии становления, на втором – на стадии доминирования, и, наконец, мы переживаем исторический период, требующий перехода к новой стадии – равноукладности. На первой стадии уклады развиваются как бы отдельно друг от друга в лоне различных обществ и общественных групп, на второй они становятся основой и инструментом социального доминирования, предстают в виде политико-идеологических конструктов и на третьей, образуют целостное многомерное синкретическое социокультурное пространство.

Разрушение прежних исторических форм локальной целостности в процессе современной глобализации неизбежно приводит к тому, что представители локальных целостностей начинают воспринимать саму глобализацию как угрозу собственной социокультурной идентичности. На этой основе формируется реакция в направлении создания закрытых локальных обществ. Одновременно возникает иллюзия возможности возникновения непосредственно глобального мира – где не будет локальных сообществ, имеющих культурную специфику. Возникает необходимость диалога между ориентированными на эти две крайности общественных и политических деятелей.

Именно поэтому диалог культур необходим современным обществам, является обязательным социальным механизмом их бытия. Но сверхсложность и многомерность современных обществ обуславливает соответствующие характеристики диалога культур, который также становится многомерным и сверхсложным.

Возможность быть услышанным и увиденным в координатах другого типа культурного самосознания предполагает своеобразную герменевтическую процедуру, которая раскрывает содержательные компоненты, нормы и ценности одного культурного целого в контексте норм и ценностей другого.

Задача культурологического исследования этой ситуации состоит в создании знания о такой «социокультурной герменевтике» — содержании, социальных механизмах ее воспроизведения в конкретном обществе, а также в получении конкретного знания о конфигурации самого локального культурно многомерного общества. На этой основе можно выявить новые неравенства и предложить социальные технологии, которые сделали бы возможным снижение уровня их критичности для жизни общества в целом.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЯ СРЕДНЕГО КЛАССА В УСЛОВИЯХ РЕФОРМ

Виктория ЩЕРБИНА,
кандидат социологических наук, научный сотрудник,
Киевский национальный университет им. Т. Г. Шевченко, Украина

Summary. The author considers transformation of the individual representative of the middle class in terms of reforming society in contemporary Ukraine. It is concluded that in conditions of economic recession, rising unemployment, corruption and uncertainty of the future, constructive personality traits representative of the middle class is not in demand. It's hard work, dedication to the profession and their work, a high degree of responsibility and sense of duty, high pragmatism and individualism, competence and organizational skills, ability to think prospectively, the presence of skills to effectively organize its activities and the work of other people. At the same time aktualisierte socially destructive personality traits. This feeling of fragility, uselessness of their work, periodic presence of feelings of fear, powerlessness, inability to affect the course of events. There is a desire to resist social order and reform – since the reforms lead to a painful personal transformation. The result is the image of the middle class as a destructive social force and ideological arises a request for the formation of images of other social groups and classes as a positive, capable of constructive social activity.

Большинство идеологических программ реформирования постсоветских обществ традиционно позиционировались как ориентированные на интересы среднего класса. Средний класс рассматривается как основной социальный заказчик демократического порядка, реципиент реформ. Поэтому относящие себя к среднему классу люди склонны оценивать свою роль и свой интерес в общественно-политических реформах как определяющий. Политическое пространство сконструировано таким образом, что в роли альтер-эго среднего класса в процессе реформ, как представляется, выступает класс коррумпированного крупным олигархическим капиталом государственного чиновничества. Победа интересов среднего класса в рамках такого видения отождествляется с победой демократических порядков, социального равенства и рыночного общества. В Украине сложились различные представления о том, что собой представляет средний класс в нашем обществе. К среднему классу с точки зрения социально-классового анализа общества традиционно относили мелкую буржуазию, мелких собственников, интеллигенцию и админи-

стративный персонал. Средний класс сегодня определяют, как социальный слой, обладающий следующими качествами: “наиболее многочисленный социальный слой, составляющий, в развитых странах, от 50 до 70% всего населения государства; социальная группа людей, имеющая устойчивые доходы, достаточные для удовлетворения широкого круга материальных и социальных потребностей; обширный слой современного общества, включающий как мелких и средних собственников, так и квалифицированных наемных работников разного уровня; массовый социальный субъект, который характеризуется сравнительно высоким жизненным стандартом и уровнем потребления. Основным критерием является уровень материального благосостояния, который складывается из совокупности следующих показателей: уровень душевого дохода; наличие определенного набора дорогостоящего имущества (автомобиль, оборудованное техникой жилье); возможность приобретать платные социальные услуги (образование, медицина); способность путешествовать по миру (поездки за границу на отдых); катализатор экономического развития, обладающий достаточно высокой платежеспособностью и создающий прибавочный продукт в наиболее передовых отраслях экономики; опора демократии и гарант общественной стабильности. Средний класс заинтересован в соблюдении законности, в сохранении устойчивого порядка, в стабильности и предсказуемости социального и экономического развития государства.” [1]

Сложилась точка зрения, что к среднему классу можно отнести каждого четвертого украинца. Объясняя разницу между тем, насколько украинцы сами себя считают средним классом, и значительно заниженными оценками экспертов, ученый предлагает к сугубо материальным признакам - доходы, образование, возможность купить жилье и автомобиль, дать образование своим детям, иметь доступ к качественной медицине, отдыхать - добавить еще и социально-психологический фактор - ответственность за будущее. Сторонники такого видения полагают, что в Украине есть определенная прослойка населения, где-то от 32 до 47 лет, которые начали бороться за свое место под солнцем уже при независимости. Эти люди побывали за границей и отождествить себя со средним классом из других стран, где он составляет 60% в обществе, “примерить” его ценности и условия жизни. С этой точки зрения качественным показателем принадлежности к среднему классу у нас может быть чувство ответственности перед собой, перед своей семьей за будущее, и то, что человек живет “не хлебом единым”. К среднему классу себя причисляют около половины украинцев - об этом свидетельствует много социологических опросов. Однако есть и другое видение среднего класса в Украине. Многие эксперты считают, что по двум главным признакам - уровню жизни и образованию - к среднему классу в

Украине можно отнести лишь около 10% населения. Если же добавить к этому еще один определяющий фактор - политические предпочтения и политическую активность, - эта часть украинского среднего класса составит не более 5%. Искаженная система украинской экономики, где львиная доля производства сосредоточена в руках крупного и очень крупного бизнеса, а большая часть населения работает или на него, или на государство, выплачивающее мизерные зарплаты своим служащим, предопределяет и искаженную систему деления общества по классам. Таким образом критерии определения среднего класса нечеткие и политизированные. Поэтому образ среднего класса очень размыт и ему приписываются самые различные социально-психологические черты.

Основу формирования содержания социально-психологических черт класса составляют условия его жизни, характер общественно-практической деятельности, отношения с другими классами и межклассовыми группами, социальный опыт, образ жизни и многие другие субъективные и объективные характеристики жизнедеятельности его представителей. Реформы меняют условия жизни тех людей, которые относят себя к числу среднего класса, поэтому одни социально-психологические черты усиливаются, а выраженность и значимость других уменьшается. В частности, под воздействием экономического спада, роста безработицы, коррупции и неопределенности будущего такие социально-психологические черты личности представителя среднего класса, как трудолюбие, преданность профессии и своему делу, высокая степень ответственности и чувства долга, высокий прагматизм и индивидуализм, компетентность и организационный талант, умение перспективно мыслить, наличие навыков эффективно организовывать свою деятельность и работу других людей, оказываются социально не востребованы. В такой ситуации актуализируются такие черты личности, как ощущение неустойчивости, эфемерности результатов своего труда; периодическое присутствие чувства страха, бессилия, неспособности повлиять на ход событий. Возникает стремление противостоять социальному порядку и реформам – поскольку реформы ведут к болезненной трансформации личности. Таким образом личность представителя среднего класса в условиях реформ трансформируется в сторону социальной деструкции. Политика популизма ориентирована на то, чтобы манипулировать именно этими чертами. В результате складывается образ среднего класса как деструктивной социальной силы и возникает идеологический запрос на формирование образов других социальных групп и классов как позитивных, способных на конструктивную социальную активность.

ЛИТЕРАТУРА

1. <http://www.middleclass.org.ua/sredniy-klass-v-ukraine-tseli-i-zadachi/> (19.02.2017).

O TAXONOMIE A FACTORULUI STRUCTURAL ÎN SOCIETATEA DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ana PASCARU,
*doctor habilitat în filosofie, conferențiar cercetător,
Institutul de Istorie al AȘM*

Summary. This paper is concern to the society structural factors in the Republic of Moldova. The author looking through social reconstruction in the new democracy communities influence how the real path to constitution is and sustain that the middle class is just present. Also, is analysed the future of the middle class through the knowledge-based society opportunities.

Reconstrucția structurii sociale ca de altfel și cea a organizațiilor (instituțiilor) reprezentative este un proces de durată. De ce? Deoarece reconstrucția socială în condițiile noilor democrații necesită și înglobează investiții de la capitalul politic, economico-financiar până la cel cultural. Și nu în ultimul rând, componentă deloc de neglijat: relația dintre factorul extern și factorul intern raportat la statutul fiecărei societăți. Statut cu o semnificație multiplă pentru societățile în curs de formare, în special din punctul de vedere al amplasamentului geocronopolitic. Or, căile de modificare a structurii societății dificil de realizat în condițiile reorganizării devine sinecuanonul viabilității declarațiilor liderilor partidelor politice că aceasta se produce în conformitate cu nevoile/necesitățile membrilor societății. Cu atât mai mult cu cât reconstrucția structurii societale are loc prin schimbări profunde cu care se confruntă aceste democrații. Schimbări profundzimea cărora au declanșat procese cu finalități multiple și nu arareori contrar așteptărilor [1].

Indubitabil schimbările redimensionează componentele intrasociale și nu arareori redirecționează deopotrivă și pe cele extrasociale, chiar dacă inițial se considerau necesare doar pentru societățile posttotalitare sau, mai nou, în curs de dezvoltare. Reflectate în transformări, schimbările înseamnă depășirea frontierelor nu numai dintre societățile în curs de formare, dar și a celor stabile, conducând la reorganizări structurale și nu numai. Discutăm de înnoirea mesajelor din cadrul organismelor internaționale și evoluția relațiilor dintre societăți indiferent de statul acestora în raport cu noile realități, conturul cărora continuă să se diversifice. Diversitate care în plină conturare nu este și în afara unității. De ce? Deoarece doar împreună diversitatea în unitate asigură continuitate perpetuării condiției umane, societății, dar și mediului ambiant

deopotrivă. Cu remarca că derularea reorganizărilor structurale nu sunt altceva decât răspunsuri identificate la nevoile și necesitățile membrilor societății independent de statul acestora pe cupola civilizațională [2].

Monitorizarea impactului schimbărilor în timp aduc în prim-plan diseminarea unei experiențe inedite. Pe de o parte, tratamentul aplicat transformărilor schimbării considerate a fi doar în cazul societăților posttotalitare a împiedicat/marginalizat sensibilizarea necesității abordărilor teoretice în calitate de fundament la elaborarea de strategii pe potrivă. Pe de alta, strategiile elaborate pentru implementare nu s-au ridicat pe potriva necesităților, diminuând și canalizând energiile declanșate, inclusiv din punctul de vedere al organizării managementului social. În consecință, tratamentul respectiv a afectat și evidențierea în plină constituire a interconexiunilor/interdependențelor de rând cu efectele/consecințele ce se precipită și depășesc obișnuitele frontiere dintre societăți. Una peste alta, toate acestea nu sunt altceva decât costuri care se acumulează și pentru care achitățile rămân inerente. Altfel spus, întârzierile sunt direct proporționale costurilor, cu remarca că cel mai mult le vor suporta societățile în plină reorganizare [2].

Printre societățile de curând apărute pe harta politică se numără și cea a Republicii Moldova. Societate care după Declarația de Independență (1991) [3] a demarat acțiunea privind activitățile de transformare a părții în întreg, adică completarea actului politic cu încetățenirea societalului. Din perspectiva filosofiei, această acțiune reprezintă reorganizarea concomitent cu edificarea componentelor realității sociale intra-cadru din societate. În timp ce în exterior componentele realității intra-cadru facilitează conexiunea cu realitatea socială. Realitatea socială, în calitatea sa deja de obiect de studiu al filosofiei degrevă însușirile societății, dar și nivelul competențelor în legătură cu activitățile necesare configurării întregului propriu-zis [2]. În caz contrar, tentativele de sensibilizare asupra necesității edificării reconstrucției structurale în baza pilonilor valorici cu suportul valorilor democratice va continua să rămână doar un deziderat și după mai bine de un sfert de secol de independență. Pe de o parte, profunzimea schimbărilor îndreptate spre redimensionarea, dar și formarea componentelor întregului. Pe de alta, lipsa de experiență de a fi un tot întreg pe care acest mediu social nu l-a avut niciodată.

În acest context, moștenirea unei hiperdevizări teritorial - administrative în spațiul Republicii Moldova în ultimii 20 de ani (1991-2017) continuă să rămână unul din cele mai politizate și manipulate subiecte, care netratate în timp distorsionează și marginalizează eforturile depuse în vederea constituirii gru-

purilor sociale, inclusiv a clasei de mijloc. Excesele în extremism au condus la faptul că instituțiile administrației publice locale lipsite de un suport economic, activitățile manageriale de departe nu acoperă nevoile și necesitățile membrilor comunităților pe care le reprezintă. Astfel, în loc de legi pe potrivă realităților societății în constituire s-au susținut din cele 41 de unități administrative la începutul anilor '90 la 39 curent, iar începând cu anul 2003 le-au fost retrase și finanțele publice, chiar dacă în responsabilitatea instituțiilor au rămas de la salarizarea profesorilor medicilor până la ajutorarea vârstnicilor etc. În rezultatul guvernărilor de după 2000 până în prezent (*n.a.*) exodul migranților a condus la pierderi considerabile privind capitalul de aur (vârsta 25-55 ani). Este perioada de vârstă care menține acea plusvaloare nu numai economică oricărui mediu comunitar, dar și îi asigură și continuitatea.

Peremptoriu pentru o analiză exhaustivă a stării de lucruri privind constituirea factorului structural în societatea Republicii Moldova ține de cunoașterea reală a datelor verificate cu mai multe surse. În această ordine de idei, ne confruntăm cu dificultăți care nu se încadrează posibilităților de secol XXI. Cu atât mai mult cu cât pentru realizarea activităților s-au cheltuit sume considerabile și din buget, și din exterior. Este vorba, în primul rând, de eșecurile cu care s-au soldat cele două tentative de Recensământ care s-au efectuat după 1991 în spațiul Republicii Moldova. Discutăm de Recensământul din 2004 și cel din 2014, ambele s-au făcut cu grave încălcări de la normele și criteriile prevăzute pentru acest gen de la împiedicarea reprezentanților etniei majoritate să-și declare identitatea, implicarea observatorilor la îndeplinirea până la nechestionarea mai multor membri ai societății. Lipsa acestor surse veritabile împiedică să se analizeze stările de fapt manifeste în mediul comunitar și să se pronunțe în cunoștință de cauză atunci când își formulează fie un postulat științific, fie unul de natură corespunzătoare factorilor de decizie.

Sine dubio, neavând alte surse din care să ne informăm, am apelat la cele cât de cât plauzibile, fiindcă multe din problemele cu care se confruntă reconstrucția structurală în societatea Republicii Moldova se datorează întârzierilor la capitoul elaborării politicilor social-economice, social-culturale și nesemnificativ celelalte asupra cărora s-au pronunțat respondenții începând cu anul 1991 și în mare valabil și în prezent. Preponderent, respondenții rămân preocupați de modul în care instituțiile sociale sunt disponibile să-i ajute să se promoveze în societatea în care locuiesc, în caz contrar acestea își vor căuta soluții în afara societății, cum de fapt s-a și întâmplat. Fapt care s-a confirmat și în cercetările efectuate pe care le-am realizat mai bine de un sfert de secol, recurgând la

metoda longitudinală în interpretarea datelor metodei cantitative în baza sondajelor de opinie de la cele ale Institutului Național de Sociologie (1990-1997), Institutul de Politici Publice (Barometrul Opiniei Publice 1998-2016) până la cele ale Asociației Demografilor și Sociologilor (1992- 2016) [2]. În susținerea acestui indiciu vine și monitorizarea datelor statistice ale Biroului Național de Statistică, care, chiar dacă nu are la bază datele Recensământului populației și al Locuințelor 2014, denotă că numărul preliminar al populației stabile la 1 ianuarie 2017 în Republica Moldova a constituit 3 550,9 mii persoane, fiind în scădere față de aceeași perioadă a anului 2016 cu 2,2 mii persoane, cu o populație majoritară din mediul rural - 57,3%, și 42,7% în mediul urban. Distribuția acestora în profil teritorial evidențiază o descreștere a numărului de locuitori în majoritatea unităților teritorial-administrative, preponderent în raioanele: Briceni, Drochia, Florești, Ocnița, Soroca, Hâncești și Telenești (cu 0,5-0,7 mii persoane). O creștere ușoară s-a înregistrat în mun. Bălți (cu 0,6 mii persoane), raioanele Ialoveni (cu 0,3 mii persoane) și Strășeni (cu 0,1 mii persoane), precum și în UTA Găgăuzia (cu 0,1 mii persoane). În cazul mun. Chișinău majorarea numărului populației a fost una mai semnificativă (cu 6,4 mii persoane) [5].

Întregește tabloul realităților societății Republica Moldova și studiul Index of Economic Freedom 2017 realizat anual de către publicația Wall Street Journal și Centrul de analize Heritage Found a circa 180 de state în care se evaluează gradul de deschidere a economiilor naționale. Conform studiului, economia Republicii Moldova rămâne să fie considerată în cea mai mare parte lipsită de libertate și poziționată pe locul 110 în clasamentul indicelui libertății economice, din 180 de state incluse în raport. Astfel, economia moldovenească a înregistrat un scor de 58 de puncte dintr-un total de 100, cu 0,6 puncte mai multe decât anul trecut [6]. Chiar dacă Republica Moldova treptat își revine de la o încetinire economică în ultimii trei ani, creșterea este determinată în mare măsură de consumul bazat pe remitențele venite de la cei ce muncesc peste hotare și creditele pe care încă multe generații de-acum încolo vor trebui să le restituie (*n.a.*). Altfel spus, trecerea la o economie orientată spre piață continuă a fi una fragilă. În timp ce angajamentele guvernului privind îmbunătățirea climatului de afaceri și promovarea libertăților economice nu au fost întotdeauna ferme. În ciuda mai multor privatizări, sectorul public joacă încă un rol dominant în economie, iar sistemul judiciar rămâne vulnerabil la interferențe politice și corupție”, se spune în raport [6].

Fact care susține argumentele aduse anterior privind necesitatea monitorizării condițiilor de formare a grupurilor sociale, inclusiv a clasei de mijloc, se

impune a fi completate cu încetățenirea de oportunități pe potrivă. Cu atât mai mult cu cât efectele globalizării sunt o prezență manifest în societățile în curs de reconstrucție socială. În această ordine de idei, se constată că neregulile sau întârzierile din aceste societăți, inclusiv la capitolul privind constituirea grupurilor sociale conform realităților existente, se răsfrâng și asupra societăților prospere. Deoarece interminabilele probleme cu care se confruntă societățile respective privind criza socioeconomică s-au completat cu cea financiar-bancară, declanșată vertiginos în 2008, după natura și impactul căreia mult prea profunde pentru toate societățile, deși puțin conștientizate și recunoscute atât pe plan local, cât și internațional. În opinia lui Ch. Taylor, consecințele crizei din 2008 vor fi dintre cele mai diverse, dar și cu un numitor comun – modificări considerabile nu numai la capitolul relații financiar-bancare, economice, dar și structurarea mediului societal în general [6]. Iar referirile frecvente la perioada de tranziție nu-i altceva decât o mușamalizare a realității care este mult mai dură și cu impact doar parțial sensibilizat. Or, caracterul tranziției la care se face atâta referire prin modalitățile desfășurării ei în comunitățile fostului sistem comunist continuă să fie o necunoscută nu numai pentru civilizația contemporană.

Actualmente, societățile în curs de formare și restructurare a mediului societal cum este și cea din Republica Moldova se confruntă și cu asaltul descentralizării și realității virtuale și riscă să-și șubrezească realitățile reale, dacă nu fructifică oportunitățile de cunoaștere care se deschid, sensibilizând întreaga ierarhie socială atât pe orizontală, cât și pe verticală. Or, dezvoltarea inclusiv socială (postmodernă), deschizătoare de noi orizonturi în domenii greu de imaginat anterior, din punct de vedere al timpului social devin alarmante în cazul în care se întârzie cu identificarea soluțiilor pe potriva realităților și canalizarea lor prin triada cauze – efecte - consecințe. Cu atât mai mult cu cât, frecvența efectelor și consecințelor descentralizării axiologice asupra sociumului în care centrele valorice se instituie/substituie sau se formează sunt o prezență manifestă [6, p.8-41].

În loc de corolar, dezvoltarea ITC-lor prin deschiderile inerente și complexe ale societății bazate pe cunoaștere, aprofundează globalizarea și procesul globalizării, amenințând întreaga structură a societății, chiar dacă pentru moment se emfătează doar condiția clasei de mijloc. Clasă sau grup social-economic în care societatea contemporană își constituie pilonii stabilității, echilibrului, dar și a perpetuării pe cupola civilizațională. Or, făcând imposibil pentru majoritatea cetățenilor din societățile avansate să accedă la statutul acesteia conduc la sporirea gradului de rezistență privind globalizarea și nu numai. Spre exemplu,

în argumentările economistului R. Rajan [7] privind reticența americanilor în a se angaja într-un proces direct de redistribuire, Statele Unite au ales o formă extrem de riscantă și ineficientă a acestui proces, prin subvenționarea ipotecilor pentru gospodăriile cu venituri mici. Un altul și mai îngrijorător, sesizat de investitorul P. Thiel și de economistul T. Cowen [7], este acela că beneficiile recentelor valuri de invenții tehnologice au revenit, în mod disproporționat, celor mai talentați și mai educați membri ai societății. Și nu în ultimul rând, faptul că o parte a celor cu capacități creative au fost selectați prin diverse programe gen *Green Card* din societățile în curs de dezvoltare care au suportat cheltuielile pentru instruirea lor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Sandu D. Spațiul social al tranziției. Iași: Polirom, 1999. 230 p.
2. Pascaru A. Societatea între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova. Chișinău: Tipografia Sirius, 2012. 192 p.
3. Constituția Republicii Moldova. Chișinău, 1994.
4. Biroul Național de Statistică, www.statistica.md/ (accesat 20.01.2017).
5. Taylor Ch. Societatea în era pluralității. Project Syndicate/Institute for Human Sciences, 2010, www.project-syndicate.org/ (accesat 20.02.2017).
6. Index of Economic Freedom 2017. www.heritage.org/...economies/report/2017-index-economic.. (accesat 19.01.2017).
7. Pascaru A. Societatea bazată pe cunoaștere: realități și perspective. În : Descentralizarea axiologică în societatea bazată pe cunoaștere. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 216 p.
8. Fukuyama F. Second thoughts. The last man in a bottle. The National Interest. Summer, 1999, p. 1-20.
9. Fukuyama F. Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class? www.foreignaffairs.com (accesat 20.01.2017).

RAȚIUNI ALE JUSTIȚIEI SOCIALE ÎN CONDIȚIILE ACTUALE

Rodica CIOBANU, *doctor în filosofie, conferențiar universitar,
Universitatea Academiei de Științe a Moldovei*

Summary: The content of this article discusses the issue of social justice, which is currently at the center of the concern for the contemporary philosophy. The analysis of social justice is considered by taking into account the multiple approaches to this subject, which have been developed during the recent years with the main aim to understand the society where we live, the inner human essence by reference to the current social organization's nature, the changes and transformations that we are witnessing through the exposure to the contemporary world's challenges, assessing the chances of human survival, the consequences and the rationale of a social justice through the lens of critical analyses of the political and legal philosophy, but also through the use of the pragmatic dimension.

În condițiile unei societăți globale, atunci când provocările la care este expus omul contemporan sunt atât de diverse, asistăm la o revenire și redefinire a instrumentelor conceptuale dominante ale sistemelor de drept, precum cele de dreptate, echitate, justiție etc. În calitate de valori fundamentale, conceptele menționate au devenit, începând cu mijlocul sec. XX, standarde în baza cărora sunt evaluate state și societăți. Urmărind preocupările majore ale savanților, cu ușurință sesizăm că încă de la începuturile contemporaneității majoritatea autorilor vorbesc despre criza societății, omului și valorilor, ca, în consecință, întrebările kantiene: *Ce trebuie să știu? Ce trebuie să fac? Ce îmi este îngăduit să sper? Ce este omul?* să revină în dezbaterile academice, să suscite spiritul și să ne impună regândirea rigorilor, constrângerilor sistemului social normativ (poate mai puțin morale, dar mai mult juridice) în înțelegerea rațiunii existenței umane prin raportare la concepte, precum cel de justiție socială. „Mereu actuală, tema justiției sociale generează dezbateri teoretice, controversate ideologice, lupte politice, conflicte sindicale. Nu întâmplător, tipurile și manierele de abordare teoretică a unei teme de asemenea importanță sunt numeroase și variate sub aspect științific (filosofic, teologic, economic, psihosociologic, juridic, politologic). Mai importantă este, desigur, operaționalizarea acestor perspective prin actele de justiție socială” [1].

Primul deceniu al sec. XXI s-a dovedit a fi unul favorabil pentru răspândirea conceptului de justiție socială. Adunarea Generală a Națiunilor Unite în

anul 2007 a decretat data de 20 februarie ca fiind Ziua Mondială a Justiției Sociale, care a început să fie aniversată din anul 2009, iar în 2008, Organizația Internațională a Muncii a adoptat Declarația OIM privind justiția socială pentru o globalizare echitabilă. Conform acesteia, toate statele membre ale Organizației trebuie să pună în practică politicile fondate pe obiectivele strategice ale OIM (ocupare, protecție socială, dialog social și dreptul la muncă), punând accentul pe o abordare globală și integrată a acestora. Forța cu care se revine asupra înțelesului noțiunii justiție socială creează impresia că este absolut novatoriu societăților actuale, că nu au mai fost unul uzual în perioade anterioare ale istoriei umanității, chiar dacă se regăsește alături de cei de dreptate, echitate în filosofia politico-juridică începând cu Antichitatea greco-romană, fiind în mod special teme dominante ale gândirii și practicii politico-juridice „începând cu secularizarea și diversificarea ideilor privind justiția socială, declanșate de raționalismul Luminilor, individualismul liberal, legalismul contractualist, pozitivismul și scientismul epocii moderne” [1]. Abordările referitoare la dreptate și justiție sunt la fel de vechi ca și abordările referitoare la societate [2, p.239]. Civilizația greacă, leagănul democrației, consacră în cele mai diverse ipostaze idealul de justiție. Astfel, școala pitagoreică asociază justiția cu un raport aritmetic de ecuație sau egalitate [3, p.49]. Sofiștii considerau justiția ca ceva ce servește celui mai puternic [4, p.184]. Pentru Socrate justiția și dreptul au dimensiune morală, iar pentru Platon - socială. În contextul Antichității grecești, o deosebită contribuție la tratarea problemei justiției a adus Aristotel, apreciind-o ca element și esență a legilor și manifestată sub diverse feluri: justiția distributivă și justiția corectivă [5, p.173].

Civilizația romană, caracterizată de un sistem social în care dreptul este bine dezvoltat, a conturat cele mai diverse modele și scheme pentru a realiza justiția. Majoritatea autorilor făceau referință directă, alții tangențială la problema echității și justiției sociale. Unii dintre aceștia au mers mai departe: pe lângă conturarea conținutului, au pus și problema realizării justiției, a mecanismelor capabile de a implementa ideile, uneori utopice, în viața socială [2].

Referiri la justiție regăsim la cele mai luminate minți din fiecare dintre perioadele istorice prin care a trecut umanitatea. Trecând peste acestea, considerăm că chiar foarte succinta retrospectivă demonstrează elocvent preocuparea permanentă și complexă a gânditorilor pentru problema justiției, adesea echivalată cu dreptatea și echitatea. Astfel, M. Djuvara [6, p.270] menționa că ideea de justiție presupune egalitatea rațională a unor persoane libere, limitate în acțiunile lor numai prin drepturi și datorii, precum și posibilitatea generalizării, deci egalitatea tuturor persoanelor fără o favoare specială pentru nici una, egalitatea cât mai desăvârșită, care nu se poate obține decât printr-un progres

cât mai accentuat și un studiu cât mai amănunțit al situațiilor de fapt în limitele drepturilor și datoriilor. Persoanele intră în contact între ele, fiind supuse unor comandamente care sunt violabile, căci, dacă nu ar fi violabile, nu am mai fi în fața unui fenomen de drept. Dintr-o perspectivă axiologică, vedem că justiția este privită ca stare generală și ideală a societății, care se realizează prin satisfacerea drepturilor și intereselor legitime pentru toți indivizii și pentru fiecare în parte.

În consecință, observăm că și în centrul preocupărilor filosofiei contemporane sunt probleme din extensiunea conceptului de justiție, iar multitudinea de abordări ale acestui subiect, care s-au dezvoltat în ultimii ani, urmăresc îmbunătățirea înțelegerii societății în care trăim, a esenței umane prin raportare la natura organizării sociale actuale, a schimbărilor și transformărilor la care asistăm prin expunerea la provocările lumii contemporane, evaluarea șanselor supraviețuirii umane, a consecințelor, dar și a rațiunilor unei justiții sociale trecute prin filiera critică nu doar a filosofiei politice și juridice, dar și prin cea a dimensiunii pragmatice. Și aceasta fiindcă mecanismele de organizare socială, control, echilibru, inventate de predecesori cu secole în urmă (teoria contractului social, care stabilește drepturi și obligați, teoria separației puterilor, controlul reciproc etc.), „sunt și trebuie să se afle într-un continuu proces de transformare, evoluție și adaptare la provocările unei societăți într-o perpetuă schimbare” [7]. I. Dogaru [8, p.75-76] polemizează asupra semnificațiilor justiției, evidențiind următoarele moduri de înțelegere: - într-un anumit sens, justiția este egalitatea ce are în vedere atât interesul individual, cât și interesul general al statului. Probabil, autorul are în vedere nu numai interesul statului, dar și al colectivității, pentru că interesele individului ipotetic ar putea fi perfect compatibile cu interesele statului și incompatibile cu cele de micromediu sau grup social; - în același timp, noțiunea de justiție poate fi înțeleasă și în sens de principiu. Este un principiu fundamental, recunoscut de majoritatea cercetătorilor, însemnând ideea fundamentală ce are drept scop asigurarea coeziunii sociale; - justiția totodată apare ca un instrument al echilibrului între părți, capabil de a elimina orice manifestare excesivă.

În același timp, autori precum J.Habermas [9] și Th. Nagel [10] anunță justificarea apariției unor noi concepte, cum ar fi cel de justiție/dreptate globală (*global justice*). Habermas menționează că globalizarea tinde să producă o societate globală, fapt care se datorează proceselor economice, sociale și culturale transfrontaliere și care legitimează conceptul de justiție/dreptate globală (sau *global justice*). În acest sens, Costel Matei în articolul *Jürgen Habermas și Thomas Nagel Tentația Dreptății Globale* menționează: „Faptul că există inegalitate la nivel global este dincolo de orice îndoială. Preocuparea morală față de nevoile, drepturile, bunăstarea și oportunitățile oamenilor împovărați și săraci este

de asemenea de netăgăduit .... Pentru toate acestea nu există soluții și răspunsuri simple. În acest context, trebuie analizat conceptul de dreptate globală (sau *global justice*). Ideea de dreptate globală se regăsește în centrul a nenumărate teorii contemporane în filosofia morală și politică și introduce o serie largă de interogații, topicuri, probleme și orientări teoretice” [11].

Într-un caz, conștienți de faptul că în condițiile organizării sociale actuale dimensiunea generalizantă, conceptualizantă și critică asupra realității trebuie să caracterizeze spiritul științific aflat în căutarea de soluții la problemele omului contemporan, considerăm oportună punerea în discuție a justiției sociale dintr-o perspectivă convergentă, de natură inter-, multi- și transdisciplinară. Din această perspectivă, noțiunea de justiție este abordată în corelație, sau prin suprapunere cu cei de dreptate și egalitate. Prin conținutul său noțional aceștia sunt relativi, fiind asociați cu experiențe, practici sociale concrete. În acest conținut ne referim la folosirea mai degrabă a formulei *societate justă*.

Cea mai frecventă confuzie însă este între conceptul de justiție și cel de egalitate. Th.Heinrichs afirmă că nu trebuie să ne întrebăm „Ce este justiția? ci Despre ce este justiția? ... Problema justiției este felul în care se poziționează individul în raport cu comunitățile din care face parte, cu societate, și în relațiile cu alte persoane cu care are de-a face... Dacă părerea bună despre sine a unui individ corespunde cu felul în care este evaluat de alții, atunci el crede că este tratat just de către ei. O astfel de judecată își găsește expresie în distribuție, refuz sau retragerea bunurilor materiale și nemateriale”, iar egalitatea conform opiniei aceluiași autor este „punctul de plecare și nu rezultatul ordinii (sociale). În chestiuni de distribuție, este necesară o normă de bază, raportată la care distribuția deviatoare este expresia justiției. Această normă primară de distribuție este egalitatea numerică – împărțirea resurselor pasibile de distribuție la numărul celor care trebuie să fie luați în calcul. Spre deosebire de justiție, egalitatea nu are nevoie de criterii ... atunci când nu există criterii de distribuție a bunurilor într-un caz anume, când nu există motive din care unora să li se dea mai mult decât altora, pentru a evita acționarea în mod arbitrar, tuturor trebuie să li se dea identic” [12].

În altul, dat fiind faptul că noțiunea *justiție* este însoțită în permanență de așa concepte ca dreptate, echitate, egalitate ș.a., trimite la implicațiile profund umane ale acestora. Reflectate în baza legală a Națiunilor Unite, „au constituit un fundament juridic global pentru statele lumii și care urmau să asigure transpunerea valorilor fundamentale în revindecări formele. Prin cele două Convenții ONU cu privire la drepturile omului, din 1966, drepturile fundamentale civile, politice, economice, sociale și culturale au atins apogeul legitimității lor, fiind ratificate de aproape toate țările.” [12, p11] Cu toate acestea, în prezent,

din ce în ce mai des asistăm la punerea sub semne de interogație a validității practice a acestora, fiind întâlnite din ce în ce mai frecvent încălcări flagrante ale drepturilor fundamentale ale omului. Chiar dacă în toate timpurile aceștia au însoțit viața socială a individului, totuși în prezent este necesară înțelegerea dimensiunilor acestora și organizarea socială în care trebuie să se regăsească. Cât de utopic nu ar părea, fiecăruia dintre noi i-ar plăcea să trăiască cu gândul că este membrul unei societăți în care dreptatea, adevărul, justiția sunt valorile de bază în jurul cărora este construită/edificată viața în comun.

Toate aceste concepte, luate împreună, caracterizate, în fond, printr-un înalt grad de abstractizare, ocupă din ce în ce mai mult teren în cadrul abordărilor teoretice, pornind de la diverse practici sociale, întâlnind cele mai diverse formule de interpretare, dar care în marea majoritate a cazurilor scot în evidență dificultăți de delimitare noțională clară, pe de o parte, iar pe de alta, accentuează dimensiunea axiologică și importanța practică, fapt ce determină înțelegerea rațiunii justiției sociale. În acest din urmă caz este nevoie de o clarificare care se referă la utilizarea în acest conținut a noțiunii rațiuni ale justiției, care nu trebuie confundat cu cel de rațiune în sensul de gândire și cel de raționament în calitate de formă a gândirii. Utilizarea termenului *rațiune* în acest conținut trimite la căutarea temeiurilor, motivelor, cauzelor și justificarea justiției. Astfel, mai degrabă ar putea fi folosită formula rațiune de a fi a justiției, adică ceea ce justifică, motivează existența ei.

În această direcție, A. Carpinschi opinează: „Spinoasele probleme ale distribuției și redistribuției resurselor, obligațiilor, costurilor în societate întrețin, în permanență, caracterul dilematic al justiției sociale. Parafrazând o celebră interogație hamletiană, ne putem întreba: *a fi sau a nu fi justiția socială?* Această întrebare, căreia istoria societăților umane i-a răspuns până acum negativ sau, în anumite conjuncturi, parțial și neconcludent, mă determină să fiu rezervat în privința folosirii, la modul general, a conceptului de „justiție socială”, și să-l prefer pe cel mai contextual și operațional de „acte de justiție socială”. În opinia mea, justiția socială rămâne o valoare în sine, un deziderat global și asimptotic ce solicită concepte adiacente cu un caracter mai funcțional, aplicabile în politicile sectoriale, studiile de caz, dar și în filosofia politică ” [1].

În *Justonomia - justiția socială ca premisă a dreptului* A. Parlagi indică că „justiția socială este (sau ar trebui să fie) o formă de extrapolare a dreptății, a normei morale imperative, conform căreia fiecare individ trebuie tratat în mod egal cu ceilalți în oricare dintre ipostazele sale existențiale: antroponomică, socioeconomică sau politonomică. Jusnomia justiției sociale nu se manifestă doar prin faptul că sistemul juridic este (sau ar trebui să fie) drept, cât și prin faptul că înfăptuirea dreptății este o condiție a socioarhiei (în opoziție cu anarhia).

Caracterul justonomic al dreptății reiese din faptul că indivizii nu au un comportament social din motive raționale, ci din rațiuni sociale, în sensul că existența lor juridică este predeterminată prin norme, independent de voința lor” [13].

La origini, noțiunea de justiție socială este atribuit preotului Luigi Taparelli (1840) și desemnează modul în care este aplicată justiția într-o societate în relație cu clasele sociale existente în ea. Deci, înțelegerea „justiției sociale” este în corelație cu cel de justiție. Astfel, DEX-ul face trimitere la următoarele sensuri: - virtute morală care ne face să respectăm drepturile altuia; - bună dreptate: *a recunoaște justiția unei cauze*; - putere de a răsplăti sau pedepsi, de a face dreptate fiecăruia: *justiție umană*; - magistrații care dau dreptate: *a se plânge justiției*.

Cu referire la sensul noțiunii justiție socială O.M. Cilibiu indică: „Într-un sens mai larg, termenul de justiție se întrebuițează în sens de justiție socială, iar aceasta din urmă este întrebuițată mai cu seamă în practica politică. Acestei noțiuni i s-au dat mai multe interpretări, astfel: justiția socială este justiția aplicată unei probleme sociale; justiția socială este sinonimă cu justiția legală, dar în cazul justiției sociale accentul se pune pe conținutul natural al termenului și mai puțin pe cel legal; justiția socială semnifică îmbinarea termenilor de justiție legală și justiție distributivă ” [14].

Studiile ce se referă direct la problematica justiției sociale, sau chiar cele care tangențial pun în discuție acest subiect, ajung la un consens prin care se consideră că ea (justiția socială) se referă la conceptul că toată lumea trebuie să aibă aceleași drepturi și oportunități economice, politice și sociale. „Polito-crația promovează și utilizează justiția socială ca pe un instrument de supra-legalitate, pentru a putea implementa normele, principiile și valorile politice prestabilite; în schimb, sociocrația concepe justiția socială ca pe un instrument de semilegalitate, în virtutea faptului că ea poate să distribuie dreptatea indiferent dacă respectă sau nu, legea. Existența acestor divergențe conceptuale fac din justiție o instituție ireductibilă a dreptății sociale” [13].

Vom observa că pentru adepții justiției sociale, rolul cel mai important este atribuit statului, care trebuie să asigure bunăstarea și respectarea drepturilor cetățenilor săi, indiferent de clasa socială din care fac parte aceștia.

Generalizând, indicăm prezența în literatură a cel puțin trei moduri de abordare a justiției sociale: a) teoretică, care include modele și direcții de analiză a justiției sociale, înțelegerea acesteia și previziunilor de viitor autorilor asupra implementării și realizării ei; b) normativă, care optează pentru caracterul valorizant a justiției sociale în societățile democratice; și c) empirică, prin care are loc evaluarea gradului de implementare și realizare a acesteia în practica organizării vieții sociale.

Dezbaterile teoretice asupra justiției sociale pot fi și ele de mai multe feluri: filosofice, social-politice, juridice, economice etc. În cadrul abordărilor teoretice putem distinge între dimensiunea conceptuală și cea practică (a realizării într-o societate). În cazul abordărilor teoretice, nu poate fi trecută cu vederea cea mai discutată teorie despre justiție, cea a lui J. Rawls [15]. J. Rawls încearcă să găsească „formula” în care ar putea fi soluționate conflictele din societate printr-o „ordine justă elementară” și prin stabilirea, identificarea principiilor ei. În vederea realizării acestei intenții, Rawls distinge între conceptul de „rațional” și „rezonabil”, considerându-le complementare și indispensabile pentru definirea „rațiunii publice”. [16] Autorul *Teoriei justiției sociale* definește raționalitatea ca fiind capacitatea persoanei de a-și urmări propriile scopuri, iar rezonabilitatea - angajamentul persoanei de a-și urma propriile scopuri în condițiile unor proceduri care pot fi justificate și altora ca fiind echitabile. Prin rațiune publică Rawls înțelege un mod de a raționa în legătură cu valorile împărtășite de cetățenii liberi și egali care nu încalcă doctrinele cuprinzătoare ale cetățenilor atâta timp cât acele doctrine sunt compatibile cu politica democratică.

Preocupat de găsirea unor principii optime pentru a realiza o organizare socială dreaptă, J. Rawls formulează câteva ipoteze, însoțite de cele două principii ale ordinii sociale:

- Ideile fundamentale și principiile generale ale justiției pot fi formulate și convenite de către toți;
- Este de la sine înțeles pentru democrațiile moderne ca oamenii să se considere liberi și egali;
- În această bază pot fi descoperite principiile cooperării sociale.

Referitor la principiile de bază ale ordinii sociale, J. Rawls formulează două, unul dintre acestea se referă la libertățile fundamentale ale oamenilor și are prioritate în raport cu cel de-al doilea principiu. „Orice persoană trebuie să aibă un drept egal la cel mai extensiv sistem total al libertăților egale elementare, compatibile cu sistemul similar al libertăților pentru toți”. Cel de-al doilea principiu stipulează că „inegalitățile sociale și economice trebuie să fie aranjate astfel, încât acestea să fie atât: a) spre beneficiul deplin al celor mai dezavantajați, cât și b) legate de poziții și posturi accesibile pentru toți în condiții de egalitate a șanselor” [15].

Teoria justiției sociale a lui Rawls este și una normativă, dat fiind faptul că acesta construiește o întreagă teorie asupra naturii umane. Plecând de la ideea potrivit căreia natura umană are înscrisă în ea două puteri morale: capacitatea de a avea un simț al dreptății și capacitatea de a avea o concepție despre bine, Rawls va conchide că societatea este un sistem echitabil de cooperare, întemeiat

și organizat în conformitate cu normele stabilite de comun acord între indivizi.

Generalizările făcute asupra diverselor teorii ale justiției sociale scot în evidență unele contradicții ce apar între două modele ale justiției: modelul justiției distributive și modelul justiției accesului. Cea care încearcă să pună împreună cele două dimensiuni ale justiției este Nancy Fraser, propunând în schimb o abordare bidimensională. „Din punct de vedere teoretic, sarcina este de a inventa un concept bidimensional cu privire la justiție, care să integreze atât revendicările pentru egalitatea socială care pot fi argumentate, cât și cele de recunoaștere a diferenței, care pot fi apărute. De facto, misiunea noastră este de a concepe o orientare politică pragmatică, ce ar integra ceea ce este mai bun la politicile de redistribuire și cele mai bune politici de recunoaștere” [12, p. 30]. Autoarea în cauză consideră că pentru a realiza justiția și participarea în societate este nevoie de strategii ce iau în calcul în mod adecvat două dimensiuni, dintre care una se referă la recunoașterea statutului social al persoanei și alta la situația economică (dimensiunea economică). Pentru Fraser justiția este înțeleasă ca „paritate a participării” care prevede existența unei ordini sociale ce permite interacțiunea dintre toți membrii societății, situație ce poate fi asigurată prin respectarea a două condiții: condiția obiectivă (distribuirea resurselor materiale trebuie să fie făcută astfel încât să fie asigurată independența participanților și „vocea” lor), condiția inter-subiectivă (modelele instituționalizate să exprime respect egal pentru toți participanții și să asigure șanse egale pentru obținerea respectului social).

Din perspectivă empirică, dimensiunea politică a justiției sociale iese în evidență, datorită importanței realizării acesteia în cadrul diferitelor forme de organizare socială statală. Astfel, putem sesiza diferențe în modul în care ea poate fi implementată sau conturată de către înțelesurile politice, observând cum noțiunea de egalitate a fost completată cu cea a șanselor egale, apoi cu cea de șanse echitabile.

Din perspectivă normativă, justiția socială este o construcție morală, fundamentată pe egalitatea drepturilor oricărei persoane și pe posibilitatea tuturor ființelor umane, fără nici o discriminare, de a beneficia de progresul economic și social oriunde în lume. Or, în alte condiții ar fi imposibilă asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale omului. Astfel, prin finalitatea sa, „justiția se situează printre principalii factori de consolidare a celor mai importante relații sociale, deoarece întruchipează virtutea morală fundamentală, menită să asigure armonia și pacea socială, la a căror realizare contribuie deopotrivă regulile religioase, morale și juridice.” [14]

Fie acceptăm sau respingem una sau alta dintre teoriile justiției sociale, probabil, cel mai important rămâne totuși înțelegerea necesității justiției sociale, dar și a formulei în care aceasta poate fi realizată într-o anumite organizare socială, a rolului persoanei în implementarea conținutului construcțiilor intelectuale și a modelelor teoretice de justiție socială. Și aceasta fiindcă, trăind într-o societate atât de complexă și divizată în ceea ce privește credințele și interesele individuale, organizarea societății nu poate fi altfel decât în termeni de dreptate, egalitate, echitate și, nu în ultimul rând, de justiție. Odată ce justiția socială vizează în egală măsură egalitatea și solidaritatea, ea rămâne în mod esențial un proiect pentru o societate mai justă, admitând existența permanentă a in justiției. În societățile aflate în perioade de schimbare, dezordine, tranziție, concepte precum cel de justiție, trebuiesc acceptate în calitate de punct de reper, valoare fundamentală apriori în jurul cărora să fie construit sistemul social și format individul în calitate de cetățean al lumii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Carpinschi A. Failibilitatea umană și actele de justiție socială. În: Sfera politicii. nr.149 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/149/art01-carpinschi.html> (vizitat la 20.05.2017).
2. Râbca E. și al. Filosofia dreptului. Chișinău: Editura Artpoligraf. 2016, p. 239.
3. Del Vecchio G. Lecții de filosofie juridică. București: Editura Europa Nova, p. 49.
4. Weinreb Lloyd L. Natural Law and Justice. Cambridge. 1987, p. 184.
5. Ciucă V.M. Lecții de sociologia dreptului. Iași: Editura Polirom. 1998, p. 173.
6. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv. București: Editura ALL BECK, 1999, p. 270.
7. Pleșca V. Reinventarea democrației. În: Sfera politicii, Nr. 159. <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/159/art03-Plesca.php> (vizitat la 15.05.2017).
8. Dogaru I., Dănișor D.C., Dănișor Gh. Teoria generală a dreptului. București: Editura Științifică. 1999, p. 75-76.
9. Habermas J. The postnational Constellation. Political Essays. MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1998, p. 58.
10. Nagel Th. The problem of global Justice. În: Philosophy & Public Affairs 33, Blackwell Publishing, Inc., 2005, nr. 2, p. 114.
11. Matei C. Jürgen Habermas și Thomas Nagel Tentația Dreptății Globale. http://www.academia.edu/7403683/J%C3%BCrgen_Habermas_%C8%99i_Thomas_Nagel
12. Gombert T. și alții. Fundamentele democrației. Chișinău: Editura Cartier, 2012.
13. Parlagi A. Justonomia - justiția socială ca premiză a dreptului. În: Revista Transilvană de Științe Administrative 2(29)/2011, pp. 119.
14. Cilibiu O. M. Reflecții privind dreptatea, justiția și justiția administrativă. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2012, nr. 4, p. 63-70.
15. Rawls J. *A Theory of Justice*. Harvard: The Belknap Press of Harvard University Press, 1971.
16. Florescu Holappa S. M. J. Rawls - Filosofia politica și teoria dreptății. București: Editura Pro universitaria, 2012, p.238.

RELAȚIILE INTERETNICE – FACTOR FAVORABIL ÎN PROCESUL DE CONSOLIDARE A SOCIETĂȚII

Elena BALAN,
*doctor în politologie, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Jurudice și Politice al AȘM*

Summary. The article reveals the place and the role of inter-ethnic cooperation in the establishment and strengthening of the middle class in the Republic of Moldova in the current conditions of changing society. The essential causes of the social stratification and in particular of the development of middle class is identified. Interethnic cooperation is presented as a favorable and accelerating factor in the process of becoming the middle class and strengthen economic and social stability in the society as a whole.

Conținutul de bază al conlucrării interetnice se dezvăluie și se desfășoară într-un fel sau altul, parțial sau multilateral în cadrul activității de muncă în comun de fiecare zi a reprezentanților diferitor etnii conlocuitoare în cele mai diverse domenii ale realității înconjurătoare.

În acest context, relațiile interetnice reprezintă un factor favorabil în procesul de consolidare a clasei mijlocii, care constituie o verigă prioritară în fortificarea modernizării și democratizării societății contemporane în schimbare.

În perioada actuală de afirmare a Republicii Moldova în contextul proiectelor de dezvoltare a societății în ansamblu și ale integrării europene, de orientare spre o societate democratică, bazată pe economia de piață, se introduc și modificările respective, deși uneori însoțite de controverse în modul de abordare a problematicii relațiilor interetnice, se formează noi priorități în diverse domenii ale activității individului care solicită și o mai apropiată comunicare interumană.

Astfel, ”edificarea sistemului politic de caracter democratic a modificat însăși esența și conținutul politicilor, iar privatizarea a schimbat repartizarea bogățiilor în întreaga lor plenitudine în cadrul societății, având impact asupra structurii sociale și, implicit, condiționând și extinzând stratificarea socială” [1, p.4].

Aceste procese au atins, indiscutabil, toate sferele vieții sociale. Posibilitățile oferite de democratizarea societății și reformele economice radicale permit dezvoltarea la un nivel calitativ nou al relațiilor interumane, inclusiv și a relațiilor interetnice, ceea ce va determina și asanarea mai rapidă a societății în ansamblu, depășirea controverselor în acest domeniu, precum și a altor probleme cu care se confruntă societatea în Republica Moldova.

Este de remarcat faptul că ”obiectivul strategic al modernizării prin democratizare și dezvoltare rămâne o prioritate și o direcție principală de politică. Însă democrația, un regim politic democratic are nevoie de un suport politic social. Teza aristotelică privind relația dintre democrație și clasa de mijloc nu și-a pierdut din actualitate, dat fiind că cel mai mult este cointerestat în stabilitate democratică stratul social de mijloc” [1, p.5].

Prin urmare, succesul renovării societății va depinde în mare măsură de capacitatea oamenilor de a trăi, a gândi și a activa pe nou. Deci, trebuie conceput pe nou și procesul modelării culturii relațiilor interumane și interetnice în ansamblu, fapt care va optimiza procesul de constituire și consolidare a clasei de mijloc a țării.

Este necesar, însă, de a se lua în considerație faptul că ”constituirea clasei de mijloc în Republica Moldova se află în faza incipientă, dată fiind extinderea nepermis de mult a tranziției și a ”neșezării țării”. Clasa de mijloc devine un strat social important într-o societate mai mult sau mai puțin ”așezată”, procesul de formare solicitând prezența mediului politico-juridic, social-economic și cultural-psihologic favorabil de nuanță edificatoare” [1, p. 5].

Fără îndoială, evoluția procesului de înnoire a societății, de normalizare și consolidare a coeziunii interumane depinde de modul direct de gradul de implicare a reprezentanților tuturor etniilor care locuiesc în Republica Moldova, de profunzimea conștientizării legităților acestui proces, de gradul de percepere a sarcinilor actuale și de perspectivă ale politicilor sociale.

Experiența europeană și mondială demonstrează ca singura cale de soluționare a tuturor problemelor și controverselor în dezvoltarea societății, inclusiv și în consolidarea clasei de mijloc, constă nu în dezmembrare, nu în neîncredere reciprocă, ci în soluțiile democratice comunitare și colaborarea reciprocă. Cu toate deosebirile de poziții, poate fi găsit un compromis, o soluție reală și eficientă, o concepție pacificatoare în pofida ambițiilor politice ale unor lideri sau grupări, excluzând confruntarea. Doar o analiză cumpătată a problemelor acumulate și căutarea permanentă a unor soluții fundamentate științific va putea permite ieșirea din unele situații de criză și ascensiunea la un nivel calitativ nou al relațiilor sociale în Republica Moldova.

Debarasându-ne de greșelile din trecut, trebuie să căutăm posibilități noi, corespunzătoare exigențelor timpului, pentru normalizarea și armonizarea acestor relații, în conceptele proprii unei lumi noi, moderne, democratice.

În condițiile când problemele relațiilor interetnice mai continuă să se afle în centrul unor discuții controversate și când situația poate degenera imprevizibil,

conducând la noi tensiuni, pe agenda zilei este deosebit de actuală oportunitatea normalizării neîntârziată a situației prin realizarea unei păci civice trainice, a solidarității interumane și interetnice în condițiile perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova. Un rol aparte în acest caz îl au: toleranța reciprocă și cultura înaltă a relațiilor, comunicarea și conlucrarea interetnică tot mai deplină în tot mai multe planuri: social-economic, politico-juridic, cultural, administrativ-comunitar, confesional etc.

Este necesară nu numai fermitatea convingerilor și a poziției civice, ci și capacitatea de a comunica, de „a ne auzi unii pe alții”, a respecta demnitatea fiecărui om în contextele multiple ale comunicării interetnice, pornind de la aspectele vitale ale cooperării sociale și solidarității umane. Cât privește, bunăoară, mecanismele de protecție a minorităților etnice și de asigurare a coeziunii interetnice, ele presupun anumite premise psihosociale privind deschiderea și interesul către celălalt, considerat ca subiect de complementaritate umană și cooperare. Prin protecția celuilalt, orientată spre o deschidere reciprocă a etniilor spre colaborare și schimburi de valori, se pot genera atitudini pozitive de încredere și se previne ostilitatea față de alții. Este tot mai mult necesară conștientizarea faptului că, odată cu valorificarea culturii proprii, avem de învățat și dintr-o altă cultură, care ne poate îmbogăți chiar numai prin recunoașterea celuilalt ca fiind demn de respect, de a fi acceptat așa cum este [2, p. 23].

Trecând peste tensiunile generate de diviziunea etnică și depășind lipsa unor reglementări politico-juridice, economice, sociale și spirituale mai eficiente, se impune necesitatea unor eforturi comune susținute pentru a obține un nivel calitativ nou al dezvoltării relațiilor interetnice, ca componentă a relațiilor sociale.

Fără îndoială, evoluția procesului de înnoire a societății, a normalizării relațiilor interetnice, consolidării coeziunii interumane și a păcii civice depinde la modul direct de gradul de implicare a reprezentanților tuturor etniilor care locuiesc în Republica Moldova, de profunzimea conștientizării legităților acestui proces, de gradul de percepere a sarcinilor actuale și de perspectivă ale politicii sociale.

Necesitatea obținerii unui nivel calitativ nou al relațiilor interetnice este dictată, în etapa actuală, nu doar de stringența problemei ca atare, ci și de faptul că soluționarea ei se răsfrânge asupra tuturor domeniilor vieții societății, afectează interesele întregii populații și ale fiecărui cetățean în parte. Deci, trebuie analizate minuțios toate circumstanțele de ordin obiectiv și subiectiv în geneza climatului social și moral optim în comunicarea interetnică.

Un rol foarte important în acest sens îl au cercetările sociologice concrete în domeniul relațiilor interetnice, ce oferă un tablou veridic și complet al proceselor în cauză. Acestea fac posibilă cunoașterea motivelor ce pot conduce la apariția crizei în acest domeniu, înlesnind elaborarea și adoptarea unor măsuri optime în scopul ameliorării situației existente.

În opinia cercetătoarei române Ana Bălașa, „cercetările sociologice au în comun plasarea relațiilor interetnice în cadrul proceselor de acțiune și interacțiune sociale, urmăresc să măsoare calitatea relațiilor interetnice, intensitatea contactelor sociale ca premisă a interacțiunii dintre grupuri, să determine gradul de similaritate și/ sau diferențiere dintre grupurile etnice, gradul de păstrare a identității și procesele de asimilare ca strategii de grup și individuale sau ca politici coercitive. Se determină, pe baze empirice, tipologii ale relațiilor sociale sau se verifică, în contexte sociale și culturale diferite, pattern-uri ale relațiilor interetnice stabilite pe baze empirice” [3, p. 94-95].

Analiza multidimensională a rezultatelor cercetărilor sociologice permit nu numai a urmări evoluția proceselor date în unele localități și în țara întregă, dar și a observa specificul, particularitățile și tendințele desfășurării lor în continuare, a prognoza evenimentele și a adopta măsuri adecvate, oportune.

O serie de aspecte și fațete ale procesului complex de desfășurare a relațiilor interetnice în Republica Moldova se conturează în cadrul investigației sociologice întreprinse de Institutul de Politici Publice în colaborare cu IMAS inc, care au lansat proiectul „Etnobarometru - Republica Moldova”, având drept scop monitorizarea și evaluarea situației între etniile din Republica Moldova în condițiile actuale. Sondajul a fost realizat pe 5 eșantioane etnice, moldoveni/români (822), ruși (412), ucraineni (413), bulgari (431) și găgăuzi (472).

Potrivit principalelor concluzii ale studiului, climatul interetnic este pe alocuri caracterizat de tensiuni interetnice. Fiecare etnie percepe diferit realitatea cotidiană, percepție care se diferențiază în funcție de nivelul de educație, mediul de rezidență și apartenență la un grup sau altul.

Rezultatele mai arată că identitatea etnică a moldovenilor este slab conturată și, deși sunt numeric majoritari, din punctul de vedere al concepțiilor și al capitalului social sunt uneori minoritari.

Întrebați, care ar trebui să fie orientarea Republicii Moldova, 62 la sută din respondenți au fost de părere că Moldova trebuie să se integreze în Uniunea Europeană, iar 14 la sută consideră că Moldova ar trebui să rămână în CSI.

În etapa actuală de modernizare social-politică, democratizare și realizare a parcursului european al Republicii Moldova, problematica evoluției relațiilor

interetnice poartă un caracter pronunțat geopolitic. Fără îndoială, premisa fundamentală pentru umanizarea relațiilor interetnice și consolidarea coeziunii interumane constă în dezvoltarea la oameni a necesității firești de a trăi în pace și înțelegere, fapt ce poate fi realizat numai printr-un înalt nivel al culturii relațiilor interetnice, al educației în spiritul valorilor umanismului și ale conlucrării multilaterale reciproc avantajoase, fapt care va contribui la consolidarea societății în întregime și în cadrul tuturor păturilor sociale, inclusiv în cadrul clasei de mijloc.

Conținutul de bază al conlucrării interetnice se dezvăluie și se desfășoară într-un fel sau altul, parțial sau multilateral în cadrul activității de muncă în comun de fiecare zi a reprezentanților diferitor etnii conlocuitoare în cele mai diverse domenii ale realității înconjurătoare, cum ar fi, bunăoară, relațiile de afaceri între reprezentanții clasei de mijloc.

Elucruertînsă, că unele lacune în aceste direcții au influențat negativ asupra evoluției relațiilor interetnice, conducând la apariția unor deformări și fenomene indezirabile. Putem menționa aici și faptul că în cele mai diverse colective în care activează în comun reprezentanți de diferită apartenență etnică se cristalizează cam aceleași legități de constituire a raporturilor interetnice, care presupun drept primă condiție o anume sensibilizare a opiniei publice față de problemele ce țin de dezvoltarea societății în schimbare și de climatul psihologic-social respectiv.

Cu toate acestea, procesele actuale de dezvoltare a relațiilor de piață în Republica Moldova, înfăptuirea noilor reforme și criza economică, socială și spirituală profundă, condiționată de ele, au cauzat, în cele din urmă, scăderea simțitoare a nivelului producției, creșterea apatiei sociale și a neîncrederii în ziua de mâine a unei părți considerabile a populației, stagnând optimizarea consolidării clasei de mijloc îndeosebi.

În aceste condiții dificile și neordinare este extrem de necesar de a căuta cu fermitate noi izvoare de formare la oameni a persistenței și fermității corespunzătoare, a unor noi principii morale, a conștiinței civice, care să contribuie la consolidarea coeziunii întregii societăți în baza unei înalte culturi a comunicării interumane și interetnice, care reprezintă o impunătoare forță motrice a progresului general, o garanție sigură a ieșirii din criza generală social-economică și spirituală adâncă.

Unica verigă principală și criteriul fundamental al progresului general al societății, al renașterii naționale trebuie să devină toate comunitățile etnice din republică, fiecare personalitate, indiferent de caracteristicile lor specific națio-

nale și particularitățile activității lor sociale, cele ale modului de trai, ale activității de producție, ale trăsăturilor individuale psihologice, intereselor, obișnuințelor, tradițiilor, deprinderilor, convingerilor confesionale etc.

Luând în considerație faptul că reformarea și reorganizarea tuturor sferelor vieții societății în dezvoltare activează oamenii în mod obiectiv și deosebit pe acest tărâm transformator, e cazul să menționăm că și procesele interetnice, în consecință, sunt expuse unei influențe și transformări esențiale prin intermediul unei anumite direcții a activității indivizilor, altfel spus, sunt condiționate de orientarea evoluției întregii totalități a relațiilor sociale, de atmosfera generală și concretă a realității înconjurătoare.

Ținând cont de faptul că fiecare om este nu numai un purtător al particularităților naționale, dar și un participant nemijlocit la desfășurarea proceselor etnice, una din sarcinile cardinale ale politicii naționale este orientarea eforturilor în vederea creării condițiilor necesare pentru ca personalitatea să devină un subiect conștient al activității social-transformatoare, un creator activ al unui mediu etnic și interetnic calitativ nou în cadrul țării și în afara hotarelor ei.

Concomitent, creșterea vertiginoasă a conștiinței etnice în ultimul timp, deși capătă uneori un caracter exploziv, totuși ne demonstrează că unica și cea mai reală cale spre progresul economic și spiritual al fiecărui popor este, bineînțeles, aceea care este orientată spre consolidarea unității, bazate pe un dialog constructiv, conlucrare multilaterală, ajutor și încredere reciprocă. Crearea unor condiții optime în vederea stabilizării unor circumstanțe avantajoase în această direcție va contribui la impulsivitatea dezvoltării ascendente a tuturor sferelor vieții sociale, a reformării, renovării și modernizării societății contemporane moldovenești, inclusiv și a dezvoltării ascendente a clasei de mijloc – garant al prosperării social-economice a Republicii Moldova.

Desigur, și în acest domeniu extrem de fragil și complicat al existenței umane apar noi și noi probleme, care își așteaptă rezolvarea neîntârziată, au loc abateri de la legile adoptate, lacune și neajunsuri de ordin obiectiv și subiectiv.

Concordia și conlucrarea interetnică presupune o corelație și interpătrundere nemijlocită cu problemele și schimbările care le suportă societatea moldovenească în dezvoltare în condițiile actuale de modernizare democratică a societății și de promovare a vectorului european al Republicii Moldova.

În contextul implementării agendei europene și intensificării cursului european al Republicii Moldova, impulsivitatea procesului de europenizare a țării presupune accelerarea modernizării tuturor sferelor vieții sociale, în scopul unei societăți postindustriale cu diverse schimbări inovaționale, inclu-

siv și accelerarea procesului de consolidare a clasei de mijloc, prin renovarea mentalității populației, care se desfășoară concomitent și prin intermediul instruirii și educației permanente în masă a populației.

În condițiile realizării agendei europene a Republicii Moldova, instruirea și educația populației în acest context are menirea să contribuie nemijlocit la intensificarea procesului de modernizare, democratizare și europenizare a țării prin cultivarea și consolidarea spiritului responsabilității și al activismului social al personalității în aspirațiile sale spre un nivel de viață avansat, ajustat la standardele actuale europene. În acest scop, se cer a fi promovate și realizate mai activ și eficient proiectele de reforme cu conținut proeuropean ale Republicii Moldova care ar cointeresa masele largi ale populației țării, inclusiv și reprezentanții clasei de mijloc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Juc V. Cuvânt înainte la lucrarea: Malcoci Ludmila, Mocanu Victor. Premisele constituirii clasei medii în Republica Moldova. Studiu sociologic. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017.
2. Roșca A. Probleme privind protejarea diversității etno-culturale și asigurarea unității poporului Republicii Moldova. În: Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice. Chișinău: Tipografia AȘM, 2007.
3. Bălașa A. Fenomenul etnic – obiect al cercetării sociale actuale. În: Calitatea vieții, București, 1996, nr. 1-2, p. 15.

POLITICI SOCIALE FAȚĂ DE MILITARIII TRECUȚI ÎN REZERVĂ

Ion COROPCEANU,
consilier principal, Guvernul Republicii Moldova.

Summary: We will specify that the responsibilities of the citizens for the protection of the Homeland continue after the completion of the military service. In the same context, if reservists are or are not assigned to positions in military units, the reserve of the Armed Forces is divided into: active reserve, consisting of reservists assigned to military functions in large units, units and institutions of the Armed Forces, according to the plan of completion; passive reserve (available resources) made up of reservists who are not assigned to positions and can fill in as required the active reserve.

În momentul eliberării din serviciul militar cetățenii trec în categoria de rezerviști și sunt luați în evidență militară în centrele militare la locul de trai, fiind în continuare repartizați pentru completarea Forțelor Armate la mobilizare. La luarea în evidență militară a cetățenilor în calitate de rezerviști, în funcție de nivelul de pregătire militară și indicele de vârstă, se adoptă decizia privind includerea rezervistului în una din structurile rezervei. Vom preciza că responsabilitățile cetățenilor pentru apărarea Patriei continuă după finalizarea serviciului militar. Menționăm, în același context, că în caz dacă rezerviștii sunt sau nu sunt repartizați în funcții în unitățile militare, rezerva Forțelor Armate se împarte în: rezervă activă, alcătuită din rezerviștii repartizați în funcții militare în marile unități, în unități și instituții ale Forțelor Armate conform planului de completare; rezervă pasivă (resurse disponibile), alcătuită din rezerviștii care nu sunt repartizați în funcții și pot completa în caz de necesitate rezerva activă. Conform indicelui de vârstă, rezerva Forțelor Armate se împarte după cum urmează:

a. rezervă de clasa I, în care se regăsesc rezerviștii până la împlinirea vârstei: soldații, sergenții și subofițerii - de 45 de ani; ofițerii - de 55 de ani; generalii - de 60 de ani;

b. rezerva de clasa II, în care se regăsesc rezerviștii: soldații, sergenții și subofițerii - de la 45 de ani până la împlinirea vârstei de 50 de ani; ofițerii - de la 55 de ani până la împlinirea vârstei de 60 de ani; generalii - de la 60 de ani până la împlinirea vârstei de 65 de ani.

Precizăm că după atingerea limitei de vârstă de aflare în rezerva de clasa I, cetățenii sunt trecuți în rezerva de clasa II. În acest caz rezerviștii aflați în componența rezervei active sunt trecuți, de regulă, în componența rezervei pasive.

Limita de vârstă de aflare în rezerva de clasa II este și limita de vârstă de aflare în rezerva Forțelor Armate. După atingerea limitei de vârstă de aflare în rezerva Forțelor Armate, rezerviștii sunt trecuți în retragere și excluși din evidența militară [1]. Menționăm că limita de vârstă pentru aflarea cetățenilor în rezerva Forțelor Armate să fie majorată cu 5 ani: limita de vârstă actuală s-a dovedit a fi una rezonabilă pentru secolul trecut, când situația demografică în republică era una de creștere pozitivă, iar rezervele de resurse umane erau suficiente. Actualmente situația s-a inversat, iar indispensabilitatea majorării plafonului de vârstă de aflare în rezervă este una obiectivă și corespunde intereselor de securitate națională. Reiterăm că modalitatea de aflare a cetățenilor în rezervă este prevăzută în Legea nr.1244 din 18 iulie 2002 cu privire la rezerva Forțelor Armate. Precizăm că o parte a legii este consacrată problemelor ce țin de pregătirea rezerviștilor, în sens de chemare în serviciul militar în cadrul cantonamentelor. Legea stabilește expres că pregătirea rezerviștilor se efectuează în conformitate cu planul de pregătire a rezervei, elaborat anual de Statul-Major General al Forțelor Armate și aprobat de Guvern. Partea vulnerabilă a procesului dat constă în limitarea dreptului comandantului de a organiza ședințe de pregătire cu militarii care sunt în rezervă pe contract. De fapt, contractul pentru rezervă activă a fost o idee destul de bună, dar s-a ciocnit ulterior de imposibilitatea comandantului de a lucra cu această categorie pentru pregătirea și asigurarea capacității de luptă a unității. Noi considerăm că legislația trebuie modificată astfel încât pentru persoanele sub contract de aflare în rezervă activă chemarea la ședințe de pregătire în cantonamente se va efectua conform planului aprobat pentru fiecare unitate de către Ministrul Apărării, dar nu va depăși termenul de două zile pentru fiecare lună a anului și o concentrare de 14 zile odată pe an, astfel de experiență fiind atestată în cazul Gărzii Naționale din SUA.

Păstrarea sistemul mixt de organizare a serviciului militar, a cărui necesitate am argumentat-o, permite de a avea posibilitate de a completa rezerva activă a Forțelor Armate pe contul militarilor care se eliberează după finalizarea serviciului militar. Cu această problemă serioasă s-au confruntat Forțele Armate ale României, după abolirea serviciului militar obligatoriu în 2007. Pentru a reveni la normalitate a fost adoptată Legea rezerviștilor militari, care începând cu 2017 prevede o perioadă de formare inițială a cetățenilor de aproximativ trei luni pentru acumularea cunoștințelor militare de bază, după care, anual, se produce convocarea de instrucție de două săptămâni [2]. Considerăm că acest exemplu trebuie luat în considerare de către Ministerul Apărării al Republicii Moldova atât în contextul oportunității de a păstra în continuare serviciul mili-

tar în termen, cât și a necesității de a perfecționa legislația în vigoare cu privire la pregătirea rezervei militare.

După trecerea militarilor în rezervă, în societate se reîntorc o categorie de cetățeni care și-au satisfăcut serviciul militar în termen, precum și o categorie de militari prin contract, cu experiență bogată de viață, patrioți și cu un potențial care poate fi de folos în continuare statului și societății. Însă am determinat că problema de importanță deosebită rezidă în faptul că statul nu acordă garanții nici primei categorii, nici celei de-a doua, fiind alimentați factorii care nu asigură atractivitatea serviciului militar în termen la tineri. Opinia noastră este că statul trebuie să garanteze, în baza unui Regulament aprobat de Guvern, tinerilor trecuți în rezervă și militarilor prin contract dreptul de admitere în instituțiile superioare de învățământ fără concurs la buget sau să le achite studiile.

Trebuie de precizat că în perioada îndeplinirii serviciului militar, tinerii încorporați în armată obțin cunoștințe și deprinderi practice noi, care nu le pot oferi alte instituții de diferit profil din țară, cele de studii inclusiv: obțin cunoștințe în domeniul militar, capătă pregătire fizică și morală, se deprind cu viața într-un colectiv subordonat unor reguli stricte, abordează și percep sentimentele de patriotism, de responsabilitate și ajutor reciproc, cunosc mai bine țara, pot să participe la diferite aplicații internaționale atât pe teritoriul național, cât și peste hotare, devin mai pregătiți de viață, mai competitivi în societate și pe piața muncii, mai pregătiți și mai hotărâți [3]. Parcursul serviciului militar în termen prevede pregătirea corespunzătoare în mai multe funcții militare, având tangențe directe cu profesiile civile pe care le obțin în școlile profesionale tehnice. Însă problema pe care o semnalizăm este că profesiile militare nu sunt nici într-o formă legiferate de Ministerul Apărării și recunoscute de Ministerul Educației, legiferarea și elaborarea mecanismului necesar, inclusiv de obținere a profesiilor noi, ar permite ca armata să fie considerată nu numai școală a bărbăției, dar și de meserii, situație care va spori considerabil atractivitatea serviciului militar pentru tineri.

Transformările care se produc în Republica Moldova se răsfrâng asupra Forțelor Armate și militarilor prin contract. Noile circumstanțe au adus la ordinea de zi sarcina de reformare a Armatei Naționale, redislocarea de trupe, formarea și perfecționarea garnizoanelor și taberelor militare noi. În perioada 2001-2015 din serviciul militar s-au retras mai mult de 1.000 de ofițeri, printre care jumătate fără drept de pensie, majoritatea dispun de studii superioare, experiența de management și lucru de educație cu personalul, cunosc tehnica și tehnologiile moderne, însă în situația de șomaj ridicat, experiența personalului militar în

trecut rămâne de multe ori nerevendicată. Militarii trecuți în rezervă și familiile lor se găsesc într-o situație foarte dificilă: problemele sociale și inutilitatea profesională, pierderea locului de muncă, nevoia de schimbare a reședinței și lipsa de locuință, lipsa de experiență de muncă și de competențe într-o economie de piață și alți factori agravează situația personalului militar pensionat.

Ca rezultat, în fața militarilor trecuți în rezervă se ridică o serie de probleme în adaptarea la viața civilă, printre care evidențiem următoarele:

- neconcordanța profesiei militare nevoilor pieței forței de muncă, consecințele fiind posibilitățile de angajare pentru o muncă necalificată și puțin plătită ori căutarea activităților ocazionale;
- problema de reconversie pentru noi competențe în concordanță cu cererea;
- problema asigurării cu spațiu locativ, în special pentru militarii care au servit cel puțin 20 de ani și devine aproape imposibil de realizat. Potrivit Ministerului Apărării, la sfârșitul anului 2015 nu au primit apartament peste 500 de familii de militari eliberați din serviciul militar;
- deseori trecerea în rezervă cauzează o lovitură psihologică, dat fiind că serviciul militar a fost pentru persoană factorul de protecție socială;
- după ce au părăsit armata, pe fundal de stres, mulți ofițeri se confruntă cu probleme ce țin de deteriorarea sănătății și stării fizice.

Complexitatea perioadei de adaptare provoacă conflicte și chiar dezintegrarea familiilor, determinând necesitatea pentru activitate amplă atât cu militarii trecuți în rezervă, cât și cu membrii de familie ai militarilor eliberați din serviciu. Precizăm că în toate unitățile militare sunt angajați psihologi militari, dar nu dispun în atribuțiile funcționale responsabilitatea de a lucra cu cei care se pregătesc să plece în rezervă pentru a-i ajuta să treacă mult mai ușor această perioadă complicată. Considerăm oportun ca Ministerul Apărării să examineze și să introducă acest aspect important în responsabilitatea psihologilor militari. Afirmăm în același context că un rol important în facilitarea adaptării militarilor trecuți în rezervă la viața civilă dețin asociațiile neguvernamentale, organizațiile veteranilor de război și din structurile de forță. În prezent, în Republica Moldova sunt înregistrate peste 60 astfel de organizații [4]. Activitatea lor se încadrează în cerințele Legii cu privire la asociațiile obștești, urmărind scopul realizării și apărării drepturilor civile, economice, sociale, altor drepturi și libertăți, dezvoltării activismului social și spiritului de inițiativă, satisfacerii intereselor profesionale și de amatori în sfera creației artistice, tehnicii, ocrotirii sănătății, educației patriotice și umanistice, extinderii contactelor internaționale, consolidării prieteniei între popoare, desfășurării altor activități neinter-

zise de legislație [5]. Vom invoca, nu în ultimul rând, cercetarea științifică, dată fiind fezabilitatea și eficiența conjugării reușite a teoriei și practicii.

Remarcăm însă că aceste organizații nu sunt preocupate de problema adaptării militarilor trecuți în rezervă la viața civilă și susținerii lor în această perioadă. Noi considerăm că Ministerul Apărării ar trebui să conlucreze mai activ cu aceste organizații și să beneficieze de potențialul lor în lucrul cu militarii care se concediază din serviciul militar. Circumstanțele anunțate cauzează crearea unui set întreg de probleme de concediere a unei persoane din rândurile Forțelor Armate. În această ordine de idei vom insista că o problemă foarte importantă ține de securitatea socială, care se exprimă prin gradul de implementare a drepturilor sociale și garanțiilor acordate diferitor categorii de personal militar și familiilor lor, permițându-le să-și asigure necesitățile materiale și spirituale, compensatoare pentru restricțiile din timpul serviciului militar [6]. Astfel, gradul de garanții de drepturi, libertăți și privilegii pentru personalul militar pensionat este determinat de un șir de factori primordiali, precum nivelul de beneficii materiale și spirituale care trebuie să asigure compensarea pentru dificultățile din perioada serviciului militar, existența condițiilor normale de trai, de creștere a copiilor, angajarea în câmpul muncii, posibilitatea de perfecționare profesională și de protecție împotriva nedreptății și atitudinii arbitrare a funcționarilor.

Protecția socială a militarilor eliberați din serviciul militar activ în rezervă sau retragere ține, pe de o parte, de realizarea drepturilor și libertăților garantate prin Constituția Republicii Moldova pentru toți cetățenii, iar pe de alta, punerea în aplicare a drepturilor speciale și garanțiilor furnizate drept recompensă pentru mai mulți ani de serviciu în cadrul Forțelor Armate, dat fiind stresul fizic și psihic, riscul pentru viață și sănătate, condițiile precare de viață ale familiei. Vom insista asupra aserțiunii că personalul militar eliberat, include, de obicei, persoane apte de muncă având înaltă pregătire profesională, care pot lucra eficient și aduce o contribuție semnificativă la procesul de dezvoltare a economiei naționale. Cu toate acestea, experiența de punere în aplicare a programului de adaptare socială a personalului eliberat din serviciul militar denotă că problema cea mai acută este asigurarea cu locuri de muncă, circumstanțe care necesită o abordare integrată a aspectelor de adaptare socială a militarilor eliberați din serviciul militar și membrilor familiilor. Această abordare trebuie să includă formarea de profesii civile, inclusiv prin învățământ la distanță; educarea spiritului de antreprenoriat, crearea locurilor de muncă bine plătite; sporirea rolului autorităților executive în domeniul adaptării sociale a persoanelor eliberate din serviciul militar activ.

În sensul elucidat de idei, vom examina care sunt problemele de orientare profesională și de formare a militarilor, militarii pensionari fiind extrem de rezervați în căutarea de ajutor în birourile de serviciu pentru ocuparea forței de muncă. Acest lucru poate fi explicat prin următoarele motive:

- lipsa de informare pentru militarii trecuți în rezervă privind locurile de muncă și oportunitățile pentru servicii de angajare;

- lipsa numărului necesar de posturi vacante care ar satisface nevoile corpului ofițeresc, atât după formă și în conținutul său, cât și de remunerare;

- starea psihologică a ofițerilor, deseori fiind factor de abținere în recursul la serviciul de ocupare a forței de muncă și manifestare a dorinței de a decide destinul lor singuri;

- creșterea concurenței pentru ocuparea forței de muncă dată fiind cererea și oferta;

- incapacitatea funcționarilor din serviciul ocupării forței de muncă de a comunica cu această categorie de cetățeni, iar în unele cazuri - formalism în muncă și ignoranță a legii privind protecția socială a militarilor;

- indicator înalt de vârstă pentru ofițerii în rezervă și faptul că o parte au pensii.

Desfășurarea activităților de reducere a tensiunilor sociale în rândul personalului militar eliberat din serviciul militar și familiile lor ar trebui să înceapă cât mai curând posibil, în spațiile cu concentrații mari de trupe fiind indispensabil de a fi create săli de clasă care ar putea oferi asistență psihologică, orientare profesională și posibilitate reală de a obține noi abilități prin învățământul la distanță. Acest lucru este cel mai important pentru unitățile situate în izolare, departe de centrele de formare. Incontestabil este că piața necesită profesioniști de înaltă clasă, iar persoanele ce au primit educație militară posedă această calitate: în procesul de reconversie profesională se cuvine de a fi utilizate pe deplin cunoștințele existente, dar și completarea cu altele, noi și utile. Analiza pe care am realizat-o denotă că militarii concediați în ultimii ani, ofițeri și plutonieri, fie nu dețin o profesie civilă, fie au pierdut în timpul serviciului din abilitățile necesare, excepție făcând juriștii, specialiștii în finanțe, medicii militari și tehnicienii. Sistemul de recalificare și de reconversie profesională pentru profesiile civile poate asista un număr limitat de persoane: ocuparea forței de muncă este problematică pentru foștii militari care locuiesc în tabere militare separate, practic nu există oportunități de angajare.

Tranziția de la serviciul militar la viața civilă nu necesită depășirea doar a circumstanțelor externe, dar, totodată, revizuirea stărilor interne, a obiceiurilor și barierelor psihologice. În cadrul rezolvării problemei de angajare a mi-

litarilor în rezervă de multe ori există discrepanță în cerința angajatorului și calitățile angajatului, care conduce la incertitudine, disperare în capacitățile de a se aranja în viața civilă. Ca rezultat, militarul eliberat poate să se angajeze la cele mai simple locuri de muncă, agent de securitate, însoțitor, supervisor. De fapt, omul pierde abilitățile deja dobândite, iar statul un specialist în formare în care s-a investit mult. În practică, eșecul nu ține numai de calitățile individuale sau cele profesionale ale unui militar, ci rezidă și în nepregătirea pieței forței de muncă pentru a beneficia de această categorie de cetățeni. Se dovedește a fi corect ca în timpul tranziției de la serviciul militar la viața civilă, în căutare de lucru, de efectuat activități de orientare profesională a militarilor, etapă de reconversie profesională pentru ocupații civile. Este foarte important să se identifice corespunderea cerințelor militarului și situația pieței forței de muncă, să se concentreze eforturile pe consolidarea capacităților umane pentru a asigura auto-ocuparea forței de muncă, la formarea de motivație ca un mijloc de siguranța a locului de muncă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea cu privire la rezerva Forțelor Armate nr. 1244 din 18.07.2002. În: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312936> (vizitat 13.09.2016).
2. Noul tip al serviciului militar. În: <http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/armata-de-trei-luni-de-la-intai-ianuarie-anul-viitor-cine-va-participa-la-proiectul-ministrului-apararii.html>(vizitat 20.01.2017).
3. Coropcean I. Serviciul militar este responsabilitatea pe care o solicită Patria de la cetățenii săi. În: Oastea Moldovei, nr. 20 (475), 31.10.2008, p.3.
4. Registru de Stat al Organizațiilor necomerciale. În: <http://rson.justice.md/organizations> (vizitat 13.09.2016).
5. Legea cu privire la asociațiile obștești nr. 837 din 17.05.1996. În: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311734> (vizitat 20.01.2017).
6. Coropcean I. Adaptarea militarilor trecuți în rezervă la viața civilă. În: Securitate prin Cooperare. Revista Asociației „George C. Marsall” din Republica Moldova. 2011. nr.6. p.83-94. În: http://www.academia.edu/1384568/AFTER_LISBON_Considerations_over_NATO-related_military_implications_for_the_Bulgarian_security_and_defense_policy (vizitat 16.07.14).

METHODOLOGY OF RESEARCHING THE NATURE OF THE STRATIFICATION OF MOLDOVAN SOCIETY IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL COMPARISONS

Tatiana SPATARU,
PhD HABILITATUS of Sociology, Senior Scientific Researcher

Vladimir STERPU,
*scientific researcher, Center for Sociology and Social Psychology,
Institute for Legal and Political Research, Moldova Academy of Sciences*

Summary. The article elaborates the algorithm of the research methodology of the stratification of Moldovan society in the context of the international comparisons. Sociological methods and techniques offer the opportunity to know the stratification processes within the Moldovan society and those from other societies.

The nature of social stratification is the basis sociological indicator, which allows the assessment of transformational processes of any society, acting as a product of a specific system of social, political and economic relations.

Although, on the international level there is acquired considerable expertise within social stratification study, yet there is no commonly accepted concept which would explain the divergent processes of social hierarchies' transformation within post socialist societies.

Taking into account the difficulty and methodological complexity of modern sociological studies of social stratification, these are being developed in specialized centers in countries with high developed economies. The demand for analytical studies of inequality on the international level is covered by a range of centers specialized in compared analyses. The most famous being: LIS: Cross-National Data Center in Luxemburg [<http://www.lisdatacenter.org/>], International Inequalities Institute in London [<http://www.lse.ac.uk/>], The Stanford Center on Poverty and Inequality [<http://web.stanford.edu/group/scspi/index.html>]. The growing divergences of social and economic development vectors in various parts of the modern world, becomes one of the study objects intensely harnessed by the most active modern scholars as: Anthony B. Atkinson [1], Thomas Piketty [2,3], David B. Grusky [4], Lenski Gerhard E.[5], Joseph E. Stiglitz [6,7], Kerbo Harold [8,9,10,11,12,13] and others.

However, the current practice of comparative studies on the international level is still conventional. In order to explain the stratification processes

from the post socialist space, a series of concepts and development techniques are being applied by the western sociologists, regarding the description of the inequality structures within western type societies. A priori, these approaches are limited by virtue of incapacity to identify the type of relations and inequalities specific to the type of post socialist societies.

The transformations that Central and East Europe is going through, especially the ex-soviet states enter the third decade of their existence. Based on the successes of modernization projects in Hungary, Check Republic, Slovenia, Poland, the Republic of Moldova continues to remain on the lowest rankings of European hierarchies, proving the inability of a radical change towards a competitive private economy, democracy and civil society. The first attempt to explain sociologically the stratification processes of the Moldovan society was undertaken three years ago within the Sociology Center of the Institute for Juridical and Political Researches of the Academy of Sciences of Moldova. Although the study over the social stratification still continues, yet there is a gap of knowledge in approaching this issue within a comparative context, simultaneously raising disputes on the applied methodological algorithm for the identification of the relations between social classes and groups of Moldovan society.

The aim of the research is that the nature of social stratification searches to identify the peculiarities of the nature of social stratification of Moldovan society within the international comparative context; the understanding of the dynamics of social structure of Moldovan post-soviet society within the context of modern evolutions of global stratification.

The research projected on the nature of social stratification will be conducted based on the following components: *theoretical* (the part where the referential theories and methodological normativity will be synthesized); *methodical* (the part where the strategies, the methods, the techniques, the procedures and working tools will be identified); *epistemological* (the part where the results of sociological, theoretical empirical research will be evaluated and interpreted).

The society scission into social classes is an inevitable process which mainly predetermines its evolution towards progress. The researches in the field of stratification and social mobility represent today the most innovative segment of social inequality area of research, showing themselves from a wide variety of theoretical and methodological perspectives.

The primary proposed goal is to conduct a theoretical empirical study based on systemic approach. The systemic approach will contain an overall of research, designing, description methods and also explaining complex development

objects, which have a hierarchical structure with many levels, self-regulating as the social system.

The sociological study involves the following levels:

The level of theoretical approach will include: 1) the definition and explaining of sociological categories: social structure, social stratification, social mobility; 2) the study of classic and modern theories of social stratification; 3) the contribution of Western sociology into the knowledge of social stratification; 4) the types of social mobility; 5) sociological methods and techniques of social stratification processes study; 6) the identification of world practices of social stratification processes study.

The level of empirical approach will include: 1) the compared analysis of social stratification modern theories; 2) the compared analysis of study methods and techniques of social applied stratification on the world level; 3) the content analysis of the monographs, didactic materials, peer review papers from the specialized scientific journals, edited in USA and in European countries ; 4) the elaboration of the interview guide and the realization of interviews with citizens of the Republic of Moldova; 5) the identification of the experts in the field and the realization of interviews with practical research experts of social stratification; 6) the correlational analysis of methodological indicators of social stratification on the international level; 7) the elaboration of the methodological algorithm for the sociological study of social stratification in the Republic of Moldova.

Noticing the contribution of Sociology into the formation of socio-humanitarian methodology, we can ascertain that Sociology, due to the variety of methods and techniques available, offers the possibility to monitor modern societies, to compare and measure them, to make prognoses over the further local, regional and global developments. The sociological methodology offers a very broad spectrum of methods, techniques and research tools. Some of general methods of scientific knowledge were overtaken and adapted to the object and subject of study as it follows: analysis and synthesis, deduction and induction, compared and correlational analysis. The particular scientific methods applied in the field of Sociology will include: *the content analysis* (method of capitalization of social documents), *the interview guide* for experts, *the social biography*, *the case study* and *the focus group*.

The Cross-National Analysis will allow analyzing the process of social stratification which occurs in the Republic of Moldova, comparing it with the way this process occurs in many other countries. The transnational qualitative re-

search will offer answers to questions like: Who we are and how do we live? Where is our place in the European unique and World space? Framing of a detailed image of sociological indicators will offer a view over the potential challenges of the near future.

Analysis and synthesis, deduction and induction, compared and correlative analysis represent forms of human rationality by which we can acquaint the studied social process. The cause and effect will allow expressing the determinative character of the universal connection. The typology will offer the possibility to acquire the division of the social systems, classifying them based on generalized and idealized model or type.

Case study will allow fully and profoundly investigating the phenomena. The case studies will focus on expertise acquired by the research centers in the field of social stratification. The selection of the cases will be correlated according to the purpose and objectives of the study. Also, included in the sample there will be the most representative world centers, where the leading role is attributed to Western Sociology. There will be revealed the most representative world practices.

Focus Group is a research method based on free collective talks cited in support of the proposed research objective. The focus groups will be applied on the initial stage of the research in order to generate ideas and hypotheses and to spot a new field of research. Also, we will return to focus groups on further stages of the research as a mean of deepening the understanding of the already gained data. Focus groups will offer interesting syntheses regarding the reasons of such a standpoint, of uncertainties and tensions, of opinion formation. The results of the focus groups will be subjected simultaneously or successively to various analytic procedures. Thus, the studied process will be assessed within its connection.

Quantitative and qualitative analysis (content-analysis) is a method of exploiting social documents. Social documents to be analyzed are the websites of the centers studying the problems of inequality, stratification and social mobility; articles in specialized journals and profile monographs. Given the fact that content-analysis is a method of sociological research, which requires a lot of time and thoroughness, also taking into account the amount of data to be processed, there must be conducted a well motivated sampling of the material to be analyzed.

Interviews with experts applied in this sociological study will lead to the establishing of relationships between variables and verification and testing

hypotheses. In the context of the proposed project interviews with individuals will be applied and needed information will be gathered. The subjects of sociological interviewing will be experts-specialists in the field of social stratification practices. The questions in the interview guide must be focused on methodologies applied in the study of social stratification in foreign countries, also, being tested the opinion on building social stratification research algorithm in post-socialist societies.

Social biography as a research method must be applied to Moldovan citizens, settled in other countries, aiming to outline the past and present, the social characteristics, human experience in its ability to integrate into other societies and tend to place and maintain certain social layer. The study of social biographies must have an exploratory and analytical character, identifying paths to social mobility.

Primary gathered sociological material must be analyzed and interpreted, compared to the area of international research and Moldova; conclusions must be drawn and formulated recommendations.

The proposed research holds mainly a qualitative nature. New scientific data must be acquired by applying quantitative and qualitative sociological methods. The obtained results will fulfill the sociological study on dynamics of social stratification, held currently in Moldova. Setting from the start the operating concepts during the research, their finalization, identification of referential theories and reporting them to indigenous research practice, comparative study of the structure of Moldovan society with other social media is a necessary step in the research process, allowing to link the research in Moldova with the latest developments in the field internationally. The study and the experience in the US is determined by the fact that the Western Sociological school has a substantial contribution to the study of social stratification internationally. Study of social stratification will contribute to knowledge dissemination on development of the studies of social stratification in the West into the scientific environment in Moldova. It will also allow elaborating the methodological algorithm of empirical research of social stratification in Moldova. Better knowledge of the social structure of Moldovan society will allow to make forecasts on the further developments in the context of the transformations taking place in the modern world and to develop recommendations for the government to target government projects to maintain and extend social layers (such as middle class), as stabilizing factors of the society. Study of social stratification of Moldovan society will help increase the visibility of research and internatio-

nal collaboration culture within the Centre of Sociology. It will also contribute to the rise of professional respect and appreciation growth within national and international professional environments. The experience gained will enable to support the Center to develop a sociological global network of collaboration with other academic institutions; organizing an interactive academic platform for organizing conferences, symposia and seminars; initiating work on creating a database, with archives of quantitative and qualitative research materials for use in future research; The website opening of Moldovan Association of Sociologists and to joining the International Association of Sociologists. Publications into US and European scientific specialized journals will form a reliable base for participating and winning international competitions, to work within multicultural and multilingual international research teams.

In Moldova, the most important research results will be reflected in specialized scientific journals, university courses on Stratification and social mobility, Methodology of sociological research, also, the ideas will be developed in the PhD theses of PhD students, who work on the topic.

BIBLIOGRAPHY

1. Atkinson Anthony B. *Inequality: What Can Be Done?* Publisher: Harvard University Press, 1-st edition, 2015. 400 p. ISBN 978-0-674-50476-9.
2. Piketty Th. *The Economics of Inequality*. Publisher: Belknap Press, 2015. 160 p. ISBN 978-0-674-50480-6;
3. Piketty Th. *Capital in the Twenty-First Century*. Publisher: Belknap Press, 2014. 696 p. ISBN: 978-0674430006.
4. Grusky David B. *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*. Publisher: Westview Press, Fourth Edition, 2014. 1200 p. ISBN -10: 0813346711.
5. Lenski Gerhard E. *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*. Publisher: The University of North Carolina Press, 1984. 525 p. ISBN – 10:0807841196.
6. Stiglitz Joseph E. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. Publisher: W.W.Norton&Company. First edition, 2013. 560 p. ISBN 978-0-393-34506-3.
7. Stiglitz Joseph E. *Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them*. Publisher: W.W.Norton&Company. First edition, 2015. 464 p. ISBN 978-0-393-24857-9.
8. Kerbo Harold *Social Stratification and Inequality*. Publisher: McGraw-Hill Education, 8-th Edition, 2011. 624 p. ISBN-13: 978-0078111655.
9. Kerbo Harold *World Poverty: The Rotors of Global Inequality and the Modern World System*. Publisher: McGraw-Hill Education; 1-st edition, 2005. 312 p. ISBN-13: 978-0073042954.
10. Kerbo Harold *Who Rules Japan?: The Inner Circles of Economic and Political Power*. Publisher: Praeger, 1995. 224 p. ISBN-10:0275949036.
11. Slaughter Robert, Kerbo Harold *Modern Thailand: A Volume in the Comparative Societies Series*. Publisher: McGraw-Hill Humanities, 1999. 168 p. ISBN-10:0070344280.
12. Kerbo Harold *Modern Germany: A Volume in the Comparative Societies Series*. 1-st Edition. Publisher: McGraw-Hill Humanities, 1999. 179 p. ISBN-10:0072929190.
13. Kerbo Harold *The Persistence of Cambodian Poverty: From the Killing Fields to Today*. Publisher: McFarland, 2011. 228 p. ISBN 9780786464081.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Conferința științifică internațională „Inegalități sociale în Republica Moldova. Premise ale constituirii clasei de mijloc” a întrunit sociologi, economiști, politologi, demografi, juriști din țară și de peste hotare (Federația Rusă, România, Ucraina, Belarus, Kazahstan). Conferința a reușit să devină un forum pentru stimularea discuțiilor, schimbul de opinii și identificarea căilor de optimizare a problemelor abordate. Totodată, conferința a urmărit scopul să genereze un feedback cu privire la rezultatele studiului sociologic „Cercetarea clasei medii în Republica Moldova”(2016), recent finalizat și realizat la eșantion național de către colaboratorii Centrului Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice și Politice din cadrul Academiei de Științe a Moldovei.

Discuțiile s-au axat pe următoarele direcții distincte: principii teoretice și metodologice de studiere a clasei de mijloc, factorii economici și socioculturali ai constituirii clasei de mijloc. Totodată, au fost făcute publice aspectele metodologice legate de derularea proiectului instituțional de cercetare „Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană”, date statistice și indicatori de măsurare sociologici. Din conținutul comunicărilor științifice se desprinde profilul statistic, economic, social și cultural al Republicii Moldova.

Această culegere de articole este concepută din perspectiva oferirii unei orientări teoretice, identificării și delimitării noțiunilor și a abordărilor conceptuale, prezentării unei evoluții istorice asupra ascensiunii clasei de mijloc. Analizele incluse în prezenta culegere dezvăluie atât evoluția genealogică a gândirii sociologice asupra clasei de mijloc, cât și conținutul material al structurilor de viață ale claselor sociale, ale revendicărilor de status social și ale orientărilor politice, valorilor culturale. Datele empirice vin să argumenteze teoriile referențiale în domeniu, încercându-se realizarea unor taxonomii conceptuale ce delimitează apariția, semnificația socială, politică, economică și culturală a clasei mijlocii în raport cu clasele sociale situate deasupra și dedesubtul ierarhiei sociale. În contextul analizelor transversale a fost ilustrat rolul social, politic și economic pe care această clasă socială l-a avut și continuă să-l dețină în spațiile sociale analizate.

Clasa de mijloc este ceea ce Republica Moldova nu a reușit să consolideze pe parcursul a mai bine de 25 de ani de independență și suveranitate. Chiar și după un sfert de secol de tranziție republica continuă să balanseze dintr-o extremă

în alta. Drept rezultat al turbulențelor politice și economice se produce treptat procesul de depopulare. Oamenii pleacă din țară dezamăgiți de incompetența managerială, corupția în structurile statale și oligarhizarea elitei politice.

Cu toate acestea, Republica Moldova rămâne a fi un stat cu o diversitate mare de etnii conlocuitoare, cu o natură pitorească și neafectată de industrii, cu cetăți și mănăstiri medievale și, evident, cu oameni frumoși și deschiși la suflet.

Profilul statistic al Republicii Moldova scoate în evidență configurația inegalităților sociale și a premiselor constituirii clasei de mijloc.

Republica Moldova, potrivit datelor Anuarului Statistic al Republicii Moldova (2016), dispune de o populație de 3 553,1 persoane care au domiciliul stabil pe teritoriul respectiv, inclusiv persoanele absente temporar. Pe mediu de reședință, populația constituie 58% rural și 42% urban. Distribuția pe sexe este de 52% femei și 48% bărbați. Speranța de viață în 2015 la bărbați a constituit 67,5 ani, iar la femei - 75,5% ani. Coeficientul de îmbătrânire a populației înregistrează o ascensiune continuă, acesta ajungând la 13,6 în 2005 și la 16,7 în 2015. Sporul natural înregistrează o valoare negativă în 2015: numărul celor decedați fiind cu 1 296 mai mare decât a celor nou-născuți. Numărul copiilor născuți în afara căsătoriilor consemnează cifra de 8471.

Din numărul total al populației, 96,8% se consideră ortodocși, care și-a declarat religia la recensământul populației și al locuințelor (2014). Practic în țară a fost eradicat analfabetismul, proporția populației analfabete a scăzut de la 1,1% în 2004 la 0,5% în 2014.

Câștigul salarial mediu lunar al unui angajat în economie este de 4 538,4 lei sau 241, 2 \$. Valoarea minimului de existență pentru o persoană este de 1734,1 lei, iar minimul de existență pentru pensionari este de 1437,4 lei sau aproximativ 82% din cuantumul minimului de existență pe țară.

Analiza structurii veniturilor disponibile ale gospodăriilor scoate în evidență preponderent veniturile provenite din activitate salarială 41,4% și prestații sociale 20,9%, urmate de activitate individuală non-agricolă 5,9% și pe ultimul loc se plasează veniturile provenite din proprietate cu 0,2%.

Repartizarea populației după mărimea veniturilor bănești disponibile pentru anul 2015 scoate în evidență următoarea ierarhie a venitului mediu disponibil lunar pentru o persoană: 29,5% până la 1000 lei , 58,3% între 1000 lei și 3000 lei, 12,2% consemnează venituri mai mari de 3000 lei lunar. Veniturile disponibile bănești reprezintă suma mijloacelor bănești provenite din activitatea salarizată și antreprenorială, beneficii sociale, de la realizarea producției agricole din gospodăria auxiliară, venituri din proprietate, alte transferuri curente (inclusiv sumele bănești primite gratuit).

Repartizarea volumului total al veniturilor disponibile, pe grupe de quintile, inclusiv pe grupe (a câte 20%) pe quintile ale populației, relevă următoarea situație: I – 7,7%; II – 12,7%; III- 16,7%; IV – 22,7%; V – 40,1%. Coeficientul concentrării veniturilor (coeficientul Gini) este pentru anul 2015 de 0,3164. Raportul dintre veniturile disponibile a 20% din populație mai bine și mai puțin asigurată este de 5,2 ori.

Structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor în anul 2015 relevă ponderea esențială pentru: produsele alimentare 42,1% și întreținerea locuinței 17,9%, urmate fiind de îmbrăcăminte, încălțăminte 11,2%, îngrijire medicală și sănătate 6,5%, transport 4,5%, comunicații 4,3%, dotarea locuinței 3,9%, hoteluri, restaurante, cafenele etc. 1,7%, agrement 1,4%, băuturi alcoolice 1,4%, învățământ 0,7% și diverse 4,4%. Este relevant că consumul cel mai inferior îl înregistrează cheltuielile pentru învățământ și educație - doar 0,7%.

Dotarea gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată scoate în evidență că la 100 de gospodării revin 106 televizoare, 95 frigider, 51 computere, 29 mașini mecanice de spălat rufe, 50 mașini automate de spălat rufe, 58 aspiratoare de praf, 23 autoturisme.

Acumularea averii în timp și venitul mediu lunar pe gospodărie sunt indicatorii principali ai cuantificării clasei mijlocii. Pentru a identifica tabloul la nivel regional, facem referință la spațiul CSI. Salariul nominal mediu în 2015, calculat pe un angajat, constituie în: Uzbekistan 592\$, Kazahstan 568\$, Rusia 561\$, Azerbaidjan 453\$, Belarus 413\$, Turkmenistan 405\$, Moldova 241\$, Kârgâzstan 209\$, Ucraina 193\$, Tadjikistan 143\$. [Статкомитет СНГ www.cisstat.org].

Disponibilitatea datelor statistice și a indicatorilor de evaluare a clasei mijlocii permit monitorizarea dinamicii dezvoltării acesteia, particularităților regionale și naționale, dar și a tentativelor de analiză transversală.

Cu referire la Republica Moldova, ceea ce poate stimula dezvoltarea clasei de mijloc, este cadrul juridic, politica fiscală, oportunitățile subvențiilor financiare, implementarea proiectelor la nivel local, regional și național. Toate acestea presupun capacitatea de a integra diferite instrumente de intervenție la nivelul subsistemelor sociale. Structura socială a țării reprezintă un ansamblu de interacțiuni umane și sociale integrate într-un sistem, căruia îi conferă omogenitate și continuitate și-i determina identitatea și stabilitatea.

Diversitatea abordărilor asupra clasei de mijloc ne permit să venim cu un șir de *concluzii*:

Metodologiile aplicate asupra măsurării și evaluării clasei de mijloc sunt în proces de elaborare și instituționalizare. Republica Moldova prezintă o

provocare în ceea ce privește măsurarea inegalităților și identificarea dimensiunii clasei de mijloc. Măsurarea clasei de mijloc poate fi realizată în baza particularităților fiecărei țări în parte.

Definirea clasei de mijloc are la bază stabilirea unui quantum pentru apartenența la clasa de mijloc: nivelul venitului este mai mare decât venitul minim necesar unui nivel decent de trai (coșul zilnic) și un venit care încadrează în clasa superioară; venitul și nivelul de pregătire permite o anumită independență în ceea ce privește alegerea locului de muncă și schimbarea acestuia în caz de nevoie; persoana își permite să călătorească și să aibă un concediu; iar cel mai important criteriu este posibilitatea acumulării de capital și resurse, ceea ce îi permite exponentului clasei de mijloc să devină creditor și nu debitor.

Cu cât sistemele sociale sunt mai deschise, cu atât se constată o acumulare a potențialului clasei de mijloc. Se stabilește o corelație directă dintre clasa de mijloc și ponderile capitalului uman. Diferențele mărimii clasei de mijloc pot fi explicabile prin asemenea factori precum dinamica evoluției demografice, distribuția pe vârste a populației, speranța de viață și politicile de imigrare.

Dimensiunea clasei de mijloc este în concordanță cu nivelul de dezvoltare al economiei. O clasă de mijloc mai mare este asociată cu nivelul mai ridicat al economiei. Contribuția clasei de mijloc reprezintă un factor determinant al procesului de producție. Societățile care reușesc să micșoreze distanța dintre bogați și săraci se bucură de perioade mai lungi de creștere economică. Mărima clasei de mijloc este direct proporțională cu recesiunile economice.

În spațiul postsovietic rezultatele conversiilor sociale pripite și nechibzuite s-au răsfrânt negativ atât asupra stării fiecărui individ, cât și a relațiilor sociale, conducând spre creșterea tensiunii cu efecte distructive asupra procesului de comunicare și coeziune socială, scăderea încrederii în autoritățile publice, diferențierea veniturilor și a averii, abateri de la formele instituționale de conviețuire socială.

Cercetarea premiselor creării clasei mijlocii în Republica Moldova au drept suport următorii indicatori de evaluare: statusul socioprofesional, nivelul educației, nivelul de bunăstare, autoidentificarea cu clasa socială. Rezultatele cercetării sociologice empirice permit a concluziona că în Republica Moldova populația se divizează în câteva straturi neuniforme, ce pot fi distribuite în 6 straturi sociale după nivelul de ocupație, nivelul de educație și bunăstarea materială. Clasa medie este abia în curs de formare și face parte din straturile sociale de sus.

În baza analizelor efectuate se constată tendința de scădere a inegalității în bunăstarea populației Republicii Moldova. Modificările pozitive ale dinamicii

atestă valoarea coeficientului Gini după veniturile disponibile și cheltuielile de consum în ultimii ani, precum și coeficienții fondurilor decilic și quintilic. La reducerea inegalității, prognozează economiștii, va contribui realizarea politicilor sociale direcționate spre creșterea veniturilor populației mai puțin asigurate și redistribuirea veniturilor prin intermediul mecanismului de impozitare a celor mai înstărite straturi ale populației.

Estimarea evoluției implementării programelor și proiectelor de investiții ne permite să concluzionăm că în ultimii ani spațiul rural a cunoscut o îmbunătățire a situației, prin faptul că au fost făcute investiții în infrastructură, aducțiunea apei potabile, canalizarea, modernizarea școlilor, grădinițelor, dispensarelor, amenajarea de parcuri, săli de sport. Prin aceasta nivelul inegalităților sociale în Republica Moldova a scăzut. Programele și proiectele implementate în spațiul rural au schimbat radical atât viața oamenilor, cât și perspectivele de dezvoltare a acestora.

Indicatorii cantitativi și calitativi ai inegalității în societatea moldovenească trebuie să devină un punct de referință cheie a politicii economice și sociale coordonate. Problema discrepanței dintre straturile superioare și inferioare ale societății este imposibil de a fi rezolvată fără revizuirea relațiilor de distribuire, în scopul de a spori sarcina fiscală asupra extra-veniturilor și majora veniturile persoanelor celor mai puțin asigurate până la normele social acceptabile.

Rezultatele studiului sociologic empiric nu atestă o mobilitate socială a respondenților, și asta în timp ce statusul profesional a crescut comparativ cu cel al părinților: fiecare al doilea respondent consideră că are un status profesional mai înalt decât al părinților săi. Rezultatele sociologice empirice confirmă că educația tinde să exprime și să reafirme inegalitățile existente în mult mai mare măsură decât încearcă să le schimbe. Din aceste considerente, educația nu poate fi studiată separat de factorul economic, adică de starea materială, mediul familial și de însuși individ.

Criteriul socioocupațional, de asemeni, poate fi considerat un bun indicator al clasei medii, în special datorită stabilității sale. Aproape o treime din populația ocupată a Republicii Moldova ar putea constitui clasa medie din punct de vedere ocupațional. Însă, deoarece doar un singur criteriu nu poate fi luat în considerare, este dificil de a avea o imagine clară în privința clasei medii din Republica Moldova din cauza fenomenului incongruenței de status.

Un factor relevant al inegalității sociale sunt gospodăriile casnice cu un număr diferit de copii. Sistemul de măsuri al politicii sociale trebuie să asigure o astfel de situație în care nașterea unui copil nu ar agrava starea materială și socială a gospodăriilor casnice. Astfel, reducerea decalajului nivelului de bu-

năstare al gospodăriilor casnice cu un număr diferit de copii și al gospodăriilor casnice fără copii este o condiție importantă pentru eficacitatea politicii sociale.

Numărul locurilor de muncă cu nivel înalt de calificare și foarte bine remunerate sunt deficitare, fapt ce creează impedimente în ierarhia mobilității sociale, a aspirațiilor spre clasa de mijloc și stimulează ideea de emigrare. Tinerii demonstrează o disponibilitate mai înaltă pentru emigrare, ca rezultat al unicei soluții pentru procurarea primei case. Piața imobiliară afectează procesul de constituire al clasei mijlocii prin costul foarte mare la bunurile imobiliare. Procurarea unui apartament sau case la sol rămâne inaccesibilă pentru majoritatea populației.

Volumul cel mai mare de impozite și taxe, în orice societate, vine de la clasa de mijloc. Fiind principalii contribuabili la bugetul de stat, reprezentanții acestei clase sunt preocupați de calitatea bunurilor și serviciilor. În condițiile în care sistemul fiscal este unul abuziv, se creează condiții pentru economia tenebră și eschivarea de la respectarea obligațiilor fiscale.

Clasa de mijloc stimulează dezvoltarea antreprenoriatului, care este garantat de respectarea dreptului la proprietate asigurat de un sistem judecătoresc echitabil.

Membrii clasei de mijloc sunt cei mai importanți consumatori ai serviciilor de sănătate și educație. În principiu, toate clasele sociale au acces la serviciile respective, doar că calitatea acestora este diferită, fiind condiționată de costul mare și imposibilitatea unora de a beneficia de ele.

Clasa mijlocie atinge un nivel de trai decent la apropierea vârstei de pensionare. Însă, sistemul de pensii din țara noastră nu oferă siguranța unui nivel de trai decent și respectiv elimină apriori acest grup social din segmentul clasei mijlocii.

În pofida tuturor aspectelor negative ale fenomenului migrației, totuși se înregistrează o anumită influență asupra constituirii clasei mijlocii în Republica Moldova, rezultată din însumarea beneficiilor migrației, precum veniturile, nivelul de trai, bunăstarea, stilul de viață, un comportament propriu de consum, și nu în ultimul rând, de o experiență și educație specială care aceștia dispun.

O rezervă importantă privind depășirea inegalității sociale sunt partidele. În pofida faptului că partidele politice conștientizează necesitatea depășirii inegalității sociale, până în prezent nici în parte, nici în diverse alianțe, coaliții nu pot rezolva problema implementării principiului egalității sociale.

Un instrument de consolidare a clasei mijlocii sunt sursele moderne de comunicare. Comunicarea mass-media old și on-line new se confruntă cu noi provocări, fiind insuficient valorificate posibilitățile acestora în elucidarea aspectelor ce țin de stratificarea socială, eradicarea sărăciei, discriminarea socială, politică și economică.

Remediarea inechităților și inegalităților sociale în genere pe mapamond, dar în special în Republica Moldova, este direct dependentă de amploarea moralizării politicului și proceselor decizionale și de dirijare socială. Moralizarea astfel se evidențiază ca un trend important în cadrul politicilor interne, dar și internaționale, și a relațiilor sociopolitice dintre diverși actori din cadrul sistemelor politice tradiționale.

Elita intelectuală a țării constituie un reper real al clasei de mijloc. Doar prin implicarea activă și constantă a elitei intelectuale în viața societății, prin asumarea menirii de a se adresa națiunii, de a „da tonalitatea”, de a reacționa în mod critic, ori de câte ori consideră necesar să fie remodelată și însănătoșită societatea moldovenească, se va ajunge la un loc sigur în această lume aflată într-un proces continuu de globalizare.

Analiza comparată a caracteristicilor clasei de mijloc din țările dezvoltate cu a potențialilor reprezentanți ai acestei clase din Republica Moldova ne permite să concluzionăm că, clasa de mijloc moldovenească, dacă acceptăm că ea există, se deosebește prin mai mulți indicatori de cea din țările dezvoltate, precum: autodeterminarea apartenenței la o clasă socială, în Moldova, este mai mult influențată de indicatorii de ordin educațional decât de cei economici; diferențele dintre reprezentanții clasei de mijloc și a celei de jos în perceperea condițiilor necesare pentru ascendență socială și a modului de viață sunt destul de mici; unele din cele mai importante condiții pentru ascendența pe scara socială în țările dezvoltate sunt „creativitatea” și „spiritul de inițiativă”, caracteristici mai puțin perceptibile în societatea moldovenească; valorile precum „spiritul de întreprinzător”, „solidaritatea” și „patriotismul” sunt cel mai puțin apreciate de către cetățenii țării.

Examinările asupra clasei mijlocii sugerează următoarele căi ce favorizează creșterea acesteia:

- evaluarea impactului succeselor/insucceselor reformelor efectuate în sfera socioeconomică;
- îmbunătățirea abordării metodologice în domeniul evaluării sărăciei multidimensionale și monitorizarea performanței în domeniu;
- dezvoltarea politicilor salariale și reformarea politicilor de impozitare prin promovarea impozitării progresive a veniturilor;
- asigurarea distribuirii echitabile a salariilor în funcție de munca depusă;
- modificarea sistemului actual de salarizare, ținând cont de experiența relevantă și standardele sociale ale Uniunii Europene;
- eliminarea corupției din structurile puterii de stat;
- perfecționarea cadrului legislativ;

- asigurarea accesului populației în procesul de luare a deciziilor;
- implementarea politicilor ce stimulează sectorul privat;
- crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu;
  - organizarea unui flux continuu de informare a tinerilor privind oportunitățile de implicare în afaceri;
  - formarea unui mediu transparent pentru dezvoltarea economiei de piață;
  - aplicarea în practică a politicilor ce promovează urbanizarea;
  - creșterea și consolidarea clasei de mijloc rurale prin: investiții în mediul rural, dezvoltarea proiectelor regionale rurale, dezvoltarea infrastructurii în mediul rural, accesul fermierilor la credite ieftine și garantate, dezvoltarea eco și agroturismului;
  - stimularea creșterii economice prin dezvoltarea continuă a businessului mic și mijlociu, inclusiv în sectorul agricol, promovarea unor programe specifice de dezvoltare a infrastructurii sociale la nivel teritorial;
  - orientarea populației spre valorile pragmatice ale economiei de piață;
  - garantarea condițiilor echitabile pentru asigurarea accesului tuturor cetățenilor la educație și servicii de sănătate;
  - sporirea tendințelor de creștere a capitalului uman, social și cultural;
  - asigurarea creșterii potențialului uman prin asigurarea unui nivel de educație calitativ, prin care populația poate accede în clasa mijlocie și își poate menține poziția sa ierarhică socială;
  - crearea unui spațiu educațional și informațional pentru facilitarea căutării și aplicării business-informației actuale;
  - asigurarea unui sistem eficient de asistență socială și servicii destinate grupurilor cu venituri mici;
  - perfecționarea sistemului de asigurări sociale (inclusiv majorarea, indexarea, recalcularea cuantumului stabilit de pensii în dependență de stagiul de muncă și de cotizare);
  - promovarea sistemului de înlesniri sociale pentru persoanele încadrate în muncă, inclusiv pentru alimentație, plăți comunale etc.;
  - valorificarea potențialului mass-mediei în reflectarea problemelor ce țin de stratificarea socială, inegalitatea socială, calitatea vieții și nivelul de trai;
  - implicarea sectorului asociativ în diminuarea inegalității sociale;
  - crearea condițiilor de valorificare a potențialului uman al persoanelor cu dizabilități;
  - valorizarea culturii ca element-cheie de transformare și umanizare a societății.

GENERAL CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The international scientific conference “Social inequalities in the Republic of Moldova. Premises of the middle class” has brought together local sociologists, economists, political scientists, demographers, lawyers and from abroad (Russian Federation, Romania, Ukraine, Belarus, Kazakhstan). The conference managed to become a forum for stimulating discussions, exchanging views and identifying ways to optimize the issues addressed. At the same time, the nominated conference aimed to generate feedback on the results of the sociological study „Research of the Middle Class in the Republic of Moldova” (2016), recently finalized and conducted on national sample, by the collaborators of the Center for Sociology and Social Psychology of the Institute for Legal and Political Research at the Academy of Sciences of Moldova.

The discussions focused on the following distinct directions: the theoretical and methodological principles of studying middle class, the economic and socio-cultural factors of the middle class. At the same time, methodological aspects related to the implementation of the institutional research project „Establishing the middle class in conditions of transformation of the society and the association of the Republic of Moldova to European Union”, statistical data and sociological measurement indicators were made public. From the content of the scientific communications, the statistical, economic, social and cultural profile of the Republic of Moldova is revealed.

This collection of articles is conceived from the perspective of providing a theoretical orientation, identifying and delimiting conceptual notions and approaches, and presenting a historical evolution on middle class ascension. The analyzes included in this collection reveal both the genealogical evolution of sociological thought over the middle class, as well as the material content of life structures of social classes, social status claims and political guidelines and cultural values.

The empirical data come to argue the referential theories in the field, trying to achieve conceptual taxonomies that delineate the social, political, economic, and cultural significance of the middle class in relation to the social classes situated above and below the social hierarchy. In the context of transversal analyzes, the social, political and economic role this social class has had and continues to hold, has been illustrated in the analyzed social spaces.

The middle class is what the Republic of Moldova has failed to consolidate over the 25 years of independence and sovereignty. Even after a quarter of

a century of transition, the republic continues to sway from one extreme to another. As a result of the political and economic turmoil, it gradually produces a depopulation process. People leave the country disappointed with managerial incompetence, corruption within state structures and oligarchization of the political elite.

Nevertheless, the Republic of Moldova remains a state with a great diversity of cohabiting ethnicities, with a picturesque and unaffected nature of industries, with medieval fortresses and monasteries and, obviously, beautiful and open-hearted people.

The statistical profile of the Republic of Moldova highlights the configuration of the social inequalities and the premises of the middle class.

The Republic of Moldova, according to the Statistical Yearbook of the Republic of Moldova (2016), has a population of 3553 thousand persons, who have a stable domicile on the territory, including those temporarily absent. On average, the population is 58% rural and 42% urban. Distribution by gender is 52% of women and 48% of men. In 2015, the life expectancy for men was 67.5 years and for women 75.5 years. The aging rate of the population is steadily rising, reaching 13.6 in 2005 to 16.7 in 2015. The natural growth was negative in 2015: the number of deaths reached 1,296 higher than newborns. The number of children born out of wedlock is 8471.

Of the total population, 96.8% are considered Orthodox, who declared their religion at the population and housing census (2014). Virtually illiteracy has been eradicated in the country; the illiterate population has declined from 1.1% in 2004 to 0.5% in 2014.

The monthly average earning of an employee in the economy is 4,538.4 lei or 241.2 \$. The value of the minimum subsistence for one person is 1734.1 lei, and the minimum subsistence for pensioners is 1437.4 lei or about 82% of the national subsistence minimum.

The analysis of the structure of households' incomes reveals mainly income from wage activity 41.4% and social benefits 20.9%, followed by non-agricultural individual activity 5.9% and the last place is the income from property with 0,2%.

The distribution of the population by the amount of money available for 2015 shows the following hierarchy of average monthly income per person: 29.5% up to 1000 lei, 58.3% between 1000 lei and 3000 lei, 12.2% more than 3000 lei per month. Cash outflows are the sum of money from the wage and entrepreneurial activity, social benefits, from the production of agricultural production in the auxiliary household, property income, other current transfers (including money received free of charge).

The distribution of the total volume of available income, by quintile groups, including groups (by 20%) on quintiles of the population, reveals the following situation: I - 7,7%; II - 12.7%; III - 16.7%; IV - 22.7%; V - 40.1%. The coefficient of revenue concentration (Gini coefficient) is 0.3164 for 2015. The ratio of the available incomes of 20% of the better and less secured population is of 5.2 times.

The household consumption expenditure structure in 2015 reveals an essential share for: 42.1% food and 17.9% housing maintenance, followed by clothing, footwear 11.2%, health care and health 6.5%, transport 4.5% , communications 4.3%, home furnishing 3.9%, hotels, restaurants, cafes, etc. 1.7%, recreation 1.4%, alcoholic beverages 1.4%, education 0.7% and various 4.4%. It is relevant that the lowest consumption is spent on education and training, only 0.7%.

Long-term household furnishings reveal that 106 TV sets, 95 refrigerators, 51 computers, 29 washing machines, 50 automatic washing machines, 58 vacuum cleaners, 23 cars are present in 100 households.

Accumulation of time assets and average monthly income per household are the main indicators of the middle class quantification. To identify the regional map, we refer to the CIS space. The average nominal salary in 2015, calculated on an employee, is in: Uzbekistan \$ 592, Kazakhstan \$ 568, Russia \$ 561, Azerbaijan \$ 453, Belarus \$ 413, Turkmenistan \$ 405, Moldova \$ 241, Kyrgyzstan \$ 209, Ukraine \$ 193, Tajikistan \$ 143. [Статкомитет СНГ www.cisstat.org].

The availability of statistical data and the middle class evaluation indicators allows monitoring the dynamics of its development, regional and national peculiarities, as well as cross-analysis attempts.

With reference to the Republic of Moldova, what can stimulate the development of the middle class is: the legal framework, fiscal policy, the opportunities for financial subsidies, the implementation of projects at local, regional and national level. All this involves the ability to integrate different intervention tools at the level of social subsystems. The social structure of the country is a set of human and social interactions integrated into a system that gives it homogeneity and continuity and determines its identity and stability.

The diversity of approaches to the middle class allows us to come up with a number of conclusions:

The methodologies applied to the measurement and evaluation of the middle class are in the process of elaboration and institutionalization. The Republic of Moldova presents a challenge in measuring inequalities and identifying the size of the middle class. Measurement of the middle class can be done on the basis of the peculiarities of each country.

Defining the middle class is based on establishing a middle class membership: the level of income is higher than the minimum income needed for a decent living standard (daily basket) and an income in the upper class; income and level of training allows some independence in terms of job choices and changes in case of need; the person allows him/her to travel and have a vacation; and the most important criterion is the ability to accumulate capital and resources, which allows the exponent of the middle class to become a creditor and not a debtor.

The more open the social systems are, the greater the potential of the middle class is. It establishes a direct correlation between the middle class and the weight of the human capital. Differences in the size of the middle class can be explained by such factors as the dynamics of demographic evolution, age distribution of population, life expectancy, and immigration policies.

The size of the middle class is in line with the level of development of the economy. A higher middle class is associated with a higher level of economy. The contribution of the middle class is a determining factor in the production process. Companies that manage to reduce the gap between the rich and the poor enjoy longer periods of economic growth. The size of the middle class is directly proportional to economic recession.

In the post-Soviet space, the results of hurried and reckless social conversions have negatively affected both the state of each individual and also, social relations, leading to increased tension with destructive effects on the process of communication and social cohesion, lowering public confidence and wealth, deviations from the institutional forms of social cohabitation.

The research of the premises for the creation of the middle class in the Republic of Moldova is supported by the following evaluation indicators: socio-professional status, level of education, level of well-being, self-identification with the social class. The results of empirical sociological research allow concluding that in the Republic of Moldova the population is divided into several non-uniform layers, which can be distributed in 6 social layers by occupational level, level of education and material well-being. The middle class is just undergoing training and is a part of the top social layers.

Based on analyzes, there is a tendency to decrease the inequality in the welfare of the Republic of Moldova population. Positive changes in the dynamics are the value of the Gini coefficient after the available revenue and consumption expenditure in recent years, as well as the coefficients of deciles and quintile funds. Within reducing inequality, economists forecast, will contribute to social policies aimed at increasing the incomes of the less secured population

and redistributing income through the taxation mechanism of the richest population layers.

The estimation of the evolution of the implementation of investment programs and projects allows us to conclude that in recent years the rural area has improved its situation by making investments in infrastructure, drinking water supply, sewerage, modernization of schools, kindergartens, dispensaries, parks, sports halls. As a result, the level of social inequalities in the Republic of Moldova has decreased. Programs and projects implemented in rural areas have radically changed both people's lives and prospects for their development.

The quantitative and qualitative indicators of inequality in Moldovan society must become a key reference point for coordinated economic and social policy. The issue of the discrepancy between the upper and lower layers of society is impossible to resolve without revising the distribution relations in order to increase the tax burden on extra-income and to increase the income of the least secured to the socially acceptable norms.

The results of the sociological empirical study do not attest to a social mobility of the respondents, while the professional status increased, compared to that of the parents: every second a respondent considers that he/she has a higher professional status than his/her parents. Empirical sociological results confirm that education tends to express and reaffirm existing inequalities far beyond trying to change them. For these reasons education cannot be studied separately from the economic factor, or the material state, the family environment and the individual.

The socio-occupational criterion can also be considered a good indicator of the average class, especially due to its stability. Almost one third of the employed population of the Republic of Moldova could represent the average occupational class. However, since only one criterion cannot be considered, it is difficult to have a clear picture of the average class in the Republic of Moldova due to the phenomenon of status incongruity.

A relevant factor of social inequality is households with a different number of children. The system of social policy measures must ensure such a situation where the birth of a child would not aggravate the material and social state of households. So, reducing the welfare gap between households with a different number of children and households without children is an important condition for the effectiveness of social policy.

The number of highly skilled and highly paid jobs is deficient, which creates impediments within social mobility hierarchy, aspirations towards the middle class, and stimulates the idea of emigration. Young people show a higher avai-

lability for emigration as a result of the only solution for purchasing the first home. The real estate market affects the middle class building process by the very high cost of real estate. Buying an apartment or a home remains inaccessible to most of the population.

The largest volume of taxes and fees in any company comes from the middle class. Being the main contributors to the state budget, representatives of this class are concerned with the quality of goods and services. Given that the tax system is an abusive one, conditions are created for the shadow economy and the avoidance of compliance with tax obligations.

The middle class stimulates the development of entrepreneurship, which is guaranteed by respecting the right to property provided by a fair justice system.

Middle class members are the most important consumers of health and education services. In principle, all social classes have access to these services, but their quality is different, being conditioned by the high cost and the impossibility for some to benefit from them.

The middle class achieves a decent living standard when the retirement age approaches. However, the pension system in our country does not provide the safety of a decent living standard and avoids this social group in the middle class segment.

In spite of all the negative aspects of the migration phenomenon, there is a certain influence on the formation of the middle class in the Republic of Moldova, resulting from the aggregation of the benefits of migration such as income, living standards, well-being, lifestyle, own consumption behavior, and not the least, a special experience and education that they have.

An important reserve for overcoming social inequality is the parties. Despite the fact that political parties are aware of the need to overcome social inequality, so far neither in part nor in various alliances, coalitions could solve the problem of implementing the principle of social equality.

A middle class consolidation tool is modern communication sources. The communication of old mass-media and on-line new media is facing new challenges, with insufficient use of their possibilities to elucidate aspects of social stratification, poverty eradication, social, political and economic discrimination.

The remedy of inequities and social inequalities in general around the world, but especially in the Republic of Moldova, is directly dependent on the magnitude of the moralizing politics and decision-making processes and social direction. Morality is highlighted as an important trend in both domestic and international politics, and sociopolitical relationships between actors within traditional political systems.

The intellectual elite of the country is a real benchmark of the middle class. It is only through the active and constant involvement of the intellectual elite in the life of society, by assuming the intention of addressing the nation, of “giving the tone”, of reacting critically, whenever it deems necessary to be remodeled and healing the Moldovan society will come to a safe place in this world in a continuous process of globalization.

The comparative analysis of the middle class characteristics of the developed countries with the potential representatives of this class in the Republic of Moldova allows us to conclude that the Moldovan middle class, if we accept it exists, differs by several indicators from that of the developed countries, such as: the self-determination of belonging to a social class in Moldova is more influenced by the educational indicators than by the economic ones, the differences between the middle and the lower class representatives in perceiving the necessary conditions for social ascension and lifestyle are quite small, some of the most important conditions for social-scale ascension in the developed countries are “creativity” and “spirit of initiative”, less perceptible features in Moldovan society, values such as “entrepreneurship”, “solidarity”, and “patriotism” are the least appreciated by the citizens of the country.

The middle class examinations suggest the following ways that favor its growth:

- assessing the impact of successes / failures in the socio-economic reforms;
- improving the methodological approach in the field of multidimensional poverty assessment and performance monitoring in the field;
- developing wage policies and reforming tax policies by promoting progressive taxation of income;
- ensuring the fair distribution of wages according to the work done;
- modifying the current pay system, taking into account the relevant experience and social standards of the European Union;
- elimination of corruption in the state power structures;
- improving the legislative framework;
- ensuring the access of the population to the decision-making process;
- implementing policies that stimulate the private sector;
- creating favorable conditions for the development of small and medium business;
- organizing a continuous flow of information to young people on opportunities to engage in business;
- creating a transparent environment for the development of the market economy;

- implementing policies that promote urbanization in practice;
- raising and strengthening the rural middle class by: investing in rural areas, developing regional rural projects, developing rural infrastructure, farmers accessing cheap and secured credits, eco-tourism and agro tourism development;
- stimulating economic growth through the continuous development of small and medium-sized businesses, including in the agricultural sector, promoting specific programs for the development of social infrastructure at the local level;
- the orientation of the population towards the pragmatic values of the market economy;
- guaranteeing fair conditions for ensuring that all citizens have access to education and health services;
- increasing the trends of human, social and cultural capital growth;
- ensuring the increase of human potential by providing a level of quality education, through which the population can enter the middle class and can maintain its social hierarchical position;
- creating an educational and informational space to facilitate the search and application of current business information;
- ensuring an efficient system of social assistance and services for low income groups;
- improving the social insurance system (including raising, indexing, recalculating the amount of pensions set by the workplace and contribution);
- promoting the social benefits system for people employed, including food, communal payments, etc .;
- capitalizing media potential within reflecting social stratification, social inequality, quality of life and living standards;
- involving the associative sector in diminishing social inequality;
- creating the conditions for capitalizing human potential of people with disabilities;
- culture revaluation as a key element of transformation and humanization of society.

Bun de tipar 04.07.2017. Formatul 16,5 ×24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 27,5. Coli de autor 40,2
Tirajul 100 ex.

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46